V2
R91 ... • .(
IV—VI Tõlgitud raamatutest!
AnaTOJiHÖ PuÖaKOB KopruK. BpoH30Baa nTHna H3AaTtwibCTB0 «ÄeTCKaa AHTepaTypa*
* V
AHaTOJlHÜ PhlOa.KOB
BucTpan «lOHocTi* 9, t975 HaÄafenfacrao «npaBÄa* MocKBa

Illustreerinud MARET KER?1ÜMEES
t

ANATOLI RÕBAKOV

KORTIK PRONKSLIND LASK

ESIMENE OSA REVSK

1. LÕHUTUD SISEKUMM

Miša tõusis tasakesi diivanilt üles, riietus ja lipsas trepile.

Lai tühi tänav, varahommikusest päikesest soe, suikus alles. Üksteise alla kiresid kuked. Aeg-ajalt kostis majast, kambri jahedast vaikusest, esimesi virgumishääli: kõhimist ja unist pominat.

Miša kissitas silmi. Ta oleks tahtnud tajgasi sooja voodisse pugeda, aga mõte ragulkale peletas une lõplikult. Ta hiilis ettevaatlikul sammul mõõda kriuksuvaid põrandalaudu sahvrisse.

Tillukesest laealusest aknast langes tuhmi valgust vastu seina toetatud jalgrattale, vanale kokkuklopsitud sõiduriistale tühjaksjooksnud kummide, roostes kodarate ja katkise ketiga. Miša võttis maha kulunud, mitmevärvilisi paiku täis sisekummi, mis rippus ratta kohal seinal, lõikas selle küljest taskunoaga kaks kitsast riba ja riputas kummi nii tagasi, et auk välja ei paistaks.

Ta paotas ettevaatlikult ust ja tahtis sahvrist välja pugeda, kuid märkas äkki, et võõruses seisab Polevoi palja jalu, madrusesärgi väel, juuksed kammimata. Miša tõmbas ukse koomale ja puges peitu, jätnud ukse vahele väikese prao.

Polevoi läks hoovi, astus lagunenud koerakuudi juurde ja vaatas tähelepanelikult ringi.

Miks tal und ei ole? mõtles Miša. Ja vahib kuidagi imelikult ringi ka veel...

Polevoid kutsusid kõik seltsimees komissariks. See pikk võimas mees oli kunagi olnud madrus ning kandis tänini laiu musti pükse ja tubakasuitsust läbiimbunud vormi-kuube. Kuue alt kõikus rihma otsas välja nagaan. Kõik Revski poisid kadestasid MlŠat. Ta elas ju Polevoiga ühes majas.

4

Mis tal küll on? imestas Miša. Nn nta ei saagi sahvrist väljal Vanaema võib iga hetk ärgata. Polevoi istus kuudi kõrvale palgile, vaatas veel kord hoovis ringi. Tema uuriv pilk libises üle prao, kust piilus Miša, üle maja akende.

Seepeale torkas ta käe kuudi alla, soris seal kaua, otsekui midagi. otsides, ajas end siis sirgu, tõusis ja läks majja tagasi. Tema toa uks kiuksatas, voodi lõi raske keha all krägisema ja taas võttis maad vaikus.

Miša kibeles ragulkat meisterdama, aga .. mida oli Polevoi kuudi alt otsinud? Miša läks viisamisi kuudi juurde ja jäi kõheldes seisma.

Kui õige vaataks? Aga äkki keegi märkab? Ta istus palgile ja: heitis pilgu maja akendele. Ei, see ei sobi! Nii uudishimulik ei tohi ollal mõtles Miša ja torkas käe kuudi alla. Siin ei ole nagunii mitte midagi. Talle vaid tundus, et Polevoi midagi otsib... Tema käsi kobas kuudi all. Muidugi.ei ole siin midagi! Ainult muld ja libe puu... Miša sõrmed sattusid prakku. Kui siia ongi miski peidetud, ta ei vaatagi seda, teeb ainult kindlaks, kas on või ei. Tema sõrmed tundsid praos midagi pehmet, otsekui kaltsu. Kui tõmbaks välja? Miša heitis veel kord pilgu maja poole, sikutas kaltsu ja tõmbas mulda laiali kaapides kuudi alt välja mingi kompsu. Ta raputas kompsu mullast puhtaks ja harutas lahti. Päikeses läigatas pistoda metalne tera. Kortik! Niisuguseid kortikuid kannavad mereväeohvitserid. See oli ilma tupeta, kolme vaheda tahuga. Tumedaks tõmbunud luust pideme ümber väänles pronksist kehaga madu, keel pärani suust välja kooldumas.

Tavaline mereväelase kortik. Miks Polevoi seda küll peidab? Imelik. Miša vaatas kortikut veel kord, mähkis ta kaltsu sisse, pistis jälle kuudi alla Ja pöördus tagasi trepile.

Kolinal kukkusid väravaid sulgevad latid. Pikkamisi ja väärikalt, vehkides sabadega, läksid lehmad tänaval mööduva karja hulka...Karja ajas poiss, seljas pikk, paljaste kandadeni ulatuv räbaldunud ülekuub, peas lambanahkne müts.(Ta sõimas lehmi ja laksutas osavasti piitsa, mis vokles tema kannul tolmus nagu madu.

Miša meisterdas trepil istudes ragulkat, kuid kortik ei tahtnud tal kuidagi meelest minna. Selles kortikus ei ole midagi; ertlist, vahest ainult see pronksmadu… Miks
Polevoi seda peidab?

Ragulka on valmis. Lööb Genka omale silmad ette. Miša

5

pani ragulkasse kivi ja tulistas hoovil keksivaid varblasl. Varblased tõusid lendu ja laskusid naabermaja plangule. Miša tahtis veel korra tulistada, kuid majast kostis samme, ahjusiibri kolinat, vee solinat toobris. Miša peitis ragulka põue ja läks kööki.

Vanaema, seljas võidunud jakk, paljudest võtmetesl punnis taskutega, seadis pingil suuri korve, mis olid kirsse täis. Tema murelikus näos kissitasid pisikesed, poolpimedad, veidi kõõrdis silmad. Miša pistis käed korvi.

«Kuskohta!» hüüdis vanaema. «Pesemata käppadega!»

«Kahju hakkas või! Mul on kõht tühi,» porises Miša.

«Kõigepealt pese.»

Miša läks pesunõu juurde, tegi peod natuke märjaks, puudutas nendega ninaotsa, katsus korraks käterätikut ja läks söögituppa.

Vanaisa istus juba oma tavalisel kohal pika laua otsas, mis oli kaetud pruuni lülelise vahariidega. Vanaisa on vana ja hall, hõreda habeme ja ruugete vurrudega. Vanaisa topib pöidlaga ninna tubakat ja aevastab kollasesse taskurätikusse. Tema vilkad, lahketes naerukurdudes silmad on muigvel ja tema saterkuuest õhkub mahedat, meeldivat, ainult vanaisale omast lõhna.

Laual ei olnud veel midagi. Hommikueinet oodates tõstis Miša oma taldriku vahariidele joonistatud roosi peale ja hakkas kahvliga selle ümber kriipsu vedama, et roosi ringi sisse piirata.

Vahariidele tekkis sügav kriim.

Söögituppa astus vanaema, kandes samovari. Miška kattis kriimu peopesadega.

«Kus on Semjon?» küsis vanaisa.

«Läks sahvrisse,» vastas vanaema. «Võttis nõuks jalgratast parandada!»

Miša võpatas ja tõmbas käed laudlinalt ära, unustades kriimu. Jalgratast parandada!. Säh sulle! Onu Senja ei ole jalgratast suvi otsa puutunud, aga täna võttis selle nagu vihuti käsile. Ta märkab nüüd kummi ja hakkab õiendama.

Küll see onu Senja on tüütu inimene! Vanaema, see sõimab läbi — ja kõik, kuid onu Senja kõverdab huuli ja noomib. Ise vaatab sel ajal mujale, võtab näpitsprillid eest ja paneb jälle tagasi, sõrmitseb tudengikuue kullatud nööpe. Aga ta polegi tudeng! Ta visati ülikoolist juba ammu-ammu «korratuste» pärast välja. Huvitav, mis korratusega võis alati nii korralik onu Senja küll hakkama

6

saada? Ta nägu on kahvatu, tõsine, nina all väikesed vurrud. Lõunalauas loeb ta tavaliselt silmi kõõritades raamatut, tõstes pimesi, käsikaudu lusikat suu juurde.

Miša võpatas: käsikambrist kostis, kuidas jalgratas kolinal maha kukkus.

Ja kui uksele ilmus onu Senja, käes purukslõigatud sise-kumm, hüppas Miša püsti, lükkas tooli eemale ning sööstis ülepeakaela majast välja.

2. JUURVILJA JA ALEKSEI TÄNAVA POISID

Ta kihutas üle hoovi, kargas üle plangu ja oligi naabruses asuvas Juurvilja tänavas. Siit oli lähima põiktänavani, mis viis Aleksei tänavale, vaid sadakond sammu. Kuid Juurvilja tänava poisid — Aleksei tänava poiste verivaenlased — olid Mišat juba märganud ning tormasid möirates ja huilates igalt poolt kohale, vaimustatud, et seisab ees arveteõiendamine Aleksei tänava poisiga, liiati veel moskvalasega.

Miša ronis kiiresti plangule ja karjus:

«Ah et saite kätte? Oh teid hernetonbe!»

See oli Juurvilja tänava poiste kohta kõige solvavam hüüdnimi. Miša poole lendas kivirahe. Ta veeres plangult alla hoovi, laubale pundus muhk, kivid aga lendasid ikka edasi, kukkudes otse maja ette, kust äkki väljus vanaema. Ta kissitas lühinägelikult silmi ja maja poole pöördudes kutsus kedagi. Arvatavasti onu Senjat...

Miša liibus vastu planku:

«Pidage, poisid! Kuulake mind!»

«Mida?» vastas keegi plangu tagant.

«Ärge enam pilduge!» Miša ronis plangule, vaatas pelglikult poiste käsi. «Miks te mitmekesi ühe kallale tulete? Teeme ausalt: mees mehe vastu.»

«Lase käia!» karjus Kiidukuke-Petka, turske viieteistkümneaastane poiss.

Ta viskas seljast räbaldunud naistejaki ja kääris särgi-käised sõjakalt üles.

«On kokku lepitud,» hoiatas Miša, «kaks kaklevad ja kolmas vahele ei sega.»

«Hüva, hüva, roni alla!»

Onu Senja seisis juba trepil vanaema kõrval. Miša hüppas plangult maha. Kiidukukk astus talle jalamaid juurde. Ta oli Mišast peaaegu poole suurem.

7

«Mis see on?» Miša tonksas sõrmega Petka metallist vööpannalt.

Reeglite kohaselt ei tohtinud kakluse ajal riietel olla mitte mingisuguseid metallasju. Kiidukukk võttis rihma ära. Ta laiad püksid, isa omad, kippusid alla vajuma. Ta haaras pükstest käega kinni, keegi ulatas nööri. Miša trügis samal ajal poisse laiali: «Tehke ruumi!...», tõukas äkki ühe poisi eest ja pistis jooksu. Poisid sööstsid sõjakisa tõstes ja vilistades talle järele, kõige taga jooksis käega allavajuvaid pükse hoides Kiidukukk, meelehärmist peaaegu nutt kurgus.

Miša kihutas kõigest jõust, paljad kannad aina välkusid päikeses. Ta kuulis selja tagant müdinat, lõõtsutamist, jälitajate hüüdeid. Ongi käänak. Lühike põiktänav... Ta tuhises oma

tänavasse. Aleksei tänava poisid jooksid talle appi. Juurvilja omad ei võtnud väljakutset vastu, vaid läksid oma tänavale tagasi.

«Kust sina tuled?» küsis punapea Genka.

Miša tõmbas hinge, mõõtis kõiki pilguga ja lausus nagu muuseas:

«Juurviljast. Kaklesin Kiidukukega mees mehe vastu, aga nii kui hakkasin peale jääma, tulid nad kõik korraga kallale.»

«Sina kaklesid Kiidukukega?» küsis Genka umbusklikult.

«Kes siis! On kõva poiss küll, vaata, kuidas ta mu ära kaunistas.» Miša katsus muhku laubal.

Kõik vaatasid lugupidavalt tema mehisuse sinist tun-nusmärki.

«Ma tegin talle ka kõvasti tuupi... » jätkas Miša, «nii et mäletab! Ja ragulka võtsin ära.» Ta tõmbas põuest välja pikkade punaste kummidega ragulka. «See on parem kui sinu oma.»

Siis peitis ta ragulka ära, vaatas põlglikult tüdrukuid, kes liivakooke vormisid, ja küsis nöökamisi:

«Ja mis sina siis teed? Mängid kulli ja peitust? Entel-tentel-trika-trei ... »

«Või veel!» Genka raputas punaseid juuksesalke, «Teeme õige noamängu.»

«Viie tulise peale, määrdega.» .

«Hüva.»

Nad istusid puust kõnniteele ja hakkasid taskunuga kordamööda maasse loopima: nii nagu tavaliselt, peopesalt, hooga, üle õla, soldati moodi...

8

Miša lõpetas kõik klassid esimesena. Genka ulatas talle käe. Miša tegi metsiku näo pähe ja sirutas püsti kaks sül-jeseks tehtud sõrme. Genkale tundusid need sekundid tundide pikkustena, kuid Miša ei löönud. Ta langetas kaeja ütles: «Määre on ära kuivanud,» ning sülgas jälle sõrmedele. See kordus mitu korda, iga hoobi eel, kuni Miša oli virutanud Genkale kõik viis tulist, ijä Genka puhus oma valutava, sinkjaks tõmbunud käe peale, varjates silmi tõusvaid pisaraid.

Päike tõusis aina kõrgemale. Varjud lühenesid ja liibusid vastu pihtaedu. Tänav tukkus oimetuna, tardunud leitsses vaevu hingates. Palav. Peaks ujuma minema.

Poisid läksid Desna äärde.

Kitsas, paakunud roobastega tee lookles põldude vahel, mis kollakasroheliste ruutudena igal pool laiusid. Ruudud laskusid nõgudesse, tõusid künkanõlvadele, tõmbusid ikka enam kaardu, otsekui oleksid nad kaugemal liikunud mööda korrapärast kõverjoont, kandes kukil metsatukki, üksildasi küüne, mõtlikke pilvi.

Nisu oli kõrge ja liikumatu. Poisid katkusid viljapäid, närisid teri, sülitades laias kaares välja suulakke kleepu-vaid aganaid. Nisust kostis sahinat. Kohkunud linnud tõusid nende jalge eest lendu.

Ongi jõgi. Sõbrad riietusid liivasel kaldal lahti ja tormasid pritsmepilve õhku paisates vette. Nad ujusid, sukeldusid, rüselesid, tegid kõikuvalt puusillalt vettehüppeid, ronisid siis kaldale ja kaevusid kuuma liiva sisse.

«Kas Moskvas on ka jõgi?» küsis Genka.

«On. Moskva jõgi. Ma olen -,da sulle juba tuhat korda rääkinud.»

«Ja kohe voolabki läbi linna? Kuidas seal siis supeldakse?»

«Väga lihtsalt: supelpükstes. Püksata ei lastaks sind Moskva jõe ligigi. Ratsamiilits peab spetsiaalselt valvet.»

Genka muigas umbusklikult.

«Mis sa muigad?» vihastas Miša. «Sa pole peale oma Revski mitte midagi näinud, aga muigad!»

Jõe äärde tulevat hobusekarja silmitsedes küsis ta: «Missugune on kõige väiksem hobune?» «Varsa,» vastas Genka sedamaid.

«Nii palju sa tead! Kõige väiksem hobune on poni. On olemas inglise ponid, need on koerasuurused; aga jaapani ponid ön just nagu kassid.»
«Valetad!»
9
«Mina valetan?! Kui sa oleksid kas või ühe korra tsirkuses käinud, siis sa ei vaidleks. Sa ju ei ole? Ütle, ei ole, eks? No näed, aga vaidled!»
Genka vaikis ja ütles siis:
«Sellisest hobusest pole midagi kasu — ta ei kõlba ratsaväkke ega kuhugi... »
«Mis see ratsavägi siia puutub? Kas sinu arvates sõditakse ainult hobustega? Üks madrus teeb kolm ratsaväelast vagaseks.»
«Madruste kohta ei ole mul ütlemist,» lausus Genka, «kuid ilma ratsaväeta ei saa kuidagi hakkama. Näed, Nikitski jõuk on tervenisti hobustega.»
«Õige mul asja, Nikitski jõuk!...» Miša kõverdas põlglikult huuli. «Polevoi püüab selle Nikitski varsti kinni.»
«See pole nii lihtne,» vaidles Genka vastu, «teda püütakse juba aasta otsa, aga ei saada kuidagi kätte.»
«Küll saadakse!»
«Sul hea rääkida, aga tema korraldab rongiõnnetusi. Isa juba kardabki ronge juhtida.»
«Pole midagi, küll ta kinni püütakse.»
Miša haigutas, kaevus sügavamale liiva sisse ja jäi tukkuma. Ka Genka tukkus. Ei viitsinud vaielda — palav.
Päike kõrvetas steppi ja vaikiv stepp tõmbus nagu selle eest pääsu otsides laisalt silmapiiri taha.

3. TOIMETUSED JA UNISTUSED

Genka läks koju lõunat sööma, kuid Miša jäi veel kauaks lärmakale ukraina turule hulkuma.
Koormates rohetavad kurgid, punetavad tomatid, kuhjas seisavad marju täis sõelad. Roosad põrsad vinguvad läbilõikavalt, haned vehivad valgete tiibadega. Pikameel-šed härjad mäluvad lõputult, kleepuv ila maani alla rippumas. Miša kõndis turul ringi ja meenutas Moskva haput leiba ning kartulikoorte vastu vahetatud vesist piima. Ja Miša tundis igatsust Moskva, tema trammide ning õhtuste ähmaste tulede järele.
Ta peatus invaliidi ees, kes veeretas pingil kolme kuulikest: punast, valget ja musta. Invaliid kattis ühe kuuli sõrmkübaraga. Võitis see, kes arvas ära, missugust värvi küülike on sõrmkübara all. Kuid mitte keegi ei suutnud õigesti arvata ja invaliid rääkis tüssatuile:
10
«Kui ma kõigile kaotan, mängin viimase jala maha. Saage ometi aru!»
Miša silmitses kuulikesi, kui äkki kellegi käsi ta õlale laskus. Ta pöördus ümber. Selja taga seisis vanaema.
«Kuhu sa terveks päevaks kadusid?» küsis ta karmilt, Miša õlga oma sitkete sõrmede haardest lahti laskmata.
«Käisin suplemas,» pomises Miša.
«Käis suplemas! Tema käis suplemas... Hüva, küll kodus räägime.»
Ta andis sisseostude korvi Mišale kanda ja nad läksid turult minema.
Vanaema kõndis vaikides. Temast hoovas sibula, küüslaugu ning keetmise ja praadimise lõhna, nii nagu lõhnab köök.
Mis nad küll, minuga teevad? mõtles Miša vanaema kõrval edasi astudes. Seis on räbal, selge see. Tema vastu on vanaema ja onu Senja. Poolt — vanaisa ja Polevoi. Aga kui Polevoid kodus ei ole? Jääb ainult vanaisa. Aga äkki vanaisa magab? Siis ei jää ju mitte

kedagi järele. Ning vanaema ja onu Senja noomivad teda vaheldur"Ai. Onu Senja noomib ja vanaema puhkab. Seepeale noomib vanaema ja puhkab onu Senja.

Ja küll alles jahvatavad! Et ta on kasvatamatu, temast ei saa midagi mõistlikku. Ta on perekonna häbiplekk. Ta on murelapseks emale, kelle ta lähemal ajal hauda ajab, kui. ei olegi juba ajanud. (Aga ema elab Moskvas ja Miša pole teda juba kaks kuud näinud.) Ime küll, et maa teda üldse kannab ... Ja aina samas vaimus edasi...

Koju jõudes viis Miša korvi kööki ja läks söögituppa. Vanaisa istus akna all. Onu Senja pahvis diivanil lamades paberossi ja arutas poliitikat. Nad ei vaadanud Miša poolegi. Muidugi meelega! Et näe, ta on nii tühine inimene, kelle poole ei tasu vaadatagi. Spetsiaalselt selleks, et piinata. Noh, palun väga, seda parem. Kuni onu Senja hoogu võtab, ilmub Polevoigi ehk välja. Miša istus toolile ja jäi teiste juttu pealt kuulama.

Selge! Onu Senja tekitab paanikat. Mahno on vallutanud mitu linna, Antonov jõudnud Tambovi alla ... Oige mul asja! Möödunud aastal vallutasid poolakad Kiievi, Wrangel tungis Donbassi... Ja mis sellest? Punaarmee tegi neile kõigile tuupi. Enne neid olid Denikin, Koltšak, Judenitš ja teised valged kindralid. Punaarmee lõi ka nemad puruks! Ja lööb need samuti.

11

Onu Senja jutujärg jõudis Mahnolt ja Antonovilt Nikitskile.

«Teda ei saa nimetada bandiidiks,» ütles onu Senja, nööpides lahti oma tudengikuue kaelust. «Pealegi räägitakse, et ta olevat haritud inimene, kunagine mereväeohvitser. See on partisanisõda, mis on mõlemale poolele ühtviisi seaduslik.»

Nikitski ei ole bandiit?! Mišal oleks meelepahast peaaegu hing kinni jäänud. Ta põletab külasid, tapab kommuniste, kommunistlikke noori, töölisi. Ja ei ole bandiit?! Onu Senja lobisemist on vastik kuulata!

Lõpuks tuli Polevoi. Nüüd on kõik! Enne homset ei hakata Mišaga arveid õiendama.

Polevoi võttis kuue seljast, pesi end ja kõik istusid õhtust sööma. Polevoi lagistas naerda, nimetas vanaisa papaks ja vanaema mammaks, pilgutas Mišale kavalalt silma. Siis läksid nad õue ja istusid trepiastmetele.

Jahe õhtu võttis maad. Kaugusest kostis tütarlaste laulu. Kuskil juurviljaaedades haukusid tüdimatult koerad.

Polevoi jutustas mahorkat pahvides kaugsõitudest, madruste mässudest, ristlejatest ja allveelaevadest, Ivan Pod-dubnõist ja teistest kuulsatest mustade, punaste ja roheliste maskidega vägilastest-jõumeestest, kes tõstsid üles Kolm hobust koos vankriga, igaühes kümme inimest.

Miša vaikis rabatult. Puumajakeste mustavad read pilgutasid kartlikult punaseid tulesid ja liibusid aralt vastu vaikivat tänavat.

Polevoi jutustas veel lahingulaevast «Keisrinna Maria», kus ta oli maailmasõja ajal teeninud.

See oli tohutu suur laev — Musta mere laevastiku võimsaim soomuslaev. Lasti vette viieteistkümnenda aasta juunis ning lendas õhku kuueteistkümnenda aasta oktoobris Sevastoopoli reidil, kaldast poole miili kaugusel.

«Tume lugu,» sõnas Polevoi. «Ta ei lennanud õhku ei miinist ega torpeedost, vaid iseenesest. Kõigepealt plahvatas esimese torni püssirohuhoidla, seal aga oli kolm tuhat puuda püssirohtu. Ja nii see läks ... Tunni aja pärast oli laev vee all. Kogu meeskonnast pääses alla poole, needki, põlenud ja vigastatud.»

«Kes ta siis õhku laskis?» küsis Miša.

Polevoi kehitas laiu õlgu.

«Seda asja uuriti palju, kuid tulutult, ja siis tuli revolutsioon ... Peaks küsima tsaari admiralidelt.».

12

«Sergei Ivanõtš, aga kes on ülem: tsaar või kuningas?» Polevoi sülitas mahorkast pruuni sülge. «Üks on teist väärt.»

«Aga kas teistes maades on veel tsaare?»

«Mõnel pool on.»

Kui küsiks kortiku kohta? mõtles Miša. Ei, ei tasu. Mõtleb veel, et ma teda meelega jälgisin...

Siis läksid kõik magama. Vanaema käis maja läbi, sulges aknaluugid. Raudriivid kolisesid hoiatavalt. Söögitoas kustutati laes rippuv petrooleumilamp. Selle ümber tiirlevad liblikad ja sääsed kadusid pimedusse.

Miša ei jäänud kaua magama....

Kuu heietas luugipragudes oma kahvatuid lõngu ja ahju taga hakkas äkki laulma kilk.

Moskvas neil kiiki ei olnud. Mida hakkakski kilk peale suures kärarikkas korteris, kus inimesed käivad öösiti ringi, paugutavad uksi ja klõpsutavad elektrilüliteid! Seetõttu kuulis Miša kiiki alles vanaisa vaikses majas, kui lamas üksi pimedas toas ja unistas.

Küll oleks hea, kui Polevoi kortiku talle kingiks! Siis ta ei oleks enam relvastamata nagu praegu. On ju rahutu aeg, käib kodusõda. Linnades ja külades liiguvad ringi jõugud, vihisevad kuulid. Kohalike kaitsesalkade patrullid käivad öösiti mööda tänavaid. Neil on püssid, millel pole padruneid, vanad, roostes lukuga püssid.

Miša unistas tulevikust, mil ta kasvab suureks ja tugevaks, hakkab kandma kloššpükse, või veel parem — sääre-mähiseid, sõduri uhkeid, kaitsevärvi sääremähiseid.

Tal on vintpüss, granaadid, padrunilindid ja rudisevas nahkportupees nagaan. Ja veel ronkmust, imehästi lõhnav hobune, kel on peened jalad, vilkad silmad, võimas laudjas, lühike kael ja sile karv. Ja tema, Miša, püüab Nikitski kinni ning teeb kogu jõugu maatasa.

Seejärel lähevad nad Polevoiga rindele, hakkavad üheskoos võitlema ja tema sooritab Polevoid päästes kangelasteo. Ning ta tapetakse. Polevoi jääb üksi, tunneb elu lõpuni Mišast puudust, kuid enam ta teist niisugust poissi ei kohta...

Siis lappas keegi, must ja vaikiv, tema mõtteid nagu kaarte, ja need läksid segi ning kadusid pimedusse.

Miša jäi magama.

13

4. KARISTUS

Selle karistuse mõtles välja muidugi onu Senja. Ja mis kõige solvavam — vanaisa oli temaga ühel meelel.

Vanaisa vaatas hommikusöögi ajal Mišale otsa ja ütles:

«Kas jooksid eile isu täis? Ongi hästi. Nüüd jätkub nädalaks. Täna tuleb sul kodus istuda.»

Päev otsa kodus istuda! Täna! Pühapäeval! Poisid lähevad metsaA vahest ehk sõuavad paadiga saarele, tema aga . .. Miša kõverdas huuli ja põrnitses taldrikut.

«Vahib nagu puuslik,» ütles vanaema. «Küll on üleannetuks läinud.»

«Aitab,» katkestas teda vanaisa lauast tõustes. «Ta sai oma jao kätte ja aitab.»

Miša uitas nukralt mööda tube. No on ikka igav maja!

Söögitoa seintel on tuhmunud, paiguti pragunenud õli-maaling. Päratu valge kajaka all on helesinine punnis-kõhuline meri, pulksirgete mändide vahel haruliste sarvedega hirved, ühel jalal seisvad haigrud, habemikud jahimehed püsside ja padrunitaskutega, veesaapad jalas ja suled kübaral, ning targad koerad, kes nuhutavad maad.

Diivani kohal ripuvad vanaema ja vanaisa noorpõlveportreed. Vanaisal on tihedad vuntsid, paljaksaetud lõug toetub tagasipööratud nurkadega, tärgeldatud kraele. Vanaemal on seljas kinnine must kleit, keti otsas ripub medaljon. Tema kõrge soeng ulatub raamini.

Miša läks hoovi. Kaks puulõhkujat saagisid seal puid. Saag laulis lõbusalt: siu-siu, siu-siu; maa kattus saepuki ümber kiiresti kollase saepurulooriga.
Miša istub kuudi kõrvale palgile ja silmitseb puusaagi-jaid. Vanem on välimuse järgi neljakümnene. Ta on keskmist kasvu rässakas tõmmu mees krussis juustega, mis kleepuvad higise lauba külge. Teine on noor, tedretähti sais näo ja pleekinud kulmudega linalakk, üleni kuidagi labe ja nurgeline.
Miša püüdis nende tähelepanu äratamata kätt kuudi alla pista ja kompsu katsuda. Kui tõmbaks välja? Ta kõõritas saagijate poole. Need olid töö katkestanud ja istusid puu-nottidel. Vanem keeras plotskit: mähkis paberi osavalt * ümber sõrme, puistas tubaka peopesalt sinna sisse j*hak-kas suitsetama. Noorem tukastas, avas siis silmad ja ütles haigutades:
«Magada tahaks!»
«Magaja jagu süüakse ära,» vastas vanem.
14
Nad vakatasid. Õu jäi vaikseks. Ainult kanad jõid puukünast vett, trummeldades nobedasti nokkadega ja ajades oma pisikesi, punaste harjadega päid naljakalt kuklasse.
Puusaagijad tõusid püsti ja hakkasid puid lõhkuma. Miša tõmbas saiakesi kompsu välja ja harutas lahti. Tera uurides märkas ta selle ühel tahul vaevunähtavat hundi kujutist. Teisel oli skorpion, kolmandal liilia.
Hunt, skorpion ja liilia ...
Mida see tähendab?
Miša kõrvale kukkus äkki puuhalg. Ta surus kortiku kohkunult vastu rindu ja varjas seda käega.
«Mine eest, juntsu, muidu saad pihta,» ütles tõmmu. «Siin ei ole juntsusid!» vastas Miša.
«Vaata kui terane!» ütles tõmmu. «Kes sa oled? Komissari poeg?»
«Missuguse komissari?»
«Polevoi.»
«Ei. Ta ainult elab meil.»
«Kas ta on kodus?» Tõmmu langetas kirve. «Ei. Ta tuleb lõunaks. On teil teda tarvis?»
«Oh ei. Me niisama ... »
Puusaagijad lõpetasid töö. Vanaema tõi neile toast taldrikul leiba, pekki ja viina. Nad jõid. Linalakk jõi vaikides, tõmmu aga lausus: «Noh, issand õnnistagu.» Ta krimpsu» tas kaua nägu, nuusutas leiba, kraaksatas lõpuks: «Küll on hea!» ja pilgutas Mišale miskipärast silma. Nad võtsid kiirustamata suupistet, lõikasid peki korralikult viiludeks, närisid ja imesid kamarat. Jõid siis viina ära ja läksid minema.
Kuid vanaema ei läinud. Ta paigutas kolmjalale pika puust käepidemega vaskpoti, toppis sinna alla pilpaid ja piiras tuulevarjuks tellistega. Ta hakkab nüüd moosi keetma ega lähe enam õuest ära. Mis teha kortikuga? Miša tõusis, peitis kortiku varrukasse ja läks majja.
«Vaata et sa ei lärma, vanaisa magab,» manitses vanaema.
«Ma olen tasa,» vastas Miša.
Ta läks saali ja peitis kortiku diivanirulli alla. Niipea kui vanaema õuest lahkub, paneb ta selle kuudi alla tagasi. Äärmisel juhul teeb ta seda õhtul, kui pimedaks läheb.
Majas valitseb vaikus. Ainult suur seinakell tiksub ja kärbsed sumisevad aknal. Mida küll ette võtta?
Miša läks onu Senja toa poole. Läbi ukse kostis köhatamist, paberikrabinat. Miša avas ukse.
15
«Onu Senja, miks kannavad meremehed kortikut?» Onu Senja lamas kitsas äramagatud voodis ja luges. Ta vaatas Mišale üle näpitsprillide otsa. «Mis meremehed? Mis kortikud?»
«Kuidas mis? Kortikuid kannavad ju ainult meremehed.
Miks?»
Miša võttis toolil istet kindla kavatsusega enne lõunat siit mitte lahkuda.

«Ei tea,» vastas onu Senja kärsitult. «Neil on niisugune vorm . .. On see kõik?»

See küsimus tähendas, et Mišal tuleb jalga lasta.

«Kas tohib, ma istun natuke? Ma olen hästi tasa.»

«Ära ainult sega.» Onu Senja süvenes taas raamatusse.

Onu Senja tuba on väike: voodi, raamatukapp, kirjutuslaual seisab püstolikujuline tindipott. Kui vajutad päästikule, läheb kaas lahti. Hea, kui oleks endalgi niisugune tindipott! Küll poisid koolis alles kadestaksid!

Toa seintele on riputatud pilte ja portreesid. See on Nekrassov.

Suur-Šurka loeb koolipidudel Nekrassovit. Tuleb lavale ja ütleb: ««Kellel on Venemaal hea elada». Nekrassovi teos.» Just nagu ilma temata ei teataks, et selle on kirjutanud Nekrassov.

Nekrassovi portree kõrval ripub pilt «Ei oodatud». Sunnitööline saabub ootamatult koju. Kõik on jahmunud. Tema tütar pöörab imestunult pead. Ta on nähtavasti oma isa unustanud. Kuid Miša isa ei tule enam tagasi. Ta hukkus tsaari sunnitööl ja Miša ei mäletagi teda.

Küll on onu Senjal alles raamatuid! Kapis ja kapi otsas, voodi all ja laua peal. Aga lugeda ei anna midagi. Just nagu Miša ei oskaks raamatutega ümber käia. Tal on Moskvas oma raamatukogu. «Seikluste maailm» üksi on juba midagi väärt!

Onu Senja luges Mišale tähelepanu osutamata edasi. Kui Miša toast välja läks, ei heitnud onu talle pilkugi.

Küll on igav! Tuleks ometi rutem lõuna või saaks moos valmis! Vaht antakse igal juhul temale! Miša läks akna alla. Seal ronis suur, hallide tiibadega, roheline kärbes, kord valju pirinaga vastu klaasi pekseldes, kord jälle vait jäädes. Selge! Tuleb tahtejõudu kasvatada: ta vaatab kärbest ja sunnib end teda mitte puutuma.

Miša jälgis veidi aega kärbest. Kukkus pirisema! Nii ta ajab ju vanaisa üles. Ei! Ta sunnib end kärbest kinni püüdma, kuid ei tapa teda, vaid laseb välja.

16

Kärbsepüüdmine on käkitegu. Hopp, ja kärbes ongi peos. Ta avas ettevaatlikult peo ja tiris kärbse tiibapidi välja. Kärbes peksles, püüdes vabadusse pääseda. Ei sa lähe kuhugi!

Miša avas akna ja pidas aru. Kahju on kärbest lahti lasta. Püüdis ilmaasjata. Ja üldse, kärbsed levitavad nakkust... Ta kaalus, kas sundida end kärbest lahti laskma, või vastupidi, sundida end teda ära tapma, kui tundis endal äkki kellegi pilku. Ta tõstis pea. Tema vastas seisis Genka ja muigas:

«Tervist, Miša!»

«Tere.»

«Kas oled ka palju kärbseid kinni püüdnud?» «Püüdsin nii palju kui kulub.» «Miks sa õue ei tule?» «Ei taha.»

«Luiskad, sind ei lasta.» «Õige mul tark. Kui tahan, siis tulen.» «Eks sa siis taha!»

«Aga ma ei taha tahta.» .

«Ei taha!» Genka puhkes naerma. «Ütle parem, et ei saa.»

«Ei saa?»

«Ei saa!»

«Või nii!» Miša ronis aknalauale, hüppas välja ja oligi Genka kõrval. «Noh, mis sa nüüd ütled?»

Kuid Genka ei jõudnud midagi vastata. Aknale ilmus vanaema:

«Miška, kohe koju!»

«Jookseme!» sosistas Miša.

Nad kihutasid mööda tänavat, lipsasid kellegi õue, hiilisid Genka aeda ja peitsid end onni.

5. ONN

Genka okstest, laudadest ja lehtedest onn on ehitatud maast poolteise-kahe sülla kõrgusele kolme puu vahele. Ta ei paista altpoolt silma, kuid sealt on näha kogu Revsk, jaam, Desna ja tee, mis viib Nossovka külla. Onnis on jahe, on tunda männilõhna, lehestik võbeleb loojuva juuli-päikese kiirtes.
«Kuidas sa nüüd koju lähed?» küsis Genka. «Aga sa vanaema käest saad.»
17
«Ma ei lähegi enam koju,» teatas Miša.
«Mismoodi?»
«Väga, lihtsalt. Oige mul tarvis? Polevoi läheb homme Nikitski jõuku likvideerima ja võtab mind kaasa. Jõuk tuleb tingimata likvideerida.»
Genka pahvatas naerma:
«Kelleks sa seal rühmas hakkad? Seenetreialiks või?»
«Naera aga naera,» vastas Miša. «Polevoi võtab mu luurajaks, käskis veel teisigi poisse otsida, aga . ..» Ta vaatas Genkat haletsevalt. «Meil pole sobivaid.» Miša ohkas. «Ju mul tuleb siis üksi hakkama saada.»
Genka vaatas talle anuvalt silma.
«Noh, hea küll,» lausus Miša armulikult, «too midagi süüa, siis arutame. Aga vaata, et sa suu pead, see on saladus.»
«Hurraa!» hüüdis Genka. «Põrutame luuresse!»
«No näed,» pahandas Miša, «juba sa lõugad, pasundad saladuse välja.»
«Enam ei tee!» sosistas Genka, ronis puu otsast alla ja kadus aeda.
Miša sirutas end Genkat oodates onni laudpõrandal välja ja toetas lõua kätele. Mis nüüd teha? Ei saa ju õues magada ... Talle meenus kortik. Äkki keegi satub veel sellele peale. Oleks alles lugu!
Läbi lehestiku paistab aed — kidurad õunapuud, harali-sed pirnipuud, vaarika- ja karusmarjapõõsad. Miks kasvavad igal puul erisugused viljad? Nad kasvavad ju kõik koos, ühe maa peal.
Miša käele ilmus ümarik, kõva punase kestaga ja musta peanupuga lepatriinu. Miša võttis ta ettevaatlikult kinni, pani peopesale ja ütles:
«Lepatriinu, lenda ära, näita, kus su koduke!»
Lepatriinu avas oma haprad tiivad ja tõusis lendu.
Herilane sumiseb. Ta tiirutab Miša kohal, jääb vait ja laskub tema jalale... Kas nõelab või ei? Kui paigal püsida, siis ei nõela. Miša lamab liikumatult. Herilane roomab natuke aega mööda tema jalga ja lendab sumisedes minema.
Ümberringi kihab märkamatu, kuid määratu suur elus maailm.
Sipelgas tassib männiokast ja tema kõrval liigub pisike nurgeline vari. Näe, rohus kargab pikkade, kõverdatud, otsekui keskelt pooleks murtud jalgadega rohutirts. Aiateel
18
keksib varblane kohmakalt, külitsi. Aga teda jälgib uniselt kissis, kuid valvsate silmadega kass, kes tukub lehtla trepil. Mööduv tuulehoog lööb liikvele rohu lõhna, lillede aroomi, õunte hõngu. Mišat valdab mõnus roidumus. Ta suigatab ja unustab tänase päeva ebameeldivused.
Onni ronib hingeldades Genka. Tal on põues suur tükk sooja, alles pooltoorest loomaliha.
«Vaata,» sosistas ta, «tirisin otse kastrulist välja. Seal kees supp.»
«Sa oled lolliks läinud!» kohkus Miša. «Sa jätad ju kõik lõunast ilma.»
«Ja mis siis!» Genka raputas uljalt pead. «Ma hakkan ju luurajaks. Las panevad uue liha keema...» Ja ta hakkas rahulolevalt itsitama.
Miša näris liha, seda käte ja hammastega lahti rebides. Genka on ikka loru küll! Aga ta isa käest saab! Tal on kuri isa — pikk ja kõhn, hallide vuntsidega masinist. Ja emagi pole tal pärisema, vaid võõrasema.

«Kas uudist tead?» küsis Genka.
«Missugust?»
«Ütlen ma sulle küll!»
«Oma asi. Ainult et mis luuraja sinust saab? Kas hakkad seal ka minu eest varjama?»
Miša sõnades peituv ähvardus mõjus Genkale. Nüüd, pärast lihavargust, jääb tal üle ainult luurajaks hakata. Seega tuleb kuuletuda.
«Üks Nossovka talumees oli just meil, rääkis, et Nikitski jõuk on väga lähedal.»
«Ja mis siis?» küsis Miša raevukalt liha järades.
«Kuidas mis? Nad võivad Revskit rünnata.»
Miša puhkes naerma.
«Ja sina uskusid? Oh sind, ise veel luuraja!»
«Aga mis siis?» kohmetus Genka.
«Nikitski on praegu Tšernigovi juures. Meile ei saa ta mitte mingil juhul kallale tungida, sest meil on garnison. Selge? Gar-ni-son.»
«Mišasi on garnison?»
«Sa ei tea, mis on garnison? See on... kuidas sulle nüüd öelda ... s"ee ... »
«Tasa! Kas kuuled?» sosistas Genka äkki.
Miša jättis närimise ja kuulatas. Kuskil majade taga kajasid lasud ja hajusid sinisel taevakummil. Jaamas hakkas undama vile. Kiirustades9ja läkastades täristas kuuli-
19
pilduja. Poisid pugesid kohkunult peitu, siis aga lükkasid lehestiku laiali ja piilusid onnist välja.
Nossovka tee oli kaetud tolmupilvedega, jaamas tulistati ning mõne hetke pärast kihutasid mööda tühjenenud tänavat huilates ja kantsikuid vihistades ratsanikud, punase põhjaga lambanahksed mütsid peas. Linna olid tunginud valged.

6. RÜNNAK

Miša varjas end Genka juures, aga kui tulistamine lakkas, piilus tänavale ja jooksis pihtaedade ligi hoides koju. Trepil seisis kahvatu, jahmunud vanaisa. Maja ees pruuskasid vahutortides hobused, kasakasadulad seljas.
Miša jooksis majja ja tardus. Söögitoas käis Polevoi ja bandiitide vahel meeleheitlik võitlus. Polevoi külge oli klammerdunud kuus meest. Ta püüdis end raevukalt vabastada, kuid nad surusid ta maha ja mööda põrandat hakkas veerema inimkehade pundar, mis paiskas ümber mööbli, lohistas enda järel laudlinu, põrandariideid, maha-kistüd kardinaid. Ainult üks valgekaartlane, nähtavasti pealik, seisis akna all. Ta ei liigutanud end, üksnes tema pilk jälgis pinevalt Polevoid.
Miša puges peitu nagis rippuva riietelasu taha. Ta süda peksis. Kohe tõuseb Polevoi püsti, raputab õlgu ja paiskab kõik laiali. Kuid Polevoi ei tõusnud. Tema meeleheitlikud katsed bandiitidest vabaneda muutusid üha jõuetumaks. Lõpuks tõsteti ta püsti, väänati käed selja taha, ja mees viidi akna all seisva valgekaartlase ette. Polevoi hingas raskelt. Tema ruugetes juustes hüübis veri. Ta seisis paljajalu, madrusesärk seljas. Ta oli ilmselt magamise pealt kinni võetud. Bandiidid olid relvastatud lühikeste vintpüsside, nagaanide ja mõõkadega; nende rautatud saapad kolksusid vastu põrandat.
Valgekaartlane ei pööranud Polevoilt tardunud pilku, Kuklasse lükatud papaaha alt tolknes välja must juuksetutt. Toas jäi vaikseks, oli kuulda vaid meeste rasket hingamist ja kella ükskõikset tiksumist.
«Kortik,» ütles valgekaartlane äkki kurja kõlatu häälega. «Kortik!» kordas ta ja tema silmad, mis põrnitsesid Polevoid, läksid pärani lahti.
Polevoi vaikis. Ta hingas raskelt ja kehitas aeglaselt

20

õlgu. Valgekaartlane astus tema juurde, tõstis kantsiku ja lõi Polevoile tagantkätt näkku. Miša võpatas ja tõmbas silmad pilukile.
«Kas sa oled Nikitski unustanud? Küll ma sulle meelde tuletan!» karjus valgekaartlane.
Ah see ongi Nikitski! Näed siis, kelle eest Polevoi kortikut peitis!
«Kuule, Polevoi,» ütles Nikitski äkki ootamatu rahuga, «sul pole pääsu. Anna kortik tagasi ja keri kus kurat. Kui ei, poon üles!»
Polevoi vaikis.
«Hea küll,» ütles Nikitski. «Või nõnda?» Ta noogutas kahele bandiidile.
Need läksid Polevoi tuppa. Miša tundis nad ära. Need olid needsamad talumehed, kes olid neil puid raiumas käinud. Nad pöörasid kõik segamini, lõid püssipäraga kapiukse sisse, torkisid nugadega padjad läbi, kraapisid ahjust tuha välja, murdsid lahti põrandaliistud. Kohe lähevad nad Miša tuppa... õuduskrampi maha surudes puges Miša oma pelgupaigast välja ning lipsas saali.
Miša katsus pimedas diivanirulli all kulunud plüüsil lebava kortiku külma terast. Ta tõmbas kortiku välja ning peitis varrukasse, pigistades käepideme kõvasti pihku.
Läbiotsimine jätkus. Polevoi seisis poolkummargil, käed selja taha väänatud. Äkki kuuldus tänavalt kapjade klõbinat. Trepil kostis kellegi kiireid samme. Majja tuli veel üks valgekaartlane, astus Nikitski juurde ja ütles talle midagi tasakesi.
Nikitski vaikis hetke, siis kerkis kantsik:
«Sadulasse!»
Polevoi tiriti võõrusesse. Ning just siis, kui Polevoi astus üle läve, puudutas Miša tema kätt ja avas rusika. Käepide riivas Polevoi pihku. Ta haaras kortiku, tõstis äkki käe ja lõi eesmisele konvoeerijale vastu kaela. Miša heitis end teise jalge ette, see kukkus Mišale otsa, Polevoi aga hüppas võõrusest ööpimedusse ...
Kuid Miša ei saanud teada, kas Polevoil õnnestus põgeneda või mitte. Tema pead tabas nagaanihoop.
22

7. EMA

Miša lamab voodis, kuulatades tänava kaugeid hääli, mis läbi hõljuvate kardinate temani jõuavad.
Möödub inimesi. Kostab nende astumist puukõnniteel ja kõlavat ukrainakeelset kõnet... Kägiseb vanker ... Poiss veeretab pulgaga tagant tõugates ratast. Ratas veereb vaikselt, ainult liitekoht kolksub natuke ...
Miša kuuleb seda kõike otsekui läbi udu ja need hääled segunevad lühikeste unenägudega, mis kiiresti ununevad. Polevoi... Valgekaartlased ... Öö, mis peitis Polevoi... Nikitski... Kortik ... Veri Polevoi näol ja ka tema, Miša näol . .. Soe, kleepuv veri. ..
Vanaisa oli talle rääkinud, kuidas kõik oli sündinud. Raudteelaste rühm oli asula ümber piiranud ja kõik bandiidid ei pääsenudki oma väledate hobustega põgenema. Kuid Nikitski oli neil peost lipsanud. Polevoi oli tulevahetuses haavata saanud, lamab praegu raudteehaiglas.
Vanaisa tonksas Miša pead ja ütles:
«Oh sind, kangelast!»
Aga mis kangelane ta on? Iseasi, kui ta oleks bandiidid maha lasknud ja Nikitski vangi võtnud.-
Huvitav, mismoodi Polevoi teda vastu võtab. Küllap patsutab õlale ja ütleb: «Noh, Mihhail Grigorjevitš, kuidas läheb?» Vahest ehk kingib talle revolvri koos portupeega ning nad kõnnivad kõrvuti mööda tänavat, relvastatult ja sidemeis, nagu tõelised sõdurid. Las poisid vaatavad!

Tuppa astus ema. Ta oli Moskvast telegrammi peale kohale sõitnud. Ema kohendas voodit, viis laualt ära taldriku, leiva, pühkis ära leivapuru.
«Ema,» küsis Miša, «kas meie majas kino on lahti?»
«Lahti jah.»
«Mis film jookseb?»
«Ei mäleta. Lama rahulikult.»
«Ma laman rahulikult. Kas meie uksekell on ära parandatud?»
«On küll.»
«Keda sa oled näinud? Kas Slavkat oled näinud?»
«Olen.»
«Aga Suurt Surkat?»
«Nägin, nägin ... Palun sind, jää vait!» Hirmus kahju, et ta ilma sidemeteta Moskvasse sõidab! Küll poisid alles kadestaksid! Aga kui sidemed alles jätta?
23
Sõitagi niimoodi, seotuna? Küll oleks ilus! Ja pesta poleks vaja . ..
«Ema, kui kaua ma pean lamama?»
«Kuni terveks saad.»
«Ma tunnen end päris hästi. Luba mind õue.»
«Ei tohi.»
Nagu kahju oleks, mõtleb Miša tusaselt. Muudkui lama! Kui võtan kätte ja põgenen! Ta kujutles, kuidas ema tuleb tuppa, teda aga ei olegi enam. Ema nutab, ahastab, kuid miski ei aita, ta ei näe MiŠat enam iial.
Miša piilus silmanurgast. Ema õmbles, pea kummargil, hammustades aeg-ajalt niiti katki/ Tal läheb ilma Mišata raskeks! Jääb päris üksi. Tuleb töölt koju, aga kodus pole kedagi. Tuba on tühi ja pime, Ema istub õhtu otsa ja mõtleb Mišast. Temast on siiski kahju ...
Ema on kõhnuke ja tasane, hallide säravate silmadega, nii väsimatu ja töökas. Ta tuleb vabrikust hilja koju. Teeb süüa. Koristab tuba. Peseb Miša särke, nõelub sukki, aitab tal koolitükke õppida, tema aga ei viitsi puid raiuda, lei-vasappa minna või lõunasööki soojendada.
Armas, tore emake! Kui tihti on Miša talle meelehärmi valmistanud — ei kuula sõna, käitub koolis halvasti! Ema kutsuti kooli ning ta palus direktorit, et see Mišale andeks annaks. Kui palju on Miša asju lõhkunud, raamatud kapsaks lugenud, riideid puruks rebinud! Ema nõelub ja õmbleb kannatlikult, Miša aga häbeneb tema kõrval tänaval käia — «nagu tita»! Ta ei suudle ema kunagi, see on ju «vasikaõrnus». Ta ju üritab praegugi emale mingit muret välja mõelda, ema aga jättis kõik sinnapaika, loksus nädal otsa kaubavagunites, tõi talle asju kaasa, nüüd aga ei lahku tema voodi eest.
Miša suleb silmad. Toas on peaaegu päris pime. Ainult väikesesse nurka, sinna, kus istub ema, paistab loojuva päeva kuldne valgus. Ema õmbleb, pea kummargil, ja laulab:
Kui reetmiseplaan, kui türannide süüme -
niisama on sügisöö must,
ööst süngemalt udus kuid mustamas tüünelt
näen vanglat kui viirastust.*

* Värsid tõlkinud Leelo Tungal.
24
Ja see «kuu-le ... » — veniv, nukker nagu uni.
Nii laulab noor, ilusa näoga vang. Ta hoiab kätega trellidest kinni ning vaatab päikesest säravat, kättesaamatut maailma.
Ema laulab ja laulab. Miša avab silmad. Nüüd pais« tab pimedusest häguselt ema nägu. Laul järgneb laululõ ning kõik nad on kaeblikud ja kurvad.

Miša puhkes äkki nutma. Ja kui ema tema kohale kummardus: «Mišake, kallis, mis sul on?», haaras Miša tal kaelast kinni, tõmbas enda poole ja sosistas, surudes nägu ema tuttavalt lõhnavasse kampsunisse:
«Ema, kallis, ma armastan sind nii väga!…»

8. KÜLASTAJAD

Miša paranes. Osa sidemeid oli juba ära võetud, ainult pea ümber jäeti veel valge mähis. Ta tõusis vahetevahel natukeseks üles, istus voodil ja lõpuks lubati semu Genka teda vaatama. Genka jäi aralt ukse alla seisma. Miša ei pööranud pead, kõõritas vaid ja lausus-nõrga häälega:
«Istu.»
Genka istus ettevaatlikult tooliveerele, avas suu, pungitas silmi ja jäi Mišale otsa vahtima, üritades oma musti jalgu hoolega tooli alla peita.
Miša lamas selili, pilk laes. Tema nägu väljendas kari' natust. Ta katsus aeg-ajalt mähist peas — mitte sellepä» rast, et pea oleks valutanud, vaid selleks, et Genka tema sidemele tähelepanu pööraks.
Lõpuks kogus Genka julgust ja küsis:
«Kas sul on paha?»
«Hea,» vastas Miša vaikselt, kuid andis sügavalt ohates mõista, et tegelikult on tal väga halb, aga ta talub neid kohutavaid piinu kangelaslikult.
Siis küsis Genka:
«Kas sa sõidad Moskvasse?»
«Jah.» Miša ohkas jälle.
«Räägitakse, et Polevoi ešeloniga.»
«Noo?». Miša tõusis ja jäi voodile istuma. «Kust sa tead?»
«Kuulsin.»
Nad vaikisid tükike aega, siis vaatas Miša Genkale otsa:
25
«Aga kuidas sinuga on, kas oled otsustanud?»
«Mida?»
«Kas tuled Moskvasse?»
Genka raputas pead:
«Sa tead ju, et isa ei lase.»
«Aga sinu tädi Agrippina Tihhonovna on sind ometi palju kordi kutsunud: «Sõidame, hakkame ühes majas elama.»»
«Ma ju räägin sulle, et isa ei lase.» Genka ohkas. «Ja tädi Njura samuti ... »
«Tädi Njura pole su päristädi.»
«Ta on hea,» raputas Genka pead. «
Agrippina Tihhonovna on veel parem.»
«Mismoodi ma sõidan?»
«Väga lihtsalt: vaguni all kastis. Sa peidad end sinna, aga niipea kui Revskist eemale saame, ronid välja ja sõidad koos meiega.»
«Aga mis siis, kui isa juhib rongi?»
«Ronid välja Bahmatšis, kui vedurit vahetatakse.»
«Mis ma Moskvas teen?»
«Mida tahad! Kui tahad, siis õpi, kui tahad, hakka tehases treialiks.»
«Kuidas treialiks? Ma ju ei oska.»
«Küll õpid. Mõtle järele. Ma räägin sulle tõsiselt.»
«Sa rääkisid luurajatest ka tõsiselt, mina aga sain selle liha eest nii, et siiamaani on meeles.»

«Kas siis mina olen süüdi, et Nikitski Revskit ründas? Muidu oleksime tingimata luuresse läinud. Tead, niipea kui Moskvasse jõuame, paneme end vabatahtlikena kirja ja läheme rindele valgeid peksma. Kas tuled?»
«Kuhu?»
«Alguses Moskvasse, pärast rindele — valgeid peksma.»
«Valgeid peksma võiks ju minna,» vastas Genka põiklevalt.
Genka läks ära. Miša lamas üksi ja mõtles Polevoist. Miks ta ei. tule? Mis selles kortikus iseäralikku on? Käepidemel pronksmadu, teral hunt, skorpion ja liilia. Mida see tähendab? Tema mõtisklused katkestas onu Senja, kes astus tuppa ja võttis näpitsprillid eest. Tema silmad olid ilma näpits-prillideta pisikesed, punased, otsekui ähmi täis. Siis pani onu Senja näpitsprillid ninale ja küsis:
«Kuidas sa end tunned, Mihhail?»
«Hästi. Ma võin juba üles tõusta.»
26
«Ei, ei, sina lama edasi,» erutus onu Senja, kui Miša katsus üles tõusta. «Palun lama!» Ta seisatas, kõndis siis toas ringi, seisatas jälle. «Mihhail, ma tahan sinuga kõnelda.»
Kas tõesti sisekummist? mõtles Miša.
«Ma loodan, et sa oled piisavalt täiskasvanud inimene ... hm ... nii-öelda ... suudad mind mõista ja teed minu jutust tulusaid järeldusi.»
No nii, hakkas pihta!
«Niisiis,» jätkas onu Senja, «seda viimast vahejuhtumit, millel olid sinu jaoks nii kurvad tagajärjed, loen mina mitte koerustükiks, vaid ... ennatlikuks sekkumiseks poliitilisse võitlusse.»
«Mis?» põrnitses Miša onu Senjale imestunult otsa.
«Sinu silme all sündis poliitilise võitluse ilming, sina aga, noor, veel väljakujunemata inimene, võtsid sellest ilmingust osa. Ja ilmaaegu.»
«Kuidas?!» hämmastus Miša. «Bandiidid tahavad Pole-void tappa, aga mina pean vait olema? Kas see on teie arvates õige?»
«Õilsa inimesena pead sa mõistagi iga kannatanut kaitsma, kuid seda ainult juhul, kui näiteks Polevoi läheb kuhugi ja talle tungivad kallale röövlid. Kuid antud juhul seda ei olnud. Toimus võitlus valgete ja punaste vahel, kuid sina oled poliitikasse sekkumiseks veel liiga väike. Sinusse see asi ei puutu.»
«Ei puutu?» erutus Miša. «Mina olen punaste poolt.»
«Mina ei agiteeri ei punaste ega valgete kasuks. Kuid loen oma kohuseks sind poliitikasse sekkumise eest hoiatada.»
«Teie arvates las aga kodanlus võimutseb?» Miša heitis selili ja kiskus teki lõuani. «Ei! Tehke mis tahate, onu Senja, kuid mina ei ole nõus!»
«Sinu nõusolekut ei ole keegi küsinud,» vihastus onu Senja. «Sina kuula, mis vanemad inimesed räägivad!»
«Ma kuulangi. Polevoi on ju vanem. Ka minu isa oli vanem. Ja Lenin on vanem. Nad on kõik kodanluse vastu. Ja mina ka.»
«Sinuga on võimatu rääkida!» ütles onu Senja ning läks toast välja.
27

9. LAHINGULAEV «KEISRINNA MARIA»

Revskis muutus elu üha ärevamaks ja ema kiirustas ära sõitma.
Miša käis juba üleval, aga õue teda veel ei lastud. Lubati vaid akna all istuda ja mängivaid poisse vaadata.
Kõik suhtusid temasse lugupidavalt. Tuli koguni Kiidukuke-Petka Juurvilja tänavalt, kinkis Mišale kepi, millele oli nikerdatud spiraale, rombe, ruute, ja ütles lahkudes:

«Miša, sa võid käia meie tänaval nii palju kui kulub, ära karda, meie sind ei puutu.»
Aga Polevoi ei tulnud. Kui tore oli olnud tema kõrval trepil istuda ning kuulata tema imelisi lugusid meredest ja ookeanidest, ääretust liikuvast maailmast... Vahest peaks ise haiglasse minema? Paluks arstilt luba, ehk lastakse sisse...
Mišal polnud siiski tarvis haiglasse minna: Polevoi tuli ise. Tema lõbusat häält oli kuulda juba kaugelt, tänavalt. Miša süda jäi seisma. Polevoi astus sisse, sõjaväelase vorm seljas ja saapad jalas. Ta tõi endaga kaasa tänava värskust ja helesinise suve lõhnu. Polevoi istus Miša voodi kõrvale toolile. Tool kiunatas tema all kaeblikult.
Nad mõlemad — Polevoi ja Miša — vaatasid teineteisele otsa ning naeratasid. Siis patsutas Polevoi käega tekki, kissitas lõbusalt silmi ja küsis:
«Kas saad varsti voodist välja?»
«Homme lähen õue.»
«Siis on tore.» Polevoi vaikis ja hakkas naerma: «Küll sa lõid ta ikka osavasti jalust maha! Vägev! Tubli poiss! Ma olen nüüd sulle võlgu. Kui rindelt tagasi tulen, küll siis klaarime ära.»
«Rindelt?» Miša hääl väratas. «Onu Serjoža... Võtke mind kaasa. Palun teid väga, palun!»
«Mis seal ikka.» Polevoi kibrutas otsekui Miša ettepanekut kaaludes kulme. «Võib küll... Sõidate minu ešeloniga Bahmatši, Bahmatšist saadan teid Moskvasse. Said aru?»
«Bahmatši!» venitas Miša pettunult. «Te ainult narrite.»
«Ära solvu!» Polevoi patsutas Miša kätt. «Küll jõuad veel sõdida. Ütle parem, kuidas kortik sinu kätte sattus?»
Miša punastas.
«Ära karda,» puhkes Polevoi naerma, «lase tulla.»
«Ma nägin seda juhuslikult, ausõna. Võtsin välja, et
28
vaadata, aga äkki tuli vanaema. Ma peitsin ta diivani sisse, tagasi ei jõudnud panna.»
«Ega sa pole kortikust kellelegi rääkinud?»
«Ei, jumala eest!»
«Usun, usun,» rahustas teda Polevoi. Miša kogus julgust.
«Onu Serjoža, öelge, miks Nikitski seda kortikut otsib?»
Polevoi vajus kummaliselt vimma, pilk põrandal. Siis ohkas ta sügavalt ja küsis:
«Kas mäletad, ma jutustasin sulle lahingulaevast «Keisrinna Maria»?»
«Mäletan.»
«Niisiis, Nikitski teenis sealsamas mitšmanina. Ta oli esmaklassiline lurjus, kuid see ei puutu asjasse. Paar-kolm minutit enne plahvatust laskis Nikitski maha ühe ohvitseri. Seda nägin ainult mina. Rohkem mitte keegi. Ohvitser oli alles laevale tulnud, ma ei teadnud tema nimegi. Seisin just tema kajuti juures. Kuulsin, et tülitsetakse. Nikitski nimetas seda ohvitseri Vladimiriks ... Äkki pauh, lask! .. . Mina tormasin kajutisse. Ohvitser lamas põrandal, Nikitski aga tiris tema kohvrist kortikut välja. Nägi mind ja tulistas... Mööda. Tema haaras kortiku. Läksime käsitsi kokku. Äkki — trahh! — plahvatus, siis teine ja hakkas peale... Toibusin tekil. Igal pool suits, kõmin, kõik varises kokku, aga mul oli käes kortik. Tupp jäi järelikult Nikitskile. Ja ta ise kadus.»
Polevoi vaikis, tüki aja pärast jätkas:
«Vedelesin mõnda aega hospidalis, siis aga tuli revolutsioon, kodusõda. Nikitski oli end jõugu ninameheks kuulutanud. Oli välja nuhkinud, et ma elan Revskis, ja tormas kohale — vanu arveid klaarima. Läks riski peale välja. Selge, et tal on kortikut ikka veel tarvis. Pühkigu aga suu puhtaks — mis vaenlasele kasuks, see meile kahjuks. Kui sõda lõpeb, uurime välja, mis seal õieti oli.»
Polevoi vaikis jälle tükk aega, siis ütles mõtlikult, otsekui iseendale:

«Siin, Revskis, on üks mees, kohalik, teenis Nikitski juures tentsikuna. Lootsin, et leian ta siit üles, aga ei .. . on peitu pugenud.» Polevoi tõusis. «No nüüd jäin sinuga lobisema! Ütle emale, et ta asjad kokku paneks. Paari päeva pärast asume teele. Noh, hüvasti!»
Ta hoidis Miša väikest kätt oma suures peos, pilgutas talle silma ja läks.
29

10. ÄRASÕIT
Ešelon seisis jaamas. Miša ja Genka jooksid seda vaatama.
Punaarmeelased ehitasid köetavatesse vagunitesse narisid, kaubavagunitesse hobustele latreid. Kupeevaguni all märkasid poisid suurt metallkasti.
«Vaata, Genka, kui mugav see on,» ütles Miša kasti pugedes, «siin võib magada ja puha. Mis sa kardad? Sul tuleb siin ainult üks öö lamada. Siis võid minna vagunisse, mina sõidan edasi kastis.»
«Sul on hea rääkida, aga kuidas ma õe maha jätan?» hädaldas Genka.
«Õige mul asja — õde! Ta on ainult kolmeaastane, ei pane tähelegi. Sina aga pääsed Moskvasse!» Miša muisutas huuli. «Ma teen sind poistega tuttavaks! Kus meil on alles poisid! Slavka võib sulle klaveril ükskõik mida ette mängida, noote ei vaatagi. Šurka Ogurejev on artist, kui habeme ette kleebib, ei tunne teda üldse ära. Meie majas on kino, Arbati «Ars». Vägev kino! Igal filmil on vähemalt kolm seeriat... Aga kui sa ei taha, jää siia. Siis sa ei näe tsirkust ega üleüldse mitte midagi. Eks sa jää!»
«Hea küll,» otsustas Genka, «ma tulen.»
«Tore,» rõõmustas Miša. «Bahmatšist kirjutad isale kirja. Et nii ja naa, sõitsin Moskvasse tädi Agrippina Tihho-novna juurde. Ära muretse. Kõik on korras.»
Nad kõndisid piki ešeloni. Ühele vagunile oli kriidiga kirjutatud «Staap». Vaguni seintele oli naelutatud plakateid. Miša hakkas Genkale seletama, mis neile on joonistatud.
.«Näed, seal on tsaar: kroon, rüü ja punane nina. See valge särgi ja kantsikuga on urjadnik. Prillide ja õlgkübaraga on menševik. Aga see kolme peaga madu — need on Denikfn, Koltšak ja Judenitš.»
«Aga kes see on?» Genka tonksas näpuga plakatit.
Plakatil oli kujutatud rippuva kõhuga ja kullininaga paksmagu, must silinder peas.
Paksmagu istus kullakoti otsas. Tema pikkade küüntega sõrmedelt voolas verd.
«Pursui,» vastas Miša. «Istub raha otsas. Tahab kõiki raha eest ära osta.»
«Aga miks on sinna kirjutatud «Antant»?»
«See on seesama. «Antant» tähendab kogu maailma kapitalistide liitu nõukogude võimu vastu. Said aru?»
30
«Sain...» lausus Genka kõhklevalt. «Aga miks siia on kirjutatud «Internatsionaal»?» Ta osutas vaguni külge naelutatud suurele vineertahvlile.
Tahvlile oli joonistatud ahelaisse mässitud maakera ja musklis tööline, kes purustas ahelaid raske vasaraga.
«Internatsionaal on kogu maailma proletaarlaste liit,» vastas Miša. «Tööline,» — osutas ta joonistusele —, «tema ongi Internatsionaal. Aga ahelad tähendavad Antanti. Ja kui ahelad purustatakse, hakkab kogu maailmas kehtima tööliste võim ja mingeid kodanlasi ei ole enam olemas.»
Lõpuks saabus ärasõidupäev.
Asjad laaditi vankrile. Ema jättis hüvasti vanaisa ja vanaemaga, kes seisid trepil, pisikesed ja vanad. Vanaisal oli seljas kulunud saterkuub, vanaemal võidunud kapott. Vanaema pühkis pisaraid ja krimpsutas nutuselt nägu. Vanaisa nuusutas tubakat, naeratas veekalkvel silmadega ja pomises:
«Kõik läheb hästi... kõik läheb hästi.»

Miša seadis end kohvri otsa istuma. Vanker nõksatas paigast, porises muhklikul tänaval, hüples, kaldus kord ühele, kord teisele poole.
Kui vanker Aleksejevka tänavalt Vaksali tänavale pööras, nägi Miša viimast korda väikest roheliste aknaluukidega puumaja ning kolme paju pihtaia taga. Krohvi alt turritas välja laastuotsi ja takutorte, keskel aga, kahe akna vahel rippus ümmargune roostes plekitükk kirjagai «Kindlustusselts «Fööniks». 1872. aasta».

11. EŠELONIS

Nägu vastu klaasi surutud, vaatas Miša musta öhe, mis oli täis külvatud tähtede ning jaamatulede heledaid täppe.
Vedurite venivad huiked ja puhkimine, külgehaagitavate vagunite kolin ning laternate vilkuvate tulukeste valgel rongi kõrval saalivate konduktorite ja õlitajate hõiked tõid öösse seletamatut nukrat igatsust. Miša vaatas üksisilmi aknast välja, ja mida rohkem ta end vastu klaasi surus, seda selgemalt asjad pimeduses välja joonistusid.
Rong nõksatas tagasi, lõgistas puhvritega ja peatus. Siis nõksatas jälle, seekord ettepoole, ja hakkas sedamaid liikuma, kolistades pöörangutel ja tõstes kiirust. Jaama-tuled jäidki juba selja taha. Kuu tuli pilve tagant välja.
31
Halli lindina tormasid mööda liikumatud puud, vahimaja-kesed, tühjad platvormid ... Hüvasti, Revsk!
Miša ärkas järgmisel hommikul varakult. Rong seisis paigal. Miša ronis vagunist välja ning läks kasti juurde.
Ešelon seisis tagavarateel, ilma vedurita. Polnud ühtegi inimest. Ainult tunnimees tukkus tamburis ja vagunites kopsisid hobused kapjadega. Miša kriipis kasti külge.
«Genka, roni välja!»
Vastust ei tulnud. Miša koputas. Vaikus. Miša ronis vaguni alla — kast oli tühi. Kus on Genka? Kas ta tõesti jooksis eile koju tagasi?
Tema arutlused katkestas sarvehääl, mis mängis äratust. Ešelon virgus ja jaam elustus. Võitlejad hüppasid vagunitest välja, pesid end, korrapidajad sagisid katelok-kide ja teekannudega. Levis pudrulõhna. Keegi hüüdis kedagi, keegi sõimas kedagi. Siis rivistusid kõik ešeloni ette kahte ritta, algas loendus.
Võitlejad olid viletsasti riides, igaühel isemoodi vorm. Ridadest paistis budjonnovkaid, halle soldatimütse, ratsaväelasemütse, madrusemütse, kasakakarvikuid. Jalas olid säärikud, poolsaapad, vildid, kalossid, mõni seisis päris paljajalu. Siin oli soldateid, madruseid, töölisi, talupoegi. Vanu ja noori, elatanuid ja päris noorukesi.
Miša piilus staabivagunisse ja nägi Genkat: see seisis ja pühkis varrukaga pisaraid. Tema ees laua taga istus poisikeseohtu nooruk, seljas lapitud sõdurisärk, millest käisid ristamisi üle rihmad, jalas tohutu laiad, punase kandiga ning ratsanahaga kalifeepüksid. Noorukil oli pisike nina, aga suured kõrvad. Tal oli piip suus. Ta sülitas kurvameelselt üle laua Genkast mööda, kes iga kord võpatas, otsekui oleks kuul tema poole lennanud.
«Niisiis,» sõnas nooruk karmilt, «mis su nimi on?»
«Petrov,» nuuksatas Genka.
«Ahah, Petrov! Ega sa ei valeta?»
«E-e-ei!»
«Vaata sa mul!»
«Tõsi, jumala eest!» tihkus Genka.
Jälle tekib paus, imetakse piipu, sülitatakse, ja ülekuulamine jätkub, kusjuures küsimused ja vastused korduvad lugematu arv kordi.
Genka on arreteeritud! Miška põrkas vagunist eemale ja jooksis Polevoid otsima. Ta leidis Polevoi suurtükiplatvormide juurest, mida Polevoi koos teiste komandöridega üle vaatas.

32
«Sergei Ivanõtš,» pöördus Miša tema poole, «Genka on arreteeritud. Palun laske ta lahti.»
«Kes arreteeris? Mis Genka?» imestas Polevoi.
«Seal staabis, siniste kalifeedega ülemus, niisugune noorepoolne.»
Kõik puhkesid naerma.
«Oh seda Stjopat!» hüüatas üks sõjaväelane. «Oota. Kohe klaarime.»
Kõik ronisid staabivagunisse. Nooruk kargas püsti, tõstis käe murdunud mütsisirmi juurde, ajas end Polevoi ees sirgu ja lausus bassihäälega:
«Lubage ette kanda, seltsimees komandör! Niisiis, on kinni peetud kahtlane kurjategija.» Ta osutas nuuksuvale Genkale. «Võttis omaks, et tema perekonnanimi on Petrov, eesnimi Gennadi, põgenes vanemate juurest Moskvasse tädi juurde. Isa on vedurijuht. Tema juurest leiti relvi — kolm padrunikesta. Tabati kuriteopaigas — vaguni all kastis, magavas olekus.»
Ta langetas käe ja seisis, ise väike, ainult pisut Genkast pikem.
Polevoi vaatas Genkale otsa, hoides vaevu naeru tagasi: «Miks sa vaguni alla ronisid?» Genka hakkas veel hullemini nutma:
«Onu, ausõna, ma tahan Moskvasse tädi juurde minna, las Miša ütleb!... »
«Kohe klaarime...» ütles Polevoi. '«Stjopa,» ütles ta noorukile, «jookse sina vanema juurde, las tuleb siia.»
«Selge. Just nii, joosta vanema juurde, las tuleb siia!» Stepan pööras ümber ja hüppas vagunist välja.
«Aga teie laske jalga,» andis Polevoi poistele käsu.
Genka ronis vagunist välja. Miša küsis Polevoilt sosinal:
«Kes see nooruk on?»
«Eh, vennas!» puhkes Polevoi naerma. «See on suur mees: Stepan Ivanovitš Reznikov, staabi kuller.»

12. VAHIMAJAKE

Ešelon seisis teist nädalat Nižkovka jaamas.
«Bahmätš ei võta vastu, vedureid ei jätku,» selgitas Genka. Ta pidas end raudtee alal asjatundjaks.
Genka sõitis nüüd ešelonis täiesti seaduslikult. Isa oli ta üles otsinud, läbi nüpeldanud ja tahtnud tagasi Revs-
33
kisse viia. Kuid Polevoi viis Genka isa oma vagunisse. Millest nad seal rääkisid, pole teada, kuid sealt väljudes vaatas isa Genkale mornilt otsa ja kuulutas, et «jääb nii, nagu ema ütleb».
Järgmisel päeval sõitis ta jälle Revskist kohale, tõi kaasa Genka asjad ja kirja tädi Agrippina Tihhonovnale. Ta rääkis Genkaga kaua, luges talle sõnad peale, ja võtnud Miša emalt lubaduse, et see annab Genka tädile «käest kätte» üle, sõitis minema.
Aga ešelon seisis ikka veel Nizkovka jaamas. Punaar-meelased tegid rööbaste vahel lõkkeid, keetsid katelokki-des leent, õhtuti hõõgusid mustas tuhas tulukesed. Vagunites venitati lõõtspilli, unistati balalaikat, lauldi tšastuškasid. Võitlejad istusid laialiloobitud liipritel, rööbastel või lihtsalt maas, rääkisid poliitikast, raudteekorraldusest, jumalast, toidumoonast.
Toidumoona ei jätkunud ning ükskord palusid Miša ja Genka luba minna metsa seenele.
Mets oli kaugel, sinna oli umbes viis versta. Poisid hakkasid hommikul vara minema, lootes õhtuks tagasi jõuda.
Tuli minna mitte viis versta, vaid rohkem. Neile oli valesti teed juhatatud. Nad ekslesid terve päeva, kiskus juba hämaraks, kui nad olid küllalt seeni korjanud ning hakkasid tagasi minema.
Sadas vihma, pilves taevas oli tõmbunud täiesti pimedaks.
«Miks on liiprid nii ebaühtlaselt rööbaste alla pandud?» mõtles Miša Genka kõrval mööda raudteetammi käies. «Üks samm tuleb suur, teine väike. Nii on väga ebamugav.» Nad

kõndisid lõputute põldude vahel mööda tee-tammi. Vahetevahel paistis kusagilt kaugelt läbi vihma-loori mõni väike küla ja tundus, et kostab lehmade ammumist, koerte haukumist, kaevuvinna kääksumist — neid kaugeid hääli, mis kostavad vihmamühas, kui teekäija näeb kaugel õhtuses udus inimasulat.
Oli juba pime, kui nad jõudsid vahiputka juurde. Siit oli Nizkovkani viis versta.
«Lähme sisse,» pakkus Genka.
«Mis mõttega! Raiskame ainult aega.»
«Mis me ikka vihma käes liguneme? Oleme ööd, homme läheme edasi.»
«Ei. Ešelon võidakse teele saata.»
«Vhüit!» vilistas Genka. «Seda ei saadeta ka nädala pärast kuhugi. Lähme sisse! Joome vähemalt vett,»
Nad koputasid.
34
Koer hakkas aias haukuma, siis kuuldus läbi ukse naisehääl:
«Mis tarvis?»
«Tädike,» piuksus Genka peenikese häälega. «Tahaks vett juua.»
Koer kargles aia taga keti otsas ja haukus aina vihasemalt.
Riiv kõlises, uks avanes. Poisid läksid läbi kitsa eeskoja avarasse tarre.
Keegi hakkas ahju peal kohmitsema ja vanainimeselikult köhatav mehehääl küsis:
«Matrjona, kelle sa sisse lasid?»
«Pojukesed,» vastas naine haigutades. «Küsivad vett juua ... Kas käisite seenel?»
«Jah.»
«Kuhu lähete?»
«Nizkovkasse.»
«Kaugevõitu,» venitas naine. «Kus te's nõnda vasta ööd kipute?»
«Just, tädike,» haaras Genka sõnasabast kinni, «seda ma räägingi. Kui ehk lubaksite siin ööbida?»
«Miks mitte! Ruumi jätkub. Kuhu te selle vihmaga öösel ikka lähete! Näe, kuidas rabistab,» rääkis naine, tiris kasuka ahju otsast alla ja laotas põrandale. «Halbu inimesi luusib ka ringi, või viimaks jääte veel rongi alla. Heitke magama! Tudute, kuni valgeks läheb, ja pea's te pärale ei jõua.»
Ta pani ukse haaki, kustutas pirru ja ronis ägisedes ahjule. Poisid heitsid pikali ja jäid kohe magama.

13. BANDIIDID

Miša nägi unes mingit jampsi. Ronkmust, lühikese lehviva sabaga varss vallatleb, lööb tagant üles, kihutab kaljuseina ääres põllul ringi.
Kõik naeravad: Polevoi, vanaisa, Nikitski... Naeravad tema, Miša üle. Varss aga seisatab korraks, langetab pea, siis aga põtkab jalgadega ja hakkab jälle mööda põldu ringi tormama. Äkki... see ei olegi varss, vaid tohutu suur ronkmust hobune. Ta viskub jooksu pealt kaljuseinale ja ronib seal nagu päratu kärbes, Nikitski aga kõpsib kantsikupidemega vastu puud: «Hoia hobust kinni, hoia hobust!» Hobune
35
ronib üha aeglasemalt ja aeglasemalt. «Hoia hobust kinni, hoia hobust kinni!» karjub Nikitski. Äkki vallandub hobune kalju küljest ja lendab kohutava mürinaga kuristikku ...
Mürin katkes Miša jalge ees: ämber kolksatas veel kord ja jäi siis vaikselt seisma.
«Hoia hobust kinni!» karjus keegi veel kord tarest õue ja vandus: «Oh sa kurat, leidsid ka, kuhu panna!»
Särtsatas tikk. Ähmane pirrutuli valgustas pikka burkaga meest'. Õues hirnusid hobused ja koer haukus raevukalt.

«Kes need on?» küsis burkaga mees, osutades kantsikuga nurgas lamavate poiste poole.
«Poisid jaamast, käisid seenel,» vastas peremees mornilt. Ta seisis aluspükste väel, pird käes. Pulstunud habeme vari tantsis seinal. «Nad ju magavad, mis te muretsete! ... »
«Räägi aga räägi,» käratas talle burkaga mees.
Ta astus poiste juurde ja kummardus neile otsa vaatama. Ja sel hetkel, kui magamist teesklev Miša silmad sulges, vilksatasid tema kohal musta juuksetuti alt torkiv pilk ja papaaha ... Nikitski!
Nikitski läks vahimehe juurde.
«Kas vedur Nizkovkasse on mööda läinud?»
«On,» vastas vanamees süngelt.
«Mis, kas sina, saadananahk, tahad tõrkuda?»
Nikitski haaras vanamehe särgi rinnaesisest kinni, väänas selle rusikasse ja tõmbas enda poole. Vanamehe pea nõksatas tagasi.
«Pattu... » kähistas vanamees, «pattu ei võta ma oma hingele ... »
«Ei võta?» Nikitski virutas vanameest lahti laskmata talle kantsiku käepidemega näkku. «Ei võta? Rong peab tunni aja pärast läbi sõitma, ja sina tahad pühakut mängida?» Ta lõi vanameest veel kord.
Vanamees kukkus. Nikitski jooksis õue.
Mõnda aega kostis sealt hääli, hobusekapjade klõbinat, siis jäi kõik vaikseks. Ainult koer haukus edasi ja rabeles keti otsas.
Rong peab tunni aja pärast läbi sõitma! Nizkovkast! Vedur sõitis juba sinna ... Võib-olla on see nende ešelon? Ja järsku käis Mišal peast läbi kohutav mõte: bandiidid tahavad ešeloni rünnata! Miša hüppas püsti. Mida küll teha? Kuidas hoiatada? Tunni ajaga nad Nizkovkasse ei jookse.. »
36
Põrandal oigas ülevaataja. Tema juures askeldas ohkiv ja ahastav perenaine. Miša tõukas Genkat:
«Tõuse üles! Kas kuuled, Genka, tõuse üles!»
«Mis sa tahad?» pomises Genka läbi une.
Miša hakkas teda üles tirima. Genka punnis vastu, püüdis tagasi kasuka peale heita.
«Tõuse üles!» Miša raputas Genkat. «Siin on Nikitski Nad tahavad ešeloni rünnata ... »
Poisid väljusid vahiputkast. Vihm oli lakanud. Maast õhkus niiskust. Katus tilkus rütmiliselt. Täiskuu valgustas hõrenevate pilvede servi, raudteetammi, läikivaid rööpaid. Koer õues ei haukunud, ei kolistanud ketiga, vaid ulgus jubedalt ja kurvalt.
Miša ja Genka pistsid hirmunult jooksu. Nad jooksid kaua tammi kõrval jalgrajal, peatusid alles siis, kui märkasid raudteel tumedaid inimkogusid. Kostis metallikili-nat — bandiidid lõhkusid raudteed. See oli tammi kõige kõrgem koht enne väikest silda, mis viis üle jääraku. Jääraku nõlval kasvas väike metsasalu. Poisid kuulsid hobuste hirnumist, okste raginat, summutatud hääli. Nad laskusid tasakesi tammist alla, möödusid kaarega salust ja tormasid jälle kõigest väest edasi.
Külm koit joonistas asjade piirjooned üha selgemalt välja, lahutas kaugused. Juba paistavadki jaamatuled. Poisid jooksid kõigest väest, tundmata teravaid kive, kuulmata tuulemühinat. Äkki kostis kauge veniv vedurivile. Poisid seisatasid hetkeks ja sööstsid jälle edasi. Nad nägid ainult valgeisse aurupahvakuisse mähkunud veduri kõverikke metallkäepidemeid. Need käepidemed kasvasid ja kasvasid, olid lõpuks hiigelsuured ja varjasid veduri. Miša tahtis juba neist kinni haarata, kui teda peatas kellegi tugev käsi ... Poiste ees seisis Polevoi.
«Noh,» küsis Polevoi karmilt, «kus teie tõlgendasite?»
«Sergei Ivanõtš... » Miša hingas raskelt, «seal on Nikitski... »
«Kus?» küsis Polevoi kähku.
«Seal...jäärakus...»

«Jäärakus?» kordas Polevoi.
«Jah.»
«Ah nii!» Polevoi jäi hetkeks mõttesse. «Aga meie ootasime siin ... Hüva! Aga nüüd kähku vagunisse! Ja et te enam vagunist välja ei kipu, muidu panen luku taha.»
37

14. HÜVASTIJÄTT

Lahing ei kestnud kaua. Bandiidid põgenesid, jättes tapetud maha. Nurmel jooksid siia-sinna peremeheta jäänud hobused. Punaarmeelased püüdsid hobused kinni, võtsid sadulad ära, ajasid nad kaldteedest üles vagunisse.
Võitlejad tegid raudtee kiiresti korda. Rong liikus edasi.
Bahmatšis haagiti reisivagun rongi küljest lahti,-et see Moskvasse edasi saata. Ešelon aga läks rindele.
Enne ešeloni väljumist kutsus Polevoi Miša enda juurde. Nad istusid pakkhoone varju — Miša maha, Polevoi tühjale kastile.
«Noh, Miša, mida sa siis hüvastijätuks ütled?»
Miša ei vastanud midagi, peitis vaid silmi.
«Jah,» ütles Polevoi, «meil on tulnud aeg lahkuda. Ma ei tea, kas me veel kohtume või ei, niisiis vaata .. .»
Ta võttis kortiku välja ja pani peopesale. Kortik oli ikka samasugune, pruuniks tõmbunud käepidemega ja pronksmaoga. Polevoi keeras käepidet sinnapoole, kuhu vaatas mao pea. Käepide pöörles mao keha spiraali mööda ja tuli otsast ära.
Polevoi eraldas mao käepideme küljest ja tõmbas südamiku välja. See kujutas endast rulli keeratud imeõhukest metallplaati, millel kirendasid arusaamatud märgid: punktid, kriipsud, ringid.
«Kas tead, mis see on?» küsis Polevoi.
«Siffer?» Miša vaatas Polevoile küsivalt otsa.
«Õige, šiffer. Ainult selle šifri võti on tupes, tupp aga Nikitski käes. Kas mõistad nüüd, miks tal on kortikut tarvis?»
Miša noogutas jaatavalt pead.
Polevoi pani plaadi tagasi, keeras käepideme kinni.
«Selle kortiku pärast tapeti inimene, seega on temas saladus. Ma lootsin, et suudan selle saladuse lahendada, kuid praegu pole selleks õige aeg.» Ta ohkas. «Ja enam ei tohi ma seda endaga kaasas kanda. Oma saatust ei tea keegi ette, pealegi on sõda . . Nii et võta... » Ta ulatas kortiku Mišale. «Kui tulen rindelt tagasi, võtan kortiku käsile, aga kui ei tule, jääb sulle minust mälestus.»
Miša võttis kortiku.
«Miks sa vaikid?» küsis Polevoi.
«Kas kardad?»
«Mis siin karta?»
«Peaasi,» ütles Polevoi, «ära lobise ja hoia end ühe mehe eest.»
38
«Nikitski eest või?»
«Nikitskile ei tule sind pähegi. Ja kus sa teda kohata võiksid! On veel üks mees. Mina teda ei leidnud. Kuid ta on Revskist. Võib-olla viib juhus teid kokku, nii et hoia end tema eest.»
«Kes ta siis on?»
Jälle vaatas Polevoi Mišale otsa.
«Tema nimi on Filin.»
«Filin... » kordas Miša mõtlikult. «Meie hoovis elab ka üks Filin.»
«Kuidas on tema ees- ja isanimi?»

«Ei tea. Ma tunnen tema poega,   Borkat. Poisid   kutsuvad teda Kitsipungaks.» Polevoi puhkes naerma.

«Kitsipung... Aga kas see Filin on Revskist pärit?»

«Ei .tea.»

Polevoi jäi mõttesse.

«Filineid on palju. Aga vaevalt see Moskvas on, tema eab end kuskil kaugemal peitma.   Aga hoia   end   ikkagi, ee on sedasorti rahvas, kes võib su   pikema jututa   teise ilma saata. Mõistad?» «Mõistan.»

«Ära araks löö, Mihhail Grigorjevitš!» Polevoi patsutas Mišat õlale. «Sind võib juba täiskasvanuks lugeda. Ankur on hiivatud. Pea ainult meeles ... »

Ta tõusis püsti. Ka Miša tõusis.

«Pea ainult meeles, Miša,» ütles Polevoi, «elu on nagu meri. Kui tahad iseendale elada, saab sinust üksik kipaka paadiga kalamees: hoiad madalasse vette, vahid üht ja sedasama kallast ning topid katkiste pükstega auke kinni. Aga kui elad rahvale, sõidad suure laevaga piiritutele avarustele. Ükski torm ei ole hirmus, kogu maailm on sinu ees lahti! Sina seltsimeeste ja seltsimehed sinu eest! Said aru? Siis on hästi!» Ta ulatas Mišale käe, naeratas veel kord ning läks, laiaõlgne ja tugev, mööda ebaühtlasi liipreid minema, soldatisinel õlgadele heidetud.

Enne rongi väljumist toimus miiting. Jaama kogunes palju rahvast. Tulid linnaelanikud ja depootöölised. Tütarlapsed jalutasid platvormil, närisid päevalilleseemneid, heitsid võitlejatega nalja.

Miitingu avas Polevoi. Ta seisis staabivaguni katusel, Internatsionaali embleemiga plakati kohal. Polevoi ütles, et Nõukogude Venemaad ähvardab hädaoht. Kogu maailma kodanlus on koondunud noore   Nõukogude   vabariigi

39

vastu. Aga tööliste-talupoegade võim saab jagu kõigist vaenlastest ja kogu maailma kohal hakkab lehvima vabaduse lipp. Kui Polevoi rääkimise lõpetas, hüüdsid kõik hurraa.

Seejärel esines üks võitleja. Ta ütles, et armeel on kõigest puudus, kuid armeele annab jõudu tema murdumatu vaim, tema usk õiglasse üritusse. Ka temale plaksutati ja hüüti hurraa. Ning Miša ja Genka, kes istusid staabiva-guni katusel, plaksutasid samuti käsi ja hüüdsid hurraa kõvemini kui kõik teised.

Siis lahkus ešelon jaamast.

Punaarmeelased olid vagunite pärani avatud ustele kobarasse kogunenud. Mõned neist istusid, äratallatud saabastes ja räbaldunud jalarättides jalad vagunitest välja rippumas, teised seisid nende selja taga. Nad kõik laulsid «Internatsionaali». Need helid täitsid jaama, paiskusid ava-rasse steppi ja kandusid üle mõõtmatu maa.

Rahvahulk perroonil laulis hümni kaasa. Ka Miša laskis oma heliseval häälel kõlada. Tema süda paisus koos lauluga, üle selja käis seletamatu värin, kurku veeres mingi tihke klomp ja silmi tõusid soovimatud pisarad. Rong lahkus, ja liputanud lõpuks oma kõverat saba, kadus silmist.

Õhtu süütas taevas vilkuvad tulukesed, rahvahulk läks laiali, perroon tühjenes. Kuid Miša ei lahkunud.

Ta vaatas ikka veel ärasõitnud rongile järele, sinna, kus rööbaste kiiskav põimik sulas kokku üheks teraseribaks, mis lõikas läbi kaarja uduse horisondi. Ja tema silme ees seisid ikka veel ešelon, punaarmeelased, hallis sõdurisine-lis Polevoi ja musklis tööline, kes raske vasaraga lõhub ümber maakera mähkunud ahelaid.

TEINE OSA HOOV ARBATIL

15. AASTA HILJEM

Miša ärkas koridorist kostva lärmi peale. Ta avas ühe silma, kuid tõmbas selle kohe kissi. Kõrgete naabermajade tagant tungis esile lühike päikesekiir ja tuhanded püsimatud tolmukübemed keerlesid pilvena akna ja põrandal lebava vaiba vahel. Ka tikitud triibuline tiiger vaibal kissitas silmi ja tukkus, pea väljasirutatud käppade vahele surutud. Päikesekiir kolis vaibalt lauaservale, välgatas ema voodi nikkelosadel, valgustas õmblusmasinat ja kadus järsku, otsekui poleks teda üldse olnudki.

Tuba läks pimedaks. Alt, Arbatilt ja hoovist, kostis kevadise tänava juubeldavat helidemöllu: trammide hoiatustilinat, autosignaale, lõbusaid lastehääli, noateritajate ja vanakraamikauplejate hõikeid.

Miša tukkus. Kes siis koolivaheaja esimesel päeval nagu tavaliselt üles tõuseb. Täna on terve päev vaba. Tore!

Tuppa astus ema, triikraud käes, laotas lauale kokkupandud teki, pani triikraua samovari kummulikeeratud kaanele. Tema kõrval toolil valendas kuhjas pestud pesu.

«Miša, tõuse üles,» ütles ema. «Tõuse ruttu üles, pojake!»

Miša lamas liikumatult. Kuidas ema küll alati teab, millal ta magab ja millal mitte? Ta lamab ju ometi kinnisilmi...

«Tõuse üles, ära teeskle...» Ema astus voodi juurde ja pistis käe teki alla. Miša tõmbas jalad konksu, kuid ema külm käsi jälitas visalt tema jalakandu. Miša puhkes naerma ja hüppas voodist välja.

Ta riietus kiiresti ja läks pesema.

Hämaras köögis valendas puulõhkumisest täkitud kivipõrand. Hallidel seintel mustendasid pikad sogased nired — talvel lõhkenud veetoru jäljed. Miša võttis särgi seljast kindla kavatsusega pesta end vööst saadik. Ta oli

41

juba ammu otsustanud, et hakkab koolivaheaja esimesest päevast alates end külma veega üle hõõruma.

Ta tõmbus kössi ja avas kraani. Helisev veejuga paiskus vstu kraanikaussi, teravad pritsmed torkisid jäiselt Miša õgu.

Jah, vesi on veel külmavõitu ... Muidugi, ta oli kindlalt otsustanud koolivaheaja esimesest päevast peale end külma veega üle hõõruma hakata ... aga nad lasti ju kaks nädalat varem lahti, mitte esimesel juunil, vaid viieteistkümnendal mail. Kas siis tema on süüdi, et koolis hakati remonti tegema? Otsustatud: ta hakkab end üle hõõruma alates esimesest juunist. Miša pani särgi selga tagasi.

Peegli ees juukseid kammides uuris ta tähelepanelikult oma nägu. Küll tal on vilets lõug! Kui lõug ulatuks ettepoole, oleks tal tahtejõuline iseloom — see on juba Jack Londonil kirjas. Ja temal on tugevat tahet tingimata tarvis. Ülehõõrumiseks ei jätkunud tal kindlat meelt. See on Selge. Ja nii on iga kord. Hakkas päevikut pidama, tegi vihiku korda, kaunistas ära — ja jättis sinnapaika: ei jätkunud kannatust. Otsustas hakata hommikuti võimlema, muretses koguni hantlid — ja jättis jälle sinnapaika: kord oli tarvis kiiresti kooli minna, kord tuli midagi muud ette; kuid tegelikult on see lihtsalt laiskus. Ja ikka on nii, et ta võtab küll midagi niisugust plaani, kuid lükkab kohe edasi: kuni esmaspäevani, esimese kuupäevani, uue õppeaasta alguseni... Tegelikult on see tahtejõuetus ja iseloomutus!

Miša lükkas lõua ette. Niisugune peaks olema tugeva jsahtejõuga inimese lõug. Tuleb kogu aeg hambaid niimoodi hoida, siis venib lõug iseenesest välja.

Laual aurasid kartulid. Sealsamas kõrval oli taldrikul kaks viilu musta leiba — selle päeva norm.

Miša jagas oma portsjoni kolme ossa — hommikueineks, lõunaks, õhtusöögiks — ja võttis ühe tükikese. See oli nii väike, et Miša ei märganudki, kui see oli juba söödud. Kui võtaks

õige teise ka? Õhtust süüa võib ju leivatagi... Ei! Ei tohi! Kui ta leiva praegu ära sööb, annab ema oma portsjoni õhtul talle ja jääb ise ilma.
Miša pani leiva tagasi ja lükkas lõua otsustavalt ette. Kuid ta mugis samal ajal kuuma kartulit ja lõuga ette lükates hammustas endale valusasti keelde.
42

16. RAAMATUKAPP

Miša tahtis pärast hommikusööki välja minna, kuid ema peatas teda:
«Kuhu sa lähed?»
«Lähen natuke kõndima.»
«Hoovi?»
«Hoovi lähen ka.»
«Aga kes raamaturiiuli korda teeb?»
«Mul ei ole praegu aega.»
«Kas mina pean sinu tagant koristama?»
«Hea küll,» porises Miša. «Sa hakkad alati just siis norima, kui mul on iga minut loetud!»
Mišal on kapis alt teine riiul. See on tegelikult raamatukapp, kuid seal hoitakse nii pesu kui ka toidunõusid. Teist kappi neil ei ole. Miša tõstis raamatud välja, pühkis riiuli saapaharjaga puhtaks ja laotas sinna ajalehe «Ekonomitšeskaja Zizn». Siis istus ta põrandale ning hakkas raamatuid sorteerima ja neid kordamööda kohale asetama.
Kõigepealt pani ta paigale kaks Brockhausi-Efroni entsüklopeedia köidet. Need on tema kõige hinnalisemad raamatud. Kui tal oleks kõik kaheksakümmend kaks köidet, poleks koolis käia vajagi: õpid kogu entsüklopeedia pähe ja kõrgem haridus ongi käes.
Brockhausi kõrval võtavad koha sisse «Seikluste maailm» kahes köites, üheköiteline N. V. Gogoli teoste kogu, Tolstoi «Lapsepõlv. Poisiiga. Noorus», Mark Twaini «Torn Sawyeri seiklused».
Aga mis see siis on? Hm! Tšarskaja... «Džavahhi vürstitar» ... Pisaraist nõretav plikade raamat. Ainult köide on ilus. See tuleb Slavkaga millegi muu vastu välja vahetada. Slavkale meeldivad kaunilt köidetud raamatud.
Raamat käes, ronis Miša aknalauale ja avas akna. Tuppa tungis tänavakära ja mürinat. Kõikjal laiutas mitmekorru-seliste majamürakate lasu. Tundus, et raudvõredega rõdud on neile külge kleebitud nagu kõrged tuletõrjerede-lidki. Väänleva sinise lindina lookles läbi mustade silla-rõngaste Moskva jõgi. Lunastaja kiriku katusel säras tuhat päikest ja selle taga sirutas Kreml oma tornitippe taeva poole.
Miša pistis pea aknast välja ja hüüdis:
«Slav-ka-a!... »
Kolmandal korrusel ilmus aknale Slavka, kahvatu näo ja pikkade peenikeste sõrmedega haiglane poiss.
43
Teda narriti pursuiks, sest ta kandis lehvi, mängis klaverit ja ei kakelnud kunagi. Tema ema on lauljatar, isa aga Sverdlovi-nimelise vabriku direktor. Sellessamas vabrikus töötavad ka Miša ema, Genka tädi ja veel paljud selle maja elanikud. Vabrik on kaua seisnud, aga nüüd valmistub käikulaskmiseks.
«Slavka!» hüüdis Miša. «Tahad, vahetame ära!» Ta vehkis raamatuga. «Vägev asi! «Džavahhi vürstitar». Loed ennast lolliks!»
«Mul on see raamat.»
«Mis siis! Vaata, missugune kaas! Ah? Anna mulle «Kiin»!»
«Ei!»
«Pärast palud ise, aga siis enam ei saa ... »
«Millal sa õue tuled?» küsis Slava.

«Varsti.»
«Tule Genka juurde. Ma lähen sinna.»
«Hüva.»
Miša ronis akna alla ja pani raamatu riiulile. Las seisab. Küll ta selle sügisel koolis ära vahetab.
Kus need on alles raamatud! «Nahksukk», «Peata ratsanik», «Kaheksakümmend tuhat ljööd vee all», «Aafrika Ürgmetsades» ... Kauboid, preeriad, indiaanlased, mustangid ...
Nii. Nüüd siis õpikud: Kisseljov, Rõbkin, Krajevitš, Sapošnikov ja Valtsev, Gleser ja Petzoldt... Möödunud aastal sai neid harva lahti teha. Koolis ei olnud puid, kriit ei püsinud külmast kangete sõrmede vahel. Lapsed käisid Seal õliga keedetud, kuid tulikuuma kapsasupi pärast, mida anti tasuta.
See oli tuhande üheksasaja kahekümne esimese aasta karm, näljane talv.
Miša pani paika vihikud, margialbumi, kõvera nõelaga sirkli, mahakulunud mõõdustikuga kolmnurga ja malli.
Siis piilus ta silmanurgast ema ja katsus oma salajast kompsu, mis oli peidetud ajakirja «Niva» vanade lisade kimbu taha.
Kortik oli alles. Miša tundis läbi kaltsu tema .tera tihket metalli. Kus Polevoi praegu on? Ta oli saatnud ühe kirja, aga rohkem ei ole temast midagi kuulda olnud. Aga ta tuleb, tingimata tuleb. Sõda on, tõsi küll, lõppenud, kuid mitte päriselt. Soome valgekaartlased olid Karjalast alles kevadel välja aetud. Kaug-Idas võitlevad meie omad jaapanlastega.
44
Ja Antant valmistub uueks sõjaks. Seda on kõigest näha.
Aga Nikitski on arvatavasti tapetud. Või põgenes välismaale nagu teised valgekaartlikud ohvitserid. Kortiku tupp jäi tema kätte ja selle saladus ei selgu iial.
Miša vajus mõttesse. Kes on küll see laomees Filin, Borka isa? Äkki on ta seesama Filin,"kellest oli rääkinud Polevoi. Ta on vist Revskist pärit... Vist... Miša on seda emalt mitu korda küsinud, aga ema täpselt ei tea, kuid Genka tädi Agrippina Tihhonovna nagu teaks. Kui Miša temalt Filini kohta andmeid päris, hakkas tädi sülitama ja kõmistas vihaselt: «Ei tea ja ei tahagi teada! Nurjatu inimene.» Midagi rohkemat Agrippina Tihhonovna ei öelnud, kuid on näha, et ta midagi teab. Ei taha ainult rääkida. Ta on range, pikk ja täidlane naine. Teda kardavad kõik, isegi majavalitseja. See kutsub tädi lipitsevalt «meie eriti toekaks Agrippina Tihhonovnaks». Peale selle on tädi veel «saadik» — kõige tähtsam naine vabrikus. Ainult Genka üksi ei karda teda: nii kui midagi on, lubab ta kohe Revs-kisse tagasi minna. Ja Agrippina Tihhonovna annabki sedamaid järele.
.. . Kuidas küll selle Filini kohta midagi teada saada? Et ta ka ei taibanud tema nime ja isanime küsida! ...
Miša ohkas, pani kapiukse kõvasti kinni ja läks Genka poole.

17. GENKA

Genka ja Slava mängisid malet. Malelaud ja nupud olid toolil. Slava seisis püsti, Genka istus vatitekiga kaetud laia voodi serval. Voodil kõrgus patjade püramiid, mille tipp ulatus otse lae all rippuva väikese ikoonini.
Genka tädi Agrippina Tihhonovna rullis laual tainast. Ilmselt oli ta miskipärast pahane ning vaatas tuppa astuvale Mišale karmilt otsa.
«Kuhu sa jäid?» hüüdis Genka. «Vaata, ma teen praegu Slavkale kolme käiguga mati... Küll ma talle näitan: eins, zwei, drei. . .»
«Zwei, drei!» kõmistas Agrippina Tihhonovna. «Roni voodilt maha! Kus leidis koha!»
Genka nõksatas kergelt, mis pidi näitama, et ta hakkab voodilt maha tulema.
«Ära nihele, vaid roni maha! Kellega ma räägin?»

45
Agrippina Tihhonovna hakkas raevukalt tainast rullima, siis aga kõmistas jälle:
«Häbiasi! Suur noormees juba, aga ei midagi — lõikus kapsa puruks, rikkus terve pea ära! Vasta mulle: miks sa kapsa puruks lõikusid?»
«Tahtsin juurikat saada. Teil pole seda ju nagunii tarvis.»
«Ja sa, pimevaim, ei võinud ettevaatlikult lõigata. Ma tahtsin sellest peast kapsarulle teha, aga sina rikkusid kõik lehed ära.»
«Tädi, kapsarullid on . .. » vastas Genka käiku kaaludes, «kapsarullid on väikekodanlik igand. Me pole mõned nepmanid, et kapsarulle süüa. Pealegi, mis kapsarullid need hirsipudruga ka on? Oleks veel lihaga!»
«Ah sina tuled mind veel õpetama!»
«Ausõna, tädi, te panete mind imestama,» targutas Genka edasi, silmad malelaua küljes kinni. «Te olete ju, võib ütelda, väljapaistev inimene, aga muretsete mingi armetu kapsajuurika pärast.»
«Pea suu, või saad taignarulliga!»
«Ma olen vait. Aga ärge ähvardage taignarulliga, ega te nagunii ei löö.»
«Miks ei löö?» Agrippina Tihhonovna ajas end ähvardavalt sirgu.
«Ei löö.»
«Miks ei löö, küsin ma?»
«Miks?» Genka kergitas etturit ja hoidis seda mõtlikult peos. «Sellepärast, et te armastate mind, kallis tädi; armastate ja peate minust lugu .. .»
«Tola mis tola!» puhkes Agrippina Tihhonovna naerma. «Miks sa küll niisugune tola oled?»
«Matt!» kuulutas äkki Slava.
«Kus, kus? Kus on matt?» läks Genka ähmi täis. «On tõesti... Näete siis, tädi,» lisas ta nutuse häälega-. «Ma kaotasin teie kapsarullide pärast kindla partii.»
«Mõni mõis,» ütles Agrippina Tihhonovna ja läks ära kööki.
«Genka, miks sa kogu aeg tädiga tülitsed?» ütles Slava.
«Mina? Tülitsen? Mis sa nüüd! Kas see on tüli? Tal on lihtsalt niisugune kõnepruuk.» Genka hakkas malendeid jälle üles seadma. «Teeme ühe partii, Miša!»
«Ei,» ütles Miša. «Mis me ikka toas istume!»
Genka pani malendid kokku ja sulges laua. Poisid jooksid õue.
46

18. KITSIPUNGA-BORKA

On juba maikuu, aga tagaõues ei ole lumi veel sulanud.
Talvega kuhjunud lumehanged on madalaks vajunud, määrdunud, kokku tõmbunud, kuid kaitstuna tihedalt seisvate majade kaheksast korrusest, ei ole nad veel alla vandunud aeg-ajalt hoovi pugevale päikesele, mis tukub kitsale, asfaldiribale joonistatud valgetel ruutudel, kus tüdrukud keksu mängivad.
Järk-järgult tõuseb päike kõrgemale, ronib laisalt mööda seina ikka ülespoole, kuni kaob majade taha ning ainult pundunud asfaldi pragudest õhkub veel kaua maa erutavat, sooja lõhna.
Poisid mängisid tsaariaegsete vaskkopikatega sussi. Genka ajas kõigest väest sõrmi harali, et ulatuda oma mündi juurest Miška omani.
«Ei, sa ei ulata,» ütles Miša, «ei ulata ... Löö, Kitsipung, sinu kord.»
«Virutame,» pomises Borka, sihtides Slava münti. «Korras!» Tema suur muljutud viiekopikaline kattis Slava oma. «Lao raha välja, pursui!»
Slava punastas:
«Ma olen kõik maha mänginud. Jään võlgu.»
«Mis sa siis mängu tikud?» karjus Borka. «Siin võla peale ei mängita. Anna raha!»

«Ma ju ütlesin sulle, et mul ei ole. Kui võidan, siis annan.»
«Ah nii?!» Borka haaras Slavka viielise. «Kui võla ära maksad, saad tagasi.»
«Mis õigusega?» Slava hääl värises erutusest, kahvatutele põskedele tõusis puna. «Mis õigusega sa seda teed?»
«Ju mul siis on õigus,» pomises Borka viiekopikalist taskusse peites. «Teinekord tead.» Miša andis Borkale kopika:
«Võta see ja anna talle käiguraha tagasi. Aga sina, Slavka, ära mängi, kui raha ei ole.»
«Ei võta,» raputas Borka pead. «Mina võõrast raha ei võta. Las annab ise.»
«Tahad lõigata?»
«Võib-olla tahan.»
«Anna Slavkale käiguraha tagasi!»
«Mis see sinu asi on?» irvitas Borka. «Mis peremeest sa mängid?»
47
«Ah ei anna?» Miša astus Borkale päris ligi. «Anna talle, Miška!» karjus Genka ja tuli ka Borka juurde.
Kuid Miša tõrjus ta eemale.
«Pea, Genka, küll ma ise! Ma küsin viimast korda: kas annad tagasi?»
Borka taganes sammu, pööras pilgu ära.
«Noh, söögu!» Neile visatud raha kõlises kividel. «Kus tuli eestkostja välja.»
Ja Mišat kurja pilguga mõõtes astus ta eemale.
Mängust ei saanud enam asja.
Poisid istusid seina äärde kuumale asfaldile ja soojendasid end päikese käes.
Plotnikalt Nikolai kirikust kostev kellamäng takerdus kidurate puude latvadesse. Puude vahele tõmmatud nööridel lipendas pesu. Puust pesupulgad võppusid ja tegid ette-taha kummardusi. Kolmandal korrusel seisis üksjulge naine aknalaual ja käega raamist kinni hoides pesi akent. Miša istus virna laotud roostes aurkütteradiaatoritel ja vaatas Borkat pilkavalt. Ei läinud läbi! Ei saanud võõrast raha üle lüüa. Ega teda asjata Kitsipungaks kutsuta! Kaupleb Smolenski tänaval lahtiste paberosside ja iiristega ning lakub neid üle, et nad läigiksid. Ja tema isa Filin, laojuhataja, on samasugune spekulant.. .
Borka aga räägib poistele hüpikutest, otsekui poleks midagi juhtunud.
«See hüpik mähib end voodilinasse,» rääkis Borka nina luristades, «tal on taskulamp suus, jalgade küljes aga vedrud. Hüppab tänavalt viiendale korrusele ja röövib kõik järjest paljaks. Ja üle majade hüppab ka. Nii kui miilits ligi tuleb, on tema kõpsti teises tänavas.»
«Oh sind!» lõi Miša käega. «Hüpikud!» osatas ta Bor-kat. «Eks sa räägi keldrist ja oma koolnutest ka.»
«Miks mitte,» ütles Borka, «keldris elavad koolnud. Seal oli varem kalmistu. Nad karjuvad ja oigavad öösiti, küll on jube.»
«Pole seal sinu keldris midagi,» vaidles Miša. «Räägi seda oma vanaemale. Muudkui aga kalmistu, koolnud ... »
«Kalmistu on olemas,» ei jätnud Borka järele. «Seal on ka maa-alune käik, mis viib igale poole Moskva alla. Selle ehitas Ivan Groznõi.»
«Ivan Groznõi elas nelisada aastat tagasi, meie maja on aga ainult kümme aastat vana. Mis sa valetad, kui ei oska.»
48
«Mina valetan?» Borka muigas õelalt. «Lähme koos keldrisse. Ma näitan sulle kõike: nii koolnuid kui maa-alust käiku.»
«Ära mine, Miška,» ütles Genka. «Ta meelitab su sisse ja hakkab siis lollitama.»
See oli Borka tavaline vemp. Kõigi laste hulgast tundis ainult tema üksi läbi ja lõhki keldrit, tohutut majaalust pimedat ruumi.

Ta meelitas mõne poisi sinna ja jäi äkki vait. Pimedas suuna kaotanud kaaslane hüüdis teda meeleheitlikult. Borka ei vastanud. Ja alles siis, kui Borka oli oma ohvrit küllalt kaua piinanud ja endale mingi tasu kaubelnud, juhatas ta kaaslase maa alt välja.
«Lolle ei leidu,» jätkas Genka, kes oli kord juba niiviisi õnge läinud. «Rooma ise oma keldris.»
«Kuidas soovite,» ütles Borka teeseldud ükskõiksusega. «Araks lõite.»
Miša läks põlema:
«Kellest sa räägid?»
«Sellest, kes kardab keldrisse minna.»
«Ah nii...» Miša tõusis. «Läki.»
Nad laskusid keldrisse ja läksid ettevaatlikult edasi, hoides kätega libedatest seintest kinni. Borka käis ees, Miša tema kannul. Muld nende jalge all varises ja aeg-ajalt kõli-sesid klaasi- või plekitükid.
Miška sai väga hästi aru, et Borka tahab teda lollitada. Hüva, eks vaatame, kes keda lollitab. Nii läksid nad pimedas edasi, ja kui nad olid juba sügaval keldris, jäigi Borka äkki vait.
«Algab,» mõtles Miša ja küsis, katsudes rääkida nii rahulikult kui võimalik:
«Kas su koolnud ilmuvad varsti?»
Tema hääl kajas maa all tuhmilt vastu ja hääbus kusagil kaugel, nähtamatutes soppides. Borka ei vastanud, kuigi oli tunda, et ta on kuskil siinsamas lähedal. Ka Miša ei hüüdnud teda enam.
Möödusid mõned piinavad minutid. Poisid pidasid hinge kinni. Mõlemad ootasid, kumb esimesena suu lahti teeb. Siis pöördus Miša tasakesi ümber ja läks kätega käänakuid kompides tagasi. Pole midagi, ta leiab ka ise tee, ja kui on siit välja pääsenud, suleb ukse ning paneb Borka siia pooleks tunniks kinni.
Miša läks edasi. Ta kuulis selja taga krabinat: Borka
49

hiilis tal kannul. Ahaa, ei pidanud vastu! Ei tahtnud üksi jääda.
Miša läks mööda keldrit edasi. Ei! Ta läheb valesti! Käik peaks laienema, kuid see hoopis kitseneb. Aga Miša läks ja läks. Kuidas Borka küll nii pimedas näeb? Äkki jätab Borka'ta siia üksi ja ta ei leiagi teed? Siin on siiski õudne.
Käik muutus päris kitsaks. Miša õlg puudutas vastasseina. Ta peatus. Kui hüüaks Borkat? Mitte mingi hinna eest... Ta tõstis käe ja katsus külma metalltoru. Kuskil solises vesi. Äkki kostis tema pea kohalt valju krabinat. Talle tundus, et teda ründab tohutu suur kärnkonn. Ta tormas edasi — ja lendas alla . ..
Kui esimene ehmatus oli möödas, tõusis ta püsti. Ta ei olnud kukkudes viga saanud. Siin oli valgem. Ähmaselt paistsid hallid krobelised seinad. See oli kitsas käik, mis paiknes risti sellele, mida mööda Miša oli läinud, ja asus umbes pool arssinat madalamal.
«Miška-a!» Ülal lõi mustama Borka kuju. «Miša, kus sa oled?»
Miša ei vastanud. Ahaa! Rääkima hakkas! Las otsib!
«Miša, Miša, kus sa oled?» pomises Borka murelikult, «Miks sa ometi vaikid? Mišk ... »
«Kus su maa-alune käik on?» küsis Miša. «Kus on koolnud? Näita!»
«See ongi maa alune käik,» sosistas Borka, «sinna ei tohi minna, seal ongi kirstud koolnutega.»
«Oige ma su koolnuid kardan!...» Miša tahtis mööda käiku minema hakata.
Borka haaras tal õlast kinni.
«Kuule, Miša,» sosistas ta, «ma ju räägin sulle, pöörame tagasi, muidu läheb kehvasti... »
«Hirmutad?!»
«Me ei näeks ilma laternata ju nagunii mitte midagi. Ma muretsen homseks laterna, siis lähme.»

«Küll ma sind tunnen!»
«Et ma siinsamas maa alla vajuksin! Aga kui sa ära ei tule, lähen mina minema ja ei tule tagasi. Hukku siis siin.»
«Mis sa hirmutad!» vastas Miša, kuid ronis Borkale järele.
Nad läksid keldrist välja. Ere päike pimestas silmi. «Vaata sa mul,» ütles Miša, «homme hommikul siis!» «Kindla peale,» vastas Borka, «oleme rääkinud.»
50

19. SUUR SURKA

Tagahoovi ilmus hoovi kõige pikem poiss Sura Ogurejev ehk Suur Šurka, nagu poisid teda hüüdsid. Teda peeti suureks näitlejaks ja ta oli klubi näiteringi liige. See klubi asus esimese korpuse keldrikorrusel ja kuulus majakomi-teele. Poistest lasti sinna ainult Suurt Surkat, kes end sellepärast väga tähtsaks tegi.
«Näe, Verstapost!... » tervitas teda Miša.
«Ma mõtlesin, et sa oled lapsekingadest juba välja kasvanud,» vastas Sura.
«Küll on tõsine!» tähendas Genka. «Kus sind sedasi välja õpetati? Kas klubis või?»
«Kas või klubis.» Sura tegi pausi. «Kuid klubisse lastakse ainult täiskasvanuid.»
«Kus tuli alles täiskasvanu välja!» ütles Miša. «Oled pikaks veninud nagu viimane verst, sellepärast sind lastaksegi sinna.»
«Ma kuulun klubi aktiivi,» selgitas Sura.
«Meid klubisse ei lasta, sest me ei ole organiseeritud,» ütles Slava, «aga räägitakse, et Krasnaja Presnjal on noorte.kommunistide rühm ja neil on oma klubi.»
«On küll,» kinnitas Sura, «ainult neid nimetatakse kuidagi teisiti, ma ei mäleta, kuidas. Aga see on väikeste jaoks, täiskasvanud astuvad komsomoli.» ' Sura vihjas sellele, et ta käib tehase komsomolirakuke-ses ja kavatseb komsomoli astuda.
«Tore... » lausus Miša mõtlikult. «Lastel on oma rühm!»
«Need on kindlasti skaudid,» ütles Genka. «Slava, sa ajad midagi sassi.»
«Ei aja. Skaudid kannavad siniseid kaelarätte, aga neil seal on punased.»
«Punased?» kordas Miša. «Kui punased, siis nad on nõukogude võimu poolt. Mis skaudid võiksidki olla Krasnaja Presnjal! See on kõige proletaarsem rajoon.»
«Noojah!» ütles Sura ja lisas kõhklevalt: «Igaühel on limepilet... »
«Tore!... » venitas Miša jälle. «Miks mina ei ole neist midagi kuulnud? Kust sina seda tead, Slavka?»
«Üks poiss rääkis muusikakoolis.»
«Miks sa täpselt järele ei uurinud? Kuidas neid nimetatakse, kus on nende klubi, keda sinna võetakse ... »
«Võetakse!» puhkes Sura naerma. «Kujutage ette, tema läheb ja astub! Võetakse sind küll!»
51
«Miks ei võeta?»
«See pole nii lihtne!» Sura vangutas tähendusrikkalt pead. «Enne on tarvis end avaldada.»
«Avaldada — mis mõttes?»
«Noh, üldse!» Sura viipas ebamääraselt käega. «End näidata . .. Noh, nagu mõned teised: töötavad klubis, käivad komsomolikoosolekutel... »
«Hea küll, Surka,» katkestas Miša teda. «Ära tee end nii tähtsaks! Sa teed end väga tähtsaks, aga sinust pole midagi kasu.»
«Mis mõttes?»
«Kommunistlikud noored võitlesid rindel. Aga mis sina teed? Seisad kulisside taga ja mängid massi... Ütle parem, kas tahad lavastajaks hakata?»
«Mis lavastajaks? Meie lavastaja on seltsimees Mitja Sahharov.»

«Ta on täiskasvanute näiteringi lavastaja, aga meie organiseerime lasteringi, siis lastakse kõik lapsed klubisse. Lavastame näidendi. Tulu läheb Volga näljahädaliste abistamiseks. Ja avaldamegi end.»
«Oige!» ütles Slava. «Võiks teha veel ka muusikaringi ja laulukoori ja joonistusringi... »
«Ei lubata ... » Sura raputas kahtlevalt pead, kuid ta näost oli näha, et ta tahaks väga lavastajaks saada.
«Küll lubatakse,» käis Miša peale. «Lähme seltsimees Mitja Sahharovi juurde. Et nii ja naa, tahame organiseerida oma näiteringi. Kas ta tõesti saab meid keelata?»
«Ta viskab meid välja!» hüüdis Borka, kes solgiaugust pudeleid korjas.
«See pole sinu asi!» Genka näitas talle rusikat. «Kauple parem oma iiristega.»
«Muidugi,» jätkas Sura, «see poleks paha. Kuid ma olen andelaadilt jiäitleja, mitte lavastaja ... »
«Tore on,» ütles Miša, «eks siis esinedki lavastajana.»
«Hea küll,» nõustus Sura. «Ainult lepime kokku: minu sõna tuleb kuulata. Kunstis on distsipliin kõige tähtsam. Sina, Genka, hakkad mängima kohtlast. Sina, Slava, hakkad kangelaseks ja võtad muidugi ka muusikalise kujunduse enda peale. Miša paneksin administraatoriks. Tütarlapse osatäitja ja teised rollid määran hiljem, pärast katseid.»
52

20. KLUBI

Klubi koosnes tegelikult ainult vaatesaalist. Kui ei olnud etendust või majaelanike koosolekut, lükati pingid seina äärde kokku ja klubis töötasid ringid, igaüks ise nurgas.
Koduperenaised ja koduabilised õppisid kirjaoskamatuse likvideerimise kursustel. Laval käisid näiteringi proovid. Saali keskel veeretasid piljardimängijad palle, riivates kiiga keelpilliorkestri muusikuid.
Kõiki neid valitses klubi juhataja ja lavastaja Mitja Sah-harov — alati murelik noormees, seljas pikk, punakaks kulunud sametine tolstovka läikiva musta paelaga, jalas kitsad torupüksid. Tal oli pikk peenike nina ja nii terav kõrisõlm, et tundus, nagu lõikaks see Mitja kõri kohe seestpoolt läbi. Haraliaetud sõrmedega lükkas ta kogu aeg laubalt tagasi pikki sirgeid, ebamäärast värvi juukseid.
Sura tõukas Mišat tagant:
«Räägi sina. Sina oled ju administraator,» ja eemaldus, andes mõista, et see pole üldse tema asi, teda ajab see lapsik temp ainult naerma.
«Mnjaa,» ümises Mitja Sahharov, kui oli Miša ära kuu-Janud. «Mul ei ole teatrikool, vaid kultuuriasutus. Mnjaa ... Kultuuriasutus, mis on majakomitee'käpa all...» Ja ta läks lavale, kust hakkas varsti kostma tema kaeblikku häält: «Seltsimees Parašina, süvenege tegelaskujusse, süvenege ometi... »
Miša läks poiste juurde.
«Ei tulnud midagi välja. Ära ütles. Tal ei ole teatrikool, vaid kultuuriasutus, mis on majakomitee käpa all.»
«Seda ma arvasin!» ütles Sura.
«Sul on alati midagi arvata,» vihastus Miša.
Poisid jäid mõttesse. Kumedalt kõlksusid piljardipallid. Keelpilliorkester harjutas Mozarti «Türgi marssi». Aga seinal, plakatil, sirutas kurnatud vanamees luist kätt: «Aita Volga näljahädalisi!» Tema silmis põles palavikuline läige, Ja ükskõik kustpoolt sa plakatile ka ei lähenenud, silmad jälgisid sind järelejätmatult, otsekui oleks vanamees pead pööranud.
«On veel üks väljapääs,» ütles Miša.
«Missugune?»
«Võiks minna seltsimees Zurbini juurde.»

«No ei,» lõi Sura käega, «hakkab tema nüüd meie ringiga jahtima, ta on ju linnanõukogu liige. Mina tema uurde ei lähe. Satume veel Nõiamoori otsa.»
53
«Aga mina lähen,» ütles Miša. «Lõppude lõpuks ei ole see Mitja Sahharovi isiklik klubi. Läki, Genka!»
Nad läksid laiast trepist üles neljandale korrusele, kus elas Zurbin. Miša helistas. Genka jäi trepile. Ta kartis kohutavalt, ja kui läbi ukse hakkas müra kostma, tormas ta kolme astet korraga võttes jooksuga trepist alla. Ukse avas Zurbini naaber, suurt kasvu, kõhn, kurja näo ja pikkade esiletungivate hammastega naine.
«Mis sul vaja on?» küsis ta.
«Mul on tarvis seltsimees Zurbinit.»
«Miks?»
«Asja pärast.»
«Mis asja pärast! Tõlgendavad siin ka... » pomises naine ja lõi ukse kinni, kusjuures Miška nina oleks peaaegu sinna vahele jäänud.
«Nõiamoor!» karjus Miša ja tormas trepist alla.
Ta peaaegu veeres alla ja lendas suure hooga kellelegi otsa. Tema ees seisis seltsimees Zurbin.
«Mis see tähendab? Miks sa korda rikud?»
Miša seisis, pea maas.
«Noh,» küsis Zurbin. «Kas sa oled kurt?»
«E-ei.»
«Miks sa siis ei vasta? Vaata, et sa enam korda ei riku.» Zurbin läks raskelt astudes trepist üles.
Miša lontsis alla. Küll kukkus halvasti välja! Ta kuulis pea kohal Zurbini raskeid samme. Siis sammud vaibusid, kuuldus võtme kriginat lukuaugus, avatava ukse müra. Miša peatus, pöördus ümber, hüüdis: «Üks hetk, seltsimees Zurbin!» ja tormas trepist üles.
Zurbin seisis avatud ukse juures.
«Mis on?»
«Seltsimees Zurbin,» ütles Miša hingeldades, «me tahame näiteringi teha, aga seltsimees Mitja Sahharovei luba.»
«Kes need «meie» on?»
«Kõik, meie hoovi poisid.»
Zurbin vaatas Mišale ikka veel otsa. Siis puudutas tema vuntse muie, silmadesse ilmus naeratus. Ta ei vastanud midagi. Ta seisis ja naeratas, vaadates Miša sinistesse silmadesse. Ja Miša ei teadnud, miks naeratas ja millest mõtles see elatanud tüse mees, kellel oli Punatähe orden rinnas.
«No eks lähme sisse ja ajame juttu,» ütles Zurbin lõpuks. Miša läks tema kannul korterisse. Nõiamoor vaatas Mišale vihaselt otsa, kuid ei öelnud midagi.
54

21. AKROBAADID

Miša väljus Zurbini juurest umbes kolmekümne minuti pärast ja jooksis hoovi. Suur rahvahulk vaatas rändtrupi esinemist. Esinesid akrobaadid, poiss ja tüdruk, seljas sinised trikood, punane vöö peal. Habemeta mees, ka sinises trikoos, hüüdis neile «Allez!».
Küll on ikka painduvad! Eriti tüdruk: peenike, sale, kaardus ripsmete alt paistavad sinised silmad. Tüdruk kummardas graatsiliselt, raputas oma pikki linavalgeid juukseid, otsekui tahaks raputada näolt harjunud naeratust, võttis hoogu ja tegi vaibal salto.
Natuke kaugemal seisis eesel, kes oli rakendatud jalg-rattaratastega kaariku ette. Kaarikul seisid nurgiti kaks kirjuks maalitud vineertahvlit:

2 Busc h 2 akrobaatiline atraktsioon 2 Busch 2
Eesel seisis rahulikult, kõõritas ainult publiku poole ja liigutas naljakalt pikki kõrvu.
Etendus lõppes. Habemeta mees teatas, et nad ei ole kerjused, vaid artistid. Nad käivad mööda hoove vaid «praeguste olude» sunnil. Ta palub lugupeetud publikut saadud meelelahutuse eest tänada — nii palju, kui keegi saab anda.
Poiss ja tüdruk käisid alumiiniumtaldrikutega publiku hulgas ringi. Neile loobiti akendest paberisse mässitud metallrahasid. Poisid korjasid need üles ja andsid akrobaa-tidele. Ka Miša võttis paberitüki, mille sees oli raha, ja ootas, et tüdruk temani jõuaks.
Tüdruk tuli, peatus Miša ees ja naeratas. Miša hämmeldus ja seisis liikumatult.
«Noh?» Tütarlaps tonksas teda taldrikuga kergelt vastu rinda.
Miša taipas ja viskas paberi taldrikule. Tütarlaps läks edasi, vaatas tagasi ja puhkes naerma. Ja pärast, kui akrobaadid, rahvasumm ümber, hoovist minema läksid, vaatas tütarlaps jälle tagasi ja puhkes naerma.
Keegi müksas Mišat selga. Ta pööras ringi. Tema ees seisid Sura, Genka ja Slava.
«Mida Zurbin sulle ütles?» küsis Sura.
55
«Eks lugege!» Miša avas rusika ja keeras paberilehe lahti.
Mis see siis on? Kortsunud joonelisel paberilehel lebas kümnekopikaline. Säh sulle! Ta oli andnud tüdrukule eksikombel Zurbini kirja.
«Ta andis sulle kõigest kümnekopikalise,» venitas Sura pilkavalt.
Miša sööstis väravast välja ja tormas naaberhoovi.
Akrobaadid olid etendust lõpetamas. Kui tüdruk hakkas publiku seas ringi käima, läks Miša tema juurde, pani kümnekopikalise taldrikule ja pomises kohmetult:
«Tüdruk, ma andsin sulle eksikombel vale paberi. Palun anna see mulle tagasi. See on väga tähtis kiri.»
Tütarlaps puhkes naerma:
«Mis kiri? Aga miks sul on arm otsaees?»
«See ei puutu sinusse,» vastas Miša kuivalt. «Selle tegid mulle valgekaartlased. Anna mulle kiri tagasi.»
«Sa oled vist riiukukk.»
«Anna kiri mulle tagasi,» kordas Miša mornilt.
«Veider vend!» tüdruk kehitas õlgu. «Mina ei ole sinu kirja näinud!... Vahest on Buschi käes ... Oota natuke.»
Ta lõpetas ringkäigu pealtvaatajate hulgas ning habemeta mehele raha üle andes ütles talle midagi. Mees lõi vihaselt käega, kuid tüdruk käis peale, põrutas koguni oma atlasskingas jalaga vastu maad. Habemeta mees pistis seepeale käe puldankotti, soris seal kaua, porisedes ja kulmu kortsutades, ning tõmbas lõpuks välja neljaks murtud paberilehe, sellesama, mille Zurbin oli Mišale andnud. Miša haaras paberi ja jooksis oma hoovi. Tüdruk vaatas talle järele ja naeris. Ja Mišale näis, et ka eesel raputas pead ja ajas oma pikad kollased hambad pilkavalt irevile.

22.   KINO «ARS»

Valgele plangile oli pliiatsiga kirjutatud:
«Seltsimees Sahharov! Poiste initsiatiivi tuleb toetada. Töö lastega on tähtis ülesanne, klubile eriti. Palun teid meie maja lapsi näiteringi loomisel tingimata aidata.
Zurbin.»
56
«Kõik on korras,» ütles Sura. «Seda ma arvasin, et Zurbin aitab. Homme kutsume kokku organiseerimiskoosoleku, seniks aga kõike head ... Ma ruttan nõupidamisele ... »

«Küll ikka ajab nina püsti!» ütles Genka, kui Sura oli ära läinud. «Kellel teda seal nõupidamisel vaja on. Talle tuleks nagu kord ja kohus tappa anda, et ta enam ei keksiks!»
Miša, Genka ja Slava istusid «Arsi» kino väljapääsu ees kivitrepil. Ohtu oli kõik halli hämarusse uputanud, ainult tuletõrjekaevu malmist kaas mustas keset õue.
Tinises kitarr. Kostis naise valju naeru. Arbat tõi kuuldavale õhtu viimaseid, rutakaid ja vaibuvaid hääli.
«Teate, poisid,» ütles Genka. «Kinno saab ka ilma rahata sisse.»
«Me teame seda,» vastas Miša, «tassi päev otsa reklaame... Põnevust kui palju!»
«Kui oleks niisugune vanker nagu akrobaatidel!» Genka muisutas huuli. «Küll sellega oleks tore reklaami vedada . See alles oleks midagi!»
«Just,» torkas Miša vahele. «Ja sina käiksid eesli ette.»
«Punase peaga eesleid ei ole olemas,» tähendas Slava,
«Naerge aga naerge,» ütles Genka, «aga Borka läheb reklaame tassima ja saab ilma rahata kinos käia.»
«Borka ei lähe,» ütles Miša. «Borka spekuleerib nüüd markidega. Huvitav, kust ta marke saab?»
«Mina tean, kust,» ütles Genka, «Ostoženkalt, vana filatelisti käest.»
«Jah?» imestas Miša. «Mina ei ole teda seal kordagi näinud.»
«Ja ei näegi. Ta käib hoovi kaudu, tagauksest.»
«Kummaline!» imestas Miša. «Kas ta varastab marke või? Ta müüb neid ju väga odavalt... »
«Seda ma ei tea,» ütles Genka, «aga seal ta käib. Olen ise näinud ... »
«Olgu pealegi,» ütles Miša. «Teate mis, Zurbin jutustas mulle neist Krasnaja Presnja lastest. Neid nimetatakse noorteks pioneerideks.»
«Aga mis nad teevad?» küsis Genka.
«Kuidas mis? See õn ju kommunistlik lasteorganisatsioon. Kas mõistad? Kommunistlik. Tähendab, nad on kommunistid. Neil on kõik nagu sõjaväes.»
«Kas vintpüssid on ka?» küsis Genka.
«Kuidas siis! Tead ka, kus need on alles lapsed? Vägev
57
värk! Zurbin ütles nii: «Tegelge oma ringiga, käige klubis, ja teist saavadki pioneerid.»»
«Ja nii ütleski?»
«Just nii.»
«Aga kus see rühm on?»
«Krasnaja Presnja rajoonis, trükikoja juures.»
«Oleks hea vaatama minna!» ütles Slava.
«Poleks paha,» nõustus Miša. «Tuleb ainult täpne aadress välja uurida.»
Poisid jäid vait. Kino avatud väljapääsu-ustest paistsid vaatajate mustavad read, nende kohal tuprus kinoapa-raadi ere valguskiir.
Poistest möödus Slava ema Alla Sergejevna — ilus, elegantselt rõivastatud naine. Slava tõusis teda märgates püsti.
«Slava,» ütles naine kindaid kinni nööpides, «sul on aeg koju minna.»
«Ma varsti lähen.»
«Daša annab sulle õhtusööki ja heida siis magama.»
Ta lahkus, levitades parfüümilõhna.
«Ema läks kontserdile,» ütles Slava. «Lähme kinno! Täna on «Punased saatanad», teine seeria.»
«Aga raha?» Slava kohmetus:
«Mul on kaks rubla nootide raha.»
«Mis noote sa praegu ostad? Kõik poed on juba kinni,» hüüdis Genka.
«Kuid ma võin ju homme osta,» vastas Slava põhjendatult.

«See paistab homme. Iial ei tohi midagi homse peale edasi lükata. Kui täna saab kinno minna, siis tuleb minna ... »
Kitsas fuajees tunglesid demobiliseeritud sõdurid, sinelid seljas, aga peas sonimütsid, rätikutega töölisnaised, vene särgi ja pintsakuga noormehed, püksisääred säärikute peale lastud.
Seinale, räbaldunud afiššide ja kuulsate filminäitlejate portreede sekka oli kinnitatud plakateid. Budjonnovkaga punaarmeelane sihtis kõiki nimetissõrmega: «Ega sina ei ole desertöör?» «ROSTA aknal» punasid pildiruutude all, Majakovski värsiread. Einelauas, kus müüdi kuivanud kooke ja karamellkompvekke, rippus plakat: «Kõik võitlusse laste järelevalvetusega!»
Kõlas kell.
58
Rahvas ruttas saali paremaid kohti ära võtma. Valgus kustus. Kinoaparaat hakkas raevukalt rägisema. Äratao-tud klaverilt kostis monotoonset saatemuusikat. Pealtvaatajad istusid külg külje kõrval kitsastel pinkidel, sosistasid, närisid päevalilleseemneid, suitsetasid, peites paberossi varrukasse ... Film lõppes. Poisid tulid kinost välja, kuid olid mõttes ikka veel seal, punaste saatanate ja nende imeliste seikluste juures. Need olid alles tõelised kommunistlikud noored! Küll õn kahju, et Miša Revskis olles alles nii väike oli. Nüüd ta juba teaks, kuidas Nikits-kiga arveid õiendada ...
Koolivaheaja esimene päev on läbi. Tuleb koju minna. Väljas on juba päris pime. Ainult «Arsi» kino sissepääsu ees väreleb kõnniteel valgus nagu tohutu jaanimardikas. Metallvõrgu ta'ga kumavad tuhmilt fotod, uksd laperdavad katkikärisenud kuulutuste ribad.

23. NÄITERING

Kui Miša järgmisel päeval hoovi läks, nägi ta kojameest onu Vassilit tagauksest välja tulemas, haamer ja naelad käes.
Miša läks sinna vaatama ja nägi, et sissepääs keldrisse on paksude laudadega kinni löödud. Vaat kus lugu! Miša tuli nõutult hoovi tagasi. Onu Vassili kastis jämedast presentvoolikust asfalti.
«Onu Vassili, las mina kastan!» palus Miša.
«Kus tuli kastja väljal Muudkui ulakused.» Kojamees oli halvas tujus.
Miša küsis ettevaatlikult:
«Onu Vasja, kas sul tuli puutööisu või?»
Kojamees raputas voolikut, nii et veejuga teise korruse aknaid ujutas.
«Näe, Filin on mures oma lao pärast, ja sina aga tao lauad ette. Ütleb, et keldrist võivad sulid sisse ronida, ja sina aga tao lauad ette. Laos on paljas rauakolu, aga muudkui tao lauad ette. Puhas ulakus!»
Nõndaks! Filin on käskinud keldri sissepääsu kinni lüüa. Siin on midagi! Borkal oli põhjust, kui ta eile ei lubanud maa-alusesse käiku minna... See polnud üldse niisama!
59

Borka kauples paraadukse ees paberossidega. Miša läks tema juurde.
«Noh, kas lähme keldrisse?»
Borka irvitas:
«Sissepääs on ju kinni löödud.»
«Kes käskis?» Borka luristas nina:
«Teadagi, majavalitsus käskis.»
«Miks ta käskis?» uuris Miša.

««Mispärast»... «Milleks»,» ahvis Borka. «Et koolnud plehku ei paneks, vaat mispärast ... » Ja jooksnud paar sammu eemale, hüüdis ta: «Et sinusugused lollid keldrisse kolama ei läheks!» Miša sööstis teda taga ajama, kuid Borka lipsas lattu. Miša ähvardas teda rusikaga ja läks klubisse.
Zurbini kiri oli mõjunud. Mitja Sahharov lubas poistel seal käia, kuid hoiatas, et ei anna neile kopikatki raha.
«Kunsti põhiline põhjusmõte on isemajandamine,» ütles ta. «Harjuge töötama ilma dotatsioonita.» Ja ta lisas veel palju arusaamatuid sõnu.
Suur Surka korraldas näiteringi astuda soovijaile katsed. Ta laskis neil lugeda Puškini luuletust «Prohvet». Ükski ei lugenud nii, nagu tarvis, ja Sura näitas, kuidas seda tuleb teha. Jõudnud sõnadeni: «Ta kiskus välja eba-truust ja liiga sõnaohtrast suust mu keele kavala ja õela», manas ta ette metsiku näo ja tegi, nagu kisuks ta endal meeleheitliku liigutusega keele suust ja viskaks trepile. See tuli tal uhkelt välja! Väike Vovka Baranov, keda hüüti Uteks, vaatas talle hiljem hulk aega suhu, et kindlaks teha, kas seal on ikka keel või ei.
Pärast katseid hakati näidendit valima.
««Ivanov Pavel»,» pakkus Slava.
«On ära tüüdanud!» tõrjus Sura, «labane väikekodanlik näidend.» Ja ta luges nägu krimpsutades:

«Kyros, Pärsia kuningas,
jooksul mundri rebestas.

Küll me seda Kyrost teame! ... Ei sobi.»
Pärast pikki vaidlusi langes valik värssnäidendile, «Peremees ja sulane»; see rääkis Vanjast, peremees Pahhomi sulasest. Sura pidi mängima peremeest, Genka Van-jat, vanaema osa võttis endale Ziina Kruglova, paks nae-ruhimuline tüdruk, kes elas esimeses trepikojas.
60
Miša ei võtnud katsetest osa. Ta istus lõuga rusikale toetades laua taga, kus mängiti malet, ja mõtles keldrist.
Borka oli talle valetanud. Tema ise oli isale öelnud ja isa oli käskinud keldri sissepääsu kinni lüüa.
Mis oht võib ähvardada ladu, kus hoitakse vanu kõlbmatuid tööpinke ja nende tagavaraosi? Need osad vedelevad hoovis ilma igasuguse valveta. Kellel neid tarvis on? Kes sinna ronima hakkab, ja veel keldri kaudu, kus peab nelja-käpukil roomama?
Aga võib-olla on Filin seesama Filin, kellest oli rääkinud Polevoi? Mišale meenusid tema kitsas, külgedelt otsekui lapikuks löödud nägu ja pisikesed vilavad silmad.
Ükskord talvel tuli ta neile, andis emale pisikese koti halli jahu ja võttis selle eest isa peaaegu uue tumesinise vestiga ülikonna. Ta vahtis kogu aeg ringi: äkki saaks veel millegagi äri teha. Tema pisikesed silmad käisid toas siia-sinna. Kui ema ütles, et tal on kahju ülikonda ära anda, kuna see on viimane mälestus isast, ütles Filin: «Kas te mõtlete siis seda mälestust võiga süüa?» Seepeale ema ohkas ega vastanud midagi.
Tuleb tingimata välja selgitada, milles on asi. Ärgu Borka arvaku, et teda on nii kerge alt ve.dada.
Miša vaatas klubi tähelepanelikult üle.
Äkki pääseb siitsamast keldrisse? Sest klubi asub ju ka keldris, küll teise korpuse all, aga mis sellest: keldrid on kindlasti omavahel kuidagi ühendatud.
Miša käis klubi läbi, uuris hoolega seinu, tõmbas eest plakateid ja diagramme, puges kappidesse, kuid ei leidnud midagi. Kulisside taga hämaruses paistsid seina najale pandud dekoratsioonid: musta-valgekirjude tüvedega kased, nikerdatud aknaraamidega tare, kellaga tuba, mille aknast paistis jõgi.

Miša nihutas dekoratsioonid laiali, et seina äärde pääseda, äkki aga astus kulisside tagant välja Mitja Sahha-rov:
«Poljakov! Mis sina siin teed?»
«Kümnekopikaline kadus ära, Dmitri Ivanovitš, ei leia kuidagi üles.»
«Mis kümnekopikaline?»
«Kümnekopikaline, noh, niisugune ümmargune kümne-kopikaline,» pomises Miša, kuid tema silmad vaatasid nagu naelutatult ühte punkti. Kilbi tagant, millele oli maalitud valgete sammastega mõisahoone, paistis rauduks.
61
Miša vaatas seda ja pomises: «Noh, niisugune hõbedane kahekümnekopikaline.»
«Mn-jaa ... Mis sa pudrutad! Kord kümnekopikaline, siis kahekümneline... Kas sa oled segaseks läinud?»
«Ei ole,» ütles Miša, vaadates ikka veel ust. «Mul oli kümnekopikaline, aga kahekümneline kadus ära. Mis siin arusaamatut on?»
«Väga segane lugu,» kehitas Mitja Sahharov õlgu. «Nii voi teisiti, otsi oma kümne-kahekümnekopikaline üles ja lase jalga.»
Mitja Sahharov lükkas haraliaetud sõrmedega juuksed tagasi ja läks ära.

24. KELDER

Miša, Genka ja Slava istusid Moskva jõe kaldal Dorogomili silla juures taastatud veespordijaama ees. Miša püüdis sõpru veenda, et tulgu koos temaga maa-alust käiku otsima.
Hämardus. Hõreda udu tordid libisesid mööda jõge nagu halvasti täis puhutud hallid pallid: puudutasid vett ja põrkasid hiljukesi jälle üles. Sillal kolisesid trammid, kiirustasid kauged jalakäijad, kihutasid väikesed autod.
«Koolnud ja kirstud on vaid tühi lora,» rääkis Miša. «Kas Filin siis koolnute pärast muretseks! Ta mõtles selle kõik välja, et meid keldrist eemale hirmutada. Seal on maa-alune käik või nad varjavad seal midagi.»
«Ära räägi, Miša,» ohkas Genka, «on olemas niisuguseid koolnuid, kes kunagi rahu ei saa. Ronid keldrisse, aga nemad tulevad sulle kõik korraga kallale.»
«Koolnuid seal muidugi ei ole,» ütles Slava, «kuid mis meil sellega asja? Hea küll, Filin varjab seal midagi, ta on ju tuntud spekulant.»
«Aga kui seal on tõepoolest maa-alune käik, mis viib igale poole Moskva alla?»
«Meie ei leia seda nagunii üles,» vaidles Slava, «meil ei ole plaani.»
«Hüva!» Miša tõusis püsti. «Te lõite lihtsalt araks. Poleks maksnud teile rääkidagi. Saan teletagi hakkama.»
«Mina ei ole vastu,» raputas Genka pead. «Ma rääkisin ainult koolnutest. Slavka küll on vastu, aga mina, palun väga, mina tulen igal ajal.»
62
«Millal ma olen vastu olnud?» väitis Slava punastades. «Ma ütlesin ainult, et plaaniga oleks parem. Eks ole tõsi?»
Järgmiseks prooviks tulid sõbrad esimestena klubisse.
Lasteringi proovid toimusid kella kahest neljani päeval. Pärast seda pani koristaja tädi Jelizaveta klubi lukku kuni kella viieni, mil kogunesid juba täiskasvanud.
Selsamal ajavahemikul, kella neljast viieni, peabki keldrisse pääsema.
Miša ja Slava peitsid end kulisside taha. Genka jäi teisi näitlejaid ootama. Need ilmusid varsti ja hakkasid proovi tegema. Miša ja Siava kuulsid "kulisside taga istudes nende hääli.
Sura-peremees manitses Genkat-Vanjat: «Vanja, ma olen ju sinu ristiisa,» mille peale Genka-Vanja vastas üleolevalt: «Mina ei ole teid endale ristiisaks palunud.» Ja nad vaidlesid, kuidas peab,Genka sel ajal seisma: näoga publiku ja seljaga Sura poole, või vastupidi, näoga Sura ja

seljaga publiku poole. Nad üldse rohkem vaidlesid kui harjutasid. Sura ähvardas kõik sinnapaika jätta, Genka hakkas talle vastu ja Zina Kruglova lagistas kogu aeg naerda — niisugune naeruhimuline tüdruk ta juba kord oli.
Viimaks proov lõppes. Genka läks märkamatult Miša ja Slava juurde, teised lapsed lahkusid, tädi Jelizaveta lukustas klubi. Poisid jäid üksi raske raudukse ette.
Kaasavõetud tangidega kangutasid nad naelad lahti ja sikutasid ust. Uks avanes roostes hingede krigisedes.
Poistele lõi vastu rõsket läpast õhku. Miša süütas taskulambi. Nad astusid maa-alusesse ruumi.
Lamp valgustas nõrgalt. Seina halli konarliku pinna nägemiseks tuli see väga lähedale tõsta. Maja alusmüüride vahelised ruumid olid tühjad, ainult ühes kohas nägid poisid kaht suurt katelt. See oli mahajäetud katlamaja. Maas'vedeles torujuppe, paakunud lub-jatükke, telliseid, kivisütt, kaste kivistunud tsemendiseguga.
Lamp aina nõrgenes ja peagi kustus hoopis. Poisid läksid pimedas edasi, kobades käsikaudu käänakuid. Ajuti tundus neile, et nad keerlevad ühel ja samal kohal, kuid Miša läks-kangekaelselt edasi ning Genka ja Slava ei jäänud temast maha.
Välgatas valguseriba. Seal oli kinninaelutatud sissepääs. Laudade vahelt immitses valgust. Läbi prao paistis
63
kitsas, kõrgete astmete ja metailkäsipuudega tagatrepp.
Poisid läksid edasi, hoides kogu aeg paremat kätt. Käik ahenes. Miša katsus lage. Seal oli metalltoru. Ta kuulatas: nende kohal solises tasa vesi. Miša kükitas maha ja süütas tiku. Allpool venis kitsas käik, seesama, kuhu ta oli ootamatust mürast kohkununa kukkunud. Poisid roomasid mööda seda käiku edasi. Kui see lõppes, tõusis Miša püsti ja kobas enda kohal käega. Kõrge! Ta süütas tiku.
Nad nägid suurt kandilist, madala laega ruumi.
«Poisid,» sosistas Genka äkki, «kirstud ... »
Poisid tardusid. Tikk kustus. Nad kuulsid pimeduses mingit müra, krabinat, õõnsaid hauataguseid hääli. Poisid seisid nagu paigale naelutatud. Äkki hakkas miski nende kohal krigisema, välgatas üha laienev valguseriba, kostsid sammud. Poisid sööstsid käiku ja peitsid end sinna, hoides hinge kinni.
Laes avanes luuk. Sealt lasti alla redel. Mööda seda ronisid ettevaatlikult keldrisse kaks meest. Keegi ulatas neile ülevalt kaste. Mehed ladusid kastid sinnasamasse, kus olid need, mida poisid olid hirmuga kirstudeks pidanud.
Siis laskus keldrisse kolmas mees. Redelilt maha astudes ta komistas ja hakkas vanduma. Hääl tundus Mišale tuttav.
Mees käis ruumi läbi, vaatas kastid üle ja vedas siis ninaga õhku:
«Kes on siin tikku tõmmanud?» Poisid kangestusid.
«Teile ainult tundub, Sergei Ivanõtš,» vastas talle teine meestest.
See oli Filini hääl.
«Mulle ei tundu kunagi mitte midagi, jäägu see teile meelde, Filin.»
Pikk mees tuli nüüd käigu juurde ja seisis otse poiste, kõrval. Kuid ta seisis nende poole seljaga ja tema nägu ei paistnud.
«Kas ajasite käigu täis?» küsis ta.
«Just nii,» vastas Filin rutakalt, «ukse lõime kinni ja käigu ajasime täis.»
Valetas: käik polnud ju üldse täis aetud.
Seejärel ronisid kõik kolm üles ja võtsid redeli kaasa.
Luuk sulgus ja mattis ruumi pimedusse.
Poisid pugesid keldrist välja, jooksid klubist läbi ja lipsasid õue.
64

25. KAHTLASED INIMESED

Lühike suvine vihm oli just lõppenud. Tänava munakivisillutis, vitriiniklaasid, kalesside hallid katused ja vihmavarjude must siid — kõik läikis. Võretatud reoveekae-vude poole voolasid piki kõnniteid sogased ojad. Tüdrukud plartsisid lõikudes, kingad käes. Möödusid juhutööli-sed, kotid nagu kapuutsid pähe tõmmatud. Poolikust vihmaveetorust voolas vett, mis paiskus vastu seina ja sealt tagasi põrgates ujutas möödujaid, kes kohkunult eest ära hüppasid. Ja kõige selle kohal ajas lõbus päike lustakait laiali kohmakaid hatuseid pilvi.

«Noh, Gennadi, miks sa verest välja lõid?» ütles Miša. «Või temale viirastuvad igal pool kirstud!»

«Kas teie siis ei kartnud?» õigustas end Genka. «Ise ehmatasite nii et aitas, aga nüüd ajate kõik minu kaela!»

Ta vaikis pisut aega, siis ütles: «Mina tean, mis kastides on.»

«Mis' siis?»

«Niit. Kõik spekulandid sahkerdavad praegu niidiga. Kõige kasulikum kaup.»

Äga Mišal oli ikka veel kõrvus see terav, nii kummaliselt tuttav hääl. Kes see võis olla? Teda kutsuti Sergei Ivanovitšiks ...

Polevoil on ka niisugune ees- ja isanimi, aga Polevoi see'ei ole ... Lihtsalt kokkusattumus.

Poisid seisid «Arsi» kino ees. Miša pidas silmas lao väravat. Genka ja Slava vaatasid filmi «Nälg ... nälg .. . nälg;.,.. » kaadreid, mis rippusid võre taga. See oli film Volgamaade näljahädast.

Neist läks mööda Jura. Kõrva-nina-kurguarsti poeg. Jura oli varemalt olnud skaut. Nüüd skautide rühmi enam ei olnud, Jura vormi ei kandnud, kuid teda hüüti endiselt Skaudi-Juraks. Ta läks koos kahe sõbraga ja hoidis käes skaudikeppr. ;

«Hei, skaudihakatised!» Genka haaras Jura sauast kinni. «Anna kepp siia!»

Genka tiris keppi ühelt, Jura koos sõpradega teiselt poolt. Genka oli üksi kolme vastu. Ta otsis pilguga sõpru: miks need ieda ei aita?, kuid Miša käskis järsult:

«Jäta,» ja vaatas jälle Filini lao poole.

Kuidas — jätta? Anda alla skautidele? Neile, kodanluse tallaläkkujaile? Nad on mingi Inglise kindrali poolt!

65

Kohe ta näitab neile Inglise kindralit! Genka tiris keppi kõigest jõust enda poole.

«Ma ju ütlesin sulle, jäta!» lausus Miša veel kord.

Genka laskis kepi lahti ja sosistas pingutusest hingeldades:

«Hüva, küll ma teile veel näitan!»

«Eks näita!» irvitas Jura kõrgilt. «Kes sind kardab!»

Jura läks koos sõpradega ära. Genka vaatas Mišale imestunult otsa, kuid Miša ei pööranud ei Genkale ega Jurale tähelepanu.

Kangialusesse ilmus pikk kõhn mees, jalas säärikud, seljas valge kaukaasia särk, mida vöötas hõbenaastudega kaunistatud must rihm. Ta seisatas ja süütas suitsu, tõstes paberossi juurde tiku, mida ta peopesaga tuule eest kaitses. Pihud varjasid tema nägu, nende taga libises piki tänavat tähelepanelik pilk. Mees viskas tiku kõnniteele ja läks Arbati väljaku poole. Miša sööstis talle järele, kuid äkki põikas pikk üle tänava ja hüppas liikuvale trammile.

Miša luusis seletamatut rahutust tundes mööda õhtuse Moskva tänavaid.

Leegitsev loojang süütas kirikute kuplitel kuldsed lõkked. Suvises õhtus õhkus kõnniteede ülessulanud asfaldi ja tolmuse munakivisillutise lämbet leitset. Puiesteede roheluses mängisid muretult lapsed. Vanad naised istusid pinkidel.

Mis mees see küll on? Miks tema hääl nii tuttav tundus? mõtles Miša. Mida Filin keldris varjab? Aga kui siin ei olegi midagi? Keldris on lihtsalt ladu. Ja see hääl ainult tundus talle tuttav ... Aga äkki ... Ei, see pole võimalik! Kas see on tõesti Nikitski? Ei! Ta ei ole seda-

moodi. Kus on juuksetutt? Ei, Nikitski see ei ole! Ja teda hüütakse Sergei Ivanõtšiks .. . Kas Nikitski siis nii vabalt Moskvas ringi käiks?
Miša möödus Vozdviženka põiktänavast ja oligi Mohho-vajal.
Ülikooli piirdeaia äärde olid bukinistid pannud oma müügilauad. Avatud raamatuid oli seatud aia kivisoklile, tähed mustasid koltunud lehtedel ja kullendasid reljeef-trükis köidetel. Kõhnad, vimmas, aastates mehed, prillid ees ja käkrunud mütsid peas, seisid kõnniteel, ninad raamatus. Ülikooli väravast väljus üliõpilasi ning vene särkide ja nahkjoppidega töölisfakulteedi kuulajaid, käes narmendavad portfellid.
Bolšaja Nikitskaja nurgal tõkestas Miša teed demonstrantide
66
kolonn. Krasnaja Presnja töölised läksid Ametiühingute Majja, mille Sammassaalis mõisteti kohut parempoolsete esseeride üle.
Kolonnid tulid ka Punaselt ja Lubjanskaja väljakult. Sammusid Sokolniki, Zamoskvoretšje ning Goujoni, Bromley ja Michelsoni tehaste töölised . .. Kommunistlikud noored käratsesid. Improviseeritud tribüünidel esinesid oraatorid. Nad rääkisid, et Inglise ja Ameerika kapitalistid tahtsid esseeride kätega kägistada Nõukogude vabariiki. Avalikus võitluses ei läinud see neil korda, interventsioon sai lüüa, ja nüüd organiseerivad nad vandenõusid.
«Vahest Nikitski ei olegi välismaale põgenenud?» mõtles Miša. «Vahest varjab ta end Filini juures, on end ära gri-meerinud, nime vahetanud . . . Vahest peidavad nad seal keldris relvi oma valgekaartliku jõugu jaoks.»
Muidugi, Polevoi oli manitsenud, et Miša end hoiaks. Kuid siis ta oli väike, nüüd aga taipab kõike. Kas tal on õigust oodata, kuni Polevoi tuleb? Aga kui vandenõu ja relvad on tõesti olemas? Ei, ei tohi oodata ...
Miša oli jõudnud Ametiühingute Maja sissekäigu juurde. Kaks punaarmeelast kontrollisid läbipääsulubasid. Miša üritas uksest sisse lipsata, kuid tugev käsi haaras tal õlast:
«Luba?!»
Miša astus kõrvale. Oige mul asja, valve! Seisavad siin ega aimagi, missuguse kohutava vandenõu ta varsti paljastada võib.

26. ÕHUTEE

Miša lonkis nüüd tihtilugu Filini lao juures. Ükskord astus ta sinna koguni sisse, kuid Filin ajas ta minema. Miša hakkas lao väravat eemalt jälgima, seistes kino sissepääsu, kollase-rohelise sildiga toidubaari või saiapoe ees. Aga too pikk, valge kaukaasia särgiga mees ei ilmunud enam näritavale. Miša ronis ükskord uuesti keldrisse, aga Filini lao juurde ta enam ei pääsenud — käik oli kinni aetud.
Proovid hakkasid lõppema, lähenes etenduse päev ja Sura nõudis visalt rekvisiite.
«See olgu sinu kui administraatori mure,» ütles ta Mišale. «Dekoratsioonid valmistame ise, aga millega grimmi teha? Ja veel: parukad, viirukipann. See kõik
67
tuleb sinul muretseda. Mina olen hõivatud loomingulise tööga ega saa end majandusmuredega killustada.»
Mitja Sahharov raha ei andnud. Siis otsustas Miša korraldada loterii. Võiduks ohverdas ta oma N. V. Gogoli kogutud teosed ühes köites. Gogolist oli kahju loobuda, aga mis parata! Etendus peab toimuma!
Sada loteriipiletit, kolmkümmend kopikat tükk, müüdi kiiresti läbi. Ainult Borka ei ostnud piletit, püüdis loteriid nurjata — ta pasundas, et nagunii võidab Miša pilet ja Miša pistab raha oma taskusse. Ta sai selle eest niihästi Miša kui ka Genka käest mitu korda kere peale, aga järele ei jätnud.

Borka sõbrustas nüüd Skaudi-Jurkaga. Selleks et lapsi näiteringist eemale meelitada, ehitasid Jura ja Borka õhutee.
See kujutas endast metalltrossi, mis oli nurgast nurka üle! tagahoovi tõmmatud. Trossi üks ots oli kinnitatud teise korruse kõrgusele tuletõrjeredeli külge ja teine käis ümber puu,; esimese korruse kõrgusel. Mööda trossi liikus rulli abil nöörist silmus. «Reisija» istus silmusesse, tõukas end redelist lahti ja kihutas tuhatnelja üle tagahoovi. Silmus tõmmati pika nööri abil tagasi.
Kõigepealt sõitis Borka, pärast teda Jura, siis veel mõned poisid.
See: Väljamõeldis-äratas üldist tähelepanu. Lapsi tuli ka naaberhoovidest. Akendest vaatasid uudishimulikud täiskasvanud. Kojamees Vassili seisis tükk aega luua najal, pomises: «Muudkui ulakused!» ja läks minema.
Äkki pani Borka õhutee seisma, pidas Jurkaga sosinal nõu ja teatas, et tasuta sõit on lõppenud. Nüüd tuleb iga korra pealt maksta viis kopikat.
«Kellel raha ei ole, see andku oma pilet Mišale tagasi ja nõudku raha kätte,» lisas ta. «Milleks teile see loterii? Nagunii ei võida keegi midagi.»
Kõigepealt tuli Miša juurde Tuvi-Jegorka, tema kannul Moka-Vaska.
Nad ulatasid Mišale piletid ja nõudsid raha tagasi. Aga Genka astus Mišale kilbiks ette ja ütles mesimagusalt, jäljendades saiapoe müüjat:
«Vabandage, kodanikud! Müüdud kaupa tagasi ei võeta. Raha palutakse kontrollida kassa juures.»
Tekkis kohutav lärm. Borka pasundas, et siin röövitakse ja nööritakse. Jegorka ja Vaska nõudsid oma raha tagasi. Jura hoidis eemale ja naeris salakavalalt.
68
Miša lükkas Genka kõrvale, heitis lärmavatele lastele rahuliku pilgu ja võttis loteriiraha välja. Kõik jäid vait.
Miša luges raha üle, seda oli täpselt kolmkümmend rubla, pani raha tagatrepi astmele ja kivi sinna peale, et tuul raha laiali ei kannaks, ning ütles:
«Mina seda raha ei taha. Võite tagasi võtta. Aga mõelge järele: miks tahavad Jura ja Borka meie etendust läbi kukutada? Jura käis ju skautide klubis, aga skaudid on kodanluse poolt ega taha, et meil ofeks oma klubi. Borkast pole mõtet rääkidagi. Nüüd tulgu need, kel pole südametunnistust, võtku ise oma raha tagasi ja pangu oma pilet sinna kõrvale.»
Ta istus radiaatorile ja pööras pea-ära. Kuid keegi ei tulnud raha võtma. Kõik tammusid kohmetult paigal. Igaüks tegi näo, et tal pole mõtteski olnud oma piletit tagasi anda.
Genka oli selle ajaga tuletõrjeredelite roninud ja harutas õhuteed lahti.
«Roni alla,» hüüdis Borka, «katsu sa puutuda!»
Aga tross oli koos silmusega juba maha kukkunud.
Genka hüppas trepilt alla ja tuli Borka juurde:
«Mis sa laiutad? Arvad, et me ei tea midagi? Me teame kõike: keldrit ja kaste! Noh, käi minema!»
Borka vaatas kõigile altkulmu otsa, tõstis trossi maast üles, keris kokku ja sõnagi lausumata lahkus hoovist.

27. SALADUS

«Välja lobisesid! . . .» sõimas Miša Genkat. «Igavene latatara!»
«Kas mina pean tema ees suu kinni hoidma või?» õigustas end Genka. «Tema kukutab etenduse läbi, aga mina pidagu suu?»
. . . Slava korter on suur ja valge. Põrandal on vaibad. Laua kohal ilus lambivari. Diivanil väikesed kirjud padjad. Genka istus klaveri ees ümmargusel pöördtoolil ja tegi, nagu vaataks noodivihikuid. Ta tundis, et on süüdi ja vatras seepärast vahetpidamata.

«Paganini,» luges ta. «Mis asi see Paganini on?»
«Kuulus viiuldaja,» selgitas Slava. «Vaenlased lõikasid tema viiulil enne kontserti keeled läbi, kuid tema mängis ühei keelel ja mitte keegi ei märganud seda.»
69

«Õige mul asja!» ütles Genka. «Isa veduril oli katlakütja Panfilov. See võis pudelitel ükskõik mida mängida. Katsugu sihuke Paganini pudelitel mängida.»
«Sinuga pole mõtet rääkida,» vihastas Slava. «Sa ei taipa muusikast mitte midagi... »
«Kas mul on rääkimine keelatud?» Genka tõukas end klaverist lahti ja keeras ennast tooliga paar korda ringi.
«Tuleb mõelda, mida räägid,» lausus Miša süngelt. «Kui oleksid mõelnud, poleks sa Borkale kastidest lobisenud.»
«Seda enam, et seal kastides ei ole mitte midagi,» ütles Slava vahele.
«On küll,» vaidles Genka. «Seal on niit.»
«Ära lobise, kui sa midagi ei tea!» ütles Miša. «Seal on midagi muud.»
«Misasi?»
«Ütlen ma sulle küll! Et sul jälle midagi laterdada oleks!»
«Jumala eest!» Genka surus käe rinnale. «Et ma siit enam püsti ei tõuseks! Et. .. »
«Palu oma jumalat või hommikuni,» katkestas Miša teda. «Latatara sa oled ja latataraks jääd.»
«Aga mina ei ole ju midagi lobisenud,» ütles Slava. «Kas sa mulle võid rääkida?»
«Ei ütle ma teile midagi. Tefle ei saa tõsist asja usaldada.»
Poisid istusid natuke aega vaikselt, põrnitsedes üksteisele otsa, siis ütles Slava:
«Aga ikkagi pole varjamine aus. Me ronisime keldrisse kõik kolmekesi, meie vahel ei tohi olla saladusi.»
«Kust mina teadsin?» lausus Genka. «Mina mõtlesin, et kastid nagu kastid ikka ... Ise varjab midagi, ja teised on süüdi.»
Miša vaikis. Muidugi pole tal päris õigus. Oleks tulnud oma oletusi poistega jagada. Aga . . . mis saab siis kortikust? Kas jutustada ka kortikust? Muidugi, nad on ustavad poisid, ei reeda ... Aga jutustada kortikust! ...
Ta porises:
«Kui inimesel on pea õlgadel, tuleb tal endal ajusid liigutada ... »
Genka tajus tema sõnade taga leebumist ja hakkas end energiliselt õigustama:
«Saa aru, Miša, kust võisin mina teada? Ma ei tulnud
70
selle pealegi, et sa meie eest midagi varjad! Mina ei varja ju sinu eest mitte midagi.»
«Kuna sinul on meie ees saladusi...» ütles Slava solvunud häälega.
«Hüva,» katkestas teda Miša, «ma räägin teile kõik, aga võtke arvesse, et see on saladus. Seda saladust ei usaldanud mulle ükskõik kes. Selle usaldas mulle... » Ta vaatas sõprade uudishimust pinevil nägusid. «Selle usaldas mulle Polevoi. Vaat, kes mulle selle usaldas!»
Genka silmad läksid pungi. Ka Slava vaatas Mišale tähelepanelikult otsa — nad teadsid nii Polevoid kui Nikitskit.
«Niisiis,» jätkas Miša, «andke kõigepealt ausõna, et te mitte kunagi mitte kellelegi välja ei lobise.»
«Annan õilsa inimese ausõna!» Genka lõi endale rusikaga vastu rindu.
«Vannun oma au nimel!» ütles Slava.
Miša läks ukse juurde, avas selle, vaatas koridori, pani siis ukse kõvasti kinni, mõõtis tähelepaneliku pilguga tuba, vaatas diivani alla ja küsis sosinal, osutades sõrmega magamistoa poole:
«Ega seal kedagi ei ole?»
«Mitte kedagi,» vastas Slava samuti sosinal.

«Olgu teil siis teada,» Miša vaatas veel kord salapäraselt ringi, «olgu teil siis teada, et Nikitskil on abiline ja tema nimi on . .. Filin!»
Genka haaras toolist kinni ja avas suu. Slava pilgutas silmi, otsekui oleksid need liiva täis. Imetlenud muljet, mida see teade avaldas, jätkas Miša:
«Ja mulle näib, et see pikk mees, kes oli keldris, ja pärast välja läks... Mäletate, tal oli kaukaasia särk seljas? See ongi Nikitski!»
Genka oleks peaaegu toolilt maha kukkunud. Ka Slava vaatas Mišale jahmunult otsa.
«Kas tõesti?» suutis ta vaevu öelda.
Miša kehitas õlgu:
«Kes niisuguse-asjaga nalja teeb! Ma olen naljast kaugel. Tundsin ta häälest ära . .. Nägu ma, tõsi küll, ei näinud, aga ta oli kindla peale grimeeritud.»
«Tuleb kohe teatada miilitsasse,» ütles Slava.
«Ei või, enne tuleb kõik nagu kord ja kohus välja uurida,» vastas Miša põiklevalt.
«Mis siin uurida!» vaidles Slava. «Mis sellest, kui sa
71
ka päris kindel ei ole, et see pn Nikitski, kuid see Filin ... »
Lugu läks kriitiliseks. Slavka on ju nii terane. Ta hakkab nüüd kohe järeldusi tegema, aga pole veel selge, kas see on seesama Filin või ei. Miša tõusis püsti:
«Ma ei ole teile veel kõike rääkinud. Lähme meile.» Üle õue minnes vaatas Genka kahtlustavalt ringi. Talle tundus, et kohe ilmub siia Nikitski.

28. ŠIFFER

Miša pani kodus ukse haaki, tõmbas kardinad ette. Tõi siis kapist kompsu välja ja pani lauale.
«Vaadake nüüd,» ütles ta salapäraselt ja harutas kompsu lahti . .. Miša kätes välgatas kortik. .
«Kortik . .. » sosistas Genka.
Miša tõstis sõrme.
«Tasa! Vaadake!» Ta näitas kolme märki teral: hunti, skorpioni, liiliat ... «Näete? Nii. Aga nüüd tuleb kõige tähtsam . .. » Ta keeras pideme otsast, võttis plaadi välja ja tõmbas selle laual sirgeks.
«Šiffer,» sosistas Slava ja vaatas Mišale küsivalt otsa.
«Jah,» kinnitas Miša, «see on šiffer, aga selle šifri võti on tupes, selge? Ja see tupp on... Nikitski käes. Nii… Nüüd aga kuulake ... »
Summutatud häälega jutustas Miša silmi pööritades ja kätega vehkides soomuslaevast «Keisrinna Maria», selle hukkumisest, Vladimiri-nimelise ohvitseri tapmisest
Poisid, sellest saladuslikust loost vapustatud, istusid sõnatult. Toas oli juba päris pimedaks läinud. Koridoris valitses vaikus, otsekui oleks kõik välja surnud. Ainult aeg-ajalt mulksus torudes vesi või kostis trepilt hulkuva kassi venivat igatsevat karjumist. Ümbritsevas hämaruses kangastusid poistele salapärased laevad, kauged asustamata maad. Nad tundsid meresügavike külmust, merekoletiste puudutust...
Miša tõusis ja pööras lülitit. Sähvatas pisike lamp ning valgustas poiste erutatud nägusid, valge linaga kaetud lauda ja sellel lebava kortiku läikivast terasest tera, mille pruuniks tõmbunud käepideme ümber väänles pronksmadu..
72
«Mis see küll võiks olla?» katkestas Slava vaikuse.
«Raske öelda.» Miša kehitas õlgu. «Ka Polevoi ei teadnud, milles on asi, ja vaevalt et Nikitskigi teab. Ta ju otsib kortikut selleks, et plaati dešifreerida. Järelikult on see ka temale saladus.»
«Kõik on selge,» segas Genka vahele. «Nikitski otsib aaret. Aga kortikus on juhatatud, kuhu see aare on peidetud. Küll seal võib alles rahapuru olla!»

«Aarded on ainult romaanides,» vaidles Miša, «just loodrite jaoks. Istub sihuke looder, käed rüpes, tööisu tal pole, ja unistab aarde leidmisest.»
«Mingit aaret ei ole muidugi olemas,» ütles Slava, «selle kortiku pärast tappis Nikitski inimese. Kas sina, Genka, tapaksid raha pärast inimese?»
«Kus tuli võrdlema! Kord mina, kord Nikitski! Mina muidugi ei tapaks, Nikitski käes on see aga käkitegu.»
«Võib-olla peitub siin sõjasaladus,» ütles Slava. «See juhtus ju sõja ajal, sõjalaeval.»
«Ma olen sellele juba mõelnud,» ütles Miša. «Miks otsis Nikitski kortikut kahekümne esimesel aastal? Sõda oli. ju lõppenud.»
«Iga šifrit võib ka ilma võtmeta lahendada,» jätkas Slava. «Edgar Poel on ... »
«Teame, teame!» katkestas teda Miša. ««Kuldpõrnikas». Siin on hoopis teine asi. Vaadake .. .» Kõik kummardusid plaadi kohale. «Kas näete? Siin on ainult kolmesugused märgid: punktid, kriipsud ja ringid. Kui märk tähendab tähte, siis tuleb välja, et siin on ainult kolm tähte. Kas näete? Need märgid on kirjutatud tulpadesse.»
«Võib-olla tähendab iga tulp tähte,» ütles Slava.
«Ka sellele olen ma mõelnud,» vastas Miša, «aga suurem osa tulpasid on siin viie märgiga. Lugege ise! Täpselt seitsekümmend tulpa, neist nelikümmend viie märgiga. Pole võimalik, et neljakümnel juhul seitsmekümnest korduks üks ja seesama täht.»
«Mis me filosofeerime,» ütles Genka, «tuleb tuppe otsida. Seda enam, et Nikitski on siin.»
«Pole veel teada, kas see on Nikitski või ei,» väitis Slava.
«Ükskõik,» jonnis Genka, «see on Nikitski. Filin on ju siin ja nad kuuluvad Nikitskiga ühte jõuku. Eks ole, Miša?»
«Ma ju ei tea veel, kas see Filin on ikka seesama Filin ... » tunnistas Miša.
73
«K-kuidas ei tea?» jahmusid poisid.
«Noh... Polevoi ütles mulle ainult perekonnanime: Filin. Aga kas see on see Filin? Või neid Filineid vähe on? Minu meelest on ta seesama.»
«Jaa,» venitas Slava, «tuleb välja kahe tundmatuga võrrand.»
«See on kindla peale seesama Filin,» ütles Genka, «juba näost näha, et on bandiit.»
«Nägu pole tõendus,» vaidles Slava.
«Võtame järjekorras,» ütles Miša. «Esiteks — Filin. Perekonnanimed langevad juba kokku. Kas ta on kahtlane inimene või ei? On, spekulant ja üldse . .. Teiseks — kas nad ajavad musta äri? Ajavad. Keldris on ladu, kastid, ukse naelutasid kinni, käigu ajasid täis... Kolmandaks — kas see pikk on kahtlane inimene või ei? On. Nägite, kuidas ta tänava üle vaatas, nägu varjas? Ja ka tema hääl on mulle tuttav. Oletame, et ta ei ole Nikitski. Aga jõuk see on, kindla peale. Võib-olla on nad valgekaartlased. Kas meil on õigus käed rüpes istuda? Ei! Meie kohus on see jõuk paljastada ... »
«Just,» kinnitas Genka, «jõuk tabada, tupp endale võtta ja aare kolme vahel võrdselt ära jagada.»
«Oota oma aardega,» vihastas Miša, «ja ära katkesta! Nüüd on nii. Muidugi, me võiksime teatada miilitsasse, aga äkki ei ole seal mitte midagi? Mis siis saab? Meid naerdakse välja. Enne tuleb kõik selgeks teha: kas see on see Filin või ei, mida nad keldris peidavad, ja mis peaasi, tuleb see valge särgiga pikk mees üles otsida ja uurida, kes ta niisugune on.»
«Raske lugu,» lausus Slava, kuid tabanud Genka pilk-liku pilgu, lisas kiiruga: «Me peame muidugi jõugu paljastama, aga enne tuleb kõike hästi kaaluda.»
«Kaaluda tuleb muidugi,» nõustus Miša. «Hakkame üksteise alla valvet pidama, et Filinis ja Borkas mitte kahtlust äratada.»
«Küll on vahva!» ütles Genka. «Paljastame jõugu!»
«Nii nžed jõugud päevavalgele tulevadki,» ütles Miša. «See on midagi muud kui kulisside taga lõugamine.»

KOLMAS OSA UUED TUTVUSED

29. ELLEN BUSCH

Mõne päeva pärast läksid Miša ja Suur Surka Smolenski turule grimmi ostma. Filini lao juures luusis Genka.
«Mis sina siin tõlgendad?» küsis Sura temalt. «Lähme koos rekvisiite ostma.»
«Pole aega.» Genka ja Miša vahetasid tähendusrikkalt pilke.
Miša ja Sura jõudsid turule. Turul liikus tihe inimjõuk. Sõelus ringi kotipoisse, kähisesid grammofonid, lõid lärmi kellade ülesostjad. Norakil vanamutid, moest läinud kübarad peas, müüsid katkisi lukke ja vaskseid küünlajalgu.
Noor higine külapoiss müütas ilmselt juba hommikust peale lõõtspilli. Muusikaarmastajad ümber, venitas ta pillil aina üht ja sedasama «Kannatust».
Papagoi tõmbas välja ümbrikke, mis kuulutasid tulevikku ja kirjeldasid minevikku. Lonkis ringi lehvivate seelikute ja kirevate rätikutega mustlannasid. Paistis, et sel täiturul ei tulegi lõppu. See ulatus kaugele, Novinski bulvari päevalilleseemnekoori täis pillutud jalgradadeni, kus linnavalitsuse töömehed paigaldasid esimesi prügiurne ja piirasid kidurat muru läikiva traadiga.
Poisid seisid vanamehe juures, kes kauples «kõigega, mida vajab teater», kui äkki keegi Miša õlga puudutas.
Ta pööras ringi ja nägi tütarlast, akrobaati. Tüdrukul oli tavaline kleit seljas ja ta ei sarnanenud üldsegi näitlejannaga. Tütarlaps ulatas "Mišale käe:
«Tere!»
Mišale ei meeldinud tüdruku üleolev toon ja ta vastas jahedalt:
«Tere.»
«Miks sa nii tige oled?»
«Ma olen nagu ikka.»
«Kuidas su nimi on?»
75
«Miša.»
«Aga minu nimi on Ellen.» Miša kergitas kulme:
«Mis nimi see Ellen on?»
«Minu pseudonüüm on Ellen Busch. Kõigil artistidel on pseudonüüm. Aga minu tõeline nimi on Jelena Frolova.»
«Ja kes see poiss on, kes koos sinuga esines?»
«Minu vend Igor.»
«Aga see habemetu?»
«Mis habemetu?»
«See teie ülem. Peremees või?»
Leena puhkes naerma:
«Peremees? See on minu isa.»
«Miks sa teda siis Buschiks kutsud?»
«Ma ju seletasin sulle: see on meie pseudonüüm.
«Kas te käite kogu aeg mööda hoove?»
«Ei. Niipea kui hooaeg algab, hakkame tsirkuses esinema. Kas sa oled tsirkuses käinud?»
«Muidugi olen. Kuid meie majas on nüüd oma näitering. See on meie lavastaja.» Miša esitles Surat.
Sura noogutas tähtsalt pead.

«Pühapäeval on meil esimene etendus,» jätkas Miša. «Suurepärane näidend! Tulge koos vennaga vaatama. Pärast etendust esinete.»
«Hea küll,» vastas Leena, «ma ütlen Buschile.» Ja küsis, kui oli järele mõelnud: «Aga kui palju etteaste maksab?»
«Mis?» ei mõistnud Miša.
«Kui palju te meile esinemise eest maksate?»
«Oled sa aru kaotanud? See etendus on Volga nälja-hädaliste abistamiseks. Kõik meie näitlejad esinevad tasuta.»
«E-ei tea.» Leena vangutas kahtlevalt pead. «Busch ei ole arvatavasti nõus.»
«Saame ka teieta hakkama! Teised teevad nälgijate abistamiseks annetusi, teie aga tahate nende pealt kasu lõigata.»
«Ära kurjusta, ära kurjusta!» Leena puhkes naerma. «Küll on ikka kuri! Teeme nii: me Igoriga küsime luba jalutama minna ja tuleme teie juurde. Nõus?»
«Nõus.»
«Kuid palun, ära kurjusta.»
«Ma ei kurjusta,» vastas Miša.
Kui Leena oli ära läinud, ütles Miša Surale:
«Küll plikadega on ikka jama!»
75

30. REKVISIITIDE OSTMINE

Nad hakkasid grimmi valima.
«Need on kõige õigemad,» Sura veeretas käes pliiatsi-karpi. «Seda värvi nimetatakse bordooks. Võta ära, Miša!»
Miša pistis käe taskusse ja tundis samal hetkel õudusega, et taskus ei ole rahakotti. Tal lõi silme ees kirjuks. Rahva seas välgatas kotipoiss. Miša sööstis kisa tõstes teda taga ajama. Kotipoiss tormas ridade vahelt välja, keeras põiktänavasse ja jooksis edasi, takerdudes pikka närusesse mantlisse. Ta lipsas läbikäiguhoovi, kuid Miša püsis tal kannul ja sai ta lõpuks jäätmaal kätte. Ta haaras poisi palitust kinni ja ütles lõõtsutades:
«Anna tagasi!»
«Ära puutu mind, ma olen vaimuhaige!» karjatas koti-poiss metsikult ja pööras silmad oma mustas nõgises näos jubedalt pahupidi.
Nad laksid käsitsi kokku. Kotipoiss kiunus ja hammustas. Miša lõi ta pikali ja hakkas poissi vastu maad surudes tema räpastes kaltsudes sorima, otsides rahakotti, Kotipoiss rabeles meeleheitlikult. Miša sikutas teda varrukast. Varrukas tuli otsast ära, rahakott kukkus maha. Miša haaras koti ja teda valdas kohutav raev. Kui palju oli ta näiteringi loomiseks vaeva näinud, käinud ringi, mangunud, veennud, andnud ära oma Gogoli! Ja see suh oleks äärepealt kõik nurja ajanud! Poisid oleksid mõelnud, et ta võttis raha endale. Ei! Poisile tuleb veel kere peale anda!
Kotipoiss lamas kummuli maas. Tema kõhn räpane kael näis meestemantli laia krae vahel.väga peenike. Ärarebitud varrukast paistis veidralt välja paljas must kriimuline käsi. Hea küll. Maaslamajat ei lööda„ . . Miša tonksas koti-poissi kergelt — jalaga korra mõttes. , «Et sa teaksid, enne kui varastama hakkad.»
Kotipoiss lamas edasi.
Miša astus, mõne sammu, tuli siis tagasi ja ütles mornilt:
«Tõuse üles, mis sa mängid!»
Kotipoiss ajas end istukile. Nuuksudes ja rusikatega nägu hõõrudes pomises ta:
«Said jagu?... Jah?»
77

«Aga miks sa võtsid rahakoti? Mina sind ju ei puutunud.»

«Käi kuradile!»

«Sõima aga sõima,» ütles Miša. «Aga kui annan veel!» Kuid viha oli lahtunud ja Miša teadis, et ei anna ta midagi.

Kotipoiss kergitas ikka veel nuuksudes ärarebitud varrukat. Palitu lõi eest lahti, paljastades kõhna, esiletungivate ribidega keha. Kotipoisil ei olnud isegi särki seljas.

«Kuidas sa selle tagasi õmbled?» küsis Miša ja kükitas poisi kõrvale.

Kotipoiss näperdas varrukat ja vaikis süngelt.

«Tead mis,» ütles Miša, «lähme meile, küll minu ema õmbleb.»

Kotipoiss vaatas talle umbusklikult otsas «Tahad äsada . . .»

«Ausõna! Mis su nimi on?»

«Mihhailo.»
«Tore!» Miša puhkes naerma.
«Minu nimi on ka Mihhail. Lähme meie klubisse.» «Mis mul teie klubiga asja!»
«Lähme! Tüdrukud õmblevad su varruka üks-kaks-kolm kinni.»
«Mis mul teie tüdrukutega asja!»
«Kui sa ei taha klubisse tulla, lähme meile. Sööd meil lõunat.»
«Mis mul teie lõunaga asja!»
«Lähme, öeldakse sulle!» Miša sakutas kotipoissi tervest varrukast. «Tõuse püsti!»
«Lase lahti!» karjus kotipoiss, kuid oli juba hilja: niidid kärisesid ja ka teine varrukas jäi Mišale pihku.
«Näed nüüd,» pomises Miša, «ma ju ütlesin sulle, et lähme kohe.»
«Aga sina tahtsid vägisi viia? Jah, tahtsid muidugi?»
Nüüd ei olnud kotipoisi mantlil enam üldse varrukaid, paistsid vaid paljad käed.
«Hea küll,» Miša võttis mõlemad varrukad. «Lähme meile! Aga kui sa ei tule, siis ma varrukaid tagasi ei anna, käi ilma, kui tahad.»
78

31. KOTIPOISS KOROVIN

«Kuidas ema meid vastu võtab?» mõtles Miša. «Äkki ajab veel minema. Aga olgu. Mis tehtud, see tehtud.»
Genka seisis oma postil. Ta vaatas imestunult Mišat ja tema räbalais kaaslast.
Ka hoovil jäid lapsed neid vahtima. Mišaluges raha üle ja andis Slavale:
«Võta! Las Surka ostab ise, mul pole aega . ..»
Nad jõudsid koju. Miša tõukas kotipoisi tuppa:
«Ema, see poiss sööb meil lõunat.»
Ema vaikis.
«Ma tõmbasin tal kogemata varruka otsast ära,» lisas Miša. «Tema nimi on ka Miša.»
«Aga perekonnanimi?» küsis ema.
Ema vaatas kotipoisile otsa. See hakkas nohisema ja ütles tähtsalt:
«Meie perekonnanimi on Korovin.»
«Mis seal ikka,» ohkas ema, «minge vähemalt pesema, seltsimees Korovin.»
Miša läks poisiga kööki, kuid Korovin ei ilmutanud pesemiseks erilist soovi ja ega teda polekski saanud puhtaks pesta;...
Nad seisid natuke aega kraani ees, läksid siis jälle tuppa ja .istusid lauda. Laudlinale, sinna, kus Korovin käsi hoidis, tekkis kaks tumedat laiku.
Miša sõi vaikides, kõõritades aeg-ajalt ema poole. Ema oli Korovini .mantli toolikorjule riputanud ja õmbles varrukat külge. Tema mornist ilmest aimas Miša, et pärast: Korovini lahkumist seisab ees ebameeldiv jutuajamine.
Kui supp oli söödud, tõi ema lauale pannitäie praetud kartuleid. Miša lükkas oma taldriku eemale. «Aitäh, ema, mul on kõht juba täis.» «Söö,» ütles ema, «jätkub kõigile.»
Ta oli juba varrukad valmis saanud ja õmbles nüüd kärisenud voodrit külge.
Korovin lõpetas söömise ja pani lusika lauale.
«No nii,» ütles ema palitut soputades, «kasukas on valmis.» Ta ulatas mantli Korovinile. «Kas sul sellega palav ei hakka?»
Korovin tõmbas palitu selga ja pomises:
«Me oleme harjunud ... »
«Kas sul omakseid ka on?»
80
Korovin vaikis.
«Ema või isa või kedagi?»

Korovin seisis juba päris ukse all. Ta hakkas nohisema, kuid ei vastanud jälle mitte midagi. Kuhu ta küll läheb? mõtles Miša. Ja ta küsis, emale otsa vaatamata: «Kuhu sa nüüd siis lähed?»
Kotipoiss tõmbas mantlihõlmad koomale ja läks toast välja.
Miša läks teda saatma.
«Oota, siin on pime.» Ta avas välisukse ja laskis Koro-vini välja. «Astu teinekord sisse,» ütles ta hüvastijätuks. «Ma olen alati kodus või hoovis.»
Kotipoiss ei vastanud midagi, vaid läks trepist alla.

32. KÕNELUS EMAGA

Miša luges. Toas valitses vaikus. Ainult õmblusmasin vurises katkendlikult. Päike mängis tema metallosadel, terasrattal ja kuldsetel firmamärkidel.. Eelseisev jutuajas-mine ei ole mõistagi meeldiv, kuid ema hakkab nagunii rääkima, ja mida rutem, seda parem.
«Kus sa temaga tutvusid?» küsis ema ümber pööramata.
«Turul. Ta varastas mu raha ära.»
Ema jättis masina seisma ja pöördus Miša poole:
«Mis raha?»
«Loteriiraha. Ma ju rääkisin sulle. Me Suraga tahtsime grimmi osta.»
«Ja ta andis sulle raha tagasi?»
Miša muigas:
«Või veel! Ma sain ta kätte.»
«Ja nii tutvusitegi.»
«Ja nii tutvusimegi.»
Ema vangutas pead.
«Ilus küll: kakled tänaval kotipoistega.»
«Ma niisama pigistasin teda natuke.»
«Aga miks sa ta siia tõid? Et ta ka siit midagi varastaks?»
«Ta ei varasta.»
«Miks sa seda arvad?» «Lihtsalt arvan.»
81
Tekkis vaikus, masin vurises tasaselt, ja siis küsis ema:
«Mis sind siiski sundis teda siia tooma?» Miša kehitas õlgu.
«Ma kiskusin tal varruka otsast, see oli tarvis külge õmmelda.»
«Seda muidugi... » Ema hakkas jälle masinat väntama. Valge riie roomas põrandale ja kuhjus lainetena tooli jalgade ümber.
«Kas sa oled pahane?»
«Pole just meeldiv tutvus. Sa oleksid peaaegu palunud tal meile jääda.»
«Temast on kahju.»
«Kahju muidugi...» nõustus ema. «Praegu võtavad paljud niisuguseid lapsi endale kasvatada, kuid sa mõistad isegi, et minul ei ole see võimalik.»
«Küll sa näed, varsti ei ole kotipoisse enam olemas!»
ütles Miša. «Kui sa teaksid, kui palju on loodud lastekodusid!»
«Ma tean, kuid neid lapsi on väga raske ümber kasvatada. Tänav on nad ära rikkunud.»
«Moskvas on üks rühm,» ütles Miša, «selle nimi on «Noorte pioneeride rühm». Sealsed lapsed on just nagu kommunistlikud noored, tegelevad kotipoistega ja üldse,» ta viipas ebamääraselt käega, «teevad igasugust tööd. Mina, Genka ja Slava otsustasime sellesse rühma astuda. See on Pantelejevkal. Pühapäeval läheme sinna.»
«Pantelejevkal?» küsis ema. «Kuid see on väga kaugel.»

«Mis sest! Praegu on ju suvi, aega küll. Aga kui me saame neljateistkümneaastaseks, astume komsomoli.»
Ema pöördus ümber ja vaatas Mišale otsa:
«Kas sa kavatsed juba komsomoli astuda?»
«Muidugi mitte praegu, praegu ei võeta, aga pärastpoole . .. »
«No nii,» ohkas ema, «astud komsomoli, sul tekib terve hulk asjaõiendusi ja mina jään päris üksi.»
«Mis sa nüüd, ema! Kus ma sind siis üksi jätan?» Miša vaatas emale otsa.
Ema kummardus masina kohale. Tema kastanpruunide juuste tugevasti põimitud sõlm riivas läikivat, sileda kraega pluusi.
Miša tõusis, läks ema juurde, kallistas teda ja surus põse tema juustesse.
82
«No mis on?» Ema pani käed õmblustööga põlvedele. «Tead, ema, mis mulle tundub? Kas vastad ausalt: jah või ei?»
«Hea küll, ma vastan.»
«Mulle tundub, et sa pole minu peale pahane ... » Ema puhkes tasakesi naerma, lükkas Miša käed eemale ja kohendas soengut.
«Ei ole Aga ära siia siiski liiga palju kotipoisse too.»

33. MUST LEHVIK

«Mii-iša!»
Miša vaatas aknast välja. All seisis Genka, pea kuklas.
«Mis on?»
«Tule ruttu, on asja!» Genka osutas silmadega Filini lao poole.
«Mis seal siis on?» hüüdis Miša kannatamatult. «Tule kähku! ... Mõistad?»
Ta andis igati märku, et asi ei anna kuidagi edasi lükata.
Miša läks alla hoovi. Genka tuli kohe tema juurde:
«Tead, kus see pikk praegu on?»
«Kus?»
«Toidubaaris.»
Poisid sööstsid tänavale ja läksid toidubaari juurde.
Läbi laia häguse aknaklaasi paistsid marmorla«dade ümber istuvad mehed. Laeskulptuurid ujusid tubakasuitsu sinistes voogudes. Laudade vahel balansseeris, kandik käes, pisike kelner. Tema kitlile langes kruusidest heledat vahtu. Kõige kaugema laua taga istus Filin.
«Kus siis pikk on?» küsis Miša.
«Alles oli ta siin,» oli Genka nõutu, «istus koos Filiniga ... Kuhu ta kadus? ... »
«Hea küll,» ütles Miša kähku, «kaugele ta ei läinud.
Mine sina vasakule, Smolenskaja tänava poole, ja mina lähen paremale, Arbati suunas.»
Miša läks kiiresti Arbati väljaku poole, silmitsedes tähelepanelikult jalakäijaid. Nikolski põiktänava lõpus vilksatas valge särgiga mehekogu, kes oli keeranud Mogiltsõ Maarja Taevaminemise Päeva kiriku nurga taha. Miša jooksis kiriku juurde, peatus, vaatas ringi. Pikk läks mööda
83
Mjortvõi põiktänavat, Miša järgnes talle. Pikk ületas Pretšistenka ja läks mööda Vsevoložki põiktänavat. Miša jõudis talle järele just enne Ostoženkat, neid lahutas möödasõitev tramm. Kui tramm oli möödas, ei olnud pikka enam tänaval.
Kuhu ta kadus? Miša vahtis jahmunult tänaval ringi. Vastaspoolel asus filateeliakauplus. Miša ostab sealt vahel oma kogu jaoks marke. Ja Genka jutu järgi käivat siin mõnikord Borka Filin.
Miša jooksis üle tänava ja astus kauplusse. Ukse kohal kilksatas kell.

Poes ei olnud mitte kedagi. Letil olid klaasi all margid, riiulitel seisid karbid ja albumid. Kella peale väljus tagaruumist kaupluse omanik — kiilaspäine punase ninaga vanamees. Ta pani ukse kõvasti kinni ja küsis Mišalt, mis tal tarvis on.
«Kas võib marke vaadata?»
Vanamees viskas letile paar ümbrikku markidega ja läks ise minema, jätnud ukse paokile. Veeretades käes Bosnia ja Hertsegoviina marke, piilus Miša silmanurgast tuppa, kuhu vanamees oli kadunud. Seal oli päris pime, ainult lauda valgustas tuhm elektripirn. Keegi ajas vanamehega poolihääli juttu. Lett ei lasknud Mišal sinna vaadata, kuid ta oli veendunud, et seal ori just seesama valge särgiga mees. Mida nad seal rääkisid, sellest ei saanud ta aru. Kostis eemalelükatava tooli kolinat. Kohe väljuvad! Miša langetas pea markide kohale ja tõmbus ootuses pingule. Kohe näeb ta seda meest. Maja teises otsas kääksatas uks ja varsti ilmus ka vanamees. No on lugu! See pikk oli tagaukse kaudu välja läinud ...
«Kas valisid välja?» küsis vanamees mornilt.
«Kohe,» vastas Miša ja tegi, nagu vaataks ta tähelepanelikult marke.
«Tee rutem,» ütles vanamees, «pood tuleb kinni panna.»
Ta väljus, kuid ust seekord kinni ei lükanud.
Lamp valgustas lauaserva. Miša nägi selle valgusel vanamehe luidraid käsi. Need kogusid laualt pabereid ja ladusid neid lahtitõmmatud sahtlisse. Siis ilmus käte vahele must lehvik. Käed hoidsid lehvikut mõnda aega avatuna, siis aga panid selle aeglaselt kokku. Lehvikust sai piklik ese .. .
Siis välgatas vanamehe käes midagi. Nagu rõngas ja-kuulike. Vanamees pistis need koos kokkupandud lehvikuga lauasahtlisse.
84

34. AGRIPPINA TIHHONOVNA

Miša läks pikkamööda koju tagasi. Niisiis, salapärast tundmatut ta ei näinudki. See mees oli tagaukse kaudu minema läinud. Vanamees oli kuidagi pingul. Ja Kitsi-punga-Borka käib seal...
Lehvik tuli Mišale alles siis meelde, kui ta hakkas oma maja juurde jõudma. Ja äkki torkas talle pähe ootamatu mõte. Kui vanamees oli lehviku kokku pannud, sarnanes see tupega. Ja rõngas oli nagu ääriseks.
Kas see on tõesti tupp?
Sellest mõttest erutatud Miša jooksis Genkat ja Slavat otsima. Ta leidis nad Genka korterist. Slava joonis paberit, Genka aga kirjutas midagi Agrippina Tihhonovna etteütlemise järgi. Tädi dikteeris Genkale paberilt, mida ta hoidis kõrgel laua kohal, silmadega ühel joonel. Tema ninaotsal ilutsesid traatraamidega prillid.
«Anna Grigorjevna Rubtsova,» luges Agrippina Tihho-novna. «Kirjutasid? Kirjuta korralikumalt, korralikumalt, ära kiirusta. Nii... Jevdokija Gavrilovna Semjonova.»
«Vaata, Miša,» hüüdis Genka, «mul on uus kohustus: ma olen naistekomitee sekretär!»
Miša heitis pilgu üle Genka õla: «Kangakäärimise tsehhi naiste nimekiri, kes on lõpetanud kirjaoskamatuse likvideerimise kursused ...» Iga nime taga seisis vanus. Neljakümnest aastast nooremat polnud ühtegi.
«Ära keeruta,» käratas Agrippina Tihhonovna. «Määrid kogu lehe ära. Kas kirjutasid?»
«Kirjutasin, kirjutasin ... Laske edasi. Kust teil see vanamuttide harimise mõte pähe tuli?»
Agrippina Tihhonovna vaatas Genkale etteheitvalt otsa:
«Kas sa mõtled seda tõsiselt?»
«Muidugi tõsiselt. Näe,» ta osutas sulega nimekirjale, «viiskümmend neli aastat. Milleks talle kirjaoskus?»
«Ah siis niisugune sa oledki!» lausus Agrippina Tihho-novna pikkamisi ja võttis prillid eest.
«Mis teil hakkas?» kohmetus Genka.

«Ah siis sedasi... Tähendab, et sulle üksi on kirjaoskust tarvis?»
«Ma ei... »
«Ära katkesta! Et sulle üksi on kirjaoskust tarvis? Aga Semjonovna las surebki harimatu eidena? Ja tuleb välja, et ka mina olen ilmaaegu õppinud? Kaks poega jätsin kodusõtta, et Genka saaks õppida, aga ise oleksin pida-
85
nud jääma samasuguseks, nagu olin? Kas Assafjevi tõime ilmaaegu keldrist korterisse. Oleks võinud keldriski surra — oli seal kuuskümmend aastat ära elanud ... Kas sinu meelest on nõnda? Ah? Ütle!»
«Tädi,» hüüdis Genka nutuse häälega, «te saite minust valesti aru! Ma tegin nalja.»
«Ma sain suurepäraselt aru,» ütles Agrippina Tihhonovna järsult. «Ja ma ei osanud aimatagi, Gennadi, et sul on tööinimesest niisugune ettekujutus.»
«Tädi,» sosistas Genka hädise häälega, pilku laualt tõstmata, «tädi! Ma ütlesin umbropsu... Ei mõelnud ja rääkisin lollusi... »
«Just-just,» lausus Agrippina Tihhonovna õpetlikult. «Teine kord tuleb mõelda.»

35. FILIN

Agrippina Tihhonovna läks kööki. Genka jäi noruspäi istuma.
«Said sakkida?» ütles Miša. «Sellest jäi veel vähekski. Sa oled oma keelega rohkemgi ära teeninud.»
«Aga ta võttis ju omaks, et tal polnud õigus,» tähendas Slava lepitavalt.
«Hea küll,» ütles Miša. «Noh, Genka, said sa selle pika kätte?»
«Ei saanud ma kätte kedagi,» vastas Genka mornilt.
«No nii,» ütles Miša ükskõikse häälega. «Ma nägin tuppe.»
«Mis tuppe?» ei taibanud Slava. «Tavalist, kortiku tuppe.»
Genka tõstis pea ja vaatas Mišale umbusklikult otsa. «Ostoženkal, selle vanamehe, filatelisti juures.»
«Luiskad!»
«Ei luiska.»
Miša jutustas rutuga, kuni Agrippina Tihhonovna polnud veel tagasi tulnud, filatelistist, pikakasvulisest tundmatust ja mustast lehvikust...
«Mina mõtlesin, et tupp, aga sina räägid mingist lehvikust,» venitas Genka pettunult.
«No-nii,» ütles Slava, «oli võrrand kahe tundmatuga, aga nüüd on kolmega: esiteks — Filin, teiseks — Nikitski, kolmandaks — lehvik. Ja üldse — kui see Filin ei ole seesama Filin, on kõik muugi paljas kujutlus.»
86
Genka toetas Slavat:
«Tõepoolest, Miška. Võib-olla see kõik ainult näis sulle?»
Miša toetas küünarnuki kummuti servale, mille peal oli pitsiga kaunistatud valge linake. Kummutil seisis neljakandiline peegel, mille ülemises nurgas oli roheline nikerdus. Seal oli ka lõngakera, pikk nõel läbi pistetud, ja ovaalsetes raamides vanaaegsed fotod, fotograafide kuldtrükis nimed peal. Perekonnanimed olid erinevad, kuid taust oli kõigil piltidel sama: hallide kardinate vahelt paistis tiik, kauguses seisis uttu mähkunud lehtla.
«Kui sa poleks tädiga tülli läinud, oleksime Filinist kõik teada saanud.»
«Kuidas nii?»
«Ta ju tunneb Filinit. Oleks vähemalt öelnud, kas ta on Revskist pärit või ei.»
«Miks ta siis ei ütle? Ütleb küll.» «Ta ei taha sinuga rääkidagi.»
«Tema ei taha? Minuga? Sa tunned teda halvasti. Ta on juba ammu kõik unustanud, seda enam, et ma vabandasin. Talle tuleb ainult eriliselt läheneda. Kohe näed ... »

Kui Agrippina Tihhonovna tuppa t.agasi tuli ja lauda kraamima hakkas, tegi Genka näo, nagu jätkaks ta poolelijäänud juttu:
«Ma ütlesin talle: «Sinu isa on spekulant ja teie sugu on üldse üks spekulantide sugu. Teid tunneb kogu Revsk,» ütlesin ma ... »
«Kellest sa räägid?» küsis Agrippina Tihhonovna.
«Borka Filinist.» Genka vaatas Agrippina Tihhonovnale lihtsameelsete silmadega otsa. «Mina ütlesin talle: «Teie perekonda tunneb kogu Revsk.» Aga tema ütles mulle: «Me pole seal Revskis eluilmaski olnud. Meil pole sellest õrna aimugi.»»
Poisid jäid küsivalt Agrippina Tihhonovnale otsa vahtima. Tädi raputas vihaseltlaudlina.
«Mis sul temaga asja on? Kui palju ma olen sulle rääkinud: ära sehkenda tolle Borkaga, sellest ei tule midagi head.»
«Aga rnjks ta valetab? Kui on Revskist pärit, siis öelgu, et Revskist. Mis mõtet on valetada?»
«Võib-olla et tema ei olegi Revskis elanud,» ütles Agrippina Tihhonovna.
«Ma polegi öelnud, et tema on elanud, aga tema isa on ju Revskist. Mis mõtet on siis valetada?»
87
«Aga võib-olla tema ei tea isast midagi.»
«Aga Filin ise istus sealsamas. Naeris jä ütles: «Meie oleme põlised moskvalased, proletaarlased ...»»
«Ah et nemad on proletaarlased?» ei pidanud Agrippina Tihhonovna vastu. «Tema isa, selle Filini oma, teenis Revskis sandarmina.»
Agrippina Tihhonovna pani laudlina kokku ja väljus toast.
«Kas nägite?» Genka pilgutas tädile saateks silma. «Kõik rääkis ära! Mina ju tean oma tädi. Nüüd on kõik selge. See on seesama Filin. Järelikult on ka Nikitski siin ja tupp samuti. Mul on tunne, et aare on lähedal!»
«Ei ole päris selge,» vaidles Slava vastu. «Sa ju ise rääkisid, et Revskis on Filineid nagu kirjuid koeri. Võib-olla on see mõni teine Filin.»
«Hüva,» ütles Miša lõbusalt, «võib-olla see, võib-olla teine. Igatahes on ta Revskist pärit. Nüüd uurime välja, kas ta teenis «Keisrinna Marial».»
«Kuidas me selle välja uurime?»
«Väga lihtsalt. Kas me tõesti ei oska Kitsipunga-Borkalt seda välja pigistada?»

36. KRASNAJA PRESNJAL

Poisid otsustasid minna pühapäeval Pantelejevkale trükikotta, et noortest pioneeridest midagi teada saada. Trammid pühapäeviti ei käinud — ei jätkunud elektrienergiat. Poisid tõusid üles enne koitu. Sel varajasel tunnil ei olnud tänavail kedagi. Isegi kojamehed ei olnud oma luudadega veel välja tulnud. Rõõmsast hommikuvärskusest võlutud poisid astusid lõbusalt mööda halli vinesse mähkunud Arbatti. Kontsad klõpsusid külmal heliseval asfaldil, Sammud kajasid tühjal tänaval kõminal vastu. Vitriiniklaasidel heiastusid poiste väikesed peegeldused. Kui imelik paistab inimtühi Arbat, mõtles Miša. Alles nüüd näed nagu päriselt kõiki, tema ehitusi.
Seal on kino «Karneval». Selle taga Sõjatribunali hoone. Aga seal on maja, kus elas Aleksandr Sergejevitš Puškin, Tavaline kahekordne maja, ei paista millegagi silma. Isegi kummaline, et siin elas kunagi Puškin . . . Puškin kõndis mööda Arbatti nagu iga teinegi ja keegi ei pannud seda imeks. Aga kui Puškin nüüd Arbatile ilmuks, missugune möll siis tõuseks! Terve Moskva jookseks kokku!
88
«Vaatame, mis pioneerid need niisugused on,» lobises Genka. «Võib-olla pole neis midagi erilist: istuvad aga pealegi ja tikivad lillekesi nagu lastekodu tüdrukud.» ,

«Kus sa sellega!» vastas Miša. «See on ju kommunistlik organisatsioon, said aru? Järelikult tegelevad nad millegi tõsisemaga.»
«Kuidagi kõhe on sinna minna,» tähendas Slava.
«Mispärast?»
Slava kehitas õlgu.
«Küsitakse, kes te olete, miks tulite.»
«Ei ole kõhe!» vastas Miša otsustavalt. «Aga kui meie tahame ka pioneerideks saada. Kas meil pole siis õigust?»
Poisid vaikisid. Majade taga oli märkamatult tõusnud särav hommikupäike, mis kallas Arbati üle pimestava rõõmsa valgusega.
Tänav elustus.
Postkontorist väljusid postiljonid, paksud nahksed postipaunad ajalehti tuubil täis.
Tühjade piimanõude kolisedes möödusid piimanaised.
Sõitis mööda hobustevoor.
Nad pöörasid Povarskajale.
Ongi Kudrinskaja väljak.
«Vaata, Genka!» Miša osutas kuulidest ja mürsukildudest auklikuks täkitud nurgamajale.
«Just siin käisid Oktoobrirevolutsiooni ajal lahingud. Meie omad tegid kadettidele suurtükkidest säru. Me Slavkaga nägime. Kas mäletad, Slavka?»
«Mind ei olnud sel ajal siin,» tunnistas Slava, «ja minu arvates sind ka mitte.»
«Mind? Ja kuidas veel olin! Me käisime siin koos Surkaga. Ükskord korjasime terve mütsitäie padrunikesti. See oli, tõsi küll, väga ammu — ma olin siis kaheksa aastane. Sina ei näinud muidugi midagi. Sina istusid kodus. Ema ei lasknud sind välja.»
Poisid jõudsid Pantelejevkale.
Trükikoja laiadest akendest paistsid suured saalid, kus seisid trükimasinad. Tsehhid olid tühjad. Värava kohal rippus silt: «Moskva polügraafiatrusti trükikojad». Poisid läksid pääslasse.
Kitsas-laudehitises istus madala barjääri taga vanamees ja helpis suurest kausist suppi. Sealsamas keerles umbes kümneaastane tüdruk väikeste punase paelaga põimitud patsidega.

Valvur tõstis pead, pühkis käeseljaga vuntse ja vaatas poistele küsivalt otsa.
«Öelge, palun,» kõnetas teda Miša, «kus on siin noorte pioneeride rühm?»
«Pioneeride?» Valvur haaras jälle lusika. «Aga kust te õige olete, rajoonikomiteest või kuidas?»
«Noh, meie ... see ... » puterdas Miša, «meie tulime asja pärast.»
Tüdruk vaatas poistele uudishimulikult otsa. Valvur sõi supi ära ja lükkas kausi eemale.
«On, on meil niisugused lapsed — pioneerid. Nad on seal, kus ikka, klubis.»
«Öelge, palun, kus klubi asub!»
Tüdruk turtsatas.
«Kas teie siis meie klubi ei tea?» küsis valvur.
«Me oleme teisest rajoonist. Hamovnikist.»
«Ahah,» venitas valvur. «Nende klubi on Sadovajal, see on siinsamas.»
«Millisel Sadovajal? Sadovajasid on palju.»
«Küll on naljakad!» hakkas tüdruk itsitama. «Ei tea meie klubi.»
«Või sa ise rohkem tead!» käratas valvur tüdrukule. «Saada neid! Võib-olla on neil tõesti tarvis minna,» lisas ta kahtlevalt.
Tüdruk loputas kausi ja lusika paagi all puhtaks, sidus need salvrätikusse ja tuli koos poistega tänavale.

«Ma tean pioneere hästi,» lobises tüdruk. «Meie Vaska on seal kõige tähtsam tegelane, ta mängib trummi.» Miša silmitses teda pilklikult, kuid vaikis. Mis sa mudilasega ikka vaidled!
«Neil on isegi pasun,» jätkas tüdruk. «Ja teate, kui karm kord neil on! Vanduda ei tohi ja puhvritel sõita ei tohi. Käsi ei tohi taskus hoida jä tüdrukutele ei tohi liiga teha. Aga kakelda tohib ainult skautidega. Ainult et kakluse ajaks tuleb kaelarätt kaelast ära võtta. Kaelarätiga ei tohi kakelda.»
«Ära keerle jalus!» ütles Miša.
«Sinna võetakse tüdrukuid ka,» vatras tüdruk edasi. «Ainult et mitte kõiki, vaid neid, kellel aastad välja annavad.»
«Aga kui vana see teie Vasja on?» küsis Slava. «Neliteist või viisteist. Tõsine poiss! Tuleb otse korterisse ja võtab kõik ära.»
Poisid vaatasid talle imestunult otsa.
90
«Kuidas nii: võtab ära?» küsis Genka.
«Väga lihtsalt,» vastas tüdruk, «kotipoiste lastekodude jaoks. Pioneerid käivad asju kogumas. Minult võeti pluus!» teatas ta uhkelt.
«See nüüd küll tõsi ei ole,» ütles Genka, «kellelgi ei ole õigust ära võtta.»
«Ega nad ise ei võtnudki, ema andis.»
«Ja sinul hakkas kahju?» puhkes Slava naerma.
«Üldse ei hakanud. Ma tahtsin neile ka mullust mütsi anda, aga Vaska ütles: «Ei maksa, siis pole sul järgmine kord enam midagi anda. Ära muretse, me tuleme varsti jälle koguma.» Ja tõesti — hommikul võtsid pluusi, õhtul tulid mütsi saama.» Ta ohkas: «Kotipoisse on ju palju, millal neile kõigile riided selga ja saapad jalga saab.»
Nad jõudsid Sadovajale suure ilusa villa ette.
«Siinsamas, kolmandal korrusel,» näitas tüdruk ja kiirustas siis minema. «Ma lähen, muidu hakkan veel Vas-kale silma.»

37. VÄIKE ARUSAAMATUS

Tüdruk läks ära. Poisid seisid trepi' ees. Nad lõid äkki araks.
Mingi poiss vaatas väravast välja, nägi neid ja kadus, siis ilmus nähtavale veel üks linalakk pea ja kadus samuti.
Poisid seisid ja olid kahevahel. Mišal tekkis äkki tahtmine koju minna. Kes teab, ajavad veel minema ...
Aga Genka ja Slava olid siinsamas. Ta ei võinud ju neile niisugust meelekindlusetust välja näidata! Miša astus otsustavalt trepist üles. Genka ja Slavka läksid talle järele.
Nad jõudsid kolmandale korrusele, avasid nikerdatud tammepuust ukse ja nägid suurt neljakandilist tuba. Tagaseinas seisis alusel kokkurullitud lipp, kuldtuttidega ja ovaalse pronksotsikuga. Lipu kohal ulatus üle kogu seina punane loosung: «Lasteorganisatsioon on parim tee kommunaaride kasvatamiseks. Lenin.» Lipu kõrval olid postamendil trumm ja fanfaar. Nurkades seisid mingite kujutistega väikesed lipud. Seintel rippusid joonistused ja plakatid.
Toas ei olnud kedagi. Ja trepil ka mitte.
91
Ülakorrusel kostis mingit kobistamist ja jälle jäi kõik vaikseks.
Poisid astusid sisse.
Kõigile neljale lipule oli joonistatud loom: öökull, rebane, karu, panter. Sealsamas seinal rippusid joonistused, ajaleheväljalõiked, suur paberileht lippsignalisatsiooni reeglitega, morsetähestik.
Nööride otsas rippusid vihikud pealkirjaga «Salgapäevik».

Äkki kuulsid nad selja tagant krabinat. Nad vaatasid ümber: nende poole hiilisid punaste kaelarättidega poisid. Poisid asusid jalamaid kaitsele.
Nähes, et neid on märgatud, tormasid pioneerid hõisates rünnakule...
Võtnud nurgas sisse ligipääsmatu positsiooni, tiheda koondrivi — Miša keskel, Genka ja Slava tiibadel —, võitlesid sõbrad meeleheitlikult kallaletungijate vastu.
Pioneerid sööstsid teisele rünnakule. Neid käsutas linalakk poiss, ametipael varrukal. Ta tormas siia-sinna ja karjus:
«Rahulikult... nii... rahulikult... Ära lase neil ära minna! Rahulikult... lahuta nad... Rahulikult!... »
Teine rünnak osutus edukaks. Vaenlastel õnnestus Slava minema tirida. Miša sööstis teda päästma. Rivi lagunes ja sõbrad pidid nüüd üksinda võitlema.
«Rahulikult!» karjus linalakk Slava külge klammerdudes. «Kasuta poksi! Rahulikult... Serjožka, anna üldhäire!»
Trumm hakkas raevukalt porisema.
Mišal õnnestus lõpuks Slava vabaks võidelda ja sõbrad võtsid jälle sisse oma endise positsiooni nurgas.
Mõlemad pooled olid põhjalikult räsida saanud. Kõik hingeldasid. Pioneeride kaelarätid olid viltu kiskunud. Slaval oli krae puruks rebitud. Genka katsus ühe käega oma fuugeid juukseid, tundes, et neid on märksa vähemaks jäänud.
«Mis teil hakkas?» alustas Miša hingeldades. «Vangid, vait!» karjus linalakk. «Kohe teeme teile... kahekordse meremehesõlme peale.» Trumm porises meeleheitlikult edasi.
Tuppa jooksid mõned pioneerid ja siis tuli neid aina juurde.
«Rahulikult,» karjus linalakk, kes ikka veel siia-sinna tormas. «Mitte ligi minna! Need on meie salga vangid,
92
teised ärgu ... Karud, rebased, ärge segage vahele. Need pole teie vangid, need on meie omad, meie nabisime nad kinni... »
Tuppa astus laiaõlgne noormees, spordisärgi ja laiade mustade pükstega, samuti kaelarätt kaelas.
Linalakk tervitas teda saluudiga ja hakkas erutatult rääkima:
«Meie salk püüdis kinni neli skautide spiooni. Nad tahtsid rühmalippu ära röövida. Me märkasime neid juba tänaval. Nad pidasid trepi ees nõu ja vahtisid kogu aeg ringi.»
«Laske nad vabaks,» käskis pioneerijuht.
Pioneerid nihkusid laiali. Poisid tulid oma nurgast välja.
«Jätka, Vasja,» ütles pioneerijuht poisse silmitsedes.
«Nad vahtisid kogu aeg ringi,» hakkas linalakk jälle rääkima, «siis aga tulid trepist üles. Meie tulime tagatrepist. Nad piilusid siia, nägid, et kedagi ei ole, rõõmustasid ja tulid sisse. Meie aga — kauhti! — võtsime kõik vangi.»
«Kes te olete?» pöördus pioneerijuht poiste poole.
«Ei keegi,» vastas Miša mornilt. «Tulime vaatama, kes need pioneerid õieti on.»
Kõik puhkesid naerma. Linalakk karjus:
«Ei tunnista üles! Need on skaudid. Seda seal ma tunnen.» Ta näitas näpuga Slava poole. «See on nende tunnimees.»
Slava punastas: «Pole tõsi! Ma pole kunagi skaut olnud!»
«Ei ole olnud! ... Räägi aga räägi! Ma tunnen sind. Me, oleme sind mitu korda näinud ... Eks ole tõsi, Serjoža?»
«On,» kinnitas trummil häiret põristanud poiss silmagi pilgutamata.
«Ah ajab veel tagasi!» karjus linalakk. «Ma tean neid hästi. Nad elavad Bronnajal.»
«Täitsa vale,» ütles Miša, «me elame Arbatil.»
«Arbatil?» imestas pioneerijuht. «Kuidas te siis siia sattusite?»

«Tulime . ... Rühm on ju ainult siin.»
«Ei,» ütles pioneerijuht. «Mitte ainult siin. Teil on Hamovnikis samuti rühm — Rahapajas. Ja Devitšje väljakul on loodud Pioneeride Maja. Miks te sinna ei läinud?»
«Tõesti?» kohmetus Miša. «Me ei teadnud. Meile öeldi, et Moskvas on ainult üks rühm — teie oma.»
«Kes ütles?»
«Seltsimees Zurbin.»
93
«Kust te teda tunnete?»
«Ta elab meie majas.»
«Ahaa ... » Pioneerijuht naeratas sõbralikult. «Ma tunnen seltsimees Zurbinit. Nii et tema siis ütleski teile. Kuid meie rühm ei ole ainus. Sokolnikis raudteetöökodade juures on rühm ja teie Rahapajas ka. Aga kus teie vanemad töötavad?»
«Sverdlovi vabrikus,» ütles Genka. «Meie majas on klubi ja näitering.»
«Nüüd oh kõik selge,» naeris pioneerijuht. «Juhtus väike eksitus. Meie poisid kaklevad ühtevalu ikka veel skautidega, nii saitegi nahutada. Pole midagi, kohe ajame asja korda.»
Ta puhus lamedat spordivilet. Rühm rivistus seinte äärde, moodustades ruudu, mille keskel seisis pioneerijuht, tema kõrval olid Miša, Genka ja Slava.
Poisid vaatasid pioneere võlutult. Nad seisid sirgetes ridades, salkade kaupa, salgalipud paremal tiival. • «Fanfarist, tervitus!» andis pioneerijuht käskluse.
Fanfarist puhus tervitust.
«Lapsed!» ütles pioneerijuht. «Meile tulid Hamovniki rajoonist külalised. Ka nemad tahavad pioneerideks hakata. Palume Hamovniki lastele edasi anda meie palav pioneeritervitus.»
Ja Krasnaja Presnja pioneerid tervitasid tulevasi Hamovniki pioneere kolmekordse hurraaga.

38. MULJED

Poisid lahkusid pioneeride külalislahkest klubist alles päeva lõpul. Kõigest seal nähtust vaimustatuna läksid nad mööda Sadovaja puiesteed koju tagasi. •
«Pioneer on terve ja vastupidav — see on kõige õigem seadus,» seletas Genka kätega vehkides, «kõige õigem! Tuleb rohkem kehakultuuriga tegelda ja lihaseid arendada.»
«On tähtsamaidki seadusi,» tähendas Slava. «Missuguseid?»
«Näiteks: pioneer püüab omandada teadmisi, teadmised ja oskused on suur jõud töölisklassi võitluses.»
«Ja see on tähtsam? Sa ei taipa mitte midagi! Kui oled nõrk, peksab pursui su pikema jututa vaeseomaks, ei aita siin mingid teadmised. Eks ole, Miška?»
94

«On kaks kõige tähtsamat seadust,» ütles Miša õpetlikult. «Esiteks: pioneer on julge, visa ja alati reibas. Aga kõige tähtsam on see, mida ütles Lenin. Kuulsite, kui nende pioneerijuht luges: «Lapsed kui võrsuvad proletaarlased peavad olema abiks revolutsioonivõitluses.» See ongi kõige tähtsam.»
«Aga kas panite tähele, kuidas trükikoja valvur neist kõneles?» ütles Slava. «Lugupidavalt.»
«Või veel,» ütles Miša, «neid teab terve rajoon, mis siis veel oma trükikojast rääkida.»
«Aga miks neil siiski mingit relva ei ole?» ei mõistnud Genka. «Oleks mõni vintpüsski, nii korra mõttes.»
«Kui meie rühma teeme,» ütles Miša, «siis anname salkadele teistmoodi nimed. Milleks kõik need loomad? Parem olgu mingi revolutsiooniline nimetus. Näiteks Karl Liebknechti või Spartacuse-nimeline. Kas seda kuulsite, kui pioneerijuht ütles: «Rahvusvaheliseks

noorsoopäevaks soovitame parimad pioneerid komsomoli.» Näete siis? See linalakk saab kommunistlikuks nooreks, aga meie pole veel pioneeridki.»
«Sellele linalakale tuleb nagu kord ja kohus kere peale anda,» porises Genka.
«Mille eest?» vaidles Miša. «Nad kaitsesid oma lippu. Nad ju ei teadnud, kes me õieti oleme.»
«Tuleb Rahapatta minna,» ütles Slava, «võib-olla võetakse meid pioneerideks.»
«Miks me peaksime kuhugi minema,» vaidles Miša, «meil on ju oma vabrik. Nende pioneerijuht ütles: rühmad luuakse kõigi vabrikute ja tehaste juurde.»
Poisid jõudsid oma maja ette. Nad kuulsid väravas, et tagahoovist kostab kära ja hüüdeid. Nad jooksid sinna ja nägid lastejõugust ümbritsetud kotipoissi Korovinit. See seisis, selg vastu seina, nagu lõksu aetud hundikutsikas.
«Ah tulid siia varastama?!» tormas Borka Filin talle kallale. «Jah? Varastama? Andke talle, poisid!»
Miša lükkas lapsed laiali ja astus kotipoisi kõrvale.
«Miks te temaga norite?»
«Jäta järele, Miška,» hüüdis Genka, «ta ju varastas sinu raha ära! Mis sa tast kaitsed. Need kotipoisid on teada ... Alaealised kurjategijad!»
Korovin hakkas nohisema ja pomises:
«Sa ise oled punase peaga kurjategija.»
Kõik puhkesid naerma.
95
«Läki klubisse,» ütles Miša. «Tule kaasa.» Ta tõmbas kotipoissi varrukast, kuid laskis kohe lahti: talle meenus, et Korovini varrukad seisavad halvasti otsas,
«Ei mina tule,» vastas Korovin mornilt, vaadates altkulmu Genkale otsa.
«Kuule, kutt, ära mine nende juurde,» astus Borka äkki vahele, «hakkame parem sussi mängima.»
«Tule,» Miša haaras Korovinil õlgade ümbert kinni, «mis sa punnid, tule!»

39. KUNSTNIKUD

Näiteringi liikmed joonistasid klubis dekoratsioone. Laval lebasid pikad valge paberi ribad. Väike Vovka Bara-nov, keda hüüti Uteks, katsus püüdlikult joonistada talumaja, jõuka peremehe Pahhomi eluaset.
«Oh sind Utet küll!» sõitles Suur Sura. «Ei oska lihtsat taret joonistada, ise veel kunstniku poeg!»
«Mis see kunstniku poeg siia puutub?» õigustas end väike Ute. «Pärilikkus avaldub alles kolmandas põlves.»
Korovin vaatas natuke aega pealt, võttis siis kõigi üllatuseks söe ning hakkas joonistama. Valgetele paberilehtedele ilmusid ahju, akende ja pikkade pinkide piirjooned.
«Näed nüüd?» Miša tonksas Genkat küünarnukiga.
«Mis sellest, et ta joonistada oskab .. .?» Genka raputas põlglikult juukseid. «On sul ka tahtmist temaga jännata!»
«Kui igaüks meist kas või ühe kotipoisi ümber kasvatab, ei ole kotipoisse varsti enam olemas,» kuulutas Miša.
Korovin lõpetas eskiisi ja ütles:
«Pintsel ei kõlba.»
Sura tõi talle paar pintslit, aga Korovin praakis need kõik välja.
«On tarvis teistsuguseid,» kinnitas ta.
Miša tõi lagedale järelejäänud loosiraha ja andis selle Korovinile.
«Mine osta ise õiged.»
Korovin vaatas Mišale sõnatult otsa.

«Mine,» ütles Miša. «Mis sa jõllitad?»
Korovin võttis kõhklevalt raha, vaatas poistele vaikides otsa ja läks klubist minema.
«Vhüit!» vilistas Genka. «Vett vedama läks meie raha!»
«Kui sa rahaliste vahenditega riii ümber käid,» teatas Sura, «siis mina enam etenduse eest ei vastuta.»
96
«Mis te ette, muretsete,» vastas Miša, «ootame ära.»
Järgnes piinav ootamisaeg..Täiskasvanud; hakkasid juba kogunema.
«Kas ta tõesti petab?» mõtles Miša. Talle meenus, kuidas Korovin oli talle raha võttes otsa vaadanud. «Ei, küll ta tuleb.»
Kuid Korovin ei tulnud ega tulnud.
«Pole mõtet enam oodata,» ütles Sura. «Ute, hakka joonistama.»
Vovka hakkas värve lahustama, kui äkki uks lahti paiskus ja ilmus Korovin. Ta ei olnud üksi. Teda hoidis õlast kõvasti kinni pikk tõmmu, mustade lühikeseks lõigatud juustega tütarlaps, kellel oli seljas sinine seelik ja kaitsevärvi vormipluus, mis oli keskelt laia komandörivööga kokku tõmmatud. Ja mis kõige huvitavam — tal oli kaelas pioneerirätt. Tütarlaps hoidis ühe käega kõvasti Korovinit, teises käes oli tal pakk pintsleid. Tütarlaps nägi väga range välja. Ta küsis karmilt:
«Kes saatis tema pintsleid tooma?»
«Mina,» vastas Miša.
«Miks teil pintsleid tarvis on?»
«Joonistame dekoratsioone.»
Tütarlaps laskis Korovini lahti, astus seina äärde ja küsis dekoratsioone vaadates: «Mis näidendit te lavastate?» Ette astus Suur Surka:
«.«Peremees ja sulane». Lubage esitleda: Aleksandr Ogurejev. Kunstiline juht ja lavastaja.» Tütarlaps surus Surka kätt ja ütles:
«Valja Ivanova. Rajooni Noorte Pioneeride Majast.» Ta osutas Korovinile: «Meie võõrutame neid lapsi varastamisest, aga teie õpetate. Ta näppas meilt pintslid ära.»
«Ma ei näpanud,» pomises Korovin, «ma võtsin laenuks.»
Miša vaatas tütarlast imestunult. See oli välimuse järgi seitsmeteistkümne aastane, mitte vanem, aga oli juba pioneerijuht ja töötas Noorte Pioneeride Majas.
«Kus see teie maja on?» küsis ta umbusklikult.
«Devitšje väljakul . .. Aga mis metsik ring see teil on? Kes teid juhendab? Millise organisatsiooni juurde te kuulute?»
«Me oleme majakomitee juures!» hüüdis Genka. «Aga kas te üldse teate, kes on noored pioneerid?» küsis tütarlaps.
97
Miša, Genka ja Slava hüüdsid: «Teame!», aga nende hääled hääbusid teiste laste hüüdeisse: «Ei, me ei tea!»
«Tasa!» Tütarlaps tõstis käe.
Kui kõik olid vaikinud, ütles ta:
«Pioneerid on vahetus komsomolile.»
«Ka meie hakkame varsti pioneerideks!» hüüdis Genka.
«Muidugi hakkate,» ütles tütarlaps. «Esialgu aga tulge Pioneeride Majja. Tulge! Siis toote ka pintslid tagasi.»
«Hea küll,» ütles Miša, «aga teie tulge pühapäeval meie etendusele ... »
Tütarlaps läks ära. Korovin andis Mišale raha tagasi ja hakkas jälle joonistama.
«Miks sa poest ei ostnud?» küsis Miša.
«Mis sest rahast ikka maksta! Ega ma siis endale ei võtnud.»

«Tema pole harjunud maksma,» tähendas Genka pilklikult ja lisas lepitavalt: «Hea küll, joonista ... Oh sind Korovat küll... »

40. VILUNUD DETEKTIIVID

«Läheb!» sosistas Genka.
Filin väljus väravast, pööras Nikolski põiktänavasse ja läks Peretšistenka poole.
Genka ja Slava asusid talle kannule.
«Kõnnib taarudes,» sosistas Genka. «Ta on kindla peale endine madrus. Näed, hargitab jalgu, justkui oleks laevatekil.»
«See on tavaline kõnnak,» vaidles Slava, «pole siin midagi erilist. Pealegi, tal on säärikud jaks, aga ehtsad madrused kannavad kloššpükse.»
«Kloššpüksid ei loe midagi! Pea parem ta nägu silmas. Kui ta juhtub tagasi vaatama, siis näed, et see on punane nagu porgand. Selge, et laeval tuulest ära parkunud.»
«Tal on tõepoolest punane nägu,» nõustus Slava, «aga ära unusta, et Filin on alkohoolik. Pealegi, vaata, tal on käed taskus..Kas tõeline madrus hoiab käsi taskus? Mitte iial. Ta vehib nendega, sest on harjunud kõikumise ajal tasakaalu hoidma.»
«Jäta järele! Käed taskus.. Kui teada tahad, siis meremeeste meelest on eriti peen hoida tormi ajal käsi taskus ja piipu suus.»
98
Niimoodi vesteldes kõndisid poisid Filini kannul. Filin läks üle Peretšistenka, sammus kuni Ostoženkani ja astus filateeliakauplusesse.
«Kõik,» ütles Slava. «Lähme tagasi.» Genka oli hetke kahevahel, siis ütles: «Lähme poodi sisse.»
«Kuidas sul häbi ei ole! Miša ju ütles: poodi ei tohi minna ... Vanamees on tema juba korra minema ajanud ja ajab meid ka ... »
«Ei aja .. .»
Ning Genka avas otsustavalt poe ukse. Slaval ei jäänud muud üle kui talle järele minna.
Vanamees seisis leti taga ja ajas Filiniga juttu.
Kui poisid sisse astusid, jäid mehed vait.
«Mis teil vaja on?» küsis vanamees.
«Tahame marke vaadata,» ütles Genka.
«Pole siin midagi vaadata,» hüüdis vanamees vihaselt. «Te vaatate iga päev ja ei osta midagi. Mis marke teil tarvis on?»
«Guatemaala,» sosistas ähmi täis Genka.
Vanamees viskas ümbriku letile.
«Eks valige!»
Genka hakkas ebalevalt marke valima. Kõik vaatasid teda sõnatult. Genka muutus hoopis kohmetuks ja osutas mingile margile:
«See.»
«Kakskümmend kopikat,» ütles vanamees.
Genkal ei olnud raha. Ka Slaval ei olnud kopikatki.
Vanamees ja Filin vaatasid poisse ootavalt.
«Kakskümmend kopikat!» kordas vanamees.
Genka tormas vastuse asemel tuhatnelja poest välja. Slava lipsas talle järele.
«Ma ju ütlesin sulle, et ei maksa sisse minna .. .» alustas Slavka.
«Mis sellest siis oli?» vastas Genka muretult.
«Kuidas mis oli? Nad taipasid, et me neid jälitame.»
«Mis asja nad taipasid! Või seal vähe lapsi käib, kel raha ei ole.»
«Aga sa Miša käest saad,» hoiatas Slava.

«Mis ülemus see Miša mulle on!»
«Sa rikud oma rumalate naljadega kõik ära.»
«Küll ma ise tean, mis teha!» katkestas teda Genka. «Mul endal ka pea otsas.»
Nad jõudsid oma maja juurde ja nägid Mišat.
99

«Miška!» hüüdis Genka, otsekui poleks midagi juhtunud: «On uudiseid!»
«Mis uudiseid?»
«Kõik on korras,» sosistas Genka, «jälitasime Filinit. Ta käis vanamehe juures. Kontrollisime kõnnakut. Meremees, kindla peale meremees, see on nüüd selge.»
«Suurepärane!» ütles Miša. «Nüüd tuleb järele uurida, kas Filin teenis liinilaeval. Siis aga võtame filatelisti käsile. Ainult et seda peate teie tegema: mind ta enam poodi ei lase.»
«Ka meie ei saa seda teha,» sekkus Slava. «Ka meid ei lasta enam poodi.»
«Milles asi on?» Miša mõõtis arusaamatul pilgul kord Slavat, kord Genkat, siis jälle Slavat ja jälle Genkat. «Miks ei lasta?»
«Eks tema öelgu,» Slava osutas peaga Genka poole.
Genka hakkas rutates rääkima:
«Saad aru, Miša, me läheme Filini kannul. Tema pöörab põiktänavasse, meie talle järele. Tema läheb Ostoženkale, meie järele. Tema poodi, meie järele. Poes tuli aga välja, et meil ei ole markide ostmiseks raha. Me pöörasime rahulikult ringi ja tulime ära. Ongi kõik.»
«Selge ...» venitas Miša. «Jäite vahele ... Ma ju rääkisin, et ärge minge poodi. Sa ajad juba teist korda kõik untsu! Tookord lobisesid Barkale kastidest, nüüd rikkusid poes kõik ära. Aitab! Tuleb ilma sinuta asju ajada. Küllalt.»
Genka ei hakanud vastu vaidlema. Ta teadis, et" Miša vihastab, kuid rahuneb peagi, aga ilma temata siiski 61 hakata «asju ajama».

41. ETENDUS

Klubi uksel rippus juba mitmendat päeva kuulutus, mis teatas, et pühapäeval toimub lasteetendus.
Esitamisele tuleb kolmevaatuseline näidend «Peremees ja sulane». Stuudio juht — Aleksandr Ogurejev. Lavastaja — Aleksandr Ogurejev. Peaosas — Aleksandr Ogu-rejev.
Ja kõige all seisis pisikeste tähtedega: «Kunstnik — Mihhail Korovin Aleksandr Ogurejevi juhendamisel».
100
Korovin oli väga uhke, et kuulutusel, mida kotipoisid hulgakesi vaatamas käisid, oli ära toodud ka tema nimi.
Piletid olid juba ammu enne etendust välja müüdud. Lapsed viisid kogu tulu «Izvestija» toimetusse ja andsid Volga näljahädaliste abistamise fondi. .
Pühapäeval oli klubi juba hommikust saadik lapsi täis.
Tulid naabermajade lapsed ja suur hulk Rukasvišnikovi vastuvõtupunkti kodutuid, ilmusid akrobaadid Igor ja Leena Buschid.
Valja Ivanova tuli koos kommunistliku noorega, kellel oli peas soni ja seljas nahkkuub, mille taskust turritas välja ajalehtede pundar. Lahtinööbitud kuue alt paistis sinine vene särk, mille rinnal oli komsomolimärk.
Kommunistlik noor ulatas Mišale käe:
«Saagem tuttavaks. Kolja Sevastjanov.»
Ta oli pikk ja veidi vimmas ning vaatas rääkides läbitungivalt otsa, küünitades kergelt ettepoole. Soni alt rippus kahvatule laubale viltune salk pehmeid heledaid juukseid. Tema silmad olid hallid, väsinud ja nagu Mišale tundus, väga targad.

«Seltsimees Sevastjanov vaatab etendust,» ütles Valja, «ja siis räägib teile midagi.»
Enne kui eesriie kerkis, esines klubi juhataja Mitja Sahharov.
Ta lükkas juuksed tagasi ja ütles:
«Seltsimehed, kohe näidatakse teile etendust, mis on lavastatud meie klubi laste näiteringi jõududega. Seltsimehed, etenduse lavaletoomisel ei säästnud klubi administratsioon vahendeid, kuna töö lastega on väga tähtis ülesanne eriti klubile. Administratsioon loodab, et etendus tehtud kulutused igati korvab. Aga nüüd palume, seltsimehed . .. » Ja ta hakkas käsi plaksutama.
Etendus läks suure menuga.
Tegevuse käigus äigas Zina Kruglova Surale ahjuroobiga, nii et selle selg raksatas.
Pealtvaatajad karjusid vaimustatult: «Anna talle, Zina, viruta!»
Aga tõelise artistina ei lasknud Sura välja paista, et tal on valus.
Epiloogis laulsid ja. tantsisid kõik tegelased. Kõige lõpuks esinesid akrobaadid Leena ja Igor Buschid. Siis asfus lavale Kolja Sevastjanov ja küsis: «Kas meeldis?»
«Meeldis!» vastasid pealtvaatajad kooris.
101
«Näete siis,» ütles Kolja. «Selle maja lapsed aitasid meie Volga-äärseid väikesi seltsimehi. Mis te arvate: kas nad tegid hästi?»
«Hästi!» vastasid lapsed jälle kooris.
«Nii,» jätkas Kolja. «Kas te teate nüüd, kes need noored pioneerid õieti on?»
Tõusis kära. «Teame!» hüüdsid mõned. «Ei tea!» hüüdsid teised.
Kolja tõstis käe ja ütles, kui kõik olid vaikseks jäänud: «Pioneerid peavad lõpule viima ürituse, mille alustasid
nende isad ja vanemad vennad — kommunismiürituse.
Meie rajoonis on juba kolm rühma: «Kautšukis», «Leversis» ja Rahapajas .. .»
«Aga miks meil ei ole?» küsis Miša.
«Sellest ma tahtsingi teiega rääkida. See klubi läheb meie vabriku alluvusse. Ja vabriku juurde organiseeritakse pioneerirühm. Kes teie seast tahab nooreks pioneeriks hakata, võib end minu juures kirja panna.»
«Aga nüüd ma küsin tema käest,» ütles Genka tasa.
«Mida?» aimas Miša halba.
«Kas pioneeridel on õigus skautidele tuupi teha?»
«Loll küsimus!» vihastas Miša. «Mis komme see sul küll on: muudkui tuupi teha ... Ka tuupi teha tuleb arukalt.»

NELJAS OSA RÜHM NR. 17

42. PIONEERINURK

«Pioneer teeb kõike kiiresti ja korralikult,» seletas Genka haamrit vibutades. Ta seisis otse klubi lae all pika redeli viimasel pulgal ja naelutas seinale plakatit.
«Just-just, kiiresti ja korralikult, aga sina pusid seal juba tund aega,» tähendas Slava, kes redelit kinni hoidis.
Laes rippusid värvilisi lampe täis lükitud kuuseokstest vanikud. Pioneerid olid lõpetamas pioneerinurkade sisseseadmist. Oli tunda kuuse, puusepaliimi ja värvi lõhna.
Pioneeridel oli seljas uus kaitsevärvi vorm. Selle rõivastuse oli neile andnud vabriku direktsioon.

«Näete nüüd, lapsed,» oli direktor öelnud, kui ta riide muretsemise käskkirjale alla kirjutas. «Meie maa on närudes ja paljajalu, alles kaosest välja rabelemas, teie jaoks ei ole aga millestki kahju. Jätke see meelde!»
Genka ronis redelilt alla ning jäi Mišä ja Slava kõrvale seisma.
Poisid vaatasid oma töö rahulolevalt üle.
Keset pioneerinurka ilutses vineertahvel: «Punalaevastiku nimeline salk nr. 1». Tähtede kohad olid välja saetud ja teisele poole punane paber kleebitud. Tahvli taha oli pandud elektripirn ja tähed hõõgusid erepunaselt.
«Eks ole uhke'» kiitles Genka. «Keegi teine pole veel selle peale tulnud.»
Väike Vovka Baranov jooksis mööda, käes purk punast värvi. Ta oleks Genkat äärepealt riivanud. Genka hüppas kõrvale ja vaatas kohkunult oma uue vormipluusi varrukat.
«Pagana Ute! Tormab nagu pöörane! Oleks peaaegu vormipluusi ära määrinud!» Genka katsus pluusi rahulolevalt. «Riie on esimest sorti!» Ta muisutas huuli. «Tekstiilitööstus missugune!»
Nende juurde tuli rühmajuht Kolja Sevastjanov.
«Kolja,» ütles Genka talle, «vaata, kui uhkesti me välja mõtlesime: Kõigist teistest parem.»
«Pole viga,» vastas Kolja ükskõikselt, «kuid kiidelda pole siin midagi. Teie salk on vanem kui teised, teil peabki
103
parem olema ... Poljakov! Kiiresti! Mine salgaga väljakule. Sinna tuli Korovin oma poistega.»
«Kuulen!» vastas Miša.
«Esimene kohtumine on kõige vastutusrikkam. Kui saate sõpradeks, hakkavad lapsed siin käima. Kui ei saa, ei tule nad enam. Katsuge neid alustuseks midagi mängima meelitada.»
«Punalaevastiku salk,» hüüdis Miša, «rivistuda!»

43. VÄLJAK

Pioneerid tormasid klubist välja ja jooksid väljakule — nii nimetati nüüd tagahoovi. Seal ei olnud suurt midagi teisiti, ainult pallimänguvõrk oli üles riputatud. Maja juures asfaldil istusid närudes, räpased, pügamata juustega kotipoisid. Ainult ühel poisil oli peas uus hall soni, mille ta oli ilmselt alles täna saanud. Nad vahetasid aegajalt isekeskis mõne sõna ega teinud märkamagi neid ümbritsevaid mudilasi, kes uudishimulikult veidraid tulnukaid vahtisid.
Pioneerid jagunesid kahte gruppi ja võtsid võrkpalli-väljakul kohad sisse.
«Veel kuus meest!» hüüdis Miša, kutsudes sellega koti-poisse mängust osa võtma.
Keegi neist ei liigutanud end. Ja nad istusid kogu aja, kuni pioneerid mängisid, endistes poosides, ükskõiksed nii mängu kui kõige vastu, mis neid ümbritses.
«Ei hakka õnge,» sosistas Genka.
Miša lõi vastuse asemel palli otse kotipoiste pihta. Ka see ei jätnud mingit muljet. Ainult Korovin lükkas palli loiult jalaga tagasi.
Pioneerid mängisid innukalt. Vahetpidamata kostis: pass!, löö!, põrge!, suru!, küünal!, koba!, kuid kotipoisse see üles ei kütnud. Mõned neist nõjatusid vastu seina ja tukkusid.
Las vaatavad pealt, neid ei saa kohe kaasa tõmmata, mõtles Miša. Kui nad ometi ära ei läheks!
Kõlas kohtuniku viimane vile, mäng oli lõppenud. Väljakule tulid tüdrukud, poisid istusid kotipoiste juurde.
«Tervist, Korovin!» ütles Miša. «Kuidas läheb?»
«Läheb kah,» vastas Korovin sõnakehvalt.
«Mis kepp see teil on?» küsis äkki kotipoiss, kellel oli näol nii külluslikult tedretähti, et isegi paks kõntsakord
104
seda varjata ei suutnud, ja osutas kahe puu vahele kinnitatud veevärgitorule.

«Kang,» selgitas Miša.
«Milleks?»
«Aga selleks.» Miša läks kangi juurde, tõmbas end üles, sirutas jalad ette ja hüppas maha.
«Kas sina saad nii?»
«Ei tea, pole proovinud.»
«Eks sa siis proovi,» pakkus Miša.
Kotipoiss tõusis laisalt püsti, läks taarudes kangi juurde, vaatas seda altpoolt, hüppas, haaras kangist kinni ja tegi kätelseisu. Palitu vajus talle pähe, paljad räpased jalad tolknesid õhus. Siis hüppas ta maha, läks niisama taarudes tagasi ja istus oma kohale. Kotipoisid muigasid ja sihtisid pioneere pilkavalt.
«Uhke!» ütles Miša. «Aga nüüd sina, Genka.»
«Mis ma ikka,» lõi Genka käega.
«Lase aga käia!»
Genka astus kangi alla, tõstis pea, sirutus välja, kükitas, hüppas ja haaras kangist kinni. Siis vibutas ta sirged jalad ette ja hakkas kiikuma.
Ta kiikus üha kiiremini ja kiiremini... Üks! Tegi kätelseisu. Kaks! Teise. Kolm! Kolmanda. Ta tegi kiireid ringe ja punane kaelarätt lendas temaga kaasa. Siis tuli jälle kiikumine, üha aeglasemalt ja aeglasemalt, ning Genka hüppas maha.
«Käib küll,» ütles Korovin.
«Need on suured höörid,» selgitas Miša.
«Mis meil neist,» ütles soniga kotipoiss.
«Igast asjast on midagi,» lausus Suur Surka. «Kõike peab oskama, kõike peab teadma.»
«Ahaa, peremees!» itsitas pisike kotipoiss. «Aga ta sulle ahjuroobiga alles põletas!»
«Tõeline näitleja peab kõik ära kannatama,» ütles Sura, «kunst nõuab ohvreid.»
«õige,» kinnitas soniga kotipoiss. «Lazarenko murrab endal või kaela, aga ikka hüppab.»
«Nad kukerpallitavad seal tsirkuses kõik lae all, aga
põnnama ei löö,» võttis tedretähtedega kotipoiss sõnast
kinni. .
Vestlus hakkas edenema. Jutuots oli Suure Surka käes. Ta tahtis juba uut filmi, «Brigaadikomandör Ivanovi», ümber jutustama hakata. Ootamatu vahejuhtum rikkus ära' nii edukalt alanud vestluse.
105

44. JURKA JALGRATAS

Skaudi-Jurka ja Borka sõitsid jalgrattaga hoovi.
See oli naisteratas, kuid uus ja ilus, tagumine ratas kaetud kirju siidvõrguga.
Jura väntas püsti seistes pedaale, Borka istus sadulas ja naeris võidukalt, suu rõugearmilises näos kõrvuni.
Nad tegid tagahoovis ringi. Siis ronis Borka rattalt maha. Jura sõitis üksi, tehes igasuguseid trikke.
Ta sõitis, käed lahti, oli põlvili sadulas, tegi «pääsukest», sõitis ühel pedaalil, hüppas tagant maha.
Püüdes sellele vaatepildile üldist tähelepanu tõmmata, karjus Borka kõigest kõrist: «See alles on! Küll alles paneb! Tee veel, Jurka!» ja patsutas endale vaimustatult vastu pükse.
Kõik vaatasid Jurat. Pioneeride ja kotipoiste vestlus katkes.
Nad teevad seda meelega, et meie tööd segada, mõtles Miša.
«Kuule, kupatame nad siit minema,» tegi Genka sosinal ettepaneku.
Kuid Miša lõi käega — ei või ometi kaklema hakata. See rikuks kõik ära. Mida küll teha?
Ja äkki nägi ta väravas doktor Stotskit — Jura isa. Jura ise ei märganud isa — ta kohendas jalgratta-ketti.

«Jur-ka-a!» hüüdis Miša. «Tule siia!» Ta pilgutas Genkale silma, kõõritades Jurka isa poole. Jura vaatas Mišale nõutult otsa. «Tule!» hüüdis Miša uuesti. «Mis sa kardad!» Jura tuli kõhklevalt lähemale, jalgratas käekõrval. «Mis marki see on?» noogutas Miša jalgratta poole.
«Enfield.»
«Ah Enfield!» Miša puudutas jalgratast. «Uhke riist.» Ka Korovin ja soniga kotipoiss hakkasid ratast siit-sealt katsuma.
Äkki pani Genka sõrmed suhu ja vilistas läbilõikavalt. Väravas seisnud doktor tuli Jurat nähes lähemale. Ta oli ilus, hoolitsetud näo ja valgete pehmete kätega mees. Ta lõhnas nii odekolonni kui apteegi järele.
Jura seisis ratta kõrval ja vaatas isale jahmunult otsa.
«Juri,» lausus doktor karmilt, «koju!»
«Ma üldse ... » tahtis Jura öelda.
«Koju!» kordas doktor jäise häälega, vaatas kotipoisse,
106
krimpsutas põlglikult nägu, pööras ümber ja läks hoovist välja.
Jura vantsis talle järele, ratas käekõrval. «Selle mängisid sa välja,» ütles Korovin. «Mis ta siis uhkeldab,» lisas tedretähtedega kotipoiss õpetlikult.

45. LINT

Lahkudes lubasid kotipoisid järgmisel päeval tagasi tulla.
Pioneerid olid esimese eduga rahul ja vahetasid veel muljeid. Sealsamas asfaltteel mängis Borka iseendaga sussi.
«Kuule, Kitsipung!» karjus Genka. «Miks sa jalgrattaga ei sõida?»
Borka vaikis.
«Võta arvesse... » jätkas Genka, «võta arvesse ise ja ütle oma neetud skaudile ka, et kui te meie tööd segate, saate meilt kitli peale, nii et pärast annab aasta otsa sügada.»
Borka ei lausunud sõnagi.
«Genka, mis sa norid ta kallal?» ütles Miša lepitavalt. «Mis sa norid? Borkal endal pole vigagi, ainult et mis ta selle skaudiga õiendab.»
Borka tõmbus sissevedamist kartes pingule.
«Jura ei pea teda üldse inimeseks. Kas nägite, kuidas tema isa meid vaatas?» jätkas Miša.
«Mis asja sa mind agiteerid?» vastas Borka. «Tahad pioneeriks kirja panna? Oige mul teie pioneere tarvis! Asjata vaev!»
«Ei tea, kes võtakski,» torkas Genka vahele.
«Ma ei agiteeri sind,» ütles Miša, «ma räägin niisama. Kuid ma tahaksin sinuga üht äri ajada. Tõsist äri. Me just eile rääkisime Slavkaga sellest. Eks ole, Slavka?»
Slava ei taibanud mitte midagi, kuid kinnitas, et tõesti, nad olid just eile rääkinud.
«Mis asi see siis on?» küsis Borka umbusklikult.
«Näed sa,» jätkas Miša, «me lavastame näidendit, mis jutustab madruste elust, ja meil on vaja madrusevormi: särki, pükse, mütsi. Pole oluline, kas uued või vanad. Peaasi, et mütsil oleks lint ja selle peal laeva nimi. Vahest muretsed?»
107
Borka muigas.
«Mis mõtet on minul teie jaoks vaeva näha? Tahate muidu saada? Otsite lolle?» «Me maksame.»
«Hm!» Borka jäi mõttesse. «Palju te maksate?» «Peab nägema. Aga kas sa saad muretseda?»
«Mina saan kõike, kas või maa alt... Kas noa annad? Ma toon kohe lindi.» «Tõelise?»

«Tõelise.» «Too siia!» Borka tõusis püsti: «Aumeeste mäng?» «Ma räägin õigust. Too! Saad noa!» Borka jooksis koju.
«Milles asi on, Miša?» pahandas Suur Surka. «Mis näidendit sa kavatsed lavastada? Miks mina sellest mitte midagi ei tea?»
«Küll ma hiljem räägin sulle... See... on teise asja jaoks.»
«Mis hiljem? Mina olen näiteringi juht. Sul pole õigust minust mööda minna. Mina vastutan kunstilise külje eest.»
«Eks sa siis vastuta,» kehitas Genka õlgu, «kes sind on seganud.»
«Tasa,» katkestas neid Miša, «Borka ... » Borka tuli joostes. Tal oli midagi rusikas. «Anna nuga!» «Kõigepealt näita!»
Borka paotas rusikat ja näitas musta käkras lindi serva.
Miša sirutas käe.
«Lase ma vaatan! Äkki pole ehtne.» Borka surus rusika kokku:
«Kõigepealt anna nuga. Ära muretse, on küll ehtne.»
Noh, tuleb riskida! Miša ulatas Borkale noa.
See haaras noa ja andis lindi Mišale. Miša harutas selle
lahti.
Poisid nägid räbaldunud lindil pooleldi kustunud hõbedasi tähti: «Keisrinna Maria».
108

46. PLAANID

Nüüd käisid kotipoisid iga päev väljakul. Nad tõid endaga sõpru kaasa, mängisid pioneeridega laptuud, võrkpalli, kuulasid Sura jutte, kuid ei nõustunud mitte mingi hinna eest oma räbalaid seljast võtma, olgugi et ilm oli kogu aeg juulikuiselt kuum.
Õhk oli paks tulise asfaldi kirbest lõhnast.
Asfalt kees suurtes kateldes, suitses nööriga piiratud kõnniteedel.
Värskelt värvitud trammid, reklaamsildid katustel, roomasid aeglaselt mööda tänavaid, andes meeleheitlikult hoiatuskella töömeestele, kes panid tänavale uut kivisil-lutist. Hoovid olid tuubil täis aurukatlaid, radiaatoreid, torusid, telliskive, tsemendi- ja lubjatünne. Moskva maja-pidamine hakkas taas jalgu alla saama.
««Zindel» lasti käiku,» teatas Genka, kes teadis kõike, osutades kaugele, majadest varjatud vabrikukorstnast tõusvale suitsule, «aga homme läheb ka «Trjohgorka» käima.»
«Kõike sa ka tead,» vastas Miša pilklikult, «isegi seda, kelle korstnast suitsu tõuseb. Aga mis see on?» Ta osutas postide otsas töötavatele montööridele'.
«Kuidas mis? Parandavad elektrit. Küllap on rikki läinud.»
«Oh sind! Rikki läinud. Kaširi elektrijaam lasti käiku. Nüüd hakkavad laternad öö otsa põlema ja mitte ainult ühel, vaid mõlemal pool tänavat. Said aru? Ja hakati ehitama turbakütusel töötavat Saturski jaama . . . Aga Vol-hovi jõel hakkab vesi elektrijaama ringi ajama.»
«Ma tean seda sinu abitagi,» ütles Genka. «Arvad, et sina üksi lehti loed?»
Genkal seisis kodus tõepoolest virn ajalehti: «Izvestija» ühe ja sama päeva number. Pealkirja all «Volga näljahä-daliste fondi» oli ära trükitud korjandusest osa võtnud organisatsioonide pikk nimekiri. Ja nende hulgas seisis: «Elamuühingu nr. 267 lastelt — 87 rubla.» Poisid olid selle üle väga uhked. Genka kandis ajalehte endaga kaasas ja näitas seda kõigile.
... Päevad läksid ja poisid ei suutnud tupe kättesaamiseks midagi välja nuputada. Nüüd oli täiesti kindel, et Filin on seesama Filin. Aga kuidas selgitada, kas Miša nägi filatelisti juures tuppe või oli see lehvik?
109
«Tuleb vanamehe korterisse pugeda ja kõik,» rääkis Genka. «Nad on bandiidid, mis siin tseremoonitseda.» «Mismoodi sa sinna poed?»

«Väga lihtsalt: läbi õhuakna. Aga veel lihtsam oleks see töö Korovinile anda.»
«Korovinit pole vaja siia segada. Õhuakna kaudu sisse pugeda! ... Mis ta siis pioneeridest mõtleb! Tema ju ei tea kortikust. Tuleb midagi muud välja mõelda.»
Ja Miša mõtleski. Ainult et see mõte tuli talle pähe mõne päeva pärast — siis, kui rühm sõitis Seneži järve äärde kaheks päevaks laagrisse.

47. ETTEVALMISTUSED LAAGRISSESÕIDUKS

Miša ärkas varakult. Koidueelses udus paistsid läbi akna naabermaja hallid seinad.
Siin-seal põlesid akendes tuhmid rahutud hommikused
tuled.
Miša hüppas voodist välja.
«Ema, mis kell on?»
«Viis. Maga veel, küll sa jõuad.»
Ema kõndis hommikueinet seades mööda tuba.
«Ei, tarvis tõusta.» Miša pani end kiiresti riidesse. «Tuleb veel poiste poolt läbi minna. Nad kindlasti magavad alles.»
«Söö kõigepealt,» ütles ema.
«Kohe.»
Miša pesi end kiiruga ja pani oma seljakoti kokku. «Ema,» hüüdis ta meelt heites, «kus on lusikas?» «Seal, kuhu sa ta panid.»
«Seda ei ole!» Miša tuhnis kiiruga kotis ringi. «Ahaa, on ikka siin.»
«Sinu kotti ei ole keegi puutunud.» Ema haigutas ja väristas külmakartlikult õlgu. «Ära tuusti seal, pöörad kõik segi. Joo teed, küll ma keeran teki rulli.»
«Ei, ei, sa ei oska.» Miša rullis teki kokku ja sidus selle koti külge, kus kõikusid juba kruus ja katelok. «Näed, nii peab olema.»
«Hea küll... Ära seal ainult midagi ära kaota ja ära uju kaugele!»
«Küll ma ise tean.» Suud kõrvetades rüüpis Miša linast
vabastatud lauaserval teed. «Sinu arvates olen ma ikka
veel väike.»
110

Miša läks, kott seljas, korterist välja. Uksel põrkas ta kokku Genkaga. Miša saatis ta hoovi teisi lapsi kokku koguma, ise aga läks trepist üles Slava juurde.
Slava magas veel, nagu ta oligi oletanud.
«Seda ma arvasin!» vihastas Miša. «Kui kaua sa mõtled magada?»
«Aga me leppisime ju kokku, et sa tuled minu poolt läbi,» õigustas end Slava, hõõrus silmi ja ringutas.
«Õigem on iseenda peale loota. Pane ruttu riidesse!»
Magamistoast tuli Konstantin Aleksejevitš, Slava isa. Tema suur kõht rippus üle püksirihma. Tikitud särgi madalast kaelusest paistis ruugeid karvu täis lihav rind. Silmad, juba iseenesest väikesed, paistsid nüüd, unesegustena, paksus heasüdamlikus näos päris kitsaste piludena.
«Matkale?» Ta haigutas ja ulatas Mišale käe. «Et võtate alluvad juba hommikul läbi! Tehke aga tehke neile drilli!»
«Me ajasime niisama juttu,» vastas Miša.
Konstantin Aleksejevitši ees muutus ta alati kohmetuks. Mišale tundus, et oma sisimas ei võta too poisse tõsiselt. Liiatigi on ta vabriku tehniline direktor, spets, nagu ütles Agrippina Tihhonovna.
«Ajage aga pealegi.»

Konstantin Aleksejevitš läks tuhvleid lohistades kööki. Varsti kostis sealt priimuse kahisemist.
Panevad teed üles, mõtles Miša murelikult. Me jääme selle Slavka pärast küll hiljaks!
«Slava!» kostis magamistoast Alla Sergejevna hääl. «Slava!»
«Mis on?»
«Ütle isale, et ta kotletid vahapaberisse pakiks.»
«Hea küll,» ütles Slava kingapaelu sidudes. «Mitte hea küll, vaid mine talle ütlema!» Slava vaikis.
«Kes sulle külla tuli?» kostis uuesti Alla Sergejevna hääl. «Miša.» «Tere, Miša!»
«Tere!» vastas Miša valjusti.
«Miša, kullake,» ütles Alla Sergejevna voodist tõusmata. «Ma palun teid väga, ärge laske Slaval suplema minna. Arstid ei luba.»
Slava punastas ja sikutas meeleheitlikult kingapaelu.
«Hea küll,» muigas Miša.
111
«Ja üldse,» jätkas Alla Sergejevna, «hoidke tal silm peal. Teleta ei lubaks ma tal minna. Te olete arukas poiss, teid ta kuulab.»
«Hea küll, ma hoian tal silma peal,» vastas Miša ja tegi Slavale lõusta.
Tuppa astus Konstantin Aleksejevitš, käes teekann ja selle traadist alus.
«Jooge nüüd teed.»
«Tänan,» vastas Miša, «ma olen juba söönud.»
«Kostja,» kostis magamistoast jälle Alla Sergejevna hääl, «mis sa seal koperdad? Aja Daša üles!»
«Pole tarvis,» vastas Konstantin Aleksejevitš leiba lõigates, «kõik on valmis.»
«Ütle Dašale,» jätkas Alla Sergejevna, «et kui piimanaine tuleb, võtku ainult üks kruusitäis.»
«Hea küll, ütlen. Maga, maga . .. » - «Ma ei saa ju magama jääda,» vastas Alla Sergejevna kapriisse häälega. «Miks sa lubasid tal sõita! Nüüd muretse kaks päeva.»
«Las sõidab.»
«Lubatakse laps kaheks päevaks ära, kes teab kuhu, kes
teab milleks Slava! Et sa seal paljajalu ei jookse!»
«Hea küll,» pomises Slava teejoomist lõpetades.

48. LAAGRIS

Poisid said parve lõpuks valmis, käisid ujumas ja tõmbasid nüüd kaldal hinge tagasi.
Nende ees laius ääretu järv. Selle nähtamatul piiril lebasid pilved nagu hatused lumemäed. Teravate tiibadega kajakad lõikusid sinavasse veekummi. Madalas vees sagis tuhandeid kalamaime. Vesiroosid tukkusid äiutavas veevirves. Nende pikad rohelised varred takerdusid kalda-äärsesse kõrkjastikku, kust kostis konnade krooksumist ja suure kala lupsulöömist.
«Peaasi on end korralikult pruuniks päevitada,» rääkis Genka murelikult, hõõrudes salviga rinda ja õlgu. «Päevitus on tervise esimene tunnus. Kuule, Miška, hõõru mu selg sisse, ma määrin siis sind ka.»
Miša võttis Genkalt purgi, nuusutas ja krimpsutas põlglikult nägu:
«On ikka rämps!»
112
«Taipad sa külli See on pähklivõi. Esimest sorti. Hoopis purk haiseb. Seal oli saapaviks.»
Miša uuris salvi põlglikult edasi: «Sul on siin mingit prahti ja munakoori... »
«Mul läks kotis kõik segamini. Pole midagi, määri aga!»
«Ei!» Miša andis purgi Genkale tagasi. «Määri ise!» «Ja maaringi. Õhtuks olen nagu pronksist.» «Lähme, poisid,» ütles Slava.

Poisid läksid metsaservale püstitatud teravate tippudega telkide juurde.
Keset laagrit kõrgus lipuvarras. Selle ümber paistis roheluse vahel silma hall mullahunnik, mille poisid olid jalgadega kinni tallanud.
Äärmise telgi tagant kostis lõkke ümber askeldavate tüdrukute hõikeid. Lõkke kohal, kahe haralise oksa vahele pandud teibal rippusid katelokid. Laagris levis põhjakõrbenud pudru lõhn.
«Kus mul kunst — pudrukeetmine, aga nemad löövad lärmi, nagu küpsetaksid härga,» ütles Genka.
Metsast tuli välja kotipoistest ümbritsetud Kolja. Kõigil olid närud seljas, ainult Korovin oli end vööst saadik paljaks võtnud.
«Kus teie käisite?» küsis Miša Korovinilt.
«Vaatasime, kuidas reht peksti... » Ta ohkas. «Ka meil oli vanasti lehm.»
Kolja seisis tüdrukute seas lõkke ääres ning maitses putru, naerdes ja peale puhudes.
Ta on siiski nutikas, mõtles Miša. Viis poisid külasse, et nad meenutaksid oma kodu, oma perekonda.
«Me käisime jaamas ka,» jätkas Korovin.
«Misjaoks?»
«Seal on lastekodu. Vaatasime, kuidas lapsed elavad. Päris hästi elavad, pole viga. Neil on oma juurvilja-aed.»
Ka lastekodusse viis ta nad meelega, mõtles Miša. Miša läks lõkke äärde.
«Kuidas ma neid jagan?» rääkis Zina Kruglova nutuse häälega. «Siin on terve mägi igasuguseid toiduaineid! Keegi pole toonud ühtemoodi asju. Vaata,» ta näitas lõkke juurde laiati laotud toidukraami, «viis kotletti, kaheksa heeringat, kaksteist muna, üheksa tükki liha, neli voblat, ja tangud on igaühel isesugused.» Ta puhkes äkki naerma. «Aga kus teine salk püüdis kala — kuusteist rünti. .. »
113
Tema palavusest punane, pisikese nöpsninaga nägu muutus päris ümmarguseks.
«Eks need kalad ole kribalad küll,» nõustus Kolja. «Pole viga, küll sööme, nii et keele viib alla.»

49. ÜLEM-KORTERMEISTER

Puder lõhnas toredasti suitsu ja keedetud vobla järele, tee sees ujusid kuuseokkad, rasvatilgad ja munakoor.
Söödi kasetohust lusikatega, istudes ümber lõkke. Pea kohal sahisesid männid, kraaksusid rahutult varesed. Kolja painutas sirgeks jupi traati, lükkis sinna otsa lihatükke ja tegi šašlõkki. Igaüks sai küll pisikese tüki, aga šašlõkk oli selle eest ehtne.
Pärast lõunat, ütles Kolja:
«Homme mängime lastekoduga sõjamängu «Perekopi vallutamine». Täna harjutame. Seal on valgete staap.» Ta osutas salule järve paremal kaldal. «Ülesanne: tungida vaenlase staapi ja hõivata nende lipp. Sura Ogurejevl määrame Wrangeliks, staabiülemaks aga Genka Petrovi.»
«Miks meie peame valgeteks hakkama?» protesteeris Genka.
«Tõepoolest,» ütles Sura. «See pole õiglane. Pealegi, valgetel ei olnudki staabiülema ametit. Seda nimetati ülem-kortermeistriks.»
«Hea küll,» naeratas Kolja, «eks Genka hakkab siis ülem-kortermeistriks. Kuid täitke käsk! Niipea kui kuulete fanfaarisignaali, lõpetage mängud ja kogunege kõik laagrisse.»
Surat ja Genkat solvas see ülesanne väga, ning kui Perekop oli vallutatud ja valgete staap hävitatud, kadusid Wrangel ja ülem-kortermeister ära.
Neid otsiti kaua, puhuti mitu korda fanfaari, aga nad ilmusid välja alles õhtul.

Sura tuli ees. Tema kannul lonkis noruspäi Genka, ohkides ja aietades, nagu oleks ta peksa saanud.
«Mis teil asja oli?» küsis Kolja kuivalt.
«Me anname alla,» teatas Sura.
«Miks te signaali peale välja ei ilmunud?»
Sura alustas varem valmismõeldud kõnet.
«Me otsustasime järgida ajaloolist tõde,» ütles ta. «Wrangel laskis ju Krimmist jalga. Ja ka meit panime plehku.» Ta vaikis pisut ja lisas siis: «Aga kui see kuju-
114
tab endast teie arvates rolli ebaõiget tõlgendust, siis palun mind tulevikus mitte Wrangeliks määrata.»
«Miks te siis ikkagi tulite?»
Sura osutas Genkale:
«Minu ülem-kortermeister on raskelt haigestunud.»
«Ülem-kortermeister» nägi hale välja. Ta nägu hõõgus nagu palavikus, keha tuksles, otsekui oleks teda nõeltega torgitud.
«Mis sul on?» küsis Kolja.
Genka vaikis.
«Nahakudede raskekujuline kahjustus,» vastas Sura tema eest.
Genka kergitas särki, tema selg oli üleni täis suuri ville.
«Kas sa määrisid end millegagi?» küsis Kolja.
«Mä-määrisin küll,» lalises Genka.
«Millega?»
«Pä-pähklivõiga.»
«Näita.»
Valu pärast nägu krimpsutades tõmbas Genka taskust purgi ning ulatas selle Koljale. Kolja nuusutas purki ja küsis: «Kust sa selle võtsid?» «Ise ... ise tegin ... retsepti järgi.»
«Mis retsepti järgi?» «Kitsipunga-Borka andis.»
«See on tsinksalvi ja saapaviksi segu,» ütles Kolja. «Oh sind, apteekrit. .. »
õnnetu Genka määriti vaseliiniga sisse ja pandi telki magama.

50. LÕKKEÕHTU

õhtul kogunes rühm kaldale süüdatud lõkke äärde. Kuu laotas üle järve helkiva hõbedase põrandariide. Magava metsa musta laama taustal valendasid väikesed telgid.
Ja ainult uinunud maailma valvavad tähed pilkusid, läkitades vastastikku lühikesi signaale.
Kolja jutustas kaugetest maadest: väikestest lastest, kes töötavad Tseiloni teeistandustes, Bombay tänavatel surevatest kerjustest, Sileesia kurnatud kaevuritest, õigusetutest neegritest Ameerika Ühendriikides.
115
Lõõmav leek eraldas pimedusest laste näod, kaelarätid, Koljä kõhha,'valgele laubale langeva viltuse pehme juuksetukaga näo. Haod praksusid tules ja lagunesid pisikesteks punasteks süteks,' mis põlesid tillukese violetse leegiga. Aeg-ajalt hüppas süsi lõkkest välja, ja siis lükkas Keegi selle tulle, tuliste leegitsevate okste juurde tagasi.
Kolja jutustas veel kapitalistlike maade kommunistidest ja kommunistlikest noortest — maailmarevolutsiooni vapratest sõduritest.
Miša lamas kõhuli, lõug rusikatele toetatud. Tule lähedusest oli näol palav, mööda jalgu ja selga uitas järvelt õhkuv jahedus. Ta kuulas Koljat ja mõtles kartmatutest inimestest, kes hävitavad vana maailma. Teda valdas iha teha kangelastegusid ja ta unistas revolutsioonile pühendatud elust.

Kolja lõpetas vestluse ja käskis anda lõpusignaali. Venivad fanfaarihelid lõid õhu lainetama ja kaikusid kauge kajana puulatvades. Kõik läksid oma telkidesse. Laager jäi vaikseks.
Miša ei maganud. Ta lamas lõhnavatel kuuseokstel ja vaatas läbi avatud telgilae tähti.
Miša kõrval magas Suur Surka, täies pikkuses välja sirutatud ja tekk üle pea. Tema taga oli kägaras Slava, pea omatehtud padjal, mis oli rohtu täis topitud. Genka vähkres ja oigas. Praksatas oks. Miša kuulatas. Need olid tunnimehed. Tüdrukute telgist kostis vaikset, summutatud naeru. Küllap see on Zina Kruglova. Teda ajab kõik naerma.
Talle meenusid Leena ja Igor Buschid. Kus on nad praegu, need rändakrobaadid? Lapsed ei olnud neid juba ammu näinud, peaaegu suvi otsa. Kus on nende eesel, vanker? Genka unistas ikka veel sellest vankrist, tahtis reklaami vedada, et ilma rahata kinno lastaks. Naljavend see Genka!
Miša kujutles, kuidas Genka mööda Moskva tänavaid vankrit veab, ja äkki tärkas tema peas ootamatu mõte. Vanker ... vanker ... Kuidas ta seda varem ei olnud taibanud! Miša ajas end erutusest koguni istukile. Idee! See kukub vahvasti välja! Tont võtaks, see alles on midagi! Ta oleks tahtnud Genka ja Slava kohe üles ajada ja neile oma plaanist rääkida ... kuid poisid magavad sügavalt, tuleb homseni kannatada. Nüüd tuleb kõigepealt Buschid üles otsida, siis aga... Oma suurepärast plaani läbi mõeldes ei saanud Miša veel kaua und. Tunnimeeste
116
sammud kaugenesid, tüdrukute telgis vaibus naer ja kõik jäi vaikseks.
Kustunud lõke mustendas ümmarguse laiguna kuuval-usest üleujutatud kõrgel kaldal. Selle tuhas sagisid veel aua väikesed tulukesed. Nad süttisid ja kustusid, otsekui oleksid nad ärapõlenud ja söestunud puuhalgude vahel peitust mänginud.

51. SALAPÄRASED ETTEVALMISTUSED

August oli lõppemas. Külmetavad tänavad mähkusid langevate lehtede kirevatesse vaipadesse. Lahkuva suve leebetest lõhnadest läbiimbunud õhus liuglesid härmalõngad.
Miša, Genka ja Slava tulid Novodevitšje kloostri juurde.
Kõrge müüri pragudes pesitsesid hakid. Kõle kloostri-kalmistu rõkkas nende valjust kisast. Hauakääbastel kasvav rohi oli longu vajunud, kuivanud ja koltunud. Vinged tuuleiilid kõigutasid yärisevaid raudaedu.
«Tuleb oodata,» üties Miša, «küll nad varsti tulevad.»
Sõbrad istusid vildakile vajunud pingile.
«Pooled koolnud maetakse elusalt,» kuulutas Genka haudu silmitsedes.
«Miks?» küsis Slava.
«Tundub, et inimene on surnud, aga tegelikult on ta varjusurmas. Ta ärkab hauas üles. Eks katsu siis tõestada, et sa oled elus.»
«Seda juhtub küll, aga harva,» ütles Miša.
«Vastupidi, väga sageli,» vaidles Genka. «Koolnust tuleb elektrivool läbi lasta, siis pole eksimist karta.» , «Meditsiinidoktor Gennadi Petrovi uus teooria,» kuulutas Miša.
«Kõnetund kella kahest neljani,» lisas Slava.
«Naerge aga naerge,» ütles Genka. «Kui teid ka kord elavalt maha maetakse, küll siis näete. Naerge!» Siis küsis ta kärsitult: «Millal nad tulevad?»
«Küll tulevad,» vastas Miša. «Kui lubasid, siis tulevad.»
«Ehk oleks siiski parem miilitsasse minna ja kõik ära rääkida,» ütles Slava.
«Sa oled hulluks läinud!» vihastas Genka. «Et kogu aare miilitsale sülle kukuks ja meie pika ninaga jääksime!»
117
«Küll jõuame miilitsasse minna,» ütles Miša. «Esialgu tuleb kõik põhjalikult välja selgitada. Ja üldse, me teeme nii, nagu oli otsustatud.»

Kloostri väravast tulid Leena ja Igor Busch. Nad tervitasid poisse ja istusid nende kõrvale. Leenal oli seljas talmumantel ja peas kirju rätik. Lipsuga ülikonna ja moodsa soniga Igor paistis tõsine nagu alati. Istet võtnud, vaatas ta kella:
«Paistab, et me ei hilinenud.»
Leena vaatas poistele naeratades otsa:
«Kuidas käsi käib?»
«Pole viga,» vastas Miša kõigi eest. «Aga teil?» «Pole ka viga. Me saabusime hiljuti pikalt sõidult.»
«Kus te käisite?»
«Kurskis, Orjolis, Kaukaasias ... »
«Kaukaasias on tore!» ütles Genka. «Seal kasvavad rosinad.»
«No rosinad seal muidugi ei kasva,» tähendas Slava.
«Kuidas jääb meie palvega?» küsis Miša.
«Me ajasime kõik joonde,» ütles Igor bassihäälel.
«Jah,» kinnitas Leena, «me leppisime kokku. Võite selle võtta. Aga miks teil seda tarvis on? See on ju täiesti lagunenud.»
«Me parandame ära,» ütles Miša.
«Aga miks teil ikkagi seda vankrit vaja on?» käis Leena peale.
«On tarvis, ja kõik,» vastas Miša põiklevalt.
«Ma olen kindel, et te otsite aaret,» ütles Leena äkki.
Poisid hämmastusid.
«Miks sa seda arvad?»
«Inimestel, kes otsivad aaret, on kohutavalt loll nägu peas.»
«Ei sa arvanud ära midagi,» ütles Genka, «ei otsi me mingit aaret. Mõistad isegi — tehku teised mis tahavad, aga mina küll niisuguse puruga õiendama ei hakka.»
«Hea küll,» ütles Miša, «jätke naljad. Millal me võime vankri võtta ja kui palju tuleb meil selle eest maksta?»
«Võtke kunas tahes,» ütles Leena, «ja maksta ei tule midagi. Tsirkusel pole seda enam tarvis.»
«On raamatupidamises maha kantud,» lisas Igor soliidselt. Ta tõusis ja vaatas kella. «Leena, me peame minema.»
Poisid saatsid Buschid trammi peale. Peatuses seisis jalgu trampiv ja külmetavaid käsi hõõruv kandekaupmees. Tema vormimüts, millel seisis kuldne kiri «Mosselprom»,
118
oli kõrvuni pähe tõmmatud ja kõrvalest oli viimase tähe kohal kahekorra jäänud. Poisid ostsid klaaškompvekke ja kosutasid Busche. Siis sõitsid Leena ja Igor ära. Sõbrad läksid mööda Suurt Tsaritsõni tänavat ja üle Devitšje väljaku koju.

52. REKLAAMVANKER

Sügisene tuul mängis tühjal puiesteel langenud lehtedega. Ta kogus neid kuhjadesse, keerutas paljaste puude ümber, pühkis kirikute hallidele graniittreppidele, krabistas vastu üksildasi pinke, loopis möödakäijate jalge ette; lohistas siis lehti räpaste räbalatena mööda Ostoženkat edasi ja toppis Vsevolodi põiktänava nurgal seisva kirju reklaamkäru rataste alla. Kärul seisid katusena kokkupandult kaks vineertahvlit, mis olid täis riputatud uue filmi «Brigaadikomandör Ivanov» kuulutusi. Üleval, seal, kus tahvlid olid vastamisi, kõikusid vineerist väljalõigatud tähed: «Arbati kino «Ars».»
Ostoženka jalakäijad olid juba harjunud käruga, mis mitmendat päeva järjest tänavanurgal ilutses, õhtul tuli poiss käru ära viima. Filateeliakaupluse omanik, kiilaspäine vanamees,

riidles poisiga, et see on käru otse filatee-liakaupluse ette pannud. Poiss ei vastanud talle midagi, veeretas kivid rataste alla ja läks rahulikult minema.
Ühel õhtul tuli poiss, lükkas kivid rataste alt ära, veeretas käru kaupluse hoovi ja läks kojamehe korterisse.
Kojamees, kõhn punapäine tatarlane, istus laial voodil, paljad jalad põrandale rippumas.
«Onu,» ütles poiss, «minu käru läks katki. Kas ta võib õue peale jääda?»
«Ah jälle lagus ära,» kojamees vaatas laisalt aknast välja, «jälle lagus ära.» Ta haigutas ja laksas peoga vastu suud. «Lase aga seisab, või meil kahju on.»
Poiss läks välja, vaatas käru üle, katsus pealmist liistu, koputas tasakesi vastu tahvlit ja läks minema.
Hoov tühjenes. Akendes kustusid tuled.
Kui oli päris pimedaks läinud, tulid tagauksest välja vana filatelist ja Filin.
Nad jäid käru kõrvale seisma. Vanamees küsis poolihääli:
«Et on otsustatud?»
119
«Jah,» vastas Filin ärritatud sosinal. «Miks ta peab ootama? Te veate teda juba aasta otsa ninapidi.»
«See on keeruline šiffer,» pomises vanamees, «kõigi eelduste kohaselt litereia, aga ilma võtmeta ma seda lugeda ei saa.»
«Küll te loeksite, kui teaksite, mis selle taga on,» sosistas Filin end vanamehe poole küünitades.
«Mõistan, mõistan, kuid mis parata!» laiutas vanamees käsi. «Vahest Valeri Sigismundovitš kannataks veel.»
«Ta ei või enam oodata. Mõistate? Ei või! Nii et pange pühapäevaks kõik valmis. Ma ise ei tule, saadan poisi.»
Filin lahkus. Hambutu suuga midagi pobisedes lontsls vanamees koju. Valgustatud aknale ilmus tema vimmas kogu. Vanamees liikus aeglaselt köögis siia-sinna. Ta kummardus ja pumpas priimust. Pikad punased keeled sirutusid teekannu alt välja ja limpsisid selle punnis külgi. Siis kooris vanamees kaua, aeglaselt ja hoolega kartuleid. Koored kukkusid ämbrisse nagu pikad keerdus paelad.
Vanamees läks köögist tuppa ja kummardus laua kohale. Ta seisis natuke aega liikumatult, tõstis siis pea, vaatas välja aknast, mille all seisis käru, ja tõmbas kardina ette. Ta tõmbas seda ühe käega. Teises hoidis tuppe. See oli selgesti näha. Tupp oli tehtud mustast nahast, sellel oli üleval servas metallvõru ja tipus kuul...
Kojamees tuli välja, sügas end natuke, vaatas kuud ja läks värava juurde. Ta tahtis seda juba sulgeda, kui ilmusid Genka ja Slava.
«Võta oma vanger,» ütles kojamees, «korras on vanger. Võta.»
Poisid lükkasid kivid rataste alt ära ja lükkasid käru tänavale. Kojamees lukustas värava ...
Poisid ajasid käru inimtühjale põiktänavale, vaatasid ringi, tõmbasid pealmise liistu eest ära ja lükkasid tahvlid laiali. Kärust ronis välja Miša.
Miša jõudis koju hilja öösel. Ema ei olnud — ta töötas öises vahetuses.
Miša riietus lahti, lipsas voodisse, kuid oli veel kaua ärkvel.
Selle kärunipi olid nad vahvasti välja mõelnud! Nädal otsa jälgisid nad kärust päev päeva järel vanamehe kauplust. Külalisi ära saates ajas vanamees nendega käru juures juttu ega aimanudki, et seal võiks keegi istuda. Ööseks panid nad käru hoovi ja uurisid välja vanamehe terve elukorralduse. Ja ka tuppe nägid nad mitu korda. Kui
120
võru ära võtta ja kuul välja keerata, laotub tupp lehvikuna laiali. Lehvikule on midagi kirjutatud. Ainult üks asi on arusaamatu: vanamees ütles Filinile, et ilma võtmeta ta .ei saa dešifreerida, kuid võti on ju tema käes, tupes. Mida ta siis dešifreerib?

Selle pika nimi on Valeri Sigismundovitš. Selge, see on Nikitski. Nad ei olnud teda enam küll näinud, kuid peaasi on tupp oma valdusse saada, ja Nikitski ei kao siis enam kuhugi. Nüüd läheb lugu lihtsamaks. Küll nad Borka sisse veavad. Borka ihub juba ammu vankri peale hammast.
Kärust jäävad nad muidugi ilma. Tõsi küll, neid lastakse selle eest, et nad seda veavad, ilma rahata kinno, kuid nagunii algab esmaspäeval kool. Ja pioneeril ei sobi niimoodi äri ajada.

53. TUPP
Kitsipunga-Borka astus vilet lüües mööda Nikolski põik-tänavat, käes nööriga kinniseotud pakk. Borka läks aina edasi. Isa oli käskinud tal filatelisti juurest ühtegi peatust tegemata koju tulla.
See käsk oleks ka punktipealt täidetud, kui Borka tähelepanu ei oleks köitnud kirikuõues seisev «Arsi» kino reklaamkäru. Käru ümber seisid Miša, Genka, Slava ja kotipoiss Korovin. Nad uurisid käru ja vaidlesid tuliselt.
Borka läks nende juurde ja silmitses poistekampa uudishimulikult.
«Sa vaata kummi, kummi,» rääkis Miša jalaga rattaid logides. «Ainuüksi pealiskumm on juba midagi väärt.» Korovin hakkas nohisema. «See hind on lõplik.» .
«Mis sa jamad,» ütles Genka. «Viis rubla niisuguse käru eest!»
«Kas müüte käru ära?» Borka nihkus poistele lähemale.
Miša pööras end tema poole:
«Müüme, aga mis sul sellest?»
«Kas küsida ka ei või?»
«Mis sa küsid, kui asja ei ole.»
«Aga kui ma tahan osta.»
«Eks sa osta.»
«Mis te võtate?»
121

«Kümme rubla.»
Borka kükitas maha ning hakkas käru takseerima ja rattaid kompima. Ta pani paki enda kõrvale maha.
«Mis sa neist katsud?» Miša haaras aisadest kinni. «Need rattad on laagritega. Vaata, missugune käik neil on.» Ta tõukas käru. «Kas kuuled, kuidas käivad?»
Borka liikus koos käruga edasi ja kuulas rataste mürinat nagu teab mis asjatundja.
Miša peatus.
«See sõidab ise. Proovi!»
Borka tõukas käru. See veeres tõepoolest väga kergelt. Genka ja Slava liikusid ka käru järel, varjates Korovini enda taha.
«Aga vaata nüüd kõige tähtsamat.» Miša tõmbas liistu ära ja lükkas tahvlid laiali. «Kas näed? Võid isegi magada. Paned käru paika ja heidad pikali.»
«Kiita sa oskad,» ütles Borka, «aga kumm on puha ära kulunud.»
«Kumm on ära kulunud? Vaata, mis siia on kirjutatud: ««Treugolnik», esimene sort».»
«On kirjutatud! Ja värv on maas. Tehke odavamalt!»
«Hea küll, Miška,» kostis äkki Korovini hääl. «Ma võtan käru ära.»
Miša ind lahtus äkki:
«Tore on. Võta! Kitsipung, sa magasid käru maha!»
«Aga kui ma pakun üle.»
«Ei ole siin enam midagi pakkuda.»
«Miks?» Borka läks paki juurde ja tõstis selle üles.
«Seks!» Miša muigas.

Borka vahtis poistele nõutult otsa. Need naeratasid pilkavalt, ainult Korovin oli morni näoga nagu alati.
«Kui ei taha, siis ei taha!» ütles Borka. «Pärast hakkad ise peale käima, aga üle kahekümne kopika sa enam ei näe.»
Borka kadus käänaku' taha. Poisid jooksid külgkabeli varju ja Korovin tõmbas taskust välja tupe.
Miša haaras selle tal kannatamatult käest, keerutas peos, võttis siis ettevaatlikult võru ära ja keeras kuuli välja.
Tupp avanes nagu lehvik. Poisid vahtisid seda üksisilmi, siis aga vaatasid imestunult üksteisele otsa .. .
Tupe siseküljele olid tulpadena kantud märgid: punktid, kriipsud, ringid. Täpselt nii nagu kortiku plaadil.
Rohkem ei olnud tupes mitte midagi.
122

VIIES OSA SEITSMES RÜHM

54. TÄDI BROŠA

Matemaatikatunnis ei olnud äkki kriiti, õpetaja Aleksandra Sergejevna vaatas Mišale karmilt otsa:
«Klassivanem, miks kriiti ei ole?»
«Kas siis ei ole?» Miša hüppas oma kohalt püsti ja ajas teeseldud imestuses silmad pungi. «Just enne tundi oli
küll.»
«Küllap ta siis jooksis ära,» ütles Aleksandra Serge-jevna pilklikult. «Too ta tagasi!»
Miša läks klassist välja ja jooksis riietehoidu kriiti tooma. Seal nägi ta, et koolitädi Broša nutab.
«Mis on, tädi Broša?» küsis Miša talle silma vaadates. «Miks sa nutad? Kes sind solvas?»
Keegi ei teadnud täpselt, miks koolitädi Brošaks hüüti. Võib-olla oli see tema nimi, võib-olla tehti seda suure kollase prossi pärast, mis käis nõelaga triibulise jaki küljes otse lõua all, aga võib-olla ka sellepärast, et ta meenutas ise prossi, väike paksuke vanatädi, nagu ta oli. Ta istus alati riietehoiu ees, kudus sukka ja nägi välja nagu sügava traatvõrgust kaevu põhjas — trepišaht oli sellega ümbritsetud — konutav mätas. Kõneldi, et ta oskavat odraiva ära lausuda. Ja tõepoolest, tädi Broša vaatab silma, sosistab midagi — ja odraiva ongi homseks või kõige hiljem nädala pärast kadunud.
Ja nüüd istus tädi Broša riietehoiu ees ning nuttis.
«Ütle, kes sind solvas?» uuris Miša.
Tädi Broša pühkis rätiga pisaraid:
«Kolmkümmend aastat olen tööd teinud, ei ole halba sõna kuulnud, nüüd aga öeldakse, et ma olen vana tola.»
«Kes? Kes?»
«Jumal temaga.» Tädi Broša lõi käega.
124
«Mis see jumal siia puutub!» vihastas Miša. «Kellelgi pole õigust solvata. Kes sind sõimas?»
«Stotski sõimas, Jura. Hilines, aga minul pole lubatud sisse lasta. Ütlesin, et mingu direktori juurde. Aga tema ütleb mulle: vana tola! Ise veel heast perekonnast... Tema emagi õppis siin, kui see veel gümnaasium oli. Aga, Mišake,» pomises ta kohkunult, «ära sa, lapsuke, sellest kellelegi räägi!»
Kuid Miša ei kuulanud enam, ta haaras kriidi ja jooksis kolme astet korraga võttes klassi.

Tahvli juures vaevles Filja Kitov, keda hüüti Vaalaks. Aleksandra Sergejevna vaikis pahaendeliselt. Vaal oli võrdhaarse kolmnurga nurkade võrdsust tõestades korrutanud hüpotenuusi ruudu kaatetite ruutude summaga ja põrnitses tulemusest jahmununa tahvlit. Vaal istus teist aastat seitsmendas klassis ja küllap ta jääb kolmandakski aastaks istuma. Tundides ta aina tukub või lõigub noaga koolipinki, vahetundides aga painab poistelt süüa. Ta ei paina nälja pärast, vaid sellepärast, et on suur õgard.
«Edasi!» Aleksandra Sergejevna ütles seda tooniga, mis andis mõista, et midagi head tulemas ei ole.
Vaal vaatas anuvalt klassi poole.
«Vaata tahvlile,» ütles Aleksandra Sergejevna.
Vaal pööras jälle klassi poole oma paksu abitu selja ja valge, nõutu juuksetutiga peanupu.
Aleksandra Sergejevna kõndis koolipinkide vahel edasi-tagasi ja pidas klassi teraselt silmas.
Ta oli pisike ja kõhn, kõrge soengu ja pika puuderdatud ninaga naine, aga ta märkas kõike ega andnud andeks ühtegi pisiasja. Kui ta pea ära pööras, tõstis Zina Kruglova kiiresti haraliaetud sõrmedega käe, näidates tervele klassile, kui palju aega on kellani jäänud. Zina, ainus kellaomanik, istus esimeses pingis.
Miša vaatas Jurat nördinult. Küll on kehkenpüks! Käib ikka veel paljaste põlvedega, tahab näidata, kui karastatud ta on. Kujutleb, et ta on Petšorin. Nii ta ankeeti kirjutaski: «Tahan saada Petšorini sarnaseks.» Küll ma sulle pärast tunde näitan Petšorinit!
Ta tõmbas märkmikust välja tüki paberit ja kirjutas peopesa varjus: «Jura sõimas Brošat tolaks, Broša nutab, peab arutama.» Kuna ta samal ajal vaatas tahvlile, tulid tähed nagu varesejalad.
Ta nihutas paberi Slava ette. Slava luges läbi ja noogutas nõustumise märgiks pead. Miša murdis paberi
125
kokku, kirjutas peale: «Sura Ogurejevile ja Genka Petrovile» ning viskas paberi naaberpingile.
Suur Surka luges, pidas aru ja kirjutas: «Parem oleks korraldada näitlik kohus. Olen nõus prokuröriks hakkama.» Keeras siis sedeli kokku ja lennutas selle õdedele Nekras-sovatele, kuid Aleksandra Sergejevna, kes oli tundnud oma selja taga mingit liikumist, pööras kiiresti ringi. Kõik istusid vaikselt, ainult Zina Kruglova jõudis haraliaetud sõrmedega käe vaevu alla lasta.
«Kruglova tahvli juurde,» ütles Aleksandra Sergejevna.
Vaal lonkis oma kohale.
Sedel jõudis õdede Nekrassovate käest Lelja Podvo-lotskaja kaudu Genka kätte. See luges sedeli läbi ja kirjutas alla: «Talle tuleb nagu kord ja kohus tuupi teha, nii et mäletab.»
Kiri tuli sama teed kaudu Miša juurde tagasi. Ta luges Sura ja Genka vastused läbi ning näitas neid ka Slavale. Slava raputas eitavalt pead. Miša tõmbas sedeli endale lähemale ja hakkas sinna midagi kirjutama, kui Slava teda äkki laua all jalaga tonksas. Miša ei teinud väljagi.
Slava tonksas teda veel kord, aga oli juba hilja. Aleksandra Sergejevna sirutas käe sedeli poole:
«Mida sa kirjutad?»
Miša kägardas sedeli rusikasse ja tõusis vaikides püsti.
«Näita, mis sul käes on!»
Miša vaikis ja vahtis üksisilmi diagrammide riputamiseks seinale naelutatud liiste.
«Ma küsin sinult,» ütles Aleksandra Sergejevna väga vaikselt. «Mida sa tunni ajal kirjutasid?»
Ta märkas vihikute all raamatut ja võttis selle kätte. «Mis see veel on?» Ta luges valjusti: ««Külmrelvade ajaloo, kirjeldamise ja kujutamise lühikursus muinasajast 19. sajandi alguseni». Sa loed tunni ajal kõrvalisi raamatuid?»
«See lihtsalt oli seal, ma ei lugenud,» katsus Miša end õigustada.

«Ja sedelit sa ka ei kirjutanud? Häbene ometi! Klassivanem, pioneer, õpilaskomitee liige. Selle raamatu saad sa kätte direktori käest. Esialgu aga lahku palun klassist!»
Miša läks kellelegi otsa vaatamata klassist välja.
126

55. KLASSIKOOSOLEK

Ta väljus klassist ja istus aknalauale. Aknast paistsid Krivoarbati põiktänava vastaskülg, kaks laternat, mis olid varasele kellaajale vaatamata juba põlema süüdatud, ja lund täis tuisanud kooliõu.
Koridoris valitseb vaikus. On ainult kuulda, kuidas keedetud vee paagist ämbrisse vett tilgub, ning ülevalt, võimlemissaalist kostavad klaverihelid: tam-tam, tara-ram, ta-ra-raa, ta-ra-raa. Ja laes kajab tuhmilt vastu ühtlast marsitaktis astumist: tam-tam, ta-ra-ram ...
Küll kukkus kehvasti välja! Eks mine nüüd direktori juurde. Aleksei Ivanõtš hakkab kindlasti raamatu vastu "huvi tundma ... Et miks ja kuidas ...
Ja kõik selle kehkenpüksi Skaudi-Jurka pärast!
Helises kell. Vaikust rebestasid paljude uste paukumine, sammude müdin, hüüded ja kilkamine.
Jura väljus klassist.
«Miks sa tädi Brošat sõimasid?» peatas Miša teda. «Mis see sinu asi on?» Jura vaatas talle põlglikult otsa. «Ära vahi mind niimoodi, võid vastu vahtimist saada!» Poisid kogunesid nende ümber.
«Kus on kombed võtnud,» jätkas Misa, «solvab tehnilist personali! Sa pole kodus, et karjud teenija peale.»
«Mis asja sa, Miša, temaga üldse räägid!» Genka astus Jurale vastu. «Temaga tuleb teisiti ümber käia!»
Ta tahtis kaklema hakata, kuid Miša takistas teda.
«Tead mis, Jura, sa pead tädi Broša ees vabandama.»
Jura kergitas imestunult peeneid kulme: «Mina vabandagu koristaja ees?»
«Igal juhul.»
«Kahtlen!»
«Küll sunnime. Aga kui sa vabandust ei palu, võtan selle asja klassikoosolekul üles.»
«Mul pole teie klassikoosolekust sooja ega külma!»
«Küll on.»
«Eks me näe!»
«Eks me näe.»
Enne viimast tundi jooksis Genka klassi ja hüüdis: «Hurraa! Alma pole tulnud, saksa keel jääb ära. Raamatud kotti!»
«Oota,» peatas Miša teda. «Tasa! Kohe korraldame klassikoosoleku.»
127
«Või iveel! .,.» venitas Genka rahulolematult. «Oleks saanud kaks tundi varem koju!»
«Just nagu klassikoosolekut ei võiks teha mõni teine kord, peab siis tingimata täna!» ütles Lelja Podvolotskaja, heledate juustega ilus tüdruk.
«Mina küll koosolekule ei jää,» kuulutas Vaal, «ma tahan süüa.»
«Sa, tahad alati süüa. Tuleb koosolek ja kõik!» Miša sulges ukse.
Kui kõik olid oma kohale istunud, ütles ta;
«Arutamisele tuleb Jura küsimus. Sõna on Genka Petrovil.».
Genka tõusis püsti ja hakkas kätega vehkides rääkima: «Jura häbistas meie klassi. Ta nimetas tädi Brošat vanaks tolaks. See on sigadus! Praegu pole enam tsaari-aeg. Aleksei Ivanõtšile ta mingil juhul nii ei ütleks, pel-, gaks, aga tädi Broša on lihtne koristaja ja teda võib solvata

küll! Need sakste nipid tuleb nüüd lõpetada. Skaudid on kõik kodanluse poolt. Teen ettepaneku Jura koolist välja visata.»
Slava tõusis püsti.
«Jural oleks aeg oma maailmavaate üle järele mõelda. Ta on individualist ja irdub kollektiivist. Petšorinit pole mõtet jäljendada. Petšorin on aadelliku ühiskonna mandumise produkt. See on kõigil teada. Jura peab tädi Broša käest vabandust paluma, kuid koolist väljaheitmine oleks liiga karm karistus.»
Sõna palus Lelja Podvolotskaja:
«Ma ei mõista, miks pioneerid Jura kallal norivad. Genka huligaanitseb tuhat korda rohkem, ja ise on veel pioneer. See pole õiglane. Kõigepealt tuleb Jura ära kuulata. Võib-olla ei olnud seal mitte midagi.»
Jura ütles püsti tõusmata ja aknast välja vaadates: «Esiteks, ma ei ole enam skaut. Kui Genka ei tea, ärgu siis rääkigu. Peale selle — ta pole veel direktor, et võiks koolist välja visata. Ärgu võtku suud täis. Teiseks, ma ei ole põhimõtteliselt nõus, et riidehoid suletakse — see piirab meie vabadust. Kolmandaks, ma ei soovi mitte kellelegi oma tegudest aru anda. Vabandama ma ei hakka, sest ma ei mõtlegi end iga koristaja ees alandada. Te võite otsustada, nagu heaks arvate, minule on see täiesti ükskõik.»
Sura Ogurejev läks õpetajalaua juurde, pöördus klassi poole ja pidas niisuguse kõne:
128
«Seltsimehed! Intsident tädi Brošaga vajab tunduvalt põhjalikumat käsitlust. Mis meil on? Meil on kaks fakti. Esimene — naisterahva solvamine, mis on lubamatu. Teine — sõna «tola» kasutamine. Niisugused sõnad risustavad meie keelt, meie suurt, võimast ja kaunist keelt, nagu on öelnud Nekrassov.»
«Mitte Nekrassov, vaid Turgenev,» parandas teda Miša.
«Ei,» ütles Sura väärikalt, «kõigepealt ütles Nekrassov ning alles siis kordas seda Turgenev. Loe allikaid, siis teinekord tead. Ma teen ettepaneku niisuguste ja teiste taoliste sõnade tarvitamine ära keelata.»
Oma kõnega rahul, läks Sura pinki tagasi ja istus tähtsa näoga oma kohale.
«Kes tahab veel oma arvamist avaldada?» küsis Miša jä ütles, näinud, et Zina Kruglova tahab, kuid ei julge esineda:
«Räägi, Zina, mis sa kardad!» Zina tõusis ja hakkas vuristama:
«See on jube, tüdrukud! Ma ise nägin, kuidas tädi Broša nuttis. Ja Jurat ei tohi kaitsta, öelgu Lelja otse välja, kui Jura talle meeldib. Siis Sura. Ta rääkis naistest väga ilusasti, aga ise kirjutab tüdrukutele tunni ajal kirju. Ka see ei ole õiglane. Peale selle,» jätkas Zina, «ma taht-sin rääkida Genka Petrovist. Ta ajab mulle tunnis meelega naeru peale.»
Kõige lõpus esines Miša:
«Jura sõimas tädi Brošat sellepärast, et peab end kõigist teistest paremaks. Aga mille poolest ta tädi Bro-šast parem on? Minu arvates ei millegi poolest. Tädi Broša töötab koolis juba kolmkümmend aastat, toob kasu ühiskonnale, Jura aga laseb oma isa turjal liugu, pole elus lillegi liigutanud, kuid juba solvab tööinimest. Teen ettepaneku: Jura peab tädi Broša ees vabandama, ja kui ta sellega nõus ei ole, võtame küsimuse üles õpilaskomitees. Las kogu kool arutab tema teguviisi.»
Klassikoosolek otsustas: teha Jurale kohustuseks vabandada tädi Broša ees.
129

56. LITEREIA

Pärast koosolekut läks Miša direktori juurde.
Aleksei Ivanõtš istus oma kabinetis laua taga ja lehit» ses raamatut, sedasama, mille Aleksandra Sergejevna olf Mišalt ära võtnud. Ta osutas diivanile:
«Istu.»

Miša istus.
«Mida te koosolekul arutasite?» küsis Aleksei Ivanõtš. Miša jutustas.
«Otsustamine on alles pool asja,» ütles Aleksei Ivanõtš. «On tarvis, et ka Jura ise oma teo alatusest endale aru annaks.»
Ta vaikis pisut aega ja ütles siis: «Aga kas sinu käitumist ka arutati?»
«Mis käitumist?» Miša punastas.
«Loed tunnis kõrvalisi raamatuid, kirjutad sedeleid.»
«Ma ei lugenud raamatut,» ütles Miša, «see oli seal niisama. Sedeli kirjutasin tõepoolest.»
«Ütle, Poljakov,» Aleksei Ivanõtš vaatas Mišale tähelepanelikult otsa, «miks sa tunned huvi külmrelvade vastu?»
«Niisama,» vastas Miša, pilk põrandal.
Aleksei Ivanõtš küsis, nagu poleks ta Miša vastust kuulnudki:
«Kas sind ja sinu sõpru huvitavad šifrid?»
Miša vaikis, ja Aleksei Ivanõtš jätkas jälle, otsekui et paneks ta seda vaikimist tähelegi:
«Poisikesepõlves tegelesin ka mina šifritega. See on väga huvitav harrastus.»
Miša mõtles. Võib-olla peaks talle plaati näitama? Nad näevad selle kallal juba kaks kuud kurja vaeva, kuid ei suuda ega suuda kirja läbi lugeda. Mõlemal plaadil on täiesti ühesugused märgid, aga nende võtit ei ole. Pole-voi mõtles ilmselt, et šifri võti on tupes, aga Nikitski oletas, et see on kortikus.
Kuid tegelikult ei ole võtit ei siin ega seal... Võib-olla oskab Aleksei Ivanõtš sealt midagi välja lugeda.
Miša ohkas, võttis taskust kortiku käepideme küljes olnud plaadi ja ulatas selle Aleksei Ivanõtšile.
«Näete, Aleksei Ivanõtš, me ei suuda kuidagi seda kirja dešifreerida. Ma olen kuulnud, et see on litereia, kuid me ei tea, mis asi see litereia on.»
«Jah,» ütles Aleksei Ivanõtš plaati uurides, «see ta paistab olevat, Litereia on salakiri, mida kasutati vanavene
130
kirjanduses. Oli kaht liiki litereiat — lihtne, mida nimetati ka tarabari kirjaks. See on lihtne šiffer. Tähestiku tähed kirjutatakse kahte ritta: ülemisi tähti kasutatakse alumiste asemel ja alumisi ülemiste asemel.,Tark litereia on palju keerulisem šiffer. Kogu tähestik jagati kolme rühma. Esimesed kümme tähte tähistati punktidega. Näiteks: «a» on üks punkt, «b» on kaks punkti ja nii edasi. Teine kümme tähte tähistati kriipsudega. Näiteks «k» on üks kriips, «1» — kaks kriipsu ja nii edasi. Ja lõpuks, kolmas rühm tähistati ringidega. Näiteks «t» on üks ring, «u» on kaks ringi... Need märgid kirjutati tulpadesse. Kas said nüüd aru?»
«See on ju väga lihtne!» imestas Miša. «Nüüd ma tean, kuidas plaati lugeda!»
«See oleks lihtne siis,» vaidles Aleksei Ivanõtš vastu, «kui sellel plaadil oleks igas tulbas üks kuni kümme märki, aga siin on kõige rohkem viis ... »
Aleksei Ivanõtš seisis mõttesse vajunult ja ütles siis:
«Kui see on litereia, siis on siin ainult pool teksti. Kuskil peab olema ka teine pool.»

57. KUMMALINE TEKST

Näed siis! Miša katsus taskus tuppe. Nüüd on selge, miks vanamees ei suutnud teksti dešifreerida.
«Kuskil peab olema teksti teine pool,» kordas Aleksei Ivanõtš, vaadates Mišale küsivalt otsa.
Tuleb riskida! Miša võttis tupe välja, eemaldas võru, laotas tupe lehvikuna laiali ja pani lauale.
Aleksei Ivanõtš ühendas mõlemad plaadid. Miša märkas ajles nüüd, et ühel plaadil on mõhk ja teisel õnarus, mis Mitasid, kuidas tuleb plaadid ühendada. Kuidas ta seni polnud märganud?

Ühendanud mõlemad plaadid, tõmbas Aleksei Ivanõtš need lauale sirgu ja asetas kirjapressi raskuseks peale.
«Näed,» ütles ta Mišale, «tuli välja kümne märgiga litereia. Kateume nüüd lugeda.»
Ta tõusis, läks kapi juurde, võttis riiulilt suure raamatu, pani selle enda ette ja lehitses raamatut tähelepanelikult.
«Nii,» Aleksei Ivanõtš pistis kaks sõrme lehekülgede vahele. «Võta pliiats ja paber ning kirjuta: s. Kas kirjutasid? E, 1, 1, e. Mis tuli?»
131
«Selle,» luges Miša.
«S,.i, u, g, a. Mis sa kirjutasid?»
«Siuga,» ütles Miša.
Ja nii kirjutas Miša sõnahaaval järgmist:
«Selle siuga vea kell üles kui seier keskpäevast läbi peab kell ise paigast minema.»
«Kummaline tekst,» jäi Aleksei Ivanõtš mõttesse, «kummaline.» Ta silmitses vaikides tuppe ja vaatas siis Mišale otsa: «Mis sul selle kohta on öelda?»
Miša kehitas vaikides õlgu.
«Igatahes sina tead rohkem kui mina,» ütles Aleksei Ivanõtš. «Näiteks seda, kus on pistoda?» Miša vaatas vaikides põrandale.
«Kui on tupp, peab olema ka pistoda,» ütles Aleksei Ivanõtš.
Miša võttis kortiku välja ja näitas, kuidas südamik sinna sisse käib.
«Nutikalt,» tähendas Aleksei Ivanõtš, «see on kortiku moodi.»
«See ongi kortik,» ütles Miša. Aleksei Ivanõtš kergitas kulme: «Oled sa kindel?» «Muidugi.»
«Hüva, kui sa nii kindel oled,» rääkis Aleksei Ivanõtš kortikut uurides. «Saladusega käepide oli keskajal väga levinud. Mõõkade käepidemetesse pandi pühakute säilmeid ja rüütlitel oli enne lahingut kombeks säilmeid suudelda. Siit on tulnudki relvade suudlemise komme. Nii ... » Aleksei Ivanõtš uuris kortikut edasi. «Nii.'.. Pronksmadu ongi nähtavasti see otsitav siug. Seega on puudu ainult kell, mis tuleb üles vedada. Noh, Poljakov, räägi nüüd, kust sa selle kortiku said!»
Kui Aleksei Ivanõtš oli Miša jutustuse ära kuulanud, trummeldas ta natuke aega sõrmedega lauale ja ütles:
«Mul on sõjalaeva «Keisrinna Maria» hukkumise lugu väga hästi meeles. Ajalehed lõid kõvasti lärmi, ja sellega kõik piirduski: plahvatuse põhjustajaid ei leitud. Aga see, mis sina rääkisid, selgitab mõndagi. Nikitski ei saanud ohvitseri karistamatult tappa. Ta arvestas sellega, et plahvatus varjab kõik.»
Miša vaatas Aleksei Ivanõtšile imestunult otsa. Tõepoolest! Kuidas ta seda varem polnud taibanud? Nikitski käsi oli siis laeva ohkulaskmises mängus.
«Mis sa kavatsed ette võtta?» küsis Aleksei Ivanõtš.
132
«Ei tea,» ütles Miša. «Me mõtlesime, et dešifreerimisega saab kõik selgeks, aga näed, ei saanud.» Ta vaatas Aleksei Ivanõtšile küsivalt otsa: «Tuleb teada saada, kes oli see tapetud ohvitser... »
«Õige,» ütles Aleksei Ivanõtš. «Polevoi ütles ju sulle, mis ta nimi oli.»
«Jah, ainult eesnime: Vladimir. Kuid perekonnanime ei teadnud ta ise ka. Tõsi küll...» Miša takerdus.
«Mis sa tahtsid öelda?» küsis Aleksei Ivanõtš.
«Me selgitasime poistega kortiku kohta üht-teist välja ... »
«Uurisite?»
«Jah.»
«Hüva,» Aleksei Ivanõtš tõusis. «Ma kutsun teid lähemail päevil enda juurde, siis jutustate oma uuringutest.»

58. SEINALEHT

Mõne päeva pärast ilmus koridori seinalehe «Võitlüs-leht» esimene number. Seinaleht algas Miša artikliga «Ebasünnis huvi».

EBASÜNNIS HUVI

Meie seitsmenda-b grupis torkab silma ebasünnis huvi mõningate isiksuste vastu, nagu näiteks Petšorin ja Mary Pickford
Alustame Mary Pickfordist. Iga tema film lõpeb sellega, et ta läheb miljonärile mehele. Mis mõtet on teda jäljendada, kui igaüks teab, et meie maal ei ole miljonäre olemaski, ja varsti ei ole neid kuskil.
Nüüd Petšorinist.
Esiteks, ta on aadlik ja valgekaardi ohvitser.
Teiseks, ta on sajaprotsendiline egoist. Ja ta toob oma egoismi tõttu kõigile kannatusi: hukutab Bela, petab Maryt (tõsi küll, Mary on vürstitar, kuid ka Petšorin ise on aadlik), suhtub kõrgilt Maksim Maksimõtšisse.
Petšorin ei varjagi oma egoismi, ta räägib: «Mis puutuvad minusse inimlikud hädad või rõõmud.» Seega ei austa ta ühiskonda, teda huvitab vaid tema enda isik. Siit järeldub: inimene, kes ei too kasu ühiskonnale, toob talle kahjur sest ta ei taha arvestada teiste-inimestega. (Seda selgitab meile näide, mida hiljuti arutas meie klass.) Kõigest
133
sellest ilmneb, et kui kõik hakkavad Petšorinit jäljendama ja ainult iseendale mõtlema, lähevad kõik inimesed omavahel riidu ja saabub puhtaim kapitalism.
Poljakov

Selle artikli järel tulid sõnumid:

MÖÖBLI RIKKUMISEST

Mõned õpilased armastavad noaga koolipinke uuristada. Sellega tegeleb eriti innukalt Kitov, kes arvatavasti kujutleb, et tema ees on vorst. On aeg jätta koolimööbli lubamatu rikkumine. See, kes lõigub koolipinke, süvendab laost.
Naaskel

KUS ON ÕIGLUS?

Teatavasti tegutseb meie koolis teatri ja kino tundmaõppimise ring. Ringi esimeheks on meie aja väljapaistev näitleja Sura Ogurejev. Ring on olemas juba pool aastat, aga ei ole veel kordagi kokku tulnud. Kuid see-eest on Sural mandaat ja ta käib ilma rahata kinos ja teatris. Ise käib, aga teistele priipääsmeid ei anna. Kus on õiglus?
Vaatleja

SUUREST VAHETUNNIST

Mõningad õpilased püüavad suure vahetunni ajal klassi jääda (me ei hakka nimetama nimesid, kuid kõik teavad, et seda harrastab Gennadi Petrov). Sellega nad segavad klassi tuulutamist ja kulutavad kuritahtlikult niigi piiratud hapnikuvarusid. See tuleb lõpetada, la kui keegi tahab maha puksida, las puksib koridoris.

Terane

HÜÜDNIMEDEST

Meie klassi õpilased armastavad kutsuda üksteist ja õpetajaid hüüdnimedega. Sellest vana kooli igandist on aeg loobuda. .Hüüdnimi alandab inimest ja viib ta looma tasemele.
Eldarov
134
Terve kool luges «Võitluslehte». Kõik naersid ja rääkisid, et Petšorini ja Mary Pickfordi sõnumis kirjutatakse Jurast ja Lelja Podvolotskajast.
Jura luges lehe läbi, muigas põlglikult, aga järgmisel päeval ilmus seinalehe kõrvale järgmise sisuga kirjutis:

KES ON EGOIST?

(Läkitus teisest ilmast)
Härrased!
Mina olen Grigori Aleksandrovas Petsorin. Seitsmenda-b grupi õpilane Mihhail Poljakov häiris minu rahulikku und. Ma tõusin hauast üles ja minu vaim viibis kaks nädalat nähtamatuna seitsmenda-b grupis. Siin on minu vastus.
Poljakov kinnitab, et ma olen egoist. Oletame. Aga Poljakov ise? Ta tuubib ööd otsa, et olla esimene õpilane. Milleks? Selleks, et näidata, et ta on parem ja targem kui kõik teised. Selsamal eesmärgil on ta endale ahminud ka igasuguseid kohustusi: ta on nii salgajuht, klassivanem, õpilaskomitee liige kui ka toimetuskolleegiumi liige.
Tekib küsimus, kumb meist õieti on egoist?
Petšorin

See sõnum ajas Miška hinge täis. Selles pole kübetki tõtt! Kas ta siis tuubib ja kas see on egoism, kui ta hästi Õpib! On ju ometi selge, et peab hästi õppima. Ka Jura Õpib päris hästi, kuid isa ostab talle heade hinnete eest alati midagi. Ja peale selle, kas tema, Miša, on siis süüdi, fet ta valiti klassivanemaks ja õpilaskomitee liikmeks?
«Näed nüüd?» rääkis talle Genka, «näed, mis tükke Jurka teeb! Ma olen sulle ammu rääkinud: talle tuleb nagu kord ja kohus tuupi teha, küll siis teab ... »
«Rusikatega ei tõesta mitte midagi,» ütles Slava. «Järgmises «Võitluslehe» numbris tuleb sellele hauatagusele läkitusele vastata.»
«Asi pole selles, et ta kirjutas minust,» ütles Miša, «asi on põhimõttes: mis on egoism. Jurka püüab seda küsimust vassida. Meil aga tuleb see selgeks teha.»
Ja poisid hakkasid tegema seinalehe järgmist numbrit, mis oli pühendatud küsimusele: «Mis on egoism.»

59. POLGU RELVASEPP

Miša, Genka ja Slava läksid kokkulepitud päeval Aleksei Ivanõtši kabinetti.
Aleksei Ivanõtši kõrval istus sineliga ja sõjaväe vormimütsiga mees.
«Istuge,» ütles Aleksei Ivanõtš. «Miša, kas sa tõid kortiku?»
Miša vaatas kõhklevalt sõjaväelast.
«Selle seltsimehe kuuldes võid kõik ära rääkida,» ütles Aleksei Ivanõtš.
Sõjaväelane uuris plaate kaua ja tähelepanelikult. Kui ta need lauale pani, ütles Aleksei Ivanõtš poistele:
«Me kuulame teid.»
Miša heitis sõpradele pilgu, köhatas ja ütles:

«Me tegime kindlaks, et see kortik on kuulunud polgu relvasepale, kes elas Anna Ivanovna valitsemisajal, seega kaheksateistkümnenda sajandi keskel.»
Aleksei Ivanõtš kergitas imestunult kulme, sõjaväelane vaatas Mišale tähelepanelikult otsa.
«Anna Ivanovna ajal?» kordas Aleksei Ivanõtš.
«Anna Ivanovna ajal jah.»
«See on seesama, kes ehitas jäälossi,» torkas Genka vahele.
Ta tahtis veel midagi ütelda, aga Slava tonksas teda jalaga, et ta ei segaks.
«Kuidas te selle kindlaks tegite?»
«Väga lihtsalt.» Miša võttis kortiku kätte, tõmbas tera tupest välja. «Vaatame kõigepealt märke. Neid on kolm: hunt, skorpion ja liilia. Kas näete? Niisiis, hunt on Solin-geni meistrite märk Saksamaal. Niisuguseid relvaterasid nimetati hundikutsikateks. Neid tehti kuni kuueteistkümnenda sajandi keskpaigani.»
«Niisugune relvamark on olemas, see on väga kuulus,» kinnitas Aleksei Ivanõtš.
«Hundi või koera kujutisega,» jätkas Miša, «tähistas oma terasid Toledo meister Julianus del Rey Hispaaniast.»
«Ristitud maur,» torkas Genka vahele.
«Ta elas viieteistkümnenda sajandi lõpus,» jätkas Miša. «Vaatame nüüd skorpioni. See märk kuulub Itaalia meistritele, kes elasid Milaanos. Lõpuks liilia. See on Firenze meistri ... »
136
«Paradgini,» ütles Genka ette.
«Jah, Paradgini. Ka tema elas kuueteistkümnenda sajandi alguses. Seda need märgid tähendavadki. Need tähendavad meistreid.»
«Kes nendest siis tegi kortiku?» küsis Aleksei Ivanõtš.
«Ei ükski,» vastas Miša veendunult.
«Miks?»
«Sellepärast, et kõikides raamatutes, mis me läbi lugesime, on kirjutatud, et kortikud ilmusid alles seitsmeteistkümnenda sajandi alguses, kõik need märgid kuuluvad aga kuueteistkümnendasse sajandisse.»
«See on loogiline,» ütles Aleksei Ivanõtš. «Kuid miks need märgid siis üldse siin on?»
Miša kehitas õlgu.
«Seda me ei tea.»
«Poistel on õigus,» võttis sõjaväelane Mišalt tera ja tõi selle valguse kätte. Kogu tera kattis vaevumärgatav lain-jas muster, mis kujutas üksteisega läbipõimunud roose. «See on damaskuse teras. Seda tehti ainult Idamaades. Järelikult ei ole Euroopa meistrite märkidel teraga mingit seost. Arvatavasti tahtis meister, kes tegi selle kinžalli, näidata, et tema tera on kõigist kõige kuulsamatest teradest parem. Selle tagamõttega ta need kolm märki sinna panigi.»
See, et sõjaväelane oli kohe kindlaks teinud selle, mille kallal poisid olid nii palju vaeva näinud, viis Miša kergelt rööpast välja, kuid ta jätkas:
«Siis me otsustasime tutvuda Venemaal kasutusel olnud kortikutüüpidega. Neid oli kolm. Esiteks, mereväe kortik, kuid too on nelja tahuga, see aga kolmetahuline. Järelikult ei sobi. Teiseks, jäägripolgu kortik, kuid see on kolmteist verssokit pikk, meie oma aga ainult kaheksa. Tähendab, et ka see ei kõlba. Lõpuks kolmas: keisrinna Anna Ivanovna aegsete polgu relvameistrite kortik. Selle pikkus oli kaheksa verssokit, meie omal ka. Ta oli kolme tahuga, meie oma ka. Ka teised tunnused langevad kokku. Sellepärast me arvasimegi, et see kortik kuulus mõnele Anna Ivanovna aegsele relvameistrile.»
Miša lõpetas oma jutu, seisis veel natuke ning istus siis Genka ja Slava kõrvale diivanile.
«Mis seal ikka,» ütles sõjaväelane, «üritame omaniku üles otsida.»
Aleksei Ivanõtš võttis laualt ruudukujulise raamatu. Selle paksule kaanele oli kirjutatud: «Merekogumik. 1916. aasta».

137
«Niisiis,» ütles Aleksei Ivanõtš. «Lahingulaeva «Keisrinna Maria» plahvatuse läbi hukkus kolm Vladimiri nime kandvat ohvitseri. Ivanov oli mitšman, Terentjev teise järgu kapten, Neustrojev leitnant. Jääb küsida, kes neist oli kortiku omanik. Kohe vaatame nekrolooge.» Aleksei Ivanõtš lehitses raamatut ja lasi silmad mõnest leheküljest üle käia. Ivanov... noor ja nii edasi... Neustro-jev ... kohusetruu ... » Aleksei Ivanõtš jäi vait, luges omaette, siis ütles pikkamisi: «Aga see on huvitav, palun kuulake: «Traagiline surm võttis meilt V. V. Terentjevi, Vene laevastiku väljapaistva inseneri. Tema erakordsed võimed ja põhjalikud teadmised, mis olid omandatud unustamatu P. N. Podvolotski käe all, andsid talle kõik eeldused saada laevastiku relvastusele selleks, kes oli jalaväe relvastusele tema kuulus esivanem P. I. Terentjev.»
«Paistab, et läks täppi,» ütles sõjaväelane. «Kas teil on sõjaentsüklopeedia, Aleksei Ivanõtš?»
«Petrov,» ütles Aleksei Ivanõtš, «jookse Sofia Pavlovna juurde ja võta mulle Granati sõjaentsüklopeedia T-köide.» Genka tõi raamatu, Aleksei Ivanõtš lehitses seda. «On sees: Terentjev, Polikarp Ivanõtš. Sündis tuhande seitsmesaja esimesel aastal. Suri tuhande seitsmesaja kaheksakümne neljandal aastal. Anna Ivanovna ja Jelizaveta Petrovna aegne väljapaistev relvasepp. Teenis feld-marssal Münnichi juures. Võttis osa Otšakovi, Stavutšanõ ja Hottingi lahingutest. Esimese tuukrivarustuse konstruktsiooni looja. Kuulsuse tõi talle fregati «Trapezund» ülestõstmise projekt, oma aja kohta fantastiline.»
«Nüüd läkski see teie relvameister asja ette,» ütles sõjaväelane.
«Huvitav kokkusattumus,» tähendas Aleksei Ivanõtš, «see nekroloogis nimetatud professor Podvolotski on ühe meie õpilase vanaisa.»
Poisid vahetasid pilke. «Lelka! Küll on tore!»
«Hüva, poisid,» ütles sõjaväelane, «te olete mehemoodi tööd teinud.» Ta tõusis püsti.
«Kortiku ma võtan esialgu sinult ära, Miša. Ära muretse, küll annan omal ajal tagasi! Paistab, et sul on mingi saladus. Ehk siiski räägid?»
«Mul ei ole mingit saladust,» ütles Miša, «me tahame lihtsalt kortiku mõistatust lahendada.»
Sõjaväelane pani talle käe õlale:
«Ma aitan teid selles. Ainult et teie piirduge raamatukoguga. Ärge end millessegi muusse segage. Teie olete
138
oma töö teinud. Minu nimi on Sviridov, seltsimees Sviri-dov. Noh, kas lööme käed?»
Ta andis Mišale käe, mis oli suur ja lai nagu Polevoil, ja Misa surus seda.

60. JOONISTUSTUND

«Küll on lugu!» põhjas Genka trepist alla sammudes, «Meie saime tupe kätte, tegime ohtlikku uurimistööd, ei tõstnud jalga raamatukogust, selgitasime kõik välja, ja nüüd, kus on jäänud vaid aare endale saada, võtab ta meil kõik käest.»
«Tal on õigus,» ütles Slava, «me võime kõik ära rikkuda.»
«Siiamaale pole rikkunud,» porises Genka.
«Me ei tohi teda muidugi segada,» ütles Miša, «kuid miks me ei võiks Terentjevi jälile saada? Sellega ei sega me kedagi.»
Poisid astusid joonistusklassi. Koolipinkide asemel olid siin taburetid ja molbertid. Seinale oli riputatud kooli parimate kunstnike tööd, suuremalt j.aolt koolilavastuste dekoratsioonide visandid. Piltide all riiulitel oli «surnud natuur»: kreeka jumalate ja loomade kujud, tainaspabe-rist puuviljad. Täna joonistatakse «klassikalise hobuse» kuju.
Joonistustunnis oli lõbus. Võis istuda ükskõik kuidas, püsti tõusta, juttu ajada.
Joonistusõpetaja Boriss Fjodorovitš Romanenko, turske, pikkade kasakavuntsidega, hea-südamlik ukrainlane — lapsed kutsusid teda Barfediks-- kõndis molbertite vahel ja parandas töid.

Miša istus Lelja Podvolotskaja kõrvale.
«Lelja, ma tahaksin sinult midagi küsida.»
«Mida?» küsis Lelja, tõstes pilgu joonistuselt natuurile,
«Ütle, kas admiral Podvolotski, Mereakadeemia professor, on sinu vanaisa?»
«On küll, aga mis siis?»
Miša puterdas:
«Kas tead, tema akadeemias õppis üks minu kauge sugulane, ta jäi hiljem teadmata kadunuks. Ehk teab sinu vanaisa midagi tema saatusest?»
«Kuid vanaisa on ammu surnud,» vastas Lelja.
«Õige küll,» taipas Miša, «olin selle täiesti unustanud. Kes tema perekonnast elus on?»
139
«Vanaema ja Sonja-tädi.»
«Mis sa arvad, kas nad tundsid vanaisa õpilasi?»
«Ei usu. Ta pidas ju loenguid üksi, ilma vanaema ja Sonja-tädita.»
«Seda ma mõistan isegi,» vastas Miša tusaselt, «kuid võib-olla nad siiski tundsid mõnd õpilast?»
«Ei usu ... »
«Salapäratsete?» kostis nende kohal Jura pilkav hääl. Lelja puhkes naerma:
«Miša tunneb huvi minu esivanemate vastu.» Miša istus Slava kõrvale ja ütles:
«Pärast vanaisa surma jäid järele vanaema ja Sonja-tädi. Vahest nad tundsid Terentjevit?»
«Palu Leljat, küllap ta tutvustab sind oma vanaemale.» Miša lõi käega:
«Niipea kui Jurka tuli, lobises Lelja talle kõik välja... » Miša tahtis seda Genkale öelda, kuid nägi, et Genkal on käsil tähtis tegevus: ta narris Vaala. «Kuule, Vaal!» «Misasja?»
«Kust ookeanist sa pärit oled?»
Vaal oli selle naljaga harjunud ja vaikis. Siis hakkas Genka teda nätsutatud paberiga läbi klaastoru tulistama. Ta tabas Vaala kuklasse ja see, mõistmata, milles asi on, tõmbas Zina Kruglova suureks lõbuks käega üle kukla, otsekui oleks ta kärbest peletanud. Miša kui klassivanema kohus oleks olnud muidugi Genkat keelata, kuid Vaal peletas olematut kärbest nii naljakalt, et ka Miša ise ägas naeru käes.
Vaal püüdis vahepeal, üks käsi kuklal, teisega tulutult hobust edasi joonistada. Tal ei tulnud midagi välja.
Boriss Fjodorovitš seisis natuke aega Vaala kõrval, läks siis tahvli juurde ja näitas, mis on proportsioonid.
«Kas teate, Kitov,» rääkis Boriss Fjodorovitš, joonistades kriidiga hobust, «te peaksite maalikunsti vastu rohkem huvi tundma, oma kunstimaitset arendama. Teid aga ei huvita miski. Nimetage õige kuulsaid'kunstnikke, keda te teate!»
Vaal ei teadnud ühtegi kunstnikku, ainult nohises, vahtides jõllissilmi Boriss Fjodorovitšile otsa.
«Miks te vaikite?» küsis Boriss Fjodorovitš. «Te käisite ju koos meiega Tretjakovi galeriis. Meenutage, missuguste kunstnike pilte te seal nägite. Meenutage, meenutage ... »
«Repln,» sosistas Genka K4tovi selja taga.
«Repin,» kordas Vaal valjusti.
140
«Õige,» ütles Boriss Fjodorovitš, viirutades oma joonisel hobuse lakka. «Missuguseid Repini pilte te mäletate?»
«Ivan Groznõi tapab oma poja,» ütles Genka ette.
«Ivan Groznõi tapab oma poja,» kordas Vaal kurvalt.
«Hästi,» ütles Boriss Fjodorovitš, jagades hobust ruutudeks. «Meenutage, meenutage!»
«Romanenko joonistas hobuse,» sosistas Genka naerust lämbudes.
«Romanenko joonistas hobuse,» kuulutas Vaal ja kogu klass puhkes mürinal naerma.

«Mis? Mis te ütlesite?» Boriss Fjodorovitši käsi jäi õhku rippuma.
«Ta joonistas hobuse,» kordas õnnetu Vaal. «Kes tema?»
«Noh, see... kuidas ta nimi... Romanenko.»
Seekord ei hakanud keegi naerma. Boriss Fjodorovitši nägu tõmbus punaseks, vuntsid tõusid turri. Ta viskas kriidi lauale ja väljus klassist.

61. BORISS FJODOROVITŠ

«Ma ju ei teadnud, et ta on Romanenko,» pomises Vaal, «mina mõtlesin, et kui on Barfed, siis ongi Barfed.»
«Sina mõtlesid!» osatas teda Genka. «Mina ütlesin endamisi, aga sina kordad nagu papagoi! Oled harjunud ette-ütlemiste seljas sõitma. Vaata, et sa mind nüüd ei reeda. Kui kukkusid sisse, rabele ise välja.»
«Genka, see on alatu!» ütles Miša.
«Mis sa nüüd, Miša?» Genka punastas. «Mis mina siia puutun?»
Miša ei jõudnud talle vastata. Uks avanes, igaüks tormas oma kohale. Klassi tuli Aleksei Ivanõtš.
Ta astus õpetajalaua juurde, pikk, kõhn, habe värskelt aetud, ja mõõtis vaikseks jäänud klassi võõra, vaenuliku pilguga.
«Ma ei kavatse siin arutama hakata teie nördirnust tekitavat käitumist,» alustas Aleksei Ivanõtš. «Ma tahan teiega rääkida hoopis millestki muust. Pean tunnistama,» ta kergitas kulme, «et ma ei teadnud, et Kitovil on naljasoont. Mulle tundus, et tema huvid ja võimed kuuluvad veidi teise valdkonda ... »
141
Kõik mõistsid suurepäraselt, millistest võimetest räägib Aleksei Ivanõtš, ja vaatasid Vaala pilkavalt.
«Nähtavasti,» jätkas Aleksei Ivanõtš, «arendab kaks aastat ühes klassis istumine Kitovis teravmeelsust, kuid see on väga madalat laadi teravmeelsus. Vaadake, Kito-vile tundub suure kunstniku kõrvutamine tagasihoidliku joonistusõpetajaga väga naljakana. Kuid mina ei leia siin midagi naljakat.»
Aleksei Ivanõtš jäi vait, vaatas aknast välja, siis jätkas: «Kitov oletab nähtavasti, et Boriss Fjodorovitš ei saanud suureks kunstnikuks oma andetuse tõttu. Võin kinnitada, et nii see ei ole. Boriss Fjodorovitš on väga andekas inimene, ta lõpetas omal ajal Kunstide Akadeemia, tema ees olid pärani lahti au ja kuulsuse uksed — see, mis Kitovi arvates ainult lugupidamist vääribki. Kuid Boriss Fjodorovitš valis teise võimaluse. Ta hakkas tagasihoidlikuks joonistusõpetajaks, selleks, kes Kitovi arvates lugupidamist ei vääri ja kes võib olla tema rumalate naljade märklauaks.»
Kitov istus, tõstmata silmi koolipingilt. «Pärast akadeemia lõpetamist,» jätkas Aleksei Ivanõtš, «organiseerisid Boriss Fjodorovitš'ja mõned tema sõbrad, kes nagu temagi olid pärit rahva hulgast, kunstikooli tööliste laste jaoks. Nad otsisid võimekaid lapsi ja kutsusid nad kooli õppima. Mis sundis teda seda teed käima? Selleks sundis teda eeskuju tema enese elust: see oli olnud elu, mida elas rahva hulgast pärit inimene, kel oli tulnud taluda suurt puudust selleks, et omandada õigus kunstiga tegelemiseks. Sest kunst oli tollal kättesaadav vaid rikas-tele ja majanduslikult kindlustatud inimestele. Boriss Fjodorovitš pühendas oma elu väikestele rahvatalentidele. Näete siis, millele on kulunud Boriss Fjodorovitši elu! Teie ja mina muidugi mõistame, et tal ei olnud paljuski õigus. Tuli muuta riigikord, luua ühiskond, mis võimaldaks igal inimesel oma võimeid arendada. Seda tegigi Oktoobrirevolutsioon. Kuid siiski ütleme tema elule hinnangut andes, et selle elu üle võib uhke olla: see elu juhindus puhtast ja Õilsast eesmärgist...»
Koridoris kostsid sammud. Uks avanes ja klassi astus Boriss Fjodorovitš.

Pärast Boriss Fjodorovitši sisenemisel tekkinud pausi jätkas Aleksei Ivanõtš:
«Teate, miks ma seda teile räägin. Suur kunstnik, suur teadlane, suur kirjanik — see kõlab väga uhkelt. Kuld kultuuris
142
on ka märkamatu igapäevane, kuid põhiline töö, mida teeb õpetaja. Ta viib kultuuri kõikjale rahva sekka. Tema viskab esimese tera põllule, kus kasvavad anded. Ja kui keegi teist saab suureks ning kuulsaks inimeseks, siis võtku ta tagasihoidliku külakooliõpetaja ees lugupidavalt müts maha, teades, et see silmapaistmatu töömees kasvatab ja kujundab kõige paremat ja kaunimat, mida on loonud loodus — Inimest.» Aleksei Ivanõtš jäi vait. Ka klassis valitses ikka veel pinev vaikus.
«Sellest ma tahtsingi teiega kõnelda,» ütles Aleksei Iva-nõtš. «Aga nüüd,» ta pöördus Boriss Fjodorovitši poole, «jätkake, palun, tundi.»
Ta väljus klassist.
Genka seisis oma molberti ees ja vaatas Boriss Fjodo-rovitšile otsa.
«Mis sa tahad?» küsis Boriss Fjodorovitš. «Boriss Fjodorovitš,» ütles Genka, «palun teid väga, andke mulle andeks.» «Mida?»
«Mina olin see, kes Kitovile ette ütles, andke andeks.»
«Hea küll,» ütles Boriss Fjodorovitš, «joonista.» Siis vaatas ta Kitovile otsa ja lisas:
«Tähendab, et ka vaalad lähevad õnge.»
Ja Boriss Fjodorovitš kõndis vuntsidesse muiates mööda klassi ning silmitses molbertite külge kinnitatud joonistusi «klassikalisest hobusest».

62. VANAEMA JA SONJA-TÄDI

Lelja siiski andis Mišale vanaema aadressi. Õhtul hakkasid Miša, Genka ja Slava Lelja vanaema juurde minema. Liugu lastes libisesid poisid mööda Borisso-glebski põiktänava kõnniteede lõputuid jääradu.
Harvade laternate tuhmis valguses voogas hääletu lume-helvestest loor. Taevas sirasid helesinised tähed.
Sinise-valgetriibuliseks värvitud «Mosselpromi» hoonel süttis ja kustus tulekiri, liikudes tähelt tähele: «Kus mujal kui «Mosselpromis».»
Genkal olid all nööriga viltide külge seotud uisud. Tema kulunud palitu hõlmad olid eest lahti, mütsikõrvad tolknesid õlgadel.
«Mis kord see on,» põlastas Genka. «Siiamaani riputati
143
liiva ainult suurtele teedele, nüüd on põiktänavatele ka jõutud! Nagu oleks neil kahju, kui inimene uisutab. Paistab, et nüüd tuleb ainult liuväljal uisutamas käia. Küll on kahju, et mul «norrakaid» ei ole, küll ma alles Jurkale näitaksin, mis tšempion ta on!» Nad jõudsid väikese puumaja ette.
«Mitmekesi pole viisakas minna,» ütles Miša. «Ma lähen üksi, teie jääte siia mind ootama.»
Miša läks kriiksuvast, logisevate käsipuudega puutrepist üles teisele korrusele ja süütas tiku. Kõiksugust koli täis kuhjatud trepimademe teises otsas paistis rebenenud vaha-riide ja ripnevate ääristega uks. Miša koputas ettevaatlikult.
«Põrutage jalaga,» kostis trepist alla mineva mehe hääl. «Vanaeided on kurdid. Põrutage jalaga!»
Miša virutas jalaga vastu ust. Ukse tagant kostis samme. Naisehääl küsis:
«Kes seal on?»
«Ma tulin Podvolotskite juurde!» hüüdis Miša.
«Kes te olete?»
«Lelja Podvolotskaja saatis.»
«Oodake, ma otsin võtme.»

Sammud kaugenesid. Umbes viie minuti pärast kostsid need uuesti ukse tagant. Võti hakkas lukus logisema, lõgises väga kaua, ja lõpuks uks avanes.
Miša läks mingite asjade otsa komistades naisele järele. Ta ei näinud naist, kuulis vaid laapsivaid samme ja häält, mis pomises: «Ettevaatust, ärge komistage, ettevaatust,» just nagu oleks Miša seal pimedas koridoris midagi näinud.
Naine avas ukse ja laskis Miša tuppa. Hädine lamp valgustas lauda ja sellele laotud kaarte. Pasjanssi laduv naine oli vanaema Podvolotskaja, Mitja kannul tuli tuppa aga Sonja-tädi. Tema oligi Mišale ukse avanud.
Miša vaatas ringi. Tuba meenutas mööblipoodi. Seal seisid läbisegi kapid, lauad, tumbad, tugitoolid, kirstud. Nurgast paistsid klaveri kaarjad piirjooned. Raudahju küljest läksid üle toa aknani traadiga lakke riputatud torud. Põrandal vedeles kartulikoori. Nurgas varjas paljaks kulunud hari prahihunnikut, mida küll kavatsetakse, kuid ei jõuta kunagi välja viia. Ukse kõrval seisis kätepesunõu ja selle all oli pilgeni täis ämber.
«Astuge edasi, noormees,» ütles vanaema ja pööras end jälle kaartide poole. Tema kulunud sametkleidi serv vedeles
144
põrandal. «Vabandage korralageduse pärast — meil on ju kitsas.» Ta silmitses mõtlikult kaarte. «Püüame külma eest pääsu leida. (Paus ja kaartide sahin.) Sellepärast me ühte tuppa kolisimegi. Puud maksavad ju hingehinda ... »
«Ema,» katkestas teda Sonja-tädi, kes oli ämbrisangast kinni haaranud, kavatsedes seda ilmselt välja viia, «inimene pole jõudnud veel õieti sissegi astuda, kui teie räägite juba puudest!»
«Sonja, ära räägi vastu,» vastas vanaema, silmad kaartides kinni. «Kas sa panid võtme õigesse kohta?»
«Panin. Ainult et ärge teie teda jumala pärast puutuge.» Sonja-tädi pani ämbri põrandale, kaaludes nähtavasti, kas sinna võiks veel juurde valada.
«Kuhu sa ta panid?»
«Puhvetkappi,» vastas Sonja-tädi tõredalt.
«Sõnagi lausuda ka ei või!» Vanaema segas kaarte ja hakkas neid uuesti välja laduma.
«Häbenema peaksid — majas on võõras inimene.»
Siis pöördus vanaema Miša poole.
«Võtke istet,» osutas ta toolile. «Ainult et istuge ettevaatlikult. Igavene rist nende toolidega. - Tisler võttis raha, aga õiget tööd ei teinud. Igal pool on aina kelmid . . . Tuleb meesterahvas, viisakad riided seljas, tahab trümood osta. Mina küsin kümme miljonit, aga tema annab mulle viisteist rubla. Ise naerab. Räägib, et miljonid on ära kaotatud. Mismoodi?» Vanaeit ladus kaarte. «Mina ütlen talle: «Teate, kui miljonid sisse seati, ei uskunud ma seda aasta otsa ja müüsin asju kuldrubla alusel, nüüd aga, vabandage väga, kui miljonid, siis miljonid.»»
«Ema,» katkestas teda Sonja-tädi, kes ikka veel kahevahel ämbri kõrval seisis, «keda need teie muinasjutud küll huvitavad? Võiksite parem küsida, miks inimene tuli.»
«Sonja, ära räägi vastu,» vastas vanaema tõredalt. «Te olete vist Abrossimovide juurest?» pöördus ta Miša poole.
«Ei, ma ... »
«Küllap siis Povzdorovite juurest?»
«Ei, ma ... »
«Zahlopovite juurest?»
«Mind saatis teie lapselaps Lelja. Öelge, kas te tundsite Vladimir Vladimirovitš Terentjevit,» pahvatas Miša ühe hingetõmbega.
145

63. KIRJAD

«Kuidas te ütlesite?» palus vanaeit korrata. Miša kordas.
«Kas te tundsite mereväeohvitseri Vladimir Vladimirovitš Terentjevit? Ta õppis Mereakadeemias.»
«Vladimir Vladimirovitš Terentjev?» Vanaeit jäi mõttesse. «Ei, niisugust ma ei tundnud.»
«Kuidas te siis ei mäleta, ema!» ütles Sonja-tädi. «Ta oli ämbri üles tõstnud, aga pani selle nüüd põrandale tagasi. Ämbrist loksus veel rohkem solki üle ääre maha. «See vaene Voldemar, Ksenja mees.»
«Ah!» Vanaeit lõi käsi kokku. Miša tormas põrandale kukkunud kaarte üles tõstma. «Ah Voldemar! Jumal hoidku! Ksenja!» Ta pööras pilgu lakke ja ütles laulva häälega: «Voldemar! Ksenja! Jumal hoidku! Vaene Voldemar!...» ja lisas äkki rahulikult: «Ta on hukkunud.»
«Mind huvitab tema perekonna saatus,» ütles Miša.
«Mis seal ikka,» vanaeit ohkas. «Voldemari ma tundsin. Ja ma tundsin ka tema abikaasat Ksenja Sigismundovnat. Aga see oli väga ammu.»
«Vabandage,» Miša tõusis püsti, «kuidas tema naise nimi oli?»
«Ksenja Sigismundovna.»
«Sigismundovna?»
«Jah, Ksenja Sigismundovna. Ilus naine, ilus, piltilus!»
«Ega te tema venda ei tundnud?» küsis Miša.
«Kuidas siis,» vastas vanaeit ülespuhutult. «Valeri Nikitski! Hiilgav ohvitser. Ilus mees. Ka tema hukkus sõjas. Vladimir Vladimirovitši ema, seda Terentjevat, mis ta nimi nüüd... Maria Gavrilovnat ma tõtt-öelda ei armastanud. Ebameeldiv naine, lihtsat päritolu ... Muide, nüüd on lihtrahvas moes.»
«Ega te ei tea, kus nad võiksid praegu olla?» küsis Miša,
«Ei tea, ei tea.» Vanaeit raputas eitavalt pead. «Kogu nende pere on kummaline, mõistatuslik. Mingid saladused, pärimused, painajad . .. »
«Ehk teate nende endist aadressi?»
«Peterburis nad elasid, aga aadressi ma ei mäleta.»
«Aadressi võib välja uurida,» ütles äkki Sonja-tädi. Ta seisis, ämber käes, päris ukse all. «Isale saadetud kirjadel on saatja aadress. Kuid selles kaoses ei leia ju midagi üles!»
«Ma palun teid väga,» ütles Miša, pöörates anuvat pilku
146
vanaemalt Sonja-tädile ja Sonja-tädilt vanaemale. «Ma palun teid väga. Minu sugulane on ju teadmata kadunud.» Ta hüppas toolilt püsti. «Ärge muretsege, ma aitan teid, öelge ainult, mida tuleb teha. Ma palun teid väga!»
«Otsi talle üles, Sonja, otsi,» ütles vanaema heatahtlikult ja võttis jälle kaardid käsile.
Sonja-tädi kõhkles, kuid avanenud võimalus solgi väljaviimine edasi lükata jäi ilmselt peale. Ta pani ämbri loigu sisse tagasi ja näitas Mišale, mida tuleb teha.
Miša nihutas kappi, kummutit, ronis klaverile, tõstis kapi otsast alla kasti ja selle järel korvi. Sonja-tädi kummardus korvi kohale, tõmbas paberikuhjast välja paki, millele oli aja jooksul tuhmunud tindiga kirjutatud: «Saatja: V. V. Terentjev», ja ulatas selle Mišale.
«Suur tänu,» ütles Miša mütsi pähe pannes. «Suur tänu!»
«Palun, palun, noormees,» ütles vanaema, silmad kaartides kinni, «astuge meile jälle sisse.»
Surudes taskus kirjapakki, tormas Miša välja teda ootavate sõprade juurde.

KUUES OSA MAJA PUŠKINOS

64. SLAVA

Kõik kirjad olid ühesugustes ümbrikes. Neile oli korraliku käekirjaga maalitud aadress: Tema Ekstsellentsile Pjotr Nikolajevitš Podvolotskile. Moskva, Ružeinõi põik-tänav, oma maja. Saatja: V. V. Terentjev. S.-Peterburg, Mõika, S. S. Vassiljeva maja.

Kirjade sisu oli ühesugune: õnnitlused nimepäeva ja uue aasta puhul ning muu seesugune. Ainult üks kaart, mis kandis kuupäeva 12. detsember 1915. a., oli veidi sõnaohtram.

«Lugupeetud Pjotr Nikolajevitš,» teatas Terentjev selles kirjas, «ma kirjutan vaksalis. Rong läheb kolmekümne minuti pärast ja mul puudub kahjuks võimalus Teile isiklikult oma lugupidamist avaldada. Mul oli Puškinos tegemist, aga suunamiskohta pean ilmuma hiljemalt selle kuu 15. päevaks. Saatuse tujudest hoolimata Teile alati ustavaks jäädes V. Terentjev.»

«Asi tahe,» ütles Genka, «tuleb Piiterisse sõita.»

«Kaardil mainitakse veel Puškinot,» tähendas Miša.

«Mis siin mõelda, kui meil on täpne aadress,» vaidles Genka vastu. «Tuleb sõita.»

«Kirjad on kirjutatud kaheksa aasta eest,» ütles Slava. «Võib-olla ei ela seal enam Terentjevitest mitte kedagi.»

«Küsime kõigepealt aadresslauast,» otsustas Miša.

Poisid koostasid sealsamas kirja ja pistsid selle ümbrikusse.

Nad istusid Slava juures. Alla Sergejevna oli teatris, Konstantin Aleksejevitš ei olnud veel töölt tulnud.

«Jah,» ütles Genka unistavalt, vaadates rohelist ümbrikku, «nüüd ei pääse aare meie käest kuhugi. Ma uurisin kõik täpselt järele. Tollal kartsid kõik Bironi ja peitsid aarded tema eest ära.»

«Mida sa veel välja uurisid?» küsis Miša pilkavalt.

149

«Ma uurisin veel välja,» jätkas Genka häirimatult, «et sellele, kes aarde leiab, kuulub kakskümmend viis protsenti. Nii et oma osa tuleb kohe ära võtta, muidu käid seda pärast aasta otsa küsimas.»

Poisid puhkesid naerma, Slava ütles:

«Mina ei usu mingit aaret. Oletame, et seal on tõepoolest varandus. Mingi osa sellest jääb meile. Mis me sellega peale hakkame?»

«Ütle sina esimesena, siis ütlen mina ka,» vastas Genka.

«Ma annaksin selle lastekodu ehitamiseks.»

«Parem mitte,» raputas Genka pead, «lastekodusid on meil küllalt. Kui tõsiselt rääkida, siis peaks selle raha eest laskma ehitada suure staadioni, kus oleks liuväli, jalg-palliplats ja tenniseväljak. Sissepääs tasuta. Aga lastekodud, sanatooriumid — see on üks luule kõik ... Sa võiksid veel muusikakooli ehitamise ka välja mõelda.»

«Kas sinu meelest on staadioni rohkem tarvis kui muusikakoole?» solvus Slava.

«Kus tuli võrdlema! Muusikakoolid! Oh sind... Ja üldse, Slavka, kui sa tahad, et sind võetaks komsomoli, pead sa tõsiselt oma tuleviku üle järele mõtlema.»

«Mispärast?»

«Sa ju kavatsed muusikuks hakata?»

«Mis siis sellest?»

«Kuidas mis? Kommunistlike noorte ülesandeks on ju kommunismi ehitamine.» «Mis muusika siia puutub?»

«Kuidas mis puutub? Kõik hakkavad ehitama ja sina klimberdad klaverit. Ei lähe läbi!»

«Ehitad sa küll! Kus tuli ehitaja välja!»

«Muidugi.» Genka elavnes. «Lõpetan seitse klassi, astun tööstuskooli. Hakkan metallitööliseks, tõeliseks tööliseks. Mind võetakse kommunistlikuks nooreks ilma kandidaadl-staažita. Mina ja Miša otsustasime selle asja ammu ära. Eks ole, Miška?»

Miša ei rutanud vastama.

sik«Genka'räägib,

Viimasel rühmakoondusel oli Kolja lugenud Lenini kõnet komsomoli 111 kongressil. Ja üks koht sellest kõnest oli Mišat vapustanud: «...Põlvkond, kes on praegu viisteist aastat vana ... näeb kommunistlikku ühiskonda ja hakkab ise seda ühiskonda ehitama. Ja ta peab teadma, et terve tema elu eesmärk seisneb selle ühiskonna ehitamises.»
Need sõnad käisid otse tema, Genka ja Slava kohta.
150
Terve nende elu eesmärk on kommunismiehitamine. Sedasama oli rääkinud talle Polevoi: «Kui elad rahva jaoks, hakkad ujuma suurel laeval. See ongi kommunismiehitamine, kui elad rahva jaoks. Aga mis Slavast saab? Kas siis tema hakkab iseenda jaoks muusikat looma? Kas rahvale polegi laule vaja? Aga «Internatsionaal»?...
«Ära muretse, Slava,» ütles Miša, «minu arvates võetakse sind kommunistlikuks nooreks.»

65. KONSTANTIN ALEKSEJEVITŠ

Kostis avatava ukse kolinat. Keegi riietus koridoris lahti, võttis kalossid jalast, nuuskas nina. «Isa tuli,» ütles Slava.
Konstantin Aleksejevitš astus tuppa, ikka veel suurde taskurätikusse nina nuusates. Tema põsed punetasid pakasest. Halvasti seotud kaelasideme alt paistis kortsunud krae suur vasknööp. Väikesed rasva uppunud silmad vaatasid pilklikult ja heasüdamlikult.
«Ahaa, pioneerid!» tervitas ta poisse. «Tere.»
Konstantin Aleksejevitši kannul sisenes koduabiline Daša ja hakkas lauda katma.
Konstantin Aleksejevitš pesi käsi, riputas käteräti toolikorjule ja istus lauda. Slava viis käteräti magamistuppa ja tuli tagasi.
«Millest rääkisite?» Konstantin Aleksejevitš silmas laual lebavat ümbrikku, võttis selle kätte ja hakkas uurima. «Petrograd, aadresslaud . . . Keda te otsite?»
«Niisama, üht inimest.» Slava võttis kirja isa käest ära ja peitis selle taskusse.
«No-noh, salaasjad!» puhkes Konstantin Aleksejevitš ?aaäekrimsiat,e?m» urdes ja mäludes leiba. «Millest te siis ikkagi rääkisite?»
Me rääkisime elukutsetest. Kes kelleks saab,» vastas Slava.
«Hm! Ja kuhu te siis lähete?»
Konstantin Aleksejevitš puistas supi sisse pipart ja võttis lusikatäie.
Genka räägib, et kommunistlik noor ei tohi olla muusik.»
«Seda ma pole öelnud,» protesteeris Genka.
«Kuidas ei öelnud?!»
151
«Mis ma ütlesin? Ma ütlesin, et peale muusika peab veel mingi eriala olema.»
Genka kavaldamisel oli oma tagamõte: ta teadis, milles seisneb Konstantin Aleksejevitši ja Slava mõtete põhiline lahkuminek.
«Vaata Genkat,» ütles Konstantin Aleksejevitš, «tubli poiss! Elukutse peab igal juhul olema. Elus tuleb kahe jalaga maa peal seista. Ja siis laula kas või nagu kanaari-lind.»
«Mina hakkan ikkagi muusikuks,» ütles Slava.
«Palun, kes sind keelab! Borodin oli ka helilooja, kuigi keemik... » Konstantin Aleksejevitš lükkas taldriku eemale ja pühkis salvrätiga huuli. «Ega ei peagi just keemikuks hakkama. Võib ka mõne teise eriala valida, peaasi, et oleks tõeline töö.»
«Kas muusika, maalikunst, üldse kunst ei olegi töö?» vaidles Slava.
«.Jah, ainult see töö on niisugune ... kuidas sulle nüüd öelda ... pilvedes.» Ta liigutas õhus pakse sõrmi.
«Miks pilvedes?» ei andnud Slava alla. «Kui paljud kunstiinimesed on Venemaale kuulsust toonud: Tšaikovski, Glinka, Repin, Tolstoi...»

«Noh, vennas,» venitas Konstantin Aleksejevitš, «need on ju gigandid, titaanid, seda pole igaühele antud.»
«Mina olen Slavkaga nõus,» ütles Miša. «Kui ta tahab saada muusikuks, siis tuleb tal ka muusikuks õppida. Te ju ise räägite: ta peab saama elukutse. Tähendab, ta astub kõrgkooli, saab inseneriks, jätab siis selle ameti sinnapaika ja hakkab muusikuks. Miks ta siis õppis, miks riik tema peale raha kulutas? Tema asemel oleks võinud õppida keegi teine. Kõrgkoole pole meil ülearu palju.»
«Mnjaa . . .» Konstantin Aleksejevitš pudistas mõtlikult sõrmedega leiba. «Paistab, et me ei leia ühist keelt. . .» Ta tõusis ja hakkas mööda tuba kõndima. «Ma pole ju mõni känd, saan aru. Tegin noorest peast laval kaasa, peaaegu oleksin näitlejaks hakanud... Ja naine ongi mul näitlejanna. Ma mõistan, noored haaravad alati elul kahe käega sarvist kinni ... » Ta ohkas pahinal. «Ka mina olin kunagi neljateistkümne aastane. Ja elu tundus ümberringi nagu mustav mets. Ma mäletan, kuidas ema mind alailma haletses: kuidas sa küll üksi läbi lööd... 1 äbi lööd! On ikka ütlemine!» Ta raius rusikatega õhku. «Läbi lüüa!!! Võidelda!!! Näete siis! Kui mina olin noor, siis mõtlesin: «Vaata, kus orishea koht, kuidas selle endale
152
saaks», aga Miša räägib: «Slava, ära kõrgkoolis ilmaaegu kohta kinni pane, selle koha peal võib mõni teine õppida ...» Teine! Aga kes see teine on? Ivanov? Petrov? Sidorov? Kes ta on? Tema sõber, sugulane või? Ta pole teda oma ihusilmaga näinudki! Talle on tähtis, et riik saaks veel ühe inseneri. Näed, mispärast tema südant valutab.»
«On see siis halb?» naeratas Slava.
«Ma pole öelnud, et see on halb.» Konstantin Alekseje-vitš jäi Genka ette seisma. «Nad tegid meid pihuks ja põrmuks, Genka.»
«Miks meid?» vaidles Genka. «Teid, mitte meid.» «Kuidas nii?» imestas Konstantin Aleksejevitš. «Alles sa olid minuga ühel nõul?»
«Oo-oh,» venitas Genka, «millal see oli...!» Ja ta astus eemale.
«Olen kaotanud ainsa liitlase... » laiutas Konstantin Aleksejevitš käsi. «Aga kelleks sina hakkad?»
«Ma lähen mereväkke,» teatas Genka.
«Pool tundi tagasi kavatsesid sa tööstuskooli minna, nüüd aga lähed mereväkke,» tähendas Slava.
«Kõigepealt lähen tööstuskooli, siis mereväkke,» vastas Genka külmavereliselt.
«Nii, nii... Aga sina, Miša?»
«Mina ei ole veel otsustanud.»
«Ka tema kavatseb tööstuskooli minna!» hüüdis Genka. «Aga siis astub kommunistlikku ülikooli.» «Jäta järele, Genka,» katkestas teda Miša.
«Kaugele sihite,» vangutas Konstantin Aleksejevitš pead. «Aga mina arvasin, Miša, et sina lõpetad keskkooli.»
«Ei tea,» vastas Miša vastu tahtmist, «emal on raske. Ma hakkan õhtuti õppima. Ja üldse, eks näeb.»
Ta vaatas pronksilustustega kaunistatud kella. Tema pilk tabas suure osuti välkkiire liigutuse, kui see võpatades number üheksa peal tardus. Kolmveerand kaksteist. Poisid asutasid koju minema.
«No-noh,» ütles Konstantin Aleksejevitš neil käsi surudes, «ärge olge minu peale pahased. Ma ju soovin, et teil, tõesti hästi läheks.»
153

66, KIRJAVAHETUS

Saabus vastus aadresslauast. «Vastuseks teie järelepärimisele teatame, et adressaadi kohta teadete saamiseks on vaja nimetada otsitava isiku sünniaasta ja -koht.»

«Eks mine ja võta kinni, kus see Maria Gavrilovna sündis!» ütles Genka. «Ei, tuleb Piiterisse sõita,» ütles Miša. «Aga see vastus on kõige puhtam bürokratism. Kirjutame komsomolirakukese sekretärile.» Nad koostasid niisuguse kirja: «Petrograd, VKNU rakukese sekretärile. Kallis seltsimees sekretär! Andke andeks, et tüütame. Asi on väga tähtis. Enne sõda, 1914. aastani elasid Peiro-gradis S. S. Vassiljeva majas kodanik Vladimir Vladimi-rovitš Terentjev, tema naine Ksenja Sigismundovna ja ema Maria Gavrilovna. Palun teatage, kas nad elavad seal või kuhu nad on kolinud. Muidugi mitte kõik, sest Vladimir Vladimirovitš lendas koos laevaga õhku, kuid ema ja naine on arvatavasti elus. Me kord juba küsisime, aga meilt nõutakse sünniaega ja -kohta, mis on kõige puhtam bürokratism. Teil kui VKNÜ sekretäril tuleks see tulise rauaga välja põletada. Pioneeritervilusega Polja-kov, Petrov, Eldarov.»
Poisid saatsid kirja ära ja hakkasid vastust ootama. Lähenes esimese poolaasta lõpp. Tuli palju õppida ja ka rühmas oli tööd kuhjaga.
Aga liuväljal pidi ju ka käima.
Nad läksid liuväljale õhtul, riietusid kitsastel pinkidel rutuga ümber, panid uisud alla ja viisid oma asjad siis riietusruumi. Uisud kopsisid klõbinal vastu põrandat ja see kolin kostis nagu retsitatiiv üle sumiseva riietusruumi, kus tuprus valge pakaseaur, mis läbi vahetpidamata ava-nevate uste liuväljalt sisse tungis.
Täiskasvanud uisutajad riietusid eraldi riietusruumis. Nad väljusid sealt, seljas mustad pingul trikood. Poisid sosistasid aupaklikult: «Melnikov ... Ippolitov ... Kusin ... »
Laternad heitsid lumest viirulisele jääle valguselaike. Uisutajad sõitsid ringis, veidrad oma liigutuste sihituses. Nad liikusid summas, kuid igaüks sõitis omaette — üksi, paaris või kihutas võidu. Algajad sõitsid ettevaatlikult, tõstsid jalgu kõrgele, tõukasid end kohmakalt ära ja liikusid hooga edasi.
154
Kõik lapsed sõitsid «tritsudega» ja «nurmistega», ainult Jura üksi «norrakatega».
Must kootud kostüüm seljas, sõitis ta mööda võidusõidu-rada, käed seljal, ettepoole kumaras,' pikendades pööretel efektselt ristsammu. Kogu tema olek väljendas ülimat põlgust teiste laste vastu.
Miša ja Slava ei teinud Jurast väljagi, aga Genka ei suutnud Juri suurelisust taluda. Kord sõitis ta ringteele ja proovis Juraga võidu kihutada. Genka oli väga hea uisutaja, kooli parim, aga või siis tema «tritsudega» sai «norrakate» vastu! Ta jäi oma häbiks Jurast tervelt pool ringi maha.
Pärast seda juhtumit hakkasid kõik Genkat narrima. Sõitsid tal kannul ja hüüdsid:
«Kuule, vildikuvend, põruta rekord!»
Suurest meelehärmist ei läinud Genka enam liuväljale ja jättis ka tänavatel uisutamise.

67. GENKA SÜNNIPÄEV

Ükskord teatas Genka Mišale ja Slavale, et kutsub neid laupäeval oma sünnipäevale. Poisid imestasid: «Kas kostitus on sinu poolt?»
«Kostitus minult, kingitused teilt!»
Poisid tulid laupäeva õhtul Genka juurde ja hämmastusid, nähes rikkalikult kaetud pidulauda. Laua serval suhistas aurujugasid samovar, maalitud teekann tipus. Taldrikul oli pekiviile, vareenikuid hapukoorega, pirukaid ja klaaskompvekke. Laua juures askeldas Agrippina Tihhonovna.
«See alles on midagi!» venitas Miša. «Oh seda Genkat! ... »
«Mis kapitali eest sa selle varustasid?» küsis Miša,
Genka muheles.
«See on juba peremehe asi ... »

«Isa saatis,» ütles Agrippina Tihhonovna. «Mina räägin: «Gennadi, sulle jätkub neist toiduainetest kuuks ajaks.» Aga tema ei võta kuuldagi: pane aga lauale ja kogu lugu. Isasse läinud!» lisas ta, ei tea, kas laitvalt või kiitvalt.
«Koguni kompvekke on saatnud,» ütles Miša.
155
«Ei,» ütles Agrippina Tihhonovna, «klaaskompvekid ostis Gennadi ise — ta ju müüs uisud maha.»
«Tädi!» hüüdis Genka. «Ma palusin teid!»
«Mis seal ikka,» rehmas Agrippina Tihhonovna käega. «Parem ongi, kes neid vilte nii palju osta jõuab.»
«Kui ma oleksin teadnud, et sa uhkust taga ajades uisud maha müüd, ma poleks sulle külla tulnudki,» ütles Miša.
«Saan ilma uiskudetagi hakkama,» väärutas Genka pead. «õige mul asja, «tritsud»! Ma astun tööstuskooli ja ostan «norrakad». Sina ju müüsid ka oma margikogu
maha? Eks? Miks?»
«Oli tarvis,» vastas Miša põiklevalt.
«Ma tean,» ütles Genka, «sa kogud nahkpintsaku jaoks. Tahad sarnaneda tõelise kommunistliku noorega.»
«Võib-olla,» vastas Miša ebamääraselt. «Ka Slavka müüs oma malendid maha.»
«Kas tõesti?» imestas Genka. «Luust malendid? Misjaoks?»
«Oli tarvis,» vastas ka Slavka põiklevalt. Kostis kolm kella.
«See on meile!» ütles Agrippina Tihhonovna ja läks ust avama.
Tuppa astus Miša Korovin, seljas vormimantel ja peas töökoloonia liikme vormimüts
Ta teretas poisse, riietus lahti, võttis taskust paki cBoxi» paberosse ja pani suitsu ette.
«Kuidas sul läheb?» küsis Miša.
«Tasapisi ikka edeneb. Eile andsin neljanda järgu ära.»
«Kui palju sa nüüd saama hakkad?»
«Oma üheksakümmend rubla,» vastas Korovin hooletult, tiris taskust välja paraja äratuskella suuruse uuri, surus selle vastu kõrva ja ütles: «Ei saa ega saa meistri juurde mindud. Seda on tarvis puhastada.»
«Näita!» Genka võttis kella pihku, kuulatas. «Täitsa korralik käik.»
«Pole viga jah,» ütles Korovin, «viisteist kivi.» Ta peitis kella kuuetaskusse. «Meil organiseeriti komsomoli-rakuke. Ma andsin juba avalduse ära.»
Poisid kannatasid üheksakümmend rubla kuus ja kella välja, kuid see läks küll liiale. Nemad on alles pioneerid, ainult unistavad komsomolist aga Korovin on juba avalduse andnud.
«Ka meid suunatakse varsti komsomoli, otse rühmast,» ütles Miša, kõõritades silmanurgast Genka ja Slava poole.
156
Need vaikisid, otsekui oleks Miša jutt tõepoolest paika pidanud.
«Kas teate, kes meile kolooniasse saadeti?» küsis Korovin.
«Kes?»
«Kitsipunga-Borka.»
«Tõesti?»
«Just. Isa oleks ta tupe pärast peaaegu maha löönud. Ta jooksis kodunt ära. Nüüd on meil.»
Jälle kostis kolm kella. Agrippina Tihhonovna läks avama. Tuppa astus Zina Kruglova. Genka võttis sisse piduliku poosi.
«Kallid külalised, võtan vastu õnnesoove ja kingitusi! Palun mitte tõugelda ja järjekorrast kinni pidada.»
Zina naeris vahetpidamata. Ta oli juba kord selline naeruhimuline.
Ta kinkis Genkale klouni, kes oli oma salkus juustega väga sünnipäevalapse moodi.

«Suurepärane,» ütles Genka. «Tüdrukud paistavad oma korralikkusega silma nagu alati. Millega poisid mind rõõmustavad?»
nu«dA!»h jaa,» kohmas Miša, «oleksin peaaegu unustaTa avas oma koti, võttis sealt paki ja hakkas seda lahti harutama. Kõik pidasid tema käsi silmas. Lõpuks keeras Miša lahti viimase paberilehe ... Välgatas uisu metalne tera ... «norrakas»!
Genka võttis uisu kätte, vedas ettevaatlikult küünega mööda tera, laskis vastu tera nipsu ja ütles siis: «Vahva ... Aga kus on teine?» Miša laiutas käsi:
«Ongi ainult üks ... teist ei saanud. Pole midagi, sõi-ad esialgu ühega, küll pärast paistab.»
Genka nägu oli nii hale, et isegi Zina ei hakanud aerma. Ja ometi oli nii naljakas ette kujutada, kuidas enka liuväljal ühe uisuga sõidab!
Genka pani uisu taburetile, ohkas sügavalt ja ütles urduva häälega: «Palun lauda.»
«Oota,», peatas teda Slava. «Minul on ju ka kingitus.» Ta pistis käe portfelli, soris seal kaua ja ... tõmbas välja teise uisu.
«Mängisite kokku!» kiunatas Genka, jäi vait, vaatas
157
Sõpradele otsa ja ütles pikkamisi: «Niisiis margikogu, malendid, nahkpintsak.»
«Hüva,» selle vaikime selguse mõttes maha.»

68. PUŠKINO

Lõpuks saabus Petrogradist vastus:
«Tere, poisid! Teie kiri sattus minu kätte. Kartoteegis on Terentjeveid palju, aga ükski neist pole õige. Maja kunagine omanik Vassiljeva, keda ma just selle pärast külastasin, ütles, et enne sõda elanud tema pool tõepoolest Terentjevid, ema aga elas kuskil Moskva lähistel. See ongi kõik, mis ma suutsin välja uurida. Bürokraatia suhtes ei ole teil õigus. Petrogradis elab mitu tuhat Terentjevit ja ilma täpsete andmeteta on võimatu aadresse anda. Komsomolitervitusega Kuprijanova.»
«Niisiis,» ütles Miša. «õppige kasutama teaduse ja tehnika saavutusi.»
«Kus see tehnika siin on?» küsis Genka.
«Kas postiside ei ole siis tehnika? Näete, kuidas toimivad arukad inimesed, jaburad aga tormavad kes teab kuhu.»
Genka torkas vastuseks:
«Selle bürokraatiaga tõmbas ta sind ilusasti.»
«Pole siin ilusat midagi,» ütles Miša, «aga asi pole selles. Pühapäeval sõidame Puškinosse ja võtame suusad kaasa.»
«Mispärast suusad?» imestas Slava.
«Konspiratsiooni mõttes.»
Pühapäeval tulid sõbrad Puškino jaamas rongilt maha. Igaühel olid käes suusad ja kepid. Piki kõrget puust perrooni, mille peal oli kiivakiskunud paviljon, seisid ridamisi lummetuisanud müügiputkad. Putkade tagant hargnesid igasse külge laiad, pihtaedade mustades raamides tänavad. Pihtaiad piirasid nelinurkseid suvilakrunte. Klaasverandadega puumajade juurde viisid lumme tallatud teerajad. Tühja asulat elustasid korstnatest tõusvad sinakad suitsusambad.
158
«Läheme üht külge pidi sinna ja teist pidi tuleme tagasi,» ütles Miša. «Peaasi — ühtki nimesilti ei tohi vahele jätta.»

«Parem küsime külanõukogust,» ütles Slava. «Ei tohi,» vaidles Miša, «asula on väike, see äratab kahtlust.»
«Keda meil karta!» ütles Genka. «Vanamutil hoopis hea meel, kui me aarde üles leiame.»
«Sa pole teda oma ihusilmaga näinudki, ja arutad,» tähendas Miša. «Lähme!»
Nad otsisid päev otsa, kuid Terentjeva maja ei leidnud.
«Nii ei tule meil mitte midagi välja,» ütles Slava, kui poisid jälle jaama kogunesid, «pooled majad on ilma siltideta. Peab külanõukogust küsima.»
«Ma ütlesin sulle juba, et ei tohi!» vihastas Miša. «Kas te olete unustanud, mida ütles Sviridov? Järgmisel pühapäeval tuleme uuesti.»
Poisid võtsid suusad alt ära. Kui nad kassa juurde astusid, hõigati neid: «Tere, poisid!» Poisid pöörasid ümber ja nägid akrobaate Jelenat ja Igorit.
Leena naeratas sõbralikult. Tema blondid kiharad langesid karusnahkse mütsi alt mantlikraele. Igor vaatas nagu alati tõsiselt ja põristas poistel kätt surudes bassihäälel:
«Kui palju vett on merre voolanud!»
«Kas te käisite suusatamas?» küsis Leena. «Miks te meile sisse ei astunud?»
«Kas te siis elate siin?» küsis Miša.
«Siin jah. Meil on oma maja. Lähme!» va«Hilja on,» ütles Miša, «me tuleme järgmisel pühapäeval.»
«Kindlasti tuleme,» kinnitas Genka ja lisas salapäraselts «Meil on siin üks asi ajada.» «Mis asi?» küsis Leena.
«Ah, niisama.» Miša heitis Genkale raevuka pilgu.
«Öelge ikka,» käis Leena peale.
«Ma otsin oma tädi,» ütles Genka äkki.
Leena imestas:
«Aga su tädi elab ju Moskvas!»
«See on üks tädi, aga too on teine.»
«Ja kas te leidsite ta üles?»
«Ei, me kaotasime aadressi ära.»
«Kuidas tema nimi on?» Poisid vaikisid.
159
«Kuidas tema nimi on? Või kaotasite nime ka ära?»
«Tema nimi on Terentjeva, Maria Gavrilovna,» ütles Miša äkki. «Kas te tunnete teda?»
«Maria Gavrilovna Terentjeva? Tunnen küll,» ütles Leena. «Ta elab meie kõrval. Lähme, me näitame teile.»

69. NIKITSKI

«Võtke arvesse,» ütles Miša minnes, «tädile ei tohi rääkida, et Genka teda otsib!» «Miks?»
«See on pikk lugu. Ta mõtleb, et Genka on surnud, ja kui talle ropsupealt välja pahvatada, võib ta rõõmu pärast südamerabanduse saada.»
«Me pole temaga peaaegu üldse tuttavad,» ütles Leena. «Ta elab väga endassetõmbunult.»
«Ja üldse,» jätkas Miša, «ärge rääkige kellelegi. Ärge rääkige oma isale ka.»
«Isa on surnud,» ütles Leena.
Miša kohmetus:
«Anna andeks.» Ja küsis, kui oli veidi aega vaikinud: «Kuidas te siis nüüd hakkama saate?»
«Töötame Igoriga õhuatraktsioonis «2 Busch 2».» Nad jõudsid väikese maja juurde.
«Ja seal elab Maria Gavrilovna.» Leena osutas naabermajale.
Kõrge plangu tagant paistis ainult katus, serval urbne lumekoorik. «Mis tänav see on?» küsis Miša.

«Voorimeeste Agul,» ütles Igor. «Meil on number kaheksateist, Terentjevitel kakskümmend.»
«Otsisid ikka küll!» Miša vaatas Genkale etteheitvalt otsa.
«Mitte ei mõista, kuidas mul see kahe silma vahele jäi,» pomises Genka silmi maha lüües.
«Sellel tänavapoolel pole isegi suusajälgi,» tähendas Slava.
«Kuidas ei ole?» pomises Genka jalgrada silmitsedes. «Kuhu nad kadusid? ... On ära tallatud! Vaadake, missugune liiklus siin on!» Ta osutas tühjale tänavale.
«Lähme meile,» pakkus Leena. «Me pole küll kolm
160
päeva kodus olnud, aga kohe paneme ahju kütte ja hakkab hästi soe.»
Maja oli pisike ja vaikne. Aknaid kattis kohev härmatis. Seinal tiksus kell. Põrandalauad kiuksusid veidi jalga all. Puhtakspestud põrandaid katsid kirjud kaltsuvaibad. Lillelise vahariidega kaetud laua kohal rippus suur petrooleumilamp. Seinal rippusid mehe ja naise suured raamitud portreed. Mehel olid lopsakad võitud vuntsid, peas korralik juukselahk, puhtaksaetud lõug toetus tagasikee-ratud nurkadega tärgeldatud kraele. «Täpselt nii nagu vanaisa portreel Revskis,» mõtles Miša.
Leena pani vana mantli selga, tõmbas jalga vildid ja sidus rätiku pähe. Nüüd meenutas ta külatüdrukut.
«Lähme puid tooma,» ütles ta Igorile.
«Meie toome,» hüüdsid poisid. «Näita, kust!»
Leena avas kuuriukse. Miša ja Genka lõhkusid puid. Slava ja Igor viisid puud tuppa.
Genka sattus hoogu.
«Me lõhume nad kõik ära,» pomises ta kirvest viibutades.
Halg ei tahtnud järele anda.
«Võta teine,» ütles Miša.
«Ei!» Genka õhetas, tema budjonnovka oli pealaele kerkinud. «Halg on kangekaelne, aga mina ka.»
Varsti leegitses ahjus hele tuli. Lapsed seadsid end selle ette istuma: Leena ja Slava toolidele, teised põrandale.
«Nii me elamegi,» ütles Leena. «Me sõidame siia ainult vabadel päevadel, kui me ei esine.»
«Peab Moskvasse kolima,» põristas Igor bassihäälega.
«Aga minul on kahju,» ütles Leena, «siin elasid ema ja isa.»
Tuli hakkas lõõris venivalt undama, põrandal tantsisid punakad laigud.
«Me jääme siia terveks nädalaks,» ütles Leena. «Sõitke meile külla.»
«Ei tea,» ütles Miša, «meil on sel nädalal palju tege-
Ta vaikis natuke ja küsis: «ütle, kas teil pööning on?»
«On küll.»
«Kas sealt paistab Terentjevite õu?»
«Paistab küll. Miks sul seda tarvis on?»
«Tahan vaadata.»
161
«Lähme, ma näitan.»
Miša ja Leena läksid külma võõrusesse, sealt järsust trepist üles pööningule.
«Anna käsi,» ütles Leena, «muidu veel kukud.»
Nad pugesid sarikate vahelt läbi ja läksid viiluakna juurde.
Asula laius suurte kvartalite ruutudena, selle taga mustendas mets, mida poolitas raudteeliin. Lumel mustasid majade, aedade ja kuuride pikad varjud. Telefonitraadid jooksid postist postini, mille küljes kükitasid portselan-kannude mügarikud. Oli valge, peaaegu nagu päeval.

Leena seisis Miša kõrval. Tema nägu tundus kuuvalguses täiesti läbipaistev. Ta hoidis Mišal käest kinni. Mõlemad vaikisid... Miša vaatas vana kivimaja, raarrias, lagunema hakkavaid kõrvalhooneid, plangu äärde laotud palke. Puutumata lumi krundi paremal poolel ja jäätunud aknad näitasid, et elamiseks kasutatakse ainult maja pahemat poolt.
Õu oli tühi.
Kuskil hüüatas vedurivile ja katkes sealsamas.
Maja uks avanes. Tagatrepile tuli pikk mees, poolkasukas õlgadele heidetud. Ta seisis seljaga Miša poole ja suitsetas. Siis viskas ta koni lumme ja pöördus aeglaselt ümber. Miša surus kõigest jõust Leena kätt.
See oli Nikitski.

70. ISA

Poisid jõudsid koju hilja õhtul.
Ema luges. Ta pöördus Miša poole ja vangutas etteheitvalt pead.
«Saad aru, ema, me kohtasime Puškinos tuttavaid ja jäime natukeseks sinna. Ma sõin seal õhtust, nii et ära muretse.» Ta vaatas üle ema õla raamatusse. «Mida sa loed? «Anna Kareninat» . .. »
Ema kuulis tema hääles ükskõiksust ja küsis:
«Kas sulle ei meeldi?»
«Mitte eriti. Mulle meeldib «Sõda ja rahu» rohkem.» Miša istus voodile.
«Miks?»
««Sõjas ja rahus» on kõik kangelased tõsised inimesed: Bolkonski, Bezuhhov, Rostov ... Aga siin ei saa aru, mis
162
inimesed need on. Stiiva on mingi logard; Ta on nelikümmend aastat vana, aga mängib ikka veel lapsukest.»
«Kõik kangelased ei ole kergemeelsed,» vaidles ema, «näiteks Levin.»
«Levin on tõsisem. Aga teda ei huvita ju miski muu peale tema majapidamise.»
«Saa aru,» ema otsis pikkamisi sõnu, «need olid oma aja inimesed.»
«Ma mõistan.» Miša lamas juba voodis, käed pea all. «See on suurilma seltskond. Aga ka «Sõjas ja rahus» kirjeldatakse suurilma seltskonda. Kuid vaata, milline vahe. Seal on inimestel eesmärk, püüdlused, nad tunnetavad oma kohust ühiskonna ees, aga siin ei saa aru, mille jaoks nad elavad. Näiteks Vronski, Stiiva. Inimesel peab ju olema elus eesmärk?» ,
«Muidugi peab,» ütles ema, «kuid «Anna Karenina» igal kangelasel on eesmärk. Tõsi küll, need eesmärgid on kitsalt isiklikud, näiteks isiklik õnn, elu koos armastatud inimesega. Need on muidugi väikesed eesmärgid, aga ikkagi eesmärgid.»
Miša nõjatus küünarnukile:
«Mis eesmärk see on, ema! Kui nii arutleda, siis tuleb välja, et ka joodikul on eesmärk — juua. Ja nepmanil — raha koguda. Ma ei räägi ju üldsegi niisugusest eesmärgist. Eesmärk peab olema ülev, õilis. Me ajasime hiljuti juttu Konstantin Aleksejevitšiga. Varem ta käis tööl ainult raha pärast, tema eesmärk ei olnud seega õilis. Aga nüüd töötab ta ööd ja päevad, tahab vabrikut taastada, tema eesmärk on seega õilis. Ja näiteks minu isa. Tema andis revolutsiooni heaks oma elu. Järelikult temal oli kõige ülevam ja õilsam eesmärk.»
Nad vaikisid.
«Ma kujutan endale isa väga hästi ette,» ütles Miša äkki. «Mulle tundub, et ta ei kartnud kunagi.»
«Jah,» ütles ema, «ta oli julge inimene.»
Nad jäid vait, Miša teadis, et emal on isast raske rääkida.

Siis sulges ema raamatu, kustutas tule ja heitis samuti magama, aga Miša lamas veel kaua avasilmi, silmitsedes üle toa libisevaid kuuvalguse välgatusi.
Jutuajamine emaga oli teda erutanud. Vahest ehk alles nüüd, kui nad rääkisid elu eesmärgist, andis ta endale esmakordselt aru, et lapsepõlv on lõppemas ja ta astub
ellu.
163
Ja oma tulevikule mõeldes ei tahtnud ta endale mingit teistsugust elu kui see, mida oli elanud isa ja teised isaga sarnanevad inimesed — inimesed, kes andsid oma elu revolutsioonivõitluse heaks.

71. GENKA EKSITUS

Miša rääkis Sviridovile, et ta oli näinud Nikitskit. SvI-ridov käskis poistel oodata ja mitte enam Puškinosse sõita.
Ja poistel olidki nüüd muud mured. Rühmanõukogu oli otsustanud suunata komsomoli Miša, Genka, Slava, Sura Ogurejevi ja Zina Kruglova. VKNÜ rakuke oli nad juba vastu võtnud ja nad valmistusid rajoonikomitee vastuvõtukomisjoni ette astuma.
Miša närveeris väga. Ta ei suutnud kuidagi uskuda, et temast saab kommunistlik noor. Kas tõesti täitub tema kõige salajasem unistus? Ta vaatas varjatud kadedusega kommunistlikke noori, kes tunglesid rajoonikomitee koridoris. Need olid lõbusad, sundimatud noored! Huvitav, mis tunne neil oli, kui nad vastuvõtukomisjonis käisid? Küllap närveerisid niisamuti. Kuid neil on see seljataga, aga tema, Miša, istub araksläödult suure, kuulutusi täisriputatud ukse taga. Ukse taga istub koos komisjon ja varsti otsustatakse seal tema saatus.
Esimesena kutsuti sisse Genka.
«Noh, kuidas oli?» sööstsid lapsed tema juurde, kui ta toast välja tuli.
«Kõik on korras!» Genka lükkas oma budjonnovka uljalt viltu. «Ma vastasin kõikidele küsimustele.»
Ta luges üles talle esitatud küsimused, sealhulgas ka; missugune kandidaadistaaž on õpilastele ette nähtud.
«Ma vastasin, et kuus kuud,» ütles Genka.
«See on ju vale,» ütles Miša, «aasta.»
«Ei, kuus kuud!» oli Genka kindel. «Mina vastasin niimoodi ja esimees ütles, et see on õige.»
«Kuidas siis nii?» kahtles Miša. «Ma ise lugesin põhikirja.»
Kutsuti Miša. Ta sisenes suurde tuppa. Ühe laua taga istus koos komisjon. Kõrval istus Kolja Sevastjanov. Miša istus aralt toolile ja ootas küsimusi.
Esimees, heledapäine noormees, seljas vene särk ja
154
nahkpintsak, luges kiirustades ette Miša ankeedi, öeldes iga sõnatagant vahele «nii»:
«Poljakov — nii, Mihhail Grigorjevitš — nii, õpilane — nii... »
«Ta on meie aktivist,» kuulutas Kolja Sevastjanov, «salgajuht ja õpilaskomitee liige.»
saa«mMei s iseagoi marau.m»ehi kiidad,» katkestas teda esimees, «küll
Miša vastas kõikidele küsimustele. Viimane küsimus käis kandidaadistaaži kohta.
kõMkil^ct^a dis, et see on aasta, kuid Genka Ja ta ütles
«Kuus kuud ... »
«Vale,» ütles esimees, «aasta. Hea küll, mine!»
Rajoonikomiteest sõitsid poisid Sviridovi juurde, kes'oli nad hommikul kella kümneks välja kutsunud. Miša ja Slava sõitlesid kogu tee Genkat. Ka Slava oli valesti vastanud.
«Nüüd tiakka jälle otsast pihta,» ütles Miša, «kõik võetakse vastu, ja meid mitte. Terve kooli ees silmad häbi täis!»

«See-eest on ta uisutamises väga edukas!» ütles Slava. «Kaob terveteks päevadeks liuväljale, ajalehte ei võta enam kättegi.»
Juhtunust rõhutud Genka vaikis ja hingas vaid raevukalt vastu trammi jäätunud akent. Kuid vaikimisest polnud abi. Sõbrad põhjasid teda edasi, ja mis kõige solvavam, rääkisid temast kolmandas isikus, teda isegi kõneta-mata.
«Meil on kõik korras!» osatas Miša Genkat. «Kus meil alles mehed — pea otsas ja meri põlvini.»
«Meie käes on see käkitegu,» lisas Slava.
«Ta unistab aina varandusest,» ei rahunenud Miša, «aina
varandus ja varandus.,. Kus tuli varahoidja välja.»
«Ta sihib miljonäriks,» lisas Slava, kuid leebemalt. Tal hakkas Genkast kahju.
Nad jõudsid Petrovkale suure maja juurde, kus neid all ootas läbipääsuluba minekuks tuppa number 203, seltsimees Sviridovi juurde.
«Miks te siis hilinete, sõbrad?» küsis Sviridov, kui nad sisse astutsid
«Meil-läks rajoonikomitees aega, vastuvõtukomisjonis.»
«Ohoo!» Sviridov kergitas kulme. «Õnnitlen vastseid kommunistlikke noori.»
Poisid ohkasid.
165
«Mis juhtus?» küsis Sviridov.
«Läbi kukkusime,» ütles Miša.
«Läbi kukkusite?» imestas Sviridov. «Millega?»
«Küsimusega kandidaadistaaži kohta.»
«Selles olen mina süüdi,» ütles Genka mornilt.
«Aga kuidas te teistele küsimustele vastasite?»
«Vist õigesti.»
«Mis te siis muretsete?» puhkes Sviridov naerma. «Ühe vale vastuse pärast teid tagasi ei lükata. Nii et ärge kurvastage .. . Aga nüüd asume asja juurde, poisid. Kuulake mind tähelepanelikult. Nikitski nimetab end kangekaelselt Sergei Ivanovitš Nikolskiks. Ta toetub sealjuures mitmetele tunnistajatele, muu hulgas ka Filinile.» Sviridov muigas. «Kuigi nad on pärast tupe kaotsiminekut omavahel kõik sõjajalal. Filin süüdistab filatelisti, filatelist Filinit. Muide,» ta vaatas poistele otsa, «nad jõudsid oma lao õigeaegselt likvideerida, keegi on neile ilmselt hirmu peale ajanud.»
Poisid põrnitsesid vaikides põrandat.
«Jah,» kordas Sviridov, «keegi ajas neile hirmu peale. Aga nüüd korraldame vastastamise teie ja Nikitski vahel. Te peate rääkima kõik, mis teate. Vastake kõikidele küsimustele ausalt, nii nagu asi tegelikult oli, midagi juurde mõtlemata. Minge nüüd kõrvaltuppa ja oodake. Teid kutsutakse, kui tarvis. Jah ... » Sviridov võttis sahtlist kor-tiku ja ulatas selle Mišale. «Kui ma küsin, miks Nikitski tappis Terentjevi, tood sina, Poljakov, lagedale kortiku.»

72. VASTASTAMINE

Kõigepealt kutsuti Slava, siis Genka ja lõpuks Miša.
Miša astus sisse. Laua taga istus Sviridovi kõrval veel üks vanapoolne mereväevormis mees, piip suus. Genka ja Slava istusid kombekalt seina ääres, mütsid põlvedel.
Sviridovi vastas keset tuba istus toolil Nikitski. Ta istus hooletus poosis, jalg üle põlve, seljas kaitsevärvi frentš, jalas sinised kalifeepüksid ja saapad. Tema mustad juuksed olid korralikult üle pea kammitud.
Toas tantsisid säravad päikeselaigud.
Kui Miša sisse astus, heitis Nikitski talle kiire torkava pilgu. Aga siin ei olnud Revsk ja raudteevahi putka. Miša

166
vaatas Nikitskile üksisilmi otsa. Ta vaatas Nikitskit ja nägi läbipekstud verist Polevoid, lahtivõetud raudteerööpaid ja rohelist välja, kus jooksid ratsaniku kaotanud hobused.
«Kas te tunnete seda meest?» küsis Sviridov ja osutas Nikitskile.
«Tunnen.»
«Kes ta on?»
«Valeri Sigismundovitš Nikitski,» vastas Miša kindlalt Nikitskile otsa vaadates. Nikitski istus liikumatult.
«Jutustage üksikasjaliselt, kust te teda tunnete,» ütles Sviridov.
Lirnäiälkaiosst
Miša rääkis Revski ründamisest, kallaletungist ešelonile, Filini laost.
«Mis teil on öelda, kodanik Nikitski?» küsis Sviridov.
«Ma juba rääkisin,» vastas Nikitski rahulikult. «Teil on palju autoriteetsemaid tunnistusi kui selle lapse väljamõeldised.»
Kas te väidate ikka veel, et te olete Sergei Ivanovitš Nikolski?»
«Jah.»
«Ja te elasite Maria Gavrilovna Terentjeva majas kui tema poja Vladimir Vladimirovitš Terentjevi endine alluv?»
«Jah. Ta võib seda tunnistada.»
«Te väidate ikka veel, et Vladimir Vladimirovitš Terentjev hukkus lahingulaeva plahvatuse läbi?»
«Jah. See on kõigile teada. Ma püüdsin teda päästa, kuid tagajärjetult. Mind ennast korjas kaater üles.»
«Nii et te püüdsite teda päästa?»
«Jah.»
«Hästi... Nüüd öelge teie, Poljakov...» Sviridov viivitas ja küsis siis, pööramata Nikitskilt läbitungivat pilku: «Ega te ei tea, kes Terentjevi maha laskis?»
«Tema!» vastas Miša veendunult ja osutas Nikitskile. Nikitski istus liikumatult.
«Polevoi rääkis mulle, ta ise nägi.»
«Mis teil selle kohta on öelda?» pöördus Sviridov Nikitki poole.
Nikitski muigas kõveralt.
«See on täielik totrus... Ja ma elan pärast seda tema ema majas! Kui te soovite säherdust sonimist uskuda... »
«Poljakov, missugused tõendused teil on?»
167
Miša ulatas kortiku. Nikitski vaatas talle pilku pööramata otsa.
Sviridov tõmbas tera tupest, keeras käepideme lahti ja võttis plaadi välja. Siis pani ta kortiku jälle kokku. Nikitski jälgis pinevalt tema käsi.
«Kodanik Nikitski, kas see ese on teile tuttav?»
«Ma näen seda esimest korda.»
«Olete ikka veel kangekaelne.» Sviridov pani kortiku paberite alla, tõusis, avas toa teises seinas oleva ukse ja ütles:
«Maria Gavrilovna, palun tulge sisse!»
Tuppa astus pikk naine, seljas must mantel, peas must rätik, mille alt tungisid välja hallid juuksed.
«Istuge, palun,» Sviridov osutas toolile. Naine istus ja sulges väsinult silmad.
«Kodanik Terentjeva, öelge, kuidas on selle inimese nimi,» ütles Sviridov.
«Sergei Nikolajevitš Nikolski,» ütles Terentjeva vaikselt, tõstmata silmi.
«Kus, millal ja missugustel asjaoludel te temaga tutvusite?»
«Ta tuli sõja ajal minu juurde, kaasas kiri minu pojalt.»

«Kuidas teie poja nimi oli?»
«Vladimir Vladimirovitš.»
«Kus ta on?»
«Hukkus.»
«Millal?»
«Seitsmendal oktoobril tuhande üheksasaja kuueteistkümnendal aastal liinilaeva «Keisrinna Maria» plahvatuse läbi.»
«Kas te olete veendunud, et ta hukkus just nimelt plahvatuse läbi?»
«Muidugi,» naine tõstis silmad ja vaatas Sviridovile nõutult otsa. «Muidugi. Ma sain teate.»
«Kas teile saadeti ära tema asjad?»
«Ei. Oli neid siis võimalik saata? Kes võis tema asju päästa?»
«Nii et kõik teie poja asjad on kaduma läinud?»
«Ma arvan küll.»
«Tulge laua juurde.»
Terentjeva tõusis vaevaliselt püsti ja astus laua juurde.
Sviridov lev.õttis paberite alt välja kortiku ja ulatas selle Terentjevale.
168
«Kas te tunnete oma poja kortiku ära?» küsis ta kalgilt.
«Jah ... » ütles Terentjeva kortikut silmitsedes. «Jah ... » Ta vaatas Nikitskile hämmeldunult otsa, see istus liikumatult. «Jah ... see on meie oma ... see on tema kortik ... Vladimiri oma ... »
«Kas teid ei pane imestama see, et kõik teie poja asjad läksid kaduma, aga kortik jäi alles.»
Terentjeva ei vastanud midagi. Tema lauaservale toetuvad sõrmed värisesid.
«Te vaikite,» ütles Sviridov. «Vastake siis mulle... ma küsin teilt viimast korda: kes on see mees?» Ta osutas Nikitskile.
«Nikolski,» lausus Terentjeva vaevu kuuldavalt.
«Niisiis,» Sviridov tõusis püsti ja näitas käega Nikitski poole, «tema on teie poja mõrvar!»
Terentjeva vaarus, tema värisevad sõrmed klammerdusid laua serva külge.
«Mis . . .» sosistas ta, «mis te ütlesite?»
Talle otsa vaatamata luges Sviridov kuiva ametliku häälega:
«Seitsmendal oktoobril tuhande üheksasaja kuueteistkümnendal aastal tappis leitnant Nikitski püstolilasuga teise järgu kapteni Vladimir Vladimirovitš Terentjevi... Tapmise eesmärk: kortiku röövimine.»
Toas võttis maad vaikus. Nikitski istus liikumatult, pilk saapaninal. Terentjeva seisis kangestunult. Ta vaatas Nikitskile otsa, tema pikad kuivetud sõrmed surusid laua-serva.
«Valeri. .. » sosistas ta, «Valeri ... »
Tema surnukahvatuks tõmbunud näo valge laik lõikus toasinasse. Sviridov ja meremees sööstsid teda üles tõstma.

73. TERENTJEVITE PEREKOND

Mööda Jaroslavli maanteed kihutas sõiduauto. Selles istusid Sviridov, meremees, Terentjeva ja poisid. Kõrgeta teepeenarde taga vilksatasid mööda Moskva äärelinnade väikesed majad, kõrgepingeliini postid, ringraudtee metalne kaar. Siis hakkasid tulema männimetsad, kraavid, täis kohevat halli lund, Moskva-lähedased külad.
169
«See kortik,» rääkis Maria Gavrilovna, «kuulus tuntud relvasepale Polikarp Terentjevile, kes elas sada viiskümmend aastat tagasi. Pärimus jutustab, et ta toonud selle
Idamaadelt.» Miša müksas poisse ja tõstis sõrme püsti. «Jelizaveta Petrovna ajal,» jätkas Maria Gavrilovna, «sattus Polikarp põlu alla ja tõmbus tagasi oma mõisa. Seal ta meisterdas

peidiku. Arvatavasti tegi ta seda olude sunnil, aga võib-olla ka kirest mehhaanika vastu. Meie majas säilitatakse veel tänini tema tehtud asju: salasahtel, erilised tõstukid, koguni omakonstrueeritud kell. Kõige innukamalt harrastas ta tuukriasjandust, kuid kõik tema tuukriaparaatide ja hukkunud laevade ülestõstmise projektid olid tolle aja kohta fantastilised. Muide, tuukriasjandus ja laevade ülestõstmine said meie perekonnale omaseks. Nendega tegelesid Polikarp Terentjevi poeg ja pojapoeg ja minu poeg Vladimir. Paljud neist käisid ekspeditsioonidel. Vladimiri vanaisa elas mitu aastat Tseiloni saarel, tõstis seal mingit laeva üles, kuid edutult. Vladimiri isa kogus materjale «Musta Printsi» kohta. Kuid kõiki neid töid tehti saladuskatte all ja see saladus oli muutunud perekonnatraditsiooniks.» «Huvitav,» ütles Sviridov.

«Peidiku iseärasus,» jätkas Maria Gavrilovna, «seisis selles, et seda teadis ainult üks mees majas — perekonnapea. Meie, naised, selle vastu huvi ei tundnud. Siffer, mis juhatas kätte peidiku asukoha, oli peidetud kortikusse. Minu poeg Vladimir oli Terentjevite soo viimane esindaja. Ta sai kortiku minu mehelt viieteistkümnenda aasta detsembris. Vladimir sõitis just sejleks Puškinosse. Nimelt siis ta läkski tülli oma naise Ksenjaga. Naine nõudis, et mees jätaks kortiku talle ja näitaks peidikut. Saatuslik osa selles loos oli Ksenja vennal Valeri Nikitskil, ta oli nähtavasti veendunud, et peidikus hoitakse väärisesemeid. Kui see oleks nii olnud, oleks Vladimir sõtta minnes kor-tiku mulle jätnud. Möödunud aastal tuli Valeri. Ta kinnitas mulle, et peidikus hoitakse Vladimirit kompromiteerivaid dokumente. Ta rääkis, et Vladimir surnud tema kätel ja palunud enne surma need dokumendid hävitada. Just selle pärast jäänudki Valeri Venemaale ja on nüüd sunnitud end varjama.»

Auto jõudis Puškinosse ja peatus varsti Terentjevite maja ees.

Söögitoas, kuhu kõik läksid, seisis pikk söögilaud,

170

ümmarguste nikerdatud jalgadega. Laudlina üks nurk oi! tagasi keeratud. Vahariidel seisid kolmes kuhjas tatratangud. Ilmselt oli neid puhastatud.

«Kelli on majas palju,» ütles Maria Gavrilovna, «aga missugune neist on õige, seda ma ei tea.»

«Tõenäoliselt see, millest te rääkisite,» ütles Sviridov. «Lähme siis kabinetti.»

Kabinetis, sügavas nišis seisis puust kapis kõrge kell. Klaasi taga paistis kollakas numbrilaud. Sellel oli avause kõrval, kust kella üles keerati, vaevumärgatav kitsas pilu. Sviridov avas kellakapi ukse. Pendel õõtsatas vildakalt ja kolksatas.

Sviridov seadis osutid nii, et üks minut puudus kaheteistkümnest, pistis kortiku otsa pilusse ja madu ettevaatlikult paremale pöörates keeras kella üles.

Minutiosuti võpatas ja liikus paigalt, numbrilaua kohal avanes uks ja sealt hüppas välja kägu. Ta kukkus kaksteist korda, siis hakkas kell kägisema, kägu nihkus ettepoole, selle järel pöördus kogu kellakapi ülemine osa. Kel-lakapil olid kahekordsed seinad. Peidiku kavalus seisnes selles, et väljastpoolt paistis kellakapp ühest puust tehtuna. Alles pärast kella üleskeeramist avas sisemine vedru peidiku, mis kujutas endast sügavat nelinurkset kasti, täis dokumente.

Siin oli rulli keeratud ja niidiga kokku seotud, muljutud, narmendavate servadega joonestusi, mappe, mis olid pungil täis ajast koltunud paberilehti, vihikuid, suur safianköites kirjaplokk. Sviridov ja meremees võtsid dokumendid ettevaatlikult välja, laotasid lauale laiali ja hakkasid neid tähelepanelikult uurima, vahetades aeg-ajalt üksikuid lauseid. Poisid tunglesid laua ümber, püüdsid ka midagi näha.

«Kõik on järjestatud merede kaupa. Siin on isegi India ookean,» rääkis meremees. Ta luges ühe mapi kaanelt: «Inglise laev «Grosvenor» läks põhja tuhande seitsmesaja kaheksakümne teisel aastal Tseiloni saare lähedal. Laadung: kuld ja vääriskivid. Prikk «Betsy» .. .»

«Vaatame parem oma meresid,» katkestas teda Sviri-dov.

«Nii.» Meremees lappas mappe ja tegi ühe neist lahti. «Must meri."Siin on sisukord: «Trapezund», Krimmi khaani Devlet-Girei laev ... «Must Prints», läks põhja kahekümne neljandal novembril tuhande kaheksasaja viiekümne neljandal aastal Balaklavi lahes, purunes tormi ajal rannakaljudel,
171
laadung — viis miljonit rubla kullas ... » Ta lehitses pabereid ja vangutas pead. «Millised andmed! Hukkumiskohtade täpsed koordinaadid, pealtnägijate tunnistused, määratu teatmematerjal... »
«Vägev!» ütles Sviridov lõbusalt. ««Laevade ülestõstmise» seltsile kulub see kõik väga ära.»
«Jah,» kinnitas meremees, «see on hindamatu materjal.»

74. VASTUVÕTMINE

Auto kihutas mööda Jaroslavli maanteed Moskva poole. Miša, Genka ja Slava laiutasid tagaistmel. Poisid kiirustasid kooli pidulikule koosolekule, mis oli pühendatud Punaarmee viiendale aastapäevale. Sviridov ja meremees olid jäänud Terentjeva juurde.
«Aga ikkagi oli ta vastik vanamees,» ütles Genka.
«Kes?»
«Polikarp Terentjev.» «Miks?»
«Ei võinud siis peidikusse ka natuke sularaha torgata.» «Just-just,» puhkes Miša naerma. «Kui räägiks nüüd niidist ka.»
«Mis see niit siia puutub! Kas ma sinu arvates siis ei teadnud, et neil on laos relvad. Muidugi teadsin. Aga ma rääkisin meelega niidist, konspiratsiooni mõttes. Küll te näete, Nikitski tunnistab lõpuks üles, et tema laskis «Keisrinna Maria» õhku.»
«Miša,» ütles Slava, «aga kiri?»
«Ah jaa!»
Miša võttis taskust kirja, mille Sviridov oli talle äsja kätte andnud. Ümbrikule oli suure selge käekirjaga kirjutatud: «Mihhail Poljakovile ja Gennadi Petrovile. Isiklikult.»
Miša avas kirja ja luges ette:
«Tervist, armsad poisid Miša ja Genka!
Arvake ära, kellelt see kiri on. Arvasite? No muidugi arvasite, õige! See olen mina, seesama Sergei Ivanovitš Polevoi.
Seltsimees Sviridov kirjutas mulle teist: Ei oleks osanud aimatagi, et teie saate Nikitskist jagu! Mul on isegi natuke häbi, et ta mulle tookord Revskis kolki andis.
172
Kortiku kingin teile mälestuseks. Kui suureks saate, vaatate kortikut ja meenutate noorpõlve.
Endast võin teatada, et teenin jälle laevastikus. Tõstame laevu põhjast üles, remondime neid ja saadame sõitma mööda meresid ja ookeane.
Sellega lõpetan. Kommunistitervitusega,
Polevoi.»

Auto jõudis linna. Läbi tuuleklaasi paistis Suharevi torn.
«Koosolekule jäime küll hiljaks,» ütles Miša.
«Kui ei läheks üldse,» arvas Slava. «Mis huvi on meil vaadata, kuidas teistele komsomolipileteid kätte antakse.»
«Just selle pärast tulebki minna,» ütles Miša, «muidu naeravad veelgi rohkem.»
Juba oligi Arbat.
«Oleme kohal,» teatas autojuht.
Poisid ronisid autost välja ja läksid koolimajja. Trepp oli tühi ja vaikne, ainult tädi Broša istus riietehoiu ees ja kudus sukka. Koosolek oli juba alanud.

«Pole lubatud sisse lasta,» ütles tädi, «et enam hiljaks ei jäädaks.»
«Kallis tädi Broša,» palus Miša, «pühade puhul.» «No kui just...» ütles tädi Broša ja võttis nende riided vastu.
Poisid läksid trepist üles, astusid tasakesi täiskiilutud saali ja jäid ukse juurde seisma.
Saali teises otsas paistis punase riidega kaetud presiidiumilaud.
Seinal, laiade akende kohal rippus punane kangas, millel oli loosung: «Värisegu valitsevad klassid kommunistliku revolutsiooni ees! Proletariaadil ei ole kaotada midagi peale oma ahelate, võita aga on terve maailm.»
Miša taipas vaevu nende sõnade mõtet. Veebruaripäi-kese kahvatu ketas helkis talumatult aknaklaasidel, eredad kiired pimestasid silmi.
Kolja Sevastjanov lõpetas ettekande. Ta sulges märkmiku ja ütles:
«Seltsimehed! Selle päeva muudab meile veelgi pidulikumaks see, et VKNÜ Hamovniki rajooni komitee büroo otsusega võetakse täna komsomoli esimene grupp meie rühma parimaid pioneere, nimelt. .. »
Sõbrad punastasid. Genka ja Slava seisid, silmad maas,
173
aga Miša vaatas üksisilmi aknast välja päikesesse, nii et silmadel valus hakkas, ja talle paistis, et kogu taevas on täis tuhandeid väikesi säravaid kettaid.
«... nimelt,» jätkas Kolja ja avas jälle märkmiku. «Margarita Voronina, Zinaida Kruglova, Aleksandr Ogurejev, Svjatoslav Eldarov, Mihhail Poljakov, Gennadi Petrov ... »
Mis see siis on? Kas nad kuulsid valesti? Sõbrad vaatasid üksteisele otsa. Genka müksas suurest vaimustusest Slavat selga. Slava tahtis talle vastu anda. Kuid sealsamas lähedal istuv Aleksandra Sergejevna tõstis manitse-valt sõrme. Slava piirdus sellega, et tonksas Genkat jalaga.
Siis tõusid kõik püsti ja laulsid «Internatsionaali». Miša laulis kaasa heleda, äkitselt värisema löönud häälega.
Särav ketas akna taga lõi üha heledamalt põlema. Selle sära laienes ja haaras kogu taevalaotuse ühes majade katuste, kellatornide ja Kremli kontuuridega.
Miša vaatas ja vaatas seda ketast. Ja tema silme ees seisid ešelon, punaarmeelased, halli sõdurisineliga Polevoi ja tugevate lihastega tööline, kes purustab raske vasaraga ümber maakera mähitud ahelaid.

PRONKSLIND

ESIMENE OSA

PÕGENIKUD

1. ERAKORRALINE SÜNDMUS

Genka ja Slava istusid jõe ääres.
Genkal olid püksisääred üle põlvede ja triibulise madrusesärgi varrukad üle küünarnuki kääritud, tema punased juuksed turritasid igasse külge. Ta silmitses põlglikult paadijaama pisikest putkat ja ütles jalgu vees kõlgutades:
«Õige mul asja, jaam! Lõid kanakuudi seinale päästerõnga ja võtavad seda nüüd jaama pähe!»

Slavka vaikis. Tema kahvatu, päevitusest vaid roosakaks tõmbunud nägu oli pilves. Melanhoolselt rohukõrt närides mõtles ta mõnedest kurbadest sündmustest laagrielus.
Pidi see kõik juhtuma just siis, kui tema, Slavka, jäi laagrivanemaks! Tõsi küll, koos Genkaga. Aga Genkal pole sest sooja ega külma. Istub, nagu poleks midagi olnud, ja kõlgutab vees jalgu.
Genka kõigutas tõesti jalgu ja põhjas paadijaama:
«Jaam! Kolm purukspekstud pesupali. Oleks võinud lihtsalt kirjutada: «Paatide laenutamine» — tagasihoidlikult, kenasti, nii nagu asi on. Aga ei, «jaam»!»
«Ei tea, mis me küll Koljale ütleme,» ohkas Slavka.
«Aga mina tean. Me ütleme: «Kolja, elus tuleb alati ette sündmusi. Muidu oleks igav elada.»»
«Kuidas muidu — ilma nendeta või?»
«Ilma sündmusteta.»
Raudteejaama viivat teed silmitsedes ütles Slava: «Sul pole vastutustunnet.» Genka tegi käega õhus ringi:
«Tunne, vastutus! ... Ilusad sõnad ... Ma hoiatasin juba Moskvas: ärge laske laagrisse mudilasi. Mind ei võetud kuulda.»
«Sinuga ei tasu rääkida,» vastas Slava. Nad istusid veidi aega vaikides. Genka kõigutas vees jalgu, Slava näris rohukõrt.
176
Juulipäike kõrvetas. Rohus siristas rohutirts. Kitsas ja sügav jõgi väänles kallastelt allarippuvate põõsaste varjus põldude vahel, liibus vastu künkajalameid, möödus hiljukesi küladest ning puges, vaikne, karge ja külm, metsadesse peitu.
Tuul kandis mäe külje alla pugenud külast tanuma kaugeid hääli. Aga küla ise paistis siit aedade rohelusse uppunud plekk-, laast- ja õlgkatuste korrapäratu kogumina. Ainult jõe ääres parvesilla juures mustendas teeradade tihe ämblikuvõrk.
Slavka vahtis teed. Moskva rong on vist juba tulnud. Siis on Kolja Sevastjanov ja Miša Poljakov varsti siin. Slavka ohkas.
Genka muigas:
«Ohkad? Oh sind, Slavka!»
Slavka tõusis, tõstis käe varjuks silme ette: «Tulevad!»
Genka jättis jalgade kõigutamise ja ronis kaldale.
«Kus? Hm . . . Tulevad tõesti. Miša on ees. Tema kannul .. . Ei, see ei ole Kolja... Mingi poiss... Korovin! Ausõna, Korovin! Ja neil on kotid kukil.»
«Need on vist raamatud.»
Poisid vahtisid lähenevaid väikesi inimkujusid.
«Aga võta arvesse,» sosistas Genka, «ma selgitan ise .. . Ära sina vahele sega, võid kõik ära rikkuda. Küll mina juba oskan. Seda enam, et Kolja ei tulnud. Mis see Miša ka on? Õige mul asja!»
Kuid suurustamisest hoolimata oli Genkal kõhe tunne. Ees seisis ebameeldiv selgitamine.

2. EBAMEELDIV SELGITAMINE

Miša ja Korovin panid kotid maha. «Miks te siin olete?» küsis Miša.
Tal oli peas sinine soni ja seljas nahkpintsak, millest ta isegi suvel ei loobunud.
«Niisama.» Genka kompas kotte. «Raamatud?»
«Jah.» _ /
«Aga kus on Kolja?»
«Kolja enam ei tule. Ta mobiliseeriti laevastikku.» «Näed siis,» venitas Genka. «Aga kes tema asemele saadetakse?»

177
Miša viivitas vastusega. Ta võttis soni peast ja silus oma musti lokkis juukseid, mida ta alatasa võidis, et nad sirgeks läheksid.
«Kes siis saadetakse?» küsis Genka uuesti.
Miša viivitas vastusega sellepärast, et rühmajuhiks oli määratud teda ennast. Ja ta ei teadnud, mil moel seda uudist poistele teatada. Sõprade, oma klassivendade käsutamine on keeruline ülesanne. Aga Miša oli välja mõelnud kaks päästvat sõna. Ta ütles tagasihoidlikult, rõhutatud ükskõiksusega:
«Esialgu määrati mind.»
«Esialgu» oli esimene päästev sõna. Tõepoolest, kes peaks siis rühmajuhti ajutiselt asendama kui mitte tema abi?
Kuid tagasihoidlik ja leplik «esialgu» ei avaldanud oodatud mõju.
Genka tegi suured silmad:
«Sind? Mis autoriteeti meil siis külas enam on? Koljast pidasid kõik lugu .. . Isegi vanamehed.»
Siis ütles Miša teise päästva sõna:
«Ma keeldusin, aga rajoonikomitee kinnitas ära.» Ja tundes oma selja taga rajoonikomitee autoriteeti, küsis ta karmilt: «Kuidas te julgesite laagri omapead jätta?»
«Zina Kruglova on seal,» vastas Genka kähku.
«Vaata, Miša .. .» alustas Slava.
Kuid Genka katkestas teda:
«Noh, kas Korovin tuli meile külla või?»
«Asja pärast,» vastas Korovin ja tõmbas lurinal ninaga. Töökoloonia liikme vormiriietuses paistis ta puine ja paks. Tema nägu leemendas higist ja ta tõrjus kogu aeg kärbseid.
«Oled kolonistileival paksuks läinud,» tähendas Genka, «Toit on aus,» vastas Korovin. «Aga mis asju sa ajama tulid?»
Miša seletas, et Korovini lastekodu muudetakse töö-kommuuniks. Ja töökommuun paigutatakse siia, Karagajevo mõisasse. Homme tuleb siia direktor. Aga Korovin saadeti ette. Välja uurima, kuidas lood on. See on küll Rjazani kubermang, aga ka Moskvale üsna lähedal. Mõis on tühi. Tohutus mõisamajas ei ela mitte kedagi. Väga hea koht. Oleks raske kommuuni jaoks midagi paremat välja mõelda.
«Vhüit!» vilistas Genka, «Või see krahvinna teid mõisa lasebl»
178
Korovin vaatas Mišale küsivalt otsa:
«Kes see niisugune on?»
Genka hakkas kätega vehkides seletama:
«Mõisas elas varem mõisnik, krahv Karagajev. Pärast revolutsiooni putkas ta välismaale. Ja nüüd elab siin üks vanaeit, krahvi sugulane või kodakondne. Valvab mõisat. Ja ei lase sinna mitte kedagi. Ja ei lase teid ka.»
Korovin tõmbas jälle ninaga, aga nüüd kõlas see natuke haavunult.
«Kuidas ei lase? Mõis on ju riigi oma.» Miša ruttas teda rahustama:
«Just nimelt. Tõsi küll, krahvinnal on maja kui ajaloolise väärtuse kohta kaitsekiri. Siin olevat elanud kas tsaarinna Jelizaveta või Katariina Teine. Ja krahvinna hõõrub seda kirja igaühele nina alla. Aga mõtle nüüd ise: kui jätta tühjalt seisma kõik majad, kus tsaarid ja tsaarinnad kord lõbutsesid, kus siis rahvas elama hakkab?» Ja lugenud küsimuse sellega ammendatuks, ütles Miša: «Lähme, võtke kotid!»
Genka haaras varmalt koti, kuid Slava ütles paigast liikumata:
«Vaata, Miša ... Eile Igor ja Sjova ... »

«Ah jaa,» katkestas teda Genka kotti "maha pannes, «ma just tantsin öelda, aga Slavka ronis ette. Sa ronid ka alati ette, Slavka!» Ja ta hakkas kurtma: «Tead, missugune lugu juhtus, Miša ... Saad aru, niisugune lugu ... Kuidas sulle nüüd öelda ... »
Miša vihastas:
«Mis sa keerutad?!»
«Otsekohe... Niisiis... Igor ja Sjova lasksid jalga.»
«Kuhu nad läksid?»
«Fašiste peksma.»
«Mis fašiste?»
«Itaalia omi.»
«Sa räägid lollusi!»
«Eks loe ise.»
Genka ulatas Mišale kirja:
«Nägemist, poisid, me läheme fašiste peksma. Igor, Sjova.»
Miša luges korra, siis teise ja kehitas õlgu: «See on-mingi jama! Millal see juhtus?» Genka hakkas segaselt seletama:
«Eile, see tähendab, täna. Eile heitsid nad koos teistega magama, aga hommikul, kui me üles tõusime — neid ei ole.
179
Ainult see kiri. Tegelikult paistsid nad mulle juba eile väga kahtlased. Hakkasid järsku saapaid viksima! Mingit pidu ei ole, aga nemad kukuvad saapaid viksima. Naljakas!»
Ja ta hakkas tehtult naerma, õhutades ka Mišat naerma selle üle, et Igor ja Sjova olid võtnud nõuks saapaid vik-sida.
Aga Miša oli naerust kaugel.
«Kas te otsisite neid?»
«Igalt poolt. Nii metsast kui külast.»
«Äkki nad lõid pättidega mesti?» ütles Korovin. «Nii kui meilt mõni ära jookseb, uuri kohe järele: kas lähedal mõnd pätti pole. Ju see kehutas. Ja nad lähevad tingimata Krimmi. Praegu lähevad kõik Krimmi.»
Miša lõi käega.
«Mis pätte siin on! Needsamad abilised on lihtsalt kõik käest lasknud.» Ning ta mõõtis Genkat ja Slavat ülimalt põlgava pilguga.
«Mis meie siia puutume?» karjusid Genka ja Slavka nagu ühest suust.
«Puutute küll. Varem pole ära joostud, ja puututegi!»
Genka surus käed vastu rindu:
«Suur ausõna ... »
«Kellel su suurt ausõna tarvis on!» katkestas teda Miša. «Lähme laagrisse!»
Genka ja Slava vinnasid kotid kukile. Poisid hakkasjd
laagrisse minema.

3. MÕIS

Rada, mida mööda nad läksid, lookles põldude vahel.
Genka lobises vahetpidamata. Kuid ta oskas rääkida ainult kätega vehkides. Raamatukott kolis märkamatult, kuidagi iseenesest Korovini kukile tagasi.
«Kui teil ka õnnestub krahvinnast jagu saada,» vater-das Genka, «on siin ikkagi väga raske kommuuni organiseerida ja majapidamist sisse seada. See on otse välja öeldes võimatu. Mõisas ei ole mitte midagi. Mitte mingit, ei elus ega elutut inventari, ei atra, äket ega vankrit. Siin sünnib, vennas Korovin, igasuguseid asju.» «Missuguseid?»
«Naljamees! Me ju tulime siia pioneerirühma organisee-

180
rima. Aga mis on meie vastu? Vanemate vähene teadlikkus: nad ei lase lapsi rühma. Anname etenduse, ja rahvast tuleb nagu murdu. Aga kui pärast etendust koonduse välja kuulutame, jooksevad kõik laiali.»
«Tuntud lugu,» tähendas Korovin sügavamõtteliselt.
«Just nimelt,» haaras Genka sõnasabast. «Aga lapsed on ju külalapsed... Kui palju on neil eelarvamusi! Räägivad aina metsavaimudest ja kuraditest. Eks tööta siis nendega!»
«Teil on raske?»
«Üsnagi,» kinnitas Genka masendatult. Kuid lisas sealsamas suureliselt: «Aga kui me juba kord peame organiseerima, küll organiseerime ka. Nüüd tõime neile raamatuid.» Ta katsus käega kotti, mida Korovin tema eest tassis. «Anname etendusi, töötame kirjaoskamatuse likvideerimise kursustel, likvideerime kirjaoskamatust.»
Miša astus vaikides mööda teed ja mõtles, kui õnnetult algab tema töö.
Juba esimesel päeval on laagrist kadunud kaks pioneeri. Kuhu nad läksid? Rahata ja toiduta ei põgene nad kaugele. Aga paljugi, mis neil võib teel juhtuda. Võivad metsas ära eksida, jõkke uppuda, rongi alla jääda ...
Kas teatada nende vanematele? Vist ei maksa. Mis neist enneaegu häirida. Põgenikud leitakse nagunii üles. Aga vanemad ajavad kõik ärevile. Kütavad kõik üles. Ja siis on pahandust kui palju. Koolis ja rajoonikomitees enam muust ei räägitakski. Aga külas hakatakse kindla peale keelt peksma, et pioneerid jooksevad laiali ja ega ikka ei tohi lapsi pioneerideks lasta. Näed siis, millega Igor ja Sjova hakkama said. õõnestasid rühma autoriteeti. Me töötasime terve kuu, ja säh sulle!
Tema sünged mõtisklused katkestas Genka hüüe: «Ja ongi mõis!» Poisid jäid seisma.
Kõrge mäe otsas paistis läbi puuderägastiku kahekorruseline mõisamaja. Tundus, nagu oleks tal mitu katust.ja palju korstnaid. Veranda kohal ulatus välja, ärkel, kaks akent külgedel ja nišš keskel. Maja juurde viis läbi aia lai puiestee, lauged kiviastmed piirasid kaares verandat nagu tiivad, moodustades järk-järgult trepi.
Genka haksutas keelt:
«Eks ole ilus?»
Korovin luristas ninaga:
«Kõige tähtsam on majapidamine.»
181
«Aga seal pole mingit majapidamist,» veenis teda Genka.
Tõepoolest, mõis näis mahajäetuna. Aed oli räämas. Pingid puiesteel katki, suur kipsvaas klumbi keskel puruks pekstud, tiik mürkrohelist lämu täis kasvanud.
Kõik oli tardunud, elutu, sünge.
Ja alles siis, kui poisid olid aeda tunginud, lõhkusid laste kõlavad hääled painava vaikuse. Aasal, lagunenud tara taga, valendasid telgid. See oli laager. Lapsed jooksid poistele vastu. Kõige ees oli Zina Kruglova. Ta jooksis oma paksude lühikeste jalgadega kõige kiiremini.

4. RÜHM

Keset aasa kõrgus mast, tipus lehviv vimpel. Sealsamas põles lõke. Kahel kolmjalal seisis peaaegu söestunud kepp. Lõkke ääres askeldasid lõunasööki keetes korrapidajad. Ninna lõi põhjakõrbenud piima lõhna.
«Kõik on korras,» vuristas Zina. «Aga Igorist ja Sjovast jõudsid nad,» Zina noogutas Genka ja Slavka poole, «sulle vist juba rääkida.»
Igori ja Sjova mainimisel hakkasid lapsed käratsema. Kõige kõvemini karjus Vovka Baranov. Ta ei olnud üldsegi kasvanud ja teda hüüti endiselt Uteks. Kuid temast oli saanud kange tõe

eest võitleja. Talle tundus, et kui poleks teda, Utet, valitseks maailmas vale ja ülekohus. Ja ta hüüdis üle teiste:
«Nad põgenesid Genka pärast!»
«Mis sa, Utepunn, valetad!» sai Genka pahaseks.
Kuid Miša käskis Utel rääkida.
Ute alustas väga pidulikult — nagu ikka, kui ta tõe eest võitles:
«Ma räägin kogu tõe. Mul pole mõtet välja mõelda ega juurde panna.»
«Asu asja juurde,» sundis Miša teda tagant.
«Niisiis,» jätkas Ute, «me hakkasime pärast magamaminekut juttu ajama. Oli just olnud «Surm fašismile» etendus. Igor ja Sjova ütlesid, et etenduste andmise asemel tuleks fašiste materdada, et nad inimesi ei tapaks. Siis hakkas Genka neid pilkama: «Sõitke aga sõitke fašiste peksma, ja meie vaatame pealt.» Igor vihastas ja ütles:
182
«Kui tahame, sõidame ka.» Siis ütles Genka: «Tahtke aga tahtke!» Niisugune jutt oli. Aga hommikul tõusis Genka üles ja küsis: «Te olete veel siin? Mina mõtlesin, et olete läinud fašiste peksma.» Ja siis hakkas Genka igal hommikul küsima: «Mitu fašisti te täna maha lõite?» Nii ta neid narris, kuni nad lõpuks põgenesidki. Näete, kuidas see oli. Aga minul pole mõtet valetada. Mina ei valeta kunagi.»
«Genka, on see tõsi?» küsis Miša. «Tõsi, tõsi!» hüüdsid lapsed.
«Ta narrib kogu aeg!» porises Filja Kitov, kes armastas süüa nagu ennegi, mugis kogu aeg midagi ja oli veel paksemaks läinud.
«Genka, on see tõsi?»
Genka kehitas õlgu:
«Ma narrisin neid küll natuke. See on tõsi. Aga milleks? Selleks, et nad selle jama peast välja heidaksid. Aga nemad, lollid, võtsid kätte ja põgenesid ära. Nalja ka ei tohi teha! Naeruväärt, ausõna!»
«Ah naeruväärt!» hüüdis Miša.
Suutmata oma meelepaha alla suruda, haaras ta äkki soni peast, virutas selle maha, tiirutas korra ringi, siis korra veel, tardus paigale ja jäi Genkale otsa põrnitsema.
Lapsed vaatasid Mišat jahmunult.
Mišale tuli meelde, et ta on nüüd rühmajuht ja peab end talitsema.
«Hea küll,» ütles ta ja tõmbas soni pähe. «Otsime nad kõigepealt üles ja pärast seda arutame, kes süüdi on. Sööge ruttu ja hakkame otsima.»
Genka elustus sedamaid:
«Õige! Me leiame nad ropsupealt üles. Küll sa näed!»
Lõunat süües küsitles Miša korrapidajaid. Kuid nood vandusid, et nad polnud midagi kuulnud. Aga ometi olid Igor ja Sjova kõik oma asjad, isegi kruusid ja lusikad, kaasa võtnud. Ja keegi polnud seda märganud.
Muidugi, nad võisid koju minna. Kuid enne kui neile Moskvasse järele sõita, tuleb siin kõik kohad läbi otsida.
Mõis tundus Mišale kõige tõenäolisem koht, kuhu poisid võisid end peita. Ta läheb koos Koroviniga sinna. Aga lapsed kammigu mets läbi.
«Kammige mets läbi,» ütles Miša. «Genka läheb oma salgaga küla poolt, Slavka salk jõe äärest, Zina salk pargist. Minge ahelikus ja hõigake kogu aeg vastamisi, et te
183
üksteist ära ei kaotaks. Kella seitsmeks tulge laagrisse tagasi.»
Genka, Slavka ja Zina rivistasid oma salgad üles ja ;ooksid lähimasse metsa. Miša ja Korovin läksid mõisa.
Laagrisse jäi ainult Vaal. Tema jäi alati meelsasti teiste eest kööki valvesse. Vaal hakkas keelt limpsates Õhtuks süüa tegema.

5. MÕISAMAJA JA SELLE ASUKAD

Et mitte krahvinna silma alla sattuda, ei läinud Miša mööda puiesteed, vaid kõrvalraja kaudu.
«Kõigepealt vaatame, kas perenaine on kodus,» ütles ta Korovinile.
«Kust sa seda teada saad?»
«Kohe näed,» vastas Miša salapäraselt.
Poisid pugesid läbi põõsaste, jõudsid puiesteeni ja lükkasid puuoksad laiali.
Vana maja seisis otse nende ees. Krohv oli kohati maha koordunud, seinast turritas krohvimattide laaste ja taku-torte. Katkiläinud aknaklaasid olid asendatud vineeriga. Mõned aknad olid laudadega hoopis kinni löödud.
«Kodus,» sosistas Miša tusaselt.
Vastuseks Korovini küsivale pilgule osutas Miša silmadega ärklile.
Nišis seisis suur pronkslind, tohutult pika kaelaga ja konksus röövlinnunokaga, tiivad laiali sirutatud. Linnu ieravad küünised olid jämeda oksa külge klammerdunud. Päratud ümmargused silmad pikkade kulmude all, mis olid nagu inimese kulmud, andsid linnule kummalise ja jubeda ilme.
«Kas näed?»
«Näen,» sosistas pronkspuusliku pahaendelisest välimusest rabatud Korovin. «See on kotkas.»
Korovin vangutas kahtlevalt pead.
«Mis kotkas see on? Ma olen Volga ääres küll ja küll kotkaid näinud.»
«On igasuguseid kotkaid,» sosistas Miša, «Volga ääres ühed, siin teised. Aga asi polo selles: Vaata hoolega. Kas näed linnu taga aknaluuke? Need on lahti. Kas näed?»
184
«Näen küll.»
«No nii, kuna luugid on lahti, siis see tähendab, et krahvinna on kodus. Linna minema hakates paneb ta luugid kinni, tagasi tulles teeb jälle lahti. Said aru? Ainult võta arvesse: see on saladus, ära sellest kellelegi räägi.»
«Mis minul sellega asja,» vastas Korovin ükskõikselt, «me võtame nagunii maja endale. Siia mahub oma kakssada last, aga tema elab üksinda. On see siis õigus?»
«Ei ole muidugi,» nõustus Miša. «Ainult võtke see mõis ruttu üle. Tead mis! Otsime poisse kõrvalhoonetest. Äkki on nad seal. Istuvad ja itsitavad meie üle.»
Poisid läksid põõsaste varjus maja taha ja pugesid läbi katkise aknaaugu talli. Ninna lõi pehkinud palkide ja mädanenud laudade lõhna. Latritevahelised piirded olid lammutatud. Poisid võpatasid: parv varblasi, keda nad ei olnud tähele pannud, lendas käratsedes tallist välja. Ettevaatlikult hiilisid Miša ja Korovin mööda mädanenud puupõrandat tallist küüni. Siin oli veel pimedam. Aknaid polnud olemaski, aga väravad, kuigi hingedelt maas, olid ukseaugu ette püsti pandud ega lasknud valgust läbi. Oli tunda hiirte, läpatanud õlgede ja kopitanud jahutolmu haisu.
Miša haaras talast kinni, vinnas end üles ja ronis lakka. Siis aitas ta kohmaka Korovini üles. Lagunenud vahelagl nõtkus jalge all. Pennid ja katus olid herilasepesi täis. Auklikust katusest sinas sisse taevas.
Sõbrad tuhnisid küüni läbi ja ronisid läbi viiluakna kõr-valkuuri. Otsitavaid ei olnud. Muide, otsis Miša üksi. Korovin proovis palkide tugevust ja matsutas pettunult huuli, andes mõista, et siin on kõik väga nigel.
Poistel jäi veel üle vaadata hoone, mida nimetati masi-nakuuriks: varem oli seal hoitud põllutööinventari. Sinna pääsemiseks tuli joosta üle hoovi. Miša tahtis juba küünist välja lipsata, kuid põrkas äkki tagasi, nii et oleks oma selja taga seisva Korovini peaaegu pikali paisanud. Koro-vin tahtis vaadata, mis sõpra nii ehmatanud oli. Kuid Miša pigistas tal tugevasti kätt ja osutas peaga maja poole.

Trepi ülemisel astmel seisis pikk kõhn vanaeit, must kleit seljas ja must rätik peas. Tema hall pea oli norgus, nägu pikkadest kortsudest küntud ja terav nina kongus nagu linnu nokk. See must tardunud kuju mõjus raamas mõisa kõledas vaikuses süngena ja kurjakuulutavana. Poisid seisid liikumatult.
185
Vanaeit pöördus, astus otsekui põlvest kangete jalgadega mõne aeglase sirge sammu ja kadus ukse taha. «Kas nägid?» sosistas Miša. «Süda jäi seisma,» vastas Korovin.

6. MIS EDASI TEHA?

Miša ja Korovin tulid laagrisse tagasi. Kõik olid kohal. Ka metsast ei olnud kedagi leitud. Lapsed istusid sel õhtul väsinult ja kurnatult sööma, mures kadunud kaaslaste saatuse pärast ning löödud luhtaminekust. Ja siis teatas Vaal veel, et toiduaineid on jäänud väga vähe, vaevalt jätkub homseks päevaks.
«Ära mõõda iseenese isu järgi,» tähendas Genka.
«Eks kontrollige ise,» haavus Vaal. «Või pole peaaegu üldse, kuivikuid ka mitte. Tangu . .. »
«Mis sa muretsed,» ütles Miša. «Genka ja Ute sõidavad homme Moskvasse ja toovad toiduaineid.»
Nüüd haavus Genka:
«Muudkui Genka ja Genka! Kas sa arvad, et on tore sellise kuumaga kotid seljas ringi kolada? Ja veel vanematelt toiduaineid välja kaubelda. Aina luni ja luni...»
«Pole midagi parata,» ütles Miša. «Riik meid ometi toitma ei hakka. Ma saadan sellepärast sinu, et sul on kogemusi.»
Putru ahmiv Genka muheles enesega rahulolevalt.
«Tänan väga! Rääkida ma nendega oskan: «Teie Jurake kosub. Tal on hundiisu.» Ja antaksegi mulle ... Oh, kui leiaks endale rikkad šefid, kes meid toidaksid! Mõne kon-diitrivabriku.»
«Vorstivabrik oleks parem,» ohkas Vaal ja kissitas silmi, kujutledes, kuidas praetud vorst pannil sisiseb.
Õhtusöök oli söödud, kuid lapsed istusid ikka veel lõkke ääres. Vaal luges huuli liigutades jahukotikesi ja leivaviile. Tema paks nägu oli keskendunud nagu ikka, kui ta silmad nägid ja käed katsusid midagi söödavat. Genka ja Ute otsisid toiduainete jaoks kotte ja paunu kokku, õigemini otsis Ute. Genka andis talle juhtnööre, ise aga vaatas üle oma kuulsat portfelli. See oli küll päevinäinud, aga see-eest tõeline, läikivate nikkellukkudega ja paljude taskutega nahast portfell. Genka oli selle üle väga uhke. Moskvasse toiduaineid tooma minnes võttis ta
186
selle alati kaasa — portfell avaldas vanematele muljet. Et muljet tugevdada, pani Genka juttu ajades portfelli lauale ja klõpsutas lukke.
«See mõjub vastupandamatult,» rääkis Genka. «Portfellita oleks meie rühm ammu nälga surnud.»"
Sel ajal kui Genka oma portfelliga õiendas, pidi tema kaaslane toiduainete kotti tassima.
«Tead mis, Genka,» ütles Miša, «ära räägi Igori ja Sjova vanematele mitte midagi ja katsu diplomaatiliselt välja selgitada, kas nad ei ole ehk Moskvasse läinud.»
«Küll ma selgitan, ära muretse.»
«Ole ainult ettevaatlik.»
«Ma juba ütlesin, et ära muretse! Mammad ei aima midagi. Ma ei hakka küsimagi, vaid ütlen kuidagi ükskõikselt: «Teie Igoril on plaanis koju sõita . . .»»
«Misjaoks?»
«Et saunas käia.»
«Kes sind usub?»
«Ahah! Siis ma ütlen nii: ta tahab minna Moskvasse raamatute järele.» «See vast läheks.»

«No näed,» jätkas Genka. «Aga kui ta on Moskvas, ütleb ema: «Ta on juba kodus.» Ja mina ütlen: «'Jah? Imelik! Ta jõudis siis minust ette.» Siis ma küsin: «Aga kus ta on?» Ema ütleb: «Mängib tagaõues.» Seepeale jätan ma viisakalt hüvasti, lähen tagahoovi ja annan Igorile niisuguse . kõrvakiilu, et ta hüppab neljanda korruseni.»
«Kakelda vast ei maksa,» tähendas Slava.
«Ei maksa muidugi,» nõustus Miša, «aga õpetust tuleks neile siiski anda.»
Ute kuulutas:
«Ma hoiatan ette: kui Genka paneb mind kotti tassima, ise aga hakkab portfelliga vehkima, jätan ma kõik sinnapaika ja sõidan minema.»
«Millal olen mina pannud sind üksi tassima!» vaidles Genka pahaselt vastu.
«Iga kord paned!» hüüdsid kõik, kes olid koos Genkaga toiduaineid toomas käinud.
«Rahu!» ütles Miša. «Tassite mõlemad. Ärge ainult rongi maha magage. Ja meie läheme homme külasse. On juba aeg klubi valmis saada.»
Mõnda aega istusid kõik vaikselt, väsinud selle päeva muredest ja vintsutustest.
Lõke põles heleda leegiga. Kuivad oksad praksusid
187
tules. Sädemed paiskusid üles ja kadusid kõrgele öisesse pimedusse.
«Tasa!» sosistas äkki Zina.
Kõik vakatasid ja pöörasid pilgud metsa poole.
Praksatas oks... Puude lehed hakkasid sahisema, otsekui oleks neid puudutanud nõrk vinu ...
Kostis kellegi ohkamist...
Miša andis käega märku, et kõik paigal istuksid, tõusis ning tardus, vaadates tumedat metsa ja kuulatades kummalisi hääli . ..
Kas tõesti on Igor ja Sjova tagasi tulnud?

7. VIBALIKU-VASKA

See ei olnud ei Sjova ega Igor ...
Lõkke äärde astus Vibaliku-Vaska — pikk poisivolask, seljas valge särk ja jalas kitsad takused püksid, mis vaevu katsid tema teravaid kondiseid põlvi. Vibalikuks hüüti teda sellepärast, et ta oli oma aastate kohta pikka kasvu, väga kõhn ja kiitsakas. Ta elas koos ema ja vanema vennaga päris küla serval poollagunenud hurtsikus. Tema isa oli Saksa sõjas surma saanud.
Vibalik sõbrustas kommunistlike noortega rohkem kui teised külalapsed. Ja ta meeldis kommunistlikele noortele — oli lahke ja abivalmis. Tõsi küll, ta uskus kuradeid ja muud lora, kuid tundis see-eest metsa ja jõge ning jutustas väga köitvalt igasuguseid lugusid. Vibaliku vanem vend Nikolai oli puusepp ja aitas lastel klubi sisAe seada.
«Ah see oled sina, Vibalik ... » venitas Miša pettunult. «Mina!» Vibalik istus lõkke äärde ja naeratas sõbralikult.
Lõkke värelevates varjudes paistis tema suur, ebaühtlaselt, nähtavasti nüride kääridega pügatud linavalgete kahludega pea tavalisest veelgi pulstunum. Vibalik rehitses söed oksaga lõkkesse tagasi ja ütles:
«Küla peal räägitakse, et teil olevat kaks pioneeri kaduma läinud.»
«Tühiasi,» ütles Miša, «küll nad välja tulevad.»
Vibalik vangutas kahtlevalt pead: .
«Ära ütle ... Kui Golõgini roigasteele satuvad, võivad ka mitte tagasi tulla.» 188
«Mis asi see roigastee on?» küsis Zina. «Roigastee või? Metsatee.»
«Roigastee on hagudest, mõnikord ka palkidest tehtud tee. Tavaliselt ehitatakse see sohu,» selgitas Slavka.

«Õige,» kinnitas Vibalik, «hagudest jah. Ja see on tehtud sohu. Ainult et ammu. Seda ei kasuta keegi.»
Genka küsis kärsitult:
«Mis sa sellest roigasteest tahtsid rääkida?»
«Golõgini roigasteest või? Aga seda, et kui teie poisid on sattunud Golõgini rõigasteele, siis nad enam tagasi ei tule.»
«Kas nad upuvad ära?» küsis Zina Kruglova. Vibalik vangutas pead:
«Upuvad või mitte, aga näevad vana krahvi ja surevad ära.»
«Mis udujuttu sa jälle ajad!» muigas Genka. «Kas luiskamine sind ära ei tüüta?»
«Ma ju ei luiska,» vastas Vibalik tõsiselt. «See kõik on puhas tõde. Vanamehed räägivad nii. Sinna on maha maetud krahv ja tema poeg. Otse roigastee alla. Ammu, juba enne Napoleoni sõitis siia tsaarinna. Tsaarinna tuli ning käskis krahvi ja tema poja hukata. Aga matuseid ei lubanud. Käskis nad ajada lihtsalt roigastee alla mutta, et kõik neist üle sõidaksid. Seal mudas nad nüüd ongi.»
«Aga mis see meie poistesse puutub?» küsis Miša.
«Eks kuula .. . Vana krahv on niisiis koos pojaga seal mudas. Ainult et nad ei ole nagu kord ja kohus maetud, ja seepärast ei leia nende hinged rahu. Ei pääse nad kuidagi ei põrgusse ega taevasse.»
«Nalja kui palju!» hüüdis Genka.
Korovin tähendas pahaselt:
«Lase kuulata, mis inimene räägib!»
«Nii et nende hinged ei .leia rahu,» jätkas Vibalik karmilt ning kurvalt. «Ja nii nad oigavadki roigastee all, nii nad oigavadki. Ma käisin seal ise kuulamas. Vana krahv oigab sedasi kumedalt: oiatab ja jääb vait, oigab ja jääb vait. Aga noorem oigab valjusti, just nagu nutaks, jumala eest! . .. »
«Jube!» sosistasid õed Nekrassovad ja vaatasid pelglikult metsa, kuid sellest hakkas neil veelgi õudsem ja nad nihkusid lõkkele lähemale.
Vibalik jätkas tuima kõlatu häälega, jäljendades vana-mehi:
189
«Ja täpselt keskööl, pilkases pimeduses, tuleb vana krahv roigasteele. Habe põlvini, ise üleni valge, hallipäine. Tuleb välja ja ootab. Näeb teekäijat ja ütleb: «Mine,» ütleb ta, «mine tsaarinna juurde ja ütle talle: maetagu meid ometi kristliku kombe kohaselt. Ole hea inimene, mine!» Nii ta palubki, pisarsilmil ja kaeblikult... Ja siis kummardab. Ja mütsi asemel võtab pea maha. Hoiab seda käes ja kummardab. Selle peale ehmatab igaüks ära, ei saa hirmu pärast paigast. Ja vana krahv kummardab, hoiab pead käes ja tuleb sinu poole. Aga mis on teekäijale kõige tähtsam? Kõige tähtsam on paigal seista. Kui seisad paigal, tuleb ta sulle ligi ja kaob. Aga kui paned jooksu, kukud sedamaid surnult maha. Kukud surnult maha, ja krahv tirib su roigastee alla.» «On ta ka paljusid ära viinud?» muigas Miša. «Vanasti viis palju. Aga nüüd ei käi ju seal keegi. Moskvast tulid mingid tegelased. Kaevasid seda roigasteed. Aga kus sa neid leiad! Niipea kui militsionäärid ära sõitsid, seadsid nad end jälle sisse.»
«Aga mille eest nad hukati?» küsis keegi. «Kes seda teab! Üks räägib, et reetmise pärast, teine, et olid tsaari kulla ära peitnud.»
«No muidugi,» tähendas Genka pilkavalt, «kuld peab igal juhul olema. Ilma kullata ei saa kuidagi läbi.» Miša osutas käega mõisamaja poole: «Kas sa räägid nendest krahvidest?»
«Nendest jah,» noogutas Vibalik. «Nende esivanematest. See välismaale põgenenud krahv on selle roigastee aluse krahvi lapselaps.» Miška haigutas:
«Muinasjutt.»
«Ära ikka ütle,» vaidles Vibalik, «vanamehed ju räägivad.»

«Paljugi mis vanamehed räägivad,» kehitas Miša õlgu. «Mis imesid küll säilmetest ei räägitud, aga kui kirikutelt hakati näljahädaliste jaoks väärisasju ära võtma, selgus, et need säilmed pole mitte midagi. Paljas rämps, ja kõik. Pettus! Oopium! Pimestavad teie ajusid.»
Siis vaatas Miša oma suurt kella. Ta kandis seda käe peal, kuid see oli isa taskukellast ümber tehtud. Kell oli pool üheksa.
«Puhu öörahu!» käskis Miša fanfaristi.
Öises vaikuses kõlas valjult fanfaarihääl.
Vibalikuga hüvasti jättes ües Miša:
190
«Mine homme poistega metsa ja raiu kuuseoksi. Me hakkame nendega klubi kaunistama.»
«Võib,» nõustus Vibalik. «Aga kas te raamatuid toote?»
«Tingimata. Ma palusin Nikolaid, et ka tema tuleks. Aitab meil lava ja pingid ära lõpetada.»
«Küll ta tuleb!» vastas Vibalik veendunult.
Puude vahel vilksatas valge särk. Kostis okste praksu-mist. Kõik jäi vaikseks.
«Kuidas ta küll ei karda öösel üksinda metsas käia!» ütles Zina.
«Aga mis seal karta!» väitis Genka suurustades. «Mina võin öösel ükskõik kuhu minna. Kas või sinna tobedale roigasteele.»
«Mine parem magama,» ütles Miša, «muidu jääd veel homme rongile hiljaks.»
Kõik läksid telkidesse. Mõnda aega kostis naeru ja hullamist. Miša käis viimast korda laagri läbi, kontrollis valveposte. Telkide juures ta seisatas ja ütles: «Jääme nüüd magama ... »
Lõpuks heitis ka Miša pikali.
Kuu valgustas vaikseks jäänud laagrit. Tunnimehed kõndisid mööda lagendikku, kohtusid lipuvarda juures ja läksid jälle teine teisele poole.
Miša lamas ja mõtles, kuhu võisid Igor ja Sjova küll kaduda ja mida ette võtta, kui homme selgub, et neid ei ole ka Moskvas.
Slavka piinles sellepärast, et poisid olid põgenenud just siis, kui tema oli jäänud laagrivanemaks.
Tüdrukud kuulatasid öise metsa vaikust, ja meenutades Vibaliku jutustust Golõgini roigasteest, tõmbasid teki kartlikult üle pea.
Korovin arutas endamisi, et mõis on üldjoontes töökom-muunile sobiv. Vanaeit on muidugi jube, aga lastekodu direktor Boriss Sergejevitš põrutab talle nii peale, et eit kohe aru pähe võtab.
Genka jäi, nii kui pikali heitis, silmapilk magama.
Ute lamas ja oli juba ette nördinud, kujutledes, kuidas Genka vehib portfelliga ja paneb tema toiduainetekotti tassima. Ja ta mõtles välja, mida Genkale uhkelt ning õiglaselt vastata, ja tundis kahjurõõmu, kujutledes, kuidas Genka teeb suured silmad, nähes, et tema, Ute, on ühe asemel kaks kotti kaasa võtnud, et nad võrdselt tassida saaksid.
191
Kõige kauem vähkres Vaal. Ta arutas, missuguseid toiduaineid Genka ja Ute linnast toovad ja mis sellest keeta.
Lõpuks uinus ka Vaal, unistades hommikusöögist.

8. VIBALIKU VEND NIKOLAI

Miša ärkas. Telgipiludest tungisid sisse esimesed päikesekiired. Lõhnasid kuuseoksad, mis olid küljealuseks pandud.
Miša pistis kella telgi ukse vahelt välja. Mis see siis on? Alles pool viis. Ehk on kell seisma jäänud? Ta tõstis kella kõrva juurde ja kuulis häirimatut tiksumist. Püüdes uuesti magama

jääda, tõmbas Miša teki üle pea. Aga uni oli juba läinud. Ettevaatlikult, hoidudes kedagi riivamast, ronis Miša telgist välja.
Lagendikule paistis selge karge hommikuvalgus. Puude ladvust kostis lindude vidinat. Lipuvarda juures lonkis korrapidaja Jurka Palitsõn, tõstes laisalt jalga jala ette. Teine korrapidaja Moka-Saška magas, vajunud puutüve najale. Nonoh — magavad üksteise alla! Valvekorra ajal! Miša hiilis Moka juurde ja laskis talle laubale nipsu. Mokk võpatas, avas silmad ja põrnitses Mišale otsa.
«Postil ei magata!» sosistas Miša manitsevalt. Siis tegi Miša laagris ringkäigu. Kõik on korras, kõik on kohal. Äratuseni on kaks tundi aega. Võiks veel natuke magada. Aga kui sai juba üles lõustud, mis seal enam magada. Tuleks hoopis suplemas käia, siis läheb uni ära.
Jõelt õhkus jahedat rõskust. Laiade roheliste lehtede vahelt tungisid veest välja vesiroosside teravad õienupud. Kallas oli kastest märg.
Miša võttis riidest lahti, sööstis jäisesse vette ja kroo-lis teisele kaldale.
Ta ujus kolm korda üle kitsa, kuid sügava jõe, kuni lõpuks soe hakkas. Aga kaldale ronides hakkas tal jälle külm. Hambaid lõgistades keksis ta kaua ühel jalal, katsudes teist jalga püksisäärest sisse saada.
Jõe äärde tulid Vibaliku vend Nikolai Rõbalin ja veel üks talupoeg, morn habemik mees nimega Kuzmin.
Nikolai viipas sõbralikult käega. Ta oli kahekümne viiene pikk kõhn ja kondine noormees, vana õlakuteta
192
soldatisinel õlgadele visatud. Kuid tema teravate, esiletükkivate põsesarnade, pika terava nina ja õhukeste kahvatute huultega nägu, niisama kõhn ja kondine, oli lahke ja heasüdamlik.
«Vesi on vist viluvõitu?» küsis Nikolai. «Külm jah,» tunnistas Miša.
Nad läksid väikese lahesopi juurde, kus mõned külarahva lihtsad lootsikud liikumatult vees lösutasid.
Kuzmin nägi lukuga kaua vaeva. Nikolai vaatas plots-kit keerates Mišale vaikides otsa, naeratades kes teab miks — võib-olla sellepärast, et ta oli Mišat kohanud, aga võib-olla ka sellepärast, et oli algamas ilus hommik.
«Nikolai,» ütles Miša, «on teil meeles, et te lubasite täna koos meiega klubis tööd teha.»
«Küll teeme,» vastas Nikolai. «Käin Halzani luhal ära, tulen tagasi ja hakkamegi tööle.»
«Ärge alt vedage!»
Kuz min sai lõpuks lukust jagu ja viskas keti paadi põhja.
Nikolai istus paati ja ütles:
«Misjaoks alt vedada? Kus siis alt tohib vedada?»
Ka Kuzmin astus paati, toetas jala vastu istet ja tõukas paadi aeruga kaldast lahti. Tal oli seljas vööta särk, jalas hallid takused püksid ning ärakantud, lühemaks lõigatud säärikud, mis meenutasid poolsaapaid.
Niisugusena Kuzmin Mišale meelde jäigi — morn habemik vanamees toetamas jalga vastu istet ja tõukamas aeruga paati kaldast lahti...
«Me ootame teid klubis,» ütles Miša Nikolaile.
Nikolai naeratas jälle, andes märku, et ta ei peta ja täidab oma lubaduse.

9. KÜLAS

Hommikusöök söödud, läksid Genka ja Ute jaama.
Tasuline sõit rongides ja trammides oli kehtestatud alles hiljuti ja lapsed ei olnud sellega veel harjunud. Pealegi oli rühmal vähe raha.
«Sinna sõidate jänest,» ütles Miša, «aga tagasi võtate ühe pileti. Sellega istub Ute toiduainete kõrval. Aga Genka jookseb kontrolöri eest ära.»

«Pole meil mingit piletit tarvis,» teatas Genka, «ega see ole esimene kord. Küll sõidetud, saame.»
193
«Ei! Kottidega on raske joosta. Pillate veel toiduained' laiali. Nii et võtke tingimata üks pilet.»
Ka Korovin läks jaama — lastekodu direktorile Boriss Sergejevitšile vastu.
Zina Kruglova salk jäi laagrisse majapidamistöid tegema. Teised lapsed läksid külasse.

Küla laiutas jõe kaldal mäe külje all. Laast- või õlgkatustega palktared seisid pika ja laia tänava ääres reas, Õuede ümber kasvasid hõbepajud. Siin-seal paistis kõrgeid võimsaid tammi paari-kolme kaupa koos. Värskete palkide virna juures vedeles kollakaid höövlilaaste.
Rühm marssis fanfaari puhudes mööda tänavat ja peatus külanõukogu ees.
Selle taga seisis pikk tühi kuur. See oligi tulevane klubi.
Ligi meelitatud fanfaarihelidest ja pildist, mida pakkus läbi küla marssiv rühm, jooksid külapoisid ja -tüdrukud igalt poolt kokku. Vanemad lapsed tulid lähedale, mudilased seisid kaugemal ning vahtisid pioneere, sõrm suus ja silmad pungis, kuigi nad ei näinud neid sugugi esimest kcrda.
Vibalikku miskipärast ei olnud.
«Miks te klubi jaoks kuuski ei muretsenud?» küsis Miša.
«Me läksime hommikul küll metsa, aga kus too pistis kiunuma ja vadistama,» ütles väike mustaverd poisiklutt, keda hüüti Kärbseks.
«Kes too?»
«Metsavaim teadagi.» Pioneerid hakkasid naerma. Kärbes vaatas kartlikult ringi: «Ärge naerge. Naermine on patt.»
Vaal, kel polnud seekord õnnestunud kööki jääda, ütles: «Puid, hagu ja seeni te ju ometi korjate, ja ei karda.» Kärbes vangutas pead:
«See on teine asi. Siis on metsavaim vait, ei vihasta. Aga näe, klubi jaoks korjata ei lase.»
«Küll saame teietagi hakkama,» ütles Miša. «Slavka, jookse sina oma salgaga kuuski tooma, meie aga võtame raamatud käsile.»
Raamatuid jagati kaua. Igaüks uuris enda oma, sus seda, mille oli võtnud naaber. Ja muidugi meeldis see vii-
194
mane rohkem. Piltidega raamatuid võeti meelsasti, aga usuvastastest keelduti: «Ema näeb ja viskab ära.»
Tuli veel kaks poissi. Üks neist, paks, tugevate lõuapäradega ja nöbininaga, oli kulak Jerofejevi poeg Senka, teine tema ustav sõber, pikk kuueteistkümneaastane koht-lasevõitu Tobu-Akimka.
«Ahaa!» hüüdis Senka. Ta haaras ühelt tüdrukult raamatu. «Kas jälle jumalavastane?»
Siis aga pöördus ühtaegu lipitseva ja häbematu naeratusega Miša poole:
«Kui annaksid õige mulle lugeda?»
«Võib anda küll. Ainult mitte seda. Selle võtab Veera.»
Miša võttis Senka käest raamatu ja andis selle Veerale tagasi.
«Õige mul asja, tattnina Verka!» ühmas Senka. Siis küsis salakavalalt: «Miks teid nii vähe on?» «Jäid laagrisse,» vastas Miša.
«Teada puha! Jooksid laiali. Ei te neid enam kokku saa.»
«Ja sina rõõmustad!» tähendas Kärbes etteheitvalt. «Pea suu, Kärbes!» nähvas talle Senka.
«Anna mu parv tagasi, kuuled. Ma teen su peajagu lühemaks!» «Mina pole su parve puutunud.»
«Valetad, oled küll! Vehkisite Vibalikuga kahekesi sisse! Endal ei ole, ja varastate võõra oma, kuramuse sulid!»-Miša küsis, hakates midagi taipama: «Mis parv see on?»

«Mul viidi parv ära,» rääkis Senka tigedalt. «Varastasid ära, närukaelad, ja ei ütle, kuhu panid. Sulid!»
«Miks sa arvad, et seda tegid just nemad.»
«Kes siis muu! Vibalik on varas. Tema vend tappis ju Kuzmini? Tappis. Nüüd vaevleb vanglas, et aitab.»
«Mis vend? ... Mis Kuzmini? ...» küsis Miša mitte midagi taipamata.
Senka vaatas Mišale keelekandja rõõmsa imestusega otsa:
«Ja sina ei teagi?»
«Ma ei tea midagi... »
«Vibaliku vend Nikolai tappis ju Kuzmini ära,» ütles Senka koledat nägu tehes. «Kuzmini, ühe meie talumehe. Laskis revolvriga maha. Kuidas te siis ei tea? Terve küla jooksis sinna kokku. Arst tuli ja miilits. Nad viidi juba linna, surnud Kuzmin ja see bandiit Nikolai ka.»
195
«Millal see juhtus, kus?» küsis Miša, hirmsasti endast väljas.
«Täna hommikul. Halzani luhal. Seal Nikolai ta maha laskiski. Ja paadi peitis ka kuhugi ära. Ja teda peetaks veel aktivistiks! Need aktivistid on ühed bandiidid kõik.»
«Aga kus on Vibalik?»
«Kes teda teab! Istub kodus. Ju tal on häbi inimestele silma vaadata, ja istubki kodus. Ja teie ei tea mitte midagi? Oh teid, pioneere — kommunistlikke noori! Lähme, Akimka.»
Nad läksid seemneid lüdides tiira-taara mööda tänavat minema. Rabatud Miša vaatas neile jahmunult järele, Võib-olla Senka lihtsalt valetas?
Kuid Kärbes ütles kurvalt:
«Ta rääkis õigust. Nikolai arreteeriti ja viidi linna. Vankriga.»
Miša andis Slavkale käsu rühm klubisse viia, ise aga jooksis Vibaliku juurde.

10. SALAPÄRANE MÕRV

Alles nüüd hakkas Mišale silma, kui rahutu on küla.
Igal pool seisis kobaras talumehi, kaupluse ees sumises suur rahvaparv. Ja inimeste erutatud nägude järgi võis aimata, et nad räägivad just nimelt sellest salapärasest mõrvast. Ja see oligi salapärane.
Raske uskuda, et Nikolai tappis Kuzmini. Ta on ju hea ja lahke mees. Miša oli alles mõne tunni eest näinud Nikolaid ja Kuzmini, nendega juttu ajanud. Nad seisid tal silme ees: Nikolai, seljas kulunud, õlakuteta sõdurisinel, ja Kuzmin, jalas vanad, lühemaks lõigatud säärikud, tõukamas paati kaldast lahti. Ja see vaikne hommik, esimesed päikesekiired, jõe karge jahedus, vesiroosid roheliste lehtede vahel...
Ja miks ta pidi Kuzmini tapma? Miša ei suutnud seda uskuda. Ja missuguse kahjurõõmuga oli Senka Jerofejev ütelnud: «Kõik aktivistid on bandiidid.»
Rõbalinid elasid küla serval, õlgkatusega, längakll tares. Ristamisi turritasid katuse kohal peenikeste sarikate otsad. Kaks tillukest akent avanesid muldrikule. Rohmakalt kokkulöödud lauduks viis külma võõrusesse, kus
196
rippusid rangid ja valjad, olgugi et Rõbalinitel ei olnud ei hobust ega isegi mitte lehma. Nad olid hobuseta, tähendab, vaesemast vaesemad talumehed.
«Tere,» ütles Miša tarre astudes.
Vibaliku ema Maria Ivanovna, kõhn vaevatud näoga naine, puhus koldes musta malmpaja all tuld põlema. Selga sirutamata pöördus ta Miša hääle peale ümber, vaatas talle tuimalt otsa ja,pöördus uuesti ahju poole.
Ka Vibalik vaatas Mišale ükskõikse pilguga otsa ja pöördus ära.

Kõvaks trambitud muldpõrandal paistsid kaarjad luua-jäljed. Rohmakas puust laud oli kirju heledatest triipudest — need olid jäänud noast, millega lauda oli kraabitud. Seinte ääres seisid pikad tumedad, siledaks kulunud pingid, neil istuti juba mitmendat aastakümmet. Puhtas nurgas rippus väike tuhmunud ikoon, mille all oli kaks kuivanud oksa. Teises seinas olid Lenini portree ja plakat, mis kujutas punaarmeelast, kes on täägiga läbi torganud kõik valged kindralid korraga: Denikini, Judenitši, parun Wrangeli ja admiral Koltšaki. Punaarmeelane oli suur, parunid aga pisikesed ja mustad ning siputasid täägi otsas naljakalt.
«Miks sa klubisse ei tule?» küsis Miša Vibaliku kõrvale Istudes.
Vibalik vahtis ema selga ega vastanud midagi.
Miša noogutas peaga ukse poole:
«Lähme!»
«Meie Nikolai arreteeriti,» ütles Vibalik ja tema huuled väratasid.
«Ma nägin neid hommikul, nad istusid paati,» vastas Miša. «Nii Nikolai kui Kuzmin.»
Hargiga ahjus potti nihutades ütles Maria Ivanovna:
«Nad võisid ju seal ka tülli minna, kes teab. Aga Nikolai ei saanud teda tappa. Ta ei tee kärbselegi liiga. Ja tal ei ole ülepea revolvrit.» Ta viskas hargi käest ja puhkes pihkudega nägu varjates nutma: «Neli aastat teenis sõjaväes ära ... Alles hakkas elama ... Ja niisugune häda ... Niisugune häda... » Ta kordas vappudes: «Niisugune häda ... Niisugune häda ... »
«Tuleb linna, sõita ja tema kaitseks välja astuda,» ütles Miša. «
Maria Ivanovna pühkis silmad põlle sisse kuivaks:.
«Kaitsjate jaoks on raha tarvis. Aga, kust sa seda võtad?»
197
«Linnas on ka tasuta juriidiline abi. Talupoegaäe maja juures. Nikolai mõistetakse õigeks. Küll te näete.»
Maria Ivanovna ohkas ning hakkas jälle pottide ja harkidega õiendama.
Miša vaatas tema küürus selga — sulasenaise kõhna, vaevatud selga — ja puruvaese tare armetut sisustust, ning tema süda tõmbus kokku haledusest ja kaastundest nende inimeste vastu, keda oli tabanud niisugune ootamatu ja kohutav mure. Ja kuigi Miša ei kahelnud hetkegi selles, et Nikolai pole süüdi ja et ta mõistetakse õigeks, sai ta aru, kui raske on praegu Maria Ivanovnal ja Vibalikul. Istuvad üksi tares, häbenevad tänavale minna ja ka nende poole ei tule keegi.
Maria Ivanovna hakkas jälle rääkima:
«Militsionäär küsib temalt: «Kas sina tapsid?» — «Ei, mina mitte.» — «Aga kes siis?» — «Ei tea.» — «Kuidas sa siis ei tea?» — «Lihtsalt ei tea. Me mõõtsime luha üle ja mina tulin ära.» — «Aga miks sa üksi ära tulid?» — «Sellepärast, et Kuzmin läks Halzani äärde.»»
«Mis asi see Halzan on?» küsis Miša.
«Siin on niisugune väike jõgi,» seletas Vibalik, «Halzani-nimeline. Rohkem oja moodi. Noh, ja aas on Halzani aas.»
Maria Ivanovna rääkis edasi:
«Nikolai ütles talle: «Kuzma läks Halzani äärde. Tal on seal rüsad sisse pandud. Aga kui ma hakkasin juba külasse jõudma, nägin, et mulle joostakse järele. Öeldi, et Kuzmin on tapetud. Me jooksime tagasi. Tõesti, Kuzma oli pikali maas.» — «Kes tulistas?» — «Ei tea.» — «Aga kus on paat?» «Ei tea.» Aga militsionäär ütles: «Sa, vennas, oled osav keerutaja.» Selle asemel et järele uurida.»
Miša katsus silme ette manada aasa ja tapetud Kuzmini ja Nikolai ja nende ümber kogunenud rahva ja militsionääri ... Aga vahest on lähikonnas liikvel bandiite ...
Mišale tulid meelde Igor ja Sjova. Nemadki võisid olla bandiitide ohvriks langenud. Säh sulle lugu!
«Ärge muretsege,» ütles Miša püsti tõustes, «küll kõik selgub. Nikolai viidi linna tunnistajana.»

«Oh ei,» ohkas Maria Ivanovna, «õigust pole kerge, jalule seada!»
198

11. KRAHVINNA

Selgus, et lastekodu direktor Boriss Sergejevitš on pikk vimmas noormees, seljas punaarmeelase pluus, jalas rat-saväelase kalifeed ja tolmused pruunid säärikud. Ta kandis prille. Miša pani seda imeks: sõjaväelase, liiati veel ratsaväelase munder — ja äkki prillid! Nagu ei passiks.
Prillid andsid noorele direktorile range ja koguni morni ilme.
Ta kõõritas silmanurgast — Mišale tundus, et pahaks-oanevalt — telke, nagu ei meeldiks talle ei laager ega üldse mitte miski.
Boriss Sergejevitš laskis pilgul ringi käia ja vaikis nii paljutähendavalt, et Miša hakkas end tundma süüdlasena selles, et Karagajevo mõis on sedavõrd käest lastud.
Nad astusid puiesteele ja nägid kohe krahvinnat, kes seisis verandal püstipäi, sellessamas poosis, nagu poisid olid teda näinud tallis peidus olles. Tundus, et ta ootab neid. Oli üsna õudne sellele liikumatule kogule läheneda.
Nad jäid veranda trepi ette seisma. Boriss Sergejevitš vaatas Mišale juba tuttava pahakspanuga vanaeite, tema kongus nina ja hallidest juustest raamitud, tuhakarva kulmudega nägu. Ja tema pilgu mõjul muutus krahvinna aina rahutumaks, tema suured ümmargused silmad vaatasid tulnukaid ärevalt ja vaenulikult.
Mišale meeldis Boriss Sergejevitši enesekindlus ja rahu. Ja imelik, ka Korovin käitus nii, nagu poleks seda vana-eite olemaski. Aga Mišaga siin käies oli tal ju «süda seisma jäänud».
Lõpuks küsis vanaeit:
«Mida te soovite?»
«Olge nii kena ja tulge trepist alla,» ütles Boriss Ser-gejevitš nagu õpetaja, Tees on veendunud, et õpilane tema käsu tingimata täidab.
Vanaeit astus mõne sammu, peatus paar-kolm astet enne Boriss Sergejevitši ja lausus kõrgilt:
«Ma kuulan teid.»
Vastust ei tulnud.
Ja alles siis, kui krahvinna oli teinud veel mõne sammu ja jäi Boriss Sergejevitšiga samale astmele, ütles too:
«Ma olen Moskva saja kuueteistkümnenda lastekodu direktor. Lubage huvi tunda, kes olete teie?»
199
«Ma olen mõisa hooldaja,» teatas vanaeit.
«Suurepärane,» ütles Boriss Sergejevit!. «Meil on ettepanek luua siia laste töökommuun. Ma tahaksin maja üle vaadata.»
Vanaeit sulges äkki silmad.
Miša kohkus. Talle näis, et eit kohe sureb.
Aga vanaeit ei surnud. Ta avas silmad ja ütles:
«See maja on ajalooline mälestusmärk. Mul on selle kohta kaitsekiri.»
«Näidake!»
Vanaeit võttis räti alt välja paberi, hoidis seda natuke aega käes ja ulatas siis Boriss Sergejevitšile.
See võttis paberi ja hakkas rahulolematult nägu krimpsutades lugema.
Miša astus ettepoole ja kiikas silmanurgast üle Boriss Sergejevitši õla.
Paberi vasakus nurgas seisis suur, laialivalgunud, otsekui lilla tindiga mäkerdatud tempel.
Tekst oli masinakirjas. Kõigepealt seisis suurte tähtedega: KAITSEKIRI. Allpool oli tavalises kirjas: «Tõendatakse, et endise Karagajevo mõisa elumaja on riikliku kaitse all, kuna ta kujutab endast ajaloolist mälestusmärki. Kõigil organisatsioonidel ja isikutel on maja

kasutamine ilma Kubermangu Rahva-haridusosakonna eriloata keelatud. Kaitsekirjast üleastumist loetakse hinnalise riigivara rikkumiseks ja karistatakse vastavalt vabariigi seadusandlusele. Kubermangu Rahvaharidusosakonna juhataja asetäitja Serov.» Sellele järgnes sellesama Serovi peene käekirjaga kirjutatud pikk allkiri.
«Kõik on õige,» ütles Boriss Sergejevit! paberit tagasi andes, «aga ikkagi luuakse siia töökommuun.»
Vanaeit pöördus ümber, läks trepist üles ja kadus kõrge tammepuust ukse taha.
Boriss Sergejevit! käis mõisa läbi, vaatas hoolikalt üle kuurid, talli, aia, tiigi, mõisatagused põllud. Siis ütles ta:
«Otse Moskva külje all on säilinud mõisnikud. Revolutsiooni kuuendal aastal. Hämmastav!»
Kui nad mõisast lahkusid, pöördus Boriss Sergejevit! ringi ja vaatas maja veel kord.
Ka poisid peatusid. Loojangu eredates kiirtes lõõmas kuldsena pronkslind. Ta vaatas ümmarguste tigedate silmadega, otsekui valmistuks end lahti kiskuma ja neile kallale sööstma.
200
«Efektne lind,» tähendas Boriss Sergejevit!. «Kõige tavalisem kotkas,» ütles Miša.
«Jah,» vastas Boriss Sergejevitš, kuid Mišale tundus, et tema hääl oli natuke kahevahel.

12. UUED PLAANID

Boriss Sergejevitš ja Korovin sõitsid Moskvasse. Tunni aja pärast pidid saabuma Genka ja Ute. Kuigi Miša hellitas veel lootust, et neil on õnnestunud põgenikud Moskvast üles leida, oli ta peaaegu kindel, et just Igor ja Sjova olid võtnud Senka parve ja sellega pärivoolu minema sõitnud.
Genka ja Ute saabusidki ning teatasid, et Moskvas Igorit ja Sjovat ei ole.
Genka tegi näo, nagu oleks ta väga väsinud, kuigi Ute oli mõlemat kotti tassinud. Kottides oli palju leiba: küll veerandi ja poole pätsi kaupa ja isegi kaks tervet pätsi, mitu kotti tangu, pakk kuivatatud kompotipuuvilja ja veidi jahu, mis oli kõrges hinnas: sellest võis teha pannkooke.
«Neist tangudest jätkub meile kauaks,» pasundas Genka.
Muidugi, kui Vaal neid toorest peast kinni ei pista. Aga suhkruga on kehvad lood. Keegi ei andnud. See-eest on kompvekke.»
Kokkukleepunud kompvekid käskis Miša sedamaid üle lugeda ja tükiviisi välja anda: kaks kompvekki päevas, hommikuse ja õhtuse tee juurde.
Siis tiris Vaal kotist välja tüki seapekki, pakikese heeringaid, vahapaberisse pakitud sulatatud või, kakskümmend keedetud muna.
Lisaks kõigele muule andis Genka Miša kätte raha — kolmkümmend kaheksa rubla. «Saak on hea,» tähendas Miša heakskiitvalt. «Näed, Genka, mis sinu saatmine tähendab.»
Genka tahtis seletada, kes vanematest mida andis, kuid Miša peatas teda:
«Pole tähtis, kes mida andis. Sellest peale, kui toiduained on kottides, kuuluvad nad rühmale. Räägi parem, mis sa Igori ja Sjova kodus teada said.»
«Me läksime Sjova ema juurde,» hakkas Genka rääkima. «Mina ütlesin talle viisakalt: «Tere!» Ka tema
201
vastas mulle: «Tere!» Siis ütlesin ma: «Me tulime toiduaineid otsima.» Ja tema küsis: «Kuidas minu Sjoval seal läheb?» Mina vastasin: «Ta on terve, käib suplemas.» — «Aga millal ta tagasi tuleb?» — «Täna-homme.» — «Milleks?» — «Raamatute järele.» — «Väga hea. Tervitage teda.» Me jätsime hüvasti ja tulime ära. Umbes niisama läks Igori juures.»
«Umbes küll, aga mitte niisama,» pistis õiguse eest võitleja Ute vahele.
«Hakkab pihta,» pomises Genka.
«Aga kuidas Igori juures läks?» küsis Miša, aimates, et Genka on midagi kokku keeranud.

«Me jõudsime just Sjova ema juurest väljuda,» alustas Ute, «kui Genka ütles: «Sjova ema rääkis meiega kuidagi väga kahtlaselt. Võib-olla on Sjova juba siia jõudnud, peidab end meie eest ja on käskinud emal meile mitte midagi öelda. Ei, Igori pool oleme targemad, nemad meid sisse ei vea.» Ma veel hoiatasin teda: «Ära hakka midagi sepitsema, Genka, rikud veel kõik ära.» Ma ju hoiatasin sind, eks ole?»
«Räägi aga räägi,» ütles Genka süngelt.
«No nii,» jätkas Ute, «me läksime Igori poole, aga seal oli kodus vanaema — ema oli tööl valves. «Noh,» sosistas Genka mulle, «selle mutikese keerame küll ümber sõrme.» Ma püüdsin teda tagasi hoida, aga ta ei kuulanud mind, vaid ütles: «Tere, me tulime Igori juurde.» Aga vanaema vastas: «Teda ei ole, ta on laagris.» Siis pilgutas Genka talle silma ja ütles: «Teil ei pruugi meid karta, ka meie jooksime laagrist ära.» Vanaema tegi suured silmad, selge see, et ta ei mõistnud mitte midagi, Genka aga käis peale: «Tooge oma Igor kähku lagedale,» ütles ta, «ka meil on kiire.» Vanaeit jäi alguses tummaks, ahmis õhku, aga kus siis tõstis kisa: «Issake! Tähendab, meie Igorike on laagrist ära põgenenud! Kuhu ta küll läks? Ja kus ta on? Mis nüüd teha? Tarvis emale teatada! Tarvis miilitsasse joosta! . .. » Eks, Genka, nii see oli?»
«Hea küll, hea küll, räägi edasi!»
«Genka läks selle peale muidugi hoopis verest välja, hakkas seletama, et oli meelega valetanud. Ka mina kinnitasin, et Genka oli ainult nalja teinud: kui Igor oleks tõepoolest ära põgenenud, poleks me ju tulnud tema jaoks toiduaineid võtma. Suutsime vaevu-vaevu vanaeite rahustada.»
«Sa oled vastutustundetu inimene, Genka,»' ütles Miša,
202
«sulle ei saa mitte midagi usaldada! Vähe sellest, et Igor ja Sjova sinu pärast põgenesid, sa ajasid ka nende vanemad ähmi täis. Ja sind ju ometi hoiatati! Nüüd aitab! Laseme su salgajuhi ametist lahti. Usalda talle mis tahes — tema teeb kõik vastupidi!»

13. ANARHISTLIK KUNSTNIK

Niisiis tuleb põgenikke otsida jõelt. Selge, nad sõitsid Senka parvega minema. Ja muidugi pärivoolu. Mis mõtet oli neil vastuvoolu minna?
Millega neid küll taga ajada? Valmis parve ei ole ja parv liigub ka liiga aeglaselt. Seega tuleb neile paadiga järele sõuda. Paadi võib saada paadijaamast. Aga paadimees nõuab ette niisugust hinda, et rahast ei tule välja!
Paadid on veel paaril talupojal, aga kes neist annab? Üks paat, küll neljaaeruline ja halvasti värvitud, aga väike, kiire käiguga ja kerge, meeldis Mišale eriti. See kuulus veidrale mehele, kes elas külas ja nimetas end anarhistlikuks kunstnikuks. Milles tema anarhism seisnes, seda Miša ei teadnud. Ta oli meest kaks korda tänaval näinud. Kunstnik, väike sinisilmne mees, oli olnud purjus ja karjunud mingeid arusaamatuid sõnu.
Vibalik võis ainsana Mišale kunstniku käest paadisaa-misel abiks olla. Tema juurde Miša läkski, seda enam, et oli otsustanud Vibaliku kaasa võtta. Keegi ei tunne jõge, Ümberkaudseid metsi ja külasid nii hästi nagu Vibalik. Ja tal endalgi on huvitav sõita. Nad ju sõuavad Halzani luhast mööda ja kõike võib ette tulla: äkki saavad nad Kuzmini tõeliste tapjate jälile. Ja siis on kerge Nikolai süütust tõestada.
See põhjendus mõjus Vibalikule. Ta nõustus Mišaga kaasa tulema.
«Tema nimi on Kondrati Stepanovitš,» jutustas Vibalik anarhistist. «Ta on kunstnik. Tal on pilte lademes, terve tare on tal täis joonistatud. Purjus olles ei lase ta sõnagi rääkida, pohmellis peaga peksab hoopis minema, aga kui on kaine, võib-paadi anda küll.»
Külakunstniku tare rabas Mišat lambanaha, värnitsa, õlivärvide, puskari, kurgisoolvee ja hapuks läinud kapsasupi lõhnade seguga. See oli üsna avar, kuid täis talupojatares
203

harjumatuid asju: seal olid molbert, lõuendid, lõuendi-raame, värvikarpe ja variaaegseid, nähtavasti linnast toodud mööbliesemeid.
Kõige rabavam oli see, et tare ja kõik asjad otid väga veidral ja isegi võikal kombel kirjuks maalitud. Üks sein oli roheline, teine kollane, kolmas helesinine, aga neljandast ei saanud arugi, mis värvi ta oli. Ahi oli täis värvilisi ruute, rombe ja kolmnurki. Põrand oli kollane, lagi punane, pingid seinte ääres pruunid, aknaraamid valged. Isegi potihargid ahju kõrval olid igaüks ise värvi, ahju-roop aga punane. Ainult linnast toodud mööbel oli säilitanud oma loomuliku värvi; kuid oli selge, et kunstniku toimekas pintsel jõuab ka selleni.
Kunstnik istus lavitsal ja hööveldas midagi hoolega. Oimudel hõredad, tagant aga pikad juuksed langesid punaste sorakil salkudena kas velvetist või sametist, üsna kulunud ja kõiksugust värvi täisplekitud vene särgi kõõmast valgele kraele. Kaela ümber oli seotud räpane räbal, mis pidi kujutama kaelasidet. Ta tõstis poiste poole soga-sed helesinised silmad, kuid langetas need kohe, et oma tööd jätkata.
«Me tulime teile külla, Kondrati Stepanovitš,» ütles Vibalik.
«Misjaoks?» küsis kunstnik tuhmil, selle väikese ja kõhetu mehe kohta ootamatul bassihäälel. Vibalik osutas Mišale: «Teile tuli külla rühmajuht.»
Kunstnik tõstis jälle pead. Tema pilk peatus Miša komsomolimärgil.
«Kommunistlik noor?»
«Jah,» vastas Miša.
«Aga kes mina olen?»
«Teie olete kunstnik.»
«Veendumustelt?»
«Ei tea,» ütles Miša vaevu naeru tagasi hoides.
«Anarhist-maksimalist,» kuulutas Kondrati Stepanovitš tähtsalt.
«Me tahtsime teilt kaheks päevaks paati paluda,» ütles Miša.
«Anarhistid-maksimalistid,» jätkas Kondrati Stepano-vitš, «ei tunnista võimu. Nõukogude võimu suhtes säilitavad nad neutraliteeti. Meie seda katset ei usu, aga ei sega ka. Vaat nii... »
204
Rohkem tal oma poliitiliste vaadete kohta öelda ei olnud ja ta hakkas jälle hööveldama.
«Aga kas te paati annate?» küsis Miša. «Milleks?»
Miša vastas põiklevalt:
«Meil on vaja ühte kohta sõita.»
«Anarhistidel on eitav suhtumine eraomandisse,» lausus Kondrati Stepanovitš ilutsevalt.
«Mispoolest paat on minu oma?»
Miša kehitas õlgu.
«Räägitakse, et on teie oma.»
«Ilmaaegu räägivad. On omandusega harjunud, sellepärast räägivadki. Kõik on ühine.»
«Me siis võime paadi võtta?»
«Võtke,» ütles Kondrati Stepanovitš edasi hööveldades.
«Aitäh!» rõõmustas Miša. «Me toome ta ilusti tervena tagasi.»
Vibalik tonksas teda tasakesi: «Küsi võtit!»
«Andke siis meile paadi võti,» ütles Miša.
Kondrati Stepanovitš vangutas masendatult pead:
«Võti... Raske asi ... »
«Miks?» küsis Miša rahutult, hakates mõistma, et paadi saamine pole nii lihtne, nagu esialgu paistis. «Võti on isiklik omand.» «Ja mis siis?»
«Paat on ühiskondlik omand, eks kasutage seda, aga võti on isiklik omand, ma võin seda ka mitte anda.»
«Kas me peame siis luku maha lõhkuma?»
Kondrati Stepanovitš vangutas kurvalt pead.

«Teid viiakse miilitsasse.»
«Aga teie ju miilitsat ei tunnista,» tähendas Miša kahjurõõmsalt.
Kunstnik ütles hoopis rusutult:
«Meie neid ei tunnista. Nemad tunnistavad meid.»
«Me maksaksime teile paadi eest, aga meil ei ole raha,» tunnistas Miša.
Kondrati Stepanovitš raputas eitavalt pead.
«Anarhistid-maksimalistid ei tunnista rahatähti.» Ja lisas, pidanud veidi aru: «Vahetust võib küll teha.»
«Mis vahetust?»
«Mina annan võtme, aga teie annate mulle vastutasuks lepingu klubi kordaseadmiseks.»
«Mis lepingu?» imestas Miša.
205
«Te ju ehitate klubi? Seda on ju vaja kaunistada? Noh, mina siis kujundangi.»
«Aga me teeme seda ju tasuta.»
«Pahasti,» laskis kunstnik pea norgu. «Töö eest peab hüvitust saama.»
«Aga anarhistid ei tunnista ju raha,» kahjurõõmutses Miša jälle.
«Ma pole rääkinudki tasumaksmisest, vaid hüvitamisest,» seletas anarhist.
«Poisid kastavad teil selle eest aia ära, Kondrati Serge-jevitš,» ütles praktiline Vibalik.
«See on ekspluateerimine,» lutsis kunstnik mõtlikult huuli.
«Mis ekspluateerimine see on!» vaidles Miša vastu. «Teie panite paadi sisse oma tööd, meie aga aitame teid oma tööga.»
«Kui just niimoodi,» mõtiskles Kondrati Stepanovitš kuuldavalt. «Aga millal te kastate? Aeg ei oota.» Ta vaatas aknast umbrohtu kasvanud aeda.
«Niipea kui tagasi tuleme.»
«Olgu siis pealegi,» nõustus kunstnik lõpuks. «Aga klubi asjas mõelge järele, ma kujundan ta nii, et Moskvast ka niisugust ei leia.»
Ta võttis seinalt roostes võtme ja ulatas Mišale.
«Hea küll.» Miša pistis võtme taskusse. «Me mõtleme klubi asjas järele.»
Vibalik müksas teda jälle:
«Aerud!»
«Aga kus on aerud?» küsis Miša.
«Aerud ... » lausus Kondrati Sergejevitš kurvalt.
Miša mõtles hirmuga, et ta hakkab jälle omandiasju arutama ega anna aere.
«Aerud ja tullid. Kuidas me muidu sõidame?!» ütles Miša otsustavalt.
«Ja tullid ... » ohkas Kondrati Stepanovitš.
Ta oleks väga tahtnud veel rääkida, kuid ütles, meenutanud ilmselt klubi ja aiakastmist:
«Aerud ja tullid võtke kuurist.»
206

14. ALATI VALMIS!

Oma äraoleku ajaks otsustas Miša määrata iaagrivane-maks Zina Kruglova.
Genka on kergemeelne, Slavka otsustusvõimetu, Zina on küll tüdruk, aga temast peetakse lugu ja koguni peljatakse teda.
Aga Genka ja Slava otsustas Miša endaga sõidule kaasa võtta. Seega sõidab neid koos Vibalikuga neli. Kaks asuvad aerudele, kolmas tüürima, neljas paadininasse pii-luriks.
Laagrisse tagasi jõudes käskis Miša Genkal valmis panna varustuse, Slavkal aga moona.
«Arvestage kaheks päevaks,» ütles Miša. «Genka, sina kontrolli paati: kas see ei leki, kuidas tullid ja aerud istuvad. Igaks juhuks otsi varuaer ja ritv. Võta paar õnge. Ära unusta kompassi, kirvest, nööri, ämbrit, katelokki, taskulampi. Ja igaühe jaoks võta vile. Ja kaks signaal-lippu.»
«Aga telk?»

«Pole tarvis, ööbime niisama. Jah, ja äna tikke unusta! Kõik! Kas kirjutasid üles?»
«Kirjutasin!» Genka tõmbas nimekirja alla jämeda kriipsu.
Miša pöördus Slavka poole:
«Slavka, nüüd sina! Toiduained võtad kahe kotiga:, juhuks, kui peaksime paarideks jagunema. Igaühele võtad kruusi, lusika, noa. Toiduained: päts leiba, umbes kahe keedu jagu tange, veidi võid, teed, kaheksa kompvekki.
Kõik!»
Genka hakkas nurisema: «Me jääme nälga!»
«Küll püüame kala. Ära soola unusta!»
«Võiks veel natuke kartuleid võtta,» pakkus Slava.
«Oige,» nõustus Miša. «Ja pea silmas: mingeid paber-pakke ärgu olgu, ainult riidest. Üldse tuleb kogu varustus pakkida nii, et miski ei käriseks ega loksuks, ja mis peaasi, ei koliseks ega pläriseks. On selge? Genka, sina määri sisse tullid ja võta kaasa tükk riiet: võib-olla tuleb aerud kinni mähkida, et kära ei teeks.»
«Me teeme muidugi kõik ära,» ütles arukas Slavka, «aga ma kahtlen, kas meie sõidul on mõtet.»
«Sina kahtled alati.»
207

«Sjoval ja Igoril on meie ees edumaa ajas,» jätkas Slava, «ja me ei jõua neile iial järele.»
«Neile lorudele ei jõua meie järele?!» hüüdis Genka. Miša ütles:
«Nemad sõidavad parvega, aga meie paadiga, see liigub kaks korda kiiremini. Nad teevad palju peatusi: nad peavad ju toitu ostma ja marsruuti teavad nad halvasti ja kindlasti põõnavad poole päevani. Ning lõpuks — ega nad igavesti mööda jõge sõida! Kuskil peavad nad peatuma ja rongile istuma. Seega jätavad nad parve kuhugi maha. Meie näeme seda. Ja selle jälje abil leiame nad üles.»
Õhtuks oli kõik valmis: varustus ja toit paati pandud, paat laagrile lähemale toodud ning selle juurde tunnimehed välja pandud.
Ärasõit oli määratud kella neljaks hommikul.
Et mitte hilineda, jäi Vibalik laagrisse ööbima.
õhtul manitses Miša lõkke ääres kõiki olla tublid ja kuulata Zina sõna.
«Olukord on väga tõsine. Rahvusvahelisest olukorrast ma ei hakka rääkimagi, seda teavad kõik. Aga ka siin on ärev. Sjova ja Igor põgenesid ära. Siin toimus salapärane mõrv. Võib-olla hulguvad kuskil lähedal ringi bandiidid. Ka mõis ja vanamoor on väga kahtlased. Tuleb valvel olla. Ennekõike distsipliin.»
Zina Kruglova ütles, et veel tugevamat mõju avaldada:
«See vana korra aegne krahvinna võtab kätte ja põletab mõisa maha, et kommuun seda endale ei saaks.»
«See on tal väga lihtne,» kinnitas Miša ainult selleks, et Zina autoriteeti toetada. Seda, et krahvinna mõisa maha põletab, ta muidugi ei uskunud: küllap krahvinna ootab, et mõisnikud ja vürstid tagasi tuleksid. Nende jaoks ta mõisat hoiabki.
Slavka raputas pead:
«Vaevalt on inimesi, kes ootavad, et vana kord tagasi tuleks.»
«Ära muretse, on küll,» veenas teda Miša. Vibalik ütles:
«Meil külas räägitakse... Et nüüd see Inglise lord ...»
«Lord Carson,» ütles Miša ette.
«Just... just... Seesama Carson ... Kirjutas Leninile kirja.»
«Ultimaatumi.»
208
«Ja räägitakse, et nüüd on nõukogude võim omadega läbi.»

Kõik hakkasid naerma.
«Oh sind, Vibalikku!» hüüdis Genka. «Ei jõua need lordid nõukogude võimu lõppu ära oodata.»
«Carson esitas meile häbematuid nõudmisi,» ütles Miša. «Ta nõuab, et me kutsuksime Iraanist ja Afganistanist ära oma esindajad. Kardab, et kolooniad ei taha enam kolooniad olla. Idamaade rahvad! ... Loe õige lehte, Slavka!»
Slavka võttis ajalehe lahti. Üles vasakule oli kirjutatud: «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!», paremale aga: «Hoidke ajalehti, meil on neid vähe!».
Slavka luges Carsoni ultimaatumist ja demonstratsioonidest, mis toimusid loosungi all: «Käed eemale Nõukogude Venemaast!».
«Meid toetab kogu maailma töörahvas,» seletas Miša. «Ja ükski kapitalist pole meile üldse hirmus.»
Vibalik ütles mõtlikult:
«Räägitakse ka, et Lenin on väga haige.»
«Mis siis sellest, et on haige. On end ära kurnanud, ja haigestuski. Kuula... » Miša võttis-Slavalt ajalehe ja luges valjusti: «Rahapaja töötajate resolutsioon... Anda Vladimir Iljitšile kolm kuud puhkust ja nõuda temalt arstide ettekirjutuste täpset täitmist, et ta saaks taastada oma jõu töörahva heaks.»
Talle turgatas pähe ootamatu mõte ja ta ütles:
«Praegu kirjutavad kõik Leninile, kirjutame õige meie ka.»
Kõik hämmastusid. Mida võiksid nemad Leninile kirjutada?
«Kirjutame, et ta ruttu paraneks,» ütles Miša. Zina Kruglova ütles:
«Kui Iljitš ei loegi meie kirja läbi, siis talle räägitakse sellest. Tal on hea meel, et ta on kõigil meeles, et teda armastatakse ja soovitakse talle tervist.»
Ja lapsed koostasid lärmitsedes ning üksteist katkestades Vladimir Iljitš Leninile järgmise kirja:
«Kallis Iljitš! Meie, pioneerid ja kommunistlikud noored, saadame sulle palava proletaarlasetervituse. Me soovime, et sa ruttu paraneksid. Me tahame võidelda töörahva ürituse eest nii, nagu sina oled võidelnud kogu oma elu. Me oleme alati valmis kaitsma ja tugevdama Nõukogude Venemaad. Saa kiiresti terveks, meie kallis Iljitš!»
209

TEINE OSA TAGAAJAMINE

15. PAADIJAAM

Miša toetas jala vastu kastemärga rohtu, tõukas paadi kaldast lahti, vinnas end üle parda ja ronis paadininasse. Las käia!
Jõge kattis valkjashall udu. Kaldad vaevu paistsid. Pajuvõsa ulatus jõe keskele. Jämedad tüved olid paindunud vee kohale. Genka ja Slava oleksid neid aerudega peaaegu riivanud. Kuid ahtris istuv vibalik juhtis paati osavalt mööda kitsast ja käänulist jõge.
Miša võttis aega. Tehes kaheksa kilomeetrit tunnis, jõuavad nad õhtuks jõesuudmesse. Arvatakse, et sinna on oma seitse-kaheksakümmend kilomeetrit.
Niimoodi arutledes vahtis Miša teraselt ringi. Jõgi tundus sel koidueelsel ajal sootuks võõrana. Kõik oli äkki muutunud tohutu suureks, sügavaks, salapäraseks, kummaliseks: ootamatult suured puud, põõsad, mis paistsid läbipääsmatuina ... Miks nad ei jõua ometi juba mööd.a neemest, mille taga peaks olema paadijaam. Või ei pannud nad seda pimedas tähele? .. .

Miša ajas end püstakile. Sel Jietkel jõudsid nad neemest mööda. Kohe läks valgemaks. Miša nägi paadijaama väikest putkat. Kuid sealsamas märkas ta jaamale lähenemas naist. Miša tundis ta ära. See oli krahvinna. Miks tuli ta nii vara siia? Miša sosistas ruttu:
«Tasa! Ärge sõudke!»
Genka ja Slava tõstsid aerud üles.
Miša haaras oksast kinni ja tõmbas paadi sarapuu-põõsa alla. Siit oli paadijaam hästi näha. Udu ei olnud veel haihtunud. Inimesed putka juures näisid ähmaste varjudena. Putka taga paistis vankri etta rakendatud hobuse liikumatu siluett. Ja kuna putka ott väga pisike, näisid hobune ja vanker tohutu suurtena.
Kaldal seisid krahvinna ja Senka isa Jerofejev, väike köökus vanamees, must nokkmüts peas.
210
Paadimees Dmitri Petrovitš õiendas midagi paadis, ajas end siis sirgu ja tuli kaldale. Ta oli keskmist kasvu, osav ja tugev mees. Miša ei kartnud teda, kuid tundis end tema ees ebamugavalt: paadimees naeratas alati kuidagi salalikult ja kavalalt. Ta käis paljajalu, seljas vööta satiin-särk. Kuid tema väikeste kikkvuntsidega nägu oli puhas ja poputatud — hoopiski mitte talupoja moodi.
Jerofejev ja paadimees läksid vankri juurde. Sealt hüppas keegi maha. Poisid pingutasid silmi — see oli Senka. Jerofejev võttis vankrilt roguski.
Siis tassisid nad kolmekesi paati kaks suurt kotti.
Dmitri Petrovitš hüppas paati. Jerofejev tõukas selle kaldast lahti. Paat õõtsatas, eemaldus kaldast ja pööras voolust kantuna jõe keskele. Dmitri Petrovitš suunas ta ühe aeruga hoovates allavoolu.
Kõik vaatasid talle järele: poisid oma peidikust, vanaeit, Jerofejev ja Senka kaldalt.
Paat kadus käänaku taha. Jerofejev ja Senka astusid vankri juurde. Vanaeit läks mööda põlluvaheteed mõisa. Kõrges nisus vilkus tema must rätik. Korra, siis teise... Lõpuks kadus ta hoopis silmist.

16. JÕEL

Genka katkestas esimesena vaikuse.
«Huvitav, mida nad paadiga ära viisid?» Ta tõusis kaugusse vaadates püsti, kuigi enam ei paistnud ei paati ega paadimeest. «Minu arust oli see paadijaam kogu aeg kahtlane. Ma ütlesin just eile seda Slavkale. Eks ole, Slavka?»
«Mitte eile, vaid üleeile,» vastas täpne Slavka, «ja mina ei näe siin midagi salapärast. Paljugi, mis inimestel on tarvis paadiga vedada.»
«Haa, vedada!» osatas Genka. «Nii vara, et keegi ei näeks! Ja külakurnaja Jerofejev on end koos oma Senkaga ka kampa sokutanud.» Ta pööras end Miša poole: «Tead, Miša, tõstame parem Slavka maale.»
«Miks?»
«Ta hakkab kogu tee kahtlema: «Ei ole seal midagi erilist», «Ei tule sellest midagi välja», «Ei leia me midagi» ... Viriseb kogu aeg.»
Vastuseks lõi Miša vaid käega. «Aga mida see kõik
211
tähendab? Krahvinna, paadimees, Jerofejev — kõik koos. Tassivad öösel midagi salaja ... »
«Ehk krahvinna veab inventari minema, et kommuun seda endale ei saaks,» oletas ta.
«Mis inventari tal ka on!» ütles Vibalik.
«Mida siis sinu arust?»
«Kust mina tean!»
«Hüva!» otsustas Miša. «Me peame nagunii allavoolu sõitma. Otsime Igorit ja Sjovat, ühtaegu vaatame, kuhu paadimees need kotid veab. Peaasi, et ta meid ei näeks. Läki!»

Vibalik tõukas paadi kaldast lahti. Qenka ja Slava rop-sasid aerudega, Miša tõstis binokli silmile ja vaatas ettepoole. Paadimeest ei paistnud. Aga pole midagi, küll nad talle järele jõuavad.
Käänuline jõgi voolas kitsas sügavas orus. Kõrge parempoolne kallas oli tugevasti uhutud — vee kohal kollenda-sid urbsed paepaljandid, valendasid veidrad kriidijärsa-kud. Madalal vasakul kaldal paistsid luhtade ja turbaA rabade kitsad siilud. Ainult väga madalates kohtades oi} läbi sogase vee näha jõe püdel mudane põhi. Paiguti oli vees keeriseid — põhjas pulbitsesid allikad.
Poisid möödusid külast, praami ülesõidukohast, paadimeest aga ei olnud ikka veel. Kas nad tõesti kahe paari aerudega teda kätte ei saa? Miša andis märku kalda äärde sõuda, tuli paadist välja ja ronis künkale, et ehk silmab paadimeest.
Tema ees laius org: lõputud põllud, tumedad metsad, vaiksed salud, üksildased tuuleveskid, kirikute valged kellatornid, lähematel põldudel vankrid, aisad taeva poole püsti. Silmapiiri tagant tõusis pikkamisi päike. Tema viltused kiired lahutasid kaugusi, värvides maailma üle eredate värvidega. Jõe kitsast musta riba aga varjasid künkad ja tihnikud.
Miša tuli paati tagasi. Nüüd istus roolis Genka, ninas aga Slavka, binokkel käes.
«Pressime peale, Vibalik,» ütles Miša, kõigest väest aerudele valu andes. «Genka, sina katsu roolis ettevaatlik olla.»
«Ära minu pärast muretse, ei see ole esimene kord,» oli Genkal vastus valmis.
Ta nägi väga maaliline välja: madrusesärgis, üleskeeratud pükstega, rooliaer käes.
«Sina, Slavka,» käsutas Miša, «hoia silmad lahti! Ja
212
mitte ainult paadimehe pärast. Peaasi on Igor ja Sjova. Vaata, kas pole parve või mingeid muid jälgi.»
«Esialgu mitte midagi,» vastas Slavka, «ei paadimeest, parve, poisse ega jälgi.»
Nii sõitsid nad veel oma kolm-nelikümmend minutit, sõudes kõigest väest.
Äkki ütles Slavka, pöörates binoklit siia-sinna:
«Tasa, poisid! Paistab, seal on paadimees ... »
«Kus?!»
Miša ja Vibalik tõstsid aerud. Genka tõusis, vahtides ettepoole.
«Jälle kadus ära,» ütles Slavka binoklit pöörates. «Alles ma nägin paati selle käänaku taga. Ahaa, jälle vilksatas.»
«Palju sinna on?»
«Kilomeetri ringis,» ütles Slavka kõhklevalt. «Kohe tuleb Halzani luht,» ütles Vibalik ärevalt.
«Kaldale!» käsutas Miša tasakesi.
Nad Vibalikuga hüppasid paadist välja ja vaatasid jõe poole. Dmitri Petrovitš ei sõudnud. Tema paat õõtsus vees ja ta ise vaatas kalda poole, pea kõrvale pööratud.
«Vahib Halzani luha poole,» sosistas Vibalik, ise näost lubivalge.
Paadimees vaatas luha poole, seades vahetevahel aeglaste aeruliigutustega paati otseks. Ahaa, ei taha sõita sinna, kus Kuzmin tapeti...
Ererohelise rohuga kaetud, päikest täis Halzani luht laotus suurema jõe vasakul ja sellesse suubuva pisikese, peaaegu ärakuivanud Halzani jõe paremal kaldal.
Luha roheline üksluisus oli sedavõrd rahulik, et poistele tundus, nagu kuuleksid nad sealt sääskede monotoonset pirinat ja tirtsude kõlavat siristamist. See oli lage koht. Mõned üksildased puud olid oma madala lehestiku maa kohale rippu lasknud. Ainult jõe kaldal kasvas tihedalt põõsaid. Kas sealt tulistatigi Kuzmini? Miks Nikolai laske ei kuulnud? Kes viis paadi minema? Imelik...
Lõpuks ropsas paadimees aerudega. Paat sõitis edasi. Poisid libistasid end sedamaid kaldast alla ja sööstsid talle järele. Aerudel olid Genka ja Slavka, ninas Miša ning ahtris Vibalik. Nüüd hoidsid nad paadimehega niisugust vahet, et teda võis binoklist näha.

Paadimees kadus aeg-ajalt jõe sagedasste käänakute
213

taha, siis ilmus jälle välja. Ta istus aerudel, nägu talle järgnevate poiste poole, ja nad pidid olema väga ettevaatlikud, et paadimehele mitte silma hakata. Iga käänaku eel hüppas Miša kaldale ja vaatas binoklist, kus paadimees on. Tagaajamise õhinas unustasid nad täiesti oma sõidu sihi.
«Kohe tulevad kõige metsarohkemad kohad,» ütles Vibalik, «varsti ma näitan teile teerada. See rada viib otse Golõgini roigasteele välja.»
«Sinnasamasse, kuhu on maetud surnud krahv?»
«Jah.»
«Kas see on mõisast kaugel?»
«Jõge mööda on kaugel. Aga läbi metsa lähedal.»
Pikk jõelooge varjas jälle paadimehe. Kartes teda silmist kaotada, käskis Miša kiiremini sõuda. Genka ja Slavka surusid aerudele. Paat kihutas käänaku taha. Jä Miša veendus kohe, kui ennatult nad olid talitanud: paadimees tiris neist umbes kolmesaja sammu kaugusel vees tammudes paati pisikesse lahesopp! kahe valge kivi juurde. Poisse päästis ainult see, et paadimees oli nende poole seljaga ega kuulnud jalgadega vees sumades nende aerude müra. Poisid tõmbusid kalda äärde ja peitsid end kõrge puu taha, mille oksad langesid otse vette. Ise märkamatuks jäädes nägid nad paadimeest hästi.
«Nende kahe kivi juurest viib tee Golõgini roigasteele,» sosistas Vibalik.
Miša andis talle märku vait olla.
Paadimees tõmbas paadi kaldale, heitis keti ümber kivi ja pööras näo metsa poole.
Jõel valitsevas vaikuses huikas kolm korda öökull.

17. PAADIMEES

See oli väike, madalaks jäänud lahesopp. Võimsa tamme tihedad lehed varjasid seda päikese eest — ainult sellepärast ei olnud vesi ära kuivanud. Kaldal seisis kaks suurt valget kivi. Lühike teerada viis nende juurest sarapikku jä kadus metsa.
Paadimees seisis kaldal ja kuulatas. Ka poisid kuulatasid. Metsast kostis öökulli kauge vastuhõige. Poisid ootasid puu taga peidus olles, mis edasi saab.
214
Metsaserva kattis ere lillevaip. Kõrged tumekollased tulikad, kahvatukollase käokinga püstjad puhmad, anemoonid, õrnsinised kellukad — kõik see, mis siin päikese pimestavates kiirtes õitses ja sillerdas, tundus nii rahulik, rõõmus ja kena, et Miša hakkas äkki kõiki oma kahtlusi tobedaks pidama. Ja talle paistis, et kui ta nüüd paadimehe juurde läheks, alustaks see temaga rahulikult juttu, naeratades nagu ikka pilklikult, üsna ebameeldivalt, kuid see naeratus ei tähendaks siiski mitte midagi.
Kuid see rahumeelse usalduse tunne vaibus niisama kiiresti, kui oli tekkinud. Metsast kostis jälle öökulli huige, nüüd juba päris lähedalt.
Paadimees tõusis, käis kalda läbi, ja veendunud, et kedagi ei ole, pöördus näoga metsa poole ja kutsus käeviipega seda, kes varjas end puude taga.
Metsast tulid välja kaks unise näoga noormeest, seljas talumeeste talveriided: ühel närune poolkasukas, teisel pikk kulunud vammus, mõlemal oli peas käkras sõduri-müts.
Noormehed kandsid kotid metsa. Paadimees ütles neile midagi.
Noormehed ei vastanud. Ja paadimees ütles juba aerude taga istudes veel midagi. Kuid tuut kandis tema sõnad minema.
Niipea kui paadimees oli paati istunud, taipas Miša, et peidikust tuleb lahkuda. Poisid hakkasid kiiresti tagasi sõitma.

Jõudnud poole kilomeetri kaugusele, pöörasid nad paadi " aeglaselt ringi ja sõitsid paadimehele vastu, otsekui oleksid nad niisama jõel sõudmas. Miša peitis koguni binokli istme alla.
Niipea kui nad olid ringi pööranud, ilmus paadimees. Ta sõudis pikkamööda,, viskudes jõuliselt tagasi, ja kui ta kummardus, oli näha, kuidas tema teravad abaluud särgi all kokku-lahku liiguvad.
Poiste paadi aerude häält kuuldes vaatas ta ringi ja jättis sõudmise. Tema paat. tegi vees õõtsudes aeglaselt pöörde, ja kui poisid sellega kohakuti jõudsid, seisis ta juba keset jõge, tõkestades läbipääsu. Ka poisid jätsid sõudmise, et aerud teise paadi külge kinni ei hakkaks.
Paadimees sihtis poisse altkulmu, pea maas, ja naeratas äkki:
«Kas sõidate kaugele, seltsimehed?»
Ta naeratas ainult suuga. Tema väikesed teravad vur-
215
rud tõusid turri nagu metsloomal, sinised silmad vaatasid poisse ainiti ja umbusklikult. See paadimehe naeratus oli ka varem Mišale vastu hakanud, praegu oli see aga eriti ebameeldiv.
«Me sõuame niisama,» vastas Miša.
Paadimees naeratas ikka veel. Kuid tema käsi hoidis poiste paadi pardast kinni ja tõmbas seda vähehaaval enda poole.
Miša taipas, et paadimees tahab ketti kätte saada, ja ta hoidis sellel jalga kõvasti peal.
Ikka veel naeratades mõõtis paadimees poisse hindava pilguga. Tema ees istus neli tervet ja tegelikult juba täiskasvanud noormeest. Paadimehe näost oli näha, et ta kaalub, kuidas käituda. Lõpuks ütles ta:
«Ja Vibalik on ka teiega?»
Miša ei vastanud midagi. Hetkeks valitses vaikus. Paadimees hoidis paadist kõvasti kinni. Siis ütles ta jälle:
«Paat on tuttav.»
«See on Kondrati Stepanovitši paat,» vastas Miša.
«Nõndaks?» muigas paadimees umbusklikult, saanud lõpuks kätte metallrõnga, mille küljes käis kett. «Või Kondrati Stepanovitši oma?» kordas paadimees ja Miša tundis, et ta sikutab tasakesi ketti.
Kuid Miša hoidis ketist kõvasti kinni.
«Jah, Kondrati Stepanovitši oma,» kordas Miša, taipamata, kuhu paadimees sihib.
Ikka veel naeratades vangutas paadimees pead.
«Nii, nii... See on teist inetu, seltsimehed, inetu ... Ise veel kommunistlikud noored ... »
Ta sikutas jälle ketti, kuid Miša hoidis sellel kõvasti jalga peal.
«Mis siin inetut on?» tusanes Miša. «Miks te meid hurjutate?»
«Valetamine on inetu,» ütles paadimees etteheitvalt. «Kurjategijate varjamine on inetu. Mina ju tean, kelle paat see on.»
«Kelle oma siis?» muigas Miša.
«See on eile siin tapetud Kuzmini paat. Ja tappis tema vend.» Paadimees osutas Vibalikule.
«Miilits otsib paati taga, aga teie peidate seda. Inetu, Väga inetu.»
Nii totter süüdistus viis Miša endast välja ja ta unustas keti. Kohe tõmbas paadimees seda kõigest jõust. Miša kukkus. Ta üritas kukkudes ketist kinni Haarata, kuid jäi
216
hiljaks. Paadimees heitis keti naerul näoga oma paadi ahtrisse löödud konksu otsa ja tõukas paadi kohe liikuma. Kett tõmbus pingule. Poisid võisid teda nüüd ainult teise paati ronides kätte saada.
«Inetu, inetu,» kordas paadimees jultunult naeratades. «Vibalik tahab venda välja aidata, saan aru, aga teile, kommunistlikele noortele, see ei sobi. Tuleb külasse tagasi minna, ei aita midagi!»

Meelehärmist värisedes karjus Miša:
«Mis õigus teil selleks on?»
«Õigusemõistjaid peab igaüks abistama,» kuulutas paadimees.
Vahepeal oli vool, nii nõrk kui ta oligi, mõlemad paadid kalda äärde kandnud.
Seda kartis Miša üle kõige. Kui Dmitri Petrovitšil läheb korda nende paati kalda ääres kinni pidada, võib ta mingi märguandega oma noormehed metsast välja kutsuda ja neile jäävad poisid alla. Seega ei tohi hetkegi kaotada.
Paadid jooksid kaldasse. Miša hüppas paadininasse:
«Laske kohe lahti, kas kuulete!»
«Rõõmuga, aga ei või,» puhkes paadimees naerma.
Rohkem ta öelda ei jõudnud — Miša hüppas tema paati ja haaras ketist kinni.
«Ära puutu!» karjus paadimees ja kargas püsti, aer kõrgel peos.
Kuid Miša kiskus ühe liigutusega keti konksu küljest lahti ja viskas selle oma paati. Siis ajas ta end sirgu: «Lööge! Eks katsuge!»
Dmitri Petrovitš seisis, aer kõrgel peos, nägu raevust viltu. Ta olekski Mišat löönud, kuid Genka ja Slavka ronisid juba tema paati. Genka rõhus kogu kehaga pardale, nii et paat hakkas kreenima ... Paadimees lõi vaaruma ja karjus:
«Kus sa ronid, lurjus!»
Ta kummardus, et Genkat aeruga tabada, kuid selsamal hetkel haaras Slavka, vaikne häbelik Slavka, teiselt poolt paadimehe jalgadest kinni ja tõmbas. Paadimees kukkus vette.
«Tagasi!» hüüdis Miša.
Poisid ronisid rutuga oma paati. Pmitri Petrovitš söös-
tis kurja vandudes neile järele. Hirmust meeletu Vibalik
vaatas talle kohkunult otsa.
«Sõudke!» röögatas Miša.
217
Genka ja Slavka hakkasid rutuga sõudma, nii et aerud kokku kõlksatasid. Dmitri Petrovitš oli juba päris lähedal. Ta tahtis ahtrist kinni haarata, kuid ei tabanud, Genka ja Slava lõid aerud vette, korra, teise... Paat sai hoo sisse ja kihutas mööda jõge minema. Vahemaa nende ja paadimehe vahel aina kasvas ... Dmitri Petrovitš seisis natuke aega paigal, pöördus siis ümber ja läks kaldale.
Paat kihutas aina kiiremini. Käänak... Selle järel teine ... Ongi puu, mille all nad olid end peitnud ... Kaks valget kivi... Veel üks käänak ... Ja nad jõudsid pikale sirgele jõelõigule, mis viis metsast eemale. Siin paadimees neile enam järele ei jõua.

18. MIS SIIS ÕIETI LAHTI ON?

Ja ikkagi sõudsid poisid lõõtsutades ning tagasi vahtides kõigest väest. Neile tundus, et kohe ilmub käänaku tagant jälle välja paadimees. Ja mitte üksi, vaid koos noormeestega, kes olid temast metsa jäänud.
Kuid hirm, mis oli Genkale ja Slavale alguses jõudu andnud, hakkas vaibuma. Nad olid päris otsas ja teatasid, et nemad enam sõuda ei suuda. Miša ja Vibalik vahetasid nad välja.
Ahtrisse jõudnud, vaatas Genka Slavale tögavalt otsa:
«Kus on ikka Slavka! Kus alles tõmbas paadimeest! ... Seda poleks küll oodanud!»
Talle ei vastanud keegi.
«Äga kus meie Vibalik läks verest välja,» jätkas Genka. «Süda vajus kohe saapasäärde.»
Vibalik punastas:
«Mis teil sest on? Sõidate Moskvasse, ja kõik, aga mina pean emaga siia jääma.»
«Ja mis siis?»
«Tapavad ära, vaat mis!» vastas Vibalik veendunult.

«Misasja nad tapavad!» muigas Genka.
«Mis sina siis mõtled ... Siin pole Moskva. Tapavad, ja kõik. Ega nad esimest korda.»
«Kes nemad ja keda nad on tapnud?» küsis Miša.
Vibalik ainult nohises vastuseks ja sõudis veel püüdlikumalt.
Paadininas istuv Slavka ütles:
218
«Ikkagi arusaamatu, miks paadimees meiega õiendama hakkas. Kas ta tõesti mõtles, et me oleme tapetud Kuzmini paadis?»
«Oh sind, püha lihtsameelsust!» hüüdis Genka. «Kas tema ei oska siis paadi ja paadi vahel vahet teha?»
«Kuzminil on ühemehepaat, see aga kahemehepaat. Teist kahemehepaati meie külas ei olegi,» ütles Vibalik.
«Näed siis!» haaras Genka sõnast. «Ei, siin on midagi muud.»
«Mis siis?»
«Ta kartis, et me läheme metsa ja näeme neid noormehi ja kotte. Vaat, mida ta kartis.»
«Tõsi, aga ainult sel tingimusel, et kottides on midagi salajast,» ütles Slavka.
Genka sirutas käed traagiliselt taeva poole:
«Jõuk on sul nina all, ja sina kahtled! Nüüdsama taheti meid ära uputada, aga sinule paistab, et mitte midagi pole juhtunud.»
«Mis jõugud praegu enam on?» vaidles Slavka.
«Eks vaadake teda!» hüüdis Genka. «Mis jõugud! Nad tapsid Kuzmini, see on ju selge!»
Vibalik jättis sõudmise ja vaatas Genkale kohkunult otsa.
«Miks sa arvad, et nemad tapsid Kuzmini?» küsis. Slavka.
«Aga kes siis?. Tema vend või?» Genka osutas peaga Vibalikule. «Ütle, Vibalik, kas sinu vend tappis Kuzmini?» «Tema ei tapnud.» Vibalik hakkas jälle sõudma. «Aga kes tappis?»
«Ei tea.»
«Aga mina tean,» kordas Genka kangekaelselt. «Nemad tapsidki.»
Miša ei võtnud nende jutust osa. Talle tundus kogu äsja-toimunu metsikuna ja uskumatuna. Sellel võib olla otsene seos Kuzmini tapmisega. Paadimehe näost on näha, et ta on mõrvar. Nägi paadis Vibalikku ja hakkas kartma, et Vibalik otsib tõelist süüdlast. Sellepärast ta tahtiski neid tagasi saata, et nad õigetele jälgedele ei satuks.
Aga äkki ... Mišal hakkas koguni külm. Aga äkki on see seotud ka Igori ja Sjova kadumisega? Võib-olla on ka nendega midagi juhtunud? Ja just sellepärast ei tahtnudki paadimees neid edasi lasta. Vahest osutusid Igor ja Sjova juhuslikult mõrva tunnistajateks või sattusid metsas noor-
220
meestele peale ja need tapsid nad paljastamist kartes ära. Poistel võis ju kes teab mida ette tulla.
Sel hetkel kostis Genka hääl:
«Paremas poordis paistab onn.»

19. HÄMMASTAV KOHTUMINE

Kaldal puu varjus seisis pisike lehtedest ja okstest onn. Selle ees põles väike lõke.
Lõkke ääres istusid mees ja naine.
«Küsime, ega nad poisse pole näinud,» tegi Miša ettepaneku.
Poisid panid aerud paadiservale. Paat aeglustas käiku. Miša tõstis käed torus suule: «Hallo, kallas!»
Mees ja naine pöördusid ümber. Mõlemal olid ees suured sarvraamidega prillid.
«öelge,» hüüdis Miša, «ega siit ei ole kaks poissi parvega mööda sõitnud?»

Mees ja naine vahetasid pilke. Siis pöördusid nad nagu käskluse peale poiste poole, aga ei vastanud midagi. «On nad kurdid või?» pomises Miša.

«Need on ju nepmanid,» teatas Genka. ««Ja põlema täis rahulolu lõi nepi molu ... » Mees on paks, kiilas, prillidega, ka naisel juuksed värvitud ... »

Miša hüüdis uuesti:

«Ega te ei ole näinud kaht poissi parvega?» Mees ja naine vahetasid jälle pilke. Siis tõusis mees püsti ja hüüdis: «Ei saan aru! ... »

Poisid vaatasid talle pärani silmi otsa. «Välismaalane,» pomises Genka.

Nende ees seisis turske kiilaspäine mees, ees sarvraamiv dega prillid, seljas lühikeste varrukatega särk ja jalas laiad hallid põlvpüksid, mis langesid veidi üle põlve, nn-sama hallide, selgelt välismaist päritolu sukkade peale.

«Ei saan aru!» hüüdis välismaalane, puhkes naerma ja raputas eitavalt oma suurt ümmargust kiilaspead.

«Kui õige räägiks nendega?» küsis Miša kõhklevalt.

«Mis seal ikka,» toetas teda Genka, «vaatame järele, mis välismaalased need on. Sprehhen si döitš ...»

221

Poisid sõudsid kaldale, tulid paadist välja ja läksid onni juurde.

Mees vaatas poistele otsa ja naeratas.

Naine istus lõkke ääres ja segas katelokis lusikaga. Poisid vedasid ninaga: katelokist tuli šokolaadilõhna.

«Teie kaugel karjunud ja meie vene keel halvasti mõistma,» ütles välismaalane.

Telgi kõrval olid rihmade ja säravate pannaldega seljakotid, kaks peenikese rihmaga fotoaparaati, kireva sildiga konservipurk, termosed ja veel mingeid välismaist päritolu pisiasju.

«Välisturistid,» otsustas Miša endamisi, «kodanlus. Proletaarlased välismaal ringi ei rända.»

Genka ja Slavka mõtlesid sedasama. Poisid vahtisid vaenulikult kapitalistliku maailma esindajaid, kes olid nii ootamatult jõekaldale ilmunud.

Kuidas olid need kiskjad ja haid siia sattunud?

«Teie kordage oma küsimus,» ütles välismaalane.

Lähedalt vaadates selgus, et ta polegi nii kiilas. Tal olid juuksed peas, kuid nii hõredad ja heledad nagu udusuled. Ja üldse sarnanes ta, priske ja roosakas, suure ületoidetud lapsega.

Miša kordas oma küsimust:

«Ega siit kaks poissi parvega mööda ei sõitnud?»

«Barv? Mis tähendab barv?»

«See on nagu paat,» Miša näitas kätega, «neljakandiline, palkidest tehtud.»

Välismaalane noogutas rõõmsalt pead.

«Saab aru, saab aru!» Ta pöördus naise poole, ütles mingi võõrkeelse sõna ja noogutas siis jälle rõõmsalt pead. «Barv. Saab aru! See on sõnast parvetama, parve-poiss. Selge... Siin olnud kaks poissi, paioneer, kaelarätt.» Ta puudutas oma kaela. «Paioneer, hea paioneer. Olnud siin, olnud küll.»

«Millal?»

«Ööbinud. Mitte see öö, aga pärast see öö. Eile hommikul sõitnud edasi oma barvel. Barve parandanud ja edasi sõitnud.»

Mišal veeres kivi südamelt. Igor ja Sjova on niisiis elus ja terved, nendega pole midagi juhtunud. Istusid eile ülirahulikult siin, ajasid välismaalastega juttu ja Halzani luha juhtumiga ei olnud neil mingit pistmist. Küll on tore! Vähemalt sellega on kõik korras. Nüüd peaks neile küll

222

järele jõudma. Vahemaa nende vahel oli olnud kaks päeva, nüüd aga vaid üks. õhtuks jõuavad nad järele.
Katelokist levis isuäratavat šokolaadilõhna.
Poisid heitsid katelokile näljaseid pilke. Genka otse värises ahnusest.
Naine ütles mehele midagi. See lausus naeratades:
«Poisid, koffi jooma!»
See veel puudus! Kas nemad lasevad pursuidel end kostitada! Miša raputas eitavalt pead, kavatsedes kuidagi viisakas vormis ära öelda, kuid Genka sosistas:
«Kuule, sööme õige kapitalistid paljaks ... »
Miša meelest oli see asjalik ettepanek. Igori ja Sjovaga on kõik korras, erilist kiiret ei ole. Nagunii peaks midagi sööma. Ja kui ise lõunat keetma hakata, kaotavad nad veel rohkem aega.
Poisid võtsid lõkke ümber istet. Ainult Vibalik jäi seisma. Häbenes. Oma külas polnud ta kunagi välismaalasi näinud. Miša käskis tal istuda, ta kükitas maha, kuid jäi lõkkest parajalt kaugele.
Naine valas auravat jooki metalltopsidesse. Nahkvutlarist võeti välja tillukesed lusikad ja suhkrutangid. Naine tegi kõike seda kärmelt, kuid vaikides ja tõsiselt. Tal olid punaka helgiga, tugevasti hallisegused, lühikeseks lõigatud juuksed. Prillide taga paistis silmade ümber tihe kortsuvõrk. Käed olid kõhnad, päevitanud, aga randmetel olid valged triibud.
«Randmed pole käevõrude pärast päevitanud,» mõtles Miša. «Ta jättis käevõrud hotelli. Kardab, et röövitakse paljaks.»
Salvrätil olid õhukesed leivaviilud, millele oli midagi pruuni peale määritud. Slavka ja Miša võtsid kumbki endale võileiva ja andsid ühe Vibalikule. Aga kui Genka oli kord juba võileibade kallale asunud, ei saanud ta enam pidama. Salvrätt oli silmapilk tühi. Slavka müksas teda mitu korda, aga Genka oleks nagu pööraseks läinud. Ja ta ei olnud ju ometi õgard, mingi Vaal, tal oli lihtsalt kõht tühi, pealegi oli ta otsustanud ulakusest pursuid paljaks süüa.
Tegelikult olid kõik näljased. Ja see väike võileib, õhuke nagu suitsupaber, ainult narris kõhtu. Poistel läks meelest välisriigi esindajatega suhtlemisel vältimatu taktitunne.
Naine ei jõudnud küllalt võileibu teha. Mees avas uue konservipurgi, siis sardiinikarbi ja lõpuks purgi kondenspiima.
223
Poisid hävitasid kõik, eriti palju pistsid nad leiba. Kuulu järgi söövad välismaalased vähe leiba, aga nemad ju ei ole välismaalased.
Selle järgi, kui nõutult välismaalane oma seljakotti pilke heitis ja selle lõpuks pahupidi pööras, taipasid poisid, et välismaised varud on ammendatud. Neil oli ka juba kõht täis. Unigi kippus kallale. Silmad vajusid kinni. Nad olid ju laagris harjunud pärast lõunat magama. Miša vaatas oma «äratuskella» ja ütles:
«Puhkame paarkümmend minutit ja sõidame edasi. Ei sobi kohe jalga lasta.»
Toidust uimastena heitsid poisid lõkke äärde pikali. Vibalik seadis end mugavamalt istuma.

20. OOTAMATU PÖÖRE

«Komsomol,» ütles välismaalane naeratades, osutades poiste komsomolimärkidele. «KIN ... Internatsionaal.»
«Jah, me olevad kommunistlikud noored,» vastas Miša, arvates, et kui ta sõnu väänab, mõistab välismaalane teda paremini.
«Hässti, hässti. Komsomol, see on hässti, Internatsionaal, see on hässti... »
Teeskled, kodanlasenäru! mõtles Miša. Ei meeldi sulle ei komsomol ega Internatsionaal. Siis küsis ta:

«Reisite? Voyage?»
«Oo, ja-ja,» noogutas välismaalane pead. «Meie olevad rändajad. Käima. Sõitma. Venemaa on hässti maa, ilus maa.»
«Kas teile meeldib meil?» küsis Genka pilkavalt, silitades pungil täis kõhtu.
«Oo, meeldib, hässti meeldib ... Väga hässti.»
Küll me teame, kuidas teile siin meeldib, mõtles Miša. Te pistaksite meie vabariigi elusast peast nahka.
«Kuidas teil see lord Carson ka elab?» küsis Genka nagu muuseas.
Välismaalane krimpsutas põlastavalt nägu:
«Oo, lord Carson ... See pole hässti, lord Carson on üldse mitte hässti ... Ptüi, Carson on paha ... »
«Et Carson pole siis hästi?» küsis Miša pilklikult. Talle hakkas koguni vastu, et välismaalane niimoodi teeskleb. Omaksvõetud veendumustest tuleb kinni pidada.
224
Välismaalane raputas eitavalt pead:
«Pole hässti, väga pole hässti. Carson... Ultimaatum ... Toorid ... Imperialismus ... »
«Aga kas Mussolini on hästi?»
«Oo,» välismaalane väärutas energiliselt pead, «Musso-lini pole üldse hässti. Fašismus... Kommunist, sotsialist, ära tapavat... Diktatuur ... Üldse mitte hässti... »
«Aga miks teil on igasugused Carsonid ja Mussolinid?» küsis Miša õelalt. Ja nähes, et välismaalane ei saa temast aru, vehkis ta energiliselt käega: «Carson, Mussolini välja! Maha!»
Välismaalane noogutas rõõmsalt pead:
«Oo jaa ... Muidugi... Mahha Mussolini... mahha Carson!»
Kaval on, mõtles Miša ja ütles:
«Eks tehke neile siis maha.»
Välismaalane vangutas mõtlikult pead ja ütles aeglaselt sõnu valides:
, «Aeg... Revolutsioonid ei tehhta, revolutsioonid tulevad.»
On ikka poliitiliselt haritud! mõtles Miša. Teiesugused muidugi revolutsiooni ei tee ...
Aga võõramaalane jätkas tõsise j.a paljutähendava näoga, mis oli veidi pingul vajadusest venekeelseid sõnu meenutada:
«Kriis, töötu, sõda... Proletariaat ei ole hässti. Kommunist agiteerib ... Kapitalist tema vangi.»
Ta puhkes äkki naerma ja haaras endal randmetest kinni: «Vangirauad, vangla!» Ja ta krimpsutas naljakalt nägu: «Vangla pole hässti... »
Miša vaatas välismaalase kuldsõrmust, valgeid naha-triipe naise randmetel ja mõtles, et mis neil viga naerda, kui ise kannavad kuldsõrmuseid ja käevõrusid.
Välismaalane tabas tema pilgu, puhkes naerma ja osutas naise kätele:
«Vangirauad kolm aastat... Vangla kümme aastat.»
Naine pesi sel ajal tasse.
Poisid ei taibanud kohe, millest välismaalane räägib. Mis kümme aastat vanglat? Mis kolm aastat vangi-raudu?... Ja ainult Slavka sai esimesena kõnevõime tagasi.
«Kas te olete kommunist?» küsis ta naiselt. - Naine hakkas naerma, torkas endale näpuga vastu rindu ja ütles:
225
«Kommunisst!» Osutas mehele; «Kommunisst.» Siis jälle endale: «Romänia!» ning oma kaaslasele: «Cuba, America ...»
Asjade sellisest pöördest vapustatud poisid olid vait. Need, keda nad olid pidanud pursuideks, osutusid kommunistideks. Nad on ilmselt Kominterni delegaadid. Äsja oli ju olnud kongress. Kuidas nad küll nii labaselt olid käitunud ja nii häbematult nad paljaks söönud! Ja kuidas nad olid võinud neid kapitalistideks pidada? Mis kapitalistid tulevad selle jõe kaldaie matkama? Kapitalistid puhkavad igasugustes Baden-Badenites ... Ja kui teraselt vaadata, on kohe selge,

et nad on kommunistid ja revolutsioonäärid. Nad on küll välismaa moodi, kuid lihtsalt riides nagu töölised. Mehel on heasüdamlik tark nägu, lahke naeratus, tugev lõug. Ka naise nägu on tahtekindel, tal on hallid juuksed ja kortsud näol. Ja nad andsid poistele kogu oma toidu. Kas kapitalistid oleksid siis kellegagi midagi jaganud? ... Küll kukkus halvasti välja! ...

«Teie olete niisiis Kuubast?» küsis Miša ainult selleks, et katkestada ebamugavat vaikust.

«Kuuba, Kuuba,» puhkes kuubalane naerma. «Capablanca!» ütles Genka. «Oo, jaa, jaa, Capablanca, campeön.» «Kas Kuubas on hea olla?»

«Hässti, väga hässti.» Kuubalane näitas maha: «Maas käida on hästi.» Siis tõmbas ta käega ümber kaela, kujutades silmust, ja osutas puule: «Puul otsas rippuda pahasti, väga pahasti.» Ta puhkes naerma: «Mina peab rippuda, aga ma plehku panin ... »

Poisid vaatasid kuubalasele vaimustusega otsa. See paks, lõbus ja välimuselt nii tavaline inimene oli surma mõistetud ja ta oli suutnud timukate käest põgeneda, Venemaale jõuda! Kui mehine, kui vapper peab selleks olema! Aga tema istub jõe ääres, avab konservipurke ja naerab, nagu poleks midagi olnud! ...

Need on alles inimesed! Küll oleks hea nendega juttu ajada, neid küsitleda, uurida, kuidas on lood maailmarevolutsiooniga. Aga tuleb sõita Igorit ja Sjovat otsima. Pealegi tundsid poisid end pärast niisugust arusaamatust ebamugavalt. Nad tõusid ja hakkasid hüvasti jätma.

«Nägemiseni,» ütlesid nad kuubalase kätt surudes.

Aga Genka lisas:

«Kogu aeg mööda jõe kallast minnes jõuate kindlasti meie laagrisse.»

226

Kuubalane ei saanud temast aru, ainult naeratas lõbusalt vastuseks.

Rumeenlanna kätt surusid poisid erilise lugupidamisega: nende käte ümber olid ju olnud vangirauad!

Siis läksid nad paadi juurde.

Keegi ei olnud tegelikult öelnud, mis neil teha tuleb, aga kõik said sellest aru. Nad panid oma toidu ühte kotti kokku, jätsid ainult leiva endale: välismaalased ei söö seda ju peaaegu üldse. Kuubalane ja rumeenlanna vaatasid jõe kaldal seistes poiste toimetamist, mõistmata selle tähendust. Miša kiirustas: vahest naeratab kuubalane sellepärast, et poistel on nii palju toiduaineid, nemad aga olid hoopis ilma jäänud.

Lõpuks oli kott pakitud. Miša tassis selle paadist välja ning pani kuubalase ja rumeenlanna jalge ette. Need ei saanud kohe aru, kui aga taipasid, hakkasid kätega vehkima:

«Bole vaja, bole vaja, võtke, bole vaja.» Kuid Miša oli juba paadi liikuma tõuganud ja hüppas sinna sisse.

Kuubalane haaras koti ja tuli seda poiste poole sirutades mööda kallast paadile järele. Genka ja Slavka surusid aerudele. Paat kaugenes kiiresti.

Kaldal seisis kuubalane, kott käes. Ta naeratas kohmetult ja vangutas pead. Aga pisike-punapäine rumeenlanna seisis liikumatult ning vaatas poistele teraselt ja tõsiselt järele. Tema kõhnadele õlgadele langes valge kase viltune Vari.

Miša-tõstis käe ja hüüdis: «Rote Front!»

Naine tõstis vaikides kokkusurutud rusika. Kuubalane puhkes naerma, pani koti maha ja tõstis samuti kokkusurutud rusika:

«Rote Front! Nägemiseni! Rote Front!»

21. PARV

Seljataha jäid nii kuubalane ja rumeenlanna kui ka väike okstest onn. Tulid jälle metsad, põllud, aasad, salud, jäärakud, veskid.

«See kukkus meil halvasti välja,» ütles Slavka aeruta-des, «pidasime neid pursuideks, tormasime toidu kallale.»

227
«Puha Genka pärast,» vastas Miša end ümber pööramata. «Nepmanid, pursuid! Muudkui painab oma tobedate mõtetega!»
«Mind vedasid alt põlvpüksid,» õigustas end Genka. «Nägin, et põlvpüksid, ja mõtlesin, et on pursui.»
«Kas tohib siis pükste järgi inimese üle otsustada? Ta ajas ka minu segadusse. Mina arvasin kohe, et need on välismaised kommunistid,» ütles Miša.
«Kui,arvasid, eks arvanud siis edasi!» salvas Genka. «Igaühel on oma arvamus.»
«Aga kes tormas võileibade kallale?» tähendas Slavka.
«Just nagu oleks näljakubermangust kohale sõitnud!» muigas Miša. «Häbi vaadata!»
Genka tahtis vastu salvata, kuid Miša ajas end püsti ja hüüdis:
«Parv!»
Liivasel leetseljakul vedeles peenikestest lühikestest palkidest parv — niinega, katkenud nööriga ja roostes traadiga kokku püsitud. Köidikud olid rebenenud ja palgid laiali vajunud. Niisugusel kujul ei saanud parve kasutada.
«Senka parv,» ütles Vibalik.
«Kindlalt?»
«Kindlalt. See traat siin on minu oma. Ja teiba toi Akimka, kiskus tarast välja. Senka parv.»
Poisid läksid kaldale. Paremal laius mets, vasemal paistis küla. Põldude taga, kilomeeter maad eemal, kõrgus raudteetamm. Sellel venis kaubarong. Rongi kannul lohises pikk suitsusaba.
Poisid arutasid olukorda. Igor ja Sjova on parve siia jätnud. Kuhu nad küll läksid?
«Nad läksid jaama,» ütles Genka.
«Aga võib-olla külasse?» oletas Slavka.
«Misjaoks?»
«Nööri tooma. Tahavad parve ära parandada ja edasi sõita.»
«Selle varega! ... »
«Teate mis,» ütles Miša, «Genka ja Slavka lähevad jaama, aga mina ja Vibalik sõidame külasse. Mis küla see on, Vibalik?»
«Vareseasundus.»
«Ja lähemegi Vareseasundusse. Ehk on poisid seal käinud. Ja teie tulge jaamast külasse. Me ootame teid, ärge ainult kauaks jääge.»
Genka ja Slava seadsid sammud jaama poole. Miša ja
228
Vibalik läksid paati tagasi ja sõitsid Vareseasunduse kü|la. Neil polnud tarviski külasse sisse minna. Kalda ääres suplesid külapoisid. Ja need ütlesid, et eile õhtul oli siin tõesti olnud kaks pioneeri. Nad olevat tulnud paadiga siia, küsinud, mis küla see on, ja allavoolu edasi sõitnud.
«Paadiga?» imestas Miša. «Aga mis nägu need pioneerid olid?»
Poiste kirjeldust mööda olnud need nimelt Igor ja Sjova. Üks olnud kõhn, musta pea ja kongus ninaga, teine valgete juustega paksuke.
Kust nad paadi said? Mis uudised need veel on!
«Aga missugune paat neil oli?» küsis Miša.
«Tavaline,» vastasid poisid.
«Üle Froli koolmekoha nad ei sõida,» ütles Vibalik. «Seal on jõel purre peal. Ja purde taga on veski ja tamm.»
«Kas selle Froli koolmeni on palju maad?» küsis Miša.
«Kümmekond versta,» vastas Vibalik kõhklevalt, «õhtuks jõuame kohale.»
«Me peame ju veel Genkat ja Slavat ootama,» ütles Miša nukralt. «Kuni .Genka ja Slavka tagasi jõuavad, on päev läinud.»

Keskpäevaleitsak asendus õhtuse jahedusega. Jõe kohal tantsisid sääseparved. Kaugemal mähkus jõgi uttu. Veepinnal paistsid pikad varjud. Ja vaid kaugel mägede taga säras veel loojangu viimane pronksivärvi kuma.
Lõpuks ilmusid Genka ja Slavka väsinutena, tigedatena ja tolmustena jaamast tagasi. Jaam polnud üldsegi lähedal. Pealegi olid külas neile koerad kallale tulnud, et kurat neid võtaks! Ja see polegi õige jaam, vaid mingi närune teivasjaam. Siin peatub ainult üks rong, kell kümme hommikul. Ja keegi polnud mingeid poisse näinud.
Miša selgitas mõne sõnaga olukorra. Poisid istusid paati ja sõitsid edasi.
Otse küla taAa tõkestasid nende teed lehmad. Kari seisis kogu jõe laiuselt vees. Paadininas istuv Slava vehkis raevukalt kätega, kuid lehmad ainult kõõritasid talle pinevalt otsa ega liikunud paigast.
«Nõõ, astu edasi, mis sa seisad!» karjus Slava.
«Kellele sa «nõõ» ütled? Need pole ju hobused,» seletas Genka. «Tuleb hüüda «alee».»
«Alee!»"hüüdis kergeusklik Slavka.
Kuid ka see hüüe ei avaldanud lehmadele mõju.
Genka vähkres naeru käes.
229
Aerudega vehkides ja meeleheitlikku kisa tõstes sundisid poisid lehmi kõrvale astuma ja tegid endale tee vabaks.
Mõnda aega sõitsid nad ilma eriliste vahejuhtumiteta.
Kustusid loojangu viimased tuled. Kohe muutus jõgi hääletuks, tühjaks ja nukraks.
«Kus siis on see Froli koole?» küsis Miša.
«Peaks varsti tulema,» vastas Vibalik.
Läks ruttu pimedaks. Kallaste piirjooned kadusid. Polnud midagi parata, tuli ööbima jääda, pimedas võivad nad Igorist ja Sjovast mööda sõita.

22. REIS JÄTKUB

Nad seadsid end ööbima kaldale suurde heinakuhja. Õhtusöögiks sai igaüks tüki jõevette kastetud leiba.
Puude latvades särasid viimased päikesekiired, kuid metsaradu katsid tihedad varjud. Vaikis lindude sädistamine. Kohe kadusid ka kärbsed ja kimalased. Ja juba lõidki põõsastel ja rohus hõõguma jaanimardikad. Metsa elustasid uued hääled; kiljudes puhkes naerma kakk, öökull karjus võikalt: kord nuttis kaeblikult nagu väike laps, kord oigas nagu raskesti haige, vilistas, piiksus, kord lihtsalt uhuutas: «Uh-huu! Uh-huu! ... » Ja see kisa meenutas poistele kohe paadimeest.
Neil hakkas õudne. Heintest kostis krabinat. Genka meelest olid need maod. Kuid Vibalik kinnitas talle, et madusid siin ei ole.
Jälle kisendas öökull.
«Kus ikka kukkus karjuma!» tõmbus Genka kerra. «Et teda ka ära ei tüüta.»
«Juhtub ka, et niimoodi karjub metsavaim,» ütles Vibalik.
Genka vähkres heintes ja puhkes naerma.
«Sa polegi veel täna metsavaimudest rääkinud.»
«Metsas elutsevad metsavaimud,» ütles Vibalik veendunult. «Aga soos sookollid ja seenevanakesed. Vees vete-vaimud ja näkid. Ja tares majavaimud.»
«Oled sa neid ise näinud?» haigutas Genka häälekalt.
«Kus sa neid näed,» hakkas Vibalik tasa naerma. «Neid võib näha ainult tuuslar või nõid. Seda ei ole, et inimene neid näeks. Aga nii kui metsa lähed, hakkab metsavaim sind eksitama... Keerutab ja keerutab... Käid viis
230

versta ära, ja jõuad jälle vana koha peale tagasi. Millest see tuleb? Aga sellest, et metsavaim keerutab.»
«Ei tule sellest,» ütles Miša.
«Aga millest siis?»
«Inimene astub käies vasema jalaga kogu aeg veidi suurema sammu kui paremaga ja kaldub kogu aeg paremale. Ja tulebki välja ring. Said aru?»
«Kuidas siis nii?» Genka tõusis küünarnukkidele. «Tähendab, et kui ma lähen mööda tänava vasemat poolt, jõuan pikapeale paremale?»
«Ei,» väitis Miša, «tänaval on orientiir — tänav ise. Inimene käib ja iseenesele märkamatult parandab oma sammu. Aga metsas ei ole otsest orientiiri ja inimene ei paranda oma sammu. Slavka, kas on nii, nagu ma seletasin?»
Aga vastuseks kostis ainult tasast nohinat. Slavka magas.
«Võtame temast eeskuju,» ütles Miša, «homme on ju vaja vara tõusta ... »
Miša ärkas koos esimeste päikesekiirtega ja ajas poisid üles.
Vibalik tõusis kohe. Slavka ei tahtnud kuidagi tõusta, aga sai. endast võitu ja lonkis haigutades jõe äärde >esema. Genka aga oli heintesse pugenud ja nii kerra õmbunud, et temast oli võimatu kinni hakata. Ta magas segi siis veel, kui poisid ta jõe äärde tassisid. Ja ärkas alles selle peale, kui teda enne vetteviskamist kiigutati.
Hommikueinet ei olnud mitte millestki teha. Poisid tõmbasid vööd koomale ja asusid teele. Nad sõitsid umbes kolm versta. Äkki vedas Genka korraks ninaga, siis veel korra ja ütles: «Poisid, puder!»
Tõesti, oli tunda veidi põhjakõrbenud pudru lõhna. See lõhn oli nii tihke, mahlane ja isuäratav, et poistel lausa pisarad silma tõusid.
«Lõhn tuleb paremalt kaldalt,» ütles Miša asjalikult. «Vibalik, tüüri sinna, ja teie, poisid, andke valu!»
Üha tugevnevast pudrulõhnast innustatuna surusid poisid aerudele.
Varsti nägid nad mäekingul punaarmeelaste laagri valgeid telke.. Lasila ääres tampisid hobused kapjadega, päikeses säras pikk rida pesunõusid, mis olid riputatud põikpuule kahe puu vahele. Tuules lehvisid punased loosungi-kangad, paistsid lasketiiru kilbid, kaitsekraavid ja muld-
231

vallid. Laager oli tühi, punaarmeelased olid nähtavasti õppustel. Ainult otse kalda ääres suitses väliköök. Sealt tuligi pudrulõhna. Palavusest punase näoga punaarmee-lane õiendas tohutu lusikaga katla juures. Teine punaar-meetene raius põlvili puid ja loopis neid ahju.
Poisid läksid köögi juurde. Kokk kõõritas nende poole ja pööras pea ära.
Poisid mõistsid, et seista on rumal. Kuid nad tahtsid hirmsasti süüa ega teadnud, kuidas juttu alustada.
Lõpuks küsis Miša:
«Seltsimees, palun öelge, ega eile ei tulnud siia kaks pioneeri, kaks poissi paadiga? Me otsime neid.» Kokk ei pöördunud ümber. Aga tema abiline ütles; «Ei näinud. Vahest olid ka. Ei näinud.» Jälle tekkis vaikus.
Genka vaatas lipitsevalt.välikoka selga: «Ega teil mingit abi vaja ei ole?» Kokk kõõritas teda kurjalt ja ütles: «Ignatjuk, kausid!»
Teine punaarmeelane võttis varikatuse alt sügavad alu-miiniumtaldrikud. Kokk pani sinna suure kopaga putru, valas siis teise, väiksema kopaga pudru võiga üle. Genka jooksis paadist lusikaid tooma. Poisid asusid suud kõrve-tades toidu kallale. Mõnda aega kostis vaid kõva matsutamist ja pudru podinat.
Kui taldrikud olid tühjad, pööras kokk jälle oma kurja punase näo nende poole, vaatas igaühele silma ja lõi kopaga vastu katelt:

«Ignatjuk, veel!»
Ignatjuk korjas taldrikud kokku. Kokk täitis need uute pudruportsjonitega, mis olid küll esimestest väiksemad, aga täpselt nii suured, et kõht päris täis saaks. Kokk ei olnud küll jutukas, kuid oma tööd tundis ta hästi.
«Ignatjuk,» ütles ta ümber pööramata, «igaühele ports leiba kuivnormiks!»
Ignatjuk võttis varikatuse alt igaühe jaoks suure leivakääru ja andis poistele.
«Ümberpöörd, marss!» käsutas kokk.
«Tänan!» hüüdsid poisid lõbusalt ja jooksid paadi juurde.
Paadis võttis Miša kõigi leivad, peitis need kotti ja kuulutas sügavamõtteliselt, sõrm püsti: «Leidub ilmas häid inimesi!»
Söönud ja lõbusad poisid sõudsid hoolega. Nüüd on
232
Froli koole juba lähedal. Kaugemale ei; saanud Igor ja Sjova Vibaliku ütlemist mööda sõita. «Siin ongi Froli koole,» ütles Vibalik.
Jõge tõkestasid kaks palki, mis toetusid kaldasse rammitud vaiadele. Kaugemalt kostis tuhmi mühinat.
«Veskis mühiseb vesi,» ütles Vibalik. «Tamm on siin lähedal.»
Kaldal lebas paat, põhi püsti. Poisid pöörasid ta jõudu pingutades ümber.
Erutusest kogeldes ütles Vibalik:
«See on selle tapetud Kuzmini paat.»
«Ei või olla!» hüüdis Genka.
Kuid Vibalik teadis hästi küla kõiki paate.
Vapustav uudis! Poisid vaatasid kohkunult üksteisele otsa. Jälle Kuzmin, jälle salapärane mõrv. Ning sellesse loosse on segatud Igor ja Sjova. Kuidas sattus Kuzmini paat nende kätte? Kust nad selle said?
«Korralagedus!» ütles Genka lõpuks. «Panid laagrist plehku, võtsid võõra paadi... »
«Oota, ära sõima,» peatas teda Miša. «Otsime poisid üles, siis saame kõik teada. Vaadake, paat on alles märg, ta on hiljuti veest välja tõmmatud. Võib-olla isegi täna hommikul. Mis küla siin lähedal on?»
«Stukolovo,» vastas Vibalik. «Oma kolm versta maad.»
Poisid jätsid Vibaliku mõlemat paati valvama, ise aga läksid külasse.

23. PÕGENIKUD

Tee viis alguses piki kallast, läks siis mööda metsaserva ja keeras sealt kaarega põllule. Metsaserval kõndis lehmakarja kannul noor karjus, piitsavars üle õla. Kaks koeranässi hakkasid poisse nähes raginal haukuma, kuid jooksnud ligi, Uputasid lipitsevalt saba.
«Kas me saame siit külasse?» küsis Miša karjuselt. «Saate küll,» vastas karjus. Ja ta vaatas poistele kaua järele.
Küla paistis alles magavat. Tänaval ei olnud ühtegi hinge, väravad olid lukus, isegi koerad ei haukunud. Poisid möödusid külakooperatiivist ja nägid suurt taret, millel oli silt: «Stukolovo külanõukogu»,
233
Külanõukogu uksed olid lahti. Poisid astusid sisse. Põrandalauad hakkasid jalge all kiuksuma. Värvi oli neile jäänud ainult seinte ääres, keskelt oli see maha tulnud. Üksildasena seisis päevinäinud laud. Seinal rippus puust telefonikast. Avatud aken laperdas.
Kedagi leidmata tulid poisid külanõukogust välja ja nägid lambanahkses kasukas valvurivanameest, lokulaud käes. Taat põrnitses neid kahtlustavalt:
«Mis teil vaja on?»

Poisid seletasid, et nad on laagrist ja otsivad kaht poissi, kes olid eelmisel õhtul paadiga siia sõitnud.
Valvur kuulas neid sõnatult, mäludes midagi või liigutades niisama huuli.
Siis ütles ta rangelt:
«Lähme!»
«Kuhu?»
«Küll seal vaatavad! Lähme!» Poisid läksid nõutult talle järele.
Vanade lagunenud viltidega naljakalt tatsutav vanamees pidas poistel umbusklikult silma peal, mis mõjus koomiliselt.
Nii jõudsid nad suure, vaheseinaga tare juurde. «Minge sisse!»
Poisid astusid tarre ja nende silme ees avanes järgmine pilt.
Suure, ilma laudlinata laua taga istusid Igor, Sjova ja militsionäär. Tavaline vormis militsionäär. Tema vormimüts, vöörihm ja selle külge kinnitatud revolver olid pingil.
Perenaine askeldas ahju juures. Toa tagumine pool oli eraldatud sitskardinaga, selle tagant kostis laste virinat ja hullamist. Igor, Sjova ja militsionäär sõid rahumeeles kartuleid ja kurke.
Kuid Miša taipas kohe, et poisid on arreteeritud. Ja talle said mõistetavaks nii karjuse imestamine kui valvuri käbe rangus.
«Näe, seltsimees,» ütles valvur militsionäärile, «tõin veel kolm tükki. Nad otsisid neid kaht taga.»
Kardina tagant pisteti välja linalakk pea, selle järel teine. Hetke pärast seisid kardina ees reas kuus valgepäist, pügamata juustega jõnglast, pikad särgid seljas, ja põrnitsesid vaikides poisse.
Oma kaaslasi nähes jätsid Igor ja Sjova närimise ning tõusid püsti. Kuid militsionääri hoiatav käeliigutus sundis nad paigale.
234
«Kes teie olete?» küsis militsionäär. Miša seletas, kes nad on ja miks siia tulid. «Nii,» ütles militsionäär kartulit ühest peost teise pildudes ja sellele peale puhudes. «Kas teil dokumendid on?»
Poistel olid kaasas komsomolipiletid, Genkal peale selle veel Revolutsioonivõitlejate Abistamise Ühingu ja Lennu-ühingu liikmepiletid. Militsionäär kõõritas dokumentide poole ja asus jälle kartuli kallale. Ta sõi seda kaua ja kõik vaatasid vaikides, kuidas ta seda teeb. Isegi valvurivana-mees, kes oleks ammugi pidanud oma postile tagasi minema, ei liikunud paigast.
Igor, musta kareda siilipeaga, närviline poiss, vaatas rahutult kord poisse, kord militsionääri.
Paks flegmaatiline Sjova istus noruspäi, sirutas siis pead tõstmata käe, võttis kurgi ja hakkas seda krõmp-sutama, nii et tare kajas.
Lõpuks pühkis militsionäär suu puhtaks ja hakkas dokumente uurima. Ta tegi seda nii kaua, et Mišal tekkis kahtlus tema kirjaoskuses. Kuid militsionäär nimetas tema perekonnanime, siis Genka ja Slavka oma ning koguni tähendas, et Genkal on Revolutsioonivõitlejate Abistamise Ühingu liikmemaks maksmata.
Siiski avaldasid dokumendid talle teatud mõju ning ta võttis kotist paberilehe ja hakkas protokolli koostama.
Küsimusele, kas ta tunneb talle «esitatud» poisse, vastas Miša, et tunneb küll, ja ütles Sjova ja Igori perekonnanimed ning nende kodused aadressid. Militsionäär võrdles seda Igori ja Sjova tunnistustega ning veendus, et andmed ühtivad. Küsimusele, millal ja miks olid Igor ja Sjova laagrist ära tulnud, vastas Miša, et nad olid lahkunud kahe päeva eest hommikul rumalast peast, mis on näha ka nende jäetud kirjast. Militsionäär kinnitas paberi mittemidagiütleva näoga protokolli külge. Lõpuks kirjutas Miša protokollile alla. Selles oli kõik õigesti üles märgitud, kuigi õigekirjavigadega.
«Miks te nad kinni võtsite?» küsis Miša.
«Kahtluse pärast,» vastas militsionäär vööd kinnitades ja kabuuri kohendades.

«Mis kahtluse pärast?»

«Kaasosalisteks olemine.»

«Mis kaasosalised?»

«Kaasosalised kodanik Kuzmini tapmises.»

«Mis te räägite!» hüüdis Miša. «See pole võimalik.»

«On süütõendeid,» ütles militsionäär vormimütsi pähe pannes. Ta ütles valvurile: «Akim Semjonovitš, ma helistan

235

maakonda. Aga sina vaata järele.» Ta noogutas tähendusrikkalt poiste poole.

Valvur sulges militsionääri järel ukse, tõmbas tabureti lähemale ja võttis istet näoga, mis ilmutas kindlat otsust siit mitte kedagi välja lasta.

Nüüd võisid poisid rääkida.

«Jooksite peaga vastu puud?» küsis Genka.

Igor ja Sjova langetasid pea.

«Rääkige, mis juhtus,» ütles Miša.

«Me pole milleski süüdi!» vastas Igor väriseva häälega. Sjova hakkas nohisema, kuid midagi juurde ei öelnud.

«Miks teid kinni võeti?»

«Me pole milleski süüdi!» nuuksatas Igor. «Meil lagunes parv ära. Nägime, et jõel on paat, mis pole kellegi oma. Me võtsime ta ainult selleks, et siia jõuda. Aga meid ei usuta ... »

«Te leidsite paadi Liivaneeme juurest?» küsis Miša. «Jah. Kust sina seda tead?»

«Tean,» vastas Miša ilmel, millest Igor ja Sjova võisid välja lugeda, et ta teab lisaks sellele veel palju muudki.

«Nüüd siis teate, mis laagrist põgenemine tähendab!» lisas Genka.

«Millal te välismaalaste juurde jõudsite ja millal sealt lahkusite?» küsis Miša.

Seesugusest informeeritusest rabatud Igor ja Sjova rääkisid, et nad jõudnud välismaalaste juurde kohe esimesel päeval, lahkunud nende juurest aga järgmisel päeval, see tähendab, kolmapäeval. Lahkudes olid nad peaaegu kohe paadi leidnud, sinna ümber kolinud ja edasi sõitnud. Ja siin oli nad kinni võetud.

«Ega ei tasuks teid muidugi päästa,» ütles Miša, «et rabelge ise välja, nagu oskate ... Kuid me päästame teid ainult rühma au ja reputatsiooni nimel. Kuigi teile ei lähe ilmselt korda ei üks ega teine.»

Igor raputas protesti märgiks pead. Sjova pidas aru ja sirutas jälle käe kurki võtma.

«Jajah,» jätkas Miša, «rühma autoriteeti kalliks pidades ei oleks te põgenenud. Mis on teil rühmast, mis on teil kollektiivist? Kuid meie peame rühma au kalliks ja päästame teid ära. Päästame ära, toome laagrisse tagasi ja las kõik arutavad teie teguviisi. Eks vaatame, kuidas te end õigustate, eks vaatame.»

Miša oleks nähtavasti veel kaua Igorile ja Sjovale sõnu

236

peale lugenud, kuid militsionäär tuli tagasi ja teatas et Igor ja Sjova kästud viia linna uurija juurde

«Meie sõidame ka,» teatas Miša.

«Sõit on vaba kõigile,» vastas militsionäär.

24. LINNAS UURIJA JUURES

Tuli välja, et uurija ei olnud üldse niisugune, nagu Miša oli teda endale ette kujutanud. Miša oli alati arvanud, et uurija peab olema pikk sünge keskendunud mees valvsa ning läbitungiva pilguga, pinevil, vaikiv ja umbusklik.

Tema ees aga istus kõige tavalisema näoga hallisilmne väike mees, hajameelne ja tähelepanematu, nagu Mišale näis. Toimikute all lookas laud oli kaetud katkise kartongitükiga, mis oli täis tindiplekke, arusaamatuid kritseldusi ja mitte midagi tähendavaid joonistusi.
Uurija käis mitu korda toast ära, jättes paberid lauale, ja Miša pani seda imeks: paberid olid ju kindlasti salajased. Ja üldse oli siin kõik avalik: töötajad ajasid valju häälega juttu, inimesed käisid sisse ja välja. See kõigutas tugevasti Miša lugupidamist asutuse" vastu, kus tema kujutlust mööda peeti salajast, ohtlikku ja ennastsalgavat võitlust kurjategijatega.
Paistis, et uurija ei kuulagi Igorit ja Sjovat. Ta kirjutas mingit hoopis muud paberit ja andis selle teisele töötajale, öeldes: «See on Kotšetkovi süüasja juurde,» ning hakkas kohe järgmist kirjutama. Kui Miša jutustas, kuidas paadimees Dmitri Petrovitš neile kallale tuli ja kuidas nad nägid noormehi metsas, oli uurija nii tähelepanematu, et Miša jäi solvunult vait.
Ikka veel kirjutades küsis uurija lõpuks:
«Kas oskate näidata seda kohta, kust te paadi leidsite?»
«Muidugi,» vastas Igor, «Liivaneeme juurest.»
«Kui palju maad on sealt Halzani luhani?» Sellele küsimusele vastas Miša:
«Seitse või kaheksa versta.» Pliiatsiga vastu lauda kõpsides ütles uurija: «Seitse versta ... Kuidas paat sinna sai? Vool ei võinud seda kanda: see on pikk maa, jõgi on kitsas ja käänuline, paat oleks kindlasti kaldasse kinni jooksnud. Seega paat viidi ära. Kes? Rõbalin? Kuid mis mõtet oli temal paati nii kaugele viia ja siis tagasi tulla? Oletame, et
237
mõrvar ei ole Rõbalin, vaid keegi teine. Ja see teine viiski paadi ära. Miks? Ta juhib ju nii ainult oma jälgedele, tõestab oma olemasolu, samal ajal kui tema ülesanne on oma kohalolekut varjata ja ajada kõik Rõbalini kaela.» Ta jäi hetkeks mõttesse ja jätkas siis:
«Kui paat oleks Liivaneeme juures, oleks meil kergem leida inimest, kes ta sinna tõi. Aga teie võtsite paadi ära ja ajasite sellega jäljed segi. Nüüd on kõik keerulisem.»
Igor ja Sjova istusid, silmad maas, rõhutud oma süü
äratundmisest.
«Kas kõik see, mis te jutustasite, on tõsi?» küsis uurija ja vaatas esimest korda poistele nii otsa, nagu uurija Miša arvates pidigi vaatama: juurdlevalt ja karmilt.
«Ausõna!» vastasid Igor ja Sjova ühel häälel.
Miša teatas, et tema vastutab poiste eest.
«Mis seal ikka,» ütles uurija, «minge koju, ma tulen kahe päeva pärast teie laagrisse.»

KOLMAS OSA GOLÕGINI ROIGAST EE

25. SENKA JEROFEJEV

Laagrielu läks oma tavalistesse roobastesse. Kuid Miša ei saanud lahti tundest, et rühm on seotud saladusega.
Nikolai Rõbalini süü pole tõestatud, aga ta pole ka veel õigeks mõistetud. See-eest käib paadimees ringi, nagu poleks midagi juhtunud. Mišat kohates muigab, otsekui poleks tookord jõel midagi olnud. Ükskord pilgutas koguni silma.
Paadimehega on seotud krahvinna. Ta saatrs midagi metsa. Ja Jerofejev on temaga mestis.
Jah. Kõiges selles tuleb selgusele jõuda — süütu inimene ju kannatab!
Aga mida teha? Minna metsa ja välja nürida, mis noormehed need olid? Kust neid seal otsida? Pealegi on see ohtlik. Tema ise läheks muidugi. Aga poisid? Paljugi, mis võib juhtuda, aga tema vastutab nende eest.

Tähendab, jääb ainult üks võimalus: välja uurida, mida paadimees metsa viis. Tuleb uurida Senka Jerofejevi kaudu. Tema tassis ju ka kotte paati. Muidugi, niisama lihtsalt ta ei ütle. Aga proovima peab. Äkki lobiseb välja ...
Genka toetas seda plaani:
«Mulle laob Senka kõik lagedale, ole kindel.»
«Sa võid viltu lasta,» kahtles Miša. «Ja kõik nii ära rikkuda, et pärast ei tee enam midagi.»
Kuid Genka kinnitas talle, et on ettevaatlik. Just nagu ta poleks tõsiseid ülesandeid täitnud! . . .
Senka ja Akimka istusid palgivirna otsas, närisid seemneid ja tagusid kaarte. Genka astus nende juurde, tegi huvitatud näo ja jäi mängu vaatama.
«Istu meie juurde,» pakkus Senka kaardipakki segades.
Genka istus palkidele.
«Mina kaarte ei mängi, aga vaadata ju võib.»
«Ära karda,» muigas Senka, «see pole raha peale. Me mängime nipsude peale.»
239

Genka vastas tähtsalt:
«Minuga ei saa mängida. Mina võidan keda tahes.» «Kas ikka võidad?» «Kindel see. Anna kaardid.»
Genka võttis kaardipaki, segas seda ja näitas kaarditrikki.
Trikk oli lihtne. Kuid Senka ja Akimka olid vapustatud. Genkale vähemalt tundus nõnda. Nad vahtisid teda ju nii hämmastunult.
Oma menuga rahul, ütles Genka tehtult ükskõikse häälega: . .
«Ma võin teisigi asju ära arvata. Vaatan näiteks inimesele otsa ja ütlen, mida ta tegi täna, eile ja üleeile.»
«Noh, mis ma's eile tegin?»
«Oh sind! Ütlen ma sulle küll!»
«Muidugi ei ütle: kust sina võid seda teada?»
«No nii,» ütles Genka mõjukalt, «kui mina ütlen sulle, mida sa tegid eile, ütled sina mulle, mida sa tegid üleeile.»
«Hea küll.»
«Sa käisid eile veskis,» ütles Genka.
«Õige!» pomises Senka. «Sa võisid seda näha.»
«Kus ma seda näha võisin? Mina veskis ei käi. Ma lihtsalt vaatasin sulle otsa ja arvasin ära. Aga nüüd ütle sina, mida sa tegid üleeile.»
Senka vaatas Genkale altkulmu otsa.
«Küll on osav! Kas sina arvad, et oled üksi meister ära arvama? Leidub teisigi.»
«Mina arvan mida tahes ära,» ütles Akimka rämeda häälega, kritseldades suure varbaga midagi liivale.
«Õige, õige,» kinnitas Senka, «Akimka arvab kõik ära.»
«Mida ta võib ära arvata?»
«Mida tahes.» Senka pöördus Akimka poole: «Kuule, Akimka, me peidame siin ühe asja ära, aga sina otsi üles. Kas otsid?»
«Mis seal ikka ... »
«Hea küll, lase käia ... »
Akimka lonkis kuuri poole.
«Ja et sa tagasi ei vaata!» hüüdis Senka talle järele. Akimka surus näo vastu kuuri seina.
«Nii,» sosistas Senka ja võttis hõlma alt välja kanamuna. «Nägid. Las otsib. Ilmaski ei leia üles.»
«Peidame palgi alla,» pakkus Genka.

Senka raputas pead.
240
«Ei kõlba! Paugupealt leiab üles! Tead, mis teeme. Paneme mütsid pähe ja muna mütsi alla. Las otsib. Ilmaski ei leia.»
Genka ei jõudnud veel vastatagi, kui Senka kergitas tema soni, pistis muna ettevaatlikult selle alla ja tõmbas mütsi Genkale silmini pähe tagasi.
«Uhkesti kukub välja!» sosistas Senka. «Miski hinna eest ei leia üles. Aga meie virutame talle selle eest viis tulist.»
«Ainult üks tingimus,» hoiatas Genka. «Keerame talle selja.» «Miks?»
«Et sa ei saaks talle silma pilgutada.»
«Hea küll,» nõustus Senka.
Nad istusid seljaga Akimka poole.
«Tule nüüd, Akimka, võib!» hüüdis Genka.
Poisid istusid ümber pööramata. Nende selja tagant kostis samme ja Akimka nohisemist.
«Miks te selja pöörasite?» küsis ta.
«Otsi aga otsi,» ütles Genka endamisi võidutsedes.
Ta vedas nad osavalt sisse! See nipp on neil ilmselt ammu kokku mängitud. Senka peab mingi leppemärgiga Akimkale näitama, kuhu muna on peidetud. Aga sellega, et tuleb selg pöörata, ei olnud nad muidugi arvestanud. Las aga otsib!
Ja Genka piilus silmanurgast Senkat, kartes, et see annab Akimkale salaja märku Kuid Senka istus rahulikult, käed põlvedel koos. Seljaga ei saa ta muidugi midagi väljendada! Sisse kukkus! Nüüd tuleb tal küll rääkida, mida ta üleeile tegi.
Poisid istusid ümber pööramata palgil, sonid silmile tõmmatud. Akimka käis nohisedes nende selja taga.
«Otsi rutem üles,» ütles Genka.
«Kohe, kohe,» vastas Akimka.
Ta nohises otse kuskil Genka kõrva ääres, ja enne kui Genka jõudis midagi taibata, lõi Akimka talle kõigest jõust lapiti käega pähe, otse mütsi pihta. Selsamal hetkel voolas Genka laubale ja silmadesse haisev, kleepuv löga.
Raevunud Genka hüppas püsti ja haaras soni peast. Löga voolas ja voolas, kleepudes silmadele. Muna oli olnud mäda. Genkale tundus, et ta haiseb talumatult pealaest jalatallani.
«Aga sina ütlesid, et ei arva ära!» vähkres Senka naeru käes.
241
Akim kriipseldas oma tavalise tuima näoga midagi kõvera varbaga liiva sisse.
Genka pühkis särgisabaga ja rohututiga näo ja pea puhtaks (taskurätiku oli ta nagu alati telki jätnud).
«Hüva, jäite peale. Teine kord te mind enam sisse ei vea.»
«Eks me näe,» nähvas Senka. «Te teete end kole tähtsaks!» Ja ta lisas õelalt: «Oige mul asja, kommunistlikud noored!»
26. NAEL
Genka tuli sünges tujus klubisse tagasi.
«Noh, kuidas on?» küsis Miša.
«Esialgu ei midagi.»
«Välja ei lobisenud?»
«Ei!»
«Aga miks su näol on kollased plekid?»
«Need raisad tõmbasid mind munaga alt.»
«Ja sina kukkusid sisse?»
«Ma ei teadnud.»
«Ei teadnud, kuidas munaga alt tõmmatakse... Oh sind!»

«Miks sa mind siis ei hoiatanud?»
«Kust mina teadsin, et sa nii odava nipiga sisse kukud?»
Genka solvus:
«Ja sina veel naerad!»
«Hüva!» ütles Miša lepitavalt. «Küll saame kõik teada, mis tarvis. Praegu aga võta see plakat, roni redelile ja löö seinale.»
Tusane Genka võttis plakati, tassis redeli seina äärde, pistis neli naela hammaste vahele ning ronis üles, haamer käes.
Ta naelutas plakatit, kuid äsjane äpardus ei läinud tal meelest. Nüüd hakkab Senka tema üle irvitama ... Kena küll!
End sel kombel üles küttes lõi ta sisse ühe naela, siis teise. Aga kolmandat naela suust välja tõmmates avastas ta, et neljandat naela ei ole. Kuhu see on saanud? Ta ei olnud ju ühtegi naela maha pillanud. Genka luges sissetoodud naelad üle — täpselt kolm! Kobas siis ettevaatlikult keelega enne üht, siis teist suupoolt — ei ole!
242 .
Genkal hakkas kõhe — on ta tõesti naela alla neelanud?
Need olid väikesed papinaelad, ei märkagi, kui alla neelad. Genka tuli redeli otsast alla ja vaatas põranda hoolega üle. Vahest on ta naela maha pillanud? Ei, seda pole kuskil! Genka ajas end sirgu ja tundis sedamaid, et kõhus rinde all pistab. Pistis ja läks üle. Selge pilt, ta oli naela alla neelanud. Mis nüüd saab?
Genka haaras endal kord rinnust, kord kõhust kinni. Ta juba tundis, kuidas nael liigub pikkamisi mööda tema söögitoru. Pistab kord siin, kord seal . .. Mingi keeru pea! jääb nael kinni ja torkab tal sooled läbi.
«Mis sul on?» küsis Slavka.
Genka ütles vaevu hingates:
«Neelasin alla ... »
«Mille sa alla neelasid?»
«Naela.»
Seda vapustavat uudist kuulutati ligiastunud Mišale, siis kohalejooksnud Zinale, Vaalale, Utele. Mõne hetke pärast olid kõik Genka ümber kobaras.
«Kuidas sa ta alla neelasid?» küsis Miša.
Kuid Genka ajas ainult suu ammuli ja näitas käeliigutustega, kuidas nael tema kõhus oma teed käib.
«Võib-olla sa ei neelanud seda alla?» küsis Miša lootusrikkalt.
Genka ajas neli sõrme harali ja sosistas: «Alguses oli neli, pärast ainult kolm.»
«Talle tuleks selja peale koputada,» pakkus Zina Kruglova.
«Mis sa nüüd!» hüüdis Ute. «Sellega lööks naela sooltesse kinni. Okseleajav vahend oleks ainus abinõu.»
«Okseleajav vahend?» heitus Vaal. «Sa oled hulluks läinud! Kas saab siis naela nii lihtsalt välja tirida. Kindla peale jääb kuhugi kinni. Ma mäletan, kui ma ükskord kondi alla neelasin ... »
«Oota oma kondiga!» katkestas teda Miša. «Leidis ka aja!»
«Genkal tuleb pea alaspidi pöörata,» pakkus Moka-Saška, «jalgadest raputada, ja nael põrubki välja.»
Neid ilusaid soovitusi kuulates keeras Genka pead kord siia, kord sinna.
«Eks viige ta semstvo omade juurde,» soovitas Vibalik.
«Mis semstvo omade juurde?»
«Semstvo haiglasse. Naaberkülla.»
243
«Ta ei jõua minna.»

«Küsige esimehelt küüti.»
Miša ja Vibalik jooksid külanõukogu esimehe juurde. Mõne aja pärast tulid nad küüdivankriga tagasi. Genka istus toolil ja oigas, haarates alatasa kinni kord rinnust, kord kõhust. Talle tundus, et allaneelatud nael rändab ringi terves kehas — üles ja alla, paremale ja vasakule.
Genka tõsteti vankrile. Sellel istus, ohjad peos, anarhistlik kunstnik Kondrati Stepanovitš. Külanõukogu esimees oli teinud talle ülesandeks viia Genka haiglasse. Miša sõitis Genkaga kaasa.

27. HAIGLAS

Kogu tee Genka oigas, kiskus kõverasse, haaras kõhust kinni ja raputas pead. Vankri rappumine lagunenud sillutise lohkudes ja konarustel tekitas talle piinavat valu. Ta vaatas Mišale nii kaeblikult otsa, et sel kippus süda kaastundest lõhkema. Ta kartis, et Genka sureb siinsamas, ja talle tundus, et Kondrati Stepanovitš sõidab liiga aeglaselt, rohkem targutab kui sõidab.
«See nael ei ole midagi hirmsat,» arutas Kondrati Stepanovitš. «Seedib maos ära ja kogu lugu. Mis see papi-nael ka on? Tühiasi! Vaat kui ma Moskvas elasin, kujundasime sõbraga Suurt Teatrit.»
«Teie kujundasite Suurt Teatrit?» kahtles Miša.
«Kes siis veel?» vastas Kondrati Stepanovitš häirimatult. «Nii et kujundasime Suurt Teatrit. Seal olid näitlejad, dirigendid, üldse kogu direktsioon. Aga minu sõber võttis kätte ja neelas sepanaela alla. Niisuguse suure rauast sepanaela. Oma kaks tolli pika. See pole naljaasi.»
«Noh, ja mis sai?»
«Mitte midagi, ära seedis. Jõi kaks pudelit viina sisse, et põlemine parem oleks, ja seediski naela ära. Aga see nael siin? Tühiasi. Mingi arsti juurde pole vaja sõita. Tegite inimestele asjata tüli.»
«Kas teil on kahju haiget inimest ära viia?» solvus Miša.
«Haiget viia ei oleks kahju. Aga see siin on ju tühiasi!»
«Miks te siis tulite?»
«Võim.»
«Teie ju võimu ei tunnista.»
244
«Paratamatus.»
Mišale meenus paat.
«Kui me teie paadiga sõitsime, tuli paadimees Dmitri Petrovitš meile kallale, tahtis paadi ära võtta.»
«Loll,» vastas kunstnik lühidalt.
«Kes on loll?»
«Dmitri Petrovitš. Ja avantürist.»
«Mille poolest ta avantürist on?»
«Otsib aardeid. Aga neid aardeid ei ole siin enam ammust ajast.»
Selle teate peale jäi Miša kunstnikule jahmunult otsa vahtima.
«Need aarded on juba kõigil meelest läinud,» jätkas Kondrati Stepanovitš, «aga tema aina otsib. Arust lage. Ja Sofia Pavlovna on ka arust lage.»
«Kes see Sofia Pavlovna on?»
«See, kes elab mõisamajas. Krahvi majapidajanna.»
«Vaat kes ta hoopis on,» venitas Miša.
«Ja mina mõtlesin, et krahvinna . . .»
«Mis krahvinna! ... » Kunstnik nähvas hobust piitsaga.

Haigla seisis küla serval. Suure, mitme veranda ja mitme sissepääsuga puumaja ümber oli palju küüdi-vankreid. Trepiastmetel ja murul istus.maainimesi. Igas vanuses lapsed jooksid, kaklesid, nutsid ja lärmasid.
Ohkiv ja valust kägaras Genka ronis vankrilt maha ja komberdas Miša toel haigla poole.
Arst, hallikirju sassis habemega tüse mees, ninal näpits-prillid, mille küljest must nöör kõrva taha käis, kõmpis meest, kes lamas laudkoikul. Meest ennast ei olnud näha, paistsid ainult tohututes mustades saabastes jalad. Arst pööras pea poiste poole:
«Mis on?»
Miša osutas Genkale: «Ta neelas naela alla.»
Genka vedas end hädavaevu kabinetti. Talle tundus, et kõik siin, nii arst kui haigla, ainult viirastub talle, tema ise on aga juba ammu siit ilmast lahkunud.
Arst käskis saabastega mehel püsti tõusta, kirjutas retsepti ja laskis tal minna. Siis vaatas ta Genkale otsa.
«Millal see juhtus?»
«Mem-mem-too-ee,» suutis Genka vaid öelda. «Tund aega tagasi,» vastas Miša tema eest.
«Lõi plakatit seinale, hoidis naelu suus ja neelas ühe alla.»
«Oli see suur nael?»
245
«Papinael.»
Arst vaatas jälle Genkale otsa. Sellest pilgust luges Genka välja oma surmaotsuse. «Võta riidest lahti.»
Genka sikutas harjunud liigutusega kaelaräti nurka, teise käega hoidis sõlme. Sel hetkel tundis ta, et tema peopesas on pisike külm metallist asi...
Kas tõesti nael?! Genka tardus.
«Tee kiiremini,» ütles arst.
«Kohe,» pomises Genka.
Ta tundis oma peopesas metallist asja, kuid ei julgenud seda katsuda. Ta kartis, et see on just nimelt nael, ei midagi muud.
Aga polnud parata, tuli riidest lahti võtta. Genka surus käe kõheldes rusikasse. Nii see on! Nael. Ta ei olnudki seda alla neelanud. Ta oli selle maha pillanud. Nael oli kaelarätti kinni jäänud. Pagan võtaks! Tal ei valuta enam miski... Aga mismoodi sa seda tunnistad?
Naela rusikasse surudes riietus Genka pikkamööda lahti. Kui ta ainult spordipükste väele jäi, ütles arst:
«Heida pikali!»
Ikka veel naela rusikasse surudes heitis Genka jahedale linale pikali. Arst istus koikule ja pani sõrmed Genka kõhule. Sellest külmast puudutusest hakkas Genka üle keha judisema. Ta nägi enda kohal arsti nägu, kes talle uurivalt läbi prilliklaaside otsa vaatas. Kas tõesti doktor aimab, et tema, Genka, pole mingit naela alla neelanud? Genka sulges silmad ja lamas, nael rusikasse surutud, üritades rusikat endale külje alla toppida.
Arst vajutas õrnalt kõhule:
«On valus?»
«Ei.»
Arst vajutas veel mõnest kohast. Peale tema sõrmede jaheduse ei tundnud Genka midagi.
«Tõsta käed aeglaselt üles,» ütles arst, «ja ütle, kui tunned, et kõhus lõikab.»
Genka hakkas aeglaselt käsi tõstma. Et kokkusurutud rusikas kahtlust ei äratakss, surus ta ka teise käe rusikasse.
Tema käed olid juba vertikaalses asendis. Genka hakkas neid aeglaselt üle pea langetama. Ta ei tundnud mingit valu. Kõike, mis arst käskis, tegi ta mehaaniliselt, mõistes, et pettus tuleb varem või hiljem ilmsiks. Parem, kui ta tõepoolest oleks naela alla neelanud!
246

«Tee rusikad lahti,» kuulis ta kuskilt kaugelt arsti
häält.
Genka tegi ühe rusika lahti, katsudes asjatult naela teises rusikas kuidagi sõrmede vahele toppida. See ei läinud tal korda ja ta ei teinud rusikat lahti.
«Tee rusikad lahti,» kordas arst, «mõlemad!»
Genka tõusis äkki püsti ja teatas:
«Nael tuli välja!»
Arst ja Miša vaatasid talle imestunult otsa. Siis tegi Genka rusika lahti. «Siin ta on!»
«Hm! Kus ta siis oli?» küsis arst.
«Kaelaräti sees. Kaelarätti lahti sidudes tundsin, et ta on seal. Tuleb välja, et ma olin ta suust otse kaelaräti sisse pillanud.»
«Ja sul ei valuta enam kuskilt?»
«Ei,» vastas Genka juba päris lõbusalt, katsudes sealjuures mitte otsa vaadata Mišale, kes sünge näoga ukse all seisis.
«Hea küll,» ütles arst, «kükita paar korda.»
Genka kükitas paar korda. Siis tegi ta arsti käsul veel mõned liigutused, kummardus, pööras end igasse külge, mõistmata, miks ta seda teeb — temas ei ole ju naela.
Arst pesi käed, käskis Genkal riidesse panna ja istus jälle laua taha. Ta kirjutas üles Genka perekonnanime ja ütles:
«Sõidad linna.»
«Miks?» jahmus Genka.
«Röntgenoloogilisele uuringule.»
«Mul ei ole mitte midagi, mitte mingit naela!» hüüdis õnnetu Genka.
«Sellegipoolest tuleb kontrollida.»
«Mul ei valuta mitte miski.»
«Ese võis pidama jääda niisugusesse kohta, kus ta ei anna valuaistinguid. Muidugi ajutiselt. Aga pärast hakkab viga tegema.»
Arst pöördus Miša poole:
«Kus teie laager on?»
«Karagajevos.»
«Külas?»
«Ei, mõisas.»
«Kas otsite aardeid?»
«Mis aardeid?» imestas Miša. «Ei otsi me mingeid aardeid.»
247
«Hea küll, minge. Aga tema viige juba täna linna.»
Nad väljusid vaikides haiglast ja jäid trepile seisma. Genka vaatas muretult ringi, tehes näo, nagu poleks juhtunud midagi erilist.
«Millega sa nüüd hakkama said?» küsis Miša mornilt.
«Ei tea millega?»
«Küsid veel!»
«Mis mina süüdi olen? Arvasin, et neelasin naela alla. Mis ma siis pidin tegema, vaikima või? Vaikima ja ootama, millal ta mu läbi torkab?»
«Miks need lood just nimelt sinuga peavad juhtuma?» hüüdis Miša. «Kord üks häda, kord teine. Ajasid kõik ärevile, sundisid esimehelt hobust paluma. Kõik! Sõidad linna, las teevad sulle seal läbivalgustust.»

28. KÜLA MAALIKUNST

Genka sõitis röntgenisse. Tema kõhust ei leitud midagi. Nii ta linnast tagasi tulles Mišale teatas.

Sellesama päeva õhtuks jõudsid laagrisse Sjova ja Igor. Nad sõitsid koos uurijaga Liivaneemele.

Poisid tundsid end kangelastena. Käisid laagris ringi niisuguse näoga, nagu oleksid nad midagi ebatavalist korda saatnud. Oma peamist kavatsust — põgeneda Itaaliasse fašiste peksma — ei olnud nad suutnud ellu viia, kuid Rõbalini süüasja uurimisest osa võttes asetasid nad end eriolukorda.

Liivaneemel näitasid nad uurijale kohta, kust olid paadi võtnud.

Uurija mõõtis selle koha mõõdulindiga üle, käis läbi tee külasse ja siis jaama. Igor ja Sjova ei mõistnud, miks ta seda tegi.

Miša muigas. On ikka uurija! Otsib Liivaneemel! ... Otsida tuleb metsas, seal, kus noormehed end varjavad. Just nemad tapsidki koos paadimehega Kuzmini! Miša polnud selles hetkegi kahelnud.

«Jätke eputamine,» ütles Miša, «mis supi te ise kokku keetsite! Küll kuulete, kui tuleb iseloomustuste aeg ... Siis alles saate ... »

Iseloomustuste aeg on kahe päeva pärast, siis, kui nad on klubi valmis saanud. Olid jäänud veel värvi-

248

mistööd. Selles asjas leidsid nad suurt tuge anarhistliku kunstniku Kondrati Stepanovitši isikus.

Ta tuli klubisse, vaatas kaua, kuidas poisid töötavad, ja küsis siis Mišalt:

«Kas hakkan pihta?»

«Hakake. Aga mida, te tahate teha?»

Kondrati Stepanovitš vedas käega kaare:

«Peab värvima. Üleni.»

Mišale meenus kunstniku totralt värvitud tare. Miša hinge puges hetkeks kartus, et kunstnik rikub klubi ära. Kuid oli piinlik avaldada umbusaldust inimesele, kes ise vabatahtlikult oma teeneid pakub.

Ta küsis siiski:

«Kas saab ilus?»

«Paremast parem,» pomises kunstnik, mõõtes äraoleva pilguga küüni seinu. «Viimase moe järgi... Me tegime ju Suurt Teatrit... »

«Raha meil ei ole, tuleb töötada tasuta,» hoiatas Miša.

«Kui tasuta, siis tasuta,» ohkas kunstnik.

«Ka värve on vähe.»

Kondrati Stepanovitš ohkas jälle:

«Eks ohverdame siis enda omi. Natuke on veel järele jäänud. Ma laenasin metsnikule, ega temalt enam kätte saa.»

«Mis metsnikule?»

«Kuzminile, sellele, kes ära tapeti.»

«Kas ta oli siis metsnik?»

«Oli küll. Enne revolutsiooni. Teenis krahvi juures. Oli usaldusisik. . .»

Või nii! Kuzmin oli krahvi juures metsnik. Siis pidi ta metsa hästi tundma ... Jälle mets! Seesama mets, kuhu noormehed viisid paadimehe toodud kotid. Salapärane mets! Legend Golõgini roigasteest, ilma peata koolnutest — kas see pole mitte selleks välja mõeldud, et kõiki metsast eemale hirmutada? Selge: tuleb metsa minna ja vaadata Golõgini roigasteed. Kas need kahtlased noormehed on ikka veel seal ja mis nad teevad?

Miša mõtisklused katkestas Kondrati Stepanovitš, kes teatas, et ta hakkab värvima täna öösel. Keegi ei sega, ei ole tolmu, ja üldse on ta harjunud öösiti loometööd tegema. Kuid talle olevat tarvis kaht poissi appi.
Miša määras abilisteks Ute ja Sjova.
Järgmisel päeval klubi juurde jõudes nägid poisid juba kaugelt selle ees suurt rahvahulka.

Mis lahti? Nad lisasid sammu. Talumeeste muigvel nägudest, nende naerust ja naljadest taipas Miša, et klubis on midagi juhtunud. Ja kui ta ise klubisse astus, ei teadnud ta, kas nutta või naerda.
Klubi oli väga veidralt, lausa võimatul kombel üle maalitud: seal oli kõverjooni, ringe, triipe, kolmnurki, lihtsalt plärakaid, nii vormituid kui elajate lõustu meenutavaid. Pingid olid värvitud sebratriibulisteks. Eesriie sarnanes maalri põllega. Katust toetavad talad olid üks must, teine punane, kolmas kollane. Talade all olid loosungid: «Anarhia on korra ema!» — «Olgu tervitatud puhas kunst!» — «Maha kümme kapitalistlikku ministrit!»
Kondrati Stepanovitš käis tähtsa ja upsaka näoga mööda klubi ringi. Niisama uhkelt ja upsakalt käitusid Ute ja Sjova. Nad teatasid Mišale, et see on maalikunsti viimane sõna. Nii maalitakse nüüd kõikides maades. Ka Majakovski maalinud nii, kuni oli veel kunstnik. Ute üritas Mišale seletada, mida mingi plärakas tähendab, kuid läks omadega sassi ega suutnud midagi selgeks teha.
Talupoegade summas seisid Jerofejev ja külanõukogu esimees, noor mees, demobiliseeritud punaarmeelane. Esimees heitis Kondrati Stepanovitši kunstitegemise üle nalja, aga Jerofejev ütles:
«Naljakas küll, aga rahad on ju kogukonna omad. Vaat kui tuleb siia mõni seltsimees kubermangust või maakonnast, mis me neile siis ütleme? Järelikult tuleb kõik ümber teha. Jälle kulud. Ei kõlba raha tuulde loopida.»
«Mis suurt raha siin ikka on,» vaidles esimees.
«Vähe küll, aga rahva oma,» ütles Jerofejev.
«Raha on läinud, mis siin enam arutada,» tõmbus esimees tusaseks.
«Kas ma siis rahast räägin?» vaidles Jerofejev. «Ma räägin sellest, et poisikeste hooleks ei tohi niisuguseid asju jätta. Mis Kondrati Stepanovitšil muret? Tema armastab pintseldada, me teame seda kõik. Aga komsomol peab vastutama. Oleks pidanud külanõukogusse tulema, nõu pidama, kas võib seda tööd Kondrati Stepanovitšile usaldada? Aga noored inimesed lootsid iseenda peale. Ja kuk-kuski halvasti välja.»
250

29. ISELOOMUSTUSED

Iseloomustus tähendab arvustamist. Iga kommunistlikku noort arutatakse rakukese üldkoosolekul. Igaüks võib sõna võtta ja öelda tema kohta kõike, mida tahab. Missugused on tema head omadused ja puudused (põhiliselt räägitakse muidugi puudustest), missugune ta on kommunistliku noorena, missugune kaaslasena, kuidas täidab käske ja ülesandeid, missugused on tema moraalsed omadused: kas ta on aus, õiglane, julge, omakasupüüdmatu. Aga see, kellest räägitakse, peab vaikima. Vaielda pole siin midagi. Kuula, mis sinust räägitakse, pane kõrva taha ja paranda ennast. Muidu hakatakse sind järgmistel iseloomustustel veel rohkem kritiseerima.
See pole just meeldiv protseduur. Istu ja kuula, kuidas sinu kallal võetakse. Eriti halb on neil, kes on nimekirja alguses. Nemad saavad esimese tuhina enda kaela. Ka viimastel on muide kehv: need, kellest on juba räägitud, kallavad oma viha välja nende peale, kes seisavad nimekirja lõpus. Kuid kunagi ei õiendatud isiklikke arveid. Kui tajuti kas või selle varjugi, hakkasid kõik karjuma: «Isiklikud arved!», «Isiklikud arved!» Vale, teeskluse ja ülekohtu

suhtes oldi tundlikud ja leppimatud. Ja kelle keel oleks paindunud siin, kollektiivis, oma kaaslaste silme all valet rääkima!
Iseloomustusi kartsid kõik. Ka kõige paremad ja korralikumad. Igaüks teadis enda juures mõnd puudust ja mõistis, et kaaslastel on teada mitte ainult see puudus, vaid ka palju muud, mida ise ei märkagi.
Iseloomustuste eel käitus igaüks isemoodi.
Ühed käitusid nii, nagu nad ikka olid käitunud, teised muutusid tundmatuseni.
Näiteks Genka. Oli lihtsalt hämmastav vaadata, missuguseks süütuks tallekeseks ta muutus, kui oli teada, et on tulemas iseloomustused. Ta muutus nii lahkeks, heaks, tähelepanelikuks, abivalmiks! Eriti püüdis ta sõbrustada nendega, kellelt oli kriitikat oodata. Kuid teda kritiseerisid tavaliselt kõik. Ja ta üritas võita kõigi poolehoidu.
Nüüd naeratas ta kõigile leebelt. Ei tõstnud kellegi peale häält. Kui kellelgi oli mingi viperus juhtunud, ütles tas «Paljugi, mis võib juhtuda. Teiste inimeste puuduste vastu tuleb kannatlik olla.» Seejuures vaatas ta süüdlasele lipitsevalt silma, et näe, kuidas ma sinu eest seisan.
Ükskord andis ta koguni oma toiduportsjoni õgard Vaalale.
252

Tema jutust kadus käskiv kõneviis, ta ei käsutanud, vald ütles mahedalt: «Mina teeksin sinu asemel nii...» või: «See on muidugi sinu asi, kuid mina toimiksin sedamoodi ... »
Iseäranis puges ta «õiguse eest võitleja» Ute ees. Käis temaga kaelakuti ringi, püüdis talle arstimeid hankida (Ute juhtis sanitaarteenistust), manitses lohakaid Ute korraldusi täitma. Kuid just Ute käest sai ta iseloomustustel kõige rohkem võtta.
Pärast lõunasööki seadsid kõik end lagendikule puude varju istuma.
Miša pidas sissejuhatava kõne. Ta juhtis tähelepanu vabariigi keerukale välispoliitilisele olukorrale, kapitalistide ja imperialistide ilgetele sepitsustele ja vajadusele tõsta sellega seoses iga kommunistliku noore vastutust kollektiivi ja iseenda ees. Miša ütles, et iseloomustused peavad aitama igal pioneeril ja kommur+istlikul noorel näha oma puudusi ja neist kiiremas korras vabaneda.
Genka oli nimekirjas esimene.
Sõna võttis Ute. Ta tõusis püsti, tegi tõsise näo ja ütles: «Me oleme viimasel ajal Genkaga sõpradeks saanud. Kuid just sellepärast, et raa olen tema sõber, pean tema puudustest otsekoheselt rääkima . .. Genka põhiline viga on tema iseloomu püsimatus. Ta ei suuda end valitseda. Ta tunneb, et seda ei tohi teha, seda ei tohi rääkida, aga teeb ja räägib. Kommunistlik noor peab oma tegusid kaaluma ja hindama. Aga Genka ei oska ei kaaluda ega hinnata. Sellepärast juhtubki temaga igasuguseid lugusid.»
Oleks ükski vaest Genkat kaitsnud! Isegi Zina Kruglova, tütarlaps, kellega Genka sõbrustas, hüppas püsti ja paristas kiiruga:
«Genka on distsiplineerimatu. Kuidas saab niisugune inimene olla rühmajuhi abi? Selle asemel, et eeskujuks olla, rikub ta ise distsipliini. See lugu, kuidas ta Igorit ja Sjovat narris, räägib ise enda eest. Aga mis juhtus Igori vanaema juures Moskvas, ja need õnnetud naelad? Gen-kal on aeg oma autoriteedi üle järele mõelda.»
«Genka on jäme,» ütles Nadja Nekrassova.
«Genka on kergemeelne,» lisas Vera Nekrassova.
«Genkale meeldib narrida,» hüüdsid Igor ja Sjova nagu ühest suust.
«Genka on latatara ega lase kellelgi sõnakestki öelda,» teatas Vaal.
254
Genka mõtles kahjutundega pudruportsjonitele, mis ta ilmaaegu Vaalale oli andnud. Aga Nataša Boitsova ütles:
«Genka on kiidukukk ja armastab kõik oma arvele kirjutada.»

Viimasena võttis Genka kohta sõna Slava: «Ma arvan, Genka põhiline viga on see, et ta on liiga impulsiivne inimene. Kõik tema teod alluvad hetketundele, see tähendab impulsile. Aga meie teod ei tohi alluda mitte impulsile, vaid asjaolude kainele arvestamisele.»
Seejärel laskus Slava pikkadesse arutlustesse tahtest, karakterist, impulsist ja jõudis välja koguni Kanti «kategoorilise imperatiivini», millest ta oli lugenud mingist filosoofilisest raamatust. Raamatust ta aru ei saanud, kuid sõnad «kategooriline imperatiiv» olid talle väga meeldinud.
Lõpuks rabeles Slavka filosoofiliste mõttekäikude padrikust välja ja lõpetas Genka arutamise järgmiste sõnadega:
«Genka ees on tõsine ülesanne: iseennast ümber teha. Ta on kahtlemata aus kommunistlik noor ja ustav revolutsiooni üritusele, kuid tema puudused segavad teda toomast ühiskonnale seda kasu, mida ta võiks tuua.»
Vaala kohta öeldi, et tema õgimiskomme ei ole enam füüsiline, vaid moraalne puudus.
«Mida võib loota inimesest, kes mõtleb ainult toidule?» ütles Igor Vaala kohta. «Ta on üleni oma kõhu võimuses. Aja jooksul kujuneb temast väikekodanlik kõhuori, talle läheb korda ainult tema materiaalne heaolu. Tuletagem meelde kodusõjaaegseid kommunistlikke noori!» hüüdis Igor pateetiliselt. «Mõelgem kapitalistlike maade, eriti fašistliku Itaalia kommunistlikele noortele. Kas nemad mõtlevad söögist? Kujutlegem, et nende seas on niisugune Vaal. Ja ütleme, et ta satub Rumeenia kaitsepolitsei või julgeoleku kätte. Teda kuulatakse seal üle ja piinatakse näljaga. Kas Vaal kannatab välja näljaga piinamise? Ütle, Vaal, kas sa kannatad?»
Vaala pea vajus norgu.
Slavka meenutas Igorile, et küsimusi ei tohi esitada. Kui kritiseerid, siis kritiseeri, aga küsimuste esitamine tekitab vaid nääklemist ja tarbetut poleemikat.
«Ei, Vaal ci kannata välja näljaga piinamist,» ütles
Igor mõrult. «Aga niisugune inimene ei saa olla kommu-
nistlik noor.»
254
Hakati arutama Igorit ja Sjovat.
Nende põgenemine oli äratanud kõigis nördimust. On nad titad või? Kas nad siis ei mõista, et ei oleks nad kuhugi Itaaliasse jõudnud, ei oleks nad mingeid fašiste peksnud. Kogu nende kavatsus pole mitte ainult naeruväärne. Seda ajendas soov end tähtsaks teha, kangelast mängida, aga on see siis bolševistlik omadus?
«See lõhnab esseerluse järele,» ütles Miša, «väikekodanliku individualismi moodi. Teen, mis tahan, teistega pole mul asja! Mis on mul kaaslastest, kodustest! Las muretsevad, las närveerivad, aga mina saan oma tahtmist! Seega on tahtmine tähtsam kui lähedased inimesed. Seega peetakse isiklikke huvisid ühiskondlikest huvidest olulisemateks. Seda nimetatakse egoismiks. Aga egoism on kodanliku ideoloogia kõige vastikum igand.»

30. ISELOOMUSTUSED JÄTKUVAD

Järgmisel päeval hakati arutama juba hommikul. Slavka kohta ütles Genka nii:
«Slavka on muidugi tubli kommunistlik noor. Aus, õiglane ja otsekohene. Kuid,» Genka krimpsutas nägu, «ta on kuidagi kõhklev. Ei suuda kiiresti tegutseda. Kahtleb kõiges: «Miks? Milleks?» Nii ei kõlba!» Genka vibutas rusikat. «Kõiges on vaja otsustavust, julgust, kiirust! Kus on Slavka tahteomadused? Slavka peamine puudus on aeglane reaktsioon.» Genka mõõtis kõiki võiduka pilguga: kui tarvis, oskab ka tema tarku sõnu kõlksutada. «Nii. Tuleb treenida oma -tahet. Aga millest alustada? Alustada tuleb kehakultuurist. Slavka sporti ei tee, füüsiliselt ei arene, ta viilib isegi hommikuvõimlemisel. Aga mis on öeldud? «Terves kehas terve vaim» — nii on öeldud. Ja seda tuleb meeles pidada.»

Aga teised kiitsid Slavkat. Rühmas peeti temast lugu. Teda kiitis ka Miša, kuid märkis, et Slavka on liiga pehme loomuga. Tõsi küll, ta on üles kasvanud intelligentses perekonnas, tema isa on «spets». Kuid tal tuleb ümber kasvada ja omandada proletaarsed, töölise iseloomujooned.
«Aga mina ei mõista,» ütles Zina Kruglova, «missugused on need erilised töölise, proletaarlase iseloomujooned? Inimene jääb inimeseks, olgu ta tööline, teenistuja või intelligent. Sotsiaalne päritolu siia ei puutu.»
255
«Puutub küll!» hüüdis Genka. «Intelligents on vaheklass ja ta on kõikuv.» Slavka solvus: «Tuleb välja, et mina olen vaheklass?»
Istuti koos õhtuni. Kõik arutati õiglaselt läbi, isegi õigluse eest võitleja Ute Baranov ise: ta on oma tõe eest võitlemisega nina liiga püsti ajanud. See võitlus muutub tal eesmärgiks omaette. Talle ei tee muret enam vale ise, teda tõmbab hoopis õigluse eest võitleja poos.
Miša võttis arutamisest osa nagu kõik teised. Kuid kogu aeg painas teda küsimus: kas teda ka arutatakse või ei?
Rühmajuhti, näiteks Kolja Sevastjanovit, ei arutatud kunagi. Nüüd on Miša rühmajuht. Järelikult ei peaks ka teda arutatama. Teisest küljest on ta samasugune kommunistlik noor nagu teisedki. Kuid tema arutamise fakt ise näitaks, et ta on küll rühmajuht, kuid mitte veel tõeline, mitte niisugune nagu näiteks Kolja Sevastjanov. Ometigi ei saanud Miša enese arutamist ära keelata. Teised peaksid seda upsakuseks. Hea küll, las ise otsustavad.
Arutamised lõppesid. Slavka ütles:
«Nimekiri on läbi. On jäänud vaid Miša. Tema on rühmajuht, ja rühmajuhti me reeglina ei aruta. Aga Miša on meie koolivend, meie komsomolirakukese liige. Mis me teeme? Miša, kuidas sina arvad?»
«Las rühm ise otsustab,» vastas Miša, lootes salamisi, et kõik on väsinud ja rõõmsad, kui saavad lõpetada.
Kuid enamus oli arutamise poolt. Vastu oli ainult Vaal— ta tahtis õhtust süüa. Ta ei võinud seda nüüd, kus teda oli just liigsöömise pärast kritiseeritud, otse välja öelda ning tegi seepärast ettepaneku Miša arutamata jätta. Aga teised ei olnud sellega nõus. Vaalal jäi üle ainult kurb pilk katelokkide poole saata.
Esimesena võttis sõna Zina Kruglova.
«Mina ei kavatsenud Miša arutamisel sõna võtta,» ütles ta, «aga mind rabas, et ta teeb end nii tähtsaks.»
Miša tunnistas Zinat imestunult.
«Jah, jah,» jätkas Zina. «Mišalt küsiti, kas teda tuleb arutada. Mina mõtlesin, et ta ütleb: «Muidugi tuleb. Mille poolest ma teistest erinen?» Aga tema ütles: «Las rühm otsustab.» Sellise vastusega asetas Miša end eriolukorda. Ta tõstis oma isiku kollektiivist kõrgemale. See on enese tähtsakstegemine.»
Miša muigas, kuid võttis hinges selle süüdistuse omaks.
256
Oleks pidanud otse ütlema, et las arutavad, ja kõik. Aga tema tahtis arutamisest kõrvale põigelda. Siis võttis sõna Ute.
«Me tunneme Mišat ammu,» ütles ta, «teame nii tema väärtusi kui puudusi. Nüüd me oleme näinud Mišat uues rollis — rühmajuhina. Ta saab oma kohustustega üldiselt hakkama. Kuid tal on üks suur puudus: ta armastab Genka ja Slavkaga salatseda. See salatsemine eemaldab Miša kollektiivist!»
Vaal porises:
«Kes aga aktiivne on, see hakkab tingimata salapärat-sema! Ja peale selle Miša soosib mõningaid isikuid.»
«Näiteks keda?»

«Genkat.»
«Aga ... »
Miša tõusis ja ütles:
«Teate mis! Ma arvan, et Vaalal pole Genka suhtes õigus. Ma ei tee kellelegi erandeid, Genkale kõige vähem. Mis puutub saladustesse, siis selles on tõetera sees. Kuid tuletage meelde kortiku lugu. Kui ma poleks seda saladuses hoidnud, poleks me midagi leidnud.»
«Siis me ei olnud veel kommunistlikud noored,» vaidles Nataša Boitsova vastu.
«See on õige,» nõustus Miša. «Ma räägin teile kõik ära. Kuid see jäägu saladuseks!» Miša vaatas ringi ja summutas häält: «Asi on selles, et me tahame päästa Vibaliku Venda, teda süüdistatakse ülekohtuselt mõrvas.» Miša hääl muutus sosinaks: «Meil on mõningaid andmeid, paadimees ei tunginud meile tookord asjatult kallale. Aga seda tuleb kontrollida. Ja sellepärast — mitte kellelegi ainsatki sõna! See ongi kogu meie saladus ... »
Miša ajas end sirgu ja ütles jälle tavalise häälega:
«Niisiis, iseloomustused on lõppenud. Igaüks võtab arvesse, mis tema kohta öeldi, ja püüab end parandada. Teadlased räägivad, et inimese iseloom kujuneb välja kaheksateistkümnendaks eluaastaks. Seega ei ole ümber-kasvamiseks sugugi palju aega jäänud ja tuleb kiirustada. Teen ettepaneku lõpetada meie koondus «Noore Kaardiväega».»
Kõik tõusid püsti ja laulsid:
Koos vastu mingem aole,
mu võitlusseltsimees!
Me tääkidega taome
tee lahti enda ees.
257

31. UURIJA TULEB LAAGRISSE

Miša ei rääkinud koosolekul kõigest. Ta ütles välja ainult oma kahtlused paadimehe suhtes, kuid ei rääkinud vanaeidest, Jerofejevist ja metsas olnud noormeestest. Aga sellestki, mis ta rääkis, oli küllalt. Kõik põlesid soovist paljastada paadimehe kuritöö. Poistel oli nüüd teada iga tema samm. Ja igat tema sammu tõlgendati väga tähendusrikkalt, mis jalamaid Mišale ette kanti. Lõpuks tüdis Miša sellest sedavõrd, et keelas poistel paadijaamale ligigi minna. Aga või sa neid kinni pead? Seda enam, et varsti lõi kogu küla uurija kohalesõidust kihama.
Uurija tuli külanõukogusse ning kutsus sinna välja paadimehe, Jerofejevi, mõned talumehed ja koguni kunstnik Kondrati Stepanovitši. Siis ilmus uurija laagrisse otsekui selleks, et rääkida Igori ja Sjovaga. Igorile esitas ta ainult ühe küsimuse: «Noh, kuidas käsi käib?» Mille peale Igor vastas, et käsi käib hästi. Sjova oli haige ja lamas telgis. Uurija vaatas teda ja läks telgi juurest minema, öeldes: «Kui on haige, las siis magab», kuigi Sjova üldse ei maganudki.
Uurija käis kaua mööda laagrit ringi, tundis huvi päevakorra vastu: millal tõustakse, millal magama heidetakse, kus käiakse luusimas või mängimas, kes selleks ajaks laagrisse jääb. Ja kas öösiti on korrapidajad ja missugune on nende ringkäigu marsruut.
Üldse käitus see väike mees väga veidralt: ta vaatas hoolikalt üle kõik rajad, uuris põõsaid, ja nagu Mišale näis, isegi nuusutas puid. Mitte ei saa aru, mis ta loodab siin leida! Paadimees on oma paatide juures, noormehed metsas, tema aga kõnnib siin ja nuhib.
«Ehk uurite ka metsa läbi?» küsis Miša pilkavalt.
Uurija vastas rahulikult:
«Mets on suur, kuidas sa seda ikka läbi uurid ... »
«Just sellepärast, et ta on suur, saabki end sinna kergemini peita.»
Ikka veel teerada uurides ütles uurija:
«Need on ju vaid sinu kahtlustused.»
«Mis?»
«Paadimees ja noormehed metsas.»

«Ka teie ainult kahtlustate Nikolai Rõbalinit, aga arreteerisite ta.»
«Tema vastu on süütõendid, nende vastu süütõendeid ei
ole.»
258
«Ja ikkagi ei ole Nikolai süüdi,» teatas Miša.
«Keegi polegi öelnud, et ta on süüdi. Süütõendid on olemas, sellepärast peame teda kinni. Aga noormehed kaevavad, ja las kaevavad.»
«Aga mida nad otsivad?» küsis Miša, imestunud, et uurijale on need noormehed teada. Uurija puhkes naerma:
«Seda, mida metsas tavaliselt otsitakse — aaret. Mina olen selles kandis sündinud ja minu mäletamist mööda on siin alati aardeid otsitud. Maa tuhniti nii läbi, et polnud enam vaja kündagi. Krahv oli rikas mees ja veidrik. Kaevandas Uuralites vääriskive, ja rahvas räägibki, et siia on maetud varandusi. Keegi pole kunagi midagi leidnud. Aga näe, usutakse!»
«Võib-olla Kuzmin teadis, kuhu aare on maetud, aga ei tahtnud öelda ja nad tapsid ta,» oletas Miša.
«Mis mõtet on tappa?» vaidles uurija. «Vastupidi, kui ta oleks teadnud, oleksid nad teda igati hoidnud, lootuses, et ta ütleb seda varem või hiljem. Ainult et mingit aaret ei ole.»
«Aga miks paadimees meile kallale tungis?» Uurija kehitas õlgu:
«Raske öelda. Ta kinnitab, et paadi pärast: arvas, et see oli Kuzmini paat. Ta muidugi valetab. Kuid see ei puutu asjasse. Me tunneme paadimeest, ta on vana retsidivist. Tema eriala on valuuta ja vääriskivid. Aga mõrvar ta ei ole. Ei, tapma ta ei hakka. Seda enam, et ta alles tuli istumast.»
Kuidas nii! On teada, et paadimees on varas ja retsidivist, tema aga kõnnib vabalt ringi, nagu poleks katki midagi.
Miša kahtlusi täpselt ära arvates ütles uurija: «Seadus on seadus. Esialgu ei saa teda millegi eest kinni panna. Aga ütle,» ta pöördus Miša poole, «ega sulle ei 61e siin mõisas ette juhtunud täiesti võõrast inimest — keskealist meest, kes pole kohalik?» «Nagu ei oleks, ei ole näinud.»
«Mõtle järele,» käis uurija peale. «Võib-olla nägid sa teda päris juhuslikult, vilksamisi. Siin, jõe ääres, külas .. . Võib-olla on teised poisid näinud?»
Miša pingutas mälu, kuid ei suutnud kedagi meenutada.
«Ei, ma põle kedagi näinud.»
«Kui ei näinud, siis ei näinud,» lõpetas uurija jutu. «Ma niisama küsisin.»
259

32. TULEB MINNA METSA

Uurija sõitis ära. '
Säherdune uurija peaks tegelema kanavargustega ja mitte mõrvarit otsima. Tuleb endal kõik välja selgitada ja näidata, et Nikolai on süütu ja paadimees süüdi. Lühidalt — tuleb minna metsa.
Miša läks Vibaliku juurde.
Vibalik tahus kirvega teibaid ja parandas nendega viltu vajunud põimtara. «Pead maja?» «Kus sa pääsed.» «Kas vennast on midagi kuulda?»
«Mis temast ikka kuulda võiks olla. Istub vangis.»
«Kuule, Vibalik,» ütles Miša, «mul on uus plaan. Kui me selle täide viime, suudame tõestada, et sinu vend pole asjasse segatud.»
«Mis plaan see on?» küsis Vibalik ohates.
«Kuzmin oli ju varem krahvi juures metsnik.»
«Ja siis?»
«Kui ta oli metsnik, siis oli tal ka metsaga pistmist Eks ole?»

«Tuleb nii välja.»
«Aga kes varjavad end metsas? Noormehed, kellele paadimees kotte vedas. Eks?»
«Tuleb nii välja,» kordas Vibalik, üritades kõigest väest taibata, kuhu Miša sihib.
«Järelikult,» lõpetas Miša, «on olemas seos tapetud metsniku ja nende metsas olevate noormeeste vahel.»
Olgu eeldus järeldusest nii kaugel kui tahes, aga Vibalikule tundus see veenev. Vahest selle tõttu, et ta ei olnud kunagi loogikat õppinud.
«Õige küll,» ütles Vibalik, kellel imestusest suu lahti vajus.
«Näed siis,» jätkas Miša, rutates Vibalikus seda veendumust tugevdama, «järelikult tuleb välja uurida, need noormehed metsas teevad.»
«Kuidas me seda teada saame?»
«Lähme öösel metsa.»
«Sinna Golõgini roigasteele või?» kohkus Vibalik. «Mitte miski hinna eest ei lähe! Tapa või maha, aga ei lähe. Ja ära sellest enam räägi ega mangu.»
Miša oli seda keeldumist oodanud. Kuid Vibalikuta polnud tal metsas midagi peale hakata.
260
«Oh sind, ei taha lihast venda aidata!»
«Kui ma teaksin, et vennal sellest abt on .. »
«Küllap on,» käis Miša peale. «Sa ainult mõtle. Mina olen võõras inimene, ja ikkagi tahan aidata — lähen öösel metsa. Aga sina, lihane vend, ei taha — kardad. Kas sul häbi pole?»
Vibalik vaikis.
«Sa mõtle emale, ta on ju murest murtud. On ju?»
«On küll,» vastas Vibalik mornilt.
«Näed siis! Aga kui vend süütult süüdi mõistetakse? Siis kaotab ju ema kurvastusest mõistuse. Ja sinul ei ole temast kahju. Oh sind!»
«Ma ei keeldu minemast,» ütles Vibalik. «Ainult et päris roigasteele ma ei tule. Läheme kuni roigasteeni, ja kõik.»
«Hea küll! Vii meid ainult sinnamaani, ülejäänu teeme ise.»
«Kes veel tuleb?»
«Genka. Ainult vaata, Vibalik, et sa sellest kellelegi ei räägi!»
«Mis häda mul rääkida!»
«Ja oma emale ära räägi ka. Mitte kellelegi, mõistad?» Mõistan.»
«Lähme täna öösel.» «Juba täna?»
«Mis seal edasi lükata? Tule õhtul laagrisse. Kui kõik on magama jäänud, hakkamegi kolmekesi minema.»
«Hea küll, ma tulen,» ütles Vibalik ja võttis jälle kirve kätte.

33. SLAVKA OTSINGUD

Õhtuks jõudis Slavka Moskvast tagasi ja rääkis järgmist:
«Krahvid Karagajevid on kuulsate Demidovite sugulased. Kunagi elas Tuulas sepp Demid Antufjev. Tema poeg Nikita varustas Peeter Suurt relvadega. Selle eest kinkis Peeter talle Uuralites tehased, tõstis ta aadliseisusse ja andis perekonnanime Demidov. Ühe Demidovi tütar abiellus krahv Karagajeviga.»
«Keda see huvitab?» kiskus Genka põlglikult näo viltu.
«Kuula edasi! Demidovid olid Venemaa kõige rikkamad inimesed. Neile läksid mehele isegi kuningannad. Oli üks
261

Anatoli Demidov, tema abiellus keiser Napoleoni lihase õetütrega.»

«Nüüd sa küll valetad!»
«Ausõna. Ja et ka endale nime teha, ostis Anatoli Demidov ära San Donato vürstiriigi Itaalias ning hakkas end nimetama San Donato vürstiks.»
Seda uudist ei suutnud uskuda isegi Miša, kuigi ta teadis, et Slavka ei luiska kunagi. Võib-olla ta on mingit väljamõeldist lugenud ja seda uskuma jäänud? Kuidas saab osta tervet vürstiriiki, ikkagi tervet riiki?
Kuid Slavka jäi endale kindlaks. Ta koguni solvus:
«Kui te mind ei usu, sõitke Uuralitesse. Seal näete raudteejaama, mille nimi on San Donato.» .
«Mis sa solvud! Räägi aga!»
«Ma ei solvu. Aga istu ise sellise kuumaga päev otsa Rumjantsevi muuseumis, sa solvuksid samuti.»
«Hea küll, räägi edasi,» ütles Miša lepitavalt.
«No nii. Demidovid olid väga rikkad. Neil olid Uuralites tehased ja kaevandused. Ja nad olid suured veidrikud. Näiteks korraldas üks neist, Prokofi Demidov, Peterburis niisuguse joomingu, et viissada inimest jõid end surnuks . . .»
«Nüüd küll valetab!» kiunatas Genka ja lõi endale vastu põlvi.
«Ausõna! See Prokofi käis Inglismaal, sai miskipärast inglaste peale vihaseks ning ostis kokku kogu kanepi, et inglased seda endale ei saaks. Nad ju importisid Venemaalt peaasjalikult kanepit, ja tema andis neile õpetust.»
«Õpetust .. . oma raha eest.»
«Mis luges talle raha? Näiteks teine Demidov, Pavel. Ta kinkis tuhande kaheksasaja kolmekümne viiendal aastal tsaar Nikolai Esimesele briljandi, mis maksis täpselt pool miljonit rubla .. .»
«Paistab, et ta oli suur tallalakkuja,» tähendas Miša.
Genka ei uskunud jälle:
«Üks kivi maksab pool miljonit kuldrubla? Kuramuse kallis!»
«Kujuta ette, pool miljonit jah,» jätkas Slavka. «See oli kuulus Sensi briljant. .. Lugu on huvitav. See briljant toodi viissada aastat tagasi Indiast ja ta kuulus Burgundia Charles Südile. Charles tapeti sõjas ja üks Austria sõdur võttis briljandi endale. Tema aga ei tundnud briljandi väärtust, arvas, et see on lihtsalt üks ilus kivi, ja müüs selle kellelegi vaimulikule ühe kuldna, see tähendab
262
ühe rubla eest. Vaimulik polnud loll ja sahkerdas briljandi Portugali kuningale Alfonsole. Kuningas Alfonso, ka tubli spekulant, müüs selle saja tuhande frangi eest prantsuse markiile Le Sensile. Sellest ajast nimetatakse seda Sensi briljandiks. Kuulake nüüd, mis sai edasi. Sensi teener oli talle seda briljanti viimas. Röövlid tungisid teenrile kallale ja tapsid ta. Teener aga jõudis briljandi alla neelata. Sensi käskis oma teenri laiba lahata ja leidis briljandi tema maost üles.»
«Lõbus lugu,» tähendas Genka, pannes käe kõhule sinna kohta, kus tema oletust mööda oli magu.
«Pärast hakkasid kuningad jälle briljandiga spekuleerima,» jätkas Slavka. «Sensi müüs selle Inglise kuningale John Teisele, John Teine Prantsuse kuningale Louis Neljateistkümnendale, seejärel sattus see Louis Viieteistkümnenda kätte. Üldse käis kivi kaua käest kätte, kuni tuhande kaheksasaja kolmekümne viiendal aastal ostis Pavel Demidov ta lõpuks Nikolai Esimesele... Näete, missugune lugu ... »
Poisid vaikisid. Lõpuks ütles Miša: «Sa oled muidugi teinud tõsist uurimistööd. Aga mis pistmist on sellel mõisaga?» «On, sest üks Demidovi tütar abiellus Karagajeviga.»
«Ja siis?»
«Võib-olla sai Sensi briljant koos kaasavaraga krahv Karagajevi omanduseks?»
«Aga Demidov andis briljandi ju Nikolai Esimesele?»

«Ta võis anda ka võltsitud kivi. Kogu see lugu on ju rajatud pettusele.»
Genka vilistas.
«Noojah ... Eks katsu Nikolai Esimest ja tema Benckendorffi alt tõmmata.»
«Tead, Slavka,» ütles Miša, «on muidugi raske oletada, et briljant sattus krahvi kätte. Kuid oletagem, et see oü nii. Mis siis sellest?»
«Kuidas mis?» sai Slavka pahaseks. «Võimalik, et otsitakse just seda. Kõik ju räägivad, et siin on alati aardeid otsitud. Ehk otsitakse ka praegu.»
«Võib-olla,» nõustus Miša. «Aga see kinnitab veelgi, et me peame metsa minema. Kas seda briljanti või midagi muud, kuid- selge, et otsitakse. Aga kui otsitakse aardeid, siis just tapetaksegi üksteist. Aga meil on vaja teada saada, kes tappis Kuzmini, et sellega Nikolai süütuks tunnistada.»
263
«Kas ma siis vastu vaidlen? Ma püüan ainult näidata, mida nimelt otsitakse.»
«Ja tore on,» lõpetas Miša jutu. «Niisiis tana oosel läheme metsa.»

34. LÕKKEÕHTU

Täna öösel lähevad nad metsa, Golõgini roigasteele. Kõik mõistsid, et kui paadimees aimab poiste kavatsust minna roigasteele, võib ta neid jälitada ja pärast metsas tappa. Tema ja ta noormehed on selleks võimelised. Kuzmini nad ju tapsid.
Kõigil olid tõsised, salapärased ja koguni veidi pidulikud näod peas, nagu ikka enne tähtsat ja ohtlikku üritust. Kõik näitasid end parimast küljest ja püüdsid igati Miša ja Genka meele järgi olla — kes teab, millistena nad tagasi tulevad ja kas üldse tulevad. Miša tüdis neist halet-sevatest pilkudest ja läks jõe äärde, sinna, kus talle meeldis õhtuti istuda ja kaugete mägede taga leegitsevat loojangut vaadata.
Pealegi oli Mišal saladus: ta tegi luuletust. Miša polnud varem luuletanud. Ta pidas seda kerglaseks tegevuseks. See on teine asi, kui luuletusi kirjutavad tõelised poeedid: Puškin, Lermontov, Nekrassov ... Või kaasaegsed poeedid: Majakovski, Bezõmenski... See on poeesia. Aga koolilaste luuletamine, see on vaid halvasti riimitud sõnad. Koolipoeetidesse suhtus Miša iroonilíselt. Muidugi, luuletusteta ei oleks seinalehte. Ka «Sinise Pluusi» tšastuškasid on tarvis — puuduste kriitika kukub siis teravam välja. Aga neid «meeleoluluuletusi» ei võinud Miša küll kannatada, ta ei võinud kannatada neid «meeleolusidki».
«Meeleolud» olid tavaliselt poistel, kes seisid kaugel ühiskondlikust elust. Muide, «meeleolusid» tuli ette ka kommunistlikel noortel, kuigi harvem. «Meeleolud» seisid selles, et noormees käis ringi, nukker ja morn, nagu vette kastetud, kõik paistis talle tühine, mõttetu, ebahuvitav. Ja ka elu ise paistis talle täiesti tarbetu. Ta kasutas filosoofilisi sententse: «Elu on lühike ja igav», «Kõik on üürike», «Kõik kordub», «Kui juba elada, siis tuleb elult võtta kõik». Ühe sõnaga — ajas jama. Tavaliselt rääkis niisugune «dekadent» üksindusest, sellest, et keegi teda ei mõista ega hakkagi kunagi mõistma, ja luges sealjuures
264
dekadentlikke luuletusi. Ja kirjutas ka Ise luuletusi: sellest, et maailm on mõistatuslik, elu üürike, ja muust nii; sama dekadentlikus vaimus. Kui keegi hakkas luuletama, oli selge, et tal on alanud «meeleolud».
Ja äkki, iseeneselegi täiesti ootamatult, hakkas Miša luuletama, õigemini, tegi ühe luuletuse. Ja seegi polnud veel valmis, ta ei suutnud kuidagi leida riime kahe viimase värsirea jaoks. See polnud muidugi dekadentlik luuletus, vaid tõeline, revolutsiooniline luuletus.
See sündis neil tundidel, mil Miša istus õhtuti jõe kaldal, vaatas kaugete mägede taga leegitsevat loojangut ja meenutas väikest raudteejaama, rongi kaugenevaid tulesid,

punaarmeelaste ešeloni, Polevoid ja suurt plakatit, millele oli joonistatud tööline, kes raske vasaraga purustab ümber maakera mähitud ahelaid.
Ootamatult tekkis riim: «leekides — töömees», siis teine: «võitlejaid — tunneleid»... Ja kahenädalase töö viljana sündis luuletus, mille ebatäiuslikkust Miša tunnistas, kuid mis talle ikkagi meeldis. Ja ajapikku lootis ta leida ka kaks viimast rida. Siin see luuletus on:
Kuniks elu, seni meeles
kõik, mis tookord nähtud, on: -
kuidas sõidab sõjateele
Töö Vabariigi ešelon.
Uksed laialt lahti veetud,
ustel mehed mallatud.
Sinelid neil katki peetud,.
saapad ära tallatud.
Maakera vaevlev ahelates,
nüüd äkki lõõmab leekides.
Ja raske vasaraga ahelaid nüüd raiub
nooruke töömees.
On õhitud küll teed, on tõusud rasked,
üksteise järel langeb võitlejaid.
Me toome reisid, teeme liiprid vastsed
ja ehitame sildu, tunneleid.
Mu käes on vasar, see on algus ainult.
Maa ahelais on, võitlus seisab ees ...
Kaht viimast rida ei suutnud Miša kuidagi paika panna. Riimid ei sobinud. Sõnad «algus ainult» sobisid veel läbi häda, äärmisel juhul võis ju korrata «raiub», aga sõnadele «seisab ees», ei leidnud Miša kuidagi riimi. Ja seda sõna muuta Miša ei tahtnud. See kõlas ju nii ilusasti:
Mu käes on vasar, see on algus ainult...
Seisab ees, seisab ees, seisab ees.., Mis riimi siia küll panna?
265
Miša näris pliiatsit, aga midagi sobivat ta leida ei suutnud ... Ükski sõna, mis pähe tuli, ei kõlvanud. Seisab ees, tees, kees, lees ...
Miša otsis riimi ka õhtul, kui tehti lõket.
Seekord ei olnud lõkkeõhtu niisugune nagu alati. Tavaline jutt ei võtnud vedu. Keegi ei heitnud nalja, ei rääkinud lõbusaid lugusid. Zina Kruglova tegi katset jutustada ümber ühe talunaise naljakat vastust kirjaoskamatuse likvideerimise kursustel, aga tema jutt ei tundunud ei lõbus ega huvitav. Kõik mõistsid, kui vastutusrikas on praegune hetk.
Ka Mišat valdas pidulik, romantiline tunne. See õhutaski teda oma luuletust lugema. Ja samal ajal oli tal häbi — ise on rühmajuht, aga teeb värsse. Kuid need värsid olid tal sedavõrd keele peal, et ta ei pidanud vastu ja ütles:
«Mulle tuli praegu meelde see kortiku lugu: Polevoi, Nikitski ja kõik teised. Ja nagu kuidagi iseenesest sai sellest luuletus. Kui tahate, ma loen ette.»
Miša tõusis, ning natuke närveerides ja kartes, et mõne rea ära unustab, luges oma luuletuse ette.
Kõik kuulasid vaikides. Vaikus valitses veel hulk aega pärast seda, kui Miša oli lugemise lõpetanud. Siis küsis Genka:
«Aga kus on lõpp?»
«Lõpp on veel tegemata.»
Äkki hakkas tal häbi. "Luuletus tundus nüüd kehv ja tobe. Kõik on nii ülespuhutud ja ilutsev, ei lähe südamesse. Pidi ta seda üldse lugema! Mis kirp teda hammustas? Miks? Tema ju ei

kavatse poeediks hakata. Ja kõik vaikivad. Saavad aru, et luuletus on kehv, aga ei ütle, ei taha teda solvata. Miša pistis käe taskusse, kägardas paberilehe luuletusega kokku ja rebis väikesteks tükkideks.
«Mis seal ikka,» ütles Slavka, «luuletusel pole viga. Ainult lõppu ei ole ja värsimõõt pole igal pool õige. Mõned read ei riimu.»
«Aga idee on selle eest hea,» vaidles Genka. «Mulle meenusid seda luuletust kuulates kohe nii jaam, ešelon kui komissar Polevoi.»
Miša ütles:
«Ma tean, et luuletus on halb, aga ma tahtsin teid natuke lõbustada ja meie igavat lõkkeõhtut elavamaks muuta. Võtsingi kätte ja tegin käigu pealt luuletuse.»
«Kohe siinsamas tegidki?» kahtles Genka.
266
«Millal siis? Otse peast lugesin.» Miša tõusis. «Kõik! Ja nüüd telkidesse magama. Ning pidage meeles: meiega ei juhtu midagi. Aga kui me .hommikuks tagasi ei ole otsige meid metsast. Golõgini roigasteelt.»

35. OHTLIK EKSPEDITSIOON

Laager jäi vaikseks. Miša, Genka ja Vibalik ronisid telkidest välja ja hakkasid metsa minema. Magavat laagrit valgustas täiskuu. Miša nägi selgesti puude latvu. Ja sinist taevast nende kohal. Ja tähti.
«Kuidas me metsa läheme: kalda äärest või üle aasade?»
küsis Vibalik sosinal, värisedes kas külmast või hirmust.
«Kalda äärest, paadimehest mööda,» vastas Miša samuti sosinal.
Kolm väikest kuju liikus mööda põlluteed, mis viis jõe äärde. Vibalik käis ees, Miša tema taga, Genka kõige viimasena. Vibalik astus kergelt ja hääletult. Miša kõndis otsustava näoga tema kannul. Genka, kes oli jõudnud telgis magama jääda, vantsis haigutades-kõige taga, väga õnnetuna, sest ta polnud saanud und täis magada. Ta oli vapper poiss, kuid talle meeldis magada.
Kui jõeni oli jäänud veidi maad, käskis Miša poistel oodata ja läks ise roomates paadijaama juurde. Jaam ujus kuuvalguses. Paadid jões olid nagu suured mustad magavad kalad. Aga jaamas ei olnud kedagi. Valitses vaikus. Polnud kuulda ühtki häält ega sulpsatust.
Miša tuli roomates sõprade juurde tagasi ja nad läksid edasi.
Metsani oli umbes viis versta. Tee lookles alguses kalda ääres ja käänas siis põldude vahele. Kuuvalguses paistis kõik kummaline ja salapärane. Nisus sahistas miski. Üle tee jooksid salapärased loomad.
Eespool välgatasid korraks kaks rohe.list silma ja kadusid.
«Jänes,» sosistas Genka endalt und maha raputades. «Kass,» ütles Vibalik.
Mets ilmus poiste ette mustana, süngena ja tohutu suurena.
«Et lähme või?» küsis Vibalik väriseva häälega.
Ta lootis ikka veel, et Miša lööb kartma ja nad pöörduvad laagrisse tagasi.
267
Kuid Mišal polnud mõtteski tagasi minna. «Vii meid sohu.»
Vibaliku kannul sammusid poisid metsa alla.
Kohe läks pimedaks. Puude kõverikud juured paistsid teerajal mustade magavate madude pundardena.
Mets elas varjatud öist elu. Puude vahel lendasid nähtamatud linnud — kakud või nahkhiired. Tihti kostis kuiv prõksatus, otsekui oleks keegi salaja lähemale hiilinud. Kuid Vibalik astus edasi ja poisid järgnesid talle. Vibalik ei peatu — tähendab, ohtu ei ole.

Nad käisid kaua. Mišal kadus suunataju täiesti. Vibaliku abita nad siit muidugi välja ei pääse. Kuidas Vibalik siin küll orienteerub?

Mets muutus aina harvemaks, puud madalamaks ja peenemaks. Poisid jõudsid veel ühele metsaservale.

Vibalik peatus ja pöördus Miša poole. Tema nägu oli surnukahvatu.

«Kohe tuleb soo ja seal on Golõgini roigastee,» häbistas ta.

«Kas tuled?» küsis Miša tasa. Vibalik raputas eitavalt pead.

«Hea küll, ole siis siin. Jääd meid ootama. Ega sa kartma löö?»

Vibalik noogutas pead märgiks, et ta on nõus siia jääma ja poisse ootama.

«Näita, kuidas minna.»

Vibalik osutas käega paremale ja sosistas:

«Lähete metsa äärest. Nelja tamme juures pöörake paremale, seal on siht... Lähete sihi. lõpuni ja näete sood... Siis algabki roigastee... Aga mina istun siin,» lisas Vibalik, istus kase alla maha ja toetas selja vastu tüve.

Miša ja Genka läksid ettevaatlikult mööda metsaserva, hoides puude ligi, et neid ei nähtaks. Kuu paistis lagendiku poolt ja poiste varjud sulasid puude varjudega ühte.

Äkki haaras Genka Mišal käest kinni:

«Tasa! Kas kuuled?»

Poisid surusid end vastu puud ja vaatasid ringi. Ka Mišale tundus, nagu hiiliks keegi neile järele. Nad kuulatasid. Kõik oli vait.

Poisid liikusid edasi ja kuulsid jälle, nagu hiiliks keegi neile järele.

Nad peatusid jälle. Kostis vaevukuuldav praksatus. Poistele paistis, et mets on täis salapäraseid mehi, kes

268

neile järele hiilivad. Nad tundsid end kaitsetutena, vaenlastest ümberpiiratutena. Genka surus end Miša vastu. Miša kuulis, kuidas Genka süda taob. Ka tema oli üsna hirmu täis, ja kui ta poleks olnud koos Genkaga, kelle ees ta ei saanud osutuda argpüksiks, oleks Miša kõigest väest jooksu pistnud.

Nad seisid hinge kinni pidades ja neile viirastusid salapärased hääled, krabinad, ettevaatlikud sammud, okste praksumine, inimeste sosin, ning tundus, et põllul, metsaserval ja puude vahel liiguvad mingid varjud.

«Lähme tagasi,» sosistas Genka vaevu kuuldavalt, ainult huultega.

«Kas kardad?» küsis ka Miša sosinal. Genka noogutas pead: «Kardan ... »

Siis kehitas Miša õlgu, hingepõhjas rõõmustades, kuid näoga, nagu teeks ta seda vaid arakslöönud Genka pärast, ja hakkas tasapisi tagasi minema.

Kuid ta ei jõudnud veel sammugi astuda, kui nägi puu taga inimese kogu. Miša tardus. Inimene tuli puu tagant välja. See oli Vibalik. Näed siis, kes oli nende kannul hiilinud! Veidrik! Ajas neile vaid asjatult hirmu peale. «Üksi on kõhe istuda,» kurtis Vibalik. «Mis pagana pärast sa . . .» alustas Genka nördinult, rõõmus, et saab oma ähmi kellegi süüks ajada. Kuid Miša andis talle märku vait olla. Ka tema oli Vibaliku peale tige, kuid praegu ei olnud jutuajamiseks õige aeg ega koht — neid oleks võidud kuulda.

Kolmekesi oli poistel kindlam tunne. Ja Vibaliku ees ei tahtnud ei Genka ega Miša hoopiski oma hirmu välja näidata. Miša hakkas jälle Golõgini roigastee poole minema. Genka ja Vibalik läksid talle ettevaatlikult järele.

Nad liikusid endistviisi vaikides, peites end puude varjudesse. Lõpuks jõudsid nad metsasihile. Vibalikuta poleks Miša iial taibanud, et see on siht, niivõrd oli see noori kuuski täis kasvanud.

Miša käskis Vibalikul käeliigutusega ette minna ja teed näidata. Vibalik vaatas Mišale haledalt otsa, kuid kuuletus. Ta vaatas vaid kogu aeg tagasi, et näha, kas Miša on ikka siinsamas, tema kõrval.
Nad käisid veel ühe versta. Mets läks üle võserikuks. Oli tunda soo roisulõhna.
Äkki jäi Vibalik seisma ja hakkas teraselt maad uurima. Miša ja Genka kummardusid ja nägid enda kõrval kolme
269
arssina pikkust ja arssinalaiust auku. Sealsamas kõrgus kuhi äsja kaevatud mulda.
Poisid teritasid pilku. Kaugemal paistis teine auk, siis kolmas.
Vibalik laiutas käsi märgiks, et varem neid auke siin ei olnud.
Poisid läksid veel veidi edasi. Siht lõppes. Vibalik peatus ja sirutas väriseva käe välja:
«Roigastee . . .»
Kuu valgustas tumedat mätlikku sood. Siin-seal turritasid maast välja kas palgid või varisenud puud. Soost kerkis valkjat auru, mis moodustas salapäraseid liikuvaid kujusid. Aeg-ajalt vilksasid üle soo rohelised, kollased ja sinised tulukesed ... Ja kuigi Miša teadis, et need ei ole midagi muud kui virvatuled, ning kaamed, surilinades koolnute moodi, liikuvad kujud on vaid sooaurud, hakkas temalgi jube.
Poisid seisid öise soo jubeda pildi ees sõnagi lausumata, hirmust kangestunuina. Neile tundus, et kohe tuleb üks niisugune kaame liikuv viirastus nende juurde ning nad näevad surnud krahvi ja tema käes õudset karvast pead.
Päris lähedal kuulsid poisid kumedaid korrapäraseid mütsatusi, otsekui oleks keegi vastu maad kõpsinud. Vibalik kükitas hirmuga maha ja surus pea vastu põlvi.
Ka Miša ja Genka kükitasid alla, kuid nagu nad hiljem seletasid, mitte hirmu pärast, vaid selleks, et inimesed, kes neid hääli kuuldavale tõid, neid ei näeks.
Mütsud kordusid lühikeste, kuid korrapäraste ajavahemike tagant.
Miša kuulatas. Kui esimene hirm oli üle läinud, taipas ta, et mütsud ei kosta maa alt, vaid kuskilt paremalt poolt metsast, ja päris lähedalt.
Ta andis Genkale ja Vibalikule märku paigale jääda ja hakkas ise vastu maad liibudes roomama sinnapoole, kust need veidrad hääled kostsid. Kuid Genka roomas talle järele ja tema kannul tuli ka Vibalik.
Nad roomasid paarsada sammu. Mütsud kostsid üha lähemalt ja lähemalt. Nüüd oli selge, et kuskil kaevatakse ja loobitakse mulda välja. Puude vahelt välgatas kuuvalguse riba. Äkki jäi kõik vaikseks. Miša lükkas oksad ettevaatlikult laiali...
Nende ees oli tilluke välu ja välu keskel auk. Selle ääres kõrgus kaks mullakuhja. Augu kõrval istusid kaks meest ja tegid suitsu.
270
See oli päris lähedal. Imelik, et need mehed polnud poiste lähenemist kuulnud.
Kuuvalgus muudab küll väga inimese nägu, kuid Miša tundis siiski ära noormehed, kellele paadimees oli kotid andnud.
Üks noormees sülitas koni peale, viskas selle ära, tõusis püsti, võttis labida ja hüppas auku.
Teine noormees tegi sedasama. Sealjuures ei lausutud ühtegi sõna.
Taas kostsid korrapärased labidamütsatused.
Miša viipas Genkale ja Vibalikule hoiatavalt käega ja hakkas vaikselt tagasi roomama. Genka ja Vibalik roomasid talle järele.
Mõne hetke pärast vilksatas sihi serval kolm väikest, vilgast varju, et asuda tagasiteele laagrisse.

NELJAS OSA KODULOOMUUSEUM

36. JEROFEJEV

Noormehed on niisiis metsas. Poisid võidutsesid. Neil oli õigus olnud. Siin tegutseb jõuk. Ja paadimees on jõugu juht. Ja nemad tapsid Kuzmini.
Tõsi, nad otsivad midagi, on terve metsa segi kaevanud. Võib-olla aaret, millest nii uurija, arst kui kunstnik olid nõnda pilkavalt rääkinud. Kuid siis on seda enam põhjust arvata, et just nemad tapsid Kuzmini, kes oli metsnik. Jääb üle veel ainult seda tõestada.
Kuid kuidas sa seda tõestad? Uurija ei tee ju poistest väljagi.
Külasse sõitnud, ajas uurija Jerofejeviga kaua juttu. Aga järgmisel päeval nägi Miša Jerofejevit Vibaliku juures tares.
Jerofejev istus pingil, võttis tagataskust ühtelugu välja lillelise taskuräti, mis oli suur nagu servjett, ja pühkis sellega kõigepealt punast kortsulist kaela, seejärel laupa ja lõpuks prille. Ta pani prillid ette ja ütles:
«Nii et sedasi, Maria Ivanovna. Sind aitab ühiskond, sina jälle aitad ühiskonda.»
«Mis mina siin teha saan?» küsis Maria Ivanovna kurvalt, istudes käsipõsakil laua taga.
«Mine linna, räägi pojaga. Miks ta süüta inimesi sisse veab?»
«Kas tema siis kellelegi süüd paneb?»
«Paneb või mitte, aga oma süüst ütleb lahti,» lausus Jerofejev karmilt ja mõjukalt. «Just sellepärast neid teisi otsitakse. Pannakse veel süüta inimene vastust andma. Näed, uurija tuli siia ja kuulas üle: «Kes viis paadi ära?» Aga kes see viis? Vahest mõni poisinatt. Aga näe, kahtlus langeb tervele külale, tervele kogukonnale. Mis sellest paadistl Inimene on ometi ära tapetud.»
273

«Aga kui Mikola ei ole süüdi?» lausus Maria Ivanovna rusutult.
«Kes siis süüdi on? Nad olid ometi kahekesi.» Jerofejev ohkas. «Kes pattu teeb, peab kahetsema. Nii pole ilus. Kogu külal, tervel kogukonnal on paha. Kas siis nii tohib? Noh, läksid tülli, kaotas aru. Palju talle ikka antakse. Vaene pealegi. Nõukogude võim on vaeste vastu heatahtlik. Aasta pärast saab amnestia.»
«Kas tohib siis seesugust pattu oma hinge peale võtta, kui pole tapnud?» ütles Maria Ivanovna.
«Patt on siis, kui ei kahetse,» ütles Jerofejev. «Tema pärast vintsutatakse süüta inimesi. Uurijad tulevad siia, kolavad ringi... Egas keegi neid karda, südametunnistus kõigil puhas, aga meele järgi see pole. Nii ei tohi. Kogukond on jõud. Kes tohib kogukonna vastu välja astuda? Kogukond aitab puuduses ja päästab hädast. See sinu Nikolai läheb nagunii kohtu alla, ta on ju süüdi. Aga sina pead siia inimeste sekka jääma. Eks sa mõtle järele, mis inimesed sinust arvavad, kui sinu poeg kogukonda ält veab?»
Maria Ivanovna vaatas tühja pilguga lauanurka.
Miša pani imeks, et Jerofejev tema juuresolekul nii avalikult ja küüniliselt nõudis, et Nikolai tunnistaks end süüdi selles, milles ta süüdi ei ole.
Aga Jerofejev lisas variserlikult, otsekui oleks ta Miša hämmeldust läbi näinud:
«Muidugi, iseasi, kui Nikolai ei oleks süüdi. Aga kui oled süüdi, siis tunnista üles. Kohtuorganeid ei tohi petta. Ja uurijat ei tohi asjata ninapidi vedada. Need on riigi-inimesed, neil tööd palju. Neile peab tõtt rääkima. Me et tohi oma Nõukogude riiki petta.»
Seesugune silmakirjalikkus ajas Mišale judinad peale.
«Nõukogude võim on meid maaga õnnistanud,» jätkas Jerofejev. «Eks käivad küll jutud, et see maa tahetakse ära võtta ja kotipoiste kolooniale anda. Aga ega võim seda luba. Ei"tema talupoega maata jäta.»
Siin ei suutnud Miša enam suud pidada.
«Ei võta talupoegadelt keegi maad ära. Selle peavad tagasi andma vaid need, kellel on ebaseaduslikult sadu tessatine ja kes ekspluateerivad kehviktalupoegi.»

«Niisuguseid meil ei ole, noormees,» väitis Jerofejev, «Meie elame kogu külakonnaga rahulikult ja õiglaselt. Ei ole meil kulakuid ega kehvikuid, kõik on võrdsed.» Jero-fejev tõusis püsti ja pani mütsi pähe. «Nõndaks, Ivanovna,
374
mõtle järele...» Ja lisas siis: «Õhtul saada oma poiss meile. Otsin talle väheke jahu. Aga Nikolai koha pealt mõtle järele. Kogukond palub sind väga.»
Jerofejev väljus. Madalate aknasilmade tagant ujusid mööda tema saapad ja pikkade hõlmadega ülekuub, nii et tare läks korraks pimedaks.
«Te ei tohi teda mingil juhul kuulda võtta,» ütles Miša.
Maria Ivanovna vaikis.
«Kas te teda tõesti läbi ei näinud?» hüüdis Miša. «Ta ju tahab, et Nikolai võtaks süü enda peale. Ta kardab, et leitakse see, kes Kuzmini tegelikult tappis. Ja Nikolaiga ei tohi te mitte mingil juhul sellest rääkida. Ja mingit jahu te tema käest ei võta.»
«Elama ju peab,» lausus Maria Ivanovna.
«Kas te siis ilma temata elatud ei saa? Me anname kõik, mis meil on, teile!»
«Ma ei räägi sellest, ma ei räägi jahust,» vastas Maria Ivanovna kurvalt. «Kuidas sa kogukonnale vastu hakkad? Nende seas peab ju elama. Näe,» ta osutas Vibalikule, «peab Vaska järje peale aitama.»
«Kas Jerofejev on kogukond?» hüüdis Miša midagi mõistmata. «Mis kogukond ta on! Kulakudon siin kõik enda kätte kahmanud. Teie kardate neid. Ma hoiatan teid, Maria Ivanovna: kui teie lähete Nikolaid veenma, et ta süü enda peale võtaks, ütlen ma kõigile, et Jerofejev rääkis teid pehmeks. Olgu see teil teada! Ja sina, Vibalik, eks katsu sa Jerofejevi poole minna! Kus tuli heategija välja! Tahab, et jahupusara eest poeg maha müüdaks.»

37. KLUBI

Kartes, et Maria Ivanovna Vibaliku ikkagi Jerofejevi juurde jahu tooma saadab, võttis Miša ta endaga klubisse kaasa.
Zina Kruglova seletas külalastele noorte pioneeride seadusi ja tavasid.
«Pioneer on julge, aus ja õiglane,» rääkis Zina. «Mida see tähendab? See tähendab, et pioneer ei karda kedagi ega midagi', ei valeta kunagi, räägib alati ainult õigust. Saate aru?»
Lapsed vaikisid.
«Ma küsin, kas on arusaadav?» küsis Zina uuesti.
275
«Kas isa-ema ka ei tohi karta?» küsis Kärbes.
«Muidugi.»
«Annavad kere peale!» ütles Kärbes. «Kui te vanemate ees milleski süüdi ei ole, mis neist siis karta?»
«Ei hakka nemad arutama,» ütles Kärbes. «Annavad kere peale, ja kõik. Eks mine ja seleta siis!»
«Vanemaid peab austama, mitte kartma,» seletas Slavka. «Aga mis saab näiteks piksega?» küsis Vibalik. «Või välguga? Kas neid ka ei tohi karta? Aga kui ära tapab?»
«Argus ja ettevaatus on kaks iseasja,» seletas Zina. «Inimene peab olema ettevaatlik, end välgu eest hoidma, selleks pannakse üles piksevardad. Aga karta ei tohi. Kartmine sind välgu käest ei päästa.»
«Kas piksevarras siis aitab välgu vastu?» naeratas Vibalik. «Mis asi see pikne on? Prohvet Elias sõidab sõjavankriga mööda taevast ja ajab sortse taga. Aga sortsid peidavad end ära. Puude sisse ja igasuguste loomade sisse, isegi inimeste sisse peidavad. Siis prohvet Elias lööbki neid välguga. Sorts peidab end puu sisse ja välk virutab puu pihta. Peidab inimese sisse

ja välk lööb inimese pihta. Aga selleks, et sorts sinu sisse ei tuleks, peab palvetama. Kui äikese ajal palvetad, siis sorts sinu sisse ei tule ja sa jääd ellu. Miski muu sind ei päästa.»
Ja nii on iga kord! Räägi millest tahes, ikka keeravad nad kõik jumala peale.
«Praegu me ei räägi jumalast, vaid noorte pioneeride seadustest ja tavadest,» ütles Miša. «Jumalast räägime teine kord. Aga esialgu peate mõistma seadusi ja tavasid. Kuidas te muidu saate pioneeriks astuda?»
Klubisse tulid Senka Jerofejev ja Akimka. Kuulnud Miša viimaseid sõnu, ütles Senka:
«Kes see pioneeriks astub?» Ta pöördus laste poole ja kordas süngelt: «Kes? Astugu ette!»
Keegi ei astunud ette. Kõik kartsid Senkat.
Ainult Vibalik ei kartnud ei Senkat ega Akimkat, vaid ütles:
«Ja kui astungi. Mis see sinu asi on!»
«Katsu sa!» kordas Senka ähvardavalt.
«Ja katsumegi. Sinult pole küsitud!» ütles julgust saanud Kärbes.
Miša vaikis. Ta tahtis, et lapsed ise Senkale vastu hakkaksid. Las tunnevad oma jõudu, las mõistavad, et neil pole põhjust karta ei Senkat ega Akimkat.
276
Senka ähvardas Vibalikku ja Kärbest rusikaga: «Rääkige aga rääkiget»
Aga niisugust ähvardust ei saanud lapsed lubada. Genka astus Senka juurde:
«Kus kukkus rusikaga vehkima. Käi siit minema!»
«Nonoh, vaata ette!» vastas Senka jultunult ja aralt. «Käi! ... Mõtleks, kus tuli peremees välja! Kas see klubi on teie isiklik omand või? Küll ma teile näitan!» Ja ta tõstis rusika.
«Näita aga näita!» ütles Genka Senkale peale tungides. «Näita, eks katsu!» Ta sattus hoogu ja kippus kaklema. Lõpuks ometi saab pähe puruks löödud muna eest kätte maksta!
Miša astus vahele:
«Mine minema, Jerofejev! Ja võta arvesse — sind ei karda keegi. Meid on palju, sina oled üksi. Ja kõigi vastu sa ei saa.»
Senka mõõtis kõiki õela pilguga, pöördus ümber ja läks väljapääsu poole, saateks laste naer ja hõiked. Kõikvõimsa Jerofejevi lüüasaamine oli nende jaoks ootamatu ja meeldiv sündmus. Ukse all vaatas Senka tagasi ja ähvardas jälle kõiki rusikaga. Puhkes uus naerupurse. Siis langetas Senka. rusika jõuetus raevus otse Akimka kaelale.
«Mis sa minust peksad?» küsis Akimka kaeblikult.

38. VÕITLUS VÕTAB HOOGU

Järgmiseks päevaks oli keegi endises mõisaaias kolm õunapuud ära murdnud. Külanõukogu esimees tuli koos kahe talumehega, kutsus Miša aeda, näitas talle murtud õunapuid ja küsis mornilt:
«Kas see on sinu poiste töö?»
«Ei,» vastas Miša kindlalt, «poistest ei võinud keegi seda teha.» «Kes siis murdis?»
«Ei tea.»
«See ei saa olla keegi peale teie poiste,» ütles esimees. «Olete te siin siis mõnd võõrast näinud?»
Miša ei olnud ühtki võõrast näinud.
«See'p see on,» ütles esimees. «Siin pole võõraid käinud ega saagi käia. Järelikult murdsid teie poisid.»
277
«Ei!» hüüdis Miša. «Nemad puid ei murra.» Esimees vangutas pead: «Aga murtud ju on.»

Mõne päeva pärast kutsus esimees Miša külanõukogusse ja andis talle kubermangu rahvaharidusosakonnast tulnud dokumendi. Rühmale tehti ettepanek viivitamatult mõisast lahkuda «selle süstemaatilise rikkumise tõttu». Dokumendil oli Serovi allkiri.
Serov... Kes see on? Tuttav nimi... Ah jaa, ka mõisa kaitsekirjal on tema allkiri.
Niisiis, nad aetakse minema. Milline häbi! Kas nad võivad siit ära minna? Äraminek tähendas süü omaksvõtmist. Mis neist siis külas arvatakse? Ja kuidas sa kõik maha jätad: rühma, mida on just organiseerima hakatud, kirjaoskamatuse likvideerimise kursused, klubi; nad olid jõudnud selle just korda teha, Kondrati Stepanovitši plätserdused üle värvida. Ei, nad ei anna alla! Nad ei ole milleski süüdi ja tõestavad oma õigsust. Otsustati, et.Miša ja Slava sõidavad linna ja taotlevad seal Serovi korralduse tühistamist.

39. VÕITLUS JÄTKUB

Reisi-kaubarong logistas aeglaselt, peatudes igas pool-jaamas. Vaguniaknast libises mööda tuttav pilt: raudtee-vahiputkad, telefonipostid, traatidel varblaseparved, suletud tõkkepuud ja rodu hobuvankreid selle taga; pöörme-seadjaeit, rullikeeratud kollane lipp käes; küla mäeveerul, tiik raudteetammi taga ja pardid tiigil; habemik mees perroonil, käes väike läikiv piimaplekk; kangide ja labidatega töölised, lillelise kompsuga vanaeit mööda teerada komberdamas, jalgratastega suvitajad ...
Muide, Miša ja Slava ei saanud maastikku eriti nautida: nad nägid krahvinnat.
Pinginurka surutud, tukkus ta lahtise akna juures ja tema näole langes vedurikorstnast musta tahma.
Poisid polekski krahvinnale erilist tähelepanu pööranud, kui nad poleks teises vagunis märganud paadimeest.
Miks nad mõlemad sõidavad? Ja eri vagunites?
Rong jõudis linna. Märg perroon täitus reisijatest. Nähtavasti
278
oli äsja vihma sadanud. Vihmapiisad sädelesid prügikastidel ja vaksalihoone metallsõrestikul.
«Mina jälitan paadimeest, sina krahvinnat,» sosistas Miša. «Vaata, et sa lorutama ei jää.»
Krahvinnat ja paadimeest silmist laskmata liikusid poisid rahva seas aeglaselt edasi.
Krahvinna ja paadimees läksid lahus — üks ees, teine natuke maad tagapool.
Siin ongi jaamaesine väljak, mis elustub vaid selleks lühikeseks ajaks, mil sinna valgub reisijate voog. Voorimehed kõrgetel kohmakatel kalessidel hõiguvad reisijaid: kui kaless munakivisillutisel liikuma läheb, hakkab selle must, tagasivolditud katus hüplema ja rappuma. Mahla-müüjad suurte pudelitega, milles loksub odava siirupiga värvitud kraanivesi. Kandekastidega rändkaupmehed. Kotipoisid, kes laisas poosis jaamahoone varjus külitavad ja reisijate asju teraselt silmas peavad.
Krahvinna kadus, kuid paadimeest ei lasknud poisid silmist. Ta läks mööda tänavat ja poisid asusid väikese vahega talle kannule. Ja paadimehe järel käies nägid nad jälle krahvinnat eespool minemas.
Varsti sai poistele selgeks, et paadimees jälitab krah-vinnat.
Paadimees varjas end osavalt möödakäijate taha. Kui krahvinna nurgal seisatas, et pikka voori läbi lasta, peatus ka paadimees, peitis end koguni ühe maja trepi taha ja tegi näo, nagu keeraks pläru. Poisid jõudsid vaevu ajalehekioski varju pugeda.
Nii läksid nad mõnda aega — paadimees krahvinna kannul ja poisid paadimehe kannul, kuni kõik jõudsid tänavasse, kus asus koduloomuuseum.
See oli vaikne tühi tänav. Nurga tagant nägid poisid, kuidas krahvinna läks muuseumi ja kuidas paadimees seinaeendi varjust teda jälgis. Siis läks paadimees üle tänava ja heitis väikesel platsil puu vilusse rohu peale pikali.

Poisid jäid veel natukeseks oma peidukohta. Seejärel otsustasid nad, et Miša läheb Serovi juurde, Slavka jääb aga siia ja katsub välja uurida, miks krahvinna muuseumi läks ja miks paadimees teda jälitab.
279

40. SEROVI JUURES

Serov kandis nõukogude kubermanguametniku tavalist riietust: kalifeepüksid, säärikud, pealeõmmeldud taskutega kaitsevärvi vormikuub. Ta istus suure, ümmarguste nikerdatud jalgadega kirjutuslaua taga.
Serovi nähes meenus Mišale kohe geomeetriatund, kus nad olid joonestanud kuupi ja kera. Ainult et seal olid kuup ja kera seisnud kõrvuti, siin oli kera kuubi otsa pandud: lühikese kandilise keha külge oli kruvitud suur ümmargune kiilas pea. Kaela ei olnudki — seda asendasid paar jämedat volti pea ja kere.vahel.
Rasvased huuled, pisikesed hallid vilkad silmad ja täissöönud naeratus andsid Serovi näole ilme, nagu oleks ta äsja tõusnud rikkalikult kaetud laua tagant, kuid tal ei oleks midagi sinna tagasiminemise vastu. Tema kandiline keha, mida pealepandud taskud priskel rinnal veelgi paksemaks tegid, lösutas liikumatult tugitoolis, pea aga käis kogu aeg siia-sinna. Miša ära kuulanud, vangutas ta murelikult pead: «Tean, tean ... Tean kõiki teie õnnetusi... Summutasin kuidagiviisi selle loo ära ... Oleks võinud ka halvemini minna.» Miša tardus: «Mis loo?»
«Siin tekkis teie vastu niisugune ... » Serov väärutas pead ja lõi käega, «niisugune... Taheti Moskvasse kirjutada. Aga mina ütlesin: «Juhtub, juhtub! Lapsed on noored ja kogenematud, ei osanud kohaliku elanikkonnaga läbi saada. Mis neist siis karistada? Kolivad teise kohta üle, ja kogu lugu.»»
«Miks me peaksime teise kohta üle kolima?»
Serov manas oma häälde pehmeid, sõbralikke ja veenvaid toone ning hakkas rääkima mõisast, selle ajaloolisest väärtusest. See olevat kubermangu uhkus, selle inventari säilitatakse kohalikus muuseumis «Mõisniku eluolu» osakonnas, see on rahva vara ja seda tuleb hoida.
«Kas telkide ümbertõstmine võtab siis kaua aega?» manitses Serov. «Ja mis vahet seal on, kus nad seisavad?»
«Telke on kerge ümber tõsta,» vastas Miša, «aga miks me peaksime ära minema? See pole õiglane. Eks näis, mida kubermangu komsomolikomitee selle kohta ütleb.»
Serov sulges hetkeks silmad. Tema tugevasti tursunud.
280
nii väikeste silmade kohta ebaloomulikult suured langetatud silmalaud muutsid tema näo hetkeks paksuks liikumatuks maskiks. Ja kui ta silmad lahti tegi, ei vilanud need enam esemelt esemele, vaid vaatasid Mišale teraselt ja võõriti otsa.
«Kas te teate, millega see teil lõpeb?»
«Millega?»
«Teid heidetakse komsomolist välja.»
«Mille eest mind komsomolist välja heidetakse?» hämmastus Miša.
«Kõige eest, mis te seal olete kokku keetnud,» ütles Serov jõhkralt. «Mis pioneerijuht see on, kellel pioneerid laiali jooksevad ja mõrvatoimikutesse satuvad. On ikka pundar küll! Kõige targem oleks õigel ajal ära minna. Oleme kokku leppinud?»
Miša tabas tema hääles soovi saada jaatav vastus. «Ma olen kommunistlik noor ega peida end komsomoli eest kuhugi,» vastas Miša.

41. VÕIT

Miša sai kubermangu komsomolikomitee sekretäri kätte trepil. See oli nahkkuue, klošpükste ja halli soniga ruuge-päine noormees.

«Mis sul oli?» küsis ta Mišalt käigu peal.
Miša hakkas temaga kõrvu käies oma murest rääkima. Kuid sekretäri peeti kogu aeg kinni, mõnikord peatus ta ise ja hõikas kedagi ning lõpuks teatas ta, et pole mitte midagi taibanud.
«Tead, vennas, ma ei mõistnud midagi. Istume siia, räägi kõik järjest ära.»
Nad võtsid aknalaual istet. Miša rääkis veel kord kõik järjest ära. Seekord sai sekretär aru ja ütles:
«Selle talupoja tapmiselooga tullakse toime teietagi. Mis puutub mõisasse, siis endised peremehed ei taha seda lastekodule anda, Serov aga mängib ajaloomälestiste kaitsjat, tegelikult aitab endisi mõisnikke. Minu juures käis Moskva lastekodu direktor. Mõisa nad saavad. Mis teie rühma puutub, siis see ei ole Serovi asi. Kui teie poisid on milleski süüdi, annavad nad vastust mitte Serovile, vaid komsomolile. Jääge paigale ja ärge kolige kuhugi.»
«Aga kui Serov käsib jälle jalga lasta?» küsis Miša.
281
«Las käsib nii palju kui kulub,» vastas sekretär muretult, «teie ei allu temale. Ta on nüüd küllalt jäärapäist mänginud. Kui midagi on, nimeta mind. Said aru? Ja viska nüüd varvast! Mul sinutagi tööd üle pea.»
Vahva poiss! mõtles Miša kubermangukomiteest välja tulles.
Miša hing oleks nagu koormast vabanenud. Kõik on selge, kõik arusaadav, kõik aus. Rühm jääb sinna, kus ta oli, ja teeb alustatud töö lõpuni.
Selle asja oli ta hästi korda ajanud!

42. MUUSEUMIS

Slavka ootas Mišat muuseumi ees.
«Kõik on korras,» teatas Miša, «me jääme mõisa. Kuidas sul läks? Kas krahvinnat nägid?»
«Lähme muuseumi, ma näitan sulle midagi,» vastas Slavka.
Muuseumi väikest vestibüüli kaunistasid mammutikih-vad, tõestades, et mammutite poolest ei ole see kubermang kehvem kui teised. Sealtsamast algas pikk tubade rida: loomariik, maavarad, taimeriik, käsitööndus, paikkonna ajalugu, mõisniku eluolu... «Mõisniku eluolu» osakonnas oligi Karagajevo mõisa sisustus: tumepunase atlassiga kaetud punasest puust mööbel, kaminasirm, katkenud keeltega harf, kaks kõrget peeglit, paraadriietuses, ordenite, aumärkide ja taevasiniste lintidega mannekeenid, pikad piibud, mängukaardid, piljardikuulid ja suured vanaaegsed püstolid ...
Ja keset tuba seisis köiega piiratud marmorpostamendil pronkslind. Samasugune nagu mõisas, aga väiksem ...
«Ma seisin just selles toas,» alustas Slavka oma jutustust, «kui nägin krahvinnat tulemas. Ma peitsin end sinna eesriide taha ... Seal oli kohutavalt tolmu, aevastus kippus peale... Seisin eesriide taga ja pilust oli kõik näha. Vanaeit tegi alguses näo, nagu vaataks eksponaate, siis aga läks pronkslinnu juurde. Mis ta seal tegi, seda ma ei näinud, ta seisis seljaga minu poole. Ja ta oli seal tõesti ainult minut aega. Siis tuli jälle välja, riputas köie oma kohale ja läks minema.»
«Selge pilt. Pronkslinnus on peidik,» ütles Miša.
282
Oodates, et valvur ära läheks, vaatasid poisid eksponaate. Valvur tukkus oma taburetil. Lõpuks valvur virgus, vaatas uniste silmadega ringi, tõusis ja lontsis mööda tube minema. Slavka seisis koridoris, valmis Mišat vähimagi ohu korral hoiatama. Miša läks osakonna teise otsa, võttis otsustavalt köie eest... Äkki andis Slavka talle märku. Miša riputas köie ruttu tagasi ja pöördus näoga seina poole, tehes, nagu vaataks pilte, mis kujutasid mõisniku eluolu kaheksateistkümnendal sajandil.

Lähenesid kaks prillide ja lühikeseks pöetud juustega naisüliõpilast. Silmitsedes seinale riputatud eksponaate, kirjutasid nad midagi märkmikesse ega pööranud poisteie mingit tähelepanu. Tuli oodata, kuni nad koridorist läbi jõuavad ja nurga taha keeravad. Lõpuks nad kadusid. Miša asus uuesti köie kallale, kuid tuli valvur. Ta kõndis suuri katkisi viite lohistades ringi ja äigas lapiga tolmu kõigelt, mis ette sattus, Ja kuna ta kõndis mööda koridori ega pööranud kuhugi sisse, ei sattunud tema teele õieti midagi. Poisid tegid jälle, nagu vaataksid tähelepanelikult eksponaate. Miša jutustas Slavkale konspiratsiooni mõttes 1861. aasta talurahvareformist: ta oli kevadel sellest referaadi kirjutanud.
Lõpuks läks valvur lohinal nurga taha. Miša tõstis köie eest, läks pronkslinnu juurde ja kobas seda, et peidikut leida. Peidikust polnud mingit märki. Siis hakkas ta tasakesi puudutama linnu pead, tiibu, kaela, jalgu, püüdes kindlaks teha, mis linnul küljest ära või lahti käib. Aga mitte miski ei käinud küljest ära ega lahti. Miša keeras, sikutas, vajutas, aga ei midagi. Siis katsus ta lindu tõsta — vahest on peidik aluses. Kuid osutus, et lind on aluse küljes jäigalt kinni.
Kostis kellahelin. Muuseum suleti.
Miša sikutas palavikuliselt lindu, aga tulemusteta.
Slava andis taas hoiatavalt märku. Miša jõudis vaevu köie taha hüpata.
«Me paneme kinni,» ütles valvur.
Poistel ei jäänud muud üle kui väljapääsu poole minna. Ohkides ja ähkides sulges valvur nende taga ukse.
383

43. JÄLLE PAADIMEES

Hakkas juba pimenema. Oli see alles päevi Aga selle eest edukas!
Tõsi küll, nad jäid rongile hiljaks, õhtune oli juba läinud, tuli oodata hommtkust. Aga see oli tühiasi. Oli ju suvi. Miša tegi ettepaneku minna linnaparki ja ööbida seal pinkidel.
«Me pole hulgused,» vaidles Slavka, «ööbime parem jaamas.»
«Hea küll,» nõustus Miša.
Poisid pöördusid ümber ja... tardusid paigale. Nende ees seisis paadimees.
«Haa,» ütles paadimees, naeratades oma vastikut naeratust. «Vanad tuttavad!»
«Tere,» vastas Slavka, viisakas koguni selle inimese vastu, kelle ta ise oli paadist välja tõuganud.
Miša vaatas paadimehele altkulmu otsa.
«Kas olete jalutuskäigul?» küsis paadimees ikka veel naeratades.
«Mis see teie asi?» nähvas Miša.
Paadimees vangutas halvakspanevalt pead:
«Miks nii jämedalt. Nägin, et omakandi mehed. Peab ikka ligi astuma. Või olete minu peale pahased?»
«Pole me kellegi peale pahased,» porises Miša.
«Aga mina mõtlesin, et olete. Ja ilmaaegu. Minul oleks asja solvuda, mitte teil. Ujutasite mind jões, aga näe, ma ei solvu.» Ja ta puhkes naerma ainult suuga, samal ajal kui silmad pingsalt poistele otsa vaatasid. «Lähete laagrisse?»
«Jah.»
«Suurepärane!» ütles paadimees.
Ta hakkas koos Miša ja Slavaga jaama poole astuma.
Poisid ei osanud temast kuidagi lahti saada. Peale jaama ei olnud neil ju kuhugi minna.
Tuhmilt valgustatud jaamahoone oli tühi, ainult mõned reisijad tukkusid kõrgete seljatugedega pinkidel, hoides käes kompse, kotte ja kohvreid.
«Rongi vist enam ei lähe,» ütles paadimees.
«Ju siis ei,» vastas Miša häirimatult, võttes pingil istet.

Slavka istus tema kõrvale.
«Tuleb midagi välja mõe2l8d4a,» ütles paadimees murelikku nägu tehes. «Mul elavad siin lähedal tuttavad. Lähme. Nad võtavad meid öömajale.»
284
«Meil siingi hea,» vastas Miša otsustavalt.
Paadimees manitses neid endaga kaasa tulema, tõotas rikkalikku õhtusööki ja pehmet voodit, hoiatas, et jaam pannakse kell kaksteist nagunii kinni ja neil tuleb ööbida tänaval. Aga poisid ütlesid kindlalt ära. Ka paadimees ei läinud nendeta minema.
Kell lõi üheksa, siis kümme, üksteist. Pinkide kõvade seljatugede najal kössitavad poisid tukkusid.
Aeg-ajalt mürisesid rööbastel kiir- ja kaubarongid. Platvormil, teisel pool suuri aknaid, vilkusid punased ja rohelised tulukesed, kõikusid laternate valged tuled. Kostis konduktorite kimedat vilistamist, sellele vastasid vedurite venivad huiked. Kell kaksteist käis musta jäiga mantliga jaamakorraldaja saali läbi, sakutas kõiki tukkuvaid reisijaid õlast ja palus saalist lahkuda. Kuid keegi ei tõusnud püsti. Militsionäär aga pööras selja ja tegi näo, nagu ei puutuks see temasse.
Nii möödus mitu piinarikast tundi. Läbi suigatuse tajusid poisid endal paadimehe pinevat pilku. Mees istus, kõndis saalis ringi, käis korraks platsil, perroonil, tuli jälle tagasi, aga poisid mõistsid, et ta ei lase neid hetkekski silmist.
Kell polnud veel neligi, aga juba hakkas akna taga kiiresti valgenema. Kohe oli perroonil näha inimesi, õlitajaid, kaalujaid... Jaamahoone täitus reisijatest. Töölisrong, millega poisid oleksid saanud oma jaamani sõita, väljus kell kuus. Aga ega nad mõelnudki sõita — õige mul lõbu sõita koos paadimehega! Tunni aja pärast läheb veel üks rong, nad sõidavad sellega.
Tunniosuti läheneb kuuele. Paadimees muutus aina rahutumaks. Pingi kõrge seljatoe varjust pidas ta silmas ust; aeg-ajalt tõusis püsti ja heitis pilgu vaksaliesisele väljakule.
«Ta ootab krahvinnat,» ütles Slavka vaikselt. «Just nimelt,» kinnitas Miša.
Ilmus krahvinna. Ta läks läbi ooteruumi ja astus perroonile. Paadimees järgnes talle märkamatult. Ilmselt selleks, et näha, millisesse vagunisse krahvinna läheb. Varsti tuli paadimees tagasi:
«Lähme peale, poisid! Kas teil tagasisõidupiletid on?» «Meie ei sõida. Meil on asjaajamisi,» ütles Slavka. Paadimees süngestus, vaatas poistele altkulmu otsa: «Kuidas ei sõida? ... Mispärast?»
285
«Ei sõida, ja kõik,» ütles Miša. «Eks sõitke, kui teil on
tarvis!»
Kostis teine kell.
«Oma asi!»
Paadimees keeras selja ja laks perroonile.

44. KASULIK HAIGE

Sjoval valutas pea, tal oli raske neelata ja koguni hingata. Kraadiklaas näitas kolmkümmend üheksa koma üheksa.
Kuulus arstiteaduse asjatundja Ute, kelle ema töötas polikliinikus sanitarina, käskis Sjoval suu lahti teha, vaatas ja kuulutas, et Sjoval on angiin.
«Kõik on paistes ja punane,» ütles Ute. «Kas sul on mandlid välja lõigatud?»
Sjova raputas eitavalt pead.
«Meditsiinis on kaks suunda,» ütles Ute, «üks pooldab mandlite eemaldamist, teine kõrvetamist. Mina eelistan esimest.»

Sjovale pandi mitu tekki peale, anti lisakompvekiga kuuma teed ja saadeti arstile kiri, kus paluti teda tulla laagrisse.
Doktor sõitis kohale väikese kaarikuga, mille ette oli rakendatud tohutu hobune, tõeline veoloom. Arst, pikk tüse mees pulstis habeme ja näpitsprillidega, mille küljest must niit kõrva taha käis, nägi kaarikus väga naljakas välja. Tundus, et ta käib hobuse kannul, ohjad niisama peos ja tilluke kaarik jalge vahele surutud.
Arst ütles, et Sjoval on angiin, (Ute mõõtis kõiki uhke pilguga.) Ta peab rohtu võtma ja ta tuleb tingimata telgist majja üle viia.
«Mis majja me ta paneme?» ei mõistnud Miša. «Tema kodu on Moskvas.»
«Kas ükski talupoeg tõesti ei nõustu teda mõneks päevaks enda juurde võtma?» ütles arst. «Muide... Miks ei võiks teda härrasmajja viia? See vist seisab tänini tühjalt.»
«Kas ta siis lubab?»
«Kes tema?»
«Noh, see perenaine, majapidajanna ...»
286
«Hm!» Arst süngestus. «Tulge,- lähme koos ...»
Minnes mööda puiesteed, heitis Miša pilgu ärkli akendele. Luugid pronkslinnu-taga olid lahti. Tähendab, krahvinna on kodus. Kuid maja ise paistis mahajäetud nagu alati.
Selle järgi, kuidas arst enesekindlalt mööda puiesteed kõndis ja otsustavalt verandatrepi astmetest üles läks, oli näha, et ta tunneb hästi nii maja kui mõisat. Miša oli kindel, et nende kavatsus kukub läbi. Vanaeit esitab kaitsekirja, ja kogu lugu! Kuid Mišal oli põnev krahvinnaga kohtuda. Talle tundus uskumatu, et nad kohe avavad salapärase maja ukse ja astuvad sinna sisse.
Aga uks avanes ise ja vanaeit ilmus verandale.
Ta ootas neid oma tavalises poosis, silmad kinni, pea püsti, nii et tema pikk kongus nina paistis veel pikem.
Siis avas ta silmad. Miša teadis, et ta kohe küsib: «Mida te soovite?»
Krahvinna avas tõesti suu ja lausus: «Mida ... » Aga sel hetkel vaatas ta arstile otsa, takerdus ja vakatas sedamaid.
«Sofia Pavlovna,» ütles arst, «üks poiss jäi haigeks. Ta ei tohi telgis lamada. Andke talle, palun, kolmeks-neljaks päevaks peavarju.»
«Kes tema eest hoolitseb?» küsis vanaeit. Miša pani imeks, et ta räägib kõige igapäevasemaid sõnu ja et tema nimi on lihtsalt Sofia Pavlovna.
«Keegi neist endist.» Arst osutas peaga Mišale. «Ka mina käin teda vaatamas.»
Vanaeit oli natuke aega vait ja sulges siis silmad.
«Ja te peate sellesse majja tulemist võimalikuks?»
«Ma täidan oma kohust,» vastas arst rahulikult.
«Hea küll,» lausus vanaeit pärast mõningast vaikimist. «Millal poiss tuuakse?»
«Kohe.»
«Talle tehakse koht peretuppa. Aga ma palun peale peretoa mitte kuhugi mujale minna.»
«See on teie õigus,» vastas arst. Vanaeit keeras selja ja kadus majja.
287
45. PERETUBA
Sjova toodi kanderaamil mõisamaja ette. Peretoa uks oli lahti. See tähendas luba sisse minna. Poisid läksid sisse.
Peretuba kujutas endast suurt madalat ruumi. Kikivarvule tõustes võis käega katsuda pragunenud, ajaga mustunud, tahutud palkidest tehtud lage. Samasugustest palkidest olid laotud ka seinad, vahed takkudega tihendatud.
Kõik oli siin vana, must, suitsunud. Pikk kitsas, logisevate ristjalgadega laud ulatus üle kogu-seina. Selle kitsastest õhukestest plankudest kokkulöödud plaat oli lõhki kuivanud. Laua

tagant paistis seina külge naelutatud kitsas pink. Rohkem ei olnud peretoas mitte midagi, kui mitte arvestada lae alla kinnitatud varba, mis ulatus seinast seina.
Lai madal, mahakoorunud värviga uks ühendas petetuba majaga. Kui Miša seda lükkas, selgus, et see on kinni löödud naeltega, mis vaevu aukudes sees seisid. Tugevamal surumisel oleksid need välja lennanud.
Poisid hakkasid agaralt «hospidali», nagu Ute oli pere-toa ristinud, sisse seadma: pühkisid prahi ära, pesid aknad puhtaks, laotasid pingile kuuseoksi ja panid Sjova sinna pikali.
Et vanaeidega ei tuleks pahandusi, keelas Miša poistel mõisas ringi käia ja üldse keelas ta kõigil Sjova juurde tulla — peale korrapidajate. Aga ise astus ta sinna tihti sisse. Ta pidi ju teadma, kuidas Sjova seisund on ... Teda huvitas maja. Ta astus ukse juurde ja kuulatas. Selle taga valitses hauavaikus. Vahel tundus, et ka ukse taga seisab keegi ja kuulatab, mida peretoas tehakse. Miks see talle nii tundus, ei teadnud ta isegi. See vaikus oli juba liiga pingeline ja maja liiga salapärane. Kui Miša ust tõukas, et proovida, kui kindlalt see kinni seisab, viirastus talle, et keegi jälgib teda ukse tagant. Ta jättis ukse rahule.
Järgmisel päeval sõitis vanaeit linna. Läheb jälle Serovi juurde kaebama. Ja Serov katsub neid siit muidugi jälle välja süüa. Aga Miša ei tahtnud kuidagi ära kolida — majas olles võis midagi välja uurida. On muidugi hea, kui Sjova terveks saab, aga kui ta terveks saab, aetakse poisid siit minema. Ja kui Miša Sjovalt küsis, kuidas see end tunneb, tahtis ta vastuseks kuulda tervise kohta midagi
288
head ja samal ajal midagi, mis annaks lootust, et Sjova peab veel lamama.
Aga hommikul ütles Sjova, et tal on parem, ja õhtuks teatas, et tal on lamamisest isu täis ja et ta tõuseb homme üles.
«Katsu sa vaid!» ähvardas teda Miša. «Sa tõused üles siis, kui arst lubab. Pärast angiini tuleb end välja puhata, muidu võib tekkida tüsistusi.»
Miša vaatas murelikult kraadiklaasi. Kui kiiresti tempe-' ratuur küll langeb! Eile oli 39,9, aga täna hommikul 36,7. Hea, et vähemalt õhtuks tõusis 37,2-ni.
«Näed sa,» ütles ta Sjovale. «See kõikuv temperatuur on kõige ohtlikum. Eks ole, Ute?»
Ute kinnitas, et kõikuv temperatuur on kõige ohtlikum. Kõige tähtsam on end välja puhata. Puhata ja puhata.
Kuid varem või hiljem saab Sjova terveks. Ja siis tuleb peretoast jalga lasta. Mida küll teha?
Aga seni, kui Miša mõtles, mida ette võtta, tuli vanaeit linnast tagasi. Ta tuli tagasi, kui Miša ära oli, astus peretuppa, jäi uksele seisma ja küsis:
«Kas teie haige saab varsti terveks?»
Sjova juures olid valves õed Nekrassovad. Nad kohkusid ära ja katsusid ruttu vanaeide meele, järgi olla.
«Tal on juba parem. Homme tõuseb üles.»
Krahvinna keeras selja ja läks minema.
«Kuidas te ometi võisite seda öelda?» pahandas Miša. «Kust teie teate, et Sjova tõuseb homme üles? Aga kui ta ei saa terveks?»
«Me kohkusime ära,» õigustasid end õed Nekrassovad, «me kartsime, et ta ütleb: käige siit minema .. .»
«Ma sõidan homme linna,» ütles Miša, «ja minu tagasitulekuni peab Sjova majas lamama. Ka siis, kui arst ütleb, et ta on terve.»

46. ÖÖ MUUSEUMIS

Miša sõitis linna, et teha. veel kord katset avada pronks-lindu. Päeval oli see võimatu — küll käib valvur ringi, küll üliõpilased —, aga öösel ei sega neid keegi. Nad Gen-kaga peidavad end eesriide taha, ootavad, kuni muuseum suletakse, ja asuvad siis rahulikult tegutsema.

Kõik läks nagu lepase reega. Muuseum oli tühi. Poisid
289

ootasid, kuni valvur muuseumi teise otsa läks, ja peitsid end eesriide taha. Alles nüüd mõistis Miša, kui raske oli Slavkal siin olnud — eesriide taga oli nii tolmune, et mattis hinge. Miša kartis, et Genka aevastab. Aga Genka ei aevastanud. Kostsid valvuri lohisevad sammud. Poisid hoidsid hinge kinni. Eesriide ees valvuri sammud äkki vaibusid. Poisid seisid hirmust poolsurnutena
Vanamees köhatas. Poisid ei näinud, mida ta toas tegi. Siis kostsid jälle tema lohisevad sammud. Üha tuhmimalt ja tuhmimalt... Välisukse juurest kuuldus kõlinat — vanamees pani suurt raudhaaki kinni. Siis kajas tuhm kolksatus — see oli põikpuu — ja lõpuks luku login — uks oli kinni!
Poisid võtsid saapad jalast, läksid kikivarvul ukse juurde, lükkasid seda tasakesi — uks oli lukus.
Poisid käisid muuseumi läbi. Õhtueelne hämar valgus tungis vaevu läbi kardinavoltide. Seintel mustasid salapärased pildid, eksponaadikastide klaaskaaned laudadel läikisid. Kummaliselt kangestunutena seisid loomade ja lindude topised.
Poisid läksid mõisniku eluolu osakonda tagasi. Genka jäi koridori, valmis ohu korral Mišat hoiatama.
Miša võttis köie eest. Ta uuris lindu rahulikult, ruttamata, koputas ta sentimeeterhaaval läbi, otsides mõnd pilu või auku — vahest avatakse teda võtmega? Kuid ta ei näinud mingit avaust. Tema sõrmede all oli krobeline pronks, muud mitte midagi. Siis proovis ta keerata pead, suletutti peas, üht tiiba, selle järel teist tiiba, jalga, siis teist jalga. Ta püüdis pöörata iga küünist linnu jala otsas, iga sulge tiibades. Miski ei käinud ringi, miski ei avanenud, miski ei liikunud.
Miša läks endast välja. Kas nad tõesti ei saa mitte midagi teada? Kas nad tõesti jäid asjatult terveks ööks siia, peitsid end, riskisid? Peaasi, mitte närveerida. Rahu. Tuleb end käsile võtta. Uuesti otsast peale alata. Kuidagi ta ometi lahti käib!
«Noh, kuidas on,» küsis Genka Miša juurde tulles.
«Seisa oma kohal ja ära räägi,» sisistas Miša.
Genka läks oma postile tagasi. Miša hakkas jälle otsima. Aga vahest ei olegi linnus mingit peidikut? Ei, Slavka ei võinud ometi eksida. Slavka tühja ei räägi.
Nõnda arutades uuris Miša lindu edasi. Ta katsus end
290
võimalikult rahulikuks sundida. Peaasi on mitte närveerida, mitte rabelda, vaid lind sentimeeterhaaval läbi uurida.
Miša nägi kaua vaeva. Genka oli juba mitu korda tema juurde tulnud ja palunud, et ka temal lastaks proovida.
Sup
«Küll sa näed, Miša,» sosistas ta, «ma leian selle ropsupealt üles.»
Lõpuks andis Miša järele, hoiatas ainult: «Vaata et sa oled ettevaatlik, kui ära lõhud, on kõik läbi.»
«Ära muretse,» porises Genka vastuseks.
Kuigi Genka kõigest väest nohises, ähkis ja alatasa pomises:
«Ahaa, oot-oot, siin ta on, sain kätte,» ei leidnud ka tema midagi.
Miša hakkas jälle otsast peale ja jälle ei tulnud midagi välja. Põrandale langes esimene koiduviirg. Miša vaatas oma tohutut kella — see näitas viiendat hommikutundi. Ja muuseum tehakse kell üheksa lahti.

Nad hakkasid jälle palavikuliselt otsima. Nüüd võtsid nad käsile aluse, väikese ümara värvilisest kivist samba. Lind oii jäigalt selle tippu kinnitatud. Aga sammas oli täiesti sile. Nad kallutasid seda ettevaatlikult. Ka samba all polnud mitte midagi.
Võib-olla Slavka eksis ja peidik polegi linnu sees? Poisid vaatasid üle laua, tugitoolid, kõik toas olevad esemed. Ainult kappe ei saanud nad läbi uurida — kapid olid lukus.
Otsingud ei andnud mingeid tulemusi.
Kell oli pool üheksa. Kell üheksa avatakse muuseum.-Valvur võib iga hetk tulla. Imelik, et ta polegi juba tulnud. Ruumi peab ju koristama.
Poisid kontrollisid, ega nende otsingutest mingeid jälgi pole jäänud, ja peitsid end jälle eesriide taha, oodates valvuri tulekut.

47. TEINE ÖÖ MUUSEUMIS

Nad seisid oma peidukohas. Kõik oli vaikne. Miša vaatas jälle kella. Kell oli täpselt üheksa. Mida see tähendab?
Miša vaatas alatasa kella. Osuti liikus aeglaselt, kuid kinlalt edasi. Nüüd on kell juba veerand kümme. Nüüd
291

juba pool kümme. Milles, on küll asi? Muuseumi sissekäigul on sildile ju selgelt kirjutatud: «Muuseum on lahti kella 9 kuni 7. Lõunavaheaeg k. 2—3. Iga päev peale ... »
Ja äkki vaatas Miša Genkale jahmunult otsa:
«Genka, mis päev täna on?»
«Kuidas mis päev? Esmaspäev.»
«See oli eile, kui me siia tulime, siis oli esmaspäev.»
«Õigus. Tähendab, täna on teisipäev.»
«Teisipäev,» kordas Miša. «Aga muuseum on ju teisipäeval suletud.» «Mispärast?»
«Sildil on kirjutatud: «Teisipäeval suletud».» «Pagan võtaks, kuidas me selle kahe silma vahele jätsime!» ahastas Miša. «Ma ju teadsin, et muuseum on teisipäeval suletud. Aga me sõitsime esmaspäeval ja mul läks peast, et me jääme siia teisipäevani. Kuidas ma ometi ei taibanud? Loll ikka loll!»
Nad tulid oma peidukohast välja ja läksid ukse juurde. See oli lukus. Poisid kuulatasid. Väljast kostis lõbusaid hõikeid ja naeru. Seal mängisid ilmselt lapsed.
Poisid läksid tubadesse tagasi. Oli jäänud veel üksainus võimalus — aknad. Aga aknad avanesid tänavale ja raamide vahele oli kinnitatud metallvõrk.
Venisid piinavad tunnid. Ärev unetu öö ja tühi kõht oli poisid ära vaevanud. Miša pidas veel kuidagi vastu, aga Genka istus põrandal ja tukkus, pea põlvedele toetatud.
Siis otsustas Miša, et nad magavad kordamööda. Enne Genka ja siis tema. Genka viskas end sedamaid diivanile pikali ja jäi magama.
Miša kõndis muuseumis ringi. Rõhuv vaikus ja läppunud õhk tegid ta uimaseks. Aga ta võitles mehiselt unega. Ta käis kogu aeg ringi, kartes kas või hetkekski maha istuda.
Faunaosakond lahutas natuke tema meelt. Seal seisis looma- ja linnutopiseid, mille all olid kõrvuti venekeelsetega ka targad ladinakeelsed nimetused. Klaasi taga oli putukaid ja mutukaid. Põldhiir ja koduhiir. Ei tea miks? Olgu põldhiirega veel kuidas on, aga koduhiir... Kes teda poleks näinud?
Möödus kaks tundi. Mišal kippus uni peale. Aga ta ei äratanud Genkat. Kui Genka end välja ei maga, jääb ta valvekorra ajal tingimata magama.
Ja Miša käis veel kaks tundi ringi nagu udus.
292
Lõpuks ajas ta Genka üles. See ringutas tükk a'ega ega suutnud kuidagi taibata, kus ta on.

«Aja mind kahe tunni pärast üles,» ütles Miša, «ja peaasi, ära magama jää. Said aru?»
«Ole mureta,» ütles Genka haigutades ja ringutades. . Miša heitis diivanile ja jäi sedamaid magama.
.. .Ta ärkas ise. Oli juba pime. Miša vaatas oma «äratuskella» ... Mis see siis on?! Ta oli maganud kaheksa tundi! Miša hüppas püsti. Kus on Genka? Teda otsides käis Miša läbi ühe koridori, seejärel teise, vaatas kõikidesse tubadesse. Genkat ei olnud.
Kuhu ta küll sai? Vahest on kuhugi pikali visanud ja magab?
Miša nühkis läbi kõik nurgad — Genkat ei olnud kus-
Äkki kuulis ta norskamist. Miša kuulatas. Norskamine tuli toast, kus paiknes osakond «Usk on rahvale oopium».
Mišal hakkas kõhe: norskamine tuli kirstust, mis seisis keset tuba. Kirstule oli kirjutatud, et seal on pühaku säilmed. Kirstus pidi säilitatama kellegi maiseid jäänuseid, kuid igaüks võis veenduda, et mingeid jäänuseid kirstus ei ole.
Miša läks hirmust värisedes kirstu juurde ja kergitas selle kaant.
Nii see oligi! Kirstus magas Genka, käsi pea all. Miša andis talle niisuguse müksu, et oleks äärepealt kogu kirstu ümber ajanud.
«Mis sellest siis oli?» õigustas Genka ennast, ronides kirstust välja. «Siia ei tule täna nagunii kedagi. Selle-eest oleme mõlemad suurepäraselt välja puhanud!»
Väljamaganutena tundsid nad mõlemad end pisut paremini. Kui nälg poleks näpistanud, oleks päris hea olnud.
Ja taas venisid tunnid ...
Jälle tuli uni peale... Poisid küll kõndisid, küll tukku-sid, küll kõndis Miša üksi ja Genka tukkus... Lõpuks jäid mõlemad magama ...
293

48. TUNDMATU

Hommikul ärgates vaatas Miša kõigepealt kella. Kell oli kaheksa. Ta ajas sedamaid Genka üles, ja hästi tegi: möödus vaid mõni minut, ja tagaukse lukk kolksatas.
Muuseumi tuli valvur.
Poisid peitsid end eesriide taha. Nad kuulsid luua krabinat ja kühvli kõlinat — valvur pühkis põrandat. Tagauks oli lahti, sealt puhus sisse värsket hommikust jahedust, selgelt kostsid laste hääled. Valvur käis mitu korda õues, viis prügi välja.
Poisid seisid vaevu jalul. Need kaks koledat ööd andsid end tunda. Oli raske hingata.
Laiskvorstist valvur ei avanud isegi õhuaknaid. Ja aeg läks hirmus pikkamisi edasi.
Kui valvur nende juures põrandat pühkis, hoidsid poisid hinge kinni. Nad kartsid, et valvur lükkab eesriide eest — siin oli ju nii palju prahti. Aga valvur vist leidis, et kui eesriide tagant pole aasta otsa pühitud, mis mõttega seda siis praegugi teha? Ta koguni riivas luuaga Miša jalgu. Nüüd lükkab ta küll eesriide eest... Aga ei! Vanamehe lohisevad sammud eemaldusid. Eemaldusid ka luua ja kühvli hääled.
Kell on üheksa! Kohe avab valvur muuseumi. Miša luges palavikuliselt minuteid: niipea kui vanamees on ukse avanud ja tuleb tagasi, peab kohe välja minema.
Langev haak kolksatas, kõlises eestlükatav põikpuu, võti kiuksatas luku sees, koridori lõpus langes põrandale ere valguseriba. Nii, uks ongi lahti. Valmis olla! Kohe tuleb vanamees tagasi.
Juba kostsidki tema sammud. Aga mis see siis on? Ta pole üksi, ta räägib kellegagi.
Miša piilus läbi pilu. Valvur käis ees, aga tema taga tuli pikk mees, seljas roheline ülikond. Ta kõndis veidi longates, justkui oleks tal jalg välja väänatud. Nad tulid mõisniku eluolu osakonna poole. Sinna, kus Miša ja Genka eesriide taga peidus olid.
Valvur ja rohelise ülikonnaga mees jäid eesriide ette seisma.

«Kas hakkate joonistama?» küsis valvur. «Natuke,» ütles rohelise ülikonnaga mees, võttes taskust märkmiku ja pliiatsi.
«Kas tuua teile tool?»
294
«Tänan. Ära muretse. Mine oma asju ajama.» Valvur lohises minema.
Tundmatu kriipseldas pliiatsiga kiiresti midagi avatud märkmikku. See oli pikk, umbes kolmekümne viie kuni neljakümne aastane rühikas mees, siledaks aetud lõua ja tihedasti pea ligi kammitud läikivate juustega, roheline ülikond seljas ja valge krae kaelas.
Vanamehe sammud vaibusid.
Ja äkki juhtus midagi ootamatut...
Tundmatu pani märkmiku taskusse, võttis köie eest, läks linnu juurde, kergitas selle pead, pani sinna sisse väikese sedeli, sulges linnu, riputas köie tagasi, tuli jälle oma kohale ja hakkas uuesti joonistama.
Ta tegi seda kõike väga kiiresti, kuid Miša oli ära näinud, et vasaku käega linnu pead tõstes vajutas tundmatu parema käe kahe sõrmega linnu silmadele. Sellepärast lind avaneski!
Siis pani tundmatu märkmiku taskusse ja läks vanameest otsima.
Kostsid nende lähenevad hääled. Nad läksid poistest mööda väljapääsu poole.
«Head aega,» ütles tundmatu, surus vanamehe kätt ja pistis vist sinna midagi. Vanamees kummardas lipitsevalt ja ütles ikka veel sügavaid kummardusi tehes:
«Tänan, tänan ... Ja kõike head teile .. .»
Vanamees lohises jälle mööda koridori minema. Niipea kui ta oli nurga taha jõudnud, tulid poisid oma peidukohast välja, läksid tasakesi eesukse juurde, ning teinud näo, et nad on äsja sisse astunud, lõid ukse kinni ja hakkasid valjusti juttu ajades tagasi tulema.
«Te tulite jälle?»
«Me ei jõudnud laupäeval kõike valmis,» vastas Miša.
«Küll ikka käivad siin saalis, muudkui käivad ja käivad,» vangutas vanamees pead.
«Praegu uurivad kõik mõisnike eluolu,» selgitas Miša, «sellepärast siin käiaksegi.»
«Ei ole neid saksu enam ammu hinges, aga näe, muudkui tunnevad huvi. Ju seal nende elus seda vantaasiat ike rohkemb olk» ütles vanamees ja laapis minema.
«Vanamees on vana korra poolt,» sosistas Genka.
Valvur kadus käänaku taha.
Miša kergitas köit, läks linnu juurde, haaras tund-
295

Matut jäljendades vasaku käega linnu peast kinni ning vajutas parema käe sõrmedega silmadele… Linnu pea avanes.
Õnaruses lamas sedel. Miša võttis selle ja luges:
«Järgmisel kolmapäeval päevasega.»
Miša pani sedeli tagasi, laskis linnu pea alla, riputas köie ette.
Poisid väljasid muuseumist, ja hakkasid kiiresti jaama poole astuma.

VIIES OSA PRONKSLINNU SALADUS

49. VAAL SÖÖB END HAIGEKS

«Kolmapäeval päevasega» ... Pole raske ära arvata, et kolmapäeval päevase rongiga tuleb keegi. Ja sedel on määratud krahvinnale. Muuseumis asuva peidiku abil peavad tema ja rohelise ülikonnaga mees kirjavahetust.
Kolmapäev ... Ka Kuzmin tapeti kolmapäeval...

Aga kui väikeses linnus on peidik, miks ei võiks see olla ka suures linnus, selles, mis seisab mõisas? Tuleb kontrollida. Aga kuidas? Muidugi, nüüd, kui lapsed olid peretuppa sisse saanud, on neil rohkem võimalusi pronkslinnu juurde pääseda. Aga ... Aga Sjova paranes katastroofilise kiirusega.
Miša sundis teda kraadiklaasi kuni pool tundi kaenla all hoidma. Aga elavhõbedasammas ei tahtnud kuidagi kerkida üle 36,6. Siis tuli kohale arst ja teatas, et Sjova on terve, võib homme üles tõusta ja välja minna. Seega tuleb peretoast lahkuda. Mida küll teha?
Kui keegi teine haigeks jääks! Miša käis mööda laagrit ringi, vaatas lootusrikkalt igaühele näkku ja küsis, kuidas tervis on. Aga kõigi tervis oli suurepärane. Kellelgi polnud midagi kaevata. Siis ütles Miša Utele:
«Me ärkame alles siis, kui keegi haigeks jääb. Aga meditsiinieeskirjade järgi tuleb haigusi ennetada.»
Ute solvus:
«Mina räägin kogu aeg profülaktikast, aga keegi ei võta mind kuulda. Sina oled alles esimene.»
«Hästi, hästi,» ei hakanud Miša temaga vaidlema. «Vaata kõik lapsed läbi, ja kui leiad mõne kahtlase, pane ta kohe hospidali. Ja homme kutsume arsti. Vaata nad hoolega läbi. Kui eksid ja pistad terve voodisse, sellest pole midagi. Parem karta kui kahetseda.»
Ute asus õhinal asja kallale. Kõigil mõõdeti palavikku. See protseduur kestis kaua, sest laagris oli üksainus kraadiklaas. Kuni üks seda kaenla all hoidis, uuris Ute teisel
297
kurku. Kurgu alal pidas ta end spetsialistiks. Tema ema töötas sanitarina just selles haiglas, kus raviti nina, kõrva ja kurku.
«Aja aga lõuad laiali,» ütles Ute ja vaatas igaühele suhu, upitades end kikivarvule, sest ta oli väikest kasvu.
Siis kuulutas ta sügavamõtteliselt:
«Mnjaa ... Punetab ... Kehvad lood ... »
Igaüht oli ta valmis kinni nabima ja hospidali vedama.
Kuid kellel oli tahtmist sellise palavusega hospidali minna! Ka tõeline haige poleks oma haigust tunnistanud. Lõpuks tüdisid kõik ära. Nad tüdisid Utest, kes oma kulmud neile suhu toppis, tüdisid tobedast termomeetrist... Ja Miša mõistis, et sellest plaanist asja ei saa. Eks tee tervele selgeks, et ta on haige. Miša lõi kõigele käega. Pole midagi parata, homme tuleb peretuba vabastada. Tuleb jätta selline suurepärane võimalus majja tungimiseks ja pronkslinnu uurimiseks.
Ent ometi ilmus päästja. Kannatava' ja oigava, kõhust kinni hoidva ja aukuvajunud põskedega Vaala näol. Vaal oli end haigeks söönud!
Miša rõõm oli piiritu. Vaal saab muidugi terveks, ega ta end esimest korda haigeks söö. On paar päeva pikali ja tõuseb üles, nagu poleks midagi olnud. Miša ei hakanud pärima, millest Vaal end haigeks sõi. Peaasi, et sõi. Homme tuleb arst ja annab talle kastoorõli või mõrusoola, praegu aga tuleb ta panna Sjova kohale, keda sõna otseses mõttes jõuga kinni hoiti.
Vaal paigutati peretuppa. Sjova tuiskas sealt minema nii kiiresti kui jalad võtsid.
Kui krahvinna kuulis, et ühe haige asemel on majja toodud teine, ei öelnud ta midagi. Keeras selja ja läks minema. Aga varsti tuli arst. Miša ei olnud teda kutsunud.
«No mis teil siin jälle juhtus?» küsis arst. Ta ronis kaarikult maha ja sidus hobuse puu külge kinni, kuigi raskest laisast hobusest oli näha, et ega ta ka muidu paigast ei liiguks.
«Meil jäi veel üks poiss haigeks,» teatas Miša. «Vaatame järele,» ütles arst mornilt, minnes maja poole.
Vaala läbivaatus kinnitas, et ta on tõepoolest haige. Arst kahtlustas koguni düsenteeriat. Miša selgitas, et nii-
298

suguseid kõhuhäireid on Vaalal keskmiselt kord kahe nädala jooksul.
Arst kirjutas rohu välja ja hoiatas, et haige ei tohi peaaegu mitte midagi süüa, kutsudes sellega Vaalas esile äärmise masenduse. Siis läks arst veelgi süngemana krahvinna juurde, kes ootas teda veranda ees.
Millest nad seal rääkisid, seda Miša ei kuulnud. Arst tuli natukese aja pärast väga süngena tagasi ja ütles ära sõites:
«Las poiss lamab, kuni mina luban tal üles tõusta. Pidage teda rangel dieedil. Ta peab nii kaua lamama, kuni saab terveks. Ja kõigile kõrvalistele asjaoludele ärge pöörake tähelepanu.»
Sellest järeldas Miša, et krahvinna ise oli arsti välja kutsunud ja nõudnud, et see lapsed majast kõrvaldaks. Aga tal ei läinud see korda.
Järgmisel hommikul sõitis krahvinna linna. Selge, laste peale kaebama, et nad mõisast minema aetaks .. .
No mis siis, las sõidab! Ta arvab, et Serov on kõigist tugevam, aga ta eksib. Ja tema äraolekul võib majja pääseda ning pronkslindu uurida. Selles ei ole midagi laiduväärset. Maja pole ju tema isiklik, vaid riigi omand. Tema on kõigest selle hooldaja. Järelikult see ei ole elamu, vaid rahva vara.

50. SALAPÄRASES MAJAS

Vaala juurde korrapidajateks määrati Slavka ja Ute. Ute pidi istuma peretoas ja Slavka õues. Mõlemal kästi vähimagi ohu korral anda märku kahe lühikese ja ühe pika vilega.
Madal raske tumepruun uks, millelt värv oli maha koorunud, püsis vaevu roostetanud naelte ja roostes hingede otsas. Poisid avasid ukse ja nägid kõiksugu koli täis tuubitud koridori.
Ka Vaal tahtis vaadata, mis on ukse taga, aga talle anti riisitummi ja ta jäi maha.
Koridor oli niisiis täis tuubitud kõiksugust koli: seal oli kaste, korve, pütte, katkisi tugitoole, kiivakiskunud riiul, pragunenud marmorplaadiga kätepesunõu, must ovaalne sõõr seal, kus pidanuks olema peegel. Kuid Miša pani tähele, et koridori keskelt oli rämps ära kraamitud,
299
nii et sinna jäi kitsas rada. Kindlasti oli seda teinud krahvinna, et käratult ukse juurde tulla ja kuulata, mida pere-toas tehakse. Raja teine ots ulatus keerdtrepi raudastmeteni.
Miša sulges ukse. Koridoris muutus hämaraks. Ainult ülalt, läbi keerdtrepi malmastmete pitsmustri langes veidi valgust. Ja see, et siin oli pime ja ülal valge, tekitas tunde, et seal on inimesi, ja oli õudne sinna üles minna.
Ümberringi valitses hauavaikus. Ei kostnud isegi Vaala matsutamist, nähtavasti oli ta riisitummi ära söönud.
Püüdes pimedas mitte midagi riivata, läksid poisid
trepi juurde.
Esimesena hakkas trepist üles minema Miša, Genkatuli tema kannul. Niipea kui nad malmastmetele astusid, hakkas trepp nende jalge all kõikuma ja kriiksuma. Kui majas keegi on, kuuleb ta seda kindlasti.
Paistis, et trepp laguneb kohe koost: oli arusaamatu, mille najal see kitsas ja keerdus trepp, väikeste kolmnurksete metallist astmetega, üldse püsis. Poisid kirusid mõi-sakorda, mis sundis mõisarahvast mööda niisuguseid spiraale üles ronima. Nad pidid keerlema nagu vurrkannid: üks õlg toetus vastu seina, teine vastu raudposti, pea aga põrkas tont teab mille vastu.
Nad jõudsid teisele korrusele ja sattusid galeriisse, millel oli üle kogu välisseina ulatuv lai aken värviliste, enamasti katkiste klaasidega.
Galeriil oli kaks kõrget, kunagi valgeks värvitud ust: üks keskel ja teine lõpus.
Poisid avasid tasakesi- esimese. Nende pilgule avanes tühi, vanaaegse kõdunenud mööbliga lohakalt sisustatud suur saal.

Lae all rippus tohutu suur, paljude klaasripatsitega lühter. Kõrgetest kaarakendest oli osa laudadega kinni löödud, osale midagi kardinataolist ette riputatud. Sealt paistsid park, aed, jõgi ja isegi lipp laagri lipuvardas. See pisike teravate nurkadega punane lipp, mis nõrga tuule käes vaid ajuti ja laisalt võpatas, rahustas lapsi ja tõstis neil tuju. Neil ei tulnud enam hädaohtu meelde, tundus, et nad mängivad lõbusat köitvat mängu.
Poisid tulid galeriisse tagasi ja avasid teise ukse.
Kaks väikest tuba. Esimene oli tühi, teine lukus. Poisid vaatasid läbi lukuaugu — seal oli ülestegemata voodi, laud, kapp, poolringikujulise plaadiga sekretärlaud ja
300
kaks suurt tugitooli. See oli nähtavasti krahvinna magamistuba.
Sellest toast, kus lapsed praegu seisid, läks üles lai trepp. Igalt poolt laudadega kinni löödud, meenutas see suurt puust karpi. Poisid kiskusid kaks lauda lahti ja ronisid läbi tekkinud avause trepile, mis viis neid ärklisse — kõiksugust koli täis kuhjatud madalasse kandilisse ruumi. Ja nagu allgi, oli selle koli sisse tehtud kitsas rada, mis viis akende juurde. Neid oli kolm: kaks äärmist olid klaasitud, aga keskmisel olid luugid ees. Luugid käisid roostes haagiga kinni. Poisid tegid haagi lahti ja luugid avanesid. Nišis seisis pronkslind.
Lind seisis seljaga nende poole. Linnu kõrgus oli umbes üks meeter, tiibade laius poolteist meetrit.
Nagu muuseumis vajutas Miša parema käe kahe sõrmega linnu silmadele, algul ettevaatlikult ja siis tugevamini. Käes! Linnu pea käändus tagasi. Miša pistis käe peidikusse, tundis, et seal on paber, ja võttis selle välja.
See oli vahapaberile kantud rullikeeratud joonis.
Poisid harutasid paela lahti ja tõmbasid joonise sirgu. Sellel olid mingid kriipsud ja arvud . ..
Kuid praegu ei olnud aega joonist uurima hakata. See tuleb kaasa võtta, ümber joonistada ja oma kohale tagasi panna, enne kui krahvinna koju jõuab.
Poisid panid luugid haaki, läksid teisele korrusele, asetasid lauad oma kohale tagasi ja jõudsid keerdtreppi mööda jälle peretuppa.
Siin panid nad ukse kõvasti kinni, katsudes naelu vanadesse aukudesse tagasi lüüa. Muidu krahvinna saab aru, et ust on vahepeal avatud.

51. JOONIS

Vaal oli oma riisitummi ammu ära söönud ja lamas nüüd, kissitades suurest mõnust silmi ja ringutades magusasti. Läbi madalate akende langes põrandale lühikesi kitsaid päikesekiiri, milles kihas tuhandeid tolmuterasid.
«Lähme, Slavka,» ütles Miša, «aga sina, Ute, jää siia! Me saadame kohe sulle asemiku.»
«Saatke ometi midagi süüa!» oigas Vaal.
«Kas sa tahad terveks saada või ei?» vihastas Ute. «Kas sa ei või siis üht päeva dieeti pidada?»
301

«Ei või,» tunnistas Vaal ohates.
Jätnud nad selle üle vaidlema, väljusid Miša, Genka ja Slavka peretoast, möödusid kaarega laagrist, jõudsid välja põllule, peitsid end väikesesse metsatukka, võtsid istet ja hakkasid joonist uurima.
See oli tavaline kantseleipoogna suurune vahapaber. Selle servadele olid märgitud ilmakaared: N, S, O, W — põhi, lõuna, ida, lääs.
S-tähe kohale oli joonistatud mõisamaja fassaad. Sealt läks üles, otse põhja poole kriips. See keeras loodesse, seejärel läände ja läks siis jälle üles põhja. Sinna, kus kriips lõppes, oli joonistatud neli puud.

Iga teelõigu kohal seisis number 1, iga käänaku alla oli märgitud selle nurk: 135 kraadi, veel kord 135 kraadi ja lõpuks 90 kraadi. Midagi muud joonisel ei olnud, välja arvatud paremasse ülemisse nurka joonistatud pronkslind. Aga see lind tähendas lihtsalt krahvi vappi.
Poisid silmitsesid vaikides joonist ja vaatasid siis üksteise otsa. Nad ei teadnud, kas uskuda või mitte. Kas saladus oli neil tõesti käega katsuda? Joonise abil leiavad nad ju kindlasti kõik üles!
Esimesena lõhkus vaikuse Genka. Ta ütles rahulikult, otsekui oleks kõik iseenesest mõistetav:
«Me võime kas või kohe minna aaret ära tooma.»
«Pole ainult selge, mis ühikutes on märgitud teelõikude pikkus. «Üks», aga mida see «üks» tähendab?» ütles Slavka.
Genka naeratas üleolevalt: «Verstades, varem märgiti kõike verstades.» «Arssinates, süldades,» vaidles Slavka vastu. Miša soovitas mitte vaielda, vaid loogiliselt arutleda.
«Arutleme loogiliselt,» ütles ta. «Arvamist tuleb alustada maja juurest, ilmselt sealtsamast, kus seisab pronks-lind. Olete nõus?» Poisid olid nõus.
«Niisiis,» jätkas Miša, «maja juurest tuleb minna üks verst otse põhja suunas.»
«Või arssin, süld, aga võib-olla ka meeter või kilomeeter,» ei jätnud Slavka.
«Võimalik, kuigi ma pooldan Genka arvamust: tähised on kindlasti verstades.»
«Läheme ühe versta otse põhja ja pöörame saja kolmekümne viie kraadise nurga all loodesse.»
«On pööratud,» lausus Genka.
302
«Pöörasime ja käisime veel ühe versta . .. »
«Siin pöörame jälle,» ütles Genka.
«Jah, siin pöörame saja kolmekümne viie kraadise nurga all otse läände ja käime veel ühe versta. Ja siin juba ... »
«. .. pöörame viimast korda üheksakümnekraadise nurga all ja läheme ühe versta otse põhja ja ... »
«Jõuame nelja puu alla,» hüüdis Genka püsti hüpates, «pistame labidad mulda, kaevame natuke ja leiame kõik, mis meil tarvis.»
Poisid muutusid lõbusaks, koguni uljaks.
«Mõelda vaid,» lagistas Genka naerda, «need lollid otsivad ja otsivad, kaevavad ja kaevavad... Vaesekesed, higist märjad ja kõhnaks jäänud, kuid ei tea, kust kaevata. Aga meie teame.»
Miša ei hüpanud ega lärmanud nagu Genka. Ta lamas selili maas ja rääkis rahulolevalt naeratades:
«Nüüd on kõik meie teha. Muidugi, kes teab, mis seal õieti on. Aga kui kõik nii visalt otsivad, peab seal kindlasti olema midagi väga hinnalist.»
Genka aga naeris edasi:
«Ei! Aga mõelge seda krahvinnat! Hoiab joonist, valvab ja kussutab seda, aina ootab, et nõukogude võim kukutataks ja tema krahv tagasi tuleks. Aga joonis on juba meie käes.»
Krahvinna meenutamine ajas Miša natuke segadusse. Kui joonise abil on nii kerge aaret üles leida, miks siis krahvinna ei ole seda teinud? Noormehed kaevavad metsas ju tema teadmisel, tema ju saatis neile mingeid kotte.
Slavka mõtles sedasama.
«Imelik, miks aaret ei ole seni üles leitud?» ütles ta. «Joonis seisab seal vähemalt kuus aastat pärast revolutsiooni, krahvinna teab seda.. Järelikult teavad ka paadimees ja noormehed. Ja nad kaevavad ju metsas.»

«Ta veab neid ninapidi!» hüüdis Genka. «Kas te tõesti ei mõista? Me ju ise nägime, kuidas paadimees krahvin-nat jälitas. Järelikult ta ei usalda teda. Ja mispärast? Sellepärast, et krahvinna näitab talle kogu aeg valesid kohti ega ütlegi, et tal on joonis.»
«Aga mispärast ta ise seda välja ei kaeva?»
«Kas siis niisugune vanaeit saab sellega hakkama? Kas ta siis jõuaks välja kaevata? Ja kui ka suudaks, ta ei tahagi. Mis mõttega? Kuhu ta varandusega pääseb? Krahvinna peab seda krahvi tulekuni alles hoidma.»
303
Slavka arvas, et Genkal võib isegi õigus olla. Seda arvas ka Miša. Tema hinge jäi siiski kahtlusevari, kuid ta tahtis nii väga uskuda, et aare ei libise neil enam käest ja et nende jõupingutusi kroonib edu. Ta kibeles selles kohe veenduma. Ta tõusis püsti.
«Ärme raiskame aega, vaid käime selle marsruudi kohe läbi.»
Poisid nõustusid meelsasti. Ka nemad tahtsid kannatamatult näha seda kohta, kuhu aare oli maetud.
«Minu samm on täpselt arssina pikkune,» ütles Miša, «sellega mõõdamegi. Ärge mind ainult lugemisel sassi ajage.»
«Aga labidad!» hüüdis Genka. «Labidad tuleb ju kaasa võtta, millega me muidu kaevame?»
Aga Miša otsustas labidad võtmata jätta. Kui paadimees neid labidatega näeb, on kõik läbi. Nad kaevavad öösel. Praegu aga peavad koha ja tee hästi meeles.
«Mis mõttega!» porises Genka.
Ta oleks väga tahtnud kohe kaevama hakata.

52. AARDEOTSIJAD

Poisid hakkasid minema. Miša luges samme, püüdes astuda just seda sammu, mis tema arvates oli ühe arssina pikkune.
Ta hoidis käes kompassi. Muide, puiestee ise viis poisid otse põhja.
Varsti läks puiestee üle põlluteeks. Aga ka see viis, nagu näitas kompass, otse põhja suunas.
Loetud sammude täpsusega polnud Mišal muret. Genka ja Slavka tulid keskendunult numbreid pomisedes tema kannul. See monotoonne pomin segas Mišat, aga ta vaikis, kartes arvepidamisega sassi minna. Lõpuks teatas Miša, et ta on lugenud poolteist tuhat sammu, kuid Gen-kal oli kaksteist sammu ülearu ja Slavkal jäi kaheksa puudu.
Aga tee keeras ise loodesse. Jah, vana krahv polnud just leidlik nuputaja olnud. Aristokraatlik mandumine andis end tunda.
Poisid läksid edasi. Jälle kostis Miša selja tagant monotoonset pominat. Tee viis otse loodesse. Paistis, et see on just selleks tehtud, et jõuda sinna, kuhu on maetud, aare.
304
See oli seesama tee, mida mööda nad olid koos Vibalikuga läinud Golõgini roigasteele.
Läbiti veel üks verst. Tee keeras läände.
Genka pühkis laubalt higi:
«Kõik läheb nagu õlitatult. Krahv on kõik täpselt ette kirjutanud.»
«Marsruut on üsna algeline,» tähendas Slavka, «otse mööda teed.»
«Ta ei tahtnud oma krahvlikke jalgu aukudes ja roobastes vaevata.»
Poisid läksid veel verst maad lääne poole. Tee keeras kaares, kuid täisnurga all põhja.
Lõpuks käisid nad läbi viimase versta. Tee lõppes päris metsaserval. Sealt edasi seisis müürina mets. Seesama mets, kust nad olid Golõgini roigasteele läinud.
«Selge,» ütles Genka puude poole näidates, «aare on maetud nende nelja kase alla.»
Ka Miša ja Slava vaatasid kaski. Jah, nähtavasti siia. Igal juhul sellele lagendikule. See oli muhklik, täis mättaid ja künkaid. Mišas tärkas hetkeks kahtlus, et siin on juba kaevatud, kuid värsket mulda polnud kuskil näha; kõik mättad ja künkad olid rohtu kasvanud. Võib-oila oli

siin kunagi kände juuritud. Nii või teisiti juhatab joonis just siia. Seega peab aare olema ühe künka all. Ka kogu rühmaga ei jõua nad siin kõike läbi kaevata. Tuleb välja, et krahv polnudki nii lihtsameelne. Kõik otsivad metsas, aga tema mattis aarde otse metsaservale, kõige nähtavamasse kohta, kus kellelgi ei tule pähegi otsima hakata.
Poisid võtsid istet. Metsas sahisesid puude ladvad, vilistasid ja siutsusid linnud. Kusagilt kaugelt kostis koerte haukumist.
Genka ühmatas ja ütles sosinal:
«Need lollid otsivad soos. On ikka aardeotsijad!»
«Millal me kaevama hakkame?» küsis Slavka.
«Minu arvates ei tasu edasi lükata,» pistis Genka vahele. «Kolmapäeval peaks ju tulema see rohelise ülikonnaga tüüp. Aga täna on juba reede.»
«Edasi lükata ei saa,» nõustus Miša, «aga asja tuleb ajada arukalt. Kõigepealt tuleb teha joonisest koopia ja joodis oma kohale tagasi panna. Krahvinna võib muidu märgata ja midagi ette võtta.»
«Nõus,» ütles Genka. «Aga millal me siis kaevame?» «Kaevata tuleb tunnistajate ja võimuesindajate juuresolekul,» teatas Miša. «Kutsume välja maakonna või kuber-
305
mangu esindajad. Aare on ju riigi vara. Kõike tuleb teha kooskõlas seadusega.» Genka pahandas:
«See on ikka nii! Meie asetame oma elu hädaohtu, aga siis tuleb võõras onu ja lõikab loorbereid.»

53. ARSTI JUTUSTUS

Poisid jõudsid koju tagasi väsinutena, kuid lõbusas tujus. Egas igaühel õnnestu niisugnseid saladusi lahendada, nemad aga teevad seda juba teist korda: toona kortikuga, nüüd pronkslinnuga.
Nad jõudsid mõisamaja ette. Miša käskis Genkal ja Slaval laagrisse minna, ise aga astus peretuppa sisse küsima, kuidas Vaal end tunneb, j a üldse kontrollima, mida seal tehakse.
Vaala juures istus arst. Mišat nähes utles ta:
«Hea, et sa tulid. Tema,» ta noogutas Vaala poole, «võib üles tõusta. Aga ta peab dieeti pidama.»
Vaat kus lugul See, et Vaal siit välja lastakse, ei sobinud Miša plaanidega kuidagi. See tähendanuks peretoast ilmajäämist ja järelikult ka ilmajäänust võimalusest veel kord majja pääseda. Aga joonis tuleb ju tagasi panna. Mišal oli kohe vastus valmis:
«Ta tõuseb üles ja sööb end sedamaid haigeks.»
«Kas sa siis tõesti ei suuda end pidada?» küsis arst Vaalalt.
«Ei suuda,» tunnistas Vaal.
«Ta tuleb siiski õue, värske õhu kšitte lasta,» ütles arst. Miša ütles meelt heites:
«Jääb jälle haigeks ja siis pole teda kuhugi panna. Siia peretuppa meid enam ei lasta. Sus tuleb teda telgis hoida.»
«Haige jaoks leiame alati koha,» ütles arst, «tema aga on küllalt lamanud.»
Vaal tõusis sõnagi lausumata üles ja läks peretoast minema. Hetke pärast kostis tema vali hääl juba lõkke juurest, kus keedeti lõunat.
Ka Miša ja arst läksid laagrisse — arst oli oma hobuse sinna jätnud.
Astunud alleel mõne sammu, pöördus arst ümber. Miša tabas tema pilgu — ta vaatas pronkslindu.
306
«Mida see pronkslind tähendab?» küsis Miša. «Mis ta siin uhkeldab.»

Arst võttis näpitsprillid eest, puhastas neid, pani jälle ette, heitis musta punutud nööri kõrva taha.
«See on kuulus lind,» tähendas arst, «tema pärast on palju inimesi mõistuse kaotanud.»
«Kas tõesti?» küsis Miša ja hakkas rõõmust värisema: arst teab midagi.
«See on vana ja pikk lugu,» ütles arst.
«Rääkige, palun,» palus Miša. «Meie lapsi huvitab vana aeg.»
«Üldiselt on see lugu üsna rumal. Segu härrandlikust isemeelsusest ja kolkaromantismist. Pean sulle ütlema, et krahvid Karagajevid on küll vana, kuid allakäinud suguvõsa: nad laostusid ja jäid vaeseks, eriti pärast seda, kui Jelizaveta mõistis ühe krahvi koos pojaga surma ja käskis nad sohu visata.»
«Golõgini roigasteest räägitakse siis tõtt?» hämmastus Miša.
«Jah,» kinnitas arst, «see on ajalooline fakt. Nad mõisteti surma ja maeti roigasteele. Nende mõisad läksid kroonule ja üldse tehti see suguvõsa maatasa. Kuid tänu ühe Karagajevi soost krahvi õnnestunud abielule kosus suguvõsa uuesti, krahvid said oma valdusse mõisaid ja kae-vandusi Uuralites.»
«Sellest olen ma kuulnud,» ütles Miša.
«Niisiis,» ütles arst, «nende suguvõsa armastas kirglikult vääriskive. Eriti armastas neid viimane krahv. See oli suur jahimees. Ja ta tundis hästi kive. Kuid ta oli suur fantaseerija ja müstifikaator. Ta võttis Uuralites ette suuri kaevandamistöid, aga leidis ainult tühja-tähja. Ja tühjal-tähjal on ka tühine hind. Teemandi väärtus kasvab koos tema suurusega peaaegu et geomeetrilises progressioonis. Ta leidis tühja-tähja, aga levitas jutte, et on leidnud midagi erilist. Kontrollimisel selgus, et see on paljas kõmu. Ta valetas nii palju kokku, et teda enam ei usutud, ta oleks peaaegu võltsimise pärast kohtu alla antud. Algaski protsess. Poeg üritas vanameest hullumeelseks kuulutada, leidus inimesi, kes aitasid tal päranduse enne isa surma endale kahmata. Vana krahv sõitis välismaale. Kuid võlgu ta ei jäänud ja vedas oma tänamatut pärijat üsna kõvasti ninapidi.»
Arst ja Miša jõudsid kaariku juurde. Arst istus kaarikusse, pani suitsu ette ja jätkas:
307
«Tuleb öelda, et tema pärija oli küll loru, aga kenake lurjus. Kaunis näotu osa oli kogu loos ka sellel isikul... » Arst noogutas maja poole.
«Krahvinnal?»
«Mis krahvinna ta on? Muide, omal ajal oli ta kaunitar.» Arst vakatas hetkeks, üle tema näo libises vari. «Ilust ei ole enam midagi järele jäänud... No nii, noor krahv... Talupojad panid talle nimeks Poolteist Ruublit . . . Ta lonkas veidi sündimisest peale, kuigi oli esinduslik mees. Ja näed, kuidas isa teda karistas . .. »
Arst vakatas jälle, otsekui kogu seda lugu meenutades, ja jätkas siis:
«Kõige hämmastavam on see, et vana krahv ei luuletanudki kõike kokku. Ta teatas enne protsessi, et oli leidnud kaks peaaegu viieteistkümne karaadi suurust teemanti. Ta koguni näitas neid teemante. Teda ei uskunud muidugi keegi. Aga selgus, et briljandid olid ehtsad. Seda tõestasid hollandi juveliirid. Ja krahv saatis pojale umbes niisuguse sisuga kirja:
«Ühe briljandi võtsin ma kaasa, teise peitsin ära. Kui sul jätkus nutti selleks, et mind majast välja ajada, siis vaatame, kas sul jätkub nutti ka selle briljandi leidmiseks. Sinna, kuhu briljant on peidetud, juhatab sind meie suguvõsa vapp.»
Umbes nii kirjutas vana krahv. See oli karm kättemaks. Briljandi otsimisest sai suguvõsa needus ja õnnetus. Seda otsiti siin kuni revolutsiooni tulekuni, pöörati kõik pahupidi, tülitseti, mindi hulluks, võeti mürki ja lasti end maha.»
«Ja ei leitud?» küsis Miša erutatult. Ta hoidis end vaevu tagasi, et mitte hüüda: «Mina tean, kus see peidik on! Ma tean, kuhu briljant on peidetud!»
Arst raputas eitavalt pead:
«Ei, ei leitud mitte midagi.»

Miša küsis, püüdes oma erutust varjata:
«Aga krahv ju kirjutas, et see on seotud suguvõsa vapiga, mida ta sellega mõtles?»
Ta küsis seda, silmad maas: kartis end reeta.
Arst istus kaksiratsi kaarikule, võttis ohjad pihku ja tõmbas nahktaskust piitsa.
«Mida ta sellega mõtles? Vappi. Sedasama kotkast.» Arst osutas piitsaga härrasmaja fassaadile, kus loojangu-kiirtes säras kuldselt pronkslind. «See kotkas pidigi vastuse andma.»
308
Kuidas saab kotkas juhatada? Ta on ju tumm lind.»
«Seda muidugi, aga selle pronkšlinnu sees on peidik.» «Mis te ütlesite?» häbistas Miša. Arst vaatas talle otsa: «Mis sinuga lahti on?»
«Ei, ma niisama,» naeratas Miša sunnitult. «Ma poleks selle pealegi tulnud, et linnu sisemuses võib olla peidik.»
«Jah, peidik,» kinnitas arst, «ja väga lihtne. Tuleb vajutada linnu silmadele ja pea käändub tagasi. Tavaline vedru.»
Miša vaatas arstile rabatult otsa, see aga jätkas tema seisundit märkamata:
«Selles peidikus oli plaan, joonis. Selle järgi tuli välja, et briljant on maetud metsa, siia lähedale, nelja versta kaugusele... Nii kaevatigi terve mets läbi ja veidrikke leidub tänini, muudkui kaevavad. Nüüd on küll natuke rahulikumaks läinud, aga neid on ikkagi, kaevavad ja kaevavad.»
«Ja kõigil on see plaan teada?» häbistas õnnetu Miša.
«Jah, muidugi. Mõnda aega hoiti seda saladuses, aga kõik ju nägid, et metsas kaevatakse. Pärastpoole polnud see enam saladus. Peaaegu igas tares leidus joonise koopia.»
«Kuid võib-olla pole see tõeline plaan?» küsis Miša murtult.
«Plaan on üks ja seesama. Kõik teavad seda peast. Verst põhja, veel verst loodesse, siis vist verst otse läände, ma enam ei mäleta, see oli nii ammu ... » Arst võttis ohjad. «Ja ongi kogu lugu. No hea küll... Talitsege siis oma haiget, ärge laske tal palju süüa. Las peab dieeti.»
«Dieeti. .. jah ... muidugi,» kordas Miša mitte midagi taipamata, saates nüri pilguga arsti, tema mustas saterkuues laia selga, mis võppus aukliku ja roopliku tee taktis, ning tohutut hobust. See astus raskel sammul, tõrjudes laisalt sabaga kärbseid ja parme.

54. KAS TÕESTI ON KÕIK LÄBI?

Laagris käis tavaline õhtueelne askeldamine. Lapsed valmistusid õhtusöögiks, käisid enne magamaminekut pesemas, korrastasid herbaariume ja albumeid, tegid telkides asemeid üles. Tüdrukud parandasid kirjaoskamatuse likvideerimise kursuste vihikuid. Oli see õhtune aeg, mil kõik on päevast väsinud, kuid ei taha, et päev lõpeks; mil
309
valitseb eriline elevus, kogu rühm on koos, päike hakkab loojuma ja selle viimane valgus tuleb veel ära kasutada.
Miša täitis masinlikult oma kohustusi. Häbiväärne läbikukkumine lausa painas teda. Nii piinlik! Kõik oli olnud asjatu! Piinarikkad ööd muuseumis, öine käik Golõgini roigasteele, pronkslinnu otsimine mõisamajas, peidiku avamine, joonise näppamine — kõik see oli olnud mõttetu, vaid tühi ajaraiskamine. Et keegi ainult teada ei saaks! Genka ja Slavka muidugi ei lobise kellelegi, teeksid iseennast narriks.
Aga Genka ja Slavka olid midagi aimamata kõige paremas meeleolus. Nad käisid kaelakuti ringi, sosistasid salapäraselt, vaatasid teistele heasüdamlikult ülalt alla: naiivsed lapsukesed, muudkui mängivad ega teagi, millise tohutu, hämmastava, rabava saladuse nemad varsti lahendavad!
Siis tulid nad Miša juurde. Genka sosistas salapäraselt, et nad leidnud ühes raamatus lehe suitsupaberit, millega kaetakse illustratsioone, ja kui see leht panna joonise peale, saab kõik

väga täpselt maha joonistada. Miša noogutas vaikides nõusolekuks, et ta lubab lehe raamatust välja tõmmata ja joonise sellele üle kanda.
Genka lisas, et selles raamatus pole mitte üks, vaid kolm niisugust lehte ja oleks hea teha kolm koopiat. Siis saaks igaüks neist endale joonise. Juhuks, kui mõni kaduma läheb. Nii ohtlikus ettevõttes võib igasuguseid ootamatusi ette tulla.
Miša nõustus ka sellega.
Siis ütles Genka, et praegu on juba pime. Nad kopeerivad joonise homme hommikul, kui kõik külasse lähevad. Miša nõustus. Slavka tähendas, et teda ja Genkat tuleks homme klubitööst vabastada. Miša ei vaielnud vastu ka sellele. Ta ei vaielnud mitte millelegi vastu. Kõik on kasutu! Aga poistele tõtt öelda ta ei suutnud. Las parem tegelevad millegagi, peaasi, et nad küsimusi ei esitaks.
Järgmisel hommikul ärkas Miša peavaluga — selles loius seisundis, mis järgneb rahutule unetule ööle. Pärast hommikueinet rivistas ta rühma üles ja läks koos nendega külasse. Genka ja Slavka jäid korrapidajateks. Spetsiaalselt selleks, et vabalt joonist kopeerida.
Miša ei vabanenud süngetest mõtetest ka klubis. Mitte millessegi sekkumata vaatas ta kurvalt tulevasi pioneere. Nad olid juba salkadesse jaotatud, teadsid pioneeride seadusi
310
ja tavasid, õppisid pähe piduliku tõotuse teksti, kuid ei saanud kuidagi selgeks rivis käimist. Kõik teadsid, kumb on parem ja kumb vasak pool, aga käskluse peale «Parem pool!» pöörasid vasakule ja käskluse peale «Vasak pool!» paremale. Käskluse peale «Ümberpöörd!» põrkasid kõik kokku ja kukkusid üksteise otsa. Nad ei osanud ka õiget jalga käia. Tundus, et pole midagi lihtsamat: «Vasak, parem, vasak, parem... » Aga ei, tingimata ajavad sassi. Ühe samm on pikk, teise oma lühike, üks jookseb hüpeldes, teine veab jalgu järel nagu invaliid, kolmas aga astub eesmise kandadele.
Ja kuidas nad rivis seisavad! Üks ajab kõhu punni, teine topib kinganinad pool arssinat ettepoole. Käsid kõhu sisse tõmmata, tema kisub enese kõverasse. Kes on tulnud paljajalu, kes viltides — niisuguse palavaga! Annad käskluse: «Paremale joondu!», aga joone asemel tuleb välja poolring: igaüks kipub ettepoole, et paremalt äärmist hästi näha, kuigi seletad neile, et nägema peab ainult endast lugedes viiendat.
Ja käsklus: «Paariks loe!»... Veel pole juhtunud, et oleks õigesti loetud! Mõni kordab järele «üks», mõni kordab «kaks», mõni agq on hoopis vait. «No tee ometi suu lahti!» Aga tema vaikib ja vaatab sulle häbelikult naeratades otsa.
Kuid kui palju Miša ka ei vaadanud laste naljakaid ja kohmakaid pöördeid, ikkagi ei suutnud need tema mõtteid joonise juurest eemale kiskuda.
Mis siis, et joonis osutus jamaks! Midagi peab ometi olema. Ei otsinud ju ainult tema, vaid ka teised, ja otsivad siiamaani. Oletame, et krahvinna on hull, teemantide pärast aru kaotanud, aga rohelise ülikonnaga mees on tõsi ja tõsi on ka tema salajane kirjavahetus krahvinnaga. Ka Kurnini tapmine on tõsi. Ärgu olgu aaret, lastel pole ju mingeid briljante tarvis. Neil on tarvis ainult Nikolaid rehabiliteerida, tõestada, et tema pole süüdi. Kas nad tõesti annavad alla, sest kukkusid, aardega sisse, nagu on enne neid sisse kukkunud kümned inimesed?
Niimoodi arutledes vaatas Miša kogu aeg lagendikku, kus lapsed harjutasid. Miks rivikord neilt küll niisugust vaeva nõuab? Näiteks Kärbes. Ta käib alati normaalselt, joottseb kiiresti, rivis aga miskipärast lonkab, veab üht jalga järel, rõhutab üht sammu. Tõeline Poolteist Ruub-lit, nagu arst oli noore krahvi kohta öelnud.
Üks hetk!
311
Miša tõusis koguni püsti.
...Ka rohelise ülikonnaga mees lonkab ja veab jalga järel. Seesama mees, keda nad olid muuseumis näinud... See, kes krahvinnaga salaja kirjavahetust peab... Kas see on tõesti noor krahv Karagajev? Aga kõik krahvid ju põgenesid Pariisi? ... Aga kui kõik ei läinudki?

55. KOOPIAD

Genka ja Slavka hakkasid samal ajal koopiaid tegema. Kõigepealt tuli leida sile plaat, et joonis selle peale panna.
«Õige mul asja,» ütles Genka, «kellel niisugust täpsust vaja on? Meil on isegi koht juba teada. Joonistame plaani korra mõttes maha, ja kõik.»
Kuid Slava oli pedant. Ja ta joonestas hästi. Genka pidi alla andma. Siledat plaati nad ei leidnud, aga see-eest sattus neile näppu kartongmapp pealkirjaga «Toimik». Nad panid mapi kännu otsa ja asetasid selle igasse nurka raskuseks kivi. Toimikule pandi joonis, joonisele suitsu-paberi leht.
Slavka hakkas kopeerima. Tema selja taga seistes jälgis Genka pliiatsi liikumist, andis nõu ja kiirustas Slav-kat kogu aeg tagant. Mis mõtet on juuksekarva lõhki ajada?! Üks-kaks, ja valmis! Kui Slavka hakkas kopeerima pronkšlinnu kujutist, ütles Genka:
«Mis mõttega sa lindu kopeerid? Ta ei tähenda mitte midagi.»
«Ta on siia tehtud, järelikult tuleb ta ka kopeerida.»
Ja just linnuga oli kõige rohkem tegemist: ta oli kujutatud küll väiksena, kuid väga hoolikalt. Täpselt niisugusena nagu mõisamajas.
«Kuule, kaua sa selle linnuga jändad,» nõudis Genka, «ta on joonistatud ainult kombe pärast — vapp, ja kõik.»
Aga kohusetruu Slava kopeeris ka linnu.
«Tee, nagu tahad,» porises Genka. «Aga minu joonisele jäta ta kopeerimata. Minul pole seda kotkast tarvis.»
Ta jälgis Slavka tööd väga nördinult. Jändab terve tunni kotkaga! Ja seda alles esimesel joonisel! Millal ta niimoodi kõigi joonistega valmis saab?
Lõpuks oli Slavkal kotkas maha joonistatud ja ta hakkas seda viirutama.
312
«Mis sa tast viirutad!» vihastas Genka. «Sellepärast, et joonisel on viirutatud.» «Ta pole ju üleni viirutatud!» hüüdis Genka. «Tõsi jah,» ütles Slavka hajameelselt, silmitsedes joonist. Tõesti, kotkal oli viirutatud ainult keha. Pea oli üleni mustaks värvitud, jalad aga, vastupidi, värvimata ja viirutamata jäetud.
«See viga tuli mul suitsupaberi pärast, selle alt paistab halvasti,» ütles Slava-õnnetult. «Peab uuesti kopeerima.»
Genka katsus teda tagasi hoida. Kotkas on joonistatud ainult kombe pärast, viirutatud või mitte, mis vahet seal on? Aga kui Slavka tahab uuesti kopeerida, andku siis rikutud koopia talle, Genkale, teisi võib ta kopeerida kuidas tahab.
«Palun,» ütles Slavka ja pani rikutud koopia kõrvale, «eks sa võta, teised teen ma täpselt nii nagu joonisel.»

56. KOTKAD

Pärast lõunat andsid Genka ja Slavka joonise Mišale tagasi ja näitasid talle koopiaid.
Miša vaatas vaikides paberilehti, mida enam kellelgi tarvis ei olnud. Vaene Slavka, ta oli nendega pool päeva vaeva näinud. Ja kui korralikult oli ta kõik kopeerinud!
«Äga kus on kolmas koopia?» küsis Miša ainult selleks, et aega võita.
«Minu käes,» ütles Genka, «ma võtsin selle, mis valesti läks, endale.»
«Mis mõttes ta valesti läks?» küsis Miša, söandamata ikka veel poistele tõtt öelda.
Genka pani oma koopia teiste kõrvale ja näitas, mis seal valesti oli.
«Muide,» lisas ta, «see kotkas ei tähenda mitte midagi. Ta on lihtsalt krahvi suguvõsa embleem. Ja ka viirutus ei tähenda midagi.»

Miša vaatas samal ajal üksisilmi joonist. Tõepoolest, linnul ei ole siin mingit tähendust: ta ei näita ei aarde asupaika ega teed sinna. Aga miks ta on nii mitut moodi värvitud? Kujutis on küll väike ja joonis luitunud, aga ikkagi paistab välja, et lind on mitut moodi värvitud: pea mustaks, keha viirutatud, jalad valged. Mida see tähendab?
313
«Mida sa seal uurid?» küsis Genka, kes uudishimulikult ja isegi teatud rahutusega Miša näoilmet jälgis.
«Ma mõtlen, mida see lind tähendab. Miks ta siin on ja miks ta on mitut moodi värvitud?»
«Mis tähtsust sel on?» Genka tõmbas meelepahast koguni näo viltu. «Need vapid on sama palju väärt kui kotkad tsaari viiekopikalistel — nad on embleemid! Pole siin mõelda midagi, tuleb minna ja aare välja kaevata.»
Miša ütles ohates:
«Pole seal mingit aaret.»
Genka ja Slava jäid talle otsa jõllitama.
«Jah, jah,» kordas Miša, «pole olnud, ei ole ega saagi olema.»
Genka ja Slavka vaatasid ikka veel Mišale otsa — Genka rabatult ja Slavka küsivalt.
«Mis te minust vahite? Seal pole mingit aaret!»
«Jah ... aga ... mis see joonis siis ... ja krahvinna, ja üldse kõik?» häbistas Genka.
«Pole ta mingi krahvinna!»
«Kust sa tead, et seal midagi ei ole?» küsis Slavka.
Miša rääkis neile, mis arst oli jutustanud.
Kui karm hoop! Poisid tundusid iseendale haledate tühiste lollpeadena, tobedate fantaseerijatena... Kuidas nad nüüd kõigile silma vaatavad? Tõsi, keegi ei tea mitte midagi, aga kui paljutähendavalt salapärase näo nad olid teinud. Kas tõesti tuleb loobuda unistusest avastada saladus, mida keegi pole seni suutnud avastada. Kohutav!
Aga kui Miša oli kõik ära rääkinud, läks tal süda kergemaks. Sai end ometi tühjaks rääkida.
«Seda oligi oodata,» tähendas Slavka mõistlikult. «Kui kõik juba ammu otsivad, miks siis just meie peaksime leidma.»
Miša kehitas õlgu:
«See on ikka nii. Ükski ei leia, ja siis keegi leiab. Nii oleks võinud olla ka meiega. Ei õnnestunud.»
Genka ei tahtnud aardemõttest kuidagi loobuda. Ta oleks peaaegu nutma hakanud.
«Aga aare on ju olemas! Järelikult tuleb seda otsida.»
«Kuskohast?»
«Kas või "metsast,» vastas Genka ebakindlalt.
«Mets on läbi kaevatud. Seal pole enam tervet kohtagi. Kui briljant on olemas, on on ta peidetud ükskõik kuhu, aga mitte metsa. Võimalik, et rohelise ülikonnaga mees ja krahvinna
314
teavad seda kohta. Jah, aga kas teate, kes on see rohelise ülikonnaga mees?»
Miša rääkis oma kahtlustustest.
«No muidugi,» lõi Genka põlema, «see on krahvi poeg! Tuli briljanti otsima. Ja on krahvinnaga mestis.»
Slavka, kes oli oma sõpru tähelepanelikult kuulanud, -ütles:
«Kui krahvinna teaks, kuhu briljant on peidetud, oleks ta selle juba ammu välja kaevanud. Ei! Krahvinna ei tea ja krahvi poeg, kui ta ikka on krahvi poeg, ei tea ka mitte midagi. Nad otsivad nagu paadimees ja kõik teisedki. Aga keegi ei leia. Ja vaevalt et meiegi leiame. Joonis oli meie ainus võimalus. Ja ka see võimalus langes ära.»
Jah, see on tõsi, mõtles Miša, keegi ei tea, kuhu briljant on maetud. Keegi pole suutnud lahendada vana krahvi antud mõistatust. Aga mõistatused ju lahenevad! Kõik võtsid aluseks joonise, kriipsud, aga kriipsud ei tähenda midagi, nad on vaid valejälg. Ja asi polegi vahest

nendes, vaid kotkas. Peidikut võib kätte juhatada just nimelt lind. Aga selle on kõik kahe silma vahele jätnud. Ja polegi leitud. Aga niisugustes plaanides ei saa olla midagi liigset, midagi juhuslikku. Kõigel peab olema mõte sees.
«Ikkagi imelik,» ütles Miša, «miks ön kotkas mitut moodi värvitud?»
Poisid jäid jälle kotkaid silmitsema. Kotkas nagu kotkas. Mišale tuli meelde, mida oli öelnud selle linnu kohta Boriss Sergejevitš, meenusid Korovini kahtlused.
«Muide, kõik pole sugugi veendunud, et see on päris-kotkas. Korovin näiteks kahtleb, aga tema kasvas üles Volga ääres, kus kotkad elutsevad. Ja ka Boriss Sergejevitš kinnitab, et see pole päriskotkas, vaid raisakotkas. Õigemini, ta ütles, et linnul on raisakotka pea.»
Genka nõustus vastumeelselt:
«Pea võib ju olla. Aga kõige muu järgi on ta päriskotkas. Ära muretse, mina pole teab kes, ma tean.»
Peale võimlemise oli bioloogia ainuke aine, mida Genka hästi õppis. Ta oli bioloogiaringi vanem ja töötas kooli elavnurgas.
«See on kõige tavalisem kotkas,» jätkas Genka, «stepi-kotkast on ta küll natuke suurem. Järelikult kaljukotkas. Kaljukotkas ehk halzan.»
«Hea küll,» ütles Miša, «olgu mis on, aga teist võimalust meil ei ole. Marsruut osutus valeks. Järelikult tuleb
315
ära mõistatada viirutus. igaühel on joonis: Hakkame mõtlema.»
Genka ütles kaeblikult: .
«Mul on viirutus valesti. Kuidas ma saan mõtelda.»

57. HALZAN

Poisid hakkasid mõtlema. Kogu rühm mõtles: keda kujutab pronkslind? Selle küsimuse esitas Miša. Rühmas on nutikaid lapsi, nad võivad midagi arukat välja mõelda.
Rühm jagunes kaheks.
Üks jagu kinnitas Genkaga eesotsas, et see on päriskotkas. Tõsi, tal pole päris harilik pea, kuid see on vaid kunstniku loominguvabadus.
Teine jagu, mille juhiks oli Ute, arvas, et lind kuulub raisakotkaste perekonda. Tõsi, tal on raisakotka kohta liiga lühike ja jässakas keha, kuid see on tulnud sellesama kunstniku asjatundmatusest.
«Vaadake pea kuju,» ütles Ute. «Kas päriskotkal on nii pikk kael ja nii suur ja sile, väheste sulgedega pea? See võib olla nii kondor kui raipekotkas, lihtsalt raisakotkas või kaeluskotkas. Muidugi, kui see lind oleks tegelik, kas või topisena, võiks määrata sulestiku ja värvi järgi. Aga pea viitab kindlalt sellele, et lind on raisakotkaste, mitte päriskotkaste perekonnast.»
«Oh sind, Utet!» vaidles Genka. «Kus sa oled näinud nii väikest kondorit? Kondori tiibade siruulatus on ligi kolm meetrit, sellel aga pole kahtegi. Olen nõus — pea on natuke veider. Kuid kõiges muus on ta kotkas. Niinimetatud «päriskotkas». Sinna perekonda kuuluvad kaljukotkas ehk halzan, kääpakotkas ehk karaguš — see on kaijukot-kast natuke väiksem —, siis veel stepikotkas ehk kurgaa-nikotkas. On olemas veel haukad, kullid ja viud, aga need on väikesed. See on kahtlemata päriskotkas.»
Mõlemad rühmad vaidlesid hommikust õhtuni. Tõestusmaterjalina läksid käiku lindude välimus, nende eluviisid, pesitsemistavad, poegade kasvatamine, toitumine. Jõuti välja isegi romaanideni, kus oli jutustatud, kuidas linnud on küüniste vahelära viinud mitte ainult lapsi ja tallesid, vaid isegi hobuseid ja täies jahivarustuses kütte.
Vaieldi ägedalt. Seda enam, et rühmade eesotsas seisid kõige raevukamad vaidlejad: Genka ja Ute. Nad oleksid
316

peaaegu riidu läinud. Genka sõimas Utet kaeluskotkaks, Ute Genkat halzaniks.
«Kuule, kaeluskotkas,» hüüdis Genka, «tule siia, vaidleme natuke!»
«Käi minema, kuramuse halzan!» vastas Ute.
«Kuidas teil häbi ei ole,» noomis neid Miša. «Kas tõesti ei saa rahulikult vaielda? Kujutage ette, kui tõelised teadlased niimoodi sõimleksid! Milleks teaduste akadeemia siis muutuks!»
«Miks ta mind siis kaeluskotkaks sõimab?» õigustas end Ute.
«Aga kes alustas?» vaidles Genka. «Sina sõimasid mind ju esimesena halzaniks. Päev otsa naagud: halzan ja hal-zan ... Mis halzan ma olen?»
Halzan ... Halzan ... Tuttav sõna ... Miša vaatas alguses Genka, siis Ute otsa. Halzan ... Halzan .. ,
«Sa ütled, et halzan?» küsis Miša.
«Halzan jah,» vastas Genka.
«See on kaljukotkas?»
«Muidugi. Kaljukotkas ehk halzan.»
Halzan! Aga see on ju jõe nimi... Seesama jõgi, mille ääres Kuzmin tapeti... Halzan! Sellest on tulnud ka Halzani luht... Seesama, kuhu sõitsid Kuzmin ja Nikolai... Kuidas ta kohe selle peale ei tulnud?
Ootamatusest jahmus Miša sedavõrd, et Genka küsis murelikult:
«Mis sul on? Haigeks jäid või?» «Halzan,» pomises Miša. «Halzan ... »
«No muidugi halzan,» vastas Genka midagi mõistmata, vaadates Mišale pärani silmi otsa.
Aga see pomises edasi: «Halzan ... Halzan ... Jõgi... » Genka laiutas käsi:
«Misasja sa pomised? Halzan, noh, ja hai... »
Ja äkki vaatas hoopis Genka Mišale jahmunult otsa:
«Halzan ... Halzan ... Halzan ... » Ta hüppas püsti ja lõi endale vastu põlvi: «Halzan ... Pagana pihta! Halzan!»
Kuid Miša oli juba end kogunud: «Rahu! Nii et halzan?»
«No muidugi halzan,» sosistas Genka salapäraselt. «Mina mõtlesin kohe: kotkas — halzan, ja jõgi — Hal-zan.»
Niisiis oli leitud esimene, võib-olla kõige tähtsam lüli.
317
Pronkslinnu saladus on temas endas, mitte valemarsruudis, mis oli petnud nii paljusid inimesi. On olemas esimene juhis — Halzani jõgi. Aare on maetud jõe ümbrusse. Nüüd on selge, miks Halzani luhal tapeti Kuzmin. Mõrv on aardega seotud. Ja see tõestab Nikolai Rõbalini süütust — Nikolai ju briljanti ei otsinud.
Tõsi, see vabastab kahtluse alt ka paadimehe — tema otsib ju metsas ega tea arvatavasti Halzanist midagi. No mis siis.. . Lõppude lõpuks on peaasi Nikolai õigeks mõista.
Kuid kust otsida? Jõe äärest? See on küll väike, aga üsna pikk. Uutel kaartidel on ta vaevalt tähistatud, aga vanadel ulatub kaugele, mitme maakonna taha.
Seega peab pronkslind andma veel mingeid juhiseid, mis on tingimata seotud kotkaste nimedega, nagu Halzani jõgigi.
Genka, kelle teadmisi Miša nüüd väga usaldas, luges uuesti üles kõik talle teadaolevad kotkad. Mõned sobisid väga. Eriti stepi- ehk kurgaanikotkas. Kui sellel nimel on niisamasugune tähendus nagu halzanil, tuleb välja järgmine ahel: Halzani jõgi — stepp — kurgaan.
Vahva, ausõna! Oh seda Genkat, tunneb linde! Tähendab, jõe ääres stepis on kurgaan ja sinna on peidetud aare.
«Oige,» kinnitas Genka. «Halzan — stepp — stepp — kurgaan. Halzan on kaljukotka idapoolne nimetus, aga me teame, et Karagajevid on pärit Kuldhordist. Mongolid elasid stepis

ja püstitasid arvatavasti kurgaane. Järelikult on zooloogia ja etnograafia seisukohast kõik õige. Tuleb minna Halzani jõe äärde.»

58. HALZAN — STEPP — KURGAAN

Hommikul vara läksid poisid Halzani äärde.
Päev oli sombune. Tuuleiilid kihutasid taevas kahuseid pilvi, koolutasid puude latvu, surusid rohu vastu maad. Ajuti puhus tuul nii tugevasti, et oli raske käia. Kuid poisid aina läksid ja läksid mööda Halzani jõe kalda äärset soist luhta.
See oli madalaks jäänud, peaaegu ärakuivanud jõenire. Kevadel tõusis ta kaugele üle kallaste, seda enam, et voolas
318
madalikul. Kuid nüüd oli ta muutunud vaid tugevasti umbekasvanud tühiseks ojaks, mis põõsaste ja kõrge rohu seest väljagi ei paistnud. Ainult mõnedes väga varjulistes kohtades oli näha, kuidas mööda põhja voolab hele vee-nire.
Sellise igeriku oja välimus ei sobinud üldse kokku ei tema kõlava nime ega saatusliku osaga, mida ta kogu loos mängis. Kuid poisid sellest ei hoolinud. Eriti Genka. la sammus enesekindlalt mööda luhta, vaadates terasel pilgul ringi nagu inimene, kelle teadmistest sõltub ettevõtmise edu. Sest tõsi mis tõsi, temata poleks kogu loost midagi välja tulnud. Ja veel nurisetakse, et ta õpib lünklikult. Tõeliselt andekas inimene ei saa kõike hästi õppida — tema anne avaldub ühes suunas teiste kahjuks.
Nii arutas Genka, oma erakordsuse äratundmisest tähtsust täis ja puhevil. See äratundmine oli nii võimas, et ta seda isegi valjusti välja ei öelnud, leides,- et temataolisel inimesel on eriti praegusel hetkel kohane vaikida.
Miša, kes polnud ekspeditsiooni edus küll nii kindel kui Genka, ei kaotanud siiski lootust. Tema hing ihkas edu, kuid et mitte pettuda, valmistas ta end ette ka halvemaks. Võib juhtuda, et nad täna ei leia mitte midagi. Peab veel otsima. Tähtis on otsida ja mitte lootust kaotada.
Slavka pidas end realistlikult mõtlevaks inimeseks. Salapärased mõistatuslikud lood pärinesid tema arvates hauatagusest maailmast. Ja kuna ta hauatagusesse maailma ei uskunud, kandis ta paljugi oma sõprade keevalise fantaasia arvele.
Poisid olid käinud juba kolm versta. Ümbrus muutus kõrgemaks, pinnas kuivemaks, kivisemaks, oja paistis selgemini välja. Sattus ette suuri rändrahne ja kive. Kuid nii kaugele kui silm ulatus, polnud näha ühtki kurgaani.
Kui nad olid maha käinud veel kaks versta, tõkestas nende tee suur kalju. See oli üksik rüngas, mis ootamatult sellest suhteliselt tasasest ümbrusest esile kerkis. Jalamil lamasid suured sammaldunud kivid. Kohe rahnu taga jõgi kadus, otsekui oleks maa alla läinud.
Poisid ronisid rünkale.
Sombuse päeva hämaras vines avanes nende ees lõputu lausiku üksluine, igav panoraam.
Põllud, põllud, põllud ...
Oli ükskõik, kas pidada neid põlde stepiks või mitte — seal polnud ühtki kurgaani ...
319
«Ja ikkagi on kuskil kurgaan,» kuulutas Genka kategooriliselt.
Slavka osutas käega rünka jalamile: «Oja lõpeb. Kuhu meil minna on?»
Poisid seisid vaikides rünka tipus. Tuul kord vaibus, kord võttis ulgudes ja vilistades uuesti hoogu. Lõpuks ütles Miša:
«Halzani läte on tunduvalt kaugemal. Nähtavasti on ta siin väga kuivaks jäänud või voolab maa all, rünka taga aga tungib ta jälle pinnale ja edasi minnes leiaksime ehk Halzani uuesti üles.. . Aga ... asi on selles, et rünka juures nähtavasti lõpevad krahvi kunagised valdused, nad ei saa ju ulatuda lõputult kaugele. Krahv mattis briljandi oma maa sisse, tema maa peal ei ole aga ühtki kurgaani. Slavkal on õigus: pole mõtet edasi minna.»

Tundes end süüdi selles, et tema arvamus õigeks osutus, ütles Slavka välja järgmise oletuse:
«Vahest pidas krahv silmas mitte kurgaani-, vaid kääpakotkast? Sel juhul tuleks Halzani äärest leida haud.»
Kuid rünka tipust ei paistnud ei hauda ega kalmistut.

59. KOMMUUN

Saabus Boriss Sergejevitš, kaasas Moskva korraldus mõis kommuunile üle anda.
Koos temaga saabusid Korovin ja veel kaks lastekodu last — tulevast kommuuni liiget.
«Noh, kuidas on,» tervitas neid Miša, «võitlesite mõisa välja?»
Korovin hakkas nohisema:
«Aga kuidas muidu . . . Võtsime ära, ja kõik.»
«Ja maja?»
«Ka maja. Vanaeit ainult palus Boriss Sergejevitši neljapäevani oodata.»
«Miks?»
«Kes teda teab ... Palus. Boriss Sergejevitš oli nõus. Pakkus talle koguni kommuunis tööd. Ütles, et tehku aga tööd.»
«Ja mis tema ütles?»
«Kus ta, vanainimene, ikka läheb.»
«Miks ta siiski palus neljapäevani edasi lükata?» uuris Miša.
320
«Aga kes teda teab,» kehitas Korovin õlgu.
Miša mõistis suurepäraselt, miks vanaeit maja üleandmisega venitab: homme peab siia sõitma Karagajev. Aga oma oletustest ta Boriss Sergejevitšile ei rääkinud. Ta küsis ainult:
«Kuidas teil õnnestus Serovist jagu saada?»
«Ah, see Serov,» Boriss Sergejevitš vangutas pead. «Ta on kõige tavalisem altkäemaksuvõtja. Andis pistise eest mõisa kohta kaitsekirja, kuigi see ei kujuta endast mingit ajaloolist väärtust.»
Miša kaalus, kas rääkida Boriss Sergejevitšile Karagajevist või mitte?
Muidugi, Boriss Sergejevitšil oleks vaja teada, et siia on ilmunud mõisa endine peremees. Aga äkki see rohelise ülikonnaga mees ei ole üldse Karagajev? Kui palju kordi on nad juba eksinud! Kõigepealt tuleb veenduda, et see on tõepoolest krahv.
«Võtke arvesse,» ütles Miša, «Jerofejev hakkab nagunii kommuuni tööd segama.»
«Ega me polegi tema poolehoiuga arvestanud. Ja ei vajagi seda. Kui tahad, võid selles juba täna veenduda.»
«Mis siis täna on?»
«Täna õhtul on miiting.»

60. MIITING

Miitingule tuli terve küla: mehed, naised ja lapsed.
Klubis oli umbne, kuid paljud istusid poolkasukate ja viltidega. Puust sarikate alla tõusis mahorkasuitsu sinkjaid pilvi.
Laval seisis punase riidega kaetud väike laud. Selle taga istusid külanõukogu esimees Ivan Vassiljevitš ja Boriss Sergejevitš. Esimees tõusis, palus vaikust ja ütles:
«Kodanikud! Kodanikud! Alustame koosolekut. On tulnud keskvõimu otsus. Tähendab, luua endises härraste mõisas töökommuun lastele, kes on pärit endiste kodutute seltsimeeste hulgast. Sõna informatsiooniks on direktor Boriss Sergejevitšil. Ja palun, kodanikud, ärge suitsetage.»
Kõik suitsetasid edasi.

Boriss Sergejevitš astus rambi äärde.
«Seltsimehed,» ütles Boriss Sergejevitš, «kommuun
321
luuakse endistest lastekodu kasvandikest. Kõik nad on kunagised kotipoisid, mõned koguni alaealised kurjategijad. Ma ütlen selle teile otse välja, et kõik oleksid asjast teadlikud... »
Saalis tõusis kume sumin. Alguses kujutas see endast tasast juttu siin ja seal klubi nurkades. Siis hakkasid kõik korraga rääkima, tõstsid häält, erutusid. Ja lõpuks kostis naise hüüatus:
«Nad röövivad ka meid siin paljaks ja tapavad maha .. .»
Seda hüüdis üleni lillelisse rätikusse mähitud naine, kellel oli laps süles.
«Jah, seltsimehed, mõned neist olid alaealised kurjategijad,» jätkas Boriss Sergejevitš, «kuid see oli kunagi. Lastekodus veedetud aastatega on lapsed hoopis teiseks saanud. Nad on omandanud mitmesuguseid erialasid, oskavad ja armastavad oma tööd, on õppinud austama kollektiivi. Lühidalt öeldes — mina vastutan igaühe eest. Ja küll te näete, et kommuuni liikmetega kujunevad teil välja kõige paremad suhted. Nemad ei solva teid ja ma loodan, et ka kommuuni liikmetel pole põhjust teie peale pahandada.»
Kära kasvas. Jerofejevi pooldajad istusid väikese tiheda kurja kobarana tema ümber, mõistes, et enamus on nend§ poolt — kõik kartsid kommuuni liikmeid, kellest neile oli igasuguseid õudusi räägitud.
Mišal oli kahju Boriss Sergejevitšist, kes seisis üksi laval, näost näkku vaenuliku koosolekuga, mis ei tahtnud teda kuulata ja katkestas teda igalt sõnalt pilkavate tigedate hüüatustega. Ta tundis Boriss Sergejevitšile kõigest hingest kaasa, kuid ei saanud teda millegagi aidata.
Aga koosolek käratses, kees, pulbitses. Eriti erutatud olid naised:
«Meil pole teie kommuuni tarvis! Me ajame bandiidid nagunii minema! Käige tagasi sinna, kust tulite!»
Esimees Ivan Vassiljevita tõusis ja hüüdis:
«Rahu, kodanikud, rahu! Kuulame seltsimehe ära ja siis arutame. Vait, eided! Muidu kupatan välja!»
Kuid kära ei vaibunud, vaid vastupidi, sai jõudu juurde...
Ja siis tegid Miša, Genka, Slavka ja kõik teised lapsed seda, mida nad tegid tavaliselt koolikoosolekutel, kui tõusis niisamasugune kirjeldamatu lärm: nad hakkasid kooris skandeerima: «Vaikust! ... Vaikust! ... Vaikust!»
322
See oli koosolekule uus ja ootamatu. Kõik jäid vait ja vahtisid jahmunult lapsi.
Boriss Sergejevitš kasutas üldise hämmingu ära ja ütles:
«Ka teil on ju lapsed. Nad istuvad teie kõrval. Te armastate neid ja hoolitsete nende eest. Neil on toit, voodi, katus pea kohal ja ema hoolitsev, hell käsi. Miks suhtute nii karmilt neisse, keda sõda, laos ja nälg on jätnud ilma kõigest: peavarjust, perekonnast, isast ja emast? Ma küsin, miks te olete nende vastu nii julmad ja ülekohtused? Mis nad teile on teinud?»
Ta jäi vait, oodates oma küsimusele vastust.
Kuid vastuseks oli üldine vaikus. Kõik vältisid Boriss Sergejevitši pilku. Mõnedel naistel kippusid koguni pisarad silma. Kuid nad varjasid neid pisaraid ja tegid näo, nagu nuuskaksid nina.
Poisid juubeldasid. Küll ütles hästi! Vägevalt kukkus välja!
«Meie maa on vaene,» jätkas Boriss Sergejevitš. «Kuid nõukogude võim teeb kõik, et tuua lapsed tagasi normaalsesse ellu, et kasvatada neist ausaid tööinimesi. Selles ei saa meid keegi takistada. Ei need, kes loodavad, et mõisnikud tulevad tagasi ja hoiavad mõisaid nende jaoks ega ka need, kes on maa ebaseaduslikult endale võtnud ja ekspluateerivad talupoegi.»
Ta vaatas karmilt sinnapoole, kus istus Jerofejev. Ja kõik saalisolijad pöörasid end samuti sinnapoole.

«Lühidalt öeldes,» lõpetas Boriss Sergejevitš, «kommuuni loomine on juba otsustatud asi. Ma ei tulnud siia selleks, et teilt nõusolekut paluda, vaid selleks, et üheskoos mõelda, kuidas me ühiselt elama ja töötama hakkame. Kui te tahate seda küsimust arutada, siis palun. Kui ei, võin ma ära minna. Aga kommuun tuleb.»
Sõna palus Jerofejev. Ta läks lavale, võttis mütsi maha, paljastas kiila pea ja ütles:
«Seltsimees esindaja ütles lapsukeste kohta väga õigesti. Ja ka meie tahame, et kõik oleks õiglaselt tehtud. Nii, et meie ei teeks kellelegi ülekohut ja keegi ei teeks ka meile liiga. Aga näe, maa kohta ei ütelnd seltsimees esindaja mitte midagi. Aga mis selle maaga saab, see on küsimus.»
«Kommuun ei pretendeeri mitte kellegi maale,» vastas Boriss Sergejevitš, «kommuunile läheb see maa, mis kuulub riigile ja mida ebaseaduslikult kasutavad kodanik Jerofejev ja mõningad teised kodanikud.»
323
«Mitte mina ei kasuta, vaid kogukond,» Jerofejev viitas laia käeliigutusega saalile.
Kuid seesama rätikuga naine, kes oli kommuuni liikmete vastu kisa tõstnud, sai sedamaid pahaseks:
«Meie pole seda maad nuusutaaudki, ta on kõik endale kahminud!»
Naisele tähelepanu pööramata jätkas Jerofejev rahulikult:
«Maa valdamine käib seaduse järgi. Selle kohta on kubermangu pabergi olemas.»
Boriss Sergejevitš ütles:
«Me teame, kodanik Jerofejev, kui palju see paber teile maksma läks.»
Jerofejev heitis talle valvsa pilgu ja laiutas sus käsi:
«Sellest ei ole meil mitte midagi teada.»
«Eks saate siis kohe teada,» vastas Boriss Sergejevitš lühidalt ja tegi saali poole pöördudes ettepaneku:
«Kodanikud, palun neid, kes veel seda maad kasutavad, püsti tõusta.»
Keegi ei tõusnud. Kõik vaikisid. Ainult üks vanamees ütles poolihääli:
«Kes teda ikka kasutab ... Teadagi, kes ... »
Jerofejev sirutas äkki käed välja ja keeras peopesad ülespoole:
«Need käed on seda maad harinud. Kas mina pole tööinimene?»
Rätikuga naine hüppas oma kohalt püsti: «Sina loed nende kätega ainult raha!»
Esimees Ivan Vassiljevitš põrutas peopesaga vastu lauda:
«Kodanikud! Aitab sõnelemisest! Asi on selge: siia peab tulema töökommuun, mille liikmeteks on endised kodutud seltsimehed. Aga see, et mõned hoiavad oma nahka, on nende isiklik asi. Kõik töötavad talupojad, nii kehvikud kui keskmikud, ihkavad kaasa aidata ühisele üritusele. Ja sellepärast palume Boriss Sergejevitši meile teatada, kuidas on kavandatud kommuuni töö. See tähendab, missuguses suunas ja mis abi meilt oodatakse.»
Boriss Sergejevitš jutustas, millega kommuuni liikmed tegelema hakkavad, mida kavatsevad külvata, missuguseid aedu rajada, missugused töökojad ja abiettevõtted neil tulevad ja missugust tulu saavad sellest ümbruskonna elanikud.
324
Teda kuulati tähelepanelikult. Kõiki ta vahest ehk endaga nõusse ei saariud, kuid enamik tundis, et tal on rohkem kui õigus.

61. TALLEKOTKAS

Koosolek lõppes, öö oli juba käes. Vihm oli järele jäänud. Pilved olid taevast kadunud, seal säras musttuhat tähte. Vaid siis, kui lapsed pimedas puid ja põõsaid riivasid, pudenes okstelt vihmapiisku.

Boriss Sergejevitš ja Miša sammusid kõige taga. Eestpoolt pimedusest kostis laste hüüdeid ja hõiklemist, Zina Kruglova valju naeru, Vaala solvunud pominat, Ute pahast
häält.
«Öelge, Boriss Sergejevitš, kui äkki mõisa endine omanik välja ilmuks, kas ta võiks kommuuni segada?» Boriss Sergejevitš puhkes naerma:
«Mil moel ta segada saaks? Mõis on konfiskeeritud ja kuulub riigile.»
«Ega te ei tea, kus nad on, need endised krahvid?»
«Vana krahv sõitis juba enne revolutsiooni välismaale, noor on aga teadmata kus. Muide, mis tähtsust sel on?»
Miša oleks väga tahtnud öelda, mis tähtsus sel on, kuid ta talitses end. Kui tal homme läheb korda veenduda, et rohelise ülikonnaga mees on krahv Karagajev, siis ütlebki.
«Kas te nende vapi vastu olete huvi tundnud?» küsis Miša. «õigemini, ma tahtsin küsida, mis lindu on vapil kujutatud?»
«Vapil on kujutatud kotkast. Ja kui pea järgi otsustada, siis on see tallekotkas ehk habekotkas. Midagi päriskotka ja raisakotka vahepealset, niinimetatud üleminekuliik. Tõsi küll, spetsialistid, kelle poole ma olen pöördunud, kinnitavad, et linnul on päriskotka keha, kuid tallekotka pea.»
See ei andnud jälle mitte midagi. Tallekotkas, habekotkas ... Ei, see ei anna midagi . . . Halzan, kurgaanikotkas, kääpakotkas — see ütleb veel midagi. Aga habekotkas ei ütle mitte midagi.
Kas nad tõesti läksid kotkaga alt? Kas tõesti on kotkast kujutatud lihtsalt niisama ja nende oletused on niisama palju väärt "kui joonisel toodud marsruut?
Siiski otsustas Miša Boriss Sergejevitšilt kuuldu Gen-kale ja Slavkale edasi rääkida. Kui laagris vaikseks jäi, kutsus ta nad tasakesi telgist välja, viis kõrvale ja ütles:
325
«Niisiis, Boriss Sergejevitš ütleb, et sellel linnul on habekotka ehk tallekotka pea.»
«No ja siis?» väitis Genka kärsitult. «Vahest ongi talle-kotka pea. Aga mis tähtsust sel on? Tervikuna on ta ometi tavaline päriskotkas.»
«Aga joonis?» käis Miša peale. «Joonisel on kotka pea kehast ja jalgadest erinevalt üleni must. Seega on peal mingi eriline tähendus. Ja pea on tallekotka oma.»
Genka kehitas jälle kärsitult õlgu:
«Mis see tallekotkas siia puutub? Meil Venemaal seda peaaegu ei leidu. Seda esineb ainult mõnikord Kaukaasias ja Himaalaja mägedes. Tallekotkas elab kõigist kotkastest kõige kõrgemal, igilume ja liustike piirkonnas. Ja nad pesitsevad ainult kaljudel. Aga mis kaljusid siin on? Mitte ühtegi.»
«Kuidas ei ole? Aga see kalju, mille otsa me täna ronisime?»
Genka puhkes naerma:
«Mis kalju see on? Saa ometi aru — ta pesitseb ligipääsmatutel kaljudel.»
«See pole tähtis,» teatas Miša otsustavalt, «selle eest klapib kõik toredasti. Kotkas kujutab Halzani jõge, tema pea kaljut Halzani ääres, kääpakotka jalad aga kaljul asuvat hauda. Kas mõistad? Halzan — kalju — haud.»
Slavka haigutas kuuldavalt. Ta tahtis väga magada. Ja ta oli oletustest väsinud: üks kotkas, siis teine ja nii lõpmatuseni. Kui asi oleks kotkas, oleks briljant juba ammu üles leitud. Ka senised otsijad polnud ilmselt lollid olnud.
«Me käisime täna kaljul ega näinud seal mingit hauda,» ütles Slava ja haigutas jälle.
«Jah, ei näinud küll,» vastas Miša, «aga ega me otsi-nudki. Tuleb minna ja terve kalju nagu kord ja kohus läbi tuhnida.»
«Millal tuleb minna?» küsisid Genka ja Slavka kohkunult.
«Kohe. Aega viitmata.»

Kuid poisid keeldusid kindlalt. Mida nad öösel näha võivad? Raiskavad asjatult aega. Ei saa ainult end välja magada. Aga homme tuleb rohelise ülikonnaga mees ja nad peavad olema reipad ning kõigeks valmis.
«Te niisiis ei tule?» küsis Miša ähvardavalt.
«Ei,» jäid Genka ja Slava kindlaks.
«Aga kui ma käsin?»
32
«Selleks pole sul õigust,» vastas Slavka. «Kui see puutuks rühma, oleks sul õigus. Aga see on eraasi.»
Miša manitses neid aru pähe võtma, heitis neile ette argust, tõotas kindlat edu, ähvardas üksi minna, vältis, et homme võib juba hilja olla, sest krahv jõuab neist ette.
Kõik oli asjata. Genka ja Slavka ei tahtnud mingi hinna eest Halzani äärde minna. Slavka ei uskunud enam millessegi, Genka ei tahtnud tallekotkast kuuldagi, ta läks marru, kui raisakotkastest räägiti. Ja nad mõlemad olid väga unised.
Miša andis raske südamega järele. Aga ta võttis sõpradelt sõna, et need homme koos temaga tingimata kaljule tulevad.

62 KRAHV KARAGAJEV

Kolmapäev!
Boriss Sergejevitš ja kolonistid läksid maid mõõtma. Lapsed läksid klubisse. Miša, Genka ja Slavka pidasid teraselt mõisat silmas: rohelise ülikonnaga mees tuleb kell kaks päevase rongiga.
Umbes kell pool kaks väljus majast krahvinna. Poisid läksid talle ettevaatlikult järele.
Krahvinna läks pargist mööda ja sammus väikese metsatuka serva pidi jõe kaldale.
Peaaegu samal ajal jõudis jõe äärde rohelise ülikonnaga mees.
Ta meenutas jalutuskäigul olevat suvitajat: kerge roheline suveülikond, elegantsed kollased kingad, peas suur hele soni, käes kimp põllulilli.
Rohelise ülikonnaga mees ja krahvinna läksid juttu ajades mööda jõe kallast mõisale vastupidises suunas. Mišal, Genkal ja Slavkal jäi üle vaid mööda kallast vaikselt edasi minna, et neid mitte silmist lasta. Aga seda, millest nad rääkisid, poisid ei kuulnud.
Krahvinna ja rohelise ülikonnaga mees tulid sedasama teed tagasi ning jäid poiste lähedal seisma.
«Millal te tagasi tulete?» küsis rohelise ülikonnaga mees.
«Neljakümne minuti pärast.»
«Ma jään siia ootama.»
Krahvinna läks paadijaama. Rohelise ülikonnaga mees kadus kaldaäärsete põõsaste taha, riietus lahti ja sööstis
327
vette. Oli kuulda, kuidas ta pritsis, puristas ja kätega vett peksis. Poisid olid põõsastes peidus. Siis tuli tundmatu kaldale. Põõsastest kostis ajalehe krabinat, siis jäi kõik vaikseks.
Poisid lamasid liikumatult. Aeg oli piinavalt pikk. Rohus siristas rohutirts. Kõrgel taevas lõõritas lõoke.
Tundmatu tõusis. Paneb vist riidesse ...
Lõpuks ilmus krahvinna. Läikivate mustade juustega tundmatu läks juba täies riides talle vastu. Nad jäid poiste lähedale seisma. Tundmatu seisis nende poole seljaga, krahvinna nägu oli hästi näha.
«Ta on nõus,» ütles krahvinna.
«Kui palju mehi?»
«Tema ja veel kaks.»

«Millal nad kohale jõuavad?»
«Kahe tunni pärast.»
Tundmatu vaatas päikest ja siis kella.
«Las tulevad kolme tunni pärast.»
«Hea küll, ütlen edasi.»
«Kangide ja kirvestega.»
«Hea küll... Ainult... Aleksei... ma tahtsin teid hoiatada: paadimees kahtlustab teid.»
«Milles?»
«Selles ... Kuzmini loos.»
«Kust ta teab, et mina olen mina?»
«Võib-olla ei teagi... Aga ta ütles: «Kuzmini tappis see mees, kellega te muuseumis kohtute.»» «Kas ta jälitas teid?»
«Ta mõistab, et ma varjan tema eest tegelikku kohta. Ta on väga tark ja väga ohtlik inimene.» -«Mina ise olen ohtlik.»
«Aleksei! Selle talupojaga... Kuzminiga... kuidas see juhtus?»
Poisid kartsid ainsatki sõna kõrvust mööda lasta. Kohe ütleb ta välja kõige tähtsama!
Karagajev kehitas õlgu:
«Me põrkasime temaga näost näkku kokku. Ta tundis mu ära. Oleks võinud üles anda. Mis mul üle jäi? Üks mats maailmas vähem.»
«Aga Rõbalin lastakse ilmselt lahti.»
«Tema vastu pole süütõendeid. Aga neid ei ole ka minu vastu. Muidugi, kõik see tuleb kiiresti lõpetada. Juba täna.»
«Olete kindel, et see on õige koht?»
328
«Kahtlemata. Ja mõelda vaid, kui palju aastaid on ta meid petnud! Lojus!»
«Ärge rääkige nii, Aleksei! Ta on surnud ja teie isa. Jssand, kui ma mõtlen .. .»
«Ah, jätke see halamine!» ütles Karagajev tigedalt. «Seda kivi otsides olen ma raisanud oma elu parimad aastad. Jäin Venemaale. Kurat võtaks!» Ta lõi endale vastu laupa. «Kuidas ma küll ei taibanud kaljul hauakambrit avada? Idioot!»
Miša heitis Slavkale kiire pilgu. Tal oli järelikult õigus: kalju — hauakamber... Ja ka tallekotkas klapib ...
«Ilma paadimehe ja tema meesteta oleks siiski parem,» ütles krahvinna.
«Hauakamber on sisse varisenud. Ma ei saa üksi hakkama.»
«Kui kutsuks teisi?»
«Näiteks?»
«Jerofejevi ja veel kellegi.» «Ei! Ma eelistan bandiite.» «Nad võivad teid tappa.» «Ma olen relvastatud.» Nad jäid vait. Siis ütles Karagajev:
«Minge nüüd. Ütelge talle: kolme tunni pärast.»

63. HAUAKAMBER

Tuleb tegutseda! Aega viitmata ja otsustavalt!
Aga mida nad peaksid tegema? Kaljule minna pole mõtet. Nüüd nad enam krahvist ette ei jõua. Jääb ainult üle rääkida kõigest Boriss Sergejevitšile.
Boriss Sergejevitš kuulas poisid tähelepanelikult ära. Nende jutustus kõlas kummaliselt. Aga Boriss Sergejevita ei näidanud millegagi välja, et ta selles kahtleb. Ta tõusis ja ütles:
«Tuleb minna!»
Nad läksid Halzani luhale kogu rühmaga. Isegi Vaal keeldus kööki valvesse jäämast. Möödaminnes kutsus Boriss Sergejevitš kaasa külanõukogu esimehe ja helistas külanõukogust linna uurijale.

See, et nüüd kohe leitakse Halzani luhalt aare, oli silmapilk teada terves külas.
329
Rühm polnud veel rahnuni jõudnudki, kui suur hulk külamehi neile järele tuli.
Nende seas käis isegi arst. Järelikult oli uudis koguni naaberkülla jõudnud.
Varsti ümbritses rahnu tihe rahvasumm. Miša silmas teiste seas paadimeest ja mõlemat metsas olnud noormeest. Aga rohelise ülikonnaga meest ei olnud.
Päike vajus silmapiiri taha. Tema viimased kiired valgustasid üksildast kaljut ja erutatud rahvahulka selle ümber.
Kalju üks külg oli järsk. Teine, laugjam külg oli täis igas suuruses kive. Peaaegu päris rahnu tipus lamas kolm tohutut kivimürakat. Päris üles pääsemiseks tuli neist ringiga mööda minna.
Kivimürakaid uurides märkasid Boriss Sergejevitš ja Miša labida või kirka värskeid jälgi: keegi oli püüdnud kive paigast nihutada.
Boriss Sergejevitš kutsus appi paar talumeest ja külanõukogu esimehe. Labidad ja kangid hakkasid kiiresti tööle. Kivid kaevati alt lahti. Boriss Sergejevitš käskis rahval laiali nihkuda.
Kolm kivimürakat veeresid üksteise järel rahnult alla.
Nähtavale ilmus kivist hauaplaat. See oli rohtu ja sammalt täis kasvanud, esimesel pilgul ei saanud arugi, et see on plaat. Aga kui muld selle ümbert ära puhastati, tulid plaadi piirjooned selgesti esile.
«Hauda rüvetavad,» ohkas Jerofejev, «ei austa jumalat.»
Keegi talupoegade hulgast puhkes naerma:
«See haud pole ju õiges kohas. Ta peaks kalmistul olema, aga näe, kuhu tema on roninud.»
Plaat kaevati lahti, siis lükati talle kangid alla ja tõsteti üles. Avanes väike süvend.
Rahvahulk sööstis rahnule.
«Hoidke eemale, kodanikud,» ütles esimees, «küll näitame kõigile.»
Sel hetkel jõudsid kohale krahvinna ja Karagajev. Rahva seast ei pööranud neile keegi tähelepanu — kõiki huvitas hauakamber. Ainult Miša ja paadimees jälgisid neid pingsalt.
Ka Jerofejev tundis ilmselt noore krahvi kohe ära ega lasknud teda silmist.
Plaadi all süvendis lebas must metallkast. Boriss Ser-gejevitš tõstis selle üles. Kast oli lukus.
Boriss Sergeje-vitš lõi kivihoobiga luku eest ja avas kasti. Seal lebas
330
säravaid kive täiskülvatui pross. Selle keskel sädeles suur briljant ...
Boriss Sergejevitš tõstisprossi kõrgele ja näitas seda rahvale.
Äkki sööstis Karagajev rahvast laiali lükates Boriss Sergejevitši juurde.
Krahvinna tuli tema järe
«See kast kuulub mulle,» ütles krahvinna.
«Võimalik,» ütles Boris: Sergejevitš viisakalt, kuid ei andnud kasti käest.
«Andke ta mulle,» ütles krahvinna käsi välja sirutades.
Kuid Boriss Sergejevitš;; andnud talle kasti.
«Ma ei saa seda teile aria. Kast läheb võimuorganitele ning alles pärast seda võite selle suhtes oma õigused esitada.»
Ja äkki juhtus midagi täiesti ootamatut: Karagajev kahmas kasti Boriss Sergejevitšil käest.
See oli tehtud nii jõhkralt, et kõik kaotasid pea.
Boriss Sergejevitš kahvetas ja astus Karagajevi poole:
«Andke kohe tagasi!»
Karagajev haaras taskust revolvri. Rahvahulk paiskus laiali. Karagajev taandus pikkamisi, ühes käes kast ja teises püstol. Ja äkki tabas teda järsk hüüe:
«Andke relv ära!»
Karagajev vaatas ümber. Tema selja taga seisid uurija ja kaks punaarmeelast.

64. TULEMUSED JA VAJAKAJÄÄMISED

Iga päev saabus üha usi kolonistide gruppe. Jaamast veeti küüdivankritega inventari. Kommuuni liikmed remontisid maja, ehitasid kuure, küüne, sisustasid töökodasid.
Aga rühmal oli aeg ära sõita. August kuldas puudel lehti, ööd muutusid pikemaks, oli juba külm telkides magada.
Kuid oli kahju lahkuda mõisast, külast, kommuunist...
«Tulge tuleval aastal jälle meie juurde,» ütles Nikolai Rõbalin naeratades. «Hak-kame jälle puutööd tegema. Ehitame uue klubi, sooja, et laaks ka talvel kasutada.»
Jerofejev ohkas silmakirjalikult:
332
«Jah, kus lapsed tegid alles tööd, aitäh neile, aitasid kogukonda. Ja astusid süüta inimese eest välja.» Kuid tema silmad vahtisid kahtlustavalt ja pingsalt ning teda ei uskunud keegi.
Anarhistlik kunstnik kuulutas, et ka tema sõidab Moskvasse.
«Seal on andeka inimese jaoks avaram,» rääkis ta, «on ruumi end ringi pöörata. Teatrid, sildid, fassaadid. Ja kui teil, lapsed, peaks koolis midagi kujundada olema, siis palun, mina olen alati rõõmuga hakkamas.»
Miša kiirustas kinnitama, et nende koolis on ammu kõik kujundatud.
Moskvasse sõideti õhtuse rongiga. Nad võtsid telgid maha, rullisid tekid kokku, pakkisid asjad. Enne ärasõitu süüdati lahkumislõke.
Lõkkeõhtule tulid kommuuni liikmed ja külalapsed.
Miša ütles:
«See on meie viimane lõke. Kombekohaselt peaksime nüüd andma hinnangu kõigele, mida me siin tegime. Kuid räägime sellest, mida me teha ei jõudnud. Nii on kasulikum neile, kes siia jäävad.»
Esimesena võttis sõna Slavka:
«Me organiseerisime rühma. Kuid sinna astus vaid kolmkümmend kaks last. Vähe! On tarvis, et kõik küla lapsed saaksid pioneerideks.»
«Kirjaoskamatuse likvideerimisel töötasime halvasti,» ütles Zina Kruglova. «Me õpetasime lugema kõigest kaksteist inimest. Aga on tarvis, et kogu küla rahvas saaks kirjaoskajaks.»
«Külas ei ole haiglat,» ütles Ute, «tuleb käia naaberkülas. See pole õiglane. Meditsiin on võimas vahend võitluses religioossete eelarvamustega.»
«Rahvusvahelised sidemed on meil kuidagi nõrgal järjel,» kuulutasid Igor ja Sjova, «saatsime saksa pioneeridele vaid kaks kirja. Aga fašism tõstab pead. Sellele tuleb osutada tõsist tähelepanu.»
Boriss Sergejevitš kinnitas töökommuuni nimel, et kõik, mis rühmal pooleli jäi, viib kommuun lõpule.
«Nüüd on kõik,» teatas Miša, «võime minema hakata.»
Aga Genka hüüdis äkki:
«Ei, ei ole kõik! Uks asi on veel pooleli!»
«Missugune?»
«Mäletate, Miša luges meile oma luuletust? Luuletusel
333
polnud üldiselt vigagi. Aga seal jäi kaks viimast rida puudu. Ma tegin need valmis.»
«Lase kuulda,» ütles Miia, «aga tee ruttu.»-«Niisiisl» Genka toetas jala taha. «Niisiis, Miša luuletuse viimane rida kõlas nii:
Me käes on vasar. See on algus ainult.
Maa ahelais on, võitlus seisab ees.
Selle koha pealt katkes. Teen ettepaneku see lõpetada nii;
Kuid noored oleme nii jõult kui vaimult,

nüüd edasi mu järel, seltsimeest»
Ta sirutas käe ette, kutsudes kõiki enda järel minema.
Aga teistele ei meeldinud niisugune lõpp.
«Miks just sinu järel?» ütlesid ühed. «Oled sa seda väärt, et kõik just sinu järel peavad käima?»
«See paistab plagiaadi moodi olevat,» ütlesid teised. «Esimene rida on maha viksitud «Seppade laulust». Seal on «jõult ja vaimult» ja siin on «jõult ja vaimult», ja riim on ka sama: ainult ja vaimult... »
«Neid ridu viimistleme Moskvas,» ütles Miša, «muidugi, kui kellelgi selleks tahtmist on. Aga nüüd teeme ruttu, muidu jääme rongile hiljaks.»
Boriss Sergejevitš pakkus neile asjade jaamaviimiseks küüdivankrit.
Aga see pakkumine lükati tagasi. Nad pole memmepo-jad, oskavad käia täies rännakuvarustuses.
Pioneerid tõstsid turjale oma vähenõudliku vara. Rühm rivistus ja hakkas jaama poole marssima.

LASK

1

«Groteski» õllepoe ees kõndis edasi-tagasi Alphonse Daudet ehk Vitka Burov. Pudeleid võeti vastu hoovis ja Vitkale paistis kätte terve järjekord.
Kääbusekasvu hädine prillidega vanamees ladus pudeleid kastidesse: seal oli tumedaid õllepudeleid, heledaid mineraalveepudeleid, kollaseid limonaadi- ja sitropude-leid.
Järjekorras, mida Mahker oma seljaga varjas, tõstsid Furgoon, Pasteet ja Orav pudeleid kastidest oma kottidesse, kavatsedes neid teist korda maha müüa.
«Kolmkümmend viis kopikat,» teatas kääbus Mahkrile. «Oled sa seda koolis õppinud?»
Mahker võttis taskust soni, tõmbas selle silmile, astus Pasteedi selja taha ja täitis oma pauna kastist pudelitega.
«Võta raha ja vii emale, sa oled hea poiss,» lõpetas kääbus tehingu Furgooniga.
Poisid pidasid seda kõike mänguks, riskantseks, kuid köitvaks, mis peale selle andis teenistust. Raha oli neil tarvis Krimmi sõitmiseks.
Lagunenud asfaldil istudes andsid nad oma tulud Vitka Burovile üle.
«Kaheksakümmend kaks kopikat,» ütles Mahker.
«Täitsamees, tubli poiss!» ahvis Vitka kogu kamba suureks lõbuks kääbust järele. «Kuula ema sõna!»
«Viiskümmend kaheksa kopikat,» teatas Furgoon.
«Paha poiss, laiskvorst, mine klassist välja!»
«Üheksakümmend kolm,» ütles Orav.
«Rosinasai!» hüüdis Vitka. Suuremat kiitust ta ei teadnud.
Nad kõndisid mööda Smolenski turgu: võimas kamp, mida ühendas salajane eesmärk ja millel oli kartmatu ninamees, kes kõiki häbematult kõrvale lükkas: «"Kus sa
336
trügid, näed ju — lapsed tulevad!» Ka see fraas tekitas neis vaimustust.
Vene särkidega ametnikud, rätsepaülikondadega riidekaupmehed, kaelasidemega või ilma, kikilipsuga või ilma; presentpõlledega aedviljamüüjad, nahkpõlledega kalamüüjad, panthabemega mustlased, talumehed veesaabastega või viiskudega, vjllaste pealiskuubedega ukrainlannad, õhupallide ja igasuguste paberist viguritega hiinlased, vormis raudteelased,

sahkerdajad, spekulandid, piimanai-sed, kingsepad, noateritajad, pätid — kogu see jõuk liikus, sumises, vaidles, kauples, mängis ja laulis, nuttis, sajatas, kogunes salkadesse ning valgus laiali mööda Novinski ja Smolenski puiesteed ning turule viivaid põiktänavaid.
Paks kohmakas Furgoon jäi seisma rinnal rippuva kandelauaga müüjanna ette, kelle vormimütsil oli kuldnöörist kiri «Mosselprom».
«Iirised,» teatas Furgoon temast ette jõudnud poistele.
«Silt otsa ees ja pood kõhu peal,» vastas Alphonse Daudet.
Furgoon mõistis, et iiriseid ei saa.
Vitka karm süda heldis alles nähes kaelakeedega ehitud prisket ukrainlannat, kes müüs präänikuid putkas, millel oli silt: «Natalka Kiievist».
Too märkas Vitka võlutud pilku.
«Kõik te imetlete mind, aga keegi ei osta.»
Vitka heitis raha letile — temas on joont —, andis igaühele ühe prääniku, ise ei võtnud, tagasisaadud raha pani rinnataskusse.
«Krimmi präänikud.»
«Kas te olete Krimmist pärit?» huvitus Kiievi Natalka.
«Peaaegu,» vastas Vitka ebamääraselt.
Turul kõndis kõrilõikaja aeglase kõnnakuga ringi Nuuskur, pika salliga tolgus, ja kõõritas valvsalt punakat silma.
Vitka tõmbus pingule, valmis kokkupõrkeks. «Orav!»
Orav ei teinud Nuuskuri hüüdest välja, heitis vaid küsiva pilgu tugevale, julgele Vitkale, kes oli präänikuid ostnud.
Nuuskur läks muiates edasi, tehes näo, et ta on turul liiga tähtis isik selleks, et niisuguse mudilaga õiendada
Kuid mudila teadis, et Nuuskur kardab Vitkat, ja see tugevdas neis teadmist oma võimukusest.
337

2

Peremehed olid nad ka oma hoovis. Vanemad lapsed neid ei puutunud — nad kartsid Vitkat —, eakaaslased tahtsid pääseda nende kampa, kuid kambal polnud enam kedagi tarvis, nad ei saanud ju kõiki Krimmi kaasa võtta. Nad istusid kaheksakorruselise elumaja varjus. Mahker ja Furgoon joonistasid kriidiga asfaldile kõrge krooniga palmid, lainetava mere, kajakad, pikkade kiirtega päikese — kõik see pidi kujutama Krimmi. Vitka mängis laisalt soome pussiga ja suitsetas paberosse «Meie mark». See oli ainus kulutus, mida ta endal Krimmi rahade arvel lubas teha. Ka Pasteet sai paberossi. Mahkrile ja Furgoonile anti mõni mahv. Mahker ilmutas naudingut, mida ta ei tundnud, Furgoon kukkus köhima. Oravale ei antud midagi: tüdrukud ei tohi suitsetada.
Idüll katkes, sest kohale ilmus kojamees, luud käes. «Kogu hoovi olete täis joonistanud, sunnikud!» Vitka viskas nuga ja püüdis selle osavalt käepidemest kinni.
«Oh sind, Vitkat, ükskord sa enda vangi mängid! MU mul sinust, sinu emast on kahju!»
Vitka naeratas võluvalt, nii et puss tema käes paistis veel kurjakuulutavam.

Neljandal korrusel avanes aken. Valentin Valentinov{t| Navrotski tõmbas pihuga üle aknalaua: kas on puhas? Tal oli seljas hele ševiotülikond. Akna alla astus Jura, keda enam skaudiks ei sõimatud, aga ta nägi veel kõrgim välja kui varem: pikk ja kiitsakas, seljas sametist tolstovka, valge lehv ette seotud.

«See on Vitka Burov ehk Alphonse Daudet, Arbati Hirm,» seletas Jura, «ning tema bande: Mahker, Pasteet, Orav ja Furgoon. Pasteet ja Orav on endised kodutud, nüüd järelevalvetud. Mis seal vahet on, ma ei tea.»
«See Furgoon on tõesti paks poiss,» nõustus Valentin Valentinovitš, «küllap on üle toidetud.»
«Tema tegelik nimi on Andrei Zimin, isa on tal vabrikus insener.»
«Inseneri poeg niisuguses kambas? Aga miks Alphonse Daudet?»
«Vahest meenutab ta millegi poolest Tartarini Tarasco-nist... Aga vaevalt... Miks näiteks Pasteet? Ta pole pasteeti
338

oma ihusilmaga näinudki. Kõik potentsiaalsed kurjategijad alustavad hüüdnimedest.. »
Hoovi ilmus Nuuskur ja istus Vitka kamba üle muiates eesukse juurde pingile.
«Aga see on tõeline kurjategija, elukutseline taskuvaras.»
«Taskuvaras pole just kõige silmapaistvam, kuid vargale täiesti väärikas eriala.»
«Vitka konkurent mõjuvõimu pärast hoovis.»
Otsekui Jura sõnade kinnituseks käsutas Vitka oma võimu demonstreerides:
«Furgoon, loe luuletust!»
«Missugust?»
«Heast inimesest.»
Furgoon lõi endale vastu rindu:
Rind on lahti, sile larhvgi, püksid — klošš, täitsa boss!
«Ilus luuletus,» kiitis Vitka. «Aga kas sa veel mõnda tead?»
«Millest?»
«Heast inimesest.»
«Heast inimesest rohkem ei tea,» tunnistas Furgoon. «Furgoon!» hüüdis teda Nuuskur. «Mis? Mis on?»
«Tule siia,» kutsus Nuuskur kõrilõikaja sõbralikkusega. Furgoon hakkas kõhklevalt Nuuskuri poole minema, kuid teda peatas Vitka ähvardav hüüe: «Seis!»
Furgoon peatus. «Miks sa läksid?» «Ta ju kutsus.»
Vitka pigistas Furgooni nina kahe sõrme vahele.
«Jäta järele, Vitka,» manitses Nuuskur laitvalt.
Furgoon väärutas pead, katsudes lahti rabelda.
«Järgmine kord kisun ka pea otsast,» tõotas Vitka ja tõmbas kätt tugevasti allapoole.
Furgoon vabanes Vitka raudsest haardest, kuid tal oti tunne, nagu oleks tal nina otsast kistud, ja Furgoon ei suutnud pisaraid tagasi hoida.
Sellega oli Vitka võim teoga tõestatud ja Nuuskuri anastuskatse tõrjutud. Aga sel ajal, kui Vitka Furgooni
339
karistas, ilmus hoovi Miša Poljakov, seljas ikka seesama nahkkuub, millest ta oli kõvasti välja kasvanud: selle all särgi küljes oli Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali märk.
«Mille eest sa teda karistad?»
Vitka ajas end laisalt püsti ja hüpitas pussi:
«Mis see sinu asi on?»
Jura valgustas:
«Miša Poljakov, komsomoliaktivist... Kuidas neil seda seal nimetatakse ... Rakukese sekretär või õpilaskomitee esimees, ma ei tea neist asjust suuremat.»
«Paistab tugev poiss olevat,» tähendas Valentin Valentinovitš.
«Vitka on tugevam.»
«Tugevam on see, kes on julgem.»
«Miša on julge ainult koosolekutel.»

Vitka hüpitas pussi.
«No mis? Kutsud miilitsa? Peidad end miilitsa selja taha? Eks jookse kutsuma, muidu jääd hiljaks. Raks, ja otsad vette!» Raks, ja otsad vette! — see tähendas Vitkal kõige kõrgema astme ähvardust.
«Pane nuga ära!»
«Võib-olla ... »
Miša lõi ootamatu hoobiga Vitkal noa käest ja astus sellele jalaga peale. Vitka tormas Mišale kallale, nad haarasid teineteisest kinni, et vastane nuga kätte ei saaks.
Noa tõstis üles Saša Pankratov, hoovis hüüti teda Ilu-Sašaks, mitte sellepärast, et ta oleks eputanud, vaid sellepärast, et ta oli ilus: mustade juustega, punane kaelarätt kaelas. Oli selge, et pussi ta Burovile tagasi ei anna.
Poiste juurde tulid mehed ja lahutasid kaklejad. Vitka katsus lahti rabelda, kuid teda hoiti kõvasti kinni. Majaelanikud vaatasid akendest pealt, hoovi kogunes rahvast. Majast jooksis välja Furgooni ema Olga Dmitrijevna Zimina, kena õrna näoga naine.
«Andrjuša! Mis nad sinuga tegid! Nuga! Millal see ometi lõpeb!»
Militsionääri kohaleilmumine meelitas kokku veel rohkem pealtvaatajaid.
Militsionäär võttis Sašalt pussi ära. «Kelle nuga see on?»
Hoovi seadustele alludes olid kõik vait — kaklemine kaklemiseks, aga välja anda ei tohi.
«Sinu oma?» küsis militsionäär Vitkalt.
340
«Las poisid ütlevad,» vastas Vitka. Orav osutas Mišale:
«See on tema nuga, ta tahtis Vitkat pussitada.» «Ära valeta!» hüüdis Saša Pankratov. «See on Vitka nuga. Ütle, Furgoon, ütle, Mahker, kelle puss see on?» Mahker ja Furgoon olid vait.

«Küll on ikka lurjused!» pahandas Valentin Valentinovitš ja tõusis aknalaualt püsti.
«Tühja nendest! Las jagavad ise,» ütles Jura.
«No tead... Ma ei mõista sind!» Valentin Valentinovitš kummardus aknast välja. «Seltsimees! Ma nägin kõike! Ma tulen kohe alla.»
Hetke pärast seisis ta hoovis, rahulik ja usaldusväärne, ja osutas Vitkale.
«Nuga on tema oma. Ta mängis sellega, muide, üsna ettevaatamatult. Ja kiusas poissi. Aga see noormees,» ta osutas pika peenikese sõrmega Mišale, «astus vahele... » Ta pöördus Zimina poole: «Teie poja kaitseks, kui ma ei eksi.»
«Jah,» ütles Olga Dmitrijevna. «Vitja! Sa oled juba suur poiss ... Mis sõber see Andrei sulle enam on?»
«Mis sul öelda on?» küsis militsionäär Vitkalt.
Vitka vaikis ja vaatas Mišale tigedalt otsa.
«Pole ilus valetada, tütarlaps,» ütles Valentin Valenti-novitš Oravale.
Militsionäär pistis noa kotti.
«Küll klaarime, tule!»
Ja ta läks koos Vitkaga värava poole.
«Tänan teid,» ütles Olga Dmitrijevna Valentin Valenti-novitšile.
«Madam ... Kodanik ... Ma rääkisin lihtsalt tõtt.»

3

Valentin Valentinovitš tuli koju tagasi.
«Mu armas,» ütles ta Jurale, «sa ei käitunud just väärikalt. Sa pelgad Alphonse Daudefd? Muide, see hüüdnimi ei sobi talle.»

«Ma ei karda teda,» pahvatas Jura, «kuid Miša vihkab mind kui pursuid. Kui ma oleksin vahele seganud,
341
oleks Miša pidanud seda pugemiseks. Ärge tema pärast muretsege: ta ei vaja ei teie ega minu abi.»
«Tõe eest peab ikka ja alati väljas olema.» Valentin Valentinovitš istus tugitooli ja pani põlema pika peenikese paberossi. «Mis Alphonse'isse puutub, siis tema lõpetab vanglas. Lööb hoovis, puss käes, aega surnuks, ise täiskasvanud noormees!»
«Aga kuhu tal minna on? Komsomoli? Koosolekutele haigutama?»
«Ka sina ei ole kommunistlik noor.»
«Ja mis mind ootab? Instituuti mind ei võeta: ma pole tööline ega töölise poeg.»
«Võetakse ka neid, kes pole töölised. Sinu isa on arst, gstu meditsiiniinstituuti.»
«Selleks et teiste tatist nina urgitseda?»
«Mis sind siis huvitab?»
«Kino.»
«Kas sul selleks eeldusi on?»
«Filmis on vaja eelkõige välimust.»
Valentin Valentinovitš mõõtis Jurat hindava pilguga. «Välimust sul on.»
«Üks kinorežissöör, isa patsient, lubas mind võtetele võtta.»
«Suurepärane! Saad nõukogude Rudolpho Valentinoks või Douglas Fairbanksiks.»
«Ta alustab uut filmi aasta pärast. Mida ma siis teen, kui kool on läbi? Lähen vabrikusse või?»
«Muide, miks teie kool on nii seotud vabrikuga?»
«Saame töökasvatuse, kirjutame koguni diplomitöid nagu instituudis. Ja meist tehakse midagi statistikute taolist. No on igav!»
«Ilmaaegu halvustad seda, teised lähevad pärast kooli lõpetamist tööbörsile või hakkavad mustatöölisteks. Aga sina saad kohe eriala.»
«Ma vajan eriala, mis annaks sõltumatuse.»
«Ja näitleja elukutse annab sulle seda?»
«Mõningal määral küll.»
«Sa eksid. Sõltumatuse saab ainult sellega ... » Valentin Valentinovitš liigutas sõrmi nagu raha lugedes.
«Kust seda võtta?»
Valentin Valentinovitš kustutas paberossi tuhatoosi ja hakkas puhtas lagedavõitu toas, mida kaunistasid hobustd fotod seintel, ringi kõndima.
«Tuleb alustada vähesest. Kes mina olen? Ühingu «Laste
342
Sõber» volinik. Ma levitasin loteriipileteid, postkaarte, märke, ronisin treppidest üles, koputasin ustele, ebateadlikud perenaised lõid need minu nina ees kinni. Ja siiski õnnestus mul neid kuidagi veenda. Pane tähele, kui jjUrnaanne roll mul oli: aitasin õnnetuid näljaseid maimukesi ja äratasin inimestes kaastunnet. Nüüd varun meie ettevõtetele kangaskaupu, tulu läheb taas laste abistamiseks. Kord kuus saan oma protsendid. Rockefeller on rikkam, aga mul on toit, riided ja jalanõud ... » Ta sirutas jala välja ja näitas elegantset lakkkinga. «Ma teen oma raha ja mõtlen, kuidas seda rohkem teha.»
«Loteriipiletitega? Kangaskauba laadimisega?»
«Mu sõber! Raha võib teha kõigega. Nep! «Ira» paberossid ei ole kõik, mis vanast maailmast on säilinud. Liiguta ajusid, nagu naljalehes soovitatakse. Elu pakub sulle iga hetk võimalusi, ära neid maha maga. Ela vabrikusse sisse. Kui sul midagi režissööriga välja tuleb, hakkad Douglas Fairbanksiks. Kui ei, töötad ära oma töö-staaži ja astud instituuti. Muide, mis teema sul on?»

«Arveldus laos,» ütles Jura jälestusega.
«Suurepärane teema!» ütles Valentin Valentinovitš. «Laos saab sinust teoinimene, õpid tundma kangaid. See on ülimalt aktuaalne probleem! Kümne aastaga on rahvas oma riided ära kandnud, turg nõuab matte ... »
«Mis see on?»
«See on salakaubavedajate keeles «kangas», sedasama terminit kasutavad ka ärimehed. Millised nimetused! Ama-rant, fansa, toile d'ete, kanbera, viola macmino... Juba ainuüksi nimetuste pärast läheksin ma lattu tööle, ausõna!»
«Te räägite vabrikust niisamasuguse entusiasmiga nagu Miša Poljakov koolis koosolekutel maailmarevolutsioonist.»
«Mis seal ikka, kõigist, keda ma täna nägin, meeidis Miša Poljakov mulle kõige rohkem.»
«Te tunnete teda vähe,» süngestus Jura.

4

Järgmine päev oli v a b r i k u p ä e v. Miša seisis, märkmik ja pliiats käes, vabriku hoovil haruraudtee juures. Laadijad tassisid vagunisse kangapalle.
Tuli Valentin Valentinovitš.
343
«Mida te teete, Miša?» Pärast eilset vahejuhtumit käitus ta poisiga nagu hea sõbraga. Miša näitas märkmikku. «Kirjutan üles, kuhu kaup läheb.» «Kas sellel on mingi seos teie diplomitööga?» «Jah. «Valmistoodangu transport».»
«Suurepärane! Võite ka minu saadetise kirja panna.» Ta osutas umbteel seisvale tühjale vagunile. «Sihtjaam — Batumi, saaja — ühingu «Laste Sõber» õmblusvabrik.»
«Kirjutan siis, kui peale laaditakse, järjekord on pikk.»
«Küll see' kõik võtab kaua aega,» haaras Valentin Valentinovitš sõnasabast. «Ma võin teile öelda, miks: asja pidurdavad veovoorimehed. See on anakronism. Välismaal võidutseb auto.»
Lao värava ees seisid karvaste jalgadega veohobused. Voorimehed ladusid kangapallid vankrisse, katsid presen-diga, sidusid nööriga kinni, keerasid pöörad pingule.
Laos oli kitsas, kuid töölised manööverdasid osavalt vankritega ja viskasid pakid sinna, kuhu laomees Panfi-lov näitas. Jura kirjutas väikese laua taga saateleht! välja.
Tuli sisse turustusosakonna ülem Krassavtsev, paks punsunud näoga mees, ütles midagi Panfilovile ja väljus.
«Lastekomisjoni esindaja kodanik Navrotski!» hüüdis Panfilov lao väravast.
Valentin Valentinovitš vaatas ringi.
«Mind hõigatakse . . . Tulen!»
Ta läks lattu, kuid tuli kohe tagasi, hüüdes Mišale lõbusalt:
«Kohe hakkan laadima!»
Ta näitas laadijatele umbteel seisvat tühja vagunit: «Noh, poisid, laske käia, soru nina peale!»
Ta ütles midagi masinistile, siis haakijale ja läks tühja vaguni juurde, heites Mišale käigu pealt: «Lähme appi, Miša!»
Mišale meeldis see lõbus uljus ja ta aitas laadijatel vagunit rongi juurde lükata.
Puhvrid hakkasid logisema, haakija heitis haakme, Valentin Valentinovitš lükkas vaguni ust, see nõksatas laagritel pehmelt liikuma, laadijad panid laadimissilla paigale, hakkasid pakke tassima.
Valentin Valentinovitš jagas vagunis seistes kindla käega korraldusi:
«Kähku, poisid, samm tagasi, kaks edasi, pall palli otsa,
344
kaup üks-kaks-kolm vagunisse. Kui halvasti paneme, tuleb ümber laadida.»
Ta hüppas astmelt maha ja läks lattu.

«Kas saateleht on valmis?»
«Valmis,» vastas Jura.
«Tubli poiss!»
Jura surus joonlaua kviitungiraamatule, rebis sealt saatelehe ja ulatas selle Valentin Valentinovitšile.
Valentin Valentinovitš heitis pilgu rongile (haakija sulges ja plommis vagunit), noogutas Jurkale ja Panfilovile: «Uute kohtumisteni!» ja läks külgvärava kaudu minema.
Vedurijuht andis vilet, rong nõksatas ja sõitis pikkamisi vabriku väravast välja. Miša kirjutas Valentin Valentinovitši vaguni üles.
Sisse astus insener Nikolai Lvovitš Zimin. Tema habe oli värskelt aetud, ülikond hästi triigitud ja selg sirge. Tagaselja hüüti teda härraks — seda sõna ei loetud tollal enam solvavaks, vaid pilkavaks. Kuid Nikolai Lvovitš polnud seda ära teeninud ja ajas seetõttu selja veelgi rohkem sirgu ja kõneles veelgi rahulikumalt.
«Kus on väljapraagitud partii?» küsis ta.
«Missugune, Nikolai Lvovitš?»
«Lastekomisjoni oma... Ma käskisin Krassavtsevil see kinni pidada. Kas ta andis teile minu korralduse edasi?»
«Oige, käskisite küll... Aga veos oli juba laaditud, kus me saime ümber laadida, Nikolai Lvovitš.»
«Huvitav... »
Zimin läks ära.
Mišal oli selgesti meeles: Krassavtsev tuli lattu, ütles Panfilovile midagi ning pärast seda laaditi Valentin Valentinovitš Navrotski vagun välkkiirelt täis ja saadeti ära. Mis korralduse oli Krassavtsev andnud? Vagun kinni pidada, nagu oli käskinud insener Zimin, või vastupidi, see ruttu teele saata?
«Jura, kas sina ei kuulnud, mida Krassavtsev Panfilovile ütles?» «Ei.»
«Kas ta käskis vaguni kinni pidada või ära saata?»
«Ma ei tea.»
«Sa olid ju sealsamas.»
«Mina ei kuula teiste juttu pealt.»
«Seltsimees Panfilov,» ütles Miša. «Aga seltsimees Krassavtsev tuli ju enne seda, kui Lastekomisjoni vagunit laadima hakati.»
345
Panfilov kõõritas teda traatraamidega prillide alt, «Ja mis siis?»
«Aga teie ütlesite seltsimees Ziminile, et vagun on juba laaditud.»
«No ütlesin.»
«Te ei rääkinud tõtt.»
Panfilovi sünge ilme ja kõõrdpilgu järgi võis arvata, et ta saadaks Miša kus kurat Seda ta siiski ei teinud: ta tundis neid noori seltsimehi hästi, nende eest ei ole kellelgi pääsu, neil on kõigega pistmist, parem nendega mitte tegemist teha.
«Seltsimees Ziminil on kerge käske jagada, ainult ega ta Butikovide juures tööta.»
«Mis need Butikovid siia puutuvad?»
«Puutuvad... Pea kinni, vaatan üle, viskan pilgu peale... Aga vagunite seisu eest saab trahvi, üsna korraliku summa, kes maksab? Vabrik? Riik?»
«Kas Zimin siis halba soovis?»
«Seda ma ei ütle, ainult et ta pole äriinimene. Tahad praaki välja selgitada? Selgita tsehhis, mitte laos, kui kaup on pakitud, klient ootab ja vagun ees.»
Panfilovi seletustes oli oma loogika, aga vabriku kunagiste peremeeste Butikovide meenutamine oli vihje sellele, nagu pooldaks Zimin vana korda, katse teda mustata, näidata teda sotsiaalselt võõrana. Miša tundis, et asi pole puhas.

«Aga ikkagi, mida käskis Krassavtsev — kas vagun kinni pidada või ära saata?»
«Küsi seda Krassavtsevilt endalt,» vastas Panfilov ärritatult. «Ärasaatmise eest vastutan mina, mitte Zimin ega Krassavtsev. Aga mul pole kaupa kusagil hoida, ise näed.» Ta mõõtis käeliigutusega kaubapalle täistuubitud laoruumi. «Suured saksad kaklevad ja väike vend jääb vahele. Ei, tänan väga!»

5

Õhtul läks Miša Slavka poole. Sadovaja ringtee puiesteed olid tühjad, suuremate tänavate nurkadel paistsid tuhmilt harvad laternad.
Slavka ema oli läinud teise mehe juurde. Slavka jai isaga, jättis kooli pooleli, mängib õhtuti «Ermitaaži» restorani orkestris, teenib leiba — Konstantin Aleksejevita on
346
põdur, ei tööta, on alla käinud. Niisugune nõrkus hämmastas Mišat. Kui naine läks ära oma mehe, tõsise auväärse inimese juurest, jättis maha poja, siis väärib ta vaid põlgust. Muidugi, see on armastus, kirg ja nii edasi, aga kohusetunne olgu siiski üle kõige.
Miša sisenes restorani hoovist, möödudes köögist ja koridoris sebivatest kandikutega kelneritest. Kõik jooksid, ruttasid, kellelgi polnud Mišaga asja, ja ta jõudis õnnelikult väikesesse tuppa, mida eraldas lavast raske eesriie.
Kõrval mürtsus orkester. Miša paotas eesriiet ja vaatas restorani saali. Lumivalgete linadega kaetud laudade taga istusid ülesmukitud daamid ja mehed, tähtsad näod peas, nagu oleksid nad siin asja pärast. Aga nad olid siin ainult selleks, et juua, süüa ja naeru lagistada, otsekui oleks neil väga lõbus. Need nepmanid, spekulandid ja pillajad põgenevad siia elumurede eest, püüavad korvata oma alandust tolles maailmas, kus nad on õigsu setud, kus neile tehakse kitsendusi, vaevatakse maksudega. Siin on nad härrad, nad panevad käiku oma rikkuse, loobivad raha, kelnerid teevad neile ette ja taha kummardusi. Nep on maa taastamiseks kahtlemata möödapääsmatu, siin on selle pahupool, sellega tuleb leppida, kuid need inimesed on vastikud. Mille nimel nad elavad?
Orkester lõpetas mängimise, pillimehed jäid oma kohtadele. Slavka ajas klaveri taga istudes juttu kontrabassimängijaga, elatanud mehega, kes kandis sinakashalli ülikonda ja ristlipsu. Siis tulid lavale mustade frakkide, valgete maniskite, mustade torukübarate ja mustade lakk-kingadega steppi-jad. Orkester lõi lahti bravuurse meloodia, steppijad hakkasid steppima, nende frakihõlmad lõid lehvima, nad klõ-bistasid hoolega kingi vastu maad ja laulsid kupleesid:

Kümme kulli, viisteist kulli või ka viisk'nd viis!
Kull on kõige hankimiseks kõige kindlam viis.

Ülimalt rumal kuplee tšervoonetsitest, sellest, mida nimelt nende rublade eest saada võib, idiootlik hümn rublale. Keegi ei pööranud steppijatele tähelepanu, kuigi nad püüdsid kõigest hingest, kahju oli neist, ja Slavast oli kahju, kahju oli ka teistest pillimeestest, kes pidid seda karja lõbustama.
Steppijad läksid ära. Pillimehed tõusid püsti ja läksid lavatagusesse tuppa ...
347
«Ma pean ühe pausivahe veel mängima,» hoiatas Slavka.
«Küll ma ootan,» vastas Miša.
Ta seisis eesriide juures ja piilus saali.
«On ikka molud!»
«Need molud annavad ainet teatud arutlusteks,» ütles Slavka.
«Millisteks nimelt?»

«Kaks aastat tagasi poleks meile vist pähegi tulnud, et ilmub kõik see?» «Ei.»
«Elu uued peremehed.»
«Lihtsamalt ja täpsemalt: oma raha peremehed.»
«Aga milline raha see on! Ma näitan sulle kohe kaasaegse kapitali mõningaid esindajaid. Ära neid ainult eriti jollita ega näpuga näita.»
«Püüan,» puhkes Miša naerma.
«Näed, paremalt teise laua taga istub lühikest kasvu, tiheda juukselakaga paksmagu?»
«Näen.»
«See paksmagu maksab nelikümmend tuhat.»
«See on nagu Ameerikas — mister Smith maksab nelikümmend miljonit dollarit.»
«Just nimelt. Paksmagu teenib nelikümmend tuhat aastas, ja ta on vaid Harkovi riikliku kondiitritrusti esindaja. Pane tähele, trust on riiklik! On meil siis nii palju kondiitritooteid? Kas neid siis ei osteta? Ei, neid ostetakse, rabatakse lennult ka ilma selle vinni abita. Aga see vinn teenib realiseerimise pealt kümme protsenti, see on just nelikümmend tuhat, ja annab juhtkonnale oma jao.»
Mišat riivas Slavka sapine toon. «Kas me siis ei võitle sellega?»
«Oletame,» ei hakanud Slavka vaidlema. «Võtame nüüd järgmise laua: kas sa näed mustade vuntsidega džigitti? Maksab kolmkümmend tuhat, «Aziarõba» esindaja, reklaamib heeringat, aga mis tast reklaamida? ... Kas tead niisugust linna nagu Atšinsk?»
«Siberis?» ,
«Just. Igalt kaardilt sa teda ei leia. Seal on pisike pood, mis kaupleb viiskude, tökati, nööri, naelte, vikatite ja sirpidega. Ja kus see putka ennast reklaamib? Seda sa ära ei arva. Pariisi ajalehtedes. Ja reklaam makstakse kullas kinni. Näed siis!»
348
«Kujutan ette, kuidas pariislased juubeldavad,» puhkes Miša naerma. «See on küll anekdoot?»
«Anekdoot?! Loe «Krokodilli». Vaata edasi: Ivan Pod-dubnõi, kes pole sugugi ainult Ivan Poddubnõi, vaid firma «Odavad Riided». Sealsamas on kaks kalifeedega džentelmeni — «Elegantsed Riided»... ja sealt edasi tulevad vene särkide ja pintsakutega mehed, need on niinimetatud kooperatiivid ja artellid, mis on muidugi petteks, aga nende sildid ... Sildid on kõige ideelisemad ... «Oma Töö» suvatseb süüa lõhet, «Kollektiivne Töö» joob šampanjat. Töö, töö, töö ... Mugav sõna!»
«Kuule,» katkestas Miša teda, vahtides saali teise otsa, «kas seal nurgas ei ole mitte Jura ja Ljuda Zimina?»
«On.»
«Ma tunnen seda meest, kellega nad istuvad, see on Valentin Valentinovitš Navrotski.»
«Ka mina tunnen teda, ta elab juba mõnda aega meie majas.»
«Ja nad käivad siin tihti?»
«Ljudat näen ma siin esimest korda, Jura käib vahetevahel, Navrotski on meie alaline külaline.»
«Ja kui palju tema maksab?»
«Ei tea, ta on salapärane kuju.»
«Ta on vaid Lastekomisjoni varustusagent.»
«See ei tähenda mitte midagi, siin on kõigil tagasihoidlikud tiitlid: agent, volinik, poe- või kioskiomanik, kassiirid — reeglina on nad raiskajad, kes lõbutsevad enne kinnikukkumist. Siin on, mida vaadata. Ühiskonna pahupool.»
«Mitte pahupool, vaid jätised.»
«Võib ka nii öelda,» ei hakanud Slavka taas vaidlema.
«Lähme,» ütles viiuldaja lavale astudes.
«Ootad?» küsis Slavka.

«Ootan,» vastas Miša.

Orkester hakkas mängima. Jura ja Ljuda tõusid lauast ning läksid tantsijate hulka.
Navrotski võttis pintsakutaskust ümbriku, pani selle lauale, tõstis menüükaardi varjuks peale, klõpsatas port-sigarilukku, muljus saledate sõrmedega paberossi, süütas selle põlema, viskas tiku tuhatoosi, nõjatus vastu tooli seljatuge, tõmbas suitsu ahnelt sisse ja ei pööranud peadki, kui laua taha istus Krassavtsev.
349

Navrotski lükkas talle portsigari lähemale ja kergitas menüükaarti. Krassavtsev võttis paberossi, tõmbas ümbriku menüü alt välja ja pistis taskusse.
«On siin kogu summa?»
«Võite üle lugemata jätta. Millal ma saan järgmise partii?»
Krassavtsevi kortsulisse, viinast punetavasse näkku ilmus altkäemaksuvõtja tavaline tõrjuv ilme.
«Saate mitte enne kui nädala pärast, ja ilma praagi allahindluseta ning kolmanda sordi.»
«Miks?»
«Zimin tahab praaki ja sorti isiklikult kontrollida, kardab, et seda on liiga palju.»
«Kas temaga ära õiendada ei saa?»
«Ta on vana spetsialist, lööb araks. Tahtis teie partii kinni pidada, aga ma jõudsin selle ära saata.»
«Mina jõudsin selle ära saata,» väitis Navrotski külmavereliselt.
Krassavtsev kõõritas talle otsa.
«Kui ma ei oleks Panfilovit ette hoiatanud ...»
Navrotski katkestas teda:
«Kui mina poleks jõudnud poole tunniga peale laadida, oleksite teie fiktiivse praagiga vahele jäänud ja kohtu alla läinud.»
Krassavtsev kõõritas talle jälle otsa: seda kergatsit kuluks õpetada.
«Zimin nõuab teie saatedokumente.» «Palun, dokumendid on korras.» «Kui neisse mitte eriti nina toppida.»
«Dokumendid on täiesti korras. Võite nad rahumeeli üle anda. Las uurib. Kas või kodus. Just nimelt, las võtab koju kaasa ja tutvub põhjalikult.»
Orkester jäi vait.
«Nii et oleme kokku leppinud?» Navrotski andis mõista, et Krassavtsev võib ära minna.
Krassavtsev tõusis muiates püsti.
«Te olete siin koos Zimini tütrega, kui ma ei eksi?»
«Ei eksi. Võite anda dokumendid rahumeeli Ziminile isiklikuks kasutamiseks.»
Jura ja Ljuda tulid tagasi. Ljuda istus, kohendas kleiti, vaatas ringi.
«Noh, kuidas meeldib?» küsis Valentin Valentinovitš. «Väga!»
Ljuda oli restoranis esimest korda. Siia tulles oli ta elevil
350
ja kohmetu — talle tundus, et kohe puutub ta kokku elu ohtliku, keelatud, kuid ahvatleva poolega. Kui ema ja isa kuuleksid, et ta on siin, teeks see neile meelehärmi, aga ta tahtis ju vaadata, tahtis teada saada, mis see õieti on; saab teada, vaatab ära ja vahest ei tulegi enam siia. Siin pole midagi erilist — süüakse, juuakse, tantsitakse, juuakse ja süüakse väga häid asju, paremaid kui kodus, ja hoopis teistmoodi. Nii ta ausalt ütlebki: tahtis vaadata ja vaataski; isale ja emale on alati tähtis mõista motiive, ta seletabki neile motiive — oli huvitav vaadata. Tõsi, talle meeldib, et ka teda vaadatakse. See teema oli kodus käibel: Ljuda edvistas, teda pilgati sellepärast, papa ütles tihti: «Ljuda vahib end jälle samovarist.» Lõppude lõpuks

igaühel on ja peabki olema puudusi. Nii või teisiti, Ljuda jõudis mõttes nii iseenese kui vanematega kokkuleppele.
«Kas teil on orkestris tuttavaid?» küsis Valentin Valentinovitš.
«Seal on meie maja poiss Slavka Eldarov. Ta on väga andekas.»
«Võimeid tal on,» nõustus Jura suuremeelselt.
«Ei, ta on väga andekas!» vaidles Ljuda. «Aga neil on kodus ebameeldivusi, tema vanemad läksid lahku ja ta peab restoranis mängima.»
«See tuleb talle kasuks,» ütles Valentin Valentinovitš.
«Jah? Miks?»
«Seda on raske seletada ... Meenuvad banaalsed sõnad: viletsus karastab, iseloom kujuneb katsumuste tules ja muud seesugust. Kuid nendes kulunud ütlemistes peituvad tõed, mis iial ei vanane.»
«Nii et olgu tervitatud komplikatsioonid!» kuulutas Jura. «Aga kui neid ei ole?»
«Neid ei saa mitte olla,» vastas Valentin Valentinovitš, kes ilmselt ei soovinud seda juttu jätkata.
«Miks te ei tantsi?» küsis Ljuda.
«Ma ei oska.»
«Fokstrott on ju väga lihtne.»
«Mul on hilja õppida.»
«Teil? Kas te peate end vanaks?»
Valentin Valentinovitš naeratas:
«Rääkige parem, kuidas teil vabrikus läheb.»
«Seisan, kronomeeter käes, ja püüan tubli olla, seda enam, et ma olen inseneri tütar, aga töölised vaatavad mulle viltu: ma nähtavasti ei meeldi neile.»
«Kronometreerijaid ei armasta töölised kuskil,» ütles
351
Valentin Valentinovitš, «aga see, et te olete inseneri tütar... Kas teie isast ei peeta siis vabrikus lugu? Ta on ju suur spetsialist.»
«Just nimelt spetsialist, » haaras Jura sõnasabast, «kodanlik spetsialist, Inglismaal õppinud, töötas vabrikus juba enne revolutsiooni kapitalistidest peremeeste juures ja oli seega ka ise natuke kapitalist. Ljuda on kodanliku spetsialisti tütar. Meil kleebitakse nii meelsasti silte külge: intelligent, spetsialist... Mina olen näiteks dekadent, mul on dekadentlikud meeleolud. Keegi ei tea, miks või kuidas, ja keegi ei tea ka, mida see «dekadent» täpselt tähendab. Kujutan ette, mis siis sünniks, kui saadakse teada, et me istume restoranis ja tantsime veel fokstrotti ja tšarlstonit. Meid kuulutataks valgekaartlasteks.»
«Näed siis,» puhkes Valentin Valentinovitš naerma, «ja sina veel räägid, et sul ei ole komplikatsioone.»

6

Hooviväravasse tehtud jalgväraval seisis oma tavalises laisas poosis Vitka Burov, tõkestades läbipääsu ja ilmutamata kavatsust paigast liikuda.
Jura oli kuidagi Valentin Valentinovitši selja taha jäänud. Temal kukkus muide alati kõik loomulikult ja seega ka väärikalt välja.
«Noormees,» lausus Valentin Valentinovitš jahedalt,
«olge kena ja astuge kõrvale.»
«On teil ruumi vähe või?» Vitka jäi oma laiade õlgadega läbipääsu tõkestama.
«Jäta järele, Vitka!» kortsutas Ljuda kulmu. Tema Vitkat ei kartnud.
«Te kas astute kõrvale või aitan mina teil seda teha,» ütles Valentin Valentinovitš.
Vitka hakkas laisalt liikuma.

«Pühkige minema, teid pole mul praegu tarvis.»
«See kõlab juba arukamalt,» jättis Valentin Valentinovitš endale viimase sõna.
Hoovis pingil paistis veel üks kogu — see oli Nuuskur.
«Ma lähen siit, head ööd!» Jura sisenes oma trepikotta, jättes Valentin Valentinovitšile võimaluse Ljuda ukseni saata ja jääda siis silm silma vastu Vitka ja Nuuskuriga.
Navrotskiga oma trepikoja juures hüvasti jättes ütles Ljuda:
352
«Vitka hakkab jälle teie kallal norima.»
«Küll ma kuidagi toime tulen,» naeratas Valentin Valen-
tinovitš. «Kas te olete tänase õhtuga rahul?»
«Väga.»
«Mul on hea meel, et Jura meid tutvustas.»
«Jah, tänu talle.»
«Teie kodused ilmselt juba magavad.»
«Mul on omad võtmed.»
Navrotski riivas pilguga võtmeid, mis Ljuda oli käekotist välja võtnud.
«No mis seal ikka, head ööd, tervitage ema.»
Ljuda läks trepist üles, keeras ettevaatlikult lukuaugus võtit, avas ja sulges ukse tasakesi, võttis kingad jalast, läks sukis läbi pimeda koridori ja astus oma tuppa ...
Kostsid sammud, tema kannul astus tuppa Nikolai Lvo-vitš.
«Sa ei magagi, isa?»
«Ka sina ei maga.»
«Tahad teada, kus ma olin?»
«Palun.»
«Restoranis... Jah, jah, kujuta ette... Ja mulle meeldis seal: muusika, tants... Aga ma enam ei lähe, kui sa ei taha, ausõna.»
«Restoranides pole midagi kohutavat... Aga minu arvates käivad seal ainult spekulandid. Ja ehk on sul veel varavõitu ... Aga muidugi, kui sa tahad käia, ega keegi sind ei keela ... »
«Ei, isa, ma ju ütlesin sulle: ma ei lähe enam kordagi, kui sa ei taha.»
«Aga sa ometi läksid, tahtsid ja läksid, ja ei öelnud meile midagi... Muidugi, pärast tunnistasid küll üles, nii-öelda post factum, aitäh sellegi eest, et sa ei hakanud midagi välja mõtlema, see on väga hea... Aga meie ju ei teadnud, kus sa oled.»
«Ja sa ei heitnud minu pärast magama? Ja ema?»
«Sa veel küsid!»
«Ma mõtlesin, et te... Sain aru, et teen teile meelehärmi ... Aga kui ma oleksin teadnud, et te minu pärast ei maga ... »
Tuppa astus Olga Dmitrijevna.
«Tütreke, kuidas ma muretsesin, mida kõike kokku mõtlesin! Jumal tänatud, nüüd oled sa kodus! Ma panin juba riidesse, et sind otsima minna!»
Roosa ja õhetav Olga Dmitrijevna, hommikumantel sel-
353
jas, nägi välja värske ja nooruslik ning paistis rohkem Ljuda vanema õena kui emana: tal oli samasugune õrn nägu, samasugused kastanpruunid lokid, samasugused peened kulmukaared ja rohekad silmad.
«Aga, ema,» oskas Ljuda vaid ohata, «ma ei mõista, mida sa kartsid?»
See küsimus viis Olga Dmitrijevna segadusse. Ljuda taipas seda ja aitas ema välja, öeldes:
«Ma pole ju väike, ma ei karda kedagi — ei bandiite ega sulisid.»
«Aga mina kardan,» haaras Olga Dmitrijevna sõnasabast, «ma kardan meie hoovi, kardan Vitka Burovit. Ta on bandiit.»

«Muide, me just kohtusime temaga ja ta oli kukupai.» «Seda sellepärast, et ta oli õpetust saanud . .. Aga asi pole temas ... Kus sa olid?» «Ema, ma isale juba ütlesin.»
«Jah, mina olen informeeritud,» tähendas Nikolai Lvovitš.
«Aga luba mulle,» jätkas Ljuda, «et sa ei vihasta ega hakka minuga riidlema. Kas lubad? Noh, niisiis, ma olin restoranis, koos Jura ja tema sõbra Valentin Valentinovitšiga, sa tunned teda — seesama noormees, kes tookord hoovis Andrei ja Miša Poljakovi eest välja astus, mäletad?»
Olga Dmitrijevna heitis mehele kiire äreva pilgu, tema õrn nägu tõmbus roosaks. Nende perekonnas polnud kunagi riide ja tülisid, aga nüüd tundus talle, et Nikolai Lvovitš on pahane, pettunud ja mures. Otsustanud, et tema peab kõik enda peale võtma, ütles ta kuivalt:
«Jura kohta pole mul midagi öelda, teda me tunneme kümme aastat ja see ei tee teda paremaks, aga see noormees . . . Valentin Valentinovitš . . Muidugi, tookord käitus ta Andreiga igati väärikalt, kuid seda on tema üle otsustamiseks liiga vähe . . .»
«Aga mida on õieti vaja otsustada?» küsis Ljuda.
«Ma tahan öelda, et me ei tunne teda üldse.»
«Aga saa ometi aru, ema, ma ei saa olla tuttav ainult sinu ja isa sõpradega.»
«See on tõsi,» nõustus Olga Dmitrijevna, «aga sina alles jõudsid tutvuda ja võtsid kohe vastu kutse minna restorani. Igaühega ju restorani ei minda, eks ole? See kohustab millekski. Minna restorani peaaegu võõra inimesega ... »
354
«Ma ei läinud mitte temaga, vaid Juraga,» ütles Ljuda, tunnistades sisimas, et emal on mingil määral õigus.
«Jutt käib arvatavasti sellest noormehest, kes meie vabrikust kangaskaupu saab,» ütles Nikolai Lvovitš.
«Jah ... »
«Mulle ta ei meeldi,» ütles Nikolai Lvovitš. «Sa tead, et ma ütlen harva inimeste kohta midagi nii jäigalt, aga tema kohta ütlen ma jäigalt: ei meeldi.»
Ljuda vaatas isale otsa, kortsutas peenikesi kulme ja langetas pea:
«Veider . . . Muide, kui sa ei taha, et ma temaga kokku saan .. »
«Saad või mitte, see on sinu asi, ma ütlesin vaid välja oma arvamuse.»
Ljuda jätkas:
«Valentin Valentinovitš ei tähenda mulle mitte midagi . .. Aga ma ei mõista, mis lahti on, miks see asi nii üles puhutakse. Ausõna, midagi ei ole ju olnud . .. Aga see on kohutav, kui hakatakse keelama ... »
«Ma ei keela,» protesteeris Nikolai Lvovitš, «ma ütlesin, et ta mulle ei meeldi, võta seda arvesse ja vaata teda terasemalt .. .»
Ljuda puhkes naerma.
«Aga vaatamiseks peab ju kokku saama . .. Isa, ema, kallikesed, see kõik on suur jama, jumala eest! Ärge muretsege millegi pärast... Noh, käisin restoranis, vaatasin, tantsisin Juraga, proovisin nende toitu ... »
«Ja kuidas oli?» küsis Olga Dmitrijevna.
«Maitsev . . . Väga . . . Aga sinu pannkoogid on paremad,» lisas ta suuremeelselt.
Ljudal ei tulnud kaua und, ta sõelus mälus seda õhtut, tagasiteed, stseeni hoovis, kojutulekut. Restorani pärast ta endale etteheiteid ei teinud. Ta tahtis seal ära käia, see on tõsi. Ta läks sinna Juraga, keda tunneb sada viiskümmend aastat. Jura muretseb, mida koolis nüüd rääkima hakatakse, sest ta on argpüks, aga tema on sellest üle, jema pole midagi ühiskonnavastast teinud, ja ei tee ka, vastupidi, ta tahaks olla niisugune nagu kõik teised, aga tal ei kuku see kuidagi välja, teda peetakse võõraks, aga miks? Käib teistmoodi riides, on inseneri tütar. No tema end pakkuma ka ei lähe, ta ei saa ju riputada rinnale silti: tahan olla niisugune nagu kõik

teised! Ka Jura ei ole nii halb, nagu on tema maine koolis, pole ta mingi dekadent, tema viga on selles, et ta tahab välja
356
paista, aga tal pole tegelikult millegagi välja paista, Ja ausalt öeldes on Jura argpüks. See on peaasi. Just sellepärast tunneb Ljuda tema vastu põlgust, just sellepärast pole ta Ljudale kunagi meeldinud. Asjatult vihjasid tüdrukud tookord millelegi, see kõik ajab naerma. Ainuke, kes talle üldse kunagi tõesti on meeldinud, õigemini, võiks meeldida, kui Ljuda temale meeldiks, on Miša Poljakov. Ta on Jura otsene vastand. Aga Miša ei pööra talle mingit tähelepanu, vaid hoopis põlgab. Ja see põlgus on täiesti teenimatu. Mišal on lihtsalt niisugune iseloom, ta ei märka kunagi kedagi eraldi, teised on tema jaoks mass. Aga Ljuda ei ole m a s s. Igal juhul mitte tema jaoks ...
Nüüd siis Valentin Valentinovitš. Tal on päris ilus nägu ja tema arutlusteski on oma sisu, isegi salapärane sisu. Aga ta kannab lakk-kingi ja see ütleb mõndagi. Ja see, et tal on nii palju raha ja et ta seda restoranis nii lahtise käega raiskab, ei räägi samuti tema kasuks; nende peres ja nende tuttavatel nii palju raha ei ole, kuigi nad on igati väärikad inimesed. Aga vahest ei lubagi ta endale seda nii tihti, ja ta kostitas neid puhtast südamest, tal oli hea meel seda teha. Niisugune lai joon on muidugi natuke vanamoodne — et löön läbi kõik, mis hinge taga .:. Ja ta ort tõesti julge, see pole teeseldud. Ta ei kartnud Vitka Burovit, ei nüüd ega tookord, ja ka see on punkt tema kasuks ...
Ei, vanematel pole õigus. Neid võib muidugi mõista. Kardavad, et juhtub see. Aga nad kardavad asjatult, see võib juhtuda, aga ainult armastatud mehega, tema aga ei armasta kedagi, kuigi võiks ehk armuda Miša Pol-jakovisse.
Ema on vapustav argpüks, see on isegi võluv, sest ta ei teeskle kunagi. Mõnikord tundub Ljudale, et ema on tema tütar, mitte tema ei ole ema tütar... Ta kardab alati midagi, see on neist aegadest, kui ta kartis majakomiteed, kartis, et nende elamist piiratakse, võetakse tuba ära, kartis isa pärast, kartis, et varsti pole perele midagi süüa anda, aga hiljem, kui oli jälle saada jahu ja kõike muud, hakkas ema neid üle toitma, eriti Andrjušat, küpsetas muudkui pannkooke.
Ja ometi on tal vanematega vedanud, ta mõistab ja hindab seda. Ta lihtsalt on hakanud nägema rohkem, kui näeb ema, ta näeb ema ennast ja isa, seda, kuidas ta näiteks püüab perekonnas oma autoriteeti säilitada, manab ette sünge, ligipääsmatu ilme, varjab oma vapustavat
356
headust; ema ilmselt mõistab seda, isa on pjedestaalil, ta on seadusandlik võim, ema aga täidesaatev võini. Ka täna mängis ta seda osa. Kuidas ta neid küll armastab... Ja ta ei valmista neile meelehärmi, kuigi mõistab, et täna oli nende vahele tekkinud ületamatu vastuolu ... Mõelda vaid, nemad tahavad otsustada, kellega ta võib kohtuda ja kellega mitte, — nad on kord sellised parandamatud, usaldavad romantikud ...

Ka Ljuda vanemad ei maganud ... See polnud esimest korda, kui Ljuda hilja koju tuli', kuid ta oli neid alati ette hoiatanud, nad teadsid, kus ta on. Seekord oli ta kuidagi märkamatult kodunt välja läinud, ei öelnud midagi, ei tahtnud valetada, aga tõtt ka rääkida ei tahtnud. Juba see üksi oli nad endast välja viinud... Ja mitte asjata. Restoran .. . Lakk-kamassidega keigar .. . Muide, kuidas nemad ise olid tutvunud? Suvilas, Lianozovis, samuti juhuslikult, asjaarmastajate teatriõhtul ...
«Usu mind,» rääkis Olga Dmitrijevna, «ta on täiskasvanud tüdruk, me ei saa talle enam midagi keelata. Tuleb kasutada seda, et esialgu on meil veel õigus talle üht-teist lubada.»
«See on loogiline,» nõustus Nikolai Lvovitš, «tuleb päästa, mis veel päästa annab.»
«Siin pole midagi päästa, mu armas, usu mind, see kõik on nii noor ja lapselik . . . Aga restorani vastu olen ma küll. Noormees peab meile koju tulema, külas käima. Ainult nii saame

kuidagi mõjustada Ljudat, tema suhteid, me saame näha, kellega ta kokku puutub. Peale selle, kui see mees meil käib, püüan ma puhtnaiselikult avada tütre silmad nii tema enda kui tema puuduste suhtes ning pärast seda võib nalja heita, koos naerda . .. »
«See kõik on õige,» ütles Nikolai Lvovitš, «kuid mõistad sa, see noormees ei ärata minus usaldust. Ja ausalt öeldes olen ma mõneti kahevahel: ametialastei kaalutlustel ma ei tahaks, et ta meil külas käib. Kuid teisest küljest, kui keelata Ljudal suhtlemine inimesega, kes on mulle ametialaselt ebamugav, oleks see sama hea kui käskida tal käia kohtamas inimesega, kes on mulle ametialaselt mugav. Lähtekoht on mõlema hoiaku puhul võlts ja rumal.»
Olga Dmitrij evna kuulas oma meest vaimustusega, see on just see, mida ta temas nii hindas ja armastas. Muidugi,
357
mees ei sunni Ljudat kohtuma isale vajalike inimestega, ei otsi iial ka ise niisuguseid kohtumisi, ning selle arutluse käik oli Nikolai Lvovitšile nii omane.
«Sa liialdad, mu armas,» ütles Olga Dmitrijevna. «Sa pole talle tõepoolest midagi keelanud, sa ütlesid vaid välja oma arvamuse noormehe kohta, keda sina tunned rohkem kui tema. Ja Ljuda mõistis seda õigesti. Ma koguni mõtlen, et antud juhul on tema meist arukam. Sest mis on siis õieti juhtunud? Tegelikult mitte midagi. Jäi kauemaks tantsima, aga kas meie pole seda teinud? Ainult et tollal tantsiti suveaias, nüüd tantsitakse restoranis, ja ongi kõik.»
«Jah,» nõustus Nikolai Lvovitš, «sul on õigus, ja peaasi, ära sa ise muretse.»
Nikolai Lvovitš rahustas naist, aga ta ise ei rahunenud: miski selles loos oli talle vastukarva.

7

Sedasama teed tulid restoranist koju Miša ja Slavka.
Slavka jutustas orkestrist. Pillimeeste seas olevat võimekaid, koguni andekaid inimesi, näiteks kontrabassimängija on konservatooriumiharidusega mees, aga ta pole suutnud leida kohta tõelises orkestris, neid on piiratud arvul, ja ta on seetõttu sunnitud mängima restoranis, kus makstakse korralikult ja kus kukub üht-teist ka muusikat tellivatelt külalistelt.
Oma kiretu jutustusega oleks Slavka otsekui tahtnud rõhutada oma praeguste huvide primitiivsust, ta otsekui eraldas end sellest ülevast maailmast, kus elab Miša ja kus oli elanud tema, Slavka. Ta oli pioneer, kommunistlik noor, ja nüüd, olge lahked, on ta «Ermitaaži» restorani klaverimängija; ta mängib nepmanitele, aferistidele ja pillajatele fokstrotti, lõbustab neid, paneb nad heldima, aga peremees annab tasuta õhtusöögi, tõsi küll, ta ei anna sedasama mis külalistele, vaid seda, mis külalistest üle jääb.
«Mis mõtet on sellest tragöödiat teha,» ütles Miša'. «See on episood artisti biograafiast. Ära võta seda nii südamesse.»
«Inimene ei suuda ööpäevas kakskümmend neli tundi vaimustusest kiljuda,» väitis Slavka.
358
«See on ajutine juhutöö. Astud konservatooriumi, hakkad stipendiumi saama, ja kõik muutub. Muide, homme on vabriku klubis meie elav ajaleht. Vahest tuleksid saatma? Nagu varemalt?»
«Ei tea ... Mis kell?»
«Kell kuus. Restoranis pead olema kella üheksaks, vaidlusele võid mitte jääda, saadad esinemise ära ja lähed ininema.»
«Millest vaidlus tuleb?»
«Nepi mõjust noorusele.»
«Ja kuidas sellega võidelda?» lisas Slava teatud pilkega.
«Jah, ja kuidas sellega võidelda.»
«Ei tea ... kui proovi ei ole .. .»
«Kui sa ei tule, saadab Jaša Polonski,» otsustas Miša, «aga kui tuled, on minul hea meel. Ma jään sind ootama. Katsu tulla!»

Nad jõudsid maja ette.
Väravas seisis Vitka Burov.
«Tere!»
«Tere!»
«Tervist!» ütles Miša. Vitka ütles Slavkale: «Mine koju, Slavka, heida magama.» «Sa saadad mu magama? Ehk viid mu voodisse?» «Ma ütlen sulle heaga — lase jalga! Meil on temaga,» Vitka noogutas Miša poole, «omavaheline jutt.» Miša muigas:
«Slavka ei sega meid. Ega sa ei sega ju, Slavka? Ma palun sind väga, ära sekku meie intiimsesse kõnelusse. Mis sa tahad mulle öelda, Vitka?»
«Kui sa veel kord oma nina teiste asjadesse topid, saad kärna. Raks, ja otsad vette!»
Miša ütles Slavkale:
«Ja see jõhkard kannab suure kirjaniku nime! Muide, Vitka, miks sind hüütakse Alphonse Daudefks? Oled sa teda kunagi üldse lugenud?»
Vitka kergitas rusikat.
«Seda oled näinud?»
Slavka püüdis neid lahutada.
«Jätke jänele, poisid, mis te jamate!»
«Astu eemale! Muidu vajutan sulle ka!» karjus Vitka.
«Sa ju lubasid mitte vahele segada.» Miša lükkas Slavka kõrvale. «Lase meil rahulikult rääkida. Niisiis,
359
Vitja, olgu see sul teada: Alphonse Daudet oli suur prantsuse kirjanik. Aga prantslased, muide, paistavad silma viisakuse poolest.» .
Vitka tõstis rusika tema nina alla.
«Ma sulle näitan viisakust!»
Miša oli komsomoliaktivist, kuid ta oli A r b a t i poiss, selles majas üles kasvanud, teadis tänava seadusi ja kombeid. Ta haaras Vitkal käest kinni ja väänas seda. Vitka kiskus käe lahti ja tormas Mišale kallale. Vastuseks pandi talle jalg taha ja anti igati kvalifitseeritud lõuahaak. Vitka kukkus.
«Saad veel!»
Vitka ei võtnud seda hoiatust kuulda, tõusis püsti ja tormas jälle Mišale kallale, kuid nende vahel seisis juba Slavka.
«Poisid, jätke kohe järele!»
Vaevalt et Slavka vahelesegamine oleks Vitkale mõju avaldanud, kuid nurga tagant ilmus välja Navrotski. «Tere õhtust!»
Pingil mustendas endiselt Nuuskuri tume kogu. «Kas teil käib jälle tõsine jutt?» küsis Navrotski muheledes.
«Ei midagi erilist,» vastas Miša kuivalt. «Lähme, Slavka.»
«Head ööd!» ütles Navrotski. «Nägemist,» ütles Miša ümber pöördumata. Pöördus viisakas Slavka: «Kõike head!»
Navrotski mõõtis neid mõtliku pilguga ja küsis siis Vitkalt:
«Miks te omavahel ei sobi?»
«Mis see sinu asi on?»
«Kui jämedalt, kui jämedalt,» krimpsutas Navrotski nägu. «Niisiis kuula, Vitja: kui sa minuga veel nii räägid, teen ma sinust hakkliha, kas mõistad?»
Seda ei öelnud enam klanitud ärimees, vaid mingi hoopis teine inimene.
Ka Nuuskur kuulis seda. Navrotski oli lausunud oma ähvarduse piisavalt valjusti.
360

8

Vabriku klubi oli tuubil täis, eesriide tagant kostis sagimist — osalised valmistusid esinemiseks. Varsti algab aga Slava pole tulnud, täheldas Miša mõru meelega
Eesriie avanes. Jaša Polonski hakkas klaveril mängima elava ajalehe marssi — veidrat segu revolutsioonilauludest, valssidest, vanadest romanssidest ja operetiviisidest.
Selle omapärase, kuid küllalt valju muusika saatel marssis elava ajalehe rivi, valgete pluusidega ning mustade pükste ja seelikutega poisid ja tüdrukud, laval ringi ja deklameeris sissejuhatust:
Meie, lehekirjutajad, pole lauljad, luuletajad. Nüüd eesriide avame: maailm astub lavale. Kuis Maroko? Must kui moka! Mis me ligiduses lokkab, kuidas Prantsusmaal on lood, kuidas möödus ekskursioon?
Mis Arbatil uut on meil?
Kuis on ilm Itaalia teil?
Mis on külas head — eks nõnda
näete maailma ja mõnda!*
Koor lõpetas, rivi jäi seisma, sellest astus välja Ljuda Ziminaks grimeeritud tüdruk, põimis sõrmed kokku, sirutas käed ette ja hakkas õlgu kehitades laulma:
Olen alpus, trullallaa, ütlen teile näkku: silmatsirkust vajan ma, töö eest lähen pakku.
Päisel päeval on nii hea silmi volksutada, nii et armud üle pea, öösiti ei maga.
Päevikusse kirjutan luuletusi sala;
Paul de Cocque ja Maupassant — see on minu ala!
* Need ja järgnevadki värsid kirjutas kahekümnendatel aastatel Moskva koolipoiss, Lepešinski-nimelise kooli õpilane Jaša Polonski. Ta hukkus rindel Suure Isamaasõja ajal. Autori märkus.
361

Tüdruk astus kõrvale. Rivist marssis välja poiss, kes oli riides nagu Jura: seljas sametist tolstovka valge ristlipsuga;
Vaevalt hämardub maailm —
kirglikult mind ootab film.
Mary Pickford, Harry Piel
autos kihutavad siin.
Hüppab masinasse tee mant
Douglas Fairbanks, mees kui teemant.
Ah, nüüd hoidke kinni mind!
On vast elu — tuli, ind!
Mis on kool, mul meelest läks,
laske ainult kinno, eks!
Poiss   läks tüdruku kõrvale.   Rivist astus   välja   Vitka Burovi moodi volask ja laulis bassihäälega:
Hei, hoia alt! Kao käbedalt! Siin uljalt mina käin, püsti nina! Mul nimeks laiskus! Kõik ajan raiskul Mu ramm käib üle tšempionidest.
Ma kõikjal nuusin, poen ja praalin, löön kildudeks kõik aknaklaasid. Pean vaenlasteks paipoisse ma. Teid kutsun sõtta endaga!
Ilmus poiss, kes oli grimeeritud Miša sõbraks Genkaks: tal oli seljas luitunud sõduripluus ja jalas viltusõtkutud saabastesse topitud lapitud püksid. Käes hoidis ta tohutu suurt luuda.
Ma olen, olen tšempion!
Ja meid on kokku leegion.
Need muidusööjad päevad-ööd
ei lase meilgi teha tööd.

Luud, me turjalt
pühi nad
kurjalt!
Tšempion peksab luuaga Preilit, Keigarit ja Huligaani — need kukuvad tema hoopide all maha; rivi kaob marsisammul lava taha. Nende kannul koigerdavad phki-des ja oiates Keigar, Preili ja Huligaan.
Pärast seda tulid stseenid rahvusvahelisest elust, vabriku- ja koolielust. Vaadates tänapäevasel ekraanil dokumentaalkaadreid kahekümnendate aastate elavast ajalehest, mida tunti nime all «Sinine pluus», peab kaasaegne
362
vaataja neid naiivseteks. Neil aastatel kujutasid nad endast uue kultuuri võrseid; see oli massiline tegevus, oma aja laps, mis köitis vaatajaid. Lavale astus Miša.
«Elav ajaleht näitas meile tegelaskujusid, kelles võib näha nepi laostavat mõju: huligaani, keigarit ja preilit, jslep on endaga kaasa toonud veel teisigi negatiivseid nähtusi. Kuidas nende vastu võidelda — see ongi meie tänase vaidluse aine. Kes tahab esineda?»
Tõusis püsti Genka, riides just nii, nagu teda äsja oli kujutatud: luitunud sõduripluus seljas ja viltusõtkutud saabastesse topitud lapitud püksid jalas.
«Meie peamised vaenlased on labasus ja väikekodanlus. Kantakse ristlipse, kaelasidemeid, võcksukki, lõhnaõli hais käib üle pea. Kellel niisuguseid dekoratsioone vaja on?»
«Millega see kaelaside sind segab?» küsis Jaša Polonski. «Kael tuleb päikesekiirte jaoks vabaks teha, aga mitte käia ringi nagu koer, rihm kaelas.» «Aga võrksukad?»
«Milleks neid tarvis on?» hüüdis Genka. «Selleks, et mõni roiskverega kodanlik värdjas võiks tantsupeol «võluvat naisejalga» imetleda.»
«Kas sina oled tantsimise vastu?»
«Teadus on tõestanud selle kahjulikkust.»
«Kust sa seda oled välja lugenud?»
«Võin ka sulle lugeda anda. Aga mõningad elemendid nõksutavad ikka veel jalgu. Tantsimine levitab väikekodanlikku meelelaadi. Teietatakse, öeldakse «vabandust», «andke andeks», «pardon» — see kõik on roiskuv intelligents. Ma nägin ise pealt, kuidas üks kommunistlik noor neiule palitu selga aitas. Milleks? Selleks, et rõhutada neiu võrdsusetust? Neiu ju talle mantlit seiga ei aidanud.»
«Kas tahad, et sulle aidataks?»
«Aga kui neil on armastus?»
«Kas armastus seisneb mantli selgaaitamises? Ma ei eita armastust... »
«Tänan sind, heategija!»
«... Aga ainult ühise idee taustal...»
Saalis hakkas noor hele hääl laulma tšastuškat:
Kellukad jäid kahte kaarde. Süda hakkas kappama. Ärge armuge komnoorde — tüütusega tapab ta!
363
«Genka, see käib sinu kohta.»
Lavale ilmus rünnakrühmlase vormis Zina Kruglova: kaitsevärvi pluusi ja seelikuga, lai rihm vööl, portupee üle õla.
«Meest nimetatakse meheks sellepärast, et ta on mehelik.»
«Vett nimetatakse veeks sellepärast, et ta on vesine,» torkas Jaša Polonski.
«Sellepärast,» jätkas Zina, «pole selles midagi alandavat, kui noormees neiule palitu selga aitab, see on lihtsalt viisakus.»
«Naist nimetatakse naiseks sellepärast, et ta on naiselik,» ei jätnud Jaša.
«Just! Miks peab tingimata saabastega käima, mina eelistan kingi... »
«On mugavam tantsida?»

«Kas või! Me tantsime ikka, hoolimata sellest, kas Genka seda lubab või ei.» Lavale ilmus Jura.
«Minu tänusõnad Jaša Polonskile selle eest, et sain olla talle prototüübiks, andsin ainet tema rikkale fantaasiale ja sädelevale muusale, ning ma olen selle üle uhke. Kuid veel enam olen tänu võlgu Genkale: tema pani igale i-le täpi peale. Mida ta tahab? Standardit! Toppida kõik ühe mütsi alla: riietuge ühtemoodi, lõbutsege ühtemoodi, mõelge ühtemoodi! Aga näiteks mina ei taha. Tahan olla mina ise. Ja kannan lipsu edasi. Nägemist!»
«Me ei taha standardit,» ütles Miša, «aga ei tohi mõelda ainult iseenesele, oma välimusele, karjäärile, heaolule. Asi pole selles, et sa kannad lipsu, vaid selles, et see lips on sulle asendanud kõik muu.»
«Ta on lipsustunud!» hüüdis Jaša.
Käe tõstis Saša Pankratov.
«Mina tahan rääkida huligaanidest. Mõned neist vehivad pussiga.»
«Käib see minu kohta?» muigas Vitka Burov.
«Jah, sinu kohta. Sa ropendad. Kasutad inetuid sõnu.»
«Ja sina oled kuulnud? Oled kuulnud, kuidas ma vannun?»
«Olen.»
«Kuidas? Korda!»
«Sa tead ise, kuidas. Ma kordan sulle pärast.»
«Ka mina olen kuulnud ... Mina ka!» hüüti saalist.
«Mis te siis kuulate,» nähvas Vitka.
364
Zina Kruglova ütles: - , .-,
«Vähe sellest, et Burov huligaanitseb ise, ta meelitab ka alaealisi huligaanitsema.»
«Seda tuleb arutada näitlikus kohtus,» kuulutas Genka.
«On sul selleks õigus?»
«On. Kool vastutab meie maja eest.»
«Oi kui kole,» muigas Vitka, rahul, et oli sattunud tähelepanu keskpunkti. «Millal siis hakkate arutama?»
«Ei me unusta teatamast,» lubas Miša. «Ära muretse, küll me sinuga toime tuleme. Pea see igaks juhuks meeles. Niisiis, ettepanekud?»
«Võidelda otsustavalt väikekodanluse, labasuse ja filister 1 use vastu,» pakkus Genka.
«Liiga üldine. Tee konkreetsemalt.»
«Keelata kaelasidemed, ristlipsud, võrksukad, lõhnaõlid.»
«Aga odekolonn?» küsis Jaša. «Niisamuti.»
«Odekolonn pole luksus, vaid hügieenitarve.» «Selle loosungi on välja mõelnud erajuuksurid.» «Kes on Genka ettepaneku poolt?» küsis Miša. Käe tõstis ainult Genka.
«Milliseid ettepanekuid veel on?» «Tantsupeod ära keelata!» kuulutas Genka. «Mul on teistsugune ettepanek,» ütles Zina Kruglova. «Tantse lubada, välja arvatud tšarlston ja fokstrott.» «Miks nii?»
«Fokstrotis Hibutakse.» «Mis sa siis liibud!»
'«See on kodanlik tants,» käis Zina peale, «ja keegi ei tea, kuidas seda õieti tantsitakse, ja nii käibki üks töller-damine ja eputamine.»
Seesama noor hele tütarlapsehääl hüüdis saalist:
«Kas rahvatantse võib tantsida?»
«Aga trepakki?»
«Mina isiklikult pooldan lesginkat, kuid tantsu vaheaegadel jään mõnikord mõttesse: mille nimel ma elan ja töötan.»
365

9

Vaidlus vaid tõstis Vitka Burovit iseenda silmis — temast oli saanud seal ju keskne kuju. Ta oligi klubisse läinud arvestusega, et temast seal rääkima ha-katakse, ja kui ei hakata, viskab ta mõne vembu, mis neid rääkima paneb.

Vitka istus hoovis oma tavalises lõdvas poosis tühjal puust kastil esimese korpuse taga kitsas käigus, mis jäi maja seina ja plangu vahele. Sealsamas olid asfaldil kohad sisse võtnud Mahker, Furgoon ja Orav. Pasteet pidas nurga peal valvet. Oli hommikune, mitte just varajane aeg — kell hakkas kümme saama. Oli pühapäev.

Pasteet viipas käega — kõik on korras.

Vitka tõusis laisalt püsti, ringutas, koguni haigutas, tõstis Orava üles, tüdruk ronis talle õlgadele ja lipsas õhuaknast sisse.

Vitka istus tagasi kastile, võttis endise poosi. Mahker ja Furgoon ei olnud teinud ühtki liigutust, Pasteet oli oma postil. Kõik oli toimunud välkkiirelt, keegi polnud midagi märganud— hoovi tagumises umbsopis ei käinud kedagi, maja tagaseinas polnud ei uksi ega trepikodasid, nende ees oli vaid lage tellissein.

Orav jõudis «Arsi» kino tühja fuajeesse.

Seintel rippusid kuulutused, reklaamlehed, pildid kinofilmidest.

Seina ääres seisis kumera klaasiga kaetud puhvetilett. Orav paotas ust. Kriiksatusest ta ei hoolinud — kino on väljastpoolt lukus, see on kontrollitud.

Ta võttis letilt neli pudelit limonaadi, kooke, kompvekke, võileibu, ladus kõik kotti, läks akna juurde tagasi ja kriipis klaasi.

Vitka tõusis jälle niisama pikkamisi püsti, sirutas käe, võttis koti ja aitas Oraval aknast välja ronida. Orav kahmas koti ja kadus tagauksest sisse.

Poisid läksid ümber korpuse, jõudsid eeshoovi, kus mängisid lapsed, ja läksid tuletõrjeredeli juurde.

Raudvarbade abil seina külge kinnitatud kitsas metall-redel algas teiselt korruselt ja ulatus kaheksakorruseli-maja katuseni. Katuse juures olid varvad lahti tulnud, redeli ots õõtsus.

Vitka istus redeli alumisele pulgale.

«Kuhu sa ronid, kas sul mujal ruumi ei ole?» pahandas kojanaine.

366

Istuda ka ei või?»

«Ei või, roni alla.»

Vitka vedas ninaga õhku:

«Mul on hapnikku tarvis, hapnikust jääb puudu,» Ta ronis veel kaks pulka kõrgemale ja vedas jälle ninaga. «Hea hapnik, esimest sorti.»

«Pill tuleb pika ilu peale, Vitja.»

Kojanaine läks oma luuaga minema. Vitka muigas — ta oli saanud, mis tahtis: kõik nägid, et ta istub redelil ja järelikult ei või tal puhvetiga mingit pistmist olla. Tal oli vaja alibit, mida ta sõnas ei tundnud, aga teadis, mida see endast kujutab.

Mahker, Pasteet ja Furgoon vaatasid, pea kuklas, kuidas Vitka redelit mööda üles ronib.

Neljandale korrusele jõudnud, küünitas Vitka kõrvale ja vaatas avatud aknast sisse. Peegli ees istus Olga Dmitrijevna, hommikumantel seljas ja käterätt ümber pea.

Vitka silmitses teda muheledes.

Olga Dmitrijevna vaatas üle õla ja karjatas kohkunult. Vitka tegi koleda näo pähe.

Olga Dmitrijevna hüppas tumbalt püsti, sulges akna ja tõmbas kardina ette.

Rahul oma vembuga, vaatas Vitka alla, et näha, missugust muljet ta oli lastele avaldanud, kui nägi hoovis luusimas Nuuskurit.

«Kus Orav on?» küsis Nuuskur Mahkrilt.

«Ei tea.»

Vitka ronis alla, hüppas redelilt maha. «Mis sul hakkas?»

«Ja sul?»
«Keri siit minema!»
«Sa oled üksi, Vitka, aga mina ei ole üksi.» «Sinu omadega pole mul asja, aga minu omad jäta rahule.»
«Sa veel näed!» ähvardas Nuuskur ja läks hoovist minema.
Vitka ronis jälle redelit mööda üles. Hädaohtlikult var-val kõõludes upitas ta end aknani, võttis akna vahelt purgi, torkas sõrme sinna sisse, kahmas keedist ja pistis suhu.
Teised väljendasid hõisates ja naerdes oma vaimustust. Järgmisest aknast, korrus kõrgemal, nägi Vitka suudlevat paarikest.
«Mis sa teed, naabrimees?»
367
Paarike vaatas ümber, neiu lipsas toast välja. Järgmise korruse aknast paistis, kuidas vuntsidega onu hammustab laua taga suurt pekikäntsakat. «Anna mulle ka!»
Vunts jättis mälumise ja jõllitas Vitkale jahmunult otsa.
Niimoodi meelt lahutades jõudis Vitka redelist üles. Selle ots ei ulatunud katuseni, mõlemad varvad olid katki.
Ees seisis operatsiooni kõige ohtlikum osa.
Vitka andis hoogu, kiigutas redeli katusele lähemale, ja kui selle tipp katust puudutas, sirutas ta end välja, haaras veerennist kinni ning vinnas end tugeva tõmbega katusele, hoides redelit algul jalgade ja siis kätega paigal.
Katusele pikali heitnud, hüüdis ta alla:
«Laske käia!»
Mahker ronis kähku ja osavalt üles nagu ahv. Tema järel hakkas tulema Furgoon, surm silme ees. Redeli keskpaika jõudnud, peatus ta ja vaatas alla. «Vaata mulle otsa!» hüüdis Vitka.
Furgoon hakkas jälle kohmakalt ronima. Vitka ulatas talle käe ja tõmbas ta katusele. Kui Pasteet oli hetkegi kõhklemata üles jõudnud, laskis Vitka redeli lahti.
Teised vahtisid nende ronimist alt kadedusega pealt. Vitka auahnus oli rahuldatud ja ta hüüdis alla:
«Tervist!»
Ta läks läbi pööninguakna pööningule, ronis üle sarikate ja talade, lükkas uksel riivi eest. Tagatrepi mademel istus Orav, kott kaasas.
«Istun juba tund aega!»
Vitka laskis ta pööningule ja lükkas riivi tagasi. ... Kogu kamp istus katusel.
Vitka võttis kotist välja limonaadipudelid, koogid, võileivad, pani kõrvale kaks avamata purki klaaskompvekki-dega.
«Need on Krimmi jaoks.»
Ta ronis jälle läbi akna pööningule ja peitis purgid väikesesse vineeri ja laudadega varjatud panipaika. Põrandal vedelesid madrats ja tekiräbal, laudseintel rippus Krimmi vaadetega postkaarte.
Ta läks katusele tagasi, avas limonaadipudelid, jagas välja koogid ja kompvekid.
«Pistke! Krimmi sõites sööme lõunat restoranvagunist
«Mis asi see restoranvagun on?»
«See on vagun, kus on lauad nagu restoranis. Rong
368
sõidab, rattad kõlksuvad, sina aga vohmid süüa, kelner toob, tnis tellid, ja võid tellida, mida tahad,» kirjeldas Vitka eelseisvat Krimmi-sõitu. «Sööd ära ja lähed läbi tamburite vagunist vagunisse oma kohale tagasi, kõik sõidu peal. Kui oma vagunisse jõuad, keerad magama, iga-ühel on oma riiul, seda nimetatakse platskaardiks. Kui und ei ole, vaatad aknast välja. Peaasi on raha teha.»

«Aga kuidas me seda raha teeme?» küsis Furgoon.
«Kes lubas sul niisuguseid küsimusi esitada?»
Furgoon jäi kohkunult vait.
«Kes lubas, küsin ma? Või kes sind utsitas? Kes saatis? Kes? Miša Poljakov? Ilu-Saška? Ütle?! Või muidu viskan katuselt alla. Raks, ja otsad vette!»
«Ta niisama küsis,» astus Mahker teise eest välja.
«Lõuad! Kui keegi Krimmi koha pealt suud pruugib, kisun pea otsast!»
«Mis siin pruukida,» vaidles Mahker. «Kas sa arvad, et ei teata? Küll teatakse.»
«Kuskohast? Kes rääkis?»
«Jäta järele! Kui palju sa ise oled rääkinud: Krimm ja Krimm.»
«Kas Krimmis on tore?» küsis Orav, et tüli ära hoida.
Pasteet toetas tema naiivset diplomaatiat.
«Ta veel küsib! Kõik sõidavad Krimmi. Kui oleks halb, ei siis sõidetaks. Seal on igal pool meri.»
«Seda nimetatakse üleliiduliseks ravilaks,» lisas Mah-ker.
Vitka heitis selili, seadis näo päikese kätte ja ütles unistavalt:
«Krimm on kõige parem koht. Meri on muidugi mõista aasta ringi soe, kui tahad, supled, kui tahad, päevitad. Puuvilja saab poolmuidu: düšess-pirnid, viinamari «Daami sõrmed», aprikoosid — kõik kopikas naela eest. Sõidame Livaadiasse, seal on loss, kus elas tsaar Nikolai. Jalta... Peaasi, kindel paber peab olema, muidu tõstetakse meid rongist kotipoiste pähe maha.»
«Mis paber?» küsis Furgoon.
«No on loll,» puhkes Pasteet naerma, «paber, see tähendab dokument.»
«Dokument tuleb niisugune,» ütles Vitka. «Me oleme ekskursioon, teie olete õpilased, mina grupijuht. Paneme pitsati alla ja kõik on korras.»
«Aga kust me pitsati võtame?» küsis naiivne Furgoon jälle.
369
Vitka tõusis püsti ja vaatas Furgoonile ainiti otsa. Mahker astus jälle sõbra kaitseks välja: «Ta küsis niisama ... Ise näed, et ta on veel lollike, ei taipa midagi.»
Vitka ähvardas Furgooni sõrmega.
«Uudishimu teeb ruttu vanaks. Ära topi oma nina vahele, see asi aetakse sinu eest korda.»
Ta jäi vait ja kuulatas: keegi tõmbas pööningu ust.
Vitka andis märku vaikselt istuda, läks pööningule, hiilis ukse juurde ja kuulatas.
Ukse taga räägiti. Vitka tundis ära Miša ja Genka hääled.
«... Keegi on ukse lukku pannud. Majavalitseja või...» «... Lukku ei ole, uks on seestpoolt kinni... » «... Lähme hoovist... »
Oli kuulda, kuidas nad trepist alla läksid. Vitka tuli katusele tagasi ja heitis selili. «Miša ja Genka. Jalga lasid ... »

10

Miša ja Genka tulid hoovi tagasi ja läksid tuletõrjeredeli juurde.
Miša riputas kokkukeritud juhtme kaela, kinnitas vöö külge kimbu isolaatoreid ja hakkas redelit mööda üles ronima. Talle järgnes Genka, käes kaks teivast.
Nende ronimise katkestas sassis juustega naine, kes ilmus aknale, purk käes:
«Huligaanid! Varganäod!» karjus naine, pöörates end igasse külge ja näidates majaelanikele purki. «Pool purki moosi on nahka pannud.»
Miša vaatas talle jahmunult otsa.
«Meie pole teie moosi puutunud.»
Teise akna peal vangutas traksidega mees etteheitvalt pead:

«Häbi, Miša, ise veel kommunistlik noor! Ja sina ka, Genka! Seda poleks küll oodanud.»
«Meie pole mingit moosi näinudki,» hüüdis Genka.
«Huligaanid! Päevavargad!» tänitas naine.
«Mis mops see oli?» küsis Miša.
«Küsib veel! Vaarikamoos.»
«Vabandage, aga meie vaarikamoosi ei söö.»
370
Poisid ronisid edasi.
«Esimeste raadioamatööride katsumused,» ütles Miša. «Sinusugused sillutavad teed tulevikku.»
«Ainult see teadmine aitabki mul vaimu värske hoida,» vastas Genka teibaid tirides.
Kaheksandal korrusel pistis punapäine töölisfakulteedi õpilane pea aknast välja ja pilgutas silma: . .
«Kas raadiojänesed?»
«Me oleme registreeritud.»
«Hakkate katust lõhkuma? See on ju minu kohal.»
«Me ei puutugi katust,» rahustas teda Genka.
Miša tegi sedasama, mida oli teinud Vitka: kõigutas redeli otsa, ronis katusele ja hoidis redelit paigal.
Genka andis teibad tema kätte ja ronis samuti katusele.
Nad ei imestanud Vitka kampa siin nähes: omal ajal olid ka nemad katusel päevitamas käinud. Aga see oli vaenulik kamp. Ja see pidu ... Kust küll niisugused road? Varastatud, selles ei saanud olla mingit kahtlust.
Miša ei tahtnud siin katusel tüli norima hakata. Polnud õige koht.
Kuid nagu alati, ei suutnud Genka end pidada: «Jõukalt elate!»
«Elame, ja mis siis?» vastas Vitka, rüübates pudelikaelast rahulikult sitrojooki. «On kade meel või?»
«Küllap vist,» vastas Genka teivast korstna külge kinnitades.
Miša vedas antenni, aga tal tee peal ees lamav Vitka ei liigutanudki ennast. Miša astus temast üle. Vitka muigas.
Veendunud, et juhe ripub hästi, kahe akna vahel, läksid Miša ja Genka pööninguakna kaudu pööningule, ronisid talade ja sarikate vahelt läbi ja jõudsid pööningu ukse juurde.
«Kus on ikka võõrastemaja sisse seadnud,» ütles Genka ja lükkas riivi eest. «Varastab ise,» ütles ta koos Mišaga trepist alla minnes, «ja õpetab ka väiksemaid. Säh sulle vaidlust! Tema aevastab meie vaidluse peale. Ta tuleks isoleerida. Meie kooli õpilased võtavad osa vargustest, meie näeme seda, aga ei tee väljagi, pigistame silmad kinni. Aga kui nad tõelise kuriteoga vahele jäävad?»
Hoovi jõudnud, tõmbasid nad katuselt alla rippuva juhtme pingule.
Aknast vaatas välja Slavka.
372

«Tule meile, kohe hakkame kuulama,» ütles Genka.
«Hea küll!»
Valisuksest tuli Valentin Valentinovitš Navrotski.: Seekord ei olnud tal seljas hele ülikond, vaid tumesinine, bostonist.
«Tere, Miša!»
«Guten Tag!» vastas Miša.
Navrotski tegi näo, nagu poleks pilget märganudki. «Panete raadiot üles?» «Üritame,» vastas Genka.
Miša silmitses Navrotskit pingsalt ja uurivalt.

Navrotski vastas talle samasuguse pilguga. Mõnda aega vaatasid nad vaikides teineteisele otsa. Siis ütles Navrotski:
«Kominterni raadiojaam alustab varsti saateid. Ajalehed vähemalt kirjutavad nii.» Miša vaikis.
«Muide,» jätkas Navrotski, «kas te katusel üht vaenlast ka kohtasite?»
«Mis vaenlast?»
«Seda ... kuidas ta nimi nüüd oligi. .. Alphonse Dau-det'd, nii teda vist kutsutakse.»
«Tema nimi on Viktor Burov,» vastas Miša mornilt.
«Võimalik. Just enne teid ronis ta koos oma aktsiaseltsiga katusele.»
«Pööning on tema alaline elukoht. Ta ööbib ka seal,» ütles Genka.
«Mind hämmastab,» ütles. Navrotski, «et ta nii kergelt pääses. Vehkis pussiga, peeti tund aega miilitsas kinni ja lasti lahti.»
«Ta pole ju kedagi tapnud,» väitis Miša.
«Aga katse oli.»
Navrotskil oli õigus, aga Miša ei tahtnud temaga nõustuda.
«Minu arvates oli see ainult katse oma noaga kelkida.» Navrotski puhkes naerma.
«Tuleb välja, et ta on kiidukukk, sellepärast teda siis kutsutaksegi Alphonse Daudefks. Aga teate, täna ta kelgib noaga, homme laseb selle käiku. «Laste Sõbra» ühingus puutume taoliste situatsioonidega tihti kokku — üks lurjus rikub kümme last ära: ka nemad soetavad endale noad.»
«Seda me ei luba tal teha,» ütles Genka, «küll me tast kuidagi jagu saame. On saadud hullematestki.»
373
«Muide,» ütles Navrotski, «ühel minu sõbral on itaalia detektorvastuvõtja. Teie ehitasite enda oma arvatavasti ise?»
«Ise,» kinnitas Genka.
«No vaata, aga too on tõeline, vabrikus tehtud, neid toodetakse Itaalias. Kui tahate, ma võin selle teile laenuks küsida, saate kuulata ja võib-olla midagi üle võtta.»
«Tänan, me proovime enda oma,» vastas Miša.
«Palju edu,» ütles Navrotski.

11

Seesama kummut, kaetud pitsiga ääristatud valge linikuga, kandiline peegel, nurgas roheline kaunistus, niidi-rull, pikk nõel sisse pistetud, vanaaegsed ovaalsetes raamides fotod, fotograafide nimed kuldtrükis peal. Selles toas on väga vähe muutunud. Ainult voodi asemel, millel kõrgus patjade mägi, on kaks kitsast koikut — üks eesriide taga, tädi oma, teine Genka oma. Nurgas väikesel laual on detektorraadio, mitu punti peenikest, valge isolatsioon-kattega juhet, kruvisid, mutreid ja kruvikeeraja.
Genka ühendas antenni raadioga, pani kõrvaklapid pähe ja püüdis nõelaotsaga ettevaatlikult kristalli puudutades mõnd jaama tabada. Kõrvaklappides sisises, ragises ja vilistas.
Genka pani kõrvaklapid klaasi. Läbi ragina ja vilina kostis kauge tuhm hääl:
«Pariisist teatatakse: Painleve—Briand'i—Caillaux' valitsus tõstis saadikutekojas üles usalduse probleemi.»
«Noh?» küsis Genka juubeldades.
«Vägev!»
«Kihvt!»
Kuid jälle kostis raginat, vilinat, kärinat, suminat...
«Pole midagi,» ütles Genka, «küll hakkab niisama hästi töötama kui itaalia oma.»
«Aga oled sa seda itaalia oma näinud?» küsis Slavka.

«Üks tüüp, Valentin Valentinovitš, siin rääkis, isegi pakkus seda. Sa ütlesid ilmaasjata ära, Miša. Oleks nep-manist vähemalt kasu olnud.»
«Ta pole nepman, vaid varustusagent.»
«Ükstakõik!   Sa vaata ta ülikonda, lipsu, lakk-kingi.»
«Sa oled tahumatu ja primitiivne sotsioloog, sulle on välimus klassikuuluvuse põhiline tunnus.»
374
«Veel rohkemgi!» haaras Genka sõnasabast. «See on tema psühholoogia tunnus. Mees, kes õhutab lakk-kingade kultust, on tühi nagu trumm.»
«Ka viltutallatud kingad võivad kultuseks saada.»
«Mul lihtsalt ei ole teisi.»
«Võib-olla Valentin Valentinovitš ei olegi nii paha. Tookord Vitka ja soome pussiga, mõni teine oleks kartnud sekkuda, aga tema tuli õue ja ütles tõtt.»
«Seda küll,» nõustus Miša, «aga ikkagi — sile, magus, seltskondlik...»«
«Ta on ärimees ja peabki seltskondlik olema.»
«Zimin käskis tema vaguni kinni pidada, aga Krassavt-sev saatis ära. Pärast nägin ma neid restoranis. Mis selle mahhinatsiooni taga on?»
«Ta annab Krassavtsevile altkäemaksu, meelehead, ja see saadab tema kauba kiiremini ära,» seletas Slavka.
«Küll sa räägid sellest rahulikult... »
«Mis ma siis pean tegema? Soiguma, nutma, tuhka pähe puistama? Ainult pime ei näe, mis siin sünnib. Ahnit-setakse, nööritakse, varastatakse, antakse pistist, võetakse pistist. Mis mul Navrotskist ja Krassavtsevist, kui neid on tuhandeid.»
«Sa paned liiga vara relvad maha.»
«Ma näen lihtsalt natuke rohkem. Mul on teine vaatenurk.»
«Orkestripoodiumilt.» «Sa tahad mind solvata?»
«Ma tahan lihtsalt öelda, et restoran ei ole elu vaatlemiseks kes teab kui kõrge koht.»
«Sul jääb veel öelda, et ma olen mandunud intelligent.»
«Ära pane mulle sõnu suhu,» vaidles Miša vastu. «Ma oskan öelda ka omast peast... » «Eks ütle siis!»
«Ütlen ka. Isiklikud äpardused ei tohi saada baromeetriks, kogu inimkonna elu mõõdupuuks. Sinu käsi käib praegu kehvasti, sul on raske. Aga see ei tähenda veel, et on saabunud ülemaailmne veeuputus. See pole veel tulnud. Sa näed nepmaneid, aferiste, altkäemaksuvõtjaid, kuid elu ei piirdu ainult «Ermitaaži» restoraniga. Ja kui käputäis, just nimelt käputäis parasiite varastab riiki, röövib ja toimetab kõrvale rahva vara, ei ole see sulle ometi ükskõik.»
See jutuajamine   oleks   toimunud   varem või hiljem, ta
375
oli lihtsalt edasi lükkunud. Ja ikkagi ütles Genka lepitavalt:
«Minu meelest ei ole teil kummalgi õigus. Sina, Slavka, oled kahtlemata subjektiivne. Nep on ajutine nähtus ja hii üldistada ei tohi. Teisest küljest, nende sahkerdamise pärast pead murda ka ei tasu. Meie nende äriasju ei mõista ja on inimesi, kes neid mõistavad meietagi. Meil on oma ülesanded ja kohustused, aga ma ütlen otse välja: me kaldume neist kõrvale. Jura ja Ljuda kolavad mööda restorane — kas nende koht on nõukogude koolis? Aga meie vaikime, me ei tee sellest välja. Vitka Burov laostab meie kooli õpilasi, pange tähele, veel alaealisi, aga meie ei tee sellest välja ja vaikime jälle.»
«Neil Vitkaga on huvitav,» ütles Slava, «ta on nad Krimmiga ära võlunud.»
«Ah nii? Sellel Vitkal on niisiis romantika ja meil igav proosa. Tahtsid seda öelda?»
«Just nimelt seda,» kinnitas Slavka.
«No tead ... Vitka kaitsmine ... »

«Mis sellest siis on? Tegelikult ei ole ta õel poiss.»
«Ta on päevavaras!» ütles Miša.
«Ära unusta, mis tal kodus sünnib.»
«Seda küll, aga kas alkohoolikust isa on õigustus?»
«Mitte õigustus, vaid seletus.»
«Vitka Burov on küllalt täiskasvanud inimene selleks, et ise enda eest vastutada ning mitte alkohoolikust isa selja taha peitu pugeda ja emale koormaks olla ja ... »
Genka katkestas teda:
«Tasa, tasa! Kas kuulete? Räägib Nižni Novgorod,,,»

12

Vitka astus antenni juurde. «Mis jupstükk see on?»
«Detektorvastuvõtja antenn,» seletas Furgoon.
Vitkal polnud aimugi, mis asi on detektorvastuvõtja, kuid ta ei tahtnud oma teadmatust välja näidata ja küsis seepärast ettevaatlikult:
«Kust sina tead?»
«Poisid koolis teevad. Panevad kõrvaklapid pähe ja kuulavad raadiot.»
«Ei kuule nad mitte tuhkagi.»
Nii väljendas ta oma põlgust selle ettevõtmise autorite
276
vastu. Kuid ettevõtmine ise viis ta rööpast välja: nad olid tunginud tema valdustesse. Katus on tema residents, panipaik, tema magamistuba, pööning, ladu kõige selle jaoks, mis nad Krimmi-sõiduks koguvad.
Esimese ajuga tahtis ta juhtme katki tõmmata ja maha kiskuda need tobedad teibad, mis korstna otsas tõlgendasid ja katuse ära rikkusid.
Ta ei teinud seda. Miša ja Genka tulevad ju tagasi, panevad teibad jälle püsti ning tõmbavad juhtme pingule, nemad alla ei anna, Vitka teab hästi, et kui siin katusel läheb kakluseks, jääb tema lõpuks alk.
Need arutlused tunnistasid, et Vitkal oli tervet mõistust. Aga pööninguukselt mahakistud riivi nägemine ajas ta raevu — ta oleks ärepealt katusele tagasi läinud ja kogu selle kuramuse kupatuse maha lõhkunud. Aga ka seekord jäi peale tänavapoisi eht-arbatilik enesevalitsus. Pööning on talle liiga tähtis selleks, et võtta vastu kättemaksuõhi-nas tehtud otsus. Pööning on tema kodu. Vanematekodu Vitka ei armastanud, ta ei armastanud alkohoolikust isa, teda olid tüüdanud etteheited: millal sa tööle lähed, millal hakkad raha teenima? ... Aga mis tema teha saab! Ta käis tööbörsil sabas, noorukite töökohtadele on suur järjekord, tööstuskooli teda ei saadetud, kupatati pagari juurde, kuhugi pärapõrgusse, Razguljaisse, ole kell viis platsis — peab ta pagaritoas ööbima või? Pagarituba on kitsas, umbne, räpane, sina aga pista leibu ahju! Ta jättis kõik sinnapaika ja tuli börsile tagasi, aga talle öeldi: «Sa ei taha tööd teha!»
Ta käib Krimmis ära, lahutab meelt, siis aga läheb tööle, mis kosutaks hinge. Tehasesse või vabrikusse ei lähe ta mitte mingi hinna eest — seal on iga päev ühed ja samad näod. Ema tahtis teda kingsepaks sokutada — küüruta muudkui selga, löö pooltaldu alla. Kingsepp on see viimane, isegi kinos sõimatakse mehaanikut kingsepaks, kui ta osad ära vahetab või näitab pilti, jalad ülespidi. Liftiasjandus passiks küll. Neil käis meister, ronis pööningule masinaruumi. Vitka ei jäänud temast maha. Meister ütles, et suvel hakatakse lifte korda seadma. Varem polnud elektrienergiat, sellepärast lifte käiku ei pandud, nüüd on elekter, aga ei jätku meistreid. Liftid on vanad, kulunud, lagunenud, kõik on laiali tassitud, on vaja remonti teha, see on peen ja keerukas töö, aga meistreid võib terve Moskva peale ühe käe sõrmedel üles lugeda.
377

Vitka ronis temaga mööda pööninguid, näitas trosse ja plokke, teadis, kus miski on, meister kiitis teda: võtan su käealuseks, õpetan välja, hakkad lifte hooldama. Liftide hooldamine, see juba läheks, sellega oleks ta rahul. Majas on kuus trepikoda ja kuus lifti. Kui ta lifti käima paneb, saavad inimesed sellega sõita, kui ei, vantsivad jalgsi kaheksandale korrusele. See annab talle tähtsust. Vitka tahtis tähtis olla just siin, omas majas. Tullakse tema juurde: seltsimees Burov, palun tehke lift korda, see ei tööta, ei tõuse üles või ei lasku alla või on mõni vend kahe korruse vahele kinni jäänud, lõbu laialt! Kui tahab, parandab ära, kui ei taha, ei paranda. Ja ei mingit tehasesse lampimist, trammis trügimist. Ta on siis mitte ainult ise-enese, vaid terve maja peremees. Pööninguvõti on tema taskus, pööningul on aparaadiruum, kellelgi pole õigust pinna sisse minna, ta ajab kõik pööningult minema, ta veel näitab neile juhtmeid ja teibaid, nende antenne ja raadiot! Istu aga kodus, kui midagi tarvis, tullakse sind kutsuma; Krimmi järel olid liftid Vitja teine unistus.
Ta kõndis mööda Arbatti, tehes viimast ringkäiku tänaval, mille elu ta elas, kus teadis iga sillutisekivi jä auku kõnniteel. Aga tänaval oli kõik vanaviisi ja Vitka läks endale midagi hamba alla otsima. Ta tuleb pärast pööningule tagasi ja paneb ette niisuguse riivi, mida Miša ja Genka enam eest ära ei saa, ronigu aga mööda tuletõrjeredelit.
Pilt, mis teda kodus ootas, polnud talle enam uus: ta oli taoliste vaatemängudega harjunud, eriti pühapäeviti.
Laua taga istus purjus isa. Tont teab, kus tal oli õnnestunud juba hommikul nina täis võtta. Vitka vaatas vastikusega isa viinast õhetavat nägu. See oli kuidagi niru, must ja hale. Selle haleduse pärast põlgas Vitka teda eriti. Häbi oli, et tal on just niisugune isa. Majas ei pea temast keegi lugu. Ja seda sellepärast, et keegi ei pea lugu tema isast, kinnitas Vitka endale kangekaelselt.
«Anna rubla, kuuled, ma räägin sinuga, anna kohe rubla, kas kuuled!» pudistas isa.
«Mul pole rublat, ma ütlesin sulle.»
Käised üles kääritud, pesi ema puust palis pesu.
«Kellega ma räägin,» kordas isa tõrksa keelega, Vitka tulekust välja tegemata, otsekui poleks teda üldse tulnudki.
«Aitab küll, sul jagu täis, mine magama!» ütles ema.
378
«Mul vaja võlg ära maksta ... Mõistad? ... Võ-õlg ... uvõlg, kas mõistad?»
Isa suurustas, näitas, et tema on linnainimene, ema aga ülast pärit. Ta katsus püsti tõusta, kuid lõi kõikuma ja ajus jälle taburetile.
«Tööd peab tegema, mitte võlga võtma.» Tugevate ätega nühkis ema vedelas seebivahus pesu. «Ma olen töö-öötatöö-ööline ... Auvõlg ... » «Ära joo, siis on tööd ka.»
«Töö... Loll, ma olen meister!»
«Sa pole meister, vaid joodik! Ja kardinad jõid ka maha. Mis inimesed ütlevad ... Et ma sust ükskord ometi lahti i saa, neetud joodik! Et sa ka purjus peaga trammi alla ei jää!»
«Mi-is... Ke-ellest sa räägid?!» Burov tõusis jälle püsti, seekord jäi vertikaalsesse asendisse. «Kellest sa õige räägid? Oma mehest? Oma mehest, kes on majas peremees ... Niimoodi räägid?!»
Vitka astus emale kaitseks ette.
«Mine magama, isa!»
Ta oli isaga ühte kasvu, kuid toekam ja tugevam. «Sina! Kuidas sa julged?!»
Isa tõstis, rusika, kuid Vitka haaras tal käest kinni. «Mine magama, isa!»
Taibates, et kätt lahti kiskuma hakates kukub ta maha, pistis Burov-vanem karjuma:
«Sa tuled isale kallale?! Inimesed! Rahvas! Appi! Tapetakse!»
Aga inimesed ei teinud sellest välja: korter oli Burovite skandaalidega harjunud. Nad elasid esimesel korrusel, karjed kostsid üle terve hoovi, aga ka hoovis ei teinud sellest keegi välja: kõik olid harjunud.

Vitka hoidis isa kätt kinni:
«Katsu sa teda puutuda!»
Uks avanes, sisse astus Miša ning jäi toimuvat tummalt pealt vaatama.
Burov-vanem kiskus käe lahti ja räntsatas taburetile. «Mis sina siit otsid?!» küsis Vitka.
«On asja.»
«Pole sind kutsutud. Kao!» Burov-vanem virutas rusikaga vastu lauda:
«Ei! Ära mine, seltsimees! Vaata, kuidas poeg isale kallale tuleb. Vaata, missugused lapsed nüüd on. Varem anti neile rihma, aga nüüd, nüüd pole sul selleks õigust.»
379
«Te tulite.valel ajal,» ütles ema., ... , .
«Ära mine kuhugi!» karjus Burov-vanem.. «Mina toidan ja katan neid parasiite ja muidusööjaid Ja minu kallale, minu majas ... Kuhu ma pean minema? Poeg on looder ja huligaan, ei austa isa, tuleb isale kallale... Tahab tappa, soovib minu surma ... »
«Mis sa poissi mustad,» ütles Burov-ema, «ise oled sa looder ja parasiit.» Ta pöördus Miša poole: «Ta tahtis mind lüüa, aga Vitja ei lasknud. Kas poeg peab siis lubama ema peksta?»
«Mis sa temaga üldse räägid?!» süngestus Vitka. «Kes ta õige on? Mis ta end topib! Käi minema, lase jalga! Kuulsid juba!»
«Vahest tuleksid minuga koos välja?» ütles Miša.
«Miks?»
«Räägime.»
«Pole millestki rääkida. Kes sind kutsus! Mine!»
«Kõige paremat! Ainult ärge üle terve hoovi niisugust lärmi lööge.»
«Mis see sinu asi on!» nähvas Vitka.

13

Navrotski kombinatsioon oli lihtne. Vabrikus vormistati kaup kas praagiks või kolmandasse sorti. Tegelikult oli see kõige kõrgema kvaliteediga kaup. Turustades seda eraettevõtjaile hinnaga, mis vabriku oma tunduvalt ületas, oli Valentin Valentinovitš teeninud nii palju, et oli täiesti valmis kapitalismi taastumiseks Venemaal, aga sellest, et kapitalism Venemaal taastub, andis tunnistust nep: kaheksakümmend viis protsenti jaekaubandusest oli juba erakätes. Vabrikust peab saama veel viis vagunit kangaid. See noos lahendaks probleemi, lubaks varju tõmbuda ja oodata, kuni uus majanduspoliitika lõplikult pöördub tagasi vana, revolutsioonieelse juurde. Kuulutati küll, et taandumine on lõppenud, tugevdati maksude survet, pitsitatakse eraomanikku, kuid kõik see on ajutine, riik teeb meeleheitlikult katset kaotatud positsioone säilitada. Tühi töö, majandusliku arengu seaduste vastu siiski ei saa, eraalgatuseta toime ei tule.
Tema on sotsiaalse revolutsiooni tingimustesse sattunud finantsgeenius, potentsiaalne tööstusmagnaat. Läände
380
põgeneda? Teda ei rahuldanud vene emigrantide armetu saatus. Nemad ei osanud Venemaa tulevikku ette aimata, nad ön lühinägelikud, tema aga vaatab kaugele. Ta lõpetab oma esialgse kogumisperioodi, annab endale tagasi selle, mille riik on teistelt ära võtnud. Kellele kuulus see vabrik? Vendadele Butikovidele. Mis õigusega võttis nõukogude võim selle ära? Uue ühiskonna loomiseks? Suurepärane! Nüüd võtab ta võetu, et seda vanale ühiskonnale tagastada.
Niisugune on lõppsiht. Ja konkreetseks ülesandeks on viie vaguni kangaskaupade saamine. Kuid insener Zimin astus teele ette, käskis vaguni kinni pidada, tahtis kaupa kontrollida ning nõuab nüüd dokumente. Aga kogu oma noobli välimuse juures ei ole insener ilmselt sugugi nii ligipääsmatu. Restoraniõhtu Ljudaga oli esimene samm. Ljuda on võluv neiu, kuid tema

«maman» meeldib Navrots-kile rohkemgi. Aga «maman» vaatab teda tühja pilguga, vaevalt vastab kummardusele. Ljuda on perspektiivikam, talle pakub Navrotski vähemalt huvi, jääb üle seda vaid arendada. Tüdruk on nutikas, käitub väärikalt, isegi aristokraatselt, tegelikkus teeb talle haiget nagu Navrots-kilegi. Ta pole veel aru saanud, kuidas Ljuda reageerib tema juttudele ja filosoofiale, aga see, kuidas ta õlaliigu-| tusega Alphonse Daudet' kõrvale lükkas, avaldas nähtavasti mõju. Tüdruk vajab kangelast. Bien! Tema ongi see kangelane.
Valentin Valentinovitš nõudis inimestelt lugupidamist, mida ta ise enda vastu tundis, ja hindas kõrgelt oma reputatsiooni, seda pole tal tarvis mitte ainult tulevikus, see kaitseb teda ka praegu, sisendab enesekindlust ja meelerahu. Ta ei karda kedagi, kuid on alati valvel, rakkes ja mobiliseeritud — võõras vaen ei ole juhuslik, tuleb teada, mis selle taga peitub: hoobil, ka kõige nõrgemal, võib olla hukutavaid tagajärgi.
Miša Poljakov vahib teda nagu hundikutsikas. Miks? Taipas, mis oli vaguniga? Vaevalt. Teda šokeerib moodne ülikond? Nemad kannavad ju vene särke ja nahkpintsa-kuid. Ei, midagi niisugust ta endale selga ei suru, niisugune mimikri oleks tarbetu. Ja üldse käigu see poiss kuradile, piimahabe niisugune, temast ei tasu mõelda ...
Ometi on see poisike tal tuju ära rikkunud. Tema pilgus on midagi-tõrjuvat, säherdust ära ei osta, tööstusmagnaadi heaks see töötama ei hakka. Navrotski teadis, kuidas rääkida finantsinspektoriga, võimudega, isegi kohtu-uurijaga.
381
Miša ei esindanud võimu, vaid ideed, moraali, eetikat ja selle jaoks ei olnud Valentin Valentinovitšil võtit.
Halba tuju ei tunnistanud Navrotski iial, halvaks tujuks ei olnud tal õigust. Oma praegust tuju ei nimetanud ta halvaks, vaid lüüriliseks.
Nii ta Jurale ütleski, kui nad «Ermitaaži» restorani ees kohtusid: «Mu sõber, mul on täna lüüriline tuju. Sellesse urkasse me ei lähe. Me oleme ausad tööinimesed ja ma ei taha istuda nende gorillade ja mandrillide seas. Me läheme kunstirahva juurde. Sina tahad saada Rudolpho Valentinoks, aga mina olen hingelt poeet.»
Nii sattusid nad väikesesse «Ekläälri» kohvikusse — nimi, mis oli kunstnike ja luuletajate kogunemiskoha jaoks natuke veider.
Valentin Valentinovitš seisatas kohviku tuhmilt valgustatud sissepääsu ees:
«Ekläär! Palju magusat ja rasvast kreemi. Meeldib sulle kreem? Või eelistad sa muud? Näiteks jäätist? Või midagi kangemat?! Kohatu nimi! Aga siin sa veendud, et sisu ei vasta alati vormile.»
Nad läksid järsust kivitrepist alla madalasse kitsasse täissuitsetatud ruumi, millel oli võlvitud lagi. Väikeste laudade taha oli kobarasse kokku mahtunud uskumatult palju inimesi. Lava asendaval poodiumil sõrmitses keegi noormees hooletult ja virtuoosselt klaveriklahve.
Lähestikku seisvate laudade vahelt läbi pugedes tervitas Jura Ellen ja Igor Busche, kes istusid kärarikkas noorteseltskonnas.
«Kes need olid?» küsis Valentin Valentinovitš, kui nad olid end lõpuks seina ja selgade vahele pressinud ja istunud laua taha, mille Navrotski oli suure vaevaga välja kaubelnud.
«Tuntud tsirkuseartistide paar — Ellen Busch ja tema vend Igor.»
«Kust sina neid tunned?»
«Oleme tuttavad,» vastas Jura salapäraselt, kuid ei pidanud vastu ja lisas: «Miška Poljakov on temast sisse võetud.»
Valentin Valentinovitš kergitas kulme.
«Sile poiss, aga sellise kuninganna jaoks?!» Ta süngestus: «See sinu Miša Poljakov ei meeldi mulle.»
«Minu?! Mina ei salli teda silmaotsaski. Aga teie kiitsite teda, teile meeldis ta ju v ä g a.»
Valentin Valentinovitš jätkas vihjest välja tegemata:
382

«Tal on liiga sünge pilk. Nii noore inimese kohta on see veider. Mulle ei meeldi, kui mulle niimoodi otsa vaadatakse.»
Laval luges habemesse kasvanud poeet, sandaalid paljaste jalgade otsas, ulgudes luuletust sellest, kui tore on elada metslase elu, käia ihualasti mööda Aafrikat, käes ainult bambusritv ...
«Ja viruta bambusridvaga mööda pead ... » — see käis vastujuhtunud vaenlase kohta. «Löö ta vaikselt uimaseks ja tee siis, mis tahad ... » — see käis naisterahva kohta.
«Jah, mu sõber,» ütles Valentin Valentinovitš, «me oleme ausad tööinimesed, ja nagu keegi kunagi on öelnud, me peame võitlusest üle olema.»
«Seda ütles Romain Rolland!»
«See Romain Rolland oli tubli mees! Hästi ütles! Ainult et...» Ta jäi mõttesse, liigutas tassis lusikat ja lõpetas mõrult: «Ainult et mõned pealtnäha arukad intelligentsed inimesed on ikka veel seisuslike eelarvamuste kütkes. Revolutsioon pole neile mitte midagi õpetanud. Ka minule ei ole meie tegelikkuses kõik vastuvõetav. Veel enamgi, meie seisukohad lähevad paljuski lahku. Kuid nõustu, mu sõber, et seisuslikud eelarvamused on väikekodanlikud.»
«Kellest te räägite?»
«Mõistad, on inimesi, kelle kõrvus kõlab «varustus-agent» ebasoliidselt, liiga plebeilikult... Et ah, mingi agent... »
«Kes võiks meie ajal niimoodi mõelda?»
«Lugu on tegelikult banaalne — ma armusin.»
«Ilma vastuarmastuseta?»
«Võib arvata.»
«See pole võimalik. Mis teile muret teeb?» «No kas või vanusevahe. Mina olen kahekümne viiene, tema seitseteist.»
«Minu isa on emast kaksteist aastat vanem.» «On veel üks asi — ta peab õppima.» «Las õpib, keda see segab?»
«Kuule, aga kellest sa räägid?» küsis Valentin Valen-tinovitš.
«Sellest, kellesse te olete armunud.» «Kes ta on?»
Jura vaatas Valentin Valentinovitšile nõutult otsa:
«Ma mõtlesin, et see on Ljuda ... »
«Ära arvasid. Aga kuidas sa teadsid arvata?»
«Seda pole raske arvata. Temasse on paljud armunud.»
383
«Ja tema?»
«Mitte kellessegi.»
«Ega sina temasse armunud ole?»
«Olin,» tunnistas Jura, «aga siis tüütas ära — ta on põhimõtetega lumekuninganna. Ta on ju hea tüdruk ja kena ka, aga kuidagi liiga üksildane.»
«Jah? Ja endal on niisugused vanemad?»
«Ehk asi ongi just vanemates,» vastas Jura. «Nad on ajast maha jäänud.»
«Mis mõttes?»
«Isa oskab kolme keelt ja ema kaht.»
«Sul on õigus, mu sõber, see on liiast.»
«Ja kõige selle juures on nad hämmastavalt lapsikud, infantiilsed. Toovad ikka veel kuuske tuppa, kujutage ette! Ja lõbutsevad nagu lapsed. Papa seisab tabureti otsas ja kaunistab kuuske, mamma teeb salaja kingitusi, hommikul leitakse need kuuse alt ja kõik on hirmsal kombel vaimustatud — näete, mis Näärivana meile tõi... Ja niisuguseid mänge mängivad nad ikka veel, mitte ainult nääride ajal, vaid igal võimalikul juhul. .. »
Valentin Valentinovitš rüüpas pikkamisi kohvi, segas seda lusikaga, vaatas mõtlikult saali. Tema pilk peatus Ellen Buschil.

«See kaunitar on tsirkuseartistidest ümber piiratud, ma tunnen neid nägupidi.» «Jah, küllap vist.»
«Üks on tema vastu väga tähelepanelik.» «See on tema vend.»
«Ei, vend on see blond, sa veel teretasid teda.» «Jah.»
«Aga mina pean silmas pruunijuukselist — vaata, see sitke poiss. Muide, sitked poisid on nad kõik. Kardan, et meie Miša šansid on väga väikesed.»
«Šansid ... Askeet, nagu nad kõik on ... «Armastus on võimalik ainult ühisel ideelisel alusel!» Mis ühist ideelist alust võib tal olla tsirkuseartistiga. See pole isegi kommunistlik noor.»
«Aga ise sa ju ütlesid, et Miša on temasse armunud.»
«Salaja, oma isiklike veendumuste kiuste.»
«Jah, mu sõber,» ütles Valentin Valentinovitš, «mul on olnud juba juhust sulle rääkida, et «Ira» sigaretid pole ainus, mis on säilinud vanast maailmast. Inimlikud kired on jäänud... » Ta tõstis sõrme püsti: «Igavesed, püsivad kired, on tähtis mitte nende orjaks muutuda. Ma pean töö-
384
tama, pean endale tulevikku looma, aga ka mina vajan rahu, mugavust, hoolitsevat naisekätt. Kolmeteistkümnendast eluaastast peale teenin ma endale ise leiba, ma elasin ule maailmasõja, kodusõja, kaotasin vanemad, elu on mind pillutanud nagu laastu, ma olen väsinud. Aga tolles peres,» ta laiutas käsi, «on mitu põlve kandnud inseneri vormimütsi. Ja mina? Mina olen lihtne agent. Mul pole Jsegi sugupuud. Hobustel on sugupuu, aga minul ei ole. Mis sugupuu saab olla agendil? Ta sugeneb eimiskist, ta varustab! Kas korralikud vanemad annavad oma tütre mehele, kes on tekkinud eimiskist?» Jura kehitas õlgu.
«Vanemad? Kes nendega arvestab?»
«Mina arvestan!» hüüdis Valentin Valentinovitš. «Selles suhtes olen ma konservatiiv. Ma ei taha mitte perekondlikke tülisid, vaid perekondlikku üksmeelt.»
«Olga Dmitrijevna suhtub teisse hästi, mulle tundub, et ta on teile õuel juhtunu pärast tänulik. Ta on hea inimene ja jagab inimesed ainult headeks ja halbadeks. Keskteed ei ole. Teid kannab ta ilmselt heade kirja.»
«Tema vahest küll. Aga Nikolai Lvovitš?»
«Jah, tema ees lööd kuidagi araks, aga oluline on ikka Olga Dmitrijevna. Ja Ljuda on veel olulisem.»
«Jah, kõik see on keeruline, väga keeruline,» ütles Valentin Valentinovitš mõtlikult, «ja siiski... Ja siiski... Ja siiski andsid sa mulle lootust. Jah, jah, kujuta ette, sina andsid mulle lootust.»
«Mis seal ikka,» ütles Jura, «mul on seda väga meeldiv kuulda.»
«Ma ütlen sulle, millega sa mulle lootust andsid,» jätkas Valentin Valentinovitš, «kuid enne seda, vabanda, ära solvu, aga ma ei jaga sugugi sinu irooniat.»
«Irooniat?»
«Sa rääkisid halvustavalt kuusest Ziminite juures, aga mina, mu sõber, olen näiteks koos sellega üles kasvanud. Kuusk, on minu lapsepõlv. Mul tõmbus süda valust kokku, kui sa sellest juttu tegid.»
«Te ei saanud minust õigesti aru,» püüdis Jura end õigustada. «Kunagi toodi ka meil kuusk tuppa, aga mina ja Ljuda oleme sellest east juba väljas, tema vanemad seda enam,»
«Ei, mu armas,» vangutas Valentin Valentinovitš pead, «ära räägi iseendale vastu, antud juhul maksid sa lõivu meie proosalisele ajale: kuused pole nüüd enam moes.
385

Sina ei ole suutnud sellele vastu seista, aga Ziminid suutsid, ja see äratab nende vastu veel suuremat sümpaatiat ja lugupidamistki, kui tahad.»
«Nad meeldivad ka mulle ... Ma tahtsin lihtsalt... »

«Ehivad kuuske ... » katkestas teda Valentin Valentinovitš. «See on nii tore, nii inimlik. Mängivad — see on suurepärane! Sa käid koos minuga traavivõistlustel, kas tõesti ainult võidu pärast?»
«Mis te nüüd!» Jura pahameel ei kõlanud just ehtsalt.
«Mind võlub traavivõistlustel eelkõige vaatemäng. Ma armastan hobuseid, nende jooksu! ... » jätkas Valentin Valentinovitš. «Totalisaator ei tähenda mulle raha, vaid just nimelt mängu, hasarti, riski, rõõmu võidust, ka kõige tühisemast. Kingidki kuuse all maksavad mõne krossi, aga kui palju rõõmu nad teevad! Üllatus, ootamatus, tähelepanuavaldus ... »
Aafrikast ulgunud poeedi asemele tuli teine, kes kandis vööta särki, viiske ja jalarätte ning luges midagi tasa ja mõtlikult külast. Mida ta luges, polnud kuulda.
Valentin Valentinovitš vaatas Jurale teraselt otsa.
«Kas teed mulle ühe teene?»
«Missuguse?»
«Nii sõpradele ei vastata. Kui sõber palub sult mingit teenet, vastatakse: palun, ükskõik millist!»
«Palun, ükskõik millist,» vastas Jura naeratades.
Valentin Valentinovitš võttis pintsaku põuetaskust safianiga kaetud lameda karbi. Selle õnarustes sädelesid maniküüritarbed: käärid, tangid, viilid.
Valentin Valentinovitš ütles, imetledes komplekti:
«Pariisist, kosmeetikatehnika viimane sõna. Tahaksin Olga Dmitrijevnale kingituse teha. Aga kuidas?»
«Kinkige.»
Valentin Valentinovitš krimpsutas nägu:
«See on võimatu. Ta ei võta. On tarvis just nimelt seda, millest me sinuga rääkisime: mängu, lõbusat mängu, selles on kogu mõte. On vaja sürpriisi, midagi salapärast, mõistatuslikku. Sa käid nende pool, pane see märkamatult Olga Dmitrijevna tualettlauale.»
«Mina!» Jura oli rabatud. «See on võimatu ... »
«Miks?»
«Mina käin Ljuda juures harva ja alati on keegi kodus, kas või Ljuda ise. Kuidas ma saan minna Olga Dmitrijevna magamistuppa? Võiks parem Ljudat paluda.»
386
«Ei,» venitas Valentin Valentinovitš pettunult. «Ljuda keeldub niisamuti nagu tema ema... Ja pealegi läheb kaduma mäng, efekt... » Äkki ta elustus. «Kuule! Ma nägin, kuidas poisid mööda tuletõrjeredelit ronisid, see on just 2iminite akende juures. Päeval on korter tühi. Nikolai Lvovitš on tööl, Ljuda ja Andrei koolis, Olga Dmitrijevna käib poes, turul, juuksuri juures. Üldiselt, aeg annab seada ... Kui roniks redelist üles, läheks läbi akna sisse ja paneks karbi lauale. Ah?»
«Tore plaan,» nõustus Jura, «aga kes selle ellu viib?»
«Kuidas kes? Sina!»
«Mina!» Jura lõi verest välja. «Aga päeval olen ju ka mina koolis või vabrikus.»
«Sa pelgad! Kardad redelist üles ronida. Täna ronis Miša Poljakov minu silme all katusele, pealegi olid tal veel teibad käes ning antennijuhe kaelas. Selles ongi nende eelis: nad teavad, mida tahavad, ja saavutavad oma sihi. Sina kardad Vitka Burovit, aga tema mitte. Tema kaitses vaest Andreid, aga sina ei liikunud paigastki. Ja sa loodad neist elus-ette jõuda ... Ei, mu armas, ei sa jõua, lõppkokkuvõttes tantsid sa nende pilli järgi, sest jõud on nende, mitte sinu käes.»
«Ma olen sellest redelist tuhat korda üles roninud,» 'valetas Jura, «aga ma ei saa koolist ära tulla.»

«Sa ei taha minu heaks mitte midagi teha,» lausus Valentin Valentinovitš mõrult. «Ilus, peame meeles, kirjutame kõrva taha. Suurepärane, ilus. Ma ronin ise aknast sisse ja panen komplekti lauale.»
«Terve maja silme all?»
«Ma olen armunud ja valmis ükskõik millisteks meeletusteks,» ütles Valentin Valentinovitš jonnakalt. «Ma tahan selle pere stiilist kinni pidada. See stiil on hea armas mäng.»
Ellen ja tsirkuseartistid tõusid püsti ning läksid väljapääsu poole.
Valentin Valentinovitš saatis Ellenit mõtliku pilguga ja ütles:
«Tema pärast roniks Miša kas või Eiffeli torni otsa.» «Te eksite Mišas rängalt ja saate seda kunagi ka tunda.»
«Mida sa silmas pead?» küsis Valentin Valentinovitš valvsalt.
«Õieti mitte midagi... Ise te alles ütlesite, et ta teils ei meeldi, nüüd aga ülistate teda.»
387
«No igal juhul, kui tema oleks minu sõber, ta ei keelduks, ta roniks redelist üles ja paneks komplekti lauale.»
«Kui paluks mõnd poissi hoovist?» pakkus Jura.
«Usaldada Vitka Burovit? Näidata talle, kuidas pääseb Ziminite korterisse? Annad sa endale üldse aru, mida räägid?»
«Ma otsin ju lahendust,» vastas Jura.
Valentin Valentinovitš laksas endale peopesaga otsaette.
«Heureka! Sa rääkisid, et te hoiate koolis oma asju lahtrites.»
«Jah, niisugustes puurides.»
«Koridoris?»
«Koridoris.»
«Järelikult on ka Ljuda portfell puuris?»
«Jah.»
«Ja portfellis on korteri võtmed?»
Pista käsi võõrasse kappi, võtta võtmed, minna võõrasse korterisse — ei, seda teed ta ei lähe, mitte mingi hinna eest!
«Ma ei mõista.»
«Jumal küll, see on ju nii lihtne,» jätkas Valentin Valentinovitš kärsitult. «Võtad võtmed, annad mulle, mina ajan tunni ajaga asja joonde, panen komplekti lauale, toon sulle võtmed ära, sina paned nad portfelli tagasi ja kõik ongi korras.»
Jura ohkas kergendatult — tal ei tule võõrasse korterisse minna... Ja ikkagi, võtmete varastamine... Koridoris on alati keegi.
«Aga mis pärast saab? Ziminid hakkavad ju uurima, kuidas komplekt neile sattus?»
«No see on juba tühiasi! Et pilt selge oleks, seon ma karbi külge kaks lille. Ziminid saavad kõigest aru, neil on huumori-ja mängusoont. Ja nad ei hakka uurima, mis moel komplekt neile sattus.»
«Aga kui siiski hakkavad?»
«Siis on minu ilmsikstulek vältimatu,» kuulutas Valentin Valentinovitš lõbusalt. «Ja siis?»
«Siis ma ütlen, et ronisin tuletõrjeredelist üles. See paistab väga naljakas ja romantiline. Ja sellega võidan ma nii Ljuda kui Olga Dmitrijevna poolehoiu. Ja väga võimalik, et sulab üles ka Nikolai Lvovitši kalk süda.»
388

14

Avada võõras portfell, võtta võõra korteri võtmed .. »
Loll plaan, idiootlik tuju... Ja milleks? Ljuda ei tule talle naiseks, ka siis mitte, kui ta selle tobeda tuletõrje-redeli otsa elama asuks. «Armunud, valmis meeletusteks, mäng .. » On veider

kuulda seda niisuguse inimese suust. Kretinism, ilatsemine, tundlemine! Aga vahest ei olegi see tundlemine? Ja ei ole õieti armumistki? Vajatakse mitte Ljudat, vaid Nikolai Lvovitši, mitte naist, vaid kangaid? Kes ta tegelikult on? Lihtlabane varustaja, vaatamata säravale kestale, elegantsile ja mõjukusele; plebei, kuigi ta kasutab seda sõna irooniaga pooleks. Sürpriis on tõusikute sõnakõlks. Too talle võti! Lalise mingeid labasusi: «See on teie kaunite sõrmekeste jaoks, Olga Dmitrijevna!» Ta ei kingi ju briljantkaelakeed. Kopikane karp kääre ja viile. Tema, Jura emal on neid kääre, tange ja viile kümnete kaupa. Mis etendust siin üldse vaja on!
Nii arutles Jura kirjanduse kabinetis kirjalikku tööd tehes. Särav maipäike pimestas silmi, vaikus klassis ajas une peale, krabisesid suled, sahisesid lehitsetavad leheküljed.
Genka lükkas tooli kolinal tagasi, korjas vihikud kokku ja istus teise kohta.
«Mis sul on, Petrov,» küsis õpetaja. «Ma ei taha Zimina kõrval istuda.»
«Miks?»
«Istuge ise tema kõrvale, Viktor Grigorjevitš, siis saate teada.»
Viktor Grigorjevitš istus Ljuda kõrvale.
«Oleks nagu tunda hea lõhnaõli lõhna.»
«Head jah, ta on kogu kooli oma lõhnaõli haisu täis ajanud.»
«Eks istu, kus tahad, kui lõhnaõli lõhn sind häirib.» «Ja peale selle, Viktor Grigorjevitš, ma tahan teemat muuta.»
«Mis teema sul on?»
«Talurahvas Turgenevi käsitluses.»
«See ei meeldi sulle? Miks?» .
«Aadlik Turgenevi juurde ei minda talurahvast tundma õppima.»
«Turgenev oli pärisorjuse vastu,» tähendas Zina Kruglova.
389
«Mis siis! Kirjandus peab selgitama ajaloo käiku õigetelt ideelistelt positsioonidelt.»
«Kirjandus ei selgita ajalugu, vaid kasvatab inimest,» ütles Zina Kruglova.
«Praegu ei ole vaidlusõhtu,» ütles Viktor Grigorjevit! «töötage! Teema on sinu teha, Petrov. Võid esitada seal oma seisukoha.»
Vaikuse saabudes hakkas Jura jälle murelikult mõtisklema loost, kuhu ta end nii tobedalt oli lasknud sisse mässida. Lähenes vahetund, aga täpselt kell üksteist pidi ta Valentinile võtmed viima.
Oleks tulnud kohe keelduda. Kategooriliselt, venitamata ja hädaldamata. Avada terve kooli silme all võõras portfell ja võtta võtmed — on ta segaseks läinud või peab teda täielikuks idioodiks?
Ei, ta ei lähe välja! Ütleb pärast, et uksed olid lukus. Või läheks ja ütleks, et koridoris oli lapsi ja ta ei saanud võtmeid võtta. Või veel parem — ta ütleb, et portfelli puuris ei olnud, Ljuda oli selle klassi viinud. Hea mõte!... Jah, aga Valentin arvatavasti ütleb:
«Hüva, tee seda siis homme.»
Ei, ei, ei! Niisugust avantüüri tema kaasa ei tee. Ta lüüakse koolist välja. Tänan väga, kuu aega enne lõpetamist! Muidugi, sissekukkumise korral võib valetada, et ta tahtis Ljuda portfelli kirjakest panna, Ljuda aitab ta hädast välja, kinnitab seda ... Ja ikkagi peab seletama, end õigustama; õpilasnõukogu liikmed istuvad surmtõ-siste nägudega, teda hakatakse üle kuulama, pinnima, sõnu peale lugema... Ja kui koolis lähebki kõik libedasti, ei tähenda see veel, et Valentini käik õnnestub. Ta jõuab korterisse, ja äkki ilmub Olga Dmitrijevna. Ei usu tema, et Valentin tuletõrjeredelist üles ronis.
Kell helises. Jura läks koridori ja vaatas puure.
Puurideks nimetati lahtriteks jaotatud riiuleid. Iga lahtri kohal oli silt omaniku nimega. Siia pandi raamatuid, vihikuid, joonistusi, isiklikke asju; puure peeti puutumatuiks ja sealt millegi võtmist, isegi võõrasse puuri vaatamist loeti kuriteoks.

Jura läks oma lahtri-juurde, tegi näo, nagu soriks seal, ja piilus silmanurgast Ljuda lahtrisse: tema portfelli võtmiseks tarvitses vaid käsi välja sirutada.
Portfell oli irvakil. Ljuda polnud seda kinni klõpsatanud, vaid niisama lahtrisse pistnud.
Koridoris jooksid lapsed, trügisid kooperatiivi, see
390
tähendab, laua ümber, mille peal oli vihikuid, pliiatseid, ulepäid, tindipotte, joonlaudu, sirkleid, malle, kustutuskumme.
See oli üks koolikorra anakronisme, mida Jura nii põlgas — kooperatiiv oli pärit nepieelsetest aegadest, mil vihikuid ja pliiatseid tuli suure vaevaga hankida ja õppenõukogu korraldusel õpilastele välja jagada.
Nüüd võib kõike osta igast poest ja suures valikus, kuigi mõni kopikas kallimalt. Kuid kooperatiiv oli säili-ntid: et näete, pole vaja nepmanite käest osta ja sellega erakapitali toetada, ja mis peaasi — see oli traditsioon, mida tuli hoida kogu selle puhtuses ja puutumatuses.
No on alles ära tüüdanud! Üks ja seesama aastast aastasse, klassist klassi. Millised jaburdused! Valentin sepitseb küll lolli loo, aga selles on vähemalt tunda isiksust, individuaalsust, tema ei karda minna võõrasse korterisse ja panna sinna komplekti; ta on üles kasvanud teisel ajal: tol kaugel ajal korraldati maskeraade, tehti nalja, harrastati müstikat ega kardetud midagi. Miks peab tema, Jura, elama talle võõraste seaduste järgi? Vaidlusõhtul oli ta kuulutanud oma sõltumatust, oma soovi olla tema ise. Ja ta ongi tema ise.
Tema sõber on armunud, tahab kingitust teha, teeb seda mitte just harilikus naljavormis, mis kuritegelikku selles siis ikka on?
Kell helises. Kõik läksid klassidesse ja kabinettidesse. Koridor jäi tühjaks. Jura haaras puurist portfelli, avas selle, võttis sealt võtmed, ühe suure ja teise väikese, snepperluku oma, pistis taskusse, pani portfelli lahtrisse tagasi ja läks trepist alla.
Esimesel korrusel, riidenagi juures, põrkas ta kokku Saša Pankratoviga.
«Kuhu sina lähed?» küsis Saša. Tema varrukal oli punane side — koolikorrapidaja märk.
Teistsuguses olukorras poleks Jura sellele juntsule mingit tähelepanu pööranud, kuigi tal oli punane side varrukal.
Kuid hirm ja erutus ei olnud veel möödas ja ta pomises jahmunult:
«Ma lähen korraks välja, annan isale korteri võtmed, la kaotas enda omad ära. Tulen kohe tagasi.»
Valentin Valentinovitš juba ootas teda. Jura andis talle võtmed.
«Millal teil lõuna tuleb?»
391
«Kaheteistkümnest üheni.»
«Kolmveerand üks annan võtmed tagasi.»
«Ärge ainult hilinege, muidu pannakse uks kinni.»
«Ära muretse, ehk jõuan veel varemgi.»
«See oleks väga hea.»
«Nägemist.»
«Nägemist.»
Uksel seisis Saša Pankratov. Idiooti «Mis sina siin tolgendad?»
«Panen ust lukku.» «Ma võin seda ise teha.» Jura läks koolimajja. Saša pani ukse lukku.
Ees seisis kaks tundi piinavat ootamist. Oleks tulnud teha füüsika ülesandeid, aga Jura läks ajaloo kabinetti — seal õppis Ljuda: ega ta oma puuri juurde ei lähe, äkki on portfelli tarvis ...
Ljuda konspekteeris ega väljunud kabinetist.
Kell kuulutas suurt vahetundi.

Hüüetega «Toidujagamisele! Toidujagamisele!» pudenesid kõik koridori ja tormasid trepist alla, sööstsid söökla suletud uste taha ja tagusid neid raevukalt rusikaga! «Tehke toidujagamine lahti!... »
Jaša Polonski pasundas:
Plikakesed, silmaehted, ärge treppe katki tehke! Poisikesed-haukakesed, hoidke terved lauakesed!
Uksed avanesid. Lapsed tungisid tõugeldes sööklasse, istusid pikkade, vahariidega kaetud laudade taha. Laua otsas seisis supipott, servadel alumiiniumkausid ja lusikad, keset lauda suur taldrikutäis musta leiva viile, taldrik tehti kohe tühjaks, igaüks tahtis saada just kanni-kat...
Jura väljus klassist pärast Ljudat.
Ljuda tõmbas portfelli puurist välja, pistis vihikud sinna sisse, pani portfelli tagasi. Jumal tänatud! Nüüd tuleb ta seda võtma alles pärast lõunat.
Söökla ainsaks kaunistuseks oli plakat: «Hästi läbinäri-tud toit tuleb kasuks». Alla oli pliiatsiga kirjutatud: «Mis asi on kasu?»
Lapsed kopsisid lusikatega vastu lauda: «Toidujagamine, jaga välja!»
Jaša Polonski ronis pingi otsa:
392
Jätke ometi lärmi
Argu kõnelgu keegi!
Muidu toit kõhus ära ei seedi!
Tasem, tasem, kuulge seda:
laske meil nüüd mäletseda!
Kitlites korrapidajad tõstsid suppi kaussidesse. Ahju-pannil lõigati suure kööginoaga lahti plaadipirukat.
«Mis see on?» Jura sonkis pirukat põlglikult kahvliga.
«Plaadipirukas.»
«Kus siis liha on?»
«Pudru sees.»
Jura lükkas kausi eemale.
«Kõntsa sisse keeratud rämps!»
«Sina pole vist õlgedega segatud maltsa ilmaski sisse ajanud?» küsis Genka.
«Vabandust, ma ei ole söönud ei maltsa ega õlgi.»
«Peksust pääsenud kontra,» viskas Genka talle järele.
Lapsed kopsisid lusikatega vastu lauda:
«Veel! Veel!»
Miša hõikas Mahkrit ja Furgooni:
«Panfilov! Zimin!»
Need tulid lähemale.
«Teie ju teadsite, et puss pole minu, vaid Vitka oma. Miks te vaikisite?»
Mahker ja Furgoon vaikisid ka praegu. Mis neil öelda oli?
«Mitte ei mõista, mis mängu te temaga mängite? Ta on teist poole vanem. Peate koos pidu. Mis raha eest? Varastate või?»
«Ja sina nägid pealt?» muutus Mahker julgemaks.
«.Kuramuse jänespüksid,» ütles Miša,. «kui veel korra sedasi alt veate, saate nii et tolmab. Ja nüüd käige minema!»
Mahker ja Furgoon ruttasid seda tegema. «Ilmaasjata lasksid neil nii minna,» ütles Genka.
«Pean ma nad siis nurka panema?» «Nad tuleks koolist saata kus kurat!»
«Jah, viskame aga kõik välja, Genka üksi jääb alles,» muigas Miša.
393

15

Jura läks tänavale. Valentini ei olnud. Muidugi, kell oli alles pool üks, aga Jura närveeris sellegipoolest.
Tüdrukute seas väljus koolimajast Ljuda, lapsed tormasid spordiväljakule, Miša ja Genka ühinesid laptuumängijatega.
Jura vaatas kella. Sa raisk! Kolmveerand üks.
Ljuda jalutas koos sõbratariga hoovis. Jura ei lasknud teda silmist: kui ta hakkab koolimajja tagasi minema, hoiab Jura ta iga hinna eest kinni, kuni tuleb Valentin, jätab ta Valentini juurde ja paneb sel ajal võtme tagasi.
Valentin Valentinovitš ilmus kümme minutit enne kella üht. Jura läks talle vastu.
«Noh, kuidas läks?»
«Kõik on korras,» vastas Valentin Valentinovitš lõbusalt.
«Hoidke Ljudat mõni minut kinni, kui võimalik.»
«On seda vaja?»
«On.»
Valentin Valentinovitš läks Ljuda juurde, tervitas, tutvus ka tema sõbratariga ...
Jura sisenes koolimajja, läks trepist üles, koridor oli tühi, pani võtmed Ljuda portfelli tagasi ja pistis portfelli oma kohale.
Tema hirmud tundusid nüüd naljakad, naeruväärsed. Idioot, psühhopaat, hüsteerik, paanitseja. Kui lõbusalt ja enesekindlalt oli käitunud Valentin Valentinovitš! Jah, see on mees! ...
Viimase tunni ajal teatas Miša, et täna on õpilasnõu kogu koosolek. Kõik õpilasnõukogu liikmed peavad kohal olema, võivad jääda ka asjasthuvitatud.
Jura polnud ei õpilasnõukogu liige ega asjasthuvitatu. Aga pärast tunde puuri juures raamatuid kokku pannes kuulis ta, kuidas üks poiss teisele ütles:
«Mina jään õpilasnõukogusse.»
«Aga mis seal tuleb'?»
«Keegi oli kelleltki midagi puurist sisse vehkinud.»." Jural tõmbus seest õõnsaks. Kuigi — kui see käib tema kohta, miks pole teda siis välja kutsutud? Puuride juurde tulid Miša ja Genka.
Miša vaatas kuidagi veidralt Jurale otsa, Genka aga ütles:
«Muuseas, sulle ei teeks paha jääda õpilasnõukogusse.»
394
«Miks?» küsis Jura, endal süda seisma jäämas.
Aga Genka ütles vaid:
«Asi puutub ka sinusse.»
Jura kehitas õlgu:
«Ma ei mõista.»
«Seal mõistad!»
Punanurgas oli umbne, koos oli palju lapsi. Oleks tahtnud õue minna.
Miša sundis Genkat tagant:
«Lao välja, mis sul on, ja tee lühidalt.»
«Vaidlusõhtu väikekodanlusest ei andnud mitte midagi,» ütles Genka. «Väikekodanlik vaim võtab maad, negatiivseid nähtusi tuleb juurde. Meile kõigile tuttav Vitka Burov, varganimega Alphonse Daudet, rikub nooremate klasside õpilasi edasi, meie ei tee väljagi. On teisigi fakte, päris värskeid, kuid sellest,» ta vaatas Jurale otsa, «kuid sellest hiljem .. .»
Oodata, kaks tundi piinelda, kuni temani jõutakse? Ei, parem juba kohe!
«Miks hiljem? Räägi kohe!» ütles Jura.
«Küll jõuad! Ma siis jätkan.» Genka võttis koolikotist kalingurköites vihiku. «Kohe loen ma teile ette värsse, mida kirjutavad kuuenda klassi õpilased, muide, pioneerid ...» Genka lehitses vihikut... «Nii: «Puhkesid roosi-pungad ja laksutas künnilind õnnepäevil, mil tundma alles ma

õppisin sind.» Edasi: «Mis sest, et teist nüüd hoiad rinnal, kel samuti on uhke meel, kuid seegi õnn võib kaotsi minna, mind meelde tuletad siis veel.» Seda kirjutab nõukogude kooliõpilane, pealegi veel pioneer.» Genka pööras paar lehekülge edasi: ««Et vaikselt kannatan, ei tea sa seda, et armastan, ei sina tea. Ei julge sulle läheneda ja lausuda: sind kalliks pean ... » Ja veel: «Meenuta möödunud aastaid, meenuta päevade teid. Rõõmus päev endale taasta, mis ükskord kokku viis meid.» Vähe? Palun! «Sa ära nuta siis, kui rusub su silmapiiri mure must, ja sünk-jaid pilvi ära usu — ere päike teispool neid on just.» Ja vaadake joonist!» Vihikusse oli korralikult joonistatud süda, nool läbi pistetud, ja selle tipust tilkus verd.
«Zoja Novikova, kas need on sinu värsid? Sina tegid need?»
«Mina ei teinud, vaid kirjutasin maha,» vastas Zoja Novikova, laubale langeva tukaga kena tüdruk.
«Kellelt?»
«Ei ütle.»
395
«Kuidas ei ütle?»
«Lihtsalt ei ütle.»
«Me tahame teada, kes koolis seda labasust levitab.»
«Aga mina ei ütle nagunii.»
«Sa siis varjad labaseid inimesi ja väikekodanlasi ning oled ka ise väikekodanlane.»
«Ma ei ole väikekodanlane, mul oli lihtsalt halb tuju ja ma kirjutasin värsid maha.»
«Halb tuju?» jahmus Genka. «Aga sa oled ju pioneer! Kas sul võib siis olla halba tuju?»
«Aga kas sinul on hea tuju, kui sa kahe saad?» küsis Zina Kruglova.
«Mina olen kommunistlik noor, minu tuju on alati hea.»
«Mis sa mulised!» ütles Jaša Polonski.
«Genka, kust sa selle vihiku said?» küsis Miša.
«See pole tähtis.»
«Zoja, kas sina andsid vihiku Genkale?» «Ei! See on minu puurist ära võetud. Kes võttis, ei tea, kuigi kahtlustan.»
Jura meel läks kergemaks — ah selles on asi! «Keda sa kahtlustad?» küsis Miša. «Ei ütle,» vastas Zoja Novikova.
«Aga sa kinnitad, et vihik on sinu puurist ära võetud ja jääd selle juurde?» «Kinnitan ja jään.»
«Mõtle, tuleta meelde! Vahest andsid sa selle kellelegi?»
«Ei andnud ma kellelegi, see on mu puurist ära võetud.»
Iga kord, kui öeldi sõna «puur», oleks Jura nagu kõrvetada saanud, otsekui oleks räägitud temast endast... Vahest hakatakse ka temast rääkima. Kindlasti hakatakse. See on nende viis! Kõigepealt kütavad selle looga kõik üles, ja alles siis asuvad tema kallale. Kui juba selle eest, et värsid ära võeti, noomitus antakse, siis võtmete eest... Siin need kired alles lõkkele löövad. Lugu võttis tõsise pöörde.
Genka ütles:
«Vihiku andis mulle Lara Ussova.»
«Seda raa arvasin!» kuulutas Zoja võidurõõmsalt.
Kõik vaatasid Larat, pilusilmset tõmmut tüdrukut.
«Kuidas see vihik sinu kätte sattus?»
Lara vaikis, silmad maas.
«Varastasid?»
396
«Ma tegin seda kogemata, eksisin,» sosistas Lara, «meie puurid on kõrvuti.»
«Miks sa tagasi ei pannud?» Lara vaikis.
«Miks sa vihiku Genkale andsid?»
Lara välgutas Genka poole oma pilusilmi, aga ei vastanud midagi.

«ütle aga ütle!» nõudis Genka. «Kas mina sind palusin? Vasta!... Sa ju ise tulid minu juurde ja ütlesid: «Näed, Zoja on värsse kirjutanud, loe läbi, ehk sobib seinalehte ...» Ütlesid nii või ei? Vasta!»
Lara vaikis.
Gerika ägestus:
«Vähe sellest, et varastad! Sa valetad ka veel!» Lara hakkas nuuksuma.
«Ulu aga ulu!» ütles Genka. «Kurjategijad uluvad ikka nagu udupasunad, see pidi aitama.»
«Pagan võtaks,» mõtles Jura tusaselt, «nad võiksid selle juba ära lõpetada.»
«Mis me otsustame?» küsis Miša.
«Larale seitse päeva boikotti,» pakkus Zina.
«Ja Genkale?»
«Mis eest mulle?» oli Genka vapustatud.
«Loed võõraid päevikuid.»
«Ei, oota,» läks Genka ähmi täis, «nii ikka ei saa, asja ees, teist taga ... «Mis Genkale?» Milles seisneb minu kuritegu?»
«Ma kordan: loed võõrast päevikut.»
«Aga see ju anti mulle ja öeldi, et loe seinalehe jaoks läbi! Mina ei teadnud, et see oli varastatud. Ma mõtlesin, et Zoja annab kõigile oma värsse lugeda, andis Larale ja Lara andis mulle.»
«Enne kui värsside asja arutama hakata, oleksid sa pidanud Zojalt küsima, on see tema isiklik päevik.»
«Mis tähendab i s i k 1 i k?» vaidles Genka. «Aga kui seal ©leks olnud kirjutatud, et Zoja teab mingit kuritegu ja on sellest koguni osa võtnud, kas ma oleksin ka siis pidanud talle päeviku sõnagi lausumata tagasi andma, ja kõik? Ei, mina mõistan seda teisiti.»
«Demagoogia!» vihastas Miša. «Värsid on viletsad, aga neis pole midagi kuritegelikku. Kuid võõrast puurist varastamine on küll kuritegu. Ja nende õppenõukogusse too-rnine kuriteole kaasaaitamine.»
«Aga mina ju ei teadnud, et nad on varastatud!» hüüdis
397
õnnetu Genka. «Mina tahtsin ju kõige paremat. Kas me peame võitlema väikekodanlusega või ei?»
«Genka tegi vea, käitus ebaeetiliselt, aga tema karistamiseks pole põhjust,» ütles Zina Kruglova.
Jaša Polonski pöördus Zoja poole ja hakkas deklameerima:
Oled õrn, oled armas ja tasane, endas unistust kannad sa. Mulle meeldib su unistus tusane, kuid sind Genka ei kannata.
«Olgu,» ütles Miša, «ma ei nõua Genka karistamist, aga edaspidi vaadaku ette. Mis sul veel oli, Genka?»
«Veel... Juhtum, mis leidis aset alles täna ... »
Jura tõmbus pingule — see käib muidugi tema kohta.
«Leidis aset alles täna, lõuna ajal. Jura ei söönud pirukat, veel enam, nimetas seda kõntsa sisse keeratud rämpsuks. Ning seda ajal, mil maa on alles näljast ja laosest üle saamas, kui miljonitele inimestele Volga ääres ja mujal ei jätku tükki leiba. Taoline avaldus on pöörane härrandlikkus ja meie keskkonnas vastuvõtmatu!»
Nüüd vaatasid kõik Jurat.
«Ja te kutsusite mind selle pärast välja?» küsis Jura, uskumata veel, et kõik osutus vaid tühipaljaks jamaks.
«Sind ei kutsutud välja, vaid soovitati tulla.»
«Ja rohkem ei ole teil midagi öelda?»
«Kellel teil?» küsis Miša. «Kas sa tahad meist eraldi seista?»

«Tead, Miša, ma vastan sulle sinu enda sõnadega: pole vaja demagoogiat! Genka, ja midagi muud sul mulle öelda ei ole?»
«Kas seda on vähe?»
«Sel juhul jumalaga!»
Jura lõi käega ja läks minema.
«Palun väga,» ütles Genka, «lahkus demonstratiivselt õpilasnõukogu koosolekult. Seda niisama jätta ei saa.»
Zina Kruglova tegi ettepaneku:
«Anname talle härrandlikkuse ja õpilasnõukogu ignoreerimise eest noomituse.»
«Hääletame,» ütles Miša. Kõik tõstsid käed.
Rahul, et seekord oli temal õigus, küsis Genka asjalikult:
398
«Mis me Vitka Burovi ja tema kambaga teeme? Vahest anda asi üle ASÖK-i?»*
«Jätame esialgu otsustamata, ma katsun nendega rääkida,» ütles Miša.
«Sa juba katsusid Vitkaga rääkida. Ja mis sellest tuli?»
«Ma katsun veel kord.»

16

Jutuajamisest Vitkaga ei olnud tõesti midagi välja tulnud.
Kuid see, mida Miša tookord nägi, tegi tema ettekujutusse ühe olulise paranduse: Vitka oli kaitsnud ema purjus isa eest.
Õhtul pärast õpilasnõukogu läks Miša Orava juurde.
Hambuliseks pudenenud tsementastmetega kitsast treppi mööda laskus ta alla keldrisse, avas räbaldunud kotiriidega vooderdatud ukse ja leidis end pimedast koridorist, mille ligedad seinad olid läbi imbunud niiske krohvi, vaesuse ja põhjakõrbenud päevalilleõli kodulõhnadest.
Ka tuba oli niiske, poolpime, lagedate seinte ja madalate kummis võlvlagedega, mis andsid sellele vangitorni ilme.
Lae all heitis tuhmi halli valgust pisike aknaruut, mis avanes hoovi poolt metallvõrega kaetud auku.
Närudega kaetud voodil istus kerjuseit, santija — Orava tädi või vanaema. Kandilise rohmaka, linata laua taga istus taburetil Orav.
See taburet oli ainus. Miša jäi seisma, nõjatudes vastu uksepiita. Orav vaatas talle altkulmu otsa ja pööras pea ära.
Vanaeit soris pomisedes voodile kuhjatud närusid. «Kuule, Orav,» ütles Miša. «Mis su õige nimi on?» «Orav!» vastas tüdruk väljakutsuvalt. Miša küsis vanaeidelt: «Mis ta nimi on?»
«Kes seda teab,» pomises see närusid sorides, «hulgus-plika. Korjasin jaamast üles, kui veel nälg oli, siin ta nüüd elab. Kuidas ristitud on, ei tea. Hoovi peal hüütakse Oravaks.»
* Alaealiste sotsiaalõiguslik kaitse.
399

«Miks sa koolis ei käi?»
«Ei taha ja ei käi.»
«Aga kui saadetakse kolooniasse?»
«Jooksen ära.»
«Juba võeti kinni,» ütles vanaeit, «ära jooksis, see jookseb kust tahes ära, on teine kärme.»
Laud oli tühi, seal polnud mingit jälge toidust, ei olnud isegi toidunõusid — ei klaasi, kastrulit ega teekannu.
«Millest te elate?»
«Eks sellest, mida head inimesed annavad. Ja näe, Orav toidab, liiga ei tee, tänu talle!»

«Ja kust sina selle võtad?» küsis Miša Oravalt.
«Kust tarvis, sealt võtan.»
«Võid vahele jääda.»
Orav hakkas jalgu kõlgutades laulma:
Mis te õpetate mind nüüd nagu pupsikut —
ma ei seisa ammu küsimuse ees!
Jätke, papa-mammaga meil selgeks aetud jutt:
Balti mere madrusest saab minu mees.
Ah, kui erutava kõnnakuga liikus ta,
kõik ju ütlesid, et madruspoiss kui ponks!
Kui ta läks, siis nagu paadikene kiikus ta.
Ning just kõnnakus oligi see konks
Õitses sirel. Linnuvõrke sellel kevadel
oskas Balti vennas peitu lükkida .,,
Ta jättis laulmise: «Mis sul asja oli?»
«Tulin külla.»
«Tahad minuga välja minna? Kas sul raha on?»
«Raha mul ei ole.»
«Kino jaoks ei jätku?»
«Kino jaoks ehk jätkub.»
«Kus on ikka kavaler!»
«Mille poolest ma kavaler ei ole?»
«Sala oled hoopis!»
«Mis sala?»
«Sala,» kordas Orav, istudes ikka sellessamas poosis: selg Miša poole, lõug kätele toetatud.
«Ma ei taha, et sind vanglasse pannakse.»
«Mul on ka vanglas hea olla — seal antakse süüa.»
«Koloonias antakse ka, aga sina jooksid ära. Vanglast ei põgene — seal on neli seina ja trellid.»
«Mis eest mind vangi panna, mis ma olen teinud?»
«Ise tead.»
400
«Tean, aga ei ütle.»
«Äga mina ütlen sulle: sa riisusid kino puhveti tühjaks.»
Orav ei vastanud midagi.
«Sina arvasid, et keegi ei tea. Aga mina tean.»
«Eks sa siis tea.»
«Sind pannakse vangi ja sul on seal paha ja sinu eit sureb nälga. Kui vana sa oled?» «Ei olegi vana.»
«Kirjas on, et neliteist,» ütles vanaeit.
«Kirjas ... » muigas Orav. «Ei tea, kus?»
«Majavalitsuses, kuidas muidu.»
«Tahad, ma sokutan su vabrikusse?» pakkus Miša.
«Misasja?» küsis Orav pilkavalt.
«Sokutan vabrikusse, tööle. Õpid ametit, saad palka, paned end riidesse, on see siis halb?»
«Ikkagi parem, kui sulidega sehkendada,» ütles vanaeit. «Sa kuula, mis teine räägib.»
Orav vaikis.
«Ostad rätiku, saapad,» jätkas vanaeit. «Talvel paljajalu ei jookse. Sööd suhkrut.»
Orav venitas jälle peenikese häälega:
Õitses sirel. Linnuvõrke sellel kevadel

oskas Balti vennas peitu lükkida.
Ja et kenake Nataša meeldis temale,
sai siis mööda lasta nii head tükki ta!
«Ma räägin vabrikus,» ütles Miša.
«Tööta ise, kui sul isu on.»

17

Olijaile vabrikupäev. Miša läks pärast vahetuse lõppu Zimini juurde.
Kaks aastat tagasi oli Miša käinud Ljuda sünnipäeval. Ljuda ema käitus lastega nagu omasugune, laulis naljakaid kupleesid, paroodiaid, korraldas šaraade, siis mängisid tema ja Nikolai Lvovitš nendega sõnamängu: ühest sõnast tuli' tuletada uusi, vähemalt nelja tähe pikkusi sõnu. Seepeale läks Olga Dmitrijevna kööki, praadis seal terve mäe väga maitsvaid pannkooke, lapsed pistsid selle ttäe silmapilk kinni. Pärastpoole läksid Olga Dmitrijevna
401
ja Nikolai Lvovitš kinno. Olga Dmitrijevna ütles, et nad lähevad lastel jalust ära, kutsus aga lapsi veel külla, ütles, et see on tema isiklik palve — ta jumaldavat sõnamängu, aga Ljuda temaga ei mängi, ajab nina püsti, kuna ta alati võidab. Ta naeris palju ning naersid ka lapsed ja Nikolai Lvovitš. Nikolai Lvovitš oli tookord hoopis teist nägu, Miša ei tundnud teda äragi, kui nad vabrikus kohtusid. Kaks aastat tagasi sünnipäeval oli see nägu olnud helge, lahke, isegi noor ja isegi ilus, kuigi ilumõiste ajas Mišat suuresti segadusse, üldse arvas ta, et see probleem on liiga üles puhutud, seda enam, et mingit ühtset arvamust ei saanud olla: koguni Apollo ja eriti Veenuse üle võib vihaselt vaielda. Näiteks koolis pidasid kõik Ljuda Zimi-nat väga kenaks, kõige kenamaks. Miša kahtles. Tema ema, kellega Ljuda oli väga ühte nägu, oli tõesti ilus, eelkõige sellepärast, et ta oli lõbus.
Ljuda ei olnud kunagi lõbus. Vastupidi, ta oli kuidagi külm, ju ta vist arvas, et see sobib talle rohkem. Niisama kõrgilt ja ligipääsmatult käitus vabrikus ka Nikolai Lvovitš.
Nagu Ljuda koolis, oli ka Nikolai Lvovitš vabrikus üksik, oma hästitriigitud ülikonnas vanamoodne, uues maailmas võõras kodanlik spetsialist, keda taluti üksnes sellepärast, et oma spetsialiste ei olnud.
Koosolekutel sai ta tihti sõimata. Sõimati kõiki, vabrikus oli paljugi viltu, aga Ziminit sõimati talitsetult, mitte nagu omainimest, vaid võõrast. Ta läks pulti ja vastas ülemäära rahulikult, põhjalikult.
.. .Zimin tõstis pea ja vaatas kabinetti sisenenud Mišale otsa.
«Nikolai Lvovitš!» Miša astus laua juurde. «Kas ei saaks vabrikusse tööle võtta üht tüdrukut ja üht poissi, tüdruk on neljateistkümnene ja poiss vist viisteist.»
«Istuge!»
Miša istus laua ette toolile.
«Koolis nad ei õpi, las siis töötavad.»
«Mina värbamise ja vallandamisega ei tegele,» vastas Zimin, «seda otsustab direktor. Pöörduge tema poole ... Niipalju kui mina tean, on noorukite töökohad hõivatud.»
«Need on kodutud lapsed ... »
«Jah, ma mõistan,» vastas Nikolai Lvovitš laualt dokumente ja mappe kokku korjates ja neid sahtlitesse paigutades, «aga töökohtade arv on see, mis ta on, ja sellest üle astuda me ei saa. Ja peale selle, sa räägid poisist?
402
Vabrikus töötavad naised ja noorukite töökohtadel tüdrukud.»
«No võtke siis tüdrukki,» käis Miša peale, «ta on orb, põgenes kolooniast.» «Ja vabrikust ei põgene?»

See küsimus esitati hajameelselt, ükskõikselt, viisakusest, selleks, et vestlust ülal hoida, et üldse midagi öelda. Nikolai Lvovitšil oli tegemist oma paberitega, ta mahutas nad lõpuks sahtlitesse ära, lukustas sahtlid ja tõusis püsti, andes mõista, et jutuajamine on lõppenud. Ka tööpäev oli muide lõppenud.
«Tüdruk läheb hukka, kahju hakkab,» ütles Miša. «Seal lähedal on Smolenski turg, Prototšnõi põiktänav — sulide ja varaste pesa ... »
Nikolai Lvovitš võttis nagist tolmumantli ja soni.
«Te peate rääkima direktoriga, kuigi ma kardan, et ka tema ei saa enne uut värbamist midagi teha; kordan, et värbamine tuleb septembris. Mina omalt poolt toetan teie palvet. Kas loodate, et see tüdrukut aitab?» Ta avas kabineti ukse, kutsudes Mišat väljuma, ja väljus ise tema kannul.
Niisiis nõustus ta aitama ja sellega siis aitaski. Aga tont võtaks, mis vormis?! Ja mis tema lubadusest tolku on?! «Ma toetan teie palvet, kuid direktor ei saa enne uut värbamist nagunii midagi teha.» Irooniline: «Ja vabrikust ei jookse ära?» Ning sealsamas ükskõikselt viisakas: «Kas loodate, et see teda aitab?» Veider küsimuse asetus. Jah, Miša loodab, et aitab, kui ei loodaks, poleks tulnud, poleks palunud! la teie siis ei looda üldse, miks te siis lubate aidala? Teil on ükspuha. Just nimelt, ennekõike ükspuha ... Ja Miša ütles ootamatu jõhkrusega, mis teda mõnikord valdas ja mida ta hiljem tihti kahetses: B|See tüdruk on halvas kambas. Muide, samas kambas on ka teie Andrei.»
Nad seisid koridoris. Kõrval mürises käärimistsehh, paistsid tööpingid, lõputud niidid liikusid suurtelt poolidel! väikestele, naistöölised jälgisid neid tähelepanelikult; kui niit katkes, seiskas tööline pingi ja jätkas niidi väikese, vaevunähtava sõlmega. «Andrei?!»
Ta noogutas tsehhi poole, näidates, et müra segab rääkimast.
Nad läksid mööda kitsast metallkäsipuudega treppi alla hoovi.
403
«Andrei? Poisipõnn? Kambas? Vahest ta mängib kampa?»
«Ma ütlesin seda teile sellepärast, et minu arvates on asi küllalt tõsine.»
«Ja mis kamp see on? Rääkige, Miša!»
«See on meie hoovis ... Seal on Andrei, veel kaks poissi, tüdruk Orav, kelle pärast ma teid palusin, kamba ninamees Vitka Burov elab samuti meie majas.»
«Minu naine rääkis, et Vitka narris Andreid, peksis teda ja oleks peaaegu pussitanud, kui poleks vahele astutud.»
«Tal polnud plaaniski teda pussitada. Tema on ninamees, mõistab alluvate seas õigust. Ta ei õpeta Andreile midagi head, aga Andrei jookseb tal kannul nagu kutsikas.»
Nad läksid pääsla poole, neile jõudsid järele vahetuse lõpetanud töölised.
«Mina olen päev otsa tööl, Andreiga tegeleb ema,» ütles Nikolai Lvovitš, «aga ma võtan muidugi abinõud tarvitusele ... Veider küll — Andrei vargajõugus. Tänan, et te mind hoiatasite, olen teile väga tänulik... Missugune salalik lollike, kodus ei iitsatagi... Ja kui jutt juba meie perekonna peale läks, siis on mul teile veel üks küsimus: mis Ljudal koolis lahti on?»
«Ljudal koolis? ... Justkui mitte midagi, igal juhul mina ei tea midagi.»
«Midagi on. Ta tuli pärast teie elavat ajalehte koju ja oli täiesti endast väljas. Nuttis.»
«Imelik,» pomises Miša, «ja seal naeris ta üle teiste.»
«See teeb talle au,» ütles Nikolai Lvovitš. «Kodus ta ei naernud ja ei naera ka praegu. Milles on asi? Ma mõistan suurepäraselt: ka õiglast kriitikat on raske rahulikult taluda, aga ebaõiglast? Liiati veel avalikku, lavalt öeldut ja ilmselt tugevasti karikeeritut... Kas teie koolis ei ole eelarvamust intelligentsetest perekondadest pärit laste suhtes?»
«Ei, me ei erista kedagi sotsiaalse tunnuse alusel. Sellessamas elavas ajalehes said võtta ka tööliste lapsed: näiteks Genka Petrov, seesama Vitka Burov. Ljuda solvus asjatult. Temast lauldi seal väga süütuid kupleesid. Ma ei mäleta teksti, see oli midagi opereti stiilis.»

«Minu tütar ei ole järelikult selle žanri austaja. Tänan teid. Ma ei tahaks, et Ljuda meie jutuajamisest teada saaks, talle ei meeldiks minu sekkumine ... »
404
«Ma ei ütle talle midagi,» .lubas Miša. Vihasoost oli lahtunud, miskipärast oli tal Ziminist kahju.
«Aitäh, tänan teid. Selle tüdruku, teie eestkostealuse suhtes ma räägin direktoriga.» .
Zimin tegi Mišale kummarduse ja läks pääsla poole, kuid teda hõigati:
«Nikolai Lvovitš!»
Pääsla juurde ruttas Krassavtsev ja ulatas Ziminila mapi:
«Need on praagidokumendid, te ise palusite.»
«Dokumendid? Praegu?» imestas Zimin. «Ma lähen ju koju.»
«Me just lõpetasime,» seletas Krassavtsev. «Järjestasime dokumente vastavalt teie korraldusele. Tulin neid tooma, kui nägin teid minemas. Kas viin tagasi? Minu osakonnas on töötajad juba laiali läinud.»
Nikolai Lvovitš pani mapi portfelli.
«Hea küll, homme on pühapäev, ma vaatan need kodus läbi.»
Zimin ei tahtnud ilmselt dokumente võtta. Krassavtsev ei tahtnud nendega osakonda tagasi minna. Zimin võttis dokumendid väga vastumeelselt enda kätte. Miša mõtles, et ta oleks võinud ju ka mitte võtta.
Aga tema võttis.
Tüüpiline iseloomutu intelligent,

18

Kodus ootasid Nikolai Lvovitšit piletid Kunstiteatrisse «Turbinite päevade» etendusele. Piletitega käis kaasas triibulise ülikonna ja lakk-kingadega Valentin Valentinovitš, elegantne nagu vürst Danila, puudus vaid lillekimp nööpaugus.
Pidades kinni otsusest, mis võeti vastu pärast Ljuda restoraniskäiku, olid Ziminid edumeelsete vanematena seda visiiti lubanud. Täna lähevad kõik teatrisse, aga homme hakkab Olga Dmitrijevna selle keigari kulul tasapisi nalja heitma ja teda Ljuda silmis maha tegema. See idee ei meeldinud Nikolai Lvovitšile eriti, kuid ta oli naisega nõus, et see variant pole halvem kui teised. Ja annaks Jumal, et see visiit jääks viimaseks ...
Ta silmitses Navrotskit langetatud laugude alt: ta polegi
405
nii väga tüüpilise varustustöötaja moodi — on intelli. gentne, korrektne, käitub väärikalt.
«Praegu on populaarsed Meierholdi «Mets», Vahtangovi «Printsess Turandot», Tairovi «Girofle-Girofla»,» rääkis Valentin Valentinovitš. «aga «Turbinite päevad» on üle kõige. Loodan, et etendus teile meeldib.»
««Printsess Turandotti» me hiljuti nägime,» ütles Olga Dmitrijevna. «Vahtangovi teater on siinsamas. Tairov ei meeldi eriti Nikolai Lvovitšile, siin lähevad meie maitsed lahku. Mis Meierholdisse puutub, siis see on vaieldav.»
«Jah,» nõustus Valentin Valentinovitš, «Meierhold on ebaharilik, kuid kahtlemata originaalne, see on täiesti kaasaegne etendus.»
«Näete siis, ja meie tormasime Kunstiteatri rõdule,» ütles Olga Dmitrijevna.
«Seda enam peaks «Turbinite päevad» teile meeldima,» ütles Valentin Valentinovitš tõsiselt. «See on Stanislavski ja Sudakovi lavastus, mängivad Hmeljov, Dobronravov, Janšin. Mina olen seda juba näinud, aga vaatan meelsasti veel kord. Näidend räägib valgete armee hävingust, see on esimene katse vaadelda tõsiselt nende inimeste tragöödiat, kes uskusid, et nad on väljas õige asja eest. Seda tõlgendust võib vastu võtta või mitte, aga huvitav on ta igal juhul.»

Ta pole lihtsalt ärimees. Kommete järgi otsustades on ta heast perekonnast.
«Kas te olete moskvalane?» küsis Nikolai Lvovitš.
«Jah, sedavõrd kui ma elan Moskvas. Aga sündinud olen ma Voroneži kubermangus, minu isa juhtis krahv Orlovi hobusekasvandusi.»
See kõlas nii, nagu poleks Valentin Valentinovitši isa mitte juhtinud kellegi hobusekasvandusi, vaid olnud nende omanik.
Miks ta küll Ljudale meeldib? Ljuda on ju tark, terase pilguga tüdruk. Muide, ilmselt kaldub ta nüüd tegema vanemate tavalist viga. On siis üldse võimalik selgitada, mis mehes tütrele meeldib? Võib vaid selgitada, mis selles mehes talle endale ei meenu. Mis siis? Lakk-kamassid? Muidugi mitte kingad. Selle taga on kahtlemata vabrik, episood vaguniga, mille tema käskis kinni pidada ja mida kinni ei peetud. Võimalik, et Navrotski ei puutu asjasse, talle laaditi vagun ja tema saatis selle ära, aga ikkagi. Krassavtsevi käed pole puhtad ja see kõik ei ole ilmselt juhuslik. Lühidalt: on ta petis või ei?
406
Olga Dmitrijevna vaatas kella:
«Andrei peaks juba kodus olema. Kus ta on, Ljuda?»
«Vist hoovis.»
«Peab teda kutsuma.» E:Ljuda läks akna alla.
«Andrjuša, koju!»
«Ta kohe kipub hoovi,» ütles Olga Dmitrijevna, «aga meie hoov on kole, ainuüksi Vitka Burovist on juba küllalt.»
«Hoov ... » naeratas Valentin Valentinovitš. «See on tema eas loomulik. Ja kui nii võtta, isegi vajalik. Reaalseks ja üsna karmiks eluks valmistab hoov teda paremini ette kui... Mõistke mind õigesti, ka minul oli hea ema, võib-olla liigagi hea, nii et ma kõnelen seda iseenese ränga kogemuse najal.»
«Kas teie ema elab?» küsis Olga Dmitrijevna.
«Minu vanemad hukkusid rongiõnnetusel... »
Tekkis lühike piinlik paus, siis ütles Olga Dmitrijevna:
«Vahest valmistabki hoov teda tulevaseks eluks paremini ette, aga kui seda hoovi veel ei olnud, oli ta palju kuulekam.»
«Andrei ei sõbrusta Vitka Buroviga,. vaid Ljonja Panfiloviga, kes teda kaitseb,» ütles Ljuda.
«See kõik on normaalne, ema. Aga lapsed ei ole eluõied ... »
«Lastekomisjoni esindajana ma nii ei mõtle,» ütles Valentin Valentinovitš. «Lastekomisjoni esindajana pole mul lihtsalt õigust niimoodi mõelda.»
Kõik hakkasid naerma peale Ljuda. Tal polnud naljani . Miks oli ta kõik selle üldse ette võtnud? Seal restoranis oli Valentin Valentinovitš olnud talutav, aga siin, nende kodus, oli see võõras mees ebaloomulik, banaalne. Ja see vihje tuntud päritolule, kui lame see oli! Valejutt, et ta vanemad hukkusid rongiõnnetusel. Ja need labasused eluraskustest — seal käisid nad Slavka, siin Andrei kohta.
Aga Nikolai Lvovitš mõtles sellest, mida oli talle öelnud Miša Poliakov. Ta ei tahtnud ikka veel uskuda, et tema Paksust ja kohmakast Andreist, üsna andekast poisist nuiide, on kujunemas bandiit. Ljudagi kinnitab, et ta ei sõbrusta Vitkaga, vaid laohoidja poja Ljonja Panfiloviga.
«Siiski, mis selle Vitka Buroviga lahti on?» küsis Niko-Lvovitš ettevaatlikult, püüdes mitte erutada Olga Dmitrijevnat, keda see teema väga puudutas.
Ljuda   vaikis.
407
Vastas Olga Dmitrijevna:
«Lapsed kardavad teda. Ma koliksin siit majast ära, kui saaks siit ära kolida.»

«Ta avaldab lastele kindlasti halba mõju,» ütles Valentin Valentinovitš. «Lastekomisjonis on meil niisuguste situatsioonidega tihti tegemist: üks ülekasvanud nolk rikub tublisid noorukeid. Võin omalt poolt anda lubaduse seal kord majja lüüa. Mulle kui kunagisele hoovipoisile pole see eriti raske.»
Jälle on ta võlts! Krahv moondub hoovipoisiks. Mis jaburdus see on?!
«Vitka on tegelikult hea poiss,» ütles Ljuda. «Ma tunnen teda tuhat aastat. Ta lihtsalt üritab mängida Arbati hirmu, ninameest ja atamani. Ja meil on väga hea hoov, me oleme seal üles kasvanud ja mingit erilist korda pole siin vaja majja lüüa.»
Valentin Valentinovitš vaatas talle imestunult otsa: Ljuda väljakutsuv toon oli talle ootamatu. Ta oli midagi viltu lasknud, kahe silma vahele jätnud, prohmaka teinud. Aga vahest käib see kõik mitte tema, vaid ema või isa kohta... Ei, Ljuda vaatab üksisilmi ja vaenulikult otsa just temale ...
Teadmata, mida öelda, kaotas Valentin Valentinovitš hetkeks pea.
Teda aitas välja Andrei, kes tuli tuppa, särk kriidine. «Ma käskisin sul kodus olla,» ütles Olga Dmitrijevna rangelt.
«Ma olen kodus,» vastas Andrei lihtsameelselt.
«Sind peab iga kord kutsuma, nii ei tohi, Andrjuša. Sa oled väga must. Pese end, söö õhtust, toit on köögis, õpi homseks ära ja heida magama. Ja- ära ukse ette ketti pane, muidu läheb jälle nii, nagu eelmine kord ... »
«Kujutan ette, mis eelmine kord oli,» naeratas Valentin Valentinovitš; ta valitses end jälle. «Vägilased peavadki just niimoodi magama.»
Olga Dmitrijevna tõstis põrandalt mehe portfelli ja pani selle kirjutuslauale.
«Kas hakkame minema? Tramm viib meid ainult Ohhotnaja peatuseni.»
«Meil on veel aega küll,» vastas Navrotski.
Tema meelerahu põhjus selgus siis, kui nad tänavale jõudsid.
Kõnnitee ääres seisis lahtine kergesõiduauto. Rooli taga istus nahkkuue ja nahksääristega autojuht.
408
Valentin Valentinovitš avas autoukse: «Palun!»
«Milleks seda vaja oli?» kortsutas Nikolai Lvovitš kulmu.
«Ma ei tahtnud, et meie daamid peaksid trammis trügima.»

19

Lapsed magasid veel. Nikolai Lvovitš ja Olga Dmitri-jevna jõid hommikukohvi. Olga Dmitrijevnal oli seljas hommikumantel, Nikolai Lvovitšil kodukuub.
Eilne etendus oli talle meeldinud, pannud mõtteid mõlgutama. Ka teda ennast vaevasid kogu aeg needsamad küsimused: koostöö uue võimuga, maa uute peremeeste tunnustamine. Olid olnud laoseaastad, paistis, et kõik on põrmu tallatud. Aga majandus on taastatud, tehased ja vabrikud töötavad nagu ennegi, lõhe võimude ja tehnilise intelligentsi vahel on kadumas. Ja tuleb töötada. Venemaa heaks.
Olga Dmitrijevna adus tema meeleolu, naeratas ja vaikis ...
Jumal oli andnud talle hea naise, ustava elukaaslase, lisaks veel ilusagi. Ta oli õppinud laulmist, teda oli isegi operetti kutsutud (jälle operett, veab tal selle operetiga), kuid naine ise polnud endale niisugust saatust tahtnud. Tal oli hämmastav võime rahulduda olemasolevaga. Nad olid kaks korda käinud välismaal, Pariisis, Londonis, kuid naine ei meenutanud neidki reise peaaegu üldse, sest tal oli haruldane anne rõõmustada selle üle, mis tal oli, armastada, mis talle antud, ja mitte rääkida sellest, mida tal ei ole; isegi siis, kui oli raske, sai ta jõudumööda hakkama, müüs midagi maha, toitis pere ära ja suutis säilitada pühapäevatunnet,

otsekui oleks ta elanud lahedaid, muretuid aastaid, poleks üldse tundnud nälga ja puudust, hirmu, lastehaigusi ning kõike, mida ta oli teadnud ja läbi elanud.
«Tahad veel kohvi?» küsis ta sosinal, et mitte äratada diivanil magavat Andrjušat.
«Vala. Hea kohv on täna.» Naine noogutas lokkis pead. Ka selle joone oli ta säilitanud — talle meeldis, kui teda kiideti. Kuid ta kibeles eilset teatriskäiku arutama...
409
«Noh, kuidas ta sulle meeldis?»
«Liiga seltskondlik.»
«Aga ei lipitse ... »
«Ja veel: ta on liiga pingul, liiga valvas... Mulle tundub, et ka Ljuda ei ole temast eriti sisse võetud.»
«Jah, nii paistis ka mulle... Mulle tundub, et ta ei paku tütrele lihtsalt huvi, nii nagu sulle ja mullegi. Ometi on tal Valentini miskipärast tarvis ... Kas ta tahab endale kindlat austajat? Meelitab see tema lapselikku enesearmastust? Mitte ei saa aru. Tahab pead segi ajada? See pole tema moodi. Ta ju ei flirdigi üldse. Oma klassi poistega flirtis ta, nagu sa mäletad, palju julgemalt. Tahab mehele minna? Ei, mehele minna ta ei kavatse. Enne kui Valentin meile tuli, küsisin ma temalt: miks sul teda vaja on? Ta tegi salapärase näo ja ütles: ju siis on. Aga ta salapäratses üle ja ma arvan, et selle taga pole mitte midagi.»
«Siis jääb vaid mõistatada, mik§ tal seda meest vaja on?»
«No see küsimine on' nüüd küll täiesti meeste moodi. Vaata Ljudat, ma arvan, et ega see Valentin Valentinovitš ole esimene murtud süda.»
«Ta pole miskipärast murtud südame moodi.»
«On ikka,» ütles Olga Dmitrijevna üsna kategooriliselt. «Võib-olla sellepärast ta oligi nii ebaloomulik — kohmetusest ... Aga üldse arvan ma, et see kõik läheb varsti mööda.»
«Mida varem, seda parem,» lisas Nikolai Lvovitš, «ta peab sel aastal instituuti astuma. Ja ei tohi unustada, missugune on konkurss, ta peab suvi otsa õppima; siis pole tal minu arvates noormeeste jaoks aega.»
«Muidugi, kohe pärast kooli lõppu sõidame suvilasse, ja las istub ja õpib siis kuni eksamiteni... .Muide, me peaksime korraks suvilasse emale appi sõitma. Suvilat kasutame, aga kõik on ema kaelas — nii maja kui aed.»
Ämmal oli Jaroslavli tee ääres Kljazma kaldal suvila; ämm elas seal aasta läbi, nemad kolisid sinna suveks.
«Ma ei tea, kas ma pääsen. Käi Ljudaga. Kevadine päike paistab, päevitus sobib teile.»
«Ma tahaksin minna koos sinuga, päevitus sobib sulle ka,» heitis Olga Dmitrijevna nalja.
Nikolai Lvovitš istus nüüd kirjutuslaua taha, süütas suitsu, otsustas vaadata dokumente, mis Krassavtsev oli
410
talle eile andnud, ja otsis pilguga portfelli. Laual portfelli ei olnud. Ta kummardus vaatama, ega portfell ei ole laua kõrval — seda ei paistnud ka seal.
Olga Dmitrijevna lõpetas kohvijoomise, läks magamistuppa, istus tualettlaua taha ja hakkas soengut tegema.
«Olja, ega sa mu portfelli pole näinud?»
«Portfelli? Täna ei ole näinud.»
Nikolai, Lvovitš läks esikusse, pani tule põlema, vaatas nagi alla — portfelli ei olnud.
Ta tuli söögituppa tagasi, otsis kirjutuslaua ümbert veel kord, vaatas diivanile, diivani taha. Portfelli ei olnud.
Ta läks magamistuppa ja otsis ka sealt.
«Mida sa otsid?» küsis Olga Dmitrijevna ikka veel sosinal.
«Ikka seda portfelli. Kuhu ma küll võisin ta pista?»
«Vahest jätsid tööle?»

«Sa ise tõstsid ta eile enne teatrisseminekut lauale.»
«Õige küll, tuleb meelde. Siis ta peab laual olema.»
«Teda ei ole laual.»
«Miks sa nii mures oled? Kas seal on midagi tähtsat.»
«Ametidokumendid.»
«Ta ei saanud ju kuhugi kaduda. Otsime õige koos.»
«Ma olen kõik läbi otsinud.»
«Hea küll, istu, ma otsin ise. Kui leian, mis ma selle eest saan? Jää siia!»
Olga Dmitrijevna Väljus magamistoast ja tuli üsna ruttu tagasi.
«Pole kuskil. Kas ajan Andrei üles?»
«Aja,» palus Nikolai Lvovitš. ,
«Issand, see on siis nii tähtis!» hüüdis Olga Dmitrijevna, läks diivani juurde ja ütles pojale tasakesi:
«Andrjuša, ärka üles! Ärka üles, kullake! Ärka ja tuleta meelde, mis eile oli. Kas sa õues käisid?»
Andrei kergitas end ja tõusis rusikatega silmi hõõrudes diivanile istuma.
«Andrjuša, kas sa käisid hoovis, kui me teatrisse läksime?»
«Mis hoovis?» küsis Andrei pahase, unest käheda häälega.
«No ärka üles, poiss, tuleta meelde ja ütle, kas sa käisid hoovis?»
«Ei käinud ma kuskil.» »
«On see tõsi?»
«Tõsi.»
411
«Jah, ma tean, sa räägid alati tõtt,» ütles Olga Dmitrijevna.
«Aga kas keegi käis sinu juures?» küsis Nikolai Lvovitš. «Mõni sõber ehk?» «Ei.»
Nikolai Lvovitš osutas lauale:
«Näed, siin seisis minu portfell. Kus see on?»
«Andrjuša, saa aru, see on isale väga tähtis,» ütles Olga Dmitrijevna.
Ka poisi näkku ilmus rahutus, vanemate mure kandus talle üle.
«Ma pole seda näinudki, seda portfelli.»
«Ta ei saanud ju läbi õhuakna välja lennata!» hüüdis Olga Dmitrijevna.
Nikolai Lvovitš avas akna ja küünitas end vaatama üle aknalaua. Tuletõrjeredel jäi magamistoa ja söögitoa akende vahele, kuid aknani sealt ei ulatunud — redeli kinnitusvarb seisis aknast palju kõrgemal.
«Aknast ei saanud keegi sisse ronida. Ja kui oleks saanudki — kellel oli tarvis seda ametidokumentidega portfelli?»
«Aga portfell ise on väga hea, nahast, ilus, hõbemonogrammiga. Helista miilitsasse.»
Nikolai Lvovitš pidas aru ja ütles siis:
«Maga, pojake, küll portfell välja tuleb. Lähme, Olja, ärme segame teda.»
Nad läksid magamistuppa tagasi, Nikolai Lvovitš sulges ukse.
«Tuleb kohe helistada miilitsasse,» ütles Olga Dmitri-jevna.
«Ja keda me süüdistame? Peale Andrei ei olnud kedagi kodus,» vaidles Nikolai Lvovitš vastu.
«Tegelikult ei olegi see nii hirmus, dokumendid pole kuigi tähtsad: vanad praagiaktid. Ja ainult portfelli, monogrammi pärast ei tasu seda ette võtta.»
Olga Dmitrijevna vaatas mehele pingsalt otsa. Ta aimas alati eksimatult, millal mees ei rääkinud tõtt, rääkis vaid selleks, et teda rahustada. Praegu rääkis ta nimelt nii.
Nikolai Lvovitš kõndis vaikides magamistoas ringi, seisatas akna all, pidas aru ja ütles siis:
«Ma siiski tulen koos sinuga suvilasse. Lähme laupäeval, ööbime seal ja tuleme pühapäeva õhtul tagasi. Rahuneme, mõtleme, mis teha. Esialgu ära räägi portfellist kellelegi.»
412

«Issand, kellele mul öelda on! Mis sa nüüd, Kolja! Aga see kõik on väga veider. Vahest tegi seda Vitka Burov?»
«Kõik võib olla,» nõustus Nikolai Lvovitš, mõtles siis ja ütles: «Ma arvan, et ka Ljudale ei maksa midagi gelda.»
Olga Dmitrijevna pomises hämmastunult: «Ljudale? ... Ma ei mõista midagi... Kolja! Miks peab seda Ljuda eest varjama?» «Ma ei taha, et ta muretseks.»
«Rumalus! Me oleme kõik mures. Kas ta pole siis meie pere liige, on talle siis meie mured võõrad?»
"'«Ma pole seda öelnud... Aga ta on vabrikus praktikal ... »
«Kas ta lobiseb välja?»
«Muidugi mitte. Aga ta võib vabrikus kaotada pinna jalge alt, ta võib hakata kartma, et mul tuleb sekeldusi, mingeid sekeldusi aga ei tule, see kõik on tegelikult tühiasi ... »
Olga Dmitrijevna vaatas ikka veel mehele pingsalt otsa. Kõik see ei kõlanud sugugi veenvalt.
«Kas sa seostad seda Navrotskiga?»
«Oljake, kallis, ma ei seosta seda kellegagi, mul pole mingit alust seostada seda ei Navrotskiga, ei Andreiga ega Vitka Buroviga. Ma pean järele mõtlema. Ja ma ei taha liigseid jutte, seetõttu palun, et sa sellest kellelegi ei räägiks, sealhulgas ka Ljudale.»
«Aga Andrei võib talle öelda.»
«Ütle Andreile, et portfell tuli välja.»

20

Niisiis, vagun saadeti teele ja dokumendid varastati ära. Kõik oli läbi mõeldud. Krassavtsev seadis asja nii, et ta dokumendid koju kaasa võtaks. Navrotski viis nad teatrisse, keegi kolmas võttis dokumendid. Kes on see kolmas? Keegi tundmatu, kes tungis korterisse, kui Andrei magas? Või andis Andrei ise portfelli laohoidja Panfilovi pojale? Selle võimaluse ta välistab, aga kole on seegi, et ta seda üldse peab mõtlema. Kui need olid Andrei kaaslased, kamp, nagu nimetab neid Miša Poljakov, siis pannakse "ad miilitsas rääkima, kurjategija avastatakse, aga tema Poeg on asjasse segatud. See on võimatu. Poiss ei ole
413
suuteline teadlikult kurja tegema ja varastama, aga teda võidi petta, ära kasutada. Kui Andrei ei ole sellesse segatud, siis kurjategijat ei leita, kurjategijaks jääb tema, fsjikolai Lvovitš Zimin; tema viis dokumendid vabrikust välja, tema kodus kadusid nad ära, tema vastutab tootmises tekkinud praagi eest ja ta tahtis selle põhjusi varjata. Mõlemal juhul langeb kahtlus temale ja on mõeldamatu vabrikus edasi töötada.
Rääkida Krassavtseviga? Dokumentide kadumise varjamine ei teeks Krassavtsevile mingit raskust, aga siis on \a neil peos, nad panevad end maksma, näitavad, kes nad õieti on, ja varastavad vabriku paljaks.
Seega tahetakse teda kas kompromiteerida või šantažee-rida.
Nad ei saavuta ei seda ega teist. Ta ei ole neist rumalam, ta on selles vabrikus kakskümmend aastat töötanud, talle on kõik võimalikud riukad teada. Teda nad sisse ei vea.
Esmaspäeval ütles Nikolai Lvovitš vabrikus Krassavtsevile:
«Ma vaatasin dokumendid läbi, kuid seal pole kõiki. Olge kena, otsige mulle kokku kõik praagidokumendid, ütleme, viimase kahe kuu omad. Lisaks sellele otsige kokku Navrotski dokumendid. Nii oli vist Lastekomisjoni esindaja nimi?»
«Jah,» kinnitas Krassavtsev, mõistes, miks Ziminil seda kõike vaja läheb.
«Tore. Olge siis kärme.»
«Läheb aega. Dokumente on palju.»

«Ma mõistan. Kas kolmest-neljast päevast piisab? No viiest päevast? Nädalast? Ma saan nad siis laupäeval. Laupäeval sõidan ma küll suvilasse ja kaasa ma neid mõistagi ei võta. Kuid ma tulen pühapäeval varakult tagasi ja vaatan siis läbi.»
«Keda te kontrollite, Nikolai Lvovitš?»
Zimin muigas:
«Iseennast, Georgi Fjodorovitš, iseennast. Kas teile see võimalus pähe ei mahu?»
414

21

Navrotski tehingu pärast Krassavtsev hirmu ei tundnud. Ametlikud dokumendid olid korras: see oli Lastekomisjoni kaup. Aga mis kaubast pärast teda sai, see ei lähe Krassavtsevile korda, tema selle eest ei vastuta. Mis puutus praagiga kombineerimisse, siis praagiaktid koostasid, vormistasid ja kirjutasid alla meister ja tehniline kontrolör — Nikolai Lvovitš Zimini alluvad. Need on võltsitud aktid, aga nad on olemas ja nende vastavust kauba kvaliteedile pole võimalik kontrollida: kaup on läinud.
Zimini nõudmine anda talle uued dokumendid muutis Krassavtsevi valvsaks. Miks, kui Navrotski on temaga ära õiendanud? Seega siis ei ole. Ziminit ära ei osta. «Kontrollin iseennast» — see polnud niisama öeldud, ta tunneb väga hästi inseneri mõistukõnet. Asjatult oli ta Navrotskit kuulda võtnud, asjatult Ziminile dokumendid üle andnud, oleks paar nädalat venitanud — Ziminil oleksid need meelest läinud. Ja uusi dokumente ta ei anna, kommertsosa-konnas on kolm töötajat, ei ole kellelgi aega sellega tegelda.
Navrotskiga on aeg lõpp teha: mees ei tunne mõõtu, veab sisse ja mängib veel aristokraati ka. Seda ei kannatanud Krassavtsev eriti. Kombineeri, aga ära mängi Walesi printsi.
Krassavtsev ja Navrotski kohtusid kasiinos.
Valentin Valentinovitš ruletti ei mänginud, kõikidest mängudest tunnistas ta ainult totalisaatorit — võiduaja-misi ei valitse juhus, vaid teadmine. Navrotski tundis ja teadis hobuseid ning mängis kindla peale. : Saali astudes otsis Valentin Valentinovitš pilguga mängulaua tagant Krassavtsevit, kuid ligi ei astunud, tegi näo, nagu ei märkakski teda. Krassavtsevist oli näha, et tal läheb kehvasti. Kirgliku mängijana ta tavaliselt võitis, kuid lõpuks oli alati kaotusseisus ja rahahädas. Valentin Valentinovitš silmitses vaikides ruutudeks jaotatud mängulauda. - Krupjee hüüdis:
«Kodanikud, tehke oma panused!» \ Mängijad panid mängumargid ruutudesse. Krupjee tõm-fas kangist, ring hakkas keerlema, küülike jooksis seal *ees siia-sinna, kuni sattus mõnesse nummerdatud lahtrisse. Kõik jälgisid pingsalt... Siis roobitses krupjee mängumargid kokku.
415
Kõik oli nagu tõelises ruletis. Ei olnud ainult kõhnade kurnatud nägudega vanu naisi ja mehi, kes on aastatega mängulaudade taga halliks läinud; polnud vürste ja krahve, kes on oma varanduse siia jätnud. Siin proovisid õnne täies jõus ja tervises keskealised inimesed, mängides tühiste summade peale; provintsist pärit kassiirid ja volinikud, kes olid pealinna restoranides kroonu raha ära .laristanud, tegid meeleheitlikke katseid seda siin tagasi saada; altkäemaksuvõtjad — nagu Krassavtsev — lõid läbi seda, mis nad olid nepmanite ja varustajate käest välja pressi-nud. Need inimesed ei mänginud maha raha, vaid elu. Ei, temal on teine mäng.
Ta jälgis silmanurgast Krassavtsevit. Ka see mängib maha elu. Muide, mida rohkem Krassavtsev kaotab, seda rohkem võidab tema, Navrotski.
Lõpuks Krassavtsev tõusis.
Valentin Valentinovitš läks talle vastu.
«Tere,» ühmas Krassavtsev, «mul on teid tarvis!»
Nad läksid tänavale, keerasid nurga taha ja hakkasid minema mööda Tveri bulvarit.
«Zimin nõuab kõigi teie saadetiste dokumente,» teatas Krassavtsev süngelt.

«Aga mis ta ütles nende paberite kohta, mis te talle juba andsite?»
«Ütles, et neist ei piisa, tahab ka teisi vaadata.»
«Andke talle ka teised. Andke aga andke! Ta ei leidnud nendes dokumentides midagi ja ei leia ka nüüd. Ja mis seal leida olekski? Dokumendid on korras, aktid vormistatud, see on teilegi hästi teada.»
«Miks ta neid siis nõuab?»
«Tal on omad kaalutlused,» vastas Navrotski salapäraselt, «ta tahab lõplikult veenduda, et minuga võib asju ajada. Kas te sellest tõesti aru ei saa? Andke taile dokumendid, mulle aga tehke viis vagunit ja vormistage kõik praagiks.»
«Te olete peast segaseks läinud!»
«Olen ma siis hullumeelse moodi? Jah, jah, viis vagunit. Esmaspäeval kirjutab Zimin ise alla mis tahes aktile, ma garanteerin seda, annan oma pea.»
Tema lõbusa enesekindluse mõjul lõi Krassavtsev kõhklema. Siiski ütles ta:
«Viis vagunit praaki on võimatu, see paistab välja, trust segab vahele. Viis vagunit! Kuulmatu lugu! Kirjutagu Žimin pealegi aktile alla, mina ei ole nõus.»
416
«Millega te riskite? Vagunid sõidavad ära ja jääb järele akt — ametlik, vormistatud, kõigi allkirjad all.»
Mõnda aega läksid nad vaikides, siis ütles Krassavtsev:
«Mul on vaja kolmsada rubla.»
«Ei vedanud?» küsis Navrotski kaastundlikult.
«Mul on vaja kolmsada rubla.»
«Ma võin need teile anda, aga palun teid: ärge mängige, täna teil ei vea.»
«Ärge tulge mind õpetama ... Täna ma ei mängi.»
Nad astusid kangi alla. Valentin Valentinovitš andis Krassavtsevile kolmsada rubla.
See pistis raha taskusse. Nad läksid edasi.
Viis vagunit on tagatud ja ta tõmbub ajutiselt kõrvale. Tuleb ringi vaadata, puhata, vahest ehk mõne blondiiniga lõunasse sõita ... Ellen Busch! Kaunitar! Just see, kellega sõita Jaltasse või Kislovodskisse. On ta puhkuse ära teeninud või mitte? Kuninganna! Ta paneb tüdruku riidesse nagu kuninganna! Ljuda selleks ei sobi. Milleks on talle vaja aristokraatlikku tütarlast, kui ta on ise aristokraat? Aristokraat vajab näitlejannat, sel on ilmet, nagu öeldakse Odessas.
«Kuidas vagunitega jääb?»
«Kõike praagiks vormistada ma ei saa.»
«Pool praaki, pool kolmandasse sorti.»
«Arutame... Ja Lastekomisjoni nimele ei saa ma kõike panna. Seda on liiga tihti.»
«Tehke osa Minski õmblusvabrikule.»
«Kas volitus on ehtne?»
«Georgi Fjodorovitš,» ütles Navrotski mõjukalt, «minu dokumendid on kõik ehtsad. Võltsituid ei ole kunagi. Ja rahad tulevad Rahapajast, mitte Marjina Roštšast. Asja see külg ei tohiks teile ealeski muret teha. Ja ka Ziminile mitte.»
Krassavtsev vaikis.
«Oleme kokku leppinud?»
«Kui Zimin annab esmaspäeval dokumendid tagasi ja komplikatsioone ei teki, teen ma teile paar vagunit kolmandat sorti Minski õmblusvabriku jaoks.»
«Mitte paar, vaid viis?!»
«Miks just viis?»
«Nii on arvestatud, Georgi Fjodorovitš. Me peame lah> uma pärast tõsist operatsiooni meeldivate muljetega tei-eteisest. See operatsioon annab teile võimaluse veel palju
417

kordi kasiinos istuda. Mina aga saan osta väikese suvila Moskva lähistel. Saage aru, ma armastan loodust, eriti Kesk-Venemaal. Moskva lähised on ju samuti Kesk-Venemaa, eks ole?»

22

Miša tulekut tema poole hindas Vitka omamoodi: tegi asja, tahtis teolt tabada. Ja käis ka Orava juures: tahtis samuti teolt tabada — varastasite puhveti paljaks. Aga eks tõesta! Kes nägi? Sõime katusel kooke, aga neid ju müüakse sealsamas saiapoes. Tunnistajaid ei ole. Kellelt nad küsima lähevad?

See Vitkale muret ei teinud. .Ta tundis üldse harva muret. Aga oftna kambaga ei olnud ta rahul. Oravat oli nähtud tänaval Nuuskuriga, aga tal on keelatud Nuuskuriga sehkendada. Mahker ja Furgoon võtsid endale koolis ülesande, mingi kooperatiivi, kauplesid kahjuga, nüüd otsivad Krimmi rahadest abi.

Mis neist oleks ilma temata saanud? Pasteet oleks hakanud pikanäpumeheks, Orav korterivargaks ja nad istuksid ammu koloonias. Mahker ja Furgoon oleks pioneeriks värvatud, ja nad, lollid, marsiksid ringi, punased kaelarätid kaelas. Aga tema viib nad Krimmi, teeb neist inimesed.

Hoovis istudes kuulas Vitka laisalt nende seletusi.

«Mind ja Furgooni pandi vihikuid ja pliiatseid ja muud sihukest müüma,» jutustas Mahker, «aga pärast tuli õpilasnõukogust kontroll ja kolm rubla oli puudu.»

«Miks te siis nõus olite? Miks just teil oli seda tarvis?»

«See oli ju õpilasnõukogu otsus ... »

«Lollid olete!» heitis Vitka põlglikult. «Miša määris teile selle kooperatiivi meelega kaela, et teid sisse vedada. Ja miks te kahjuga kauplesiteA Võtsite midagi endale või?»

«Ei võtnud me midagi! Furgoon ajas segamini. On neljakopikasi ja kümnekopikasi joonlaudu ja viieteistkümneseid, see sõltub pikkusest, aga tema ütles kõigile «neli». Ajas kõik sassi.»

«Miks sa sassi ajasid?»

«Mina nägin, et oli kirjutatud: puust joonlaud — neli kopikat, ja ütlesingi neli kopikat; kõik lärmavad, kiirustavad, ja ajasingi sassi,» püüdis Furgoon end õigustada.

«Rabelge ise välja, nagu tahate,» ütles Vitka. «Raha ma

418

teile ei anna, see on Krimmi jaoks. Kui sisse kukkusite, ronige ise välja.»

Vitka pöördus Orava poole ja küsis äkki: «Millest sa Nuuskuriga rääkisid?» «Ei ole ma midagi rääkinud.» «Sa ju seisid koos temaga poe ees?»

«Mina seisin vitriini ees, tema astus juurde, mina läksin ära.»

«Valetad!»

«Ei valeta.»

«Mahker! Kas ta rääkis Nuuskuriga?»

«Rääkis küll.»

«Mis sa siis valetad?»

«Ma ei rääkinud,» punnis Orav vastu, «tema astus juurde, mina läksin ära.»

«Seda veel vaatame,» ütles Vitka, «Nuuskur on taskuvaras, sihib meie Krimmi rahasid. Kes talle Krimmist piuksatas?»

Orav surus käed vastu rindu:

«Jumala eest... »

«Kui ma sind veel korra Nuuskuriga näen, ei aita sind ükski jumal,» ähvardas Vitka. «Hüva! Pühapäeval sõidame Dorogomilovo kalmistule tihaseid püüdma.»

«Mina ei saa,» ütles Furgoon, «teised sõidavad laupäeval suvilasse, mul kästi pühapäeval kodus istuda.»

«Saame sinutagi hakkama,» vastas Vitka põlglikult.
Vitka ei teadnud, et Mahker ja Pasteet kavatsevad laupäeva õhtul Miša Poljakoviga tsirkusesse minna. Mahker a Pasteet ei rääkinud sellest talle, teades, et Vitka keelab ära. Aga nad tahtsid väga tsirkusesse minna.

23

«Seninägematu õhuatraktsioon tsirkuse kupli all ilma võrguta! Kolm-Busch-kolm!»
Ellen ja tema partnerid ronisid osavalt nöörredelist üles. Tuli kustus. Prožektorid valgustasid õhus trapetsilt trapetsile lendavaid saledaid figuure. Trumm porises.
Nad laskusid mööda köisi alla, kummardasid, läksid ära, tulid aplausist kutsutuna tagasi, läksid jälle ära, ja tulid maneeži inspektori märguande peale uuesti tagasi. Kõik vaatasid Ellenit, prožektoritest valgustatud, litritega trikoos kaunitari.
419
Elleni jalge ette kukkus lillekimp. Miša vaatas ringi. Kimbu oli visanud Valentin Valentinovitš.
Vaheajal läksid Miša, Mahker ja Pasteet kulisside taha. Ellen ootas neid. Tal oli seljas hall villane kostüüm, jalas kõrge kontsaga kingad ja peas barett.
«Sa lähed ära?» küsis Miša.
«Jah, minu etteaste on läbi.»
«Ma saadan sind?»
«Miks? Teine pool tuleb veel.» Ta osutas peaga poiste poole, kes vaatasid puurides olevaid loomi. «Kes need on?»
«Meie hoovi poisid. Neil on suurepärased akrobaadivõi-med. Ehk vaataksite neid?»
«Kodutud, järelevalvetud, hulkurid,» puhkes Ellen naerma. «Kas sa tegeled sellega ikka veel?»
«Tuleb tegelda.»
«Ja edasi?»
«Tahan Plehhanovi instituuti astuda.»
«Keda seal ette valmistatakse?»
«Ökonomiste.»
«Pead pidevalt kokku hoidma, raha lugema, ahnitsema,» puhkes Ellen jälle naerma. «Igav ei hakka?»
«Sa ajad segi: ökonomist pole majapidajanna. Ja igav mul ei hakka, igav on siis, kui igatsed mõnd inimest.»
Miša punastas. See ülestunnistus, nii kaudne kui ta oligi, tundus talle enese kaelamäärimisena.
«See on tõsi,» nõustus Ellen, «ma olen väga igatsenud näha si-nd, Genkat ja Slavkat.»
«Me näeme sind harva,» ütles Miša, rõõmus, et Ellen kas ei märganud või ei teinud märkama tema ülestunnistust.
«Ma olen tsirkuseartist ja käin võõrusetendustel,» ütles Ellen hajameelselt ja vaatas ringi — nähtavasti ootas kedagi. «Kuidas sulle meeldis meie number?»
«Meeldis küll, aga ma eelistaksin «Kaks-Busch-kahte».»
«Miks?»
Tema hääles oli natuke üleolevat koketsust: Miša oli Elleni jaoks ikka veel poisike, ja Miša tajus seda.
«Mulle meenutab see midagi,» ütles Miša.
«Ma ei teadnud, et sa oled nii kinni lapsepõlvemälestustes.»
«Mõningates väga,» rõhutas Miša.
«Numbrit peab uuendama, muidu tüdineb publik ära,»
420

ütles Ellen.   «Kas sina tahaksid kogu aeg ühte ja seda-sama vaadata?»
«Mina tahaksin.»
«Kui areenil on sinu tuttavad,» naeris Ellen. «Aga kõigil pealtvaatajatel ei ole tuttavaid näitlejaid. Nüüd on jjieil uus number ja see vajas uut partnerit, Serjožat. Ja kuna tema ühines meiega ja mitte meie temaga, sai ka tema Buschiks.»
«Isehakanu!» puhkes Miša naerma.
Tulid Igor ja Serjoža — sihvakas, meheliku näoga noormees.
«Saage tuttavaks: Miša, Serjoža ... »
Serjoža käepigistuses tundis Miša iseenda vastu täielikku ükskõiksust.
Areeniteenri saatel ilmus Valentin Valentinovitš.
«Teie juurde,» ütles areeniteener Ellenile.
«Ma olen teie suurepärasest tööst vaimustatud,» ütles Valentin Valentinovitš.
«Tänan,» ütles Ellen, «ja suur tänu ka lillede eest.»
«Aplaus ja lilled on ainsad, millega vaataja võib väljendada oma tänulikkust. Keda ma kõiki ei ole näinud .. , Sakslasi, itaallasi... Aga nad ei kannata võrdlust! Kahekordne salto niisuguses kõrguses, see on vapustav!»
Igor küsis Mišalt, Navrotski sõnadest väljagi tegemata:
«Miks sa Genkat ja Slavat kaasa ei võtnud?»
«Nad täna ei saanud, järgmine kord tulevad.»
«Ma pole neid nii ammu näinud.»
Kõlas nõudlik kellahelin, seejärel kohe ka teist korda.
«Minge,» ütles Ellen, «muidu jääte oma kohtadest ilma.»

24

Sel ajal, kui Miša ja Valentin Valentinovitš olid tsirkuses, valmistusid Ziminid suvilasse sõitma.
Olga Dmitrijevnal oli kõik pilla-palla. Nikolai Lvovitš kahtlustas, et ta oli nädal otsa üha portfelli otsinud: majas on kõik ümber tõstetud ja paigast nihutatud. Praegu katsus ta toime tulla suurte ja väikeste pakkidega; neid sai tal alati väga palju. Selle kohta iroonilisi märkusi pillates korjas Ljuda' väikesed pakid kokku suurteks pakkideks ja kompsudeks. Nikolai Lvovitš pidas tema irooniat kohatuks, aga vaikis. Oli näha, et Ljuda ei tahtnud sõita. Miks? tõesti mängib see lakk-kingadega nadikael tema elus
421
suuremat osa, kui ta tahab välja näidata? Terve selle nädala ei olnud Ljuda temast juttu teinud, ka nende pool ei olnud mees käinud. Ja ka portfellist ei olnud Ljuda juttu teinud. Kodus ei olnud talle küll midagi öeldud. Aga kas ta siis tõesti midagi ei tea?
«Tehke mis tahate,» ütles Olga Dmitrijevna, «aga mina võtan veel vana mantli ka kaasa, mina seda enam ei kanna, aga vanaemal on sellega mõnus aias käia. Mõelda vaid, kui üksi ta seal on... Me ei kujuta endale tema elu üldse ettegi... »
Nikolai Lvovitš korrastas pabereid. Krassavtsevilt täna saadud mapi jättis ta lauale nähtavale kohale ja piilus silmanurgast Andrei poole.
«Ära kodunt välja mine, loe natuke ja heida Ljuda tuppa magama! Ära kellelegi ust lahti tee: ütle, et meid ei ole kodus!»
«Hea küll,» pomises Andrei.
Tema ilmest ei saanud midagi välja lugeda.
Ikkagi pole teist teed — tuleb Andreid kontrollida. Kui see pole Andrei, milles ta on kindel, siis tabab ta kurjategijad. Tema plaan on eksimatu: kui võeti nood dokumendid, tullakse kindlasti võtma ka neid. Ta ei olnud oma plaanist naisele rääkinud — ei tahtnud talle muret teha. Niigi oli ta liiga palju öelnud, loonud majas umbusu õhkkonna, kahtlustab Andreid,

kahtlustab Ljudat. Küll see on Ikka hirmus: tema ise lõhub kõige kallimat, mis tal elus on — perekonda.
Olgu suhted Ljuda ja Navrotski vahel millised tahes, Ljuda ei ole suuteline teesklema ja valetama. Ei, ei, ei!
Ja just sellepärast teeb Nikolai Lvovitš nii, nagu ta oli otsustanud.
Kaardile on pandud mitte ainult tema ametipositsioon, vaid ka tema aus nimi, tema laste tulevik.
Kui rong hakkas jõudma Lossinoostrovskaja jaama, ütles Nikolai Lvovitš naisele:
«Ma unustasin hoopis! Direktor palus aruande ruttu valmis teha. Ma lähen koju tagasi. Sõitke ilma minuta!»
«Aga, Kolja ... » oskas rabatud Olga Dmitrijevna ainult öelda.
«Palun, ole nii kena!»
Ljuda vaatas neile imestunult otsa, mõistmata, mis toimub. .
Rong pidurdas, lähenedes juba Lossinoostrovskaja perroonile.
422
Nikolai Lvovitš võttis paberossid, otsis tikud valmis, tõusis ja läks väljapääsu poole.
Tamburis pani ta suitsu põlema.
Kui rong peatus, astus Nikolai Lvovitš perroonile, tõstis tolmumantli krae üles, läks teisele perroonile ja istus flõne hetke pärast Moskva rongi.
Sõiduplaan oli tal täpselt järele uuritud.
Moskvas, Arbatil, tuli ta üks peatus varem trammist maha, läks pikkamisi mööda tänava vastaskülge edasi, krae ikka veel üleval, ja astus oma maja väravast sisse just siis, kui «Arbati Arsi» kinost rahvas välja valgus. Nikolai Lvovitš oli seadnud oma tuleku just seansi lõpu ajaks. Rahva seas läks ta üle hoovi, heitis pilgu oma korteri akendele — need olid pimedad.
Ta jõudis tagahoovi, astus tagauksest sisse, läks trepist üles ja avas ukse.
Tuld süütamata läks ta köögi kaudu söögituppa.
Kõrvalkorpuse akendest paistvas tuhmis valguses nägi ta mappi laual endisel kohal.
Nikolai Lvovitš paotas Ljuda toa ust.
Andrei magas.
Andrei ei ole asjasse segatud. Ta teadis seda.
Ikka veel tuld süütamata võttis Andrei Lvovitš mantli maha, riputas selle nagisse, vaatas kella: oli alles pool kümme. Mis siis ikka! Ootame!

25

Nad sõitsid tsirkusest «Annuškaga» — nii nimetasid moskvalased A-trammi — Arbati väljakule, edasi aga läksid jalgsi.
Mahker ja Pasteet jooksid ees minema. Miša ja Valentin Valentinovitš kõndisid aeglaselt mööda Arbatti.
Kohtumisest Elleniga oli Miša oodanud midagi muud. Mida just, seda ta ei teadnud. Oli läinud lootusega. Millisega — ka seda ei osanud ta öelda.
Tütarlaps, kellele ta oli alles aasta eest vaadanud ülalt a"a, vaatas nüüd ülalt alla temale. Ja see teadmine on solvav igale end juba meheks pidavale noormehele. .. Miša oli alati maha surunud oma isiklikud huvid kui ühiskondlikele huvidele kahjulikud. Nüüd oli see päästev v°rmel, mis kaitses tema nooruslikku kasinust, hoobi saanud: teda painas mõte Ellenist.
«Tsirkus on suurepärane vaatemäng,» rääkis samal ajal
423

Valentin Valentinovitš. «Kuid seal on palju ülespuhutut. Efekt saavutatakse teatud võtetega, kuid vaataja peab seda puhtaks kullaks. Maneežil on mehed nagu Apollod, naised nagu

Afrodited, aga kulisside taga... Milline pettumus... Ma ei räägi Ellen Buschist, tema on tõesti kaunitar, see teeb teie maitsele au.»
«Miks minu maitsele?» süngestus Miša.
«Mulle tundus, et teie suhtumine temasse on eriline...»
Miša peatus ja küsis väljakutsuvalt:
«Kuidas te julgete seda öelda? Miks peaks see teisse puutuma?»
Nad seisid silm silma vastu.
Hüva, kannatame ära, võtame end kokku, ta karistab Mišat siis, kui Elleni ära viib, siis see ideepoiss alles siputab. Praegu pole õige aeg.
«Andke andeks, Miša, ma käitusin häbematult, võtan omaks. Aga uskuge, ma ei mõelnud seda halvasti. Minus valitsevad teie vastu kõige paremad, kõige heasoovlikumad tunded. Ja familiaarsuse pärast palun veel kord vabandust.»
Nad läksid edasi.
Miša vaikis mornilt.
«Te olete pahane,» ütles Valentin Valentinovitš, «ja õigusega. Teie vanuses tuleb see hingest ja tõsiselt, meie, vanakesed, oleme aga tõprad ja küünikud. Uskuge, mul on enda pärast häbi. Kas tahaksite tulla minuga võiduajamistele?» küsis ta äkki.
«Mind see ei tõmba.»
«Kahju. Hobused on minu kirg. Ma taipan sellest ühtteist. Mängur! Ja-jah, ma mängin totalisaatoril. See on kuritegelik, ma tean, hasartmängude eest totalisaatoril visatakse parteist välja, aga mina olen parteitu, veel enam, ma olen väikekodanlane. Kujutage ette! Ka väike-kodanlikkus on kuritegelik, aga igaühel oma saatus. Teie olete kommunistlik noor, ideeinimene, mina aga nõukogude reateenistuja, saan pisikest tasu, tühiseid protsente... »
«Kõik inimesed elavad palgast.»
Valentin Valentinovitš piilus Mišat silmanurgast. Poiss tikub näpuga näitama. Mis seal ikka, jätkame komöödiat.
«Saage aru, Miša, mulle meeldib hästi elada. Mul on algelised vajadused. Hästi elada on samuti algeline vajadus, eks ole tõsi?» .
Miša kehitas õlgu. Temaga tehakse, juttu, aga tema ei
424
taha juttu ajada — see inimene on talle võõras, mida ta tahab talle tõestada! Navrotski jätkas vastust ootamata:
«Jah, mulle meeldib hästi elada. Te küsite, kuidas? Vastan: hobused aitavad. Ma pole lihtsalt mängur, ma olen õnneliku käega mängur.»
öise tänava vaikuses kõlas valjult tema naer.
«Jah, Miša, ma olen õnnelik mängur, just see ma olen. Ma tean, et ma teile ei meeldi, ja näete, ma teen kõik, et teile veelgi vähem meeldida. Tobe iselooml Selle asemel, et katsuda võita teie sümpaatiat, süvendan ma teis hoopis antipaatiat. Muide,» küsis ta äkki, «miks ma teile ei meeldi?»
Tema lobisemine tegi Miša tigedaks, ta tajus selles varjatud mõnitamist ja vastas kuivalt:
«Mis vahet seal on? Minule on näiteks ükskõik, kas ma teile meeldin või ei.»
«Kas teile ei lähe korda teiste inimeste arvamus?»
«See ei tähenda sugugi seda, et ma peaksin püüdma kõigile meeldida.»
«Ja tunnistage, et ma teile siiski ei meeldi!» käis Navrotski peale.
«Jah, ei meeldi.»
«Mispärast küll, oleks huvitav teada saada.»
«Te saite vagunitäie kangast, mäletate, ma aitasin veel lükata?»
«Muidugi mäletan.»
«Zimin käskis selle vaguni kinni pidada, aga see saadeti ära ja Ziminile öeldi, et ei jõutud kinni pidada.»

«Kes seda ütles?»

«Laohoidja Panfilov.»

«Ja mis mina siia puutun?»

«Teie koos Krassavtsevi ja Panfiloviga petsite Ziminit.»

«Oh, Miša, Miša,» naeratas Navrotski, «ja niisuguste sjade põhjal hindate te inimesi?! Kas tahate kuulda tõtt? ah, kõike tehti minu teadmisel. Veel enam — minu pealekäimisel. Otsustage ise. Ma sain suure vaevaga vagunitäie kangast, kulutasin kümneid lävepakke, tingisin välja sadu resolutsioone. Lõpuks on kaup mulle välja antud, ma olen selle kinni maksnud, saanud raudteevaguni, ka seda muide mitte ilma vaevata, saatnud Batumisse telegrammi, et laadin kauba peale. Ja äkki, viimasel hetkel, käsib Zimin vaguni kinni pidada, ilmselt selleks, et anda seda

425

teisele agendile, võimalik, et sellele, kes on vahest veelgi visam, veel ettevõtlikum või ehk ka tuttavam. Ja mina pean kõike otsast alustama, jälle kuu või kaks ootama. Mis varustaja ma siis veel olen? Tola, loll, käpard!»

Nad möödusid valgustamata, kuid tuttavatest vitriinidest. Miša vaikis. Navrotski arutlustes oli oma loogika. Muide, loogikat oli ka Panfilovi arutlustes. Võõrast loogikat.

Valentin Valentinovitš jätkas:

«Kujutage ette, et teie olete õmblusvabriku direktor, ootate vagunitäit kangast, milleta vabrik ei saaks töötada. Aga teie volitatud venimus ja molkus magas selle vaguni maha, loovutas selle jumal teab kellele, ja vabrik jääb seisma. Kas teie peaksite ametis niisugust volinikku?»

«Oletame, et te kaitsesite oma ettevõtte huve,» ütles Miša. «Aga Krassavtsev, aga Panfilov?»

Nad seisid hoovis — maja korpustest moodustatud sügavas pimedas kaevus. Mõned aknad olid veel valged.

Valentin Valentinovitš laiutas käsi:

«Krassavtsevist ei tea ma mitte midagi.»

Ta ei taha Krassavtsevist rääkida. Aga ta ju kohtus temaga restoranis. Aina valetab, aina luuletab.

«Aga Panfilov? Miks kaitses Panfilov teie ettevõtte huve ja ei täitnud oma inseneri korraldust?»

«Kas mina pean mingi Panfilovi eest vastutama?»

«Te sõlmisite temaga tehingu, andsite altkäemaksu. Panfilov on altkäemaksu võtja ja teie altkäemaksu andja.»

Hoop läks täppi. Nende poiste sirgjoonelisus võib saada ohtlikuks.

Valentin Valentinovitš ütles, kaaludes iga sõna: «Altkäemaksu ma talle ei andnud. Panfilov ei tahtnud lihtsalt liigset viivitamist, ja tal oli muide õigus — kinnipidamine oleks põhjustanud palju komplikatsioone: vaguni seisuraha, leppetrahv ja nii edasi... Aga oletame, puhtteo-reetiliselt, et kõik oli hoopis teistmoodi: ma andsin Panfilovile midagi, viis, kümme rubla, oletame, et andsin. Ja mis siis? Ma saan ju kangast riikliku ettevõtte, mitte enda jaoks.»

«See pole mitte rahaline, vaid moraalne küsimus,» vaidles Miša. «Inimene müüb kümne rubla eest au ja südametunnistuse.»

«Ei andnud ma talle midagi!» hüüdis Navrotski. «Te olete eksiteel!»

«Ma ei väida mitte midagi,» vastas Miša. «Ma pole näinud

426

ja sellepärast ei väidagi. Te küsisite minult, miks te mulle ei meeldi, ma vastasin teile.»

«Jah, niisuguste põhimõtetega, niisuguse sirgjoonelisusega on teil raske elada, Miša ... »

Öises vaikuses kõlas tuhmilt, kuid lähedalt ja selgelt lask.

«Kas kuulsite?» Valentin Valentinovitš pöördus sinna, kust lask oli kostnud.

«Oleks nagu tulistatud, ehk oli see susspüss? ... »

«Ei, see ei olnud susspüss,» vastas Valentin Valentino-vitš erutatult. «See ei olnud susspüss!»

Miša osutas Ziminite trepikojale. «See oleks nagu sealt kostnud.»
«Vaatame!» ütles Valentin Valentinovitš otsustavalt ja läks kiiresti ukse poole.

26

Nad läksid trepikotta ja kuulsid, kuidas keegi kiiresti trepist üles jooksis.
«Nad jooksid üles,» ütles Miša ja tormas kaht astet korraga võttes põgenejaid taga ajama.
«Ettevaatust, Miša, nad on relvastatud!» hüüdis Valentin Valentinovitš ja jooksis talle järele.
Nad jooksid mõned korrused ülespoole, peatusid ja kuulatasid.
Jalgade müdinat enam ei kostnud. «Nad läksid pööningule,» ütles Miša. Ja äkki kandus nendeni lapse karjumine: «Isa, isa ... »
Nad läksid järgmisele korrusele ning nägid korteri uksel särgi ja püksikute väel Andrei Ziminit. Näol rusikatega pisaraid laiali hõõrudes kordas ta:
«Isa, isa ... »
Koridori põrandal lamas Nikolai Lvovitš. «Pange tuli põlema!» ütles Navrotski. : Miša keeras lülitit.
j, Valentin Valentinovitš kummardus Zimini kohale ning mägi pintsakul ja põrandal vereniret.
«Helistage naabrite uksekella! Kutsuge ruttu arst ja toiiilits,!»
Naabrid, poolpaljad, kohkunud ja unesegased, tunglesid juba trepimademel, piilusid korterisse.
427
«Seltsimehed!» ütles Valentin Valentinovitš, «kas läheduses on arsti?»
«Teises trepikojas. Ilja Borissovitš,» vastas naabrinaine.
«Kutsuge ta siia, kiiresti, palun!» «Kohe, viskan palitu selga.»
«Mehed, minge otsige kojamees üles! Kellel on telefon, helistagu miilitsasse!»
Valentin Valentinovitš tegutses kiiresti ja otsustavalt, kõik kuuletusid talle. Ülevalt ja alt tuli kära peale ülesärganud majaelanikke, trepimade sai rahvast täis.
«Ma kuulsin lasku, ajasin Sonja üles, ütlesin: kas kuuled, tulistatakse!»
«Mina juba tukkusin, aga kuulsin samuti läbi une tulistamist. Ja siis müdisesid trepil sammud.»
«Nad jooksid üles.»
«Ei, hoopis alla.»
«Inimene lasti tema enda korteris maha, kui jube! Aga nad jooksid üles.»
«Bandiidid! Nad jooksid alla. Miks üles? Katusele? Taevasse?»
Valentin Valentinovitš ütles:
«Andrei, mine pane end riidesse, sa külmetad ära!»
Andrei astus esikusse, kuid põrkas kohkunult tagasi, nähes põrandal isa väljasirutatud keha.
«Lähme, lapsuke ... »
Naabrinaine viis Andrei enda juurde.
Ilmus arst ja läks sünge näoga korterisse.
Valentin Valentinovitš seisis uksel. .
Arst kummardus Nikolai Lvovitši kohale, aga ajas end kohe jälle sirgu.
«Ta on surnud.»
«Jumal hoidku!» lõi naabiinaine käsi kokku.
Keegi pakkus:
«Kui paneks ta diivanile?»
Arst keelas:
«Kuni miilitsa tulekuni ärge puutuge.»
Järgnes rusuv ootamine.
Valentin Valentinovitš suitsetas paberossi paberossi järel.

Tuli veel rahvast, päriti üksikasju, räägiti lasust, sammude müdinast...
Ilmusid kolm militsionääri, nad läksid korterisse, vaa-
428
tasid Zimini keha ja koridori üle, käisid läbi toad, pi<ja> sid nõu arstiga, tulid trepimademele.
«Kes nägi või kuulis midagi?»
Miša osutas Valentin Valentinovitšile.
«Mina ja seltsimees Navrotski kuulsime lasku, juba hoovis ... Me jooksime trepikotta, kuulsime üleval samrnude müdinat, jooksime järele, aga kätte ei saanud.»
«Kuhu nad siis võisid kaduda?»
«Vist pööningule.»
«Kas sa tunned pööningut?»
«Tunnen.»
«Lähme!»
Miša ja kaks militsionääri läksid trepist üles pööningule.
Militsionäärid võtsid revolvrid välja, valgustasid pöõningut taskulampidega.
Nad liikusid ettevaatlikult, ronisid talade ja sarikate vahelt läbi, valgustasid hoolega nurki.
Pööning oli tühi.
Nii jõudsid nad Vitka kamorkani. Miša tõmbas omatehtud ust. Militsionäär valgustas peidikut. Aluskotil istus Vitka ja kissitas taskulambi valgusest pimestatuna silmi.
«Mis sina siin teed?»
«Mitte midagi, magan.»
«Tõuse üles.»
Vitka tõusis.
«Relv!»
«Mis relv?»
«Tõsta käed üles!»
Vitka tõstis käed üles.
Üks militsionäär suunas taskulambi valguse Vitkale, teine otsis ta läbi.
Relva Vitkalt ei leitud.
«Kes siin veel on?»
«Ei kedagi.»
«Tule välja!»
Vitka tuli kamorkast välja, nägi Mišat ja vaatas talle imestunult otsa.
«Sina?»
«Keegi jooksis pööningule. Äkki sa kuulsid või nägid midagi?»
«Ei ole ma kuulnud ega näinud.»
Militsionäär tõmbas aluskoti alt välja plekk-karbi, milles oli paber-, hõbe- ja vaskraha.
«Kelle raha see on?»
430
«Minu.»
«Kuhu sa revolvri pistsid?»
«Ma pole mingit revolvrit näinud, mis te norite?!»
«Ära lärma, ma sulle veel teen!» ähvardas militsionäär, «Hoia tal silm peal,» ütles ta kaaslasele, «ma vaatan siin ringi.»
Ta käis koos Mišaga pööningu läbi. Taskulambi valgus libises üle talade ja sarikate. Ühe tala juures militsionäär peatus, kummardus, ajas laiali šlakihunniku, tõmbas sealt välja portfelli ja valgustas seda taskulambiga.
Portfell oli tühi, hõlma siseküljel läikis hõbedane monogramm: «Nikolai Lvovitš Ziminile vabriku kollektiivilt ... »
Nad läksid kamorkasse tagasi, militsionäär näitas Vitkale portfelli:

«Kust sa selle portfelli võtsid?»
«Ma pole seda portfelli näinudki.»
«Lähme!»
Ülal ja all treppidel seisid majaelanikud, küünitades üle käsipuude, lakkamatult paukus välisuks, inimesi tuli aina jqurde.
Rahvas astus kõrvale, et militsionääri ja Vitkat korterisse lasta. Miša jäi trepimademele.
Valentin Valentinovitš seisis uksel. Kostis välisukse ette sõitva auto mürinat.
Korterisse tulid kriminaaljälituse töötajad. Nad väljusid sealt koos Vitkaga ja läksid pööningule.
Miša oli väsinud ja unine, ta istus trepiastmele.
Läbi laiade akende koitis varane maihommik.
Majaelanikud ei läinud laiali, neid sai üha rohkem, tulid ka Vitka isa ja ema. Isa oli kaine ja kärsitu, rabeles siia-sinna, kuulas, mis räägiti, ja kordas kogu aeg: «Peab ju ometi õigust mööda asja uurima, kuidas siis muidu.» Ema vaatas kõigile otsa anuva, haleda ja vaevatud pilguga.
Korteris tehti midagi — järelevaatus või läbiotsimine.
Nikolai Lvovitši surnukeha viidi tuppa.
Kriminaaljälituse töötajad tulid koos Vitkaga pööningult tagasi. Ema tahtis tema juurde söösta, aga Vitka ütles jõhkralt:
«Kus sa tormad?»
Jäi üle vaid imetleda tema jultunud külmaverelisust.
«Astuge eemale, kodanik,» ütles kriminaaljälituse töötaja.-
431

«See on tema ema,» selgitas keegi rahva seast.
«Ärge muretsege,» vastas kriminaaljälituse töötaja «kõik tehakse selgeks.»
Nad läksid jälle korterisse.
Saabus hommik, osa rahvast läks tööle, ülejäänud tunglesid trepil, hoovis, välisukse ees.
Korterist väljusid militsionäärid, Vitka käis nende vahel.
Rahvas trügis neile järele. Ka Miša ja Valentin Valentinovitš läksid trepist alla hoovi.
Väravas vaatas Vitka tagasi, otsis pilguga ema, kuid ilmselt ei leidnud teda.
Tema pilk ristus Miša omaga.

27

Rasketele vettinud palkidele löödi pootshaagid sisse ja seoti köied ümber, siis tiriti palgid kaldale ja laoti pikk-vankritele, mis seisid tollal veel mitte graniidist, vaid mullast, kohati munakividega sillutatud kaldapealsel, kus kivide vahelt puges välja kidur rohi.
Jaša Polonski innustas kõiki:
Me kandsime puuhalge raskeid, ise vööst saadik keset vett. Meie oleme põlvkond vastne — see, kes otsib uut kevadet.
«Satiir õnnestub sul paremini,» tähendas Miša.
«Praegusel juhul pole tarvis satiiri, vaid otsest ja leidlikku agitlaulu,» ütles Jaša nina nuusates.
«Sa oled külmetanud?»
«Aasal ringi kõndisin, üsna ära külmasin.»
Kooliõues saagisid poisid palgid tükkideks, lõhkusid pakud halgudeks, andsid halud reas käest kätte ja ladusid katlamaja juurde riita. Suvega kuivavad puud ära, järgmiseks talveks on koolil kütus võtta.
Lõpeb õppetöö, lõpeb kool...

Viimasel bürool oli arutatud, keda soovitada õpilasnõu-kogu esimeheks tulevaks aastaks. Miša pani ette valida Saša Pankratov. Ta alles astus komsomoli? Ja mis siis? Saša on arukas poiss, julge, printsipiaalne. Temaga nõustuti, Saša on hea kandidaat. Ja ka teised on tublid: Niina Ivanova, Maksim Kostin ...
432
Alati tundub, et see, kes tuleb pärast sind, on kehvem, aga ka need, keda tema, Miša, oli välja vahetanud, olid pidanud teda väikeseks, kartnud, et «see pole enam see». Ei olnud muidugi, teistmoodi oli, aga tööga oli ta ometi toime tulnud.
Puid käest kätte andvate laste reas silmas Miša Andrei Ziminit ja Ljonja Panfilovit. Andreist ja Ljudast on kahju, kahju on ka nende emast, kes pole ema moodi. Ja mitte midagi pole selgeks saanud, kahtlustatakse ainult Vitkat.
Miša ei suutnud unustada pilku, millega Vitka oli otsinud ema.
Ta oli näinud Vitkat niisugusena, nagu tundis lapsepõlvest, see Vitka ei saanud tappa. Ja ka see Vitka, kes vaatas tagasi ja otsis pilguga ema, ei saanud tappa ega tap-nudki Ziminit.
See on puhas psühholoogia, ja ikkagi ei saanud ta tappa.
Miša oli kord Ljuda juurest läbi astunud. Tütarlaps luges parajasti, Miša sisse astudes pani ta raamatu ära, vaatas Mišale sügava, äraootava, sootuks uue pilguga otsa, naeratas äkki ja ütles: «Võta istet!»
Sellest naeratusest tõmbus Mišal süda kokku. Ljuda on kummaline ja uhke tüdruk. Ta meenutas jutuajamist Nikolai Lvovitšiga. Nikolai Lvovitš oli talle tookord öelnud: .«See teeb talle au.» Ka nüüd käitub Ljuda samuti, püüab oma muret varjata, ei jaga seda kellegagi. Ja nemad olid [temast laulnud: «Olen alpus, trullallaa ...» ;
«Kus ema on?» küsis Miša.
«Ta tuleb varsti.»
«Kuidas temaga on?»
«Mulle näib, et ta ei mõista veel, mis on juhtunud, ei usu, ei taju seda. Ajuti muutub ta äkki niisuguseks, nagu jpleks ise surnud. Teinekord hakkab äkki palavikuliselt süüdistama Vitkat, räägib ruttu-ruttu ja aina Vitkast, kogu aeg temast, otsekui tahaks ta nii ennast kui mind veenda, et just tema on kõiges süüdi.»
«Küllap ta nii mõtlebki,» tähendas Miša. «Jah, ma olen selles kindel. Ta on Vitkat alati kartnud, kuigi ta seda kunagi ei tunnistanud ja tegi vaprat nägu, ega nüüd kinnitab ta, et juba ammu enne kõike seda oli l/itka üritanud tema silme all aknast sisse ronida.»
Miša mõõtis pilguga tuletõrjeredeli kaugust.
«See oleks kaunis keeruline.»
433
«Mina ütlesin talle sedasama, aga tema vastas:
«Keeruline? Temale?»»
«Aga mis portfellis oli?»
«Ametipaberid, mingid praagidokumendid.»
«Mis Vitka pidi nendega tegema?»
«Vahest viskas lihtsalt minema. Ema kinnitab, et talle oli vaja portfelli. Nad ju kavatsesid Krimmi sõita. Andrei on entsüklopeedia K-köite kapsaks lugenud, ta on ju alles nii rumal. Ta soperdas näiteks omaenese käega vigadest kirju «Tokumendi». «Tokumend» pidi tõestama, et õpetaja Vitja Burov sõidab oma tiisikushaigete õpilastega Krimmi.»
«Krimmi sõitmiseks pole vaja portfelli, vaid kohvrit. Aga hea küll. Ütle, kui see pole saladus, miks ei teatanud sinu isa portfelli kadumisest miilitsasse?»
«See oli saatuslik viga. Kui oleks teatanud, oleks ellu jäänud. Aga saa aru... Tol õhtul jäi Andrei üksi koju. Isa kartis, et kahtlus langeb temale. Peale selle lootis isa, et kui Andrei on kadumises kuidagi osaline, saab ta dokumendid mõne aja pärast tagasi tuua, sest milleks lastel neid vaja oli?»

«Kas tõesti on Andrei asjasse segatud?»
«Ei, mitte mingil juhul, see pole võimalik. Ma lihtsalt püüan kujutleda isa mõttekäiku.»
«No hea küll, Vitka varastas portfelli, oletame isegi, et Andrei abiga. Aga mõrv .. .»
«Ma ei usu, et Vitka tappis isa, ei usu ... » ütles Ljuda. «Ma arvan, et meid taheti paljaks röövida, nühiti välja, et me sõitsime suvilasse, tungiti korterisse, aga isa tuli ootamatult poolelt teelt tagasi.»
«Jah? Miks?»
«Talle meenus, et ta peab aruande kirjutama. See on muidugi väga kummaline, ma murran selle üle veel praegugi pead.»
«See on tõesti kummaline.»
«Üldse jääb palju arusaamatuks ... Mina sain näiteks portfelli kadumisest teada alles siis, kui isa oli juba tapetud.»
«Kas sulle ei räägitud? Varjati? Terve nädal?»
«Jah.»
«Miks?»
«Ema ütleb, et mulle ei tahetud muret teha.. Ma ei taha seda uskuda.»
«Ja ka Andrei ei teadnud?»
434
«Andrei teadis, nad küsisid temalt, kus on portfell.»
«Seda varjati siis ainult sinu eest?» Ljuda vaatas Mišale pingsalt otsa.
«Mis sa tahad sellega öelda?»
«Ma konstateerin vaid fakti.»
Aga see fakt ise oli Mišale endale täiesti selge: Zimin ei usaldanud Ljudat Navrotski pärast. Kas Miša võib Ljudat praegu usaldada? Aga kui ta Navrotskile kõik ära räägib? ... Pärast kõike, mis on juhtunud — vaevalt küll. Ja muide... Las teine kord mõtleb, kellega mööda restorane kolada!
«Ma tahan, et sa igaks juhuks teaksid ... portfellis olid tõepoolest praagidokumendid. Ja see praak tehti sinu tuttavale, Valentin Valentinovitšile ... »
Miša jutustas Ljudale põhjalikult ja üksikasjaliselt episoodist vaguniga.
«Muide,» lõpetas Miša halastust tundmata. «$el ajal kui teie Juraga restoranis tantsisite, vestles Valentin Valentinovitš Krassavtseviga, ja pärast seda andis Kras-savtsev Nikolai Lvovitšile pääslas dokumendid, kui Nikolai Lvovitš oli koju minemas. Nikolai Lvovitš ei tahtnud võtta, Krassavtsev määris need talle kaela.»
Ljuda vaatas Mišale rabatult otsa:
«Aga kui portfell kaduma läks, oli Valentin Valentino-vitš koos meiega teatris ... »
«Oli. Ja kui Nikolai Lvovitš tapeti, oli ta koos minuga tsirkuses ... Ma ei süüdista teda, ma lihtsalt räägin sulle mõningaid fakte.»
Ljuda vaatas Mišale pärani silmi otsa ja kattis siis näo kätega.
«Mis sul on?»
«Mina tapsin isa.» Ta võttis käed ära, tema silmad olid kuivad ja punased. «Mina tõin selle inimese meie majja.»
Mul läheb selle perega ikka midagi viltu, mõtles Miša. Kord ma vihastan nende peale, kord haletsen neid.
«Ma pole ju midagi kindlat öelnud, ma lihtsalt üritan .eostada mõningaid fakte.»
«Mina tapsin isa,» kordas Ljuda, «mina tõin selle inimese meie majja. Isa ütles, et Navrotski ei meeldi talle, ta ei tahtnud teda meie majas näha. Nüüd ma mõistan, miks: ta teadis, aimas ette... Jumal hoidku ... See kõik On minu süü... Minu süü... Ainult mina olen süüdi. Sest kui ta enne teatrit meile tuli, mõistsin ma kohe, kes ta õieti on, et ta kogu aeg valetab, et tema jutus pole
436

tõeraasugi, ma tundsin seda, aga mul ei jätkunud julgust ära öelda, teatrisse minemata jätta, mul oli häbi isa ees, ema ees... Jumal hoidku, jumal hoidku, mis ma küll olen teinud ... »
Ta hakkas end kinnisilmi õõtsutama. Miša polnud kunagi niisugust ahastust näinud, ta ei teadnud, mis teha, kuidas Ljudat lohutada. See kõik on tema pärast, aga vahest tal polegi õigus, mingeid süütõendeid ju ei ole.
«Miski ei tõesta, et seda tegi Navrotski,» ütles ta, «sa süüdistad end asjatult. Vastupidi, kõik tõendid räägivad tema kasuks, sa lugesid need ise üles. Pealegi, sinu isa tapmisel dokumente ei võetud, seega ei ole asi dokumentides ja järelikult ei puutu ka Navrotski asjasse. Ma lihtsalt ei usu nagu sinagi, et Vitka on mõrvar.»
Ljuda istus vaikides, pilk ühte punkti suunatud, ja ütles siis:
«Ma tapan selle lurjuse ära.»
«Jäta järele!» ütles Miša. «Ära visku ühest äärmusest teise. Kõigepealt on vaja tõestust, juurdlus käib, see selgitab kõik välja. Sinult nõutakse ainult üht: ära reeda oma kahtlusi Navrotskile. Kas lubad?»
«Ma ei kohtu temaga enam,» vastas Ljuda.

28

Slava varem nii suur ja valgust täis korter jättis nüüd kurva ja käestlastud mulje. PõrandaJ tolmused vaibad, laua kohal ärakõrvetatud lambivari, diivanil väikesed padjad lohakalt hunnikus. Ainult klaver nurgas on niisama puhas ja läikiv nagu varem ja pöördtool seal ees ikka seesama.
Magamistoa uks oli lahti, sealt vilksatas Konstantin Aleksejevitš, kulunud hommikumantel seljas, habe ajamata, põsed aukus, kotid silme all. Ta ei tulnud toast välja ega teretanudki. Slavka suhtus sellesse rahulikult, ta oli harjunud isa veidrustega ega tahtnud neile tähelepanu osutades neid rõhutada.
«Mulle ei mahu pähe, et Vitka tappis Zimini,» ütles Miša, «kogu pööning on ju läbi otsitud, iga väiksemgi pilbas pahupidi pööratud, aga relva ei ole. Tungis korterisse?
436
Kuidas? Läbi akna? Terve maja silme all? Uksest? Vitka juurest ei leitud ei võtmeid ega muukraudu. Andrei avas ukse? Andrei võttis osa isa tapmisest? Ja mis peaasi, kus on kuriteo motiivid? Röövimine? Miks viidi ära ainult portfell? Dokumendid!? Milleks Vitkal neid vaja oli?»
«Ka mina ei usu, et Vitka tappis Zimini,» ütles Slavka.
«Aga mina usun!» kuulutas Genka. «Kes on see Vitka Burov? Algaja bandiit, ma rõhutan — algaja. Ta tungib esimest korda öösel võõrasse korterisse, närveerib, näeb portfelli, mõtleb, et seal on midagi hinnalist, kahmab selle kaasa ja põgeneb. Möödub nädal, keegi portfelli ei otsi, kõik on rahulik. Suurepärane! Vitka läheb uuesti, tee on teada, aga ootamatult kohtab ta seal peremeest... Ehmatusest Vitka tulistab, noosiga pole tal enam asja, ta laseb jalga, topib püstoli kuhugi, poeb pööningule oma uberikku ja teeb näo, nagu tõmbaks paksu.»
«Kui Vitkal oleks olnud revolver, oleks ta seda tingimata poistele näidanud,» väitis Slavka.
«Võib-olla näitaski. Aga need salgavad. Peaasi — kust sai portfell pööningule?!»
«Jah,» ütles Miša, «portfell on ainus punkt Vitka vastu. Aga portfellis olid praagidokumendid, neid ei vaja mitte Vitka, vaid Krassavtsev, Panfilov ja Navrotski.»
«Aga võib-olla tegigi Vitka seda nende ülesandel,» oletas Genka.
«Ta ei saanud Navrotskiga hästi läbi.»
«Mulje jätmiseks võib teineteisele koguni vastu lõugu anda. Kes see siis oli, kui mitte Vitka? Navrotski? Kui portfell varastati, oli ta Ziminitega teatris, kui Zimin tapeti, linuga tsirkuses. Kui ta ka võttis portfelli, kui ta ka tappis Zimini, siis tegi ta seda Vitka käe läbi ja endale muretses alibi: alguses läks Kunstiteatrisse, siis tsirkusesse.»

«Te mõlemad kütate end asjatult üles,» ütles Slavka. «Üks raiub, et see oli Vitka, teine, et Navrotski. Aga Zimin ise? Miks ta varjas dokumentidega portfelli kadumist? Ah et kartis Andreid sisse vedada? Mis võis alaealist Andreid ähvardada? Tegelikult mitte miski. Veel enam! Vaatamata esimeste dokumentide kadumisele võttis Nikolai Lvovitš koju kaasa teise paki dokumente, saatis naise ja tütre suvilasse, ise aga pöördus äkki poolelt teelt tagasi, Miks? Talle meenus aruanne? Jama! Nikolai Lvovitš pole mees, kellel aruanne ununeb. Ja kui ununeski, ta oleks
437

võinud kirjutada selle pühapäeva õhtul. Ta ei tulnud juhuslikult tagasi, ta tuli meelega, sõitis selleks, et Olga Dmitrijevnat ja Ljudat kodunt ära saada, ja ise pöördus tagasi. Miks? Misjaoks?»
«Mis sa korrutad — miks ja miks,» tähendas Genka. «Ütle ise, miks?»
«Võib oletada ainult üht,» ütles Slavka, «Zimin pidi kellegagi kodus kohtuma. Nad kohtusid, läksid tülli ja ta tapeti. Aga pange tähele, dokumente ei võetud. Järelikult polnud asi selles.»
«Sa tahad siis öelda, et Navrotski ei ole asjasse segatud?» küsis Miša.
«Jah,-võib-olla ei puutu siia ei Navrotski ega Vitka, vaid hoopis keegi kolmas. Zimin võidi mingisse afääri meelitada, sisse mässida. Ta tahtis ehk kõrvale tõmbuda ja paljastamise kartusel ta tapeti.»
«Kas Zimin oli siis ebaaus inimene?»
«Ta oli aus. Ehk ülemääragi aus. Ja võib-olla selles see konks ongi. Ta mässis end ise või teda mässiti mingjsse afääri.»
«Seega ei tohi siis kedagi uskuda?» Slavka vangutas pead:
«Ma lihtsalt näen rohkem ja kuulen rohkem. Ma juba ütlesin, et see on elu pahupool. Teie seda ei näe, aga mina näen. Mõtle ise: miks on Navrotskil ja Krassavtsevil tarvis tappa Ziminit? Dokumentide pärast? Nende dokumentidega oleks Krassavtsev võinud teha vabrikus kõike, mis tahtis. Need dokumendid on tema valduses. Nad mõistavad suurepäraselt, et mõrva eest ootab neid.turm! Ei, see polnud ei Navrotski ega Krassavtsev, need olid mingid muud mehed, keda ei tunne ehk keegi peale Zimini enese. Ja just sellepärast, et keegi peale Zimini neid ei tunne, nad niisuguse asja peale välja läksidki.»
«Veame otsad kokku,» ütles Miša. «Genka peab mõrvariks Vitka Burovit. On see nii, Genka?»
«Jah. Võib ju olla, et Vitka oli täidesaatev relv kellegi käes, võimalik, et sellesama Navrotski või sellesama Kras-savtsevi käes. Aga portfelli varastas tema ja Zimini tappis tema.»
«Selge. Slavka seisukoht on selline: Zimin laskis end mingitel meile tundmatutel tegelastel sisse mässida ja ta tapeti. On nii, Slavka?»
«Üldjoontes jah.»
«Ja lõpuks minu arvamus: Vitka ei puutu asjasse. Selle
438
loo taga on Navrotski. Nüüd jääb küsida: mis me teeme?» Slavka imestas:
«Mida meie saame teha? Ja miks me üldse peame midagi tegema? Küll juurdlus selgitab.»
«Kuidas saame meie vahele segada?» lisas Genka. «Ja milleks? Et Vitkat välja aidata?»
«Jah,» ütles Miša. «Vitka tuleb välja aidata.»
«Jumal olgu sulle abimeheks. Mina seda teha ef kavatse.»
«Jumalast pole mulle ei abimeest ega kaaslast.   Teie olete minu kaaslased. Teilt ootan ma abi.» «Mida nimelt?»
«Tahaks teada, mida vabrikus sellest räägitakse.   Sinu tädi on ilmselt asjaga kursis.»
«Seda saab,» nõustus Genka.
«Aga sina, Slavka, kuna sa nii hästi tunned elu põhja-kihti... »
«Sinu pilked mind ei riiva.»

«Seda parem. Niisiis. Navrotski on «Ermitaaži» sagedane külastaja. Kas sa ei võiks temast pisut rohkem teada saada?»
«Kui midagi kuulen, siis ütlen.» «Suurepärane. Aga asjast endast tõmbute kõrvale?» «Mina ei mõtlegi selle peale aega raisata, mul pole seda niigi.»
«Ja minul pole tahtmist kaitsta bandiit Vitka Burovit!» kuulutas Genka.
«No mis seal ikka,» ütles Miša, «ka seekord jäin ma siis üksi.»

29

Mis siis üldse teada on? Õieti mitte midagi. Vagunilugu? Vähevõitu.
Ja ikkagi oli sel ööl trepil vilksatanud rabatud, erutanud, jahmunud nägude seas Navrotski oma ainus, mis peegeldas varjatud ärevust, seesmist pinget, valmisolekut ükskõik milliseks ootamatuseks. Selle näo meenutamine kinnitas Miša usku rohkem kui miski muu. Jälle psühholoogia? Ja mis siis!
Millest alustada? Keda Navrotski lähikondsetest ta tunneb? Ainult Jurat. Aga kui Jura ka teab midagi, ei ütle ta seda nagunii, ta on ustav paaž. Müüs end restoranilobi,
439
böfstrooganovi ja koorega kohvi eest maha. Ei ütle ta midagi, temast ei tasu alustada.
Alustada tuleb Andrei Ziminist ja Ljonka Panfilovist. Mahker ja Furgoon on Vitka kamba liikmed, nad hakkavad teda kaitsma, süüst puhtaks pesema, ja ikkagi võib ilmneda mingeid üksikasju, midagi tõesti olulist Vitka kaitseks. Ja kõik, mis räägib Vitka kaitseks, on Navrotski vastu. Mida võivad nemad teada tegelikust mõrvarist? Mitte midagi! Ja siiski, peale nende pole kellegagi rääkida, seega tuleb rääkida nendega.
Mahker ja Furgoon olid toidujagamise toimkonnas ja Miša läks kööki.
Vaal lõikas tulise kööginoaga osavalt võikangi võrdseteks kuubikuteks. Virtuoos, pole midagi öelda! Inimene, kes on leidnud oma kutsumuse.
Mahker ja Furgoon koorisid kartuleid.
«Koorige õhemalt, kui palju peab teile rääkima!» noomis neid Vaal. .
«Kartulisunnitöö!» pomises Mahker vastikusega.
Miša palus Vaalalt Furgooni vabaks.
«Varsti peab ju lauad ära katma,» vastas Vaal pahaselt.
«Vaid mõneks minutiks. Lähme, Andrei!» Nad läksid kooli hoovi, võtsid kõrge papli varjus istet. «Mis sa arvad, Andrei, kas Vitka on süüdi selles, mis juhtus sinu isaga?»
«Kust mina tean! Mina ei näinud, kes isa tappis.»
«Aga kes varastas portfelli?»
«Ma magasin, kui see varastati.»
«Ja ei kuulnud, kuidas keegi korterisse tungis ja portfelli ära viis?»
«Ei kuulnud.»
«Aga kuidas portfell pööningule sattus?»
Vastuse asemel kehitas Furgoon õlgu, tema huuled väratasid.
«Piinan last,» mõtles Miša.
«Kuule, Andrei,» ütles Miša, «see, kes sinu isa tappis, oli lurjus ja kaabakas. Kas sa tõesti tahad teda kaitsta?»
«Aga ma ei tea ju mitte midagi! Ka uurija kutsus mind välja ja ema küsis minu käest. Aga mida ma tean? Ma magasin. Ma ei näinud, kes võttis portfelli, ei näinud, kes tulistas.»
«Aga mis sa ise arvad? Kas Vitka on süüdi?»
Andrei vaikis.
440
«Miks sa ometi vaikid? Kas sa kardad teda? Keda sa kardad?»
«Ei karda ma kedagi,» vastas Andrei pead longu lastes.

«Eks ütle siis!»
«Ma ei tea midagi. Ja Vitka kohta ka ei tea — kas ta varastas või ei, mina ei tea.»
«Aga miks sa temaga sehkendasid?»
«Mitte temaga, vaid Mahkriga, alles pärast hakkasime koos... »
«Mis koos?»
«Noh, olime koos.»
«Aga kas sa Vitka käes revolvrit nägid?»
«Ei.»
«Ausõna?»
«Ausõna!»
Miša vaatas Furgoonile otsa. Võimatu, et ta luiskab, ta pole valetaja moodi, ta on kohmakas heasüdamlik poisike, temas pole kübetki teesklust, salakavalust, mitte midagi, mis meenutaks varast või pätti.
Ja ikkagi küsis Miša veel kord:
«Nii et revolvrit tal ei olnud?»
«Oli või ei, mina ei tea. Mina küll pole näinud, ta pole mulle näidanud.»
«Aga kas sa ütlesid kellelegi, et su kodused lähevad teatrisse?»
«Ma ei rääkinud kellelegi. Ma ei teadnudki, et nad lähevad. Mind kutsuti õuest tuppa, öeldi: me läheme välja, jää koju, heida magama. Mina heitsingi.»
«Hea küll. Aga teine kord? Sa teadsid, et su kodused kavatsevad suvilasse minna?»
«Teadsin.»
«Kas sa ütlesid seda kellelegi?»
«Mida?»
«Seda, et sinu kodused sõidavad suvilasse, ütlesid sa seda kellelegi?»
«Ei. . .»
Andrei takerdus äkki, vaatas Mišale jahmunult otsa ..
See ei jäänud Mišal märkamata.
«Kas ütlesid kellelegi, tuleta meelde! See on väga tähtis.»
Andrei pea vajus jälle longu ja ta ütles:
«Vitkale ütlesin.»
441
«Vitka niisiis teadis, et sinu kodused sõidavad suvilasse?»
«Teadis,» sosistas Andrei.
«Miks sa talle ütlesid?»
«Ütlesin... »
«Kas ta küsis sinult?»
«Ei.»
«Miks sa siis ütlesid?»
«Vitka ise ütles: sõidame pühapäeval Dorogomilovo kalmistule tihaseid püüdma. Aga mina vastasin: mina ei saa, minu kodused sõidavad laupäeval suvilasse, mul kästi kodus olla. Nii ta saigi suvilast teada.»
«Kes seal veel oli?»
«Noh, kes ... Mina, Mahker, Pasteet, Orav.» Sa raisk, see kõik on keerulisem, kui ta oli arvanud! «Kuula mind teraselt, Andrei! Ara karda kedagi ega midagi. Räägi mulle tõtt, kas Vitka võttis portfelli?» Andrei vaikis.
«Sinult kisu kõike nagu tangidega välja.»
«Kõik räägivad, et varastas.»
«Ja tappis ka tema?»
«Kõik räägivad, et tappis.»
«Aga sina, mis sina mõtled?»

«Mina ei usu,» sosistas Andrei.
Niisiis, Vitka teadis, et Ziminid sõidavad suvilasse, ja muidugi ka nägi, kui nad läksid teatrisse. Mõlemal juhul oli tal täpselt teada, et kodus ei ole kedagi peale Andrei.
See on tõsine süütõend. Muudab paljutki.
Kas tõesti on õigus neil saladuslikel «kõigil» ja mitte temal?
Vahest segab vaen Navrotski vastu tal objektiivne olemast? Ta on Navrotski süü endale nii kindlalt pähe võtnud, et ei näe enam fakte, mis räägivad Vitka kahjuks, ei taha neid näha, ignoreerib neid? Ja Furgoon ei ütle kõike. On see ringkaitse? Keda ta kardab? Mahkrit? Pasteeti? Oravat? Pasteet ja Orav sekeldasid varem kriminaalkurjategijatega ning tunnevad nende kombeid ja seadusi.
Aga Vitkast järgmine mees on neil kahtlemata Mahker, atamani parem käsi. Andrei on tema eestkoste ja mõju all. Kas ei kardagi Andrei just teda kõige rohkem?
Miša saatis Furgooni kööki ja kutsus Mahkri. See ei hakanud Vaala luba ootama, kiskus põlle eest, viskas noa vastikusega käest ja tuli koos Mišaga hoovi.
Furgoonist erinevalt kuulutas Mahker kategooriliselt:
442
«Ei võtnud Vitka mingit portfelli, ja veel tapma ... Ei ole ta kedagi tapnud.»
«Kuidas sa saad seda niimoodi kinnitada? Kas sina tead kõike, mis ta teeb?»
«Tean.»
«Räägid Vitkat puhtaks.»
«Ma ei räägi puhtaks, vaid tõtt.»
«Sa olid ju koos minuga tsirkuses. Kust sina tead, mida Vitka sel ajal tegi? Sel ajal, kui me tsirkuses olime, Zimin just tapetigi.»
«Ükskõik, Vitka ei tapnud.»
«Aga kinopuhveti varastasite teie paljaks?»
Mahker vaikis.
«Vaikid? Ei taha tõtt rääkida. Miks ma pean sind Vitka I suhtes uskuma, kui sa puhvetist ei taha tõtt rääkida?» Mahker ütles Mišale otsa vaatamata: «Jah, puhvetist me võtsime.»
Miša vaatas Mahkrile teraselt otsa. Tema ülestunnistus ütleb paljugi. Ta mõistab, et praegu pole õige aeg valetamiseks: kaalul on Vitka saatus. Seda poissi võib uskuda. Miša jäi uskuma.
«Mis te võtsite?»
«Kooke, kompvekke, limonaadi, kaks purki klaaskompvekke.»
«Näed siis,» ütles Miša, «kui Vitka juba puhveti paljaks röövis...»
«Mitte Vitka, vaid meie kõik.»
«Vitkata te poleks seda teinud. Eks ole, ei oleks ju?»
Mahker kehitas õlgu, teadmata, mida vastata.
«Vitka õpetas teid varastama,» jätkas Miša. «Ta on pätt ja tahtis ka teist pätte teha.»
«Vitka pole pätt! Ta ei sehkendanud nendega ja ei lubanud ka meid seda teha. Kui Vitka sai teada, et Orav sehkendab Nuuskuriga, ütles ta, et ei võta Oravat Krimmi kaasa.»
«Kas Orav siis sehkendab Nuuskuriga?»
«Varem sehkendas.»
«Aga nüüd?»
«Rääkis. Vitka küsis: kas sa rääkisid Nuuskuriga? Aga tema ajas tagasi: ei, ei rääkinud. Ta valetas! Vitka ütles talle: kui Nuuskuriga käid, siis Krimmi ei saa.»
«Aga millest Orav Nuuskuriga rääkis?»
«Ma ei tea, ta seisis vitriini ees ja rääkis.»
«Noh, ja mis Vitka tegi?»
443

«Vitka ütleski: katsu sa Nuuskuriga sehkendada, ta on taskuvaras, sihib meie raha.» :

«Mis raha?»
«Seda, mis me Krimmi jaoks kogusime.»
«Seda, mis oli plekk-karbiga peidikus?»
«Just!»
«Kas ta tahtis, et Orav selle raha ära varastaks?»
«Ma ei tea, kas varastaks või temale ütleks, kus Vitka seda varjab. Ainult et ta poleks seda ilmaski teada saanud. Vitka vahetas kogu aeg peidukohta. Nuuskur oli seda küll ja küll otsinud, aga üles ei leidnud.»
«Kust ta otsis, kas pööningult?»
«Noojah! Kui palju kordi ta pööningule ronis, aga üles ei leidnud, Vitka oli kohta vahetanud.»
«Kuidas ta pööningule sai? Ma pole nagu näinud, et ta tuletõrjeredelist üles roniks.»
«Ta ei roninudki tuletõrjeredelist üles. Ta läks tagauksest ... »
«Vitkal käis ju uks riivis.»
«Vitka pani riivi meie ukse, Nuuskur aga kais oma uksest.»
«Tema trepikoda on ju teises tiivas.» «Aga ta käis mööda katust.» «Kas te olete teda pööningul näinud?» «Küll ja küll!»
Nuuskur rääkis Oravaga? Ja mis siis? Ta tahab Oravat Vitka kambalt üle lüüa, see on vana lugu. Mis siis veel? Nuuskur on seotud allilmaga? Aga miks talle dokumente vaja oli? Muide, dokumente polnud ka Vitkal tarvis — siin on süütõendid ühesugused. Aga pööning — see on juba olulisem: Nuuskur võis samuti portfelli pööningule peita. Kui Nuuskur tappis Zimini, võis ta mööda katust oma tagatrepile ronida ja — ta elab ju kaheksandal korrusel — sealt otse oma korterisse minna ... Muidugi, Nuuskur on vaid taskuvaras, aga miks võib Vitkat kahtlustada ja Nuuskurit mitte? Tema usub pigem, et seda tegi Nuuskur.
«Kuule,» hakkas Miša jälle rääkima, «kas sa mäletad, kuidas Andrei ütles, et tema kodused sõidavad pühapäeval suvilasse?»
«Ütles. Me tahtsime minna tihaseid püüdma ja siis ta ütleski, et tema ei saa, kodused sõidavad ära.»
«Aga kes seal veel oli?»
«Meie kõik olime.»
444
«Ja Orav ka?»
«Orav ka.»
Miša vaatas Mahkrile teraselt otsa. Teda tuleb uskuda, teist võimalust ei ole.
«Ütle, kas Orav võis Nuuskurile öelda, et Ziminid sõidavad pühapäeval suvilasse?»
«Ma ei tea ... Võis ... Ta võib kõike.,, Pole ustav...»
«Mis tähendab: pole ustav?»
«Ta pole truu.»
«Aga kas sa usud mind?» küsis Miša.
«Mis siis? Miks sa seda küsid?»
«Ma olen nagu sinagi veendunud, et Vitka ei ole süüdi, et ta ei varastanud portfelli ega tapnud Ziminit. Ja teen kõik, et seda tõestada. Kas sa usud mind?»
«Usun.» ' «Ja tuled appi?»
«Tulen. Mis ma pean tegema?»
«Esialgu suu pidama.»
«Hüva,» ütles Mahker.

30

Pööninguuste ees rippusid tabalukud — pärast kõiki neid sündmusi oli majavalitsus pööningu sulgenud. Tuli mööda tuletõrjeredelit katusele ronida. Katusel käis Miša läbi tee, mille võis Nuuskur läbi käia pärast Zimini tapmist, kui oletada, et just tema tappis ja põgenes siis mööda

katust oma tagatrepile. Tema tee pidi sel juhul minema mööda katuseräästast, see tee oli ohtlik ja ohtlik oli ka üleminek oma tiiba, kuid teatud osavuse ja vilumuse puhul oli see täiesti võimalik.
Pärast seda ronis Miša läbi akna pööningule. Vitka kamorkat ei olnud enam.
See igerik ehitus oli lammutatud, selle asemel vedelesid vanad lauad, täis kõveraid, roostetanud naelu, räsitud Šrineeritahvlid, katkine aluskott.
Praegu, kui Miša oli siin üksi, oli tal samasugune tunne nagu lapsena pööningul käies: pööning oli salapärane, mõistatuslik, muust maailmast eraldatud. Valitses vaikus, mrda häirisid tänava ja hoovi kauged hääled, tuvide kudrutamine katusel, nende küüniste kribin katuseplekil, ja tundus, nagu lendaksid siin nähtamatud linnud, kelle tiivad laperdavad pööningu nurkades ja soppides.
445
Ta isegi ei kuulnud, vaid tundis kedagi oma selja taga ja vaatas tagasi: pööninguakna all seisis Nuuskur ja jälgis Mišat. Mõnda aega vaatasid nad teineteisele vaikides otsa.
«Mis sina siin teed?» küsis Miša esimesena.
«Ja sina?!»
«Kontrollin antenni.»
Ta oli lõksus: pööninguuksed on lukus, pääsu katusele tõkestas Nuuskur. Ta saaks Nuuskurist iga kell jagu, sest too on ju loru. Aga äkki on ta relvastatud. Mis tal võiks olla — revolver või nuga?
«Antenni?» kordas Nuuskur, seda sõna vaevaga välja öeldes. «Seda juhet või?» Ta noogutas katuse poole.
«Seda jah,» ütles Miša rahulikult, astus akna alla ja vaatas välja katusele. «Ripneb, tuleb pingutada.»
Nüüd seisis ta Nuuskuri kõrval, valmis ennetama iga tema liigutust. Mõte töötas täpselt ja selgelt. Revolver on ohtlik vahemaa tagant, kui nad aga seisavad kõrvuti, ei jõua Nuuskur seda välja võtta. Kuid Nuuskur ei ilmutanud mingeid vaenulikke kavatsusi. Ta osutas peaga Vitka lõhutud kamorka poole ja muigas kahjurõõmsalt:
«Nüüd see bandiit end välja ei keeruta! Mäletad, kui ta pussiga sulle kallale tükkis?»
«Mäletan,» vastas Miša ja vinnas end aknaavasse istuma. Ainult üks liigutus, ja ta on katusel. Peaasi on katusele pääseda.
«Miks te talle siis õpetust ei andnud?» küsis Nuuskur.
«Ega me miilits ole,» vastas Miša, tõstis jalad katusele, tõusis ja läks antenni juurde.
Nuuskur ronis talle katusele järele.
«Meie pole miilits,» kordas Miša teivast sikutades. Ta tundis end ohutuna — ta seisab ju nähtaval, naaberkorpuse akende vastas. Muide, Nuuskuril ei olegi vist vaenulikke kavatsusi.
«Te olete kommunistlikud noored, teil on staap, teie aga lallitate niisama . .. Maha-magasite!»
«Jah,» nõustus Miša teise teiba juurde minnes. «Nüüd tassitakse poisse uurija juurde.»
«Mis eest? Tappis ju Vitka üksi, ainult tema leiti pööningult. Furgoon magas. Mahker ja Pasteet olid tsirkuses. Sinuga koos. Olid ju?»
Hea, et Miša seisis Nuuskuri poole seljaga ja Nuuskur ei näinud tema reaktsiooni: Nuuskur välistab Vitka võimalikke tunnistajaid, teab, kus nad olid.
446
«Jah,» kinnitas Miša, «nad olid koos minuga tsirkuses, aga ikkagi on nad Vitkaga üks kamp...
» Ta pööras ümber, läks kätega antenni puudutades pikkamisi mööda katust edasi ja jätkas:
«...Ja ka Orav on samast kambast. Aga kus tema sel õhtul oli, pole teada.»
Nuuskur vaatas talle pingsalt otsa. Miša pani ka selle kõrva taha: Orava mainimisel muutus Nuuskur rahutuks.
«Mis, kas sinu arvates oli Orav Vitkaga ühes?» küsis Nuuskur.
«Sa tead ju ise, et ta oli tema kambas.»

«Tuleb välja, et ta tappis Vitkaga ühes? Plikauss?»
«Olen ma öelnud, et tappis? Ma ütlen, et poisse tassitakse uurija juurde. Aga Oravast ma tahtsin sinuga niisama rääkida.»
«Mis siin rääkida on?» muutus Nuuskur valvsaks.
Mišale polnud tähtis, mida Nuuskur räägib, ega ta end sisse nagunii ei räägi, oli tähtis, kuidas ta räägib.»
«Vaata, teda võetakse vabrikusse, aga tema ei taha. Mis nõu sina annad?»
«Mis see minusse puutub? Mis sa minu käest küsid?»
«Räägitakse, et sul on tema üle võimu.»
«Kes seda on öelnud? Noh!» küsis Nuuskur jõhkralt.
«Mis asja sa minu peale karjud?! Olen ma sinu meelest kurt või? Või oled sa ise kurt? Ma võin röögatada, nii et su trumminahad lõhki löövad. Kas tead, mis need trummi-nahad üldse on?» Miša sirutas käe Nuuskuri kõrva juurde. «Näed, siin nad sul on, sa kuuled nendega, aga kui lõhki löövad, ei kuule enam midagi, jääd eluks ajaks kurdiks. Said aru?»
Nuuskur vaikis süngelt.
«Võta arvesse, ma pole mõni poisike,"» jätkas Miša, «ma pole Mahker või Pasteet. Mulle öeldi, et sul on Orava üle võimu. Kes ütles? Vitka Burov! Vitka ütles, et Orav kuulab su sõna, ja ma palungi: räägi ta pehmeks, et ta vabrikusse tööle läheks, ja sa teed heateo.»
Miša seletus ilmselt veenas Nuuskurit ja ta ütles rahulikult:
«Ta pole väike, teab ise, mis talle passib. Ja ega mina temaga õienda, ta oli Vitkaga pundis. Need lollid tahtsid Krimmi minna, päikest võtta, nüüd see bandiit siis päevitabki!»
Miša tajus Nuuskuri sõnaohtruses millessegi segatud inimese ärevust,. Vitka süüdistustes võltsi tooni, kätte-
447
maksja kahjurõõmsat juubeldamist. Ja see, et ta nii hästi teadis, kus keegi toi ööl oli, ja tema mure Orava pärast...
Järgmisel päeval kutsus Miša Mahkri kõrvale.
«Saad sa välja uurida, kas Orav rääkis Nuuskurile, et Ziminid sõidavad suvilasse?»
«Kas ta seda siis tunnistaks, kui ta Nuuskurile tee kätte näitas?» kahtles Mahker.
«Tõsi küll. Aga kas ta võis Nuuskurile tee kätte näidata?»
«Ei tea. Ainult üks mis kindel, Vitka ei puutu asjasse.» «Tahad Vitkat välja aidata?»
«Küsid veel!»
«Pea Nuuskuril ja Oraval silm peal.»
Mahker vaatas talle altkulmu otsa.
«Nuuskur saab teada ja tapab ära.»
«Aga sina tee nii, et ta teada ei saaks. Ara Oravale midagi ütle. Ja Furgoonile ka mitte.»
«Ma lähen koos Pasteediga,» ütles Mahker, kui oli, aru pidanud.
«Kas ta ei reeda?»
«Ta on Vitkale ustav.»

31

Valentin Valentinovitš ei mänginud ka kaarte. On olemas kaardimänge, mida peab mängida oskama, kuid selleks tuleb pead vaevata, ja oma pead säästis Valentin Valentinovitš millegi olulisema jaoks.
Aga selle mänguurka asupaika, kus Krassavtsev mängimas käis, ta teadis.
Ta andis ukse taga kaks lühikest kella.
Valvas naisehääl küsis:
«Kes seal on?»
«Tulen Antonida Aristarhovna juurest,» vastas Nav-rotski parooliga.
Ukse avas pikk ja tüse, kõvasti värvitud naisterahvas — asutuse perenaine.

Eredasti valgustatud laua taga istusid mängurid.
Nurgas väikesel laual seisid veinid ja suupisted. Selle taha Valentin Valentinovitš istuski, et mängu lõppu ära oodata.
Oodata tuli kaua, kuid tal et olnud kuhugi kiiret. Kras-
448
savtsev jälgis teda pinevalt, seda rahulikum ja sundimatum paistis ta ise — soliidne noor mees, jalas mustad lakk-kingad ja valged, läikivate nööpidega kedrid.
Lõpuks tuli Krassavtsev laua juurde, valas pitsi viina, jõi selle püstijalu ära ja küsis poolihääli: «Miks teie siin olete?»
«Tahtsin teid näha,» vastas Valentin Valentinovitš lõbusalt. «Ehk võtate istet?»
«Meil pole asja kohtuda,» ütles Krassavtsev, kuid istus siiski.
«Teid nägemata on mul raske elada.» Valentin Valen-tinovitš kõigutas lakk-kingas jalga.
«Teil on kohatud naljad.»
«Naljad on kohased igasugustel asjaoludel, kallis Georgi Fjodorovitš, koomilistel asjaoludel on nad seda kohasemad.»
«Mis komöödiast te räägite?»
«Istute Zimini mõrvari kõrval, joote rahumeeles viina ja sööte heeringat ja sibulat peale.»
«Aga mida teie soovitate teha? Hüüda: võtke ta kinni!» «Idee! See oleks põnev.» Krassavtsev pühkis suu servjetiga puhtaks. «Mis teil mulle öelda on?»
«Te peate endale pähe taguma: minul ei ole juhtunuga mingit, ma kordan, mitte mingit pistmist. Kui see kas või küünevõrdki minusse puutuks, ei oleks mind enam ammu Moskvas ja üldse ei eksisteeriks enam mingit Valentin Valentinovitš Navrotskit. Kas te tõesti seda ei mõista? Lora! Jamps! Mis alust on teil mind selle looga seostada?»
«Teie käskisite dokumendid Ziminile üle anda.»
«Dokumendid on laual, neid pole keegi puutunud.»
«Need olid teised dokumendid. Aga esimesed?»
«Nad kadusid portfelliga koos ja ilmselt portfelli pärast. Uskuge, Ziminist oleks saanud meie mees! Aga mingi Alphonse Daudet, see lurjus, poisike, bandiit toppis end vahele, et kurat teda võtaks, ja rikkus kõik ära. Ma ei tea Üksikasju, ei tahagi teada, minusse see ei puutu. Mina olen puhas! Ja kuna mina olen puhas, olete puhas ka teie. Teil peaks häbi olema niimoodi verest välja minna, Kras-savtsev!»
«Ärge hurjutage mind, palun!» ägestus Krassavtsev. «Te võtate suu liiga täis, te olete ise veel poisike. Ma ei kinnita, et teil on pistmist j u h t u n u g a, nagu te suvat-
449
sesite väljenduda. Aga sellel on pistmist meiega. Seni kuni kõik on lõppenud ja paigas, ei saa ma midagi teha ega teegi. Ja teil ei soovita ma end vabrikus näidata. Kaduge mõneks ajaks ära.»
«Kaduda? Mina? Kui ma pole sellest loost isegi kaugelt mööda käinud! Olge ometi mees, Krassavtsev, ärge .kaotage pead! Kõik peab jätkuma nagu enne.»
«Mis nimelt?»
«Viis vagunit.»
«Te olete segaseks läinud!»
«Vabandage, kuid just teie olete endast väljas ja mures Zimini tapmise pärast, seda näevad kõik, teiste seas ka teie alluvad. Miks te kutsute ise esile alusetuid kahtlusi?»
«Ja siiski tuleb mõnda aega oodata,» vastas Krassavtsev juba rahulikumalt. «Ametisse määrati uus insener, peab vaatama, mis mees ta on.»
«Vastupidi,» vaidles Valentin Valentinovitš, «pange talle kohe piir maha: sinu asi on tootmine, minu asi varustamine.»
«Seltsimees Navrotski, teie korraldus täidetakse niipea, kui teie olete saanud vabriku direktoriks.» Valentin Valentinovitš tõusis ja ütles jahedalt: «Ma andsin teile sõbramehe

poolest natuke nõu, nii, nagu ma seda õigeks ja kasulikuks pidasin. Peaasi, olge niisama rahulik nagu mina. Muretsemiseks pole mitt§ mingit, mitte kõige vähematki põhjust — ei minul ega teil ole selle looga mingit pistmist. Ma ootan vastust. Ja ärge viivitage. Muidu saan ma need mulle vajalikud viis vagunit mujalt. Mul on au.»

32

Smolenski turu tihedates ridades putkade, telkide, lettide, juurvilja- ja puuviljakorvide ning konksu otsas rippuvate loomakerede vahel liikus endist viisi rahvasumm, valgudes sealt edasi Arbatile, Smolenski ja Novinski bulvarile ning lugematutele kõrvaltänavatele, mis viisid käänulise, sogase, tolmuse ja räpase Moskva jõe äärde.

Ka kõrvaltänavatel kaubeldi lubatud ja keelatud, värska ja roiskunud, oma ja varastatud kraamiga, peites end miilitsa ja rahandusinspektori eest pimedatesse läbikäidava-tesse hoovidesse igerike, maasse vajunud, tugede najal püsivate ubrikute vahel, mis kunagi olid olnud öömajad

450

ja kus nüüd leidsid peavarju kotipoisid, vanakraamikaupmehed ja võltspimedad, või voorimeeste trahteritesse, tee-majadesse ja õllepoodidesse. Üks neist, «Grotesk», seisis kõrvu tühjade pudelite laoga, mille kirjeldusega algas see jutustus.

Välimuselt küll väärikas — sildiga, millel ilutses tohutu valge vahukuhilaga õllekruus, oli tal ometi isegi Smolenski turu alaliste asukate seas halb kuulsus. Siia kogunesid vargad, sulid, nende sõbratarid, varastatud kraamiga sahkerdajad. Korralikud kommersandid käisid siin ainult päevasel ajal.

Ka Valentin Valentinovitš tuli «Groteski» päeval, oli geal natuke aega, väljus ja kadus turule rahva sekka, pööramata tähelepanu kahele poisile, kes istusid kõnnitee serval.

Need poisid olid Mahker ja Pasteet. Nad nägid, kuidas Navrotski «Groteski» läks ja sealt välja tuli.

See teade tuli Mišale üllatusena. Mahker ja Pasteet olid jälitanud Nuuskurit — «Groteski» alalist külastajat. Tuleb Välja, et Navrotski käib sealsamas.

öllepood seisab käidavas kohas, Navrotski võis sinna sisse astuda kruusitäit õlut jooma. Ja ikkagi oli see esimene asi, mis Mahkril ja Pasteedil õnnestus teada saada, liiati veel kohe, nagu möödaminnes.

Teise, mitte vähem tähtsa teate sai Miša järgmisel päeval...

Pasteet kõndis Orava kannul.

Smolenski turul ootas Oravat pudukaupade putka juures Nuuskur. Pasteet läks putka taha ja kuulas nende juttu pealt.

«Kas Miška käis sinu juures?» küsis Nuuskur.

«No käis.»

«Miks sa mulle ei öelnud?»

«Aga kes sa mulle õige oled — vanaisa või vanaema?»

«Vaata ette!»

«Vaata ise!»

«Mida sa Mišale ütlesid?»

«Mitte midagi.»

«Ja tema sulle?»

«Ütles, et mingu ma vabrikusse.»

«Ja sina?»

«Mis mina? ... Mitte midagi!»

«Kui ma sind veel Mišaga näen, tapan ära!»

«Loll!»

451
«Litsun laiaks!»
«Kardan ma sind küll!» vastas Orav põlglikult ja läks minema.
Pasteet sai telgi tagant välja tulla alles siis, kui Nuuskur oli ära läinud.
«Groteski» vastas kõnniteel istusid Mahker ja Orav.
Mahker luges pudeleid üle. Orav vaikis süngelt, lõug rusikale toetatud.
Nende juurde tuli Nuuskur.
Tuli ka Pasteet ja istus Mahkri kõrvale.
Nuuskur tonksas jalaga korvi, kus olid pudelid.
«Korjate rämpsu, loete kopikaid?»
«Kuule! Ettevaatlikumalt!» hüüdis Mahker. «Ära lõhud!»
«Kuidas teie Alphonse elab?» küsis Nuuskur pilkavalt, kõõritades silmanurgast Oravat.
Poisid vaikisid.
«Ma ju ütlesin, et temaga ei tasu sehkendada. Jäi vahele! Kui te oleksite koos temaga sisse kukkunud, küpseksite nüüd ise ka.»
Poisid vaikisid endiselt.
«Ja pudelitega kauplemisele tehke lõpp. Mis te sobrate prügikastides! Kui teenida tahate, sokutan teile mõne otsa. Tõelise. Pidage aru!»
Nuuskur läks «Groteski».
«Mine, Orav, anna pudelid ära!» ütles Mahker.
«Ei lähe.»
«Miks?»
«Ei taha.»
«Mis sa siis tahad?»
«Midagi ei taha! Surra tahan! Mind on kõik ära tüüdanud!»
«Jah, ilma Vitkata on kurb,» ütles Pasteet.
«Nuuskuril on hea meel, et Vitka kinni pandi, kuradi uss!» lisas Mahker..
«Tema pärast Vitka istubki,» ütles Orav äkki.
«Miks tema pärast?» küsisid Mahker ja Pasteet nagu ühest suust.
Orav nuuksatas, hüppas püsti ja hüüdis:
«Käige te kõik . ..!»
Ning ta jooksis mööda tänavat minema. «Groteskist» väljusid Nuuskur ja veel keegi mees ning kadusid nurga taha.
Mahker ja Pasteet läksid neile järele.
452

33

«Tema pärast Vitka istubki...» Orav tühja ei räägi. Niisugust asja seda enam ...
Ülekuulamine, mille Nuuskur Oravale korraldas, ei olnud juhuslik. Läks pärast pööningul räägitud juttu-närvi. Kõik, mis Mišale oli siis tundunud, ei olnud ainult ettekujutus. Nii see kõik ongi. Juhuslik ei olnud ka Navrotski ilmumine «Groteski».
Miša ammune tuttav uurija Sviridov kutsus ta välja. Miša oli tookord rääkinud vagunist, Navrotskist ja Kras-savtsevist, oli rääkinud kõik, mis ta teadis ja oletas. Sviridov ei olnud oma arvamust välja öelnud. «Vaatame, peame aru.»
Kuid nüüd ei olnud Mišal paljalt oletused. Nuuskur! Uus tegelaskuju, keda juurdlus veel ei tunne.
Miša helistas sedamaid Sviridovile. Teda polnud kohal. Miša helistas veel, aga sai ta kätte alles järgmise päeva õhtuks. Sviridov palus teda kohe tulla. Miša läks,.kuigi oli kokku leppinud, et pärast esinemist kohtub Elleniga. Kahju! Aga pole midagi parata.

Miša jutustas Sviridovile kõigest üksikasjaliselt, alates jutuajamisest Furgooniga ja lõpetades sellega, mida Orav oli «Groteski» ees hüüdnud.
«Sa tulid hilja!» ütles Sviridov.
«Hilja?»
«Vladimir Stepanovitš Popov ehk Nuuskur on tapetud.» Miša vaatas Sviridovile rabatult otsa.
«Millal sinu poisid-teda viimast korda nägid?» «Üleeile. Vist kella viie paiku. Ta väljus kellegagi koos «Groteskist».»
«Sel õhtul ta tapetigi. Metsas, Brjanski raudtee Üheksateistkümnenda versta perrooni lähedal. Laip leiti eile.»
«See oli Navrotski! Valentin Valentinovitš!» ütles Miša veendunult.
«Sel ööl magas Navrotski rahulikult omas kodus. Pealegi tapeti Nuuskur revolvriga, siin on kuul... » Sviridov võttis lauasahtlist pisikese lömmis tinakuuli. «Sellel on sama kaliiber kui sellel, millega tapeti Zimin. Võimalik, et tulistati ühest ja samast revolvrist. Seda revolvrit Nav-rotskil ei ole ega ole olnud. Kõige tõenäolisem, et Nuuskuri tappis seesama mees, kes koos temaga «Groteski» õllepoest väljus.»
454
«Rääkige Mahkri ja Pasteediga, nemad ju nägid seda meest.»
«Kas arvad, et nad tunnevad ta ära? Kas nad jätsid ta meelde?»
I «Muidugi! Nad käisid meeste kannul kuni trammipeatu-5 seni. Nuuskur ja see mees läksid trammi, number nelja | peale, mis sõidab just Brjanski vaksali poole.»
«Näed siis! Seega ei tapnud Nuuskurit Navrotski, vaid pigem just see mees. Aga poisse ma siia ei kutsu. Ligikaudne kirjeldus ei anna mitte midagi, see pole täpne ja juhib õigelt teelt kõrvale. Ka sinul ei maksa nendega sellest rääkida.»
«Nad saavad nagunii teada, et Nuuskur on tapetud.»
«Las saavad. Ainult mitte sinu käest.»
«Miks?»
«Näed isegi, mis toimub — tapetakse.»
«Ja ka mind võidakse tappa?» muigas Miša.
«Ka sind. Sellega on seotud palju ohtlikumad inimesed cui Navrotski.»
«Ja Navrotski?»
«Tema ei tapnud.»
«Tuleb välja, et tappis Vitka Burov?»
«Seda ei ole ma öelnud.»
«Vitka ei puutu asjasse,» ütles Miša veendunult, «nüüd on see täiesti selge. Vitka on vangis, tal pole Nuuskuri tapmisega mingit pistmist. Nad kukkusid Nuuskuriga sisse.» Ta kordas juubeldades: «Nad jäid Nuuskuriga Jyahele: kõrvaldasid kaasosaniku.»
sVeel ei ole selget seost kahe tapmise vahel,» vaidles Sviridov, «peale oletuse, et mõlemad on tapetud ühest ja samast revolvrist.»
«Kas seda on vähe?»
«Vähe, kuni see on ainult oletus, palju, kui seda kinnitavad faktid.»
«Aga Orav ju ise ütles, et Vitka pandi istuma Nuuskuri pärast,» käis Miša peale. «Kes seda kinnitab?»
«Kuidas kes? Mahker ja Pasteet.»
«Aga kui nad tahavad oma eestvedajat ja sõpra välja aidata?»
«Miks te neid ei usu? Küsige Oravalt.»
«Kas ta räägib tõtt?»
«Oravas ei ole ma kindel... »
«Näed siis!»
455
«Aga Nuuskurit ei tapetud ometi juhuslikult.»

«Kahtlemata! Küsimus on selles, kelle huvides seda tehti.»
«Navrotski ja Krassavtsevi huvides!» ajas Miša oma joont.
«Tõendused?»
«Nemad vajavad Zimini juurest varastatud dokumente.»
«Dokumendid on leitud.»
«Jah? Kust?»
«Need olid topitud Ziminite postkasti. Kes toppis? Kas jälle Navrotski?»
«Ei tea,» vastas Miša kõhklevalt.
«Aga kas seda ei võinud teha sinu poisid?»
«Vaevalt.»
«Mõtle järele! Burov viskas dokumendid portfellist välja, need jäid kuhugi vedelema ja poisid panid nad postkasti?» «Ma usun neid poisse,» ütles Miša.
«Ka mina tahaksin uskuda,» ohkas Sviridov, «ainult et usust üksi on vähe.»

34

Sviridov on ettevaatlik. Aga ta ei öelnud juhuslikult! «Navrotskil niisugust revolvrit ei ole ega ole olnudki.» Ja veel: «Tol ööl magas Navrotski rahulikult oma voodis.» Ta kontrollib Navrotskit, aga ei näita seda välja. Ei tahtnud koguni rääkida Mahkri ja Pasteediga, kes nägid Nuuskuri oletatavat mõrvarit.
Kardab, varjab, on ettevaatlik, segab jälgi. See on natuke solvav: Miša võiks loota suuremat usaldust.
Sviridovi jutt ei pannud teda milleski kõhklema ega veennud ümber.
Hetkeks hiilis südamesse kahtlus, et Mahker võis oma isa laomees Panfilovi käsul dokumendid Zimini postkasti visata. Ja ikkagi ei! Mahker on sünge kinnine poiss, aga alatusteks ei ole ta suuteline.
Kuid keegi ometi pani dokumendid Ziminite postkasti. Arvatavasti oli see Navrotski ise: et palun, teie arvates vajan ma dokumente, aga ei, siin nad on, see kõik ei juhtunud dokumentide pärast, järelikult ei ole minul sellega pistmist.
Kuid keegi pidi teda ometi nägema, pidi nägema, kuidas ta välisuksest sisse tuli; noorematel klassidel on juba
456
koolivaheaeg, lapsed jõlguvad päev otsa hoovis, sai siis Navrotski märkamatult läbi minna?
Saša Pankratov elas Ziminitega ühes trepikojas.
Temaga hoovis kohtudes küsis Miša:
«Kas sa mäletad seda meest, kes siis vahele astus, kui Vitka mulle pussiga kallale tuli? Ta veel hüüdis ülevalt, et olevat kõike näinud?»
«Muidugi mäletan.»
«Ega sa ei näinud, kas ta käis eile või üleeile teie trepikojas?» «Ei.»
«Aga äkki käis Jura?»
«Ei tea. Ma nägin neid kooli ees.»
«Millal?»
«Kahe nädala eest.» «Ka mina nägin neid.» Saša vaatas talle imestunult otsa. : «Kuidas sina võisid neid näha?» «Kõik nägid neid.»
«Kõik ei saanud näha, see oli tundide ajal.» «Ei, suure vahetunni ajal.»
«Sel päeval olin mina korrapidaja,» vaidles Saša vastu. «Hommikul, laboratoorsete tööde ajal, läks Jura õue. Mina küsisin: «Kuhu sa lähed?» Ta vastas: «Isale võtmeid viima.» Aga see polnudki isa, vaid see Tüüp Ivanovitš.»
«Ega sa ei mäleta täpselt, millal see oli?»
«Seda võib korrapidamise päevikust järele vaadata.»

«Ja Jura andis talle võtmed?»
«Jurka sirutas käe välja, võib-olla nad lihtsalt teretasid.»
«Aga sina oleksid pidanud ütlema: «Käepigistused jäetakse ära,»» tegi Miša nalja. «Ega see ei olnud sel päeval, mäletad, kui Genka arutas õpilasnõukogus Zoja luuletusi?»
«Täpselt!» kinnitas Saša.
Miša mäletas, kuidas Jura oli ähmi täis läinud, kui Genka teda õpilasnõukogusse kutsus, kuidas ta koosole-fkul oli närveerinud, talle meenus, kuidas tuli Navrotski, 'ui kiiresti Jura talle vastu ruttas, nad siis Ljudaga kahe-esi jättis ja ise koolimajja läks. Ja Navrotski ei olnud ju kunagi ei enne ega pärast seda kooli juures käinud.
Ja mis kõige tähtsam: Jura valetas! Valetas! Ja kellele? Pioneer Saša Pankratovile! Puhta südametunnistusega ei oleks ta ilmaski hakanud end õigustama ja midagi seletama,
457
ta oleks Sašale nipsu löönud ja rahumeeles hoovi läinud. Aga ta valetas! Ta ei tahtnud, et keegi näeks, kuidas ta väljub ja Navrotskiga kohtub, ja sellepärast läkski ähmi täis, kui korrapidajale otsa jooksis, kuigi korrapidajaks oli vaid tühipaljas pioneer Saša Pankratov.
Miks ta tahtis Navrotskiga kohtumist varjata? Suure vahetunni ajal oli ta temaga ju kohtunud avalikult, kõigi silme all? Suure vahetunni ajal võib kohtumine olla juhuslik, paljugi, kes sel ajal koolimajast mööda läheb, aga tundide ajal kohtumine on varem kokku lepitud, pakiline ja salajane. Just sellepärast lõi Jura araks, läks pioneer Saša Pankratovi ees ähmi täis ning valetas, et läheb isa juurde. Ja poetas veel midagi võtmetest... Miks just võtmetest?
Jura kahtlemata ei võtnud Zimini tapmisest osa, aga suhted tema ja Navrotski vahel on olemas ja need suhted on lähedased. Tookord vabrikus ta ilmselt kuulis, mida Krassavtsev Panfilovile ütles, kuulis, aga salgas selle Nav-rotski kasuks maha.
Olid kuumad juunikuuilmad. Kool tegutses veel, aga ilma õige hoota. Vanemate klasside õpilased tulid ja läksid, anti konsultatsioone, tehti järeltöid ja kõike seda'kui-dagi nagu muuseas, veel eile nii rangetel, nõudlikel ja tähtsatel õpetajatel oli ühtelugu kiire, nooremate klasside õpilased olid juba koolist lahti, klassiruumid olid tühjad, söökla ei töötanud, tunniplaan ei kehtinud, mõne päeva pärast antakse kätte lõputunnistused.
Miša peatas Jura ja Ljuda trepil. Ta poleks tahtnud Ljuda juuresolekul rääkida, aga teist võimalust ei olnud.
«Jura, kas sa mäletad seda Navrotski vaguni lugu — sa veel vastasid mulle tookord, et sina ei kuula teiste juttu pealt, kas mäletad?»
«Ma tõesti ei kuula teiste juttu pealt.»
«Pärast rääkisin ma veel üsna valjusti Panfiloviga sellest vagunist, kas sa seda ka ei kuulnud?»
«Ei mäleta ... Võib-olla kuulsingi, aga lasksin kõrvust mööda, mis ma ajust koorman.»
«Suurepärane!» jätkas Miša. «Pärast seda vagunilugu tulid sina, Jura, hommikul laboratoorsete tööde ajal välja.»
«Välja? Tundide ajal? Võib-olla, ei mäleta.»
«Ah nii... Ka sellega ei taha sa aju koormata ... Ma tuletan sulle meelde. Sel päeval oli korrapidajaks Saša Pankratov. Sa ütlesid talle, et pead andma isale korteri-võtme.»
458
«Ah jaa ... Hakkab nagu meenuma.»
«Ja sa andsid isale võtmed?»
«Arvatavasti.»
«Sa ei andnud isale võtmeid, sel päeval oli sinu isal kella üheksast üheni Basmannaja tänaval haiglas vastuvõtt ja ta ei käinud kuskil ära.»
Jura ütles pilkavalt:
«Mina arvasin, et kortiku ja pronkslinnu ajad on ammu möödas. Tuleb välja, et sina mängid neid mänge ikka veel. No mis seal ikka! Jah, ma kohtusin sel päeval Valentin

Valentinovitšiga. Veel enam, me oleme sõbrad, see on sul täpselt märgile pandud. Oleme sõbrad, ja kujuta ette, ma olen selle sõpruse üle uhke! Ma käin temaga hipodroomil traavivõistlustel, mängin koguni totalisaatoril.»
«Ja võidad?»
«Tuleb ette.»
«Õnnitlen.»
«Tänan. Aga see on minu isiklik asi, ma ei pea sellest kellelegi aru andma ... Mis puutub Saša Pankratovisse, siis tema nägi viirastust. Ma ei rääkinud talle ei isast ega võtmetest. Sellel Saša Pankratovil on elav fantaasia.»
«Noh, hea küll,» ütles Miša, «kas teisiti ei oleks siiski parem?»
«Mida sa silmas pead?»
««Veekeerisesse viskan osa oma õigust, nii päästan laeva surmasõidust...»»
«Ära käi hinge peale! Üheksa aastaga on see mind kõvasti ära tüüdanud!»
«Lisaks kõigele muule oled sa hüsteerik ka veel!» lõpetas Miša. «Vabanda, Ljuda, et ma teid kinni pidasin. Kõike head!»

35

Tänaval ütles Jura Ljudale:
«Kool on läbi, aga Miša mängib ikka veel ülemust. Ajab naeru peale.»
Ljuda kõndis vaikides tema kõrval. Tal oli käes must-kunstnahast portfell, seesama, kust Jura oli võtmed võtnud.
Jura piilus teda silmanurgast ja jätkas:
«Ma rääkisin Valentin Valentinovitšiga ... Mis selle vaguniga oli... Ma mõistan, kuhu Miša sihib ... Aga kui taktitu on kõnelda sellest sinu juuresolekul.»
459
«See on tõesti kasvatamatu!»
Ljuda hääl kõlas kuidagi veidralt. Ta vaatas otse enda ette. Ta oli nagu ikka — õrn tõsine nägu, peened kulmukaared, kastanpruunid kiharad, rohekad silmad.
Nad möödusid nurgapealsest kondiitriärist.
«Lähme «Vatsa»,» tegi Ljuda ettepaneku.
«Meelsasti!» vastas Jura, kuid oli hingepõhjas üsna imestunud — alles Ljudal tapeti isa, aga tema tahab kooki.
Kondiitriäri oli pisike nagu kõik selletaolised eraettevõtted, mille maks sõltus asutuse suurusest. Kunagi viiendas või kuuendas klassis oli Vaal siin kihlveo peale ära söönud neliteist kooki, aga viieteistkümnendat ta süüa ei suutnud ja pidi vastavalt kokkuleppele ise koogid kinni maksma. Kui ta ka viieteistkümnenda oleks ära söönud, oleks maksnud Jurä — kihlvedu oli temaga sõlmitud. Tuli välja, et Vaalal ei olnud raha, peremees ei lasknud teda päev otsa kondiitriärist minema, kuni lapsed raha kokku, panid ja Vaala välja päästsid. Sellest peale hüütigi kondiitriäri «Vaala Vatsaks» - või lihtsalt «Vatsaks».
Ljuda istus laua taha. Jura küsis:
«Mis kooke sa tahad?»
«Ühe rummikoogi ja ühe eklääri.»
«Ma võtan endale ka rummikoogi ja napooleoni.»
Jura tuli koogitaldriku ja limonaadipudeliga leti juurest tagasi.
«Hea rummikook on,» kiitis Ljuda.
«Siin on alati kõik värske.»
Ljuda sõi rummikoogi ära, pühkis suu taskurätiga puhtaks ja küsis asjaliku häälega, otsekui räägiksid nad ikka veel kookidest:
«Jura, nüüd räägi mulle kõik ära.»
«Mida ma pean rääkima?»

Ta ei taibanud tõesti, mida Ljuda küsib.
«Räägi mulle seda, mida sa Mišale ei tahtnud rääkida.»
«Ma ei mõista sind,» pomises Jura jahmunult.
«Sa mõistad väga hästi. Või ei öelnud ma küllalt selgesti?»
Ta vaatas Jurale oma roheliste silmadega otsa ja Jura! hakkas äkki hirm tema range, külma ja nõudliku pilgu ees... Kas ta tõesti teab midagi võtmetest? Kustkohast? Valentin on avameelitsenud? Pole võimalik.
460
«Ma kordan: ma ei saa aru, mida sa küsid.»
«Ma küsin, mis oli selle vaguniga.»
Jumal tänatud ...
«Ljuda, sina ka sellestsamast.., Issand, see on vabrikus tavaline lugu: antakse vagun, ei anta vagunit, laaditakse peale ja laaditakse maha, saadetakse teele, peetakse kinni, üks jõudis ära saata, teine ei jõudnud, Valentin Valentinovitš jõudis, Miša Poljakovile see ei meeldinud, mis sinna parata?... Jumala pärast, ära murra selle kallal pead, see kõik on nii tühine. Kas tahad veel kooki?»
«Tänan, mul on. Sa niisiis ei taha sellest rääkida.»
«Ei, miks mitte, kui soovid, siis ... »
«Sa ei taha rääkida,» kordas Ljuda selge häälega, nii nagu ta tavaliselt tunnis vastas, «sa ei taha rääkida ja ma ei käi peale. Teiseks tahan ma küsida, miks tuli laboratoorsete tööde ajal sinu juurde Navrotski?»
Ta ei öelnud Valentin Valentinovitš, vaid Navrotski. Ja kuidas ta vaatab! Jura pole teda kunagi niisugusena näi-l;nud. Sa raisk, kas ta teab nendest võtmetest või ei?
«Ljuda, aga miks sa mind üle kuulad?»
«Ma ei kuula sind üle. Üle kuulatakse sind mujal. Ma ajan vaid sinuga juttu. Sinu arvates mängib Miša oma mänge edasi. Aga minu jaoks on mängud lõppenud: mul tapeti isa.»
Sa raisk, kuidas ta vaatab! Hullumeelne, ausõna!
«Äkki kahtlustad sa selles mind?»
«Jura, ma küsin viimast korda: miks sa käisid väljas Navrotski juures?»
Jälle ütleb ta Navrotski.
Jura lükkas taldriku ja limonaadi kõrvale ning toetas küünarnukid lauale.
«Ausõna, sa oled veider! Hea küll! Ma ei tahtnud ja mul polnud õigust öelda, mind seob ausõna. Aga kuna sina seda nii tähtsaks pead, siis ma ütlen: Valentin Valentinovitš rääkis minuga komplektist.»
«Mis komplektist?»
«Kosmeetikakomplektist, mille ta kinkis sinu emale.»
«Ta pole emale mingit komplekti kinkinud.»
«Kuidas nii?!»
«Ta ei ole emale mingit komplekti kinkinud.»
«Mis sa nüüd! Ta kinkis, ja sealjuures veel üsna omapärasel viisil.»
«Kinkis ... Omapärasel viisil... Komplekti! Mis sa
461
arvad, kas minu ema võis temalt mingit kingitust vastu võtta? Kust sa selle võtad? Kas ta ütles sulle seda ise?»
Jura vaatas talle rabatult otsa.
«Ma küsin sinult: kas ta ütles sulle seda ise?»
«Näed sa ... » Jura kaalus palavikuliselt, mida Ljudale öelda, ta hakkas kõike taipama, kõike aimama. «Sina sunnid mind niisugustest asjadest rääkima. Ta ei öelnud, et kinkis, ta ütles, et tahab kinkida, ja tahtis seda teha minu kaudu . .. »
Ljuda kuulas vaikides.

«No nii,» jätkas Jura, «mina muidugi keeldusin, eks ole, see on ju siiski natuke taktitu ettepanek... Siis ta ütles' et teeb seda ise. Ja ongi kõik.»
«Aga mis omapärane viis see oli?»
«Noh, nii ta ütles... «Ma teen seda omapäraselt» — just nii ta ütles ... »
«Ei, ma kuulsin sõna «viisil» ... »
«Võimalik, et mu keel vääratas... Sa ju tead, talle meeldib niimoodi «kaunilt» öelda.»
«Mind ei rahulda sinu seletused, sa jätad midagi ütlemata.»
«No tead,,, Ma rääkisin sulle kõik, isegi rohkem kui tarvis.»

36

Vääramatu selgusega taipas Jura äkki mitte veel päris kindlat, aga vaieldamatut seost võtmete ja selle vahel, mis oli toimunud Ziminite korteris. Seisku üks teisest kaugel tahes ja olgu Valentin Valentinovitši tegelik roll ükskõik missugune, tema, Jura, on kaasosaline milleski õudses ja kohutavas, vahest oli just tema see, kes mõrvaritele ukse avas.
Teda haaras hirm kättemaksu ees. Ja hirm Valentin Valentinovitši ees: see mees ei löö kunagi risti ette, tapab tema niisamuti, nagu oli tapnud Zimini.
Ta ei tohi midagi küsida, midagi välja uurida, _midagi rääkida, Valentin Valentinovitši juurde minna, fa peab kõrvale tõmbuma, katkestama sidemed, vabandama end sellega, et valmistub instituuti astumiseks ... See on idee! Ta sõitis suvilasse eksamiteks valmistuma. Valentin suvilasse ilmuda ei julge, ta pole tema vanematega tuttav. Nii ununeb pikkamööda kõik.
462
Ei, ei unune. Vitka on arreteeritud, juurdlus käib, Miša poljakov juba topib sinna oma nina, Ljuda kahtlustab midagi. Küll jõuavad Valentinini, jõuavad ka temani. Aga vahest mõtleb ta kõik välja, vahest pole üldse
I mitte midagi? Valentin — mõrvar? Võimatu! ... See kõik on võimatu! ... Möödujad ruttavad, trammid kolisevad, kalessid tärisevad — kõik on nagu alati. Tema on osaline mõrvas?! Pole võimalik! Tuleb ruttu, hetkegi kaotamata Valentini juurde minna, tema selgitab kõik, räägib ära, rahustab...
Hinge kinni pidades vajutas ta kellanupule. Seal ukse taga on tema saatus.
Peas võrk, mis läikivaid, märgi juukseid tihedasti koos hoidis, meenutas Valentin Valentinovitš noormeest «Veže-taali» reklaamilt. Ta mõõtis pilguga Jurat.
«Mis sulle muret teeb?»
«Mis mõttes? ... Tulin koolist, astusin läbi...»
Aken on lahti. Lahtise aknaga ei tee Valentin talle midagi. Hoovimüra andis Jurale julgust juurde.
«Miša Poljakov sööb mu hinge seest selle vaguniga, mäletate, mis siis ära saadeti.»
«Ta noris selle pärast ka minu kallal,» vastas Valentin Valentinovitš hooletult. «Ja mis siis?»
«Ma niisama räägin ... »
«Ah nii? Eks sa siis räägi.»
«Ongi kõik!»
«Võib-olla ei ole kõik?»
Ta ei pakkunud isegi istet. Vedeleb tugitoolis, kõlgutab :alga, katsub võrku peas.
«Kas teate,» alustas Jura kõhklevalt, «meil on niisu-une kord, et tundide ajal ei tohi koolimajast välja ulla.»
«Niisugune kord on kõigis koolides.»
«Teistes koolides on koolitädid, nemad panevad ukse , lukku, meil aga on iseteenindamine, võti on ukse ees, rõhutakse teadlikkusele.»
Valentin Valentinovitš kõigutas jalga, katsus võrku eas.

«Kui ma võtmed välja tõin,» jätkas Jura, «märkas mind kooli korrapidaja, kandis Miša Poljakovile ette.»
«Miks just temale?»
«Ta on õpilasnõukogu esimees.»
«Ja temale kantakse ette igast niisugusest juhtumist?»
«Kuidas kunagi... »
463
«Korrapidaja nägi sind, aga kas ta siis tunneb mind?»
«Jah, ta elab meie majas ja tunneb teid.»
«Mis ta nimi on?»
«Saša ... Saša Pankratov.»
«Ja nägi, et sa andsid mulle võtmed?»
«Ei, tema ei näinud.»
«Mis sulle siis muret teeb? Me pole oma tutvust varjanud. Väljus tundide ajal... Kas sind karistatakse selle eest?»
«Ma lihtsalt tahtsin teile öelda: Miša Poljakov kogub fakte, mis räägivad teie vastu.»
«Miks?»
«Mulle tundub ... Ta isegi räägib seda ... Ta seostab vagunit Zimini juurest varastatud dokumentidega.»
Valentin Valentinovitš kergitas kauneid, peene joonega kulme.
«Suur kriminalist! Aga kas ta seda Zimini tapmisega ei seosta?»
«Ei tea.»
«Aga sina?»
«Mis mina?»
«Kas sina seostad vagunit, see tähendab, ütleme otse välja, mind dokumentide varguse ja Zimini tapmisega?»
«Mis te nüüd, Valentin Valentinovitš, kuidas te võite seda küsidagi?»
«Jumal tänatud!»
Valentin Valentinovitš läks peegli ette, võttis kahe käega ettevaatlikult võrgu peast, kammis juuksed lahti, sasis neid pisut, et nad ei oleks liiga lakutud, pani võrgu tualettlauale ja nähvas siis ümber pööramata:
«Mis sa seisad? Istu!»
Jura istus diivanile.
Valentin keeras soengut imetledes pead siia-sinna, läks siis akna alla ja sulges selle.
Jura tundis nõrkust. Seda oli ta kõige rohkem kartnud. Aga ta ei tohtinud ei tõusta ega paigast liikuda.
Valentin Valentinovitš istus jälle tugitooli, kohendas pükse, pani paberossi põlema, puhus välja pika suitsujoa.
«Noh, räägi!» «Mida?»
«Mis tõi sind minu juurde?»
«Vaadake,» ütles Jura aralt, käed diivani külge klammerdunud, püüdes niiviisi talitseda või vähemalt varjata
464
sõrmede värisemist. «Ljuda ütles mulle, et teie ei kinkinud tema emale kosmeetikakomplekti.»
«Ja mis siis?»
«Aga selle jaoks te ju võtmed võtsite.»
«Jah, ma võtsin võtmed selle jaoks. Aga millal ma olen sulle öelnud, et läksin korterisse ja panin sinna komplekti? Olen ma sulle seda öelnud?»
«Ei, te ei ole seda öelnud.»

«Niisiis ... Ma ei käinud korteris. Ei julgenud. Aga sinule ei öelnud, sest ma ei tahtnud sinu ees argpüksiks jääda. Käisin ja käisin ümber maja, aga sisse ei läinud. Inimene on ju nõrk! Ja jumal tänatud, et ma seda ei teinud! See on juba. tõesti nii sinu kui minu õnn. Mõistad, mis meist nüüd arvataks pärast kõike seda, mis hiljem juhtus?! Nõnda krooniski seda rumalat ideed — nüüd ma saan aru, et see oli rumal, — mitte miski. See kõik on tühiasi ja ka lugu võtmetega on tühiasi. Mis pistmist on sellel kõigi järgnevate sündmustega? Zimin tapeti, kaks nädalat pärast seda, kui sa mulle võtmed andsid. Ja võtmed olid minu käes umbes poolteist tundi, eks ole?»
«Jah, õige.»
«Oled sa nüüd rahul?»
«Aga ma pole muret tundnudki.»
Võib-olla Jurat ei rahustanud Valentin Valentinovitši seletused, selles loos oli midagi imelikku ... Aga teda rahustas Valentin Valentinovitši välimus, tema muretus, see, kui korralikult ta soengut tegi, võrku peast võttis. Inimene, keda ähvardab oht olla kahtlustatud mõrvas, ei saa nii suure hoolega juukseid seada.
«Suurepärane!» Valentin Valentinovitš tõstis jala üle põlve. «Aga nüüd pakub mulle huvi teada, kuidas teil Lju-daga jutt kosmeetikakomplektile läks.»
Selleks küsimuseks oli Jura valmis, ta ootas seda ... Ja ta mõistis väga hästi: ta ei tohi mitte mingil moel üles tunnistada, et jutt oli võtmetest. Seda Valentin talle andeks ei anna, võtmetest ei tehtud üldse juttu.
«Vaadake, Miša Poljakov küsis, miks ma tundide ajal teie juurde välja tulin. Küsis Ljuda juuresolekul. Mina mõistagi keeldusin vastamast: mis see tema asi on! Ja üldse rääkis ta kogu aeg teist. Pärast tulime koos Lju-daga välja ja jätkasime juttu.»
Valentin Valentinovitš vaatas Jurale pingsalt otsa.
«Kas sa rääkisid talle midagi võtmetest?»
465
«Mis te nüüd!?» hüüdis Jura nördimusega, mis oli täiesti siiras, sest ta rääkis tõtt.
«Ma ei rääkinud talle mingitest võtmetest, võtmetest ei olnud juttugi.»
«Aga oled sa võtmetest Mišale või kellelegi teisele rääkinud?»
«Mitte kellelegi.»
«Räägid sa tõtt?»
«Absoluutselt.»
Sellel, et ta oli Saša Pankratovile rääkinud mingitest võtmetest isa jaoks, ei ole mitte mingit tähtsust. Mis mõtet oleks seda lugu veelgi segasemaks ajada.
«Sinu Miša on suur loru ja minu peale oma tsirkuseartisti pärast armukade,» ütles Valentin Valentinovitš. «Sealt pärinebki tema vaenulikkus. Tema ülekuulamised ei ole väärt tühja munakoortki. Ja ka kogu võtmelugu ei ole väärt tühja munakoortki. Minule ja sinule oli see nali, mis jäi pealegi täide viimata. Aga pärast Nikolai Lvovitši "traagilist hukkumist ei saa ega tohi loomulikult ükski uurija suhtuda ükskõikselt sellesse, et sina võtsid portfellist tema korteri võtmed. Ja see fakt, kui selle vastu huvi tundma hakatakse, võib juurdlusele anda vale suuna. Seda ei tohi lubada. Kui sa võtmete kohta midagi välja lobised, ootavad meid sekeldused, me peame nendeks valmis olema. Seepärast ole minuga avameelne, hoiatan ette, et see on väga tähtis. Ütle ausalt, kas sa oled kellelegi võtmetest rääkinud?»
Kõik on selge. Ta valetab! Tema jutus pole sõnagi tõtt. Ja Jura vastas kindlalt:
«Mit-te kel-le-le-gi!»
«Hea küll! Ja ära räägi ka. Meie ajal ei armastata nalja teha ega mõisteta nalju. Meie võtmenali võib muutuda katastroofiks. Meile mõlemale. Kas sa said minust aru?»
«Suurepäraselt.»
«Muide, on sul kool juba läbi?»
«Justkui oleks.»

«Minu ajal oli gümnaasiumi lõpetamine sündmus. Siis kingiti midagi. Näiteks reis Egiptusesse või Itaaliasse.»
«Mina eelistaksin imedemaad Indiat,» hakkas Jura naerma.
466

37

«Meid ootavad sekeldused,» see on peamine, mida Valentin Valentinovitš ütles. Kõik muu on vale, ka võrk peas on kassikuld ja teesklus.
Võib-olla Valentin ei ole mõrvar, arvatavasti ei olegi, aga aferist on ta igal juhul. Ja ta jääb vahele. Jura ei mõtlegi hukkuda koos temaga. Ei, kallis Valentin Valen-tinovitš, see olete teie, keda ootavad sekeldused, aga mitte mina. Ma olen nõus koos teiega restoranis käima, teie ter-viseks jooma, koos teiega võiduajamistel võitma, aga ma ei mõtlegi koos teiega süüpingis istuda. Mul on, kas teate, elu alles ees, sellele oleks pidanud mõtlema siis, kui te meelitasite mind kahtlasesse mahhinatsiooni võtmetega. Sürpriis, nali, kui armas ja võluv see on! Loll kukkus kõrvu kikitama ... Eksite, ma polegi nii loll!
See loll ei jää ootama, kuni ta kaasosalisena vastutusele võetakse, ta eelistab olla tunnistaja. Aga rahulikult, ilma rabistamiseta! Võtmetest ei tohi rääkida. Milleks? Keegi ei näinud, kui ta need võttis, Valentin ei tunnista eluilmaski üles, et ta neid kasutas, ja üldse eitab ta kõike: dokumente ta ei varastanud, sest oli koos Ziminitega teatris, ta ei tapnud, sest oli koos Mišaga tsirkuses.
Seega jääb vaid afäär vabrikus. Selle räägib ta ausalt ära.
Hilja muidugi. Aga mis sellest! . Kellele rääkida? Uurijale? Sinna on kole minna. Esimest korda lähed ise, pärast viiakse. Ja juurdlus uurib insener Zimini mõrva, sinna minnes Jura otsekui seoks afääri mõrvaga, süüdistaks seega Valentini mõrvas. Seda ei maksa teha. Afäärist tuleb rääkida Miša Poljakovile. Ta on veel õpilasnõukogu esimees ja tegeleb sellega, tunneb asja vastu huvi. Ja las Miša ise mõtleb, mis tema ülestunnistusega peale hakata. Kui jõutakse Valentinini ja Valentini kaudu temani, siis, palun väga, ta rääkis juba ise kõik ära — koolis õpilasnõukogus, seltsimees M. Poljakovile.
Aga seltsimees M. Poljakov ei jää tema ülestunnistuse puhtsüdamlikkust uskuma, hakkab pinnima, urgitsema. Kui läheks Genka juurde? Veel hullem! Sellest kolmikust on Slavka ainus korralik ja intelligentne inimene. Koolis ta küll ei õpi, aga on siiski kooli rakukese liige, käib kom-somolikoosolekutel. Kui midagi juhtub, ei jäta Slava enda teada, et Jura ei kaitsnud kedagi ega varjanud midagi.
467
Ja kui ta Mišale vastamast keelduski, siis sellepärast, et Miša kuulas teda üle jõhkralt ja erapoolikult, tema, Jura, aga pole süüalune. Slavkale jutustamine on sama hea kui Mišale jutustamine. Mišale on kõik see määratud.
Slavka juurde tulnud, rääkis Jura, kuidas vagun ära saadeti, rääkis just nii, nagu see oli tegelikult olnud.
«Selles pole midagi uut,» ütles Slavka, «seda kinnitab ka Navrotski ise.»
«Jah? Kellele ta seda kinnitab?»
«Miša Poljakovile.»
Imelik!... Nad räägivad niisugustest asjadest?
«Ja millega Navrotski seda seletab?» küsis Jura.
«Sellega, et ta ei tahtnud oma kaubapartiist ilma jääda.»
«Ka mina mõtlesin alguses nii,» muigas Jura, «aga nipp on selles, et see oli esimese sordi kaup.»
«Ka see afäär on kõigile selge. Küsimus on selles, kuivõrd see on seotud mõrvaga. Mis sa arvad, kas nad võisid tappa?»
Jura kehitas õlgu:

«Valentin Valentinovitš oli koos Mišaga tsirkuses. Tappa Zimin? Naeruväärt! Ta käis selle perekonnaga läbi ja käib praegugi. Ta pole ei röövel ega mõrvar, ta on lihtsalt ärimees.»
«Aga mõned siiski arvavad, et Navrotski on asjasse segatud.»
«Need «mõned» on Miša Poljakov,» muigas Jura. «Aga Navrotski hoopis arvab, et Miša on Ellen Buschi pärast tema peale armukade.»
«Kas ta ütles sulle seda?»
Jura sattus segadusse — ta oli liiga palju lobisenud. «Umbes nii sain ma sellest aru ... » «Jura, miks sa minu juurde tulid?» «Läksin mööda ja astusin sisse.»
«Minu mäletamist mööda ei ole sa viimasel ajal siin käinud. Minu mäletamist mööda pole sa siin kunagi käinud. Ütle otse — kas Mišat ähvardab hädaoht?»
«Mis sa nüüd?!» pomises Jura pead kaotades, rabatud, et Slava nimetas hädaohtu. Ka tema aimab hädaohtu, hädaoht ähvardab neid kõiki. «Ma lihtsalt tahtsin sulle rääkida seda, mida ma rääkisin. Sa imestad, miks just sulle? Miša räägib minuga nagu prokurör, mulle see aga ei meeldi, sellepärast rääkisingi sinule, tema sõbrale.»
«Ma ei kuulnud sinult mitte midagi uut.»
«Muid uudiseid mul ei ole,» vastas Jura.
468

38

Kooli lõputunnistused andis kätte sekretär, õppealajuhataja lõi pitsati peale ja soovis õnne. Argiselt ja lihtsalt. Otsustati pidada lõpuõhtu. Jurat see ei huvitanud — ei ole talle tarvis lõpuõhtut lahja tee ja odavate kompvekkidega ning valju jutuga. Ilmast ilma üks trummipõrin! Ta sõidab täna suvilasse.
Kõik, mis vaja, oli ta Slavkale öelnud, nüüd on tal kõik korras, las otsivad. Ja las Valentin otsib ka, ainult vaevalt ta leiab ... Tervitusi kõigile!
Kuid niipea kui Jura oli koolist koju jõudnud, helistas Valentin Valentinovitš ja palus läbi astuda. Ta oli aknast näinud Jura tulekut. Ei lase silmist. Jälle see vari...
Valentin Valentinovitš võttis ta vastu nagu sünnipäevalapse.
«Õnnitlen!»
Surus südamest kätt, pakkus käeliigutusega istet. «Mul on sulle kingitus ... »
Ta sirutas käe laualt ümbrikku võtma, avas selle ja tõmbas välja raudteepileti.
«See on pilet Odessani, seal istud ümber Batumi aurikule, siin on laevapilet... Merereis peatustega Sevastoopolis, Jaltas, Novorossiiskis, Tuapses, Suhhumis. Sellesama aurikuga tuled Odessasse tagasi, sealt aga sõidad Moskvasse. Siin on,» ta paotas ümbrikku, «reisiraha. Noh, kas see asendab esiotsa Indiat? Sõita tuleb täna. Rong väljub Brjanski vaksalist kell üheksa õhtul. Sa jõuad muidugi asjad kokku panna?»
Selge, see on lõks! Odessas või Batumis ta tapetakse, Valentinil on kõikjal oma mehed, ta visatakse rongist välja või lükatakse laevalt merre. Aga see ei lähe teil korda, kallis Valentin Valentinovitš, seekord ei lähe teie number läbi!
«Ma ei saa. Homme on lõpuõhtu.»
«Milline tundelisus, kellel seda vaja on? Vahetada selline sõit lõpuõhtu vastu?»
«Mis ma kodus ütlen?»
«Teil on koolis igal aastal ekskursioon.»
«Ema tuleb mind saatma, aga jaamas ei ole kedagi.»
«Räägid pehmeks, et ei saadaks, sa pole ju väike, ütled, et kedagi ei tulda saatma.»
Küll läheb kõik libedalt! On ta tõesti lihtsalt loll?
Ei, see on hullem, ta on primitiivne, läbinisti primitiivne.
469
Kõik tema afäärid ja mahhinatsioonid on primitiivsed, ta on end nendega sisse mässinud ja üritab nüüd välja rabelda.

«Ma pean instituuti astuma.»

«Suurepärane. Sõit võtab kaksteist päeva. Päevitanud, meretuulest läbi imbunud, mereveest sooldunud, tugev ja ilus, sooritad sa edukalt eksamid.»

«Mul on piinlik teilt niisugust kingitust vastu võtta.»

«Jama! Olen võiduseisus ja mul on hea meel sulle väikest sürpriisi valmistada.»

Jura tundis iiveldust. Kosmeetikakomplektiga oli ka «sürpriis» — ja millega see lõppes?!

Seda «sürpriisi» loodab Valentin lõpetada niisamuti. Ei lähe läbi.

«Pileteid, nagu sa mõistad, ei saanud ma täna,» jätkas Valentin Valentinovitš, «raskused vaikin maha, et endal mitte hinda üles kruvida. Arusaadav, niisugune suur ja iseseisev reis seisab sul ees esimest korda. Aga, mu armas, kas poleks aeg saada meheks?» Ta tõusis. «Ma ootan sind jaamas kell pool üheksa, seal annan sulle pileti ja raha; kuna sa sõidad koos klassiga, ei tohi neid sinu käes. olla. Muidugi võiks sellest ka mitte s-aladust teha, aga ei tohi unustada, et ma olen tagasihoidlik agent, kuidas saab mul jätkuda raha niisuguste kingituste tegemiseks? ...Niisiis, tuletan meelde: kell pool üheksa Brjanski vaksalis.»

Ljuda ja Olga Dmitrijevna teavad uurija telefoni, aga neile võtmete loo ülestunnistamine käib Jural üle jõu.

Jääb üle üks tee, ikka seesama: Slavka kaudu Mišale, Miša kaudu uurijale. Ja las võtavad temalt allkirja, et ta ei tohi ära sõita. Odessa, Suhhumi, Batumi — suurepärane, aga näed, ei tohi, mul pole õigust. Vitka Burov on minu kohta midagi lobisenud, mingit jama, ta istub vangis, tal pole midagi teha, ja luuletabki, uurija seda jama ei usu, aga võttis allkirja, et ma kuhugi ei sõida.

Tänan pileti eest, tänan muretsemast, tänan «sürpriisi» eest, aga asjaolud on meist üle.

Kui Valentin kinni pannakse, on tema väljaspool ohtu. Kui Valentin ei puutu asjasse, kui ta pole kedagi tapnud, ei tapa ta ka teda, ja jälle on ta väljaspool ohtu.

Toimib ta õilsalt või mitte? Retooriline küsimus. Õilsus on tinglik mõiste. Aga kas võtmete varastamine on õilis? Suveniirist rääkimine, kui ta mingit suveniiri ei kinkinud,
470
on see õilis? Saata esimese sordi kaupa praagi sildi all, on see õilis? Saata teda Batumisse surma, on see õilis? Jätame selle sõna parem suhu võtmata.

39

Slavka ei tahtnud oma nina sinna toppida. Niisugused lood olid talle nüüd ükskõik.

Romantika on möödas. Kas ei olnudki see romantika vaid nende lapsepõlv: armas, võluv ja unistav? Keegi varastas vaguni? Vaguneid varastatakse kümnete ja sadade kaupa. Keegi on altkäemaksu-võtja? Kõik on altkäemaksuvõtjad. Keegi mässis end afääridesse? Ja mis siis, Miša on tore poiss, aga ta on takerdunud sinnasamasse armsasse, võluvasse, unistavasse lapsepõlve. Ta pole nii lihtsakoeline kui Genka, aga nad mõlemad elavad minevikus — aeg on muutunud, nemad mitte.

Kuid Jura tulek pani ta mõtlema. Jura väriseb hirmust, see on selge!

Mišat ähvardab miski, mõistis Slava. Miša on ohus, võttis käsile loo, kus tapetakse, tahab välja aidata Vitka Burovit, oma kõige kurjemat vaenlast, sest Miša veendumust mööda on Vitka süütu.

Miša on alati toppinud ja topib ka edaspidi oma nina niisugustesse lugudesse, ta jääb igavesti õiglust otsima. Ta ei tea, mis on hirm. Hämmastav inimene! Ta vajab vaba taevast, mitte katust pea kohal. Karm, järeleandmatu Miša Poljakov kaitseb Vitkat, aga tema, lahke, leebe, kaastundlik Slavka, ei kaitse, ta tõmbus kõrvale, pesi käed puhtaks. See on väga hea ja mugav: kurvastad oma isikliku kurbuse pärast ja hoiad võõrastest muredest kõrvale.

Miks?

Mis temaga juhtus?
Ema läks ära? Genka ema on surnud, ta elabvpalju aastaid tädi juures, Miša Poljakov on eluaeg olnud ilma isata.
Ta peab raha teenima? Kas vähe lapsi töötab tootmises?
Varem elas ta palju paremini kui tema sõbrad, nad elasid vaesuses ja näljas, aga ei virisenud, ei kaevanud, ei lasknud tujul langeda.
Miks tuli Jura tema, mitte Miša juurde? Sellepärast, et Jurale, lurjusele, on tema lähedasem kui Miša. Kurb, aga
471
tõsi. Nad mõlemad näevad vaid üht elu külge. Vahe on ainult selles, et Jura võtab selle omaks, Slava mitte.
Nende mõtiskluste tulemuseks sai kohtumine, seekord Miša juures. Slavka ja Genka läksid talle lihtsalt külla. Mingeid selgitusi polnud tarvis. Nad olid ja jäid sõpradeks, miski ei saanud neid lahutada. Nad on jälle koos, tegelevad jälle ühe ja samaga, sellest on küllalt.
«Jurka ei ilmu niisama,» ütles Miša, «ainult et ta on mures enda pärast.»
«Ehk saatis teda Navrotski?» ütles Slavka.
«Aga kuidas ta rääkima panna?»
«Ta on avameelsuse äärel,» ütles Slavka.
«Tuleb Sviridovile öelda,» pakkus Genka, «las kutsub välja.»
«Ma katsusin Sviridovile nõu anda,» ütles Miša, «ta pani mu ruttu paika ... On vaja, et Jura i s e tema juurde läheks.»
«Saab teda siis pehmeks rääkida?»
Kostis kell, keegi tuli korterisse ja koputas Miša toa uksele.
«Sisse!» hüüdis Miša.
Uks avanes, lävele ilmus Jura, mõõtis kõiki pilguga.
«Tere!»
«Tere!»
«Kõik on kohal,» ütles Jura, «tore on. Ma ootasin juba ammu juhust, et te kõik koos oleksite. Mul on teile midagi rääkida ... »

40

Pärast Jura ülestunnistust rääkis Sviridov kabinetis ringi kõndides Mišale:
«Mis seni oli segane? Nuuskur, väike taskuvaras, on loomulikult seotud kõrgema, klassi taskuvarastega. Vargad hoiavad oma erialast kinni, täiustuvad, saavutavad virtuoossuse. Oli kahtlane, et elukutseline taskuvaras üritas korterit röövida, neil pole isegi muukraudu. Jura näppas võtmed, ja kõik on jälle omal kohal. Võtmed anti Nuuskurile ... »
«Nad olid Navrotski käes tund-poolteist, mitte rohkem,» tähendas Miša.
«Sellest on täiesti küllalt, et ükskõik millises lukksepa-töökojas samasugused teha. Niisiis, Navrotski andis võtmed
472
Nuuskurile. Aga milles seisnes tema ülesanne, pole esialgu selge. Dokumentide varastamine? Neid polnud tal vaja, kaup oli ära saadetud, kontrollida ei saanud midagi. Zimini tapmine? Hoopis tobe, mõttetu. Hea küll! Otsi oma poisid välja ja too minu juurde. Ning ruttu!»
Tanni aja pärast oli Miša Mahkri ja Pasteediga Sviridovi juures.
Sviridov näitas Pasteedile tooli seina ääres.
«Istu natuke aega kõrval, aga sina, Ljonja Panfilov, istu minu ette ja vasta.»
Sviridov ladus lauale fotod.
«Kas sa tunneksid ära mehe, kellega Nuuskur õllepoest välja tuli?»
«Vist tunneksin küll...» «On ta siin?»

Mahker vaatas fotosid ja osutas ühele sõrmegai «Arvan, et see.»
«Kindlalt?»
Mahker vaatas veel kord fotot. «Arvan, et tema.»
«Oled sa veel kedagi neist näinud?» «Ei.»
«Vaata hoolega, mõtle, tuleta meelde!» Mahker vaatas veel kord fotosid. «Ei.»
«Istu Pasteedi kohale, aga sina, Pasteet, istu siia.»
Mahker ja Pasteet vahetasid kohad. Sviridov segas pilte, pani nad teise järjekorda.
«Näita, kellega Nuuskur «Groteskist» välja tuli.»
Pasteet näitas sedasama, keda oli näidanud Mahker.
«Oled sa veel kedagi neist meestest näinud?»
Pasteet näitas veidi pundunud, raske pilguga, elatanud meest.
«Seda olen.»
«Millal? Eile? Üleeile?»
«Varem.»
«Kus?»
«Hoovis, kus pudeleid vastu võetakse.»
«Kas ta andis pudeleid ära?»
«Ei. Läks hoovist läbi. öllepood on lao kõrval, plangfl sees on läbipääs ... Ma olen teda oma kaks korda näinud.»
Sviridov kutsus Mahkri, näitas fotot,
«Kas sina oled teda näinud?»
473
«Ei, ei mäleta.»
«Tema nägi, aga sina ei näinud?»
«Mahker rääkis vanameest uimaseks,» seletas Pasteet, «aga mina seisin järjekorras, vahtisin ringi ja nägingi.»
«Hüval» Sviridov korjas fotod laualt kokku ja pani sahtlisse. «Oodake koridoris, poisid, aga sina, Miša, jää veel siia.»
Mahker ja Pasteet väljusid.
«Ma usun neid poisse,» ütles Sviridov, «aga palun ikkagi, et nad täna kellegagi ei suhtleks ja kellelegi ei räägiks, et nad minu juures käisid ja need mehed ära tundsid.»
«Võtate nad kinni?» oletas Miša.
«Võimalik. Otsi neile poistele tegevust.»
«Ma eelistaksin osa võtta.»
«Välistatud. Võib minna tulistamiseks.»
«Seda enam tahaksin.»
«Ma ei jõua sinu osavõttu vormistada. See-eest aga annan sõna, et viibid nende ülekuulamise juures, rohkeni ma ei või, seadus.»

41

Tribüünid olid tühjad, maneežis harjutasid artistid. «Vaadake, see on teile huvitav.»
Ellen pani Mahkri ja Pasteedi esimesse ritta istuma, ise istus koos Mišaga kaugemale.
«Ega sa nende poiste suhtes ei ole midagi teada saanud?» küsis Miša.
«Ma rääkisin ... Aga hilja on. Tsirkuses alustatakse kolme-nelja aastaselt.»
«Ega kõik tsirkuseperekonnas üles kasva.»
«Meie töö on keerulisem, kui sa endale ette kujutad.»
«Miks ei... Kujutan küll...»
«Sa tahaksid neile poistele mingit tegevust leida, eks ole?» jätkas Ellen. «Aga tsirkuses on tarvis teatud eeldusi, isegi andekust või siis treeningut juba varasest lapsepõlvest alates.»

«Kõik on selge!» ütles Miša. «Enam ma peale ei käi. Vabanda, et sind sellise asjaga tülitasin.»
Nad istusid tühjal tribüünil ja vaatasid harjutavaid artiste.
«Me sõidame varsti külalisetendustele,» ütles Ellen.
474
«Kuhu?»
«Murmanskisse.»
«Lõunasse oleks parem.»
«Ei, seal on praegu tore, kevad ... Ma armastan kevadet. Mõnikord ma tahaksin sõita sinna, kus kevad algab juba veebruaris, kuhugi Turkmeeniasse või Taga-Kaukaa-siasse. Ja siis koos kevadega põhja poole liikuda, sõita linnast linna ... Meie, tsirkuserahvas, oleme ju igavesed ilmahulgused.»
«Sa tahad öelda, et ma saan sind näha üks kord kolme aasta kohta?»
«Ma ei mõelnud seda,» vastas Ellen Miša arvates põiklevalt. «Aga see on ju minu elu: sõidud, töö, naeratused.»
«Tõepoolest, miks sa kogu aeg naeratad? Ka teatris näitlejad kummardavad, aga ei naerata.»
«Oleks tobe, kui naerataks Hamlet või kuningas Lear,» vaidles Ellen vastu, «aga meie lõbustame vaatajat. Ma pean naeratama ka siis, kui mul purukskukkumisest
palju puudu ei olnud: kõik läks hästi, suurepäraselt, lõbusalt ja edukalt. Ja nii me naeratamegi
Kuule, kas sa tunned seda onu, kes mulle lillekimbu viskas, pärast aga tuli kulisside taha komplimente ütlema? Tunned sa teda?»
«Jah. Mis siis?»
«Põhjakõrbenud näitleja! Ütle talle, et ta mulle enam lilli ei saadaks.»
«Meelsasti,» nõustus Miša, kuigi ta ei kujutanud hästi ette, mismoodi ta seda Navrotskile ütlema läheb.
«Kas sa jääd koos poistega etendusele?» küsis Ellen ja tõusis. «Täna on Bim-Bom ja Vitali Lazarenko, kas jääd? Hea küll, istu natuke, ma lähen päästmeid tooma.»

42

Sel ajal kui Miša koos Mahkri ja Pasteediga tsirkuses etendust vaatas, oli Smolenski turg hämarusse vajunud. Pime oli ka lähematel kõrvaltänavatel, siin mindi vara magama ja tõusti vara üles: turg algas koos koiduga. Ainult «Groteski» kinnikaetud akendest paistis tuhmi Val-gust, ja kui uks avanes, kostis sealt summutatud lärmi, õllekruuside kolinat, naiste naeru, laulukatkeid.
Sviridov oli käskinud oma meestel ühekaupa erinevaid teid pidi kohale tulla, nii et nad kell kümme õhtul oleksid
475
«Groteski» juures, kolm peasissekäigu ees, kolm hoovis tagaukse juures.
Täpselt kell kümme avas Sviridov ukse ja läks kops kahe kaastöötajaga «Groteski».
Ukse alla seisma jäänud nahkkuubedes meeste välimus ütles selgelt välja, kes nad olid. Kõik jäi vaikseks. Nurgas katkes laul, ettekandja tardus, kruusid käes, mängurid varjasid kaarte kes peopesa, kes küünarnukiga, jäid vaikseks noormehed ja värvitud tüdrukud.
Vaikuse lõhkus naise hüsteeriline karjatus;
«Haarang!»
Karje katkes, kõik vaikisid.
«Kõik jäägu istuma!» käskis Sviridov. «Ettekandja!»
«Kuulen!» vastas ettekandja, kummaski käes ikka veel neli õlut täis kruusi.
«Mine alla, ütle Vassili Ivanovitš Serenkovile ja kõigile, kes seal on, et nad välja tuleksid.»
«Kuulen. Saab tehtud.»
Ettekandja pani kruusid letile, kuivatas käed põlle sisse ja läks eesriide taha.

«Groteski» tagatoas poolkeldrikorrusel istus laua taga neli meest, laual olid kaardid ja raha.
«Vassili Ivanovitš,» ütles ettekandja, «teil kästi välja tulla.»
Vassili Ivanovitš oli umbes viiekümnene mees, oma aastate kohta hästi säilinud, ilusate hallide oimukohtadega, terava süngevõitu pilguga ja sileda näoga, turske ja füüsiliselt nähtavasti väga tugev,
«Palju neid on?»
«Kolm.» .
«Ütle, et kohe tuleme. Mine!»
Ettekandja taandus ja väljus.
Vassili Ivanovitš sirutas käe välja ja lükkas lahti tagaukse. Kitsale keerdtrepile langes valguseriba. Ülevalt kostis hääl:
«Väljuda ükshaaval. Kes väljub relvaga, lastakse kohe maha.»
Vassili Ivanovitš sulges ukse.
«On elajad, ei lasknud panka ära teha, ja milline leht jooksis!»
478

43

«Lugu on keeruline,» ütles Sviridov Mišale. «See ninamees Vassili Ivanovitš on aristokraat... »
«Mis mõttes?»
«Ta pole ei vürst ega krahv, vaid kõrgema klassi taskuvaras, näppab soliidsete inimeste taskutest rahakotte. See Hall, kes Nuuskuriga «Groteskist» väljus, on Vassili Ivanovitši abiline. Mis puutub Nuuskurisse, siis tema oligi vaid pisisuli, näppas taskutest, mis juhtus, kas või taskurätte ... Niisiis, möödunud aastal sai Vassili Ivanovitš kui paadunud retsidivist ja sotsiaalselt ohtlik element viis aastat. Aga ta põgenes. Tundus kahtlane, et ta riskib pärast põgenemist nii tobeda mõrvaga, nagu oli Zimini mõrvamine. Tavaliselt istuvad nad pärast põgenemist ahju taga. Ja ta ei saanud vahetada oma vargaeriala teise, pealegi ohtlikuma vastu — ta pole enam noor. Üldiselt pole tema vastu mingeid süütõendeid. Meie ainus süütõend on Nuuskur. Me peame tõestama, et Hall tappis ta, nad väljusid koos «Groteskist». Siin on Brjanski raudtee lähiron-gide sõiduplaan. Kui oletada, et nad sõitsid veerand seitsmese rongiga ja Hall sõitis tagasi kolmveerand üheksase rongiga, pidi ta «Groteskist» kaks-kolm tundi ära olema, kuskil viie ja üheksa vahel. Sinu poisid kinnitavad, et ta väljus koos Nuuskuriga ja läks trammi peale. Aga näed, Vassili Ivanovitš ja veel kakskümmend inimest, «Groteski» alalised külastajad, väidavad kindla peale, et Hall ei käinud kuskil. Vaat siis, sõber Miša! Ja ikkagi tuleb alustada.»
Hall oli silmapaistmatu mees, ilmetu, inertne ja unine. Teda olid selle iseärasusega õnnistanud nii loodus kui aastatepikkune harjumus jääda märkamatuks. Miša pani imeks, et Mahker ja Pasteet ta foto järgi ära tundsid. Isegi vanust oli raske ära arvata. Kahekümne viie, aga vahest ka kolmekümne viie aastane.
Sviridov kirjutas protokolli tema tõelise perekonnanime, nime, isanime, sünniaja ja koha ning muu seesuguse ja küsis siis:
«Mida on teil öelda kodanik Vladimir Stepanovitš Popovi ehk Nuuskuri tapmise asjus?»
Hall kehitas õlgu:
«Mitte midagi. On ta siis tapetud?»
«Kas te seda ei tea?»
«Pole kuulnudki.»
477
«Kas te tundsite teda?»
«Teadsin, et on niisugune Nuuskur, nägin teda paar korda «Groteksis».»
Nii ta ütleski: «Groteks».

«Kas te olite tuttavad?»
«Kuidasmoodi? Nagu kõigiga?»
«Aga kus te olite kuuenda juuni õhtul?»
Hall mõtles ja ütles kõhklevalt:
«Vist «Groteksis», jah, just «Groteksis».»
«Mis te tegite?»
«Mängisin kaarte.»
«Kellega?»
«Meestega, nendega, kelle te minuga koos kinni nabisite.»
«Aga mis te öösel tegite?»
«Magasin kodus.»
«Kes võib seda kinnitada?»
«Kes . .. Ema, naine, naabrid.»
«Aga kas te insener Ziminit tundsite?»
«Ziminit.. . Inseneri ... Ei, ei tundnud .. . Kes see oli?»
«Elas Arbatil, majas number viiskümmend üks.»
«Ma ei tunne niisugust.»
«Kas te Valentin Valentinovitš Navrotskit tunnete?»
«Kes see on?»
«Kangaskaupade varustusagent.»
«Ei tunne . .. »
Protokollile alla kirjutades küsis Hall:
«Mis eest te mu kinni nabisite?»
«Teid kahtlustatakse Nuuskuri tapmises.»
«Kus mul uudis! Kellel seda teie Nuuskurit vaja on?»
«Ta pole meie, vaid teie oma,» ütles Sviridov. «Minge, ma kutsun teid veel välja.»
Halli asemele ilmus Zoržik, ilus, tiheda musta juuksepahmakaga noormees, kes meenutas armeenlast. Ta kinnitas kõike, mis Hall oli enne teda rääkinud. Jah, nad mängisid tol õhtul kaarte, Hall ei käinud kuskil, Nuuskuri tapmisest ei ole ta kuulnud, Ziminist ja Navrotskist ei tea midagi. Ta küsis samuti, mis eest ta kinni võeti, aga erinevalt Hallist käitus elavalt ja sundimatult. Ja ta polnud üldse varga moodi.
Lõpuks toodi sisse Vassili Ivanovitš. Halli ja Zoržikuga võrreldes tundus ta tõesti aristokraadina.
«Istuge!»
«Võib ka istuda.» Vassili Ivanovitš võttis sundimatult
478
toolil istet. «Vahest ütlete kohe, kui kauaks istuma panete?»
«Oma aeg tuleb igal juhul ära istuda.»
«Kus sa pääsed,» ohkas Vassili Ivanovitš, Ta osutas Mišale.
«Lubage küsida, kes on see kodanik?» «Praktikant.»
«Palun see protokollis ära märkida.» t
«Märgime.»
Hall ja Zoržik polnud Mišast väljagi teinud, aga Vassili Ivanovitš palus selle isegi protokollis ära märkida.
«Asume asja juurde,» ütles Sviridov. «Jutt on kellestki Popovist ehk Nuuskurist. Kas te tundsite niisugust meest?»
«Kuidas siis, tunnen, olen «Groteskis» näinud.» Hallist ja Zoržikust erinevalt hääldas ta õllepoe nime õigesti.
«Kas te olete temaga rääkinud?»

«Ta käis minu juures, palus end tööle võtta, ainult et mina ei tegele praegu millegagi, palun seda arvestada. Pärast põgenemist pole minu hinge peal midagi, tahtsin uut elu alustada. Kahju, ei lastud.»
«Millal Nuuskur teie juures käis?»
«Mõne päeva eest.»
«Palun täpsemalt!»
«Kolm ... ei, neli päeva tagasi.»
«Kuuendal juunil?»
Vassili Ivanovitš kortsutas laupa, jäi mõttesse ...
«Võib-ölla ka kuuendal. Ma olen ju seal nagu lõvi puuris, istusin ja istusin ja ajasin kõik kuupäevad segi. Mis päev täna on?»
«Kaheteistkümnes.»
«Siis käis ta neljapäeval, just, tähendab, kuuendal juunil.»
«Noh, ja millest te rääkisite?»
«Mängisime kaarte, tähendab* terve see kamp, kes praegu siin teie leivas on, Nuuskur astus sisse ja ütles: «Vassili Ivanovitš, võtke mind enda juurde.» Mina vastu, et panin ise pillid kotti ja soovitan ka sinul seda teha. Selle peale läks ta ära.»
«Läks üksi?»
«Uksi.»
«Sa oled tark mees,» ütles Sviridov. «Tänan.»
479
«Ainult et mind pead lolliks.»
«Mis te ometi, kodanik uurija,» solvus Vassili Ivanovitš. «Ma pean teid haruldase mõistusega inimeseks. Ja sellepärast rääkisingi kõik puhtsüdamlikult ära, nagu oli. Jah, ma põgenesin vahi alt. Kes ei tahaks vaba olla? Ainult et pange tähele, ma põgenesin jõudu kasutamata, keegi kaasa ei aidanud, valve jäi tukkuma ja mina läksin. Tahtsin uut elu alustada. Aasta on möödas. Mis mulle süüks pannakse?»
«Kes tappis Nuuskuri?»
«Nuuskuri?» oli Vassili Ivanovitš rabatud. «Kas ta on siis tapetud? Millal? Kus?»
«Kuuenda kuupäeva õhtul, metsas, Brjanski raudtee Üheksateistkümnenda versta perrooni lähedal.»
Vassili Ivanovitš laiutas käsi.
«See, vabandage väga, on uudiseks. Kellele seda Nuuskurit, lupardit ja hädavarest, tarvis oli? ... »
«Kas te insener Ziminit tundsite?»
«Vabandage, kuidas te ütlesite?»
«Nikolai Lvovitš Zimin, insener, Arbat, maja number viiskümmend üks. Ta tapeti ja temalt varastati portfell dokumentidega.»
«Ahah, varastati portfell dokumentidega ja ta ise tapeti. Tean, kuidas muidu!»
«Kust te teate?»
«Kuidas kust? Ajalehtedes kirjutati.»
«Te loete lehti?»
«Tingimata. Kohtu ja sündmuste veergu eriti.» «Valentin Valentinovitš Navrotskit tunnete?»
«Kuidas?»
«Valentin Valentinovitš Navrotskit.»
«Ei, ei tea niisugust.»
«Mõelge järele.»
«Ei tule miskipärast meelde,» laiutas Vassili Ivanovitš käsi. «Ma ei jäta «Izvestijal» ja «Vetšernjaja Moskval» ühtki numbrit vahele, aga niisugusest ei ole lugenud.»
«Ma küsin, ega te teda isiklikult ei tunne?»

Vassili Ivanovitš naeratas heasüdamlikult.
«Vabandage, mina mõtlesin, et ka see on mõni tapetu. Ei, niisugust meest ma ei tunne.»
«Salgate! Ma ütlen teile, miks te salgate. Teil on lihtne arvestus: teid saadetakse aega ära istuma, noh, vahest pannakse natuke juurde, see-eest aga jääb vabadusse rikas mees, ta on teil peos. Olete te türmis või vaba, ikkagi on
480
ta teil peos. Rahakott vabaduses, see ongi teie arvestus.»
«Te arutlete üleliia kavalalt,» muheles Vassili Ivanovitš, «Teie arutlete veel kavalamalt kui mina,» vaidles Sviridov. «Ainult ma pean teid kurvastama: teie arvestus läks viltu, teie rahakott libiseb teil käest, ta on seotud suure kangaskaupade afääriga.»
Vassili Ivanovitš kehitas õlgu:
«Te räägite imelikke asju, kodanik uurija... Kangas-kaubad ... Mul pole kangaskaupadega eluilmaski pistmist olnud.»
«Noh, mis seal ikka,» ütles Sviridov rahulikult, koguni ükskõikselt, «omad vitsad peksavad, nagu öeldakse. Ma andsin teile kõik võimalused, aga teie ei tahtnud neid kasutada. Te olete parandamatu retsidivist.» Sviridov kummardus äkki ja ütles Vassili Ivanovitšile silma sisse vaadates: «Kangaskaupadest ei tea te midagi, aga kas te Zimini korteri võtmetest ka midagi ei tea? Ja sellest, et Valentin Valentinovitš andis need võtmed Nuuskurile, ei tea te ka midagi?»
Vassili Ivanovitš vaikis natuke aega süngelt ja ütles siis:
«Hea küll, räägin, mis tean. Võtke ainult arvesse, et puhtsüdamliku ülestunnistuse korras. Ja kohe ei tunnistanud ma sellepärast, et see ei käi minu kohta, see käib teiste kohta, aga meie seaduste, see tähendab, reeglite järgi võõrastest... »
«Palun asja juurde!» katkestas teda Sviridov. «Me oleme juba kaks tundi tühja tuult tallanud.»
«Niisiis,» jätkas Vassili Ivanovitš endist viisi rahulikult ja mõõdetult. «Üks mees nende majast andis Nuuskurile tõesti võtmed, käskis portfelli dokumentidega ära tuua ja lubas selle eest kaks kümnelist. Nuuskur tegi oma töö, sai kaks kümnelist, siis aga tuli minu juurde, rääkis kõik ära ja ütles: ma kardan seda inimest, ta tapab mu, et ma teda üles ei annaks. Mis mees see on, küsisin mina. Tema ütles: tema nimi on Valentin Valentinovitš, käib võiduajamistel mängimas. Noh, vabandage väga, ka mina käin võistlustel, mängin väikest viisi, ei käi mitte mängu pärast, vaid niisama, ma olin enne hobuseid suur jahimees, ja vabandage, minu ubrikus istud end nädalaga kangeks, tarvis ka värsket õhku hingata. Ma võtsin Nuuskuri võistlustele kaasa, ta näitas mulle seda meest, seda Valentini poega Valentini. Vaatasin talle otsa — ja selge pilt: jah, see lööb mättasse! Meil on ju, teate isegi, terav
481
silm... Ütlesin Nuuskurile: mis sa toppisid oma nina teise mehe kapsamaale, loll, korterid pole sinu ala, kui tahad, et sust inimene saab, hoia oma erialast kinni. Aga tema vastas, et silm jäi kahe kümnelise külge rippuma, Noh, ütlesin mina, sinu silm see rippuma jäi ja ise keeruta välja ka. Ja näete nüüd! Tapetigi! Tahendab, ta tundis õigesti ette, aimas oma saatust.»
Sviridov pani Vassili Ivanovitši ette puhta paberilehe.
«Pange see kõik kirja, aga palun üksikasjalikult ja koos kuupäevadega.»
Vassili Ivanovitš võttis kohmakalt-sule.
«Kirjutamine on meelest läinud, kodanik uurija. Vast kirjutate minu ütlemise järgi. .. »
«Ei, te kirjutate ise! Ja nii, et aru saaks. Ja kui veel midagi meelde tuleb, pange ka kirja.»
Sviridov lukustas lauasahtli ja väljus koos Mišaga kabinetist.
«Kas ta räägib tõtt?» küsis Miša koridoris.
«Ta valetab palju, on, kuramus, kogenud. Taipas kohe kõike. Rääkis ainult seda, mida me isegi aimame. Aga igal juhul küllalt selleks, et Navrotskile süüdistus esitada.»

44

Zimini tapmine, Jura väljakutsumine uurija juurde ja lõpuks Vassili Ivanovitši arreteerimine — seda ei olnud Navrotski oodanud ka .oma kõige halvemates arvestustes ja ta arvestas alati ka kõige halvemaga.
Dokumente röövides oli tal silme ees kindel siht: Zimini; neutraliseerimine. Ta arvestas, et Nikolai Lvovitš varjab dokumentide kaotsiminekut: ta võttis nad koju kaasa, kodus oli poeg, kummitusi ei usu tänapäeval keegi.
Arvestus läks täppi: Zimin ei teatanud kaotsiminekust.
Edasine sõltus Nikolai Lvovitšist enesest. Räägib Zimin Krassavtsevile dokumentide kaotsiminekust või mitte, ikkagi- on ta Krassavtsevil peos, kahjutuks tehtud ning viis vagunit on garanteeritud.
Zimin nõudis uusi dokumente — samm, mis Krassavtse-vit nii väga oli hirmutanud. Krassavtsev on puupea! Zimin kavatses kõik dokumendid koos tagasi viia arvestusega, et hooletu Krassavtsev ei hakka neid uurima, pistab nad kappi ja kogu lugu, kellel neid vanu akte vaja on?
482
Ja kui Krassavtsev panebki tähele puuduvaid dokumente, ei võta Zimin seda omaks: «Ei tea, tõin tagasi selle, mis võtsin.» Krassavtsev ei tõsta kisa, peab suu kinni ja osutab sellega Ziminile teene. Aga teene nõuab vastuteenet.
Ja nüüd see Zimini tobe tapmine! Kõik läks sassi, jooksis kokku, sattus löögi alla. Lurjus, loru, litapoeg! Kes oleks võinud seda arvata? Taskuvaras, tal polnud isegi muukraudu, tuli võtmed hankida, teha teine komplekt, viia Ziminid teatrisse.
Pärast teatrit kohtusid nad Nuuskuriga Krivoarbati põiktänaval.
Nuuskur tagastas võtmed, andis üle dokumendid, ütles, et oli visanud portfelli pööningule, nagu Valentin Valen-tinovitš käskis.
«Mis sa veel võtsid?»
«Et ma elu seeski vabaks ei saaks!» vandus Nuuskur.
«Kui sa midagi võtsid, vii parem kohe tagasi.»
«Mis sealt võtta oli? Lusikaid ja kahvleid? Teie sahker-date paberitega ja mina pean lusikate pärast kinni minema?»
«Kui sa midagi võtsid, saan ma su teisest ilmast ka kätte!»
«Ma ju ütlesin!» tegi Nuuskur ausat nägu.
Valentin Valentinovitš andis talle kaks kümnelist.
«Võiksite veel viielise juurde panna, seal oli hõbedat ja punetas ka, mina ei puutunud midagi.»
Praegu Valentin Valentinovitš mõistis, et just seal peitus tema peamine viga — ta ei pööranud tähelepanu Nuuskuri sõnadele: «hõbedat oli ja punetas ka». «Punetas» tähendas nende žargoonis kulda. Järelikult vaatas Nuuskur korteri üle, nägi lauahõbedat, riideid, koguni kuld-asju, katsus, puudutas, aga ei võtnud. Ei võtnud, aga jättis meelde, jättis meelde, kui kergelt ta oli korterisse tunginud, portfelli võtnud, kirjutas kõrva taha ka selle, et oli karistamata jäänud. Miks ei pidanud ta seda korterit märgile panema? Mitte enda jaoks, ei, 'korterivaraste jaoks, kellega ta «Groteskis» kohtub. Tema näitab ainult tee kätte. Näitas, aga arvestas viltu: Zimin oli kodus.
Miks Navrotskit Nuuskuri sõnad ometi valvsaks ei teinud? Ei surtnud vastu panna kiusatusele liigne viieline kokku hoida? Tal polnud viielisest kahju, aga talle ei meeldinud järele anda. «Ei mingit viielist! Jääb nii, nagu kokku lepitud.» Aga punetamise jutt ometi nagu riivas
483
kõrvu ja ta lisas: «Mis puutub kullasse, siis kõige parem kuld on vaikimine. Loodan, et sa mõistsid?»

See ähvardus ei mõjunud, juhtus kõige ettenägematum. Kui mõrvarid leitakse, annavad nad üles Nuuskuri, kes tee kätte näitas. Nuuskur aga annab üles tema.
See oligi Valentin Valentinovitši «Groteski» toonud. Mängurite maailm puutub kokku kurjategijate maailmaga. Võiduajamistel käivad mitte ainult need, kes totalisaatoril mängivad. Nende abiga nuhkiski Navrotski välja Vassili Ivanovitši.
Ettekandja viis ta õllepoe tagatuppa kamorkasse, mida valgustas tuhmilt paljas elektripirn. Laua taga istus Vassili Ivanovitš, Valentin Valentinovitš oli teda võistlustel näinud, talle oli näidatud. Ukse kõrval seisis piida najale toetudes mees, keda loodus, nagu Navrotski kohe tähele pani, oli õnnistanud võimega mitte meelde jääda.
Nad vaatasid Navrotskile äraootavalt otsa.
Kergitanud korralikult püksisääri, istus Navrotski laua kõrvale taburetile ja viskas.jala üle põlve.
«Mul on teile neljasilma jutt.»
Navrotski vaatas ukse juures seisvale mehele otsa. See väljus ja sulges enda järel ukse.
«Ma ei esitle end,» alustas Valentin Valentinovitš, «vaevalt et meie tutvus kauaks kestma jääb. Aga ma loen oma kohuseks hoiatada: kui ma kella kolmeks kodus ei ole,» ta vaatas kella, «tullakse mind siit otsima.»
Vassili Ivanovitš vaatas talle süngelt ja sõnagi lausumata otsa.
«Peale selle,» jätkas Valentin Valentinovitš, «kui ma kella kolmeks kodus ei ole, tullakse siit otsima mitte ainult mind, vaid ka mehi, kes tapsid insener Zimini.»
Vassili Ivanovitš vaatas Navrotskile ikka veel sõnagi lausumata ja süngelt otsa.
«Ma ei tea, kes pani toime selle kohutava kuriteo,» jätkas Valentin Valentinovitš rahulikult, «mulle ei lähe see korda, mina tegelen muuga... Aga ma tahan teile midagi teatavaks teha... Üks noormees nimega Nuuskur juba käis selles korteris ja võttis sealt portfelli dokumentidega. Seega siis noormees Nuuskur teadis, et korteri teistkordne külastamine on ohtlik. Võib-olla ei ole noormehel Nuuskuril mõrvaga mingit pistmist, siis tulin ma siia ilmaaegu. Aga pole võimatu, et on. Tähendab, ta vaikis maha, et käis selles korteris ja võttis portfelli dokumentidega. Tähendab, ta pettis kedagi. Inimene, kes on
484
ühe korra petnud, võib teha seda ka teist korda. See inimene pole usaldusväärne.» Ta jäi vait, oodates vastust.
Vassili Ivanovitš vaatas talle süngelt otsa ja ütles siis:
«Ma ei tunne mingit Nuuskurit ega pole mingist insenerist kuulnudki. Mis möga sa siin ajad?»
Jäme vastus, tema aupakliku oleku jaoks seda enam. Aga teistsugust polnud Valentin Valentinovitš oodanudki. Ta ütles tõustes:
«No mis seal ikka, sel juhul vabandage tülitamast. Kõige paremat!»
Ta läks ukse poole, aga Vassili Ivanovitš peatas ta:
«Navrotski.»
Valentin Valentinovitš peatus. Järelikult on lepet rikutud, raha võeti, aga rikuti. Nad olid kokku leppinud, et tema nimi jääb tundmatuks. Kedagi ei tohi uskuda.
Aga pole midagi, selle kaardi vastu on tal teine, veel tugevam kaart.
Ta istus jälle taburetile, tema näol säras ikka seesama vältimatu naeratus.
«Tuleb välja, et me oleme tuttavad?»
«Kuidas vagunitega läheb, kas laadimine käib?» küsis Vassili Ivanovitš.
«Käib ikka, transport hakkab meil pikkamisi korda saama. Aga kui väike on maailm. Nüüd tuleb meelde, teie nägu on mulle tuttav, ma olen teid kuskil näinud, vist traavivõistlustel, seal käib palju rahvast, aga teie jäite mulle meelde, ja kas teate, mispärast?»
Navrotski tegi pausi. Vassili Ivanovitši nägu jäi läbitungimatuks.

«Ma ütlen teile, mispärast,» jätkas Valentin Valentinovitš. «Te olete imekspandavalt ühe mehe moodi. Jah, jah, niisugune sarnasus on olemas, see on rabav. See mees sai viis aastat. Viis aastat range isolatsiooniga. Ja kujutage ette, ta oskas põgeneda. Range isolatsioon, ja tema põgenes. Uljaspea! Ma võtan tema ees mütsi maha. Teda pole tänini üles leitud.»
«Küll leitakse,» ütles Vassili Ivanovitš lühidalt.
«Miks?» vaidles Navrotski. «Võidakse ka mitte leida. Nagu vanasõna ütleb: ärgu olgu sul sada rubla, aga olgu sul sada sõpra.»
«Meil öeldakse teistmoodi: olgu sul sada rubla, siis on sul ka sada sõpra,» lausus Vassili Ivanovitš tähendusrikkalt.
485
«Võib ka nii,» nõustus Valentin Valentinovitš. «Kõige tähtsam on oma sõpradele alati ja ükskõik millises olukorras tõtt rääkida. Aga noormees Nuuskur pettis kedagi. Mul on au.» Uksel pöördus ta ringi. «Jah, oleksin peaaegu unustanud. Tapetud inseneri dokumendid müüs Nuuskur kellelegi kahe kümnelise eest. Palus viieka juurde panna, aga talle öeldi ära. See on detail, tühiasi. Mul on au!»

45

Arveteõiendamine oli lühike. Nuuskur tuli õllepoe tagatuppa.
Laua ümber mängisid kaarte Vassili Ivanovitš, Hall, Zoržik ja veel üks mees — Ussijuur. Nad mängisid, pööramata sisseastunud Nuuskurile tähelepanu. Nuuskur ei läinud ära. Vassili Ivanovitš oli ta välja kutsunud, ja ta ootas, julgemata endast märku anda või istuda. Vassili Ivanovitš näeb teda, seega tuleb oodata.
Ta ootas kannatlikult ukse juures, tammudes jalalt jalale, ootas, et pank läbi saaks. Panka pidas Zoržik. Pank ei koputanud kaua . . .
Lõpuks võttis Hall panga Zoržikult ära.
Nuuskur mõtles, et nüüd hakatakse temaga rääkima, aga ei, pank läks Vassili Ivanovitši kätte, see segas partiid, jagas kaardid laiali.
«Te kutsusite, Vassili Ivanovitš,» küsis Nuuskur aralt.
Vassili Ivanovitš ei vaadanud talle otsa, nähvas vaid lühidalt:
«Oota!»
Vassili Ivanovitš pidas panka vist oma viisteist minutit. Ta võitis. Ta andis kaardid Zoržikule, korjas laualt võidu, luges üle, mida lauale jätta, ja alles pärast seda küsis ta, ikka veel Nuuskurile otsa vaatamata:
«Noh, kes juhatas su inseneri korterisse?»
Zoržik segas partiid, aga ei jaganud laiali, oodates Nuuskuri vastust. Ka Hall ja Ussijuur ootasid vastust.
Nuuskur mõistis: tal seisab ees kohus, õigusemõistmine, arveteõiendamine tuleb halastamatu. Ja ta habistas õudusega:
«Tüdruk juhatas.»
«Mis tüdruk?»
«Orav ... Oravaks kutsutakse...»
«Kuidas juhatas?»
486
«Ütles, et kõik sõidavad suvilasse ja ainult Furgoon, nende poiss, jääb koju.»
«Aga miks insener ära ei sõitnud?» «Aga ta ju sõitis, sõitis ära! ... »
«Ära karju,» katkestas teda Vassili Ivanovitš, «räägi tasa.»
«Ta sõitis ära,» sosistas Nuuskur rutuga, «ma ise nägin, kuidas nad rongi istusid, naine ja Ljudka, ma läksin nende kannul jaama, Jaroslavli vaksalisse, ja ise nägin, kuidas nad rongi istusid. Ja ootasin, kuni rong minema hakkab. Siis sõitsin ma Arbatile, ütlesin Hallile, et

läksid, ja me hakkasime koos minema, eks ole, Hall? On ju tõsi?! Ma ju käisin jaamas?! Ah? Ütle!»
Hall vaikis.
Zoržik segas kaarte.
«Aga kuidas ta koju sai, kui ta ära sõitis?» küsis Vassili Ivanovitš.
«Ei tea, ei tea, jumala eest, ei tea, ainult et ta sõitis ära, sõitis ära,» pomises Nuuskur. «Et ma siiasamasse kinni jääksin!»
Ta rääkis tõtt: ta käis Ziminite kannul, nägi, kuidas nad vagunisse istusid, ootas, kuni rong liikuma hakkas.
«Sa muudkui valetad,» ütles Vassili Ivanovitš. «Kui insener oleks ära sõitnud, poleks teda kodus olnud.»
«Tõsi, tõsi,» kinnitas Nuuskur. «Ta sõitis ära, sõitis!»
Ta vaatas kõigile anuvalt otsa, aga nägi vaid süngeid, ilmetuid, karme nägusid.
«Ta sõitis ära,» hakkas Nuuskur uuesti rääkima, «ainult räägitakse, et tulnud tagasi.»
«Kes rääkis?»
«Majaelanikud rääkisid. Talle tuli rongis meelde, et dokument jäi maha, ja tuli tagasi. Furgoon, nende poiss, ja Ljuda ja naine, kõik räägivad: dokument tuli meelde ja läks tagasi.»
«Võibolla tuli tõesti tagasi,» ütles Vassili Ivanovitš mõtlikult.
«No muidugi tuli,» pomises Nuuskur, «seda rääkis Furgoon ka, uurija isegi küsis, miks isa tagasi tuli. Kust võisin mina teada, et ta tagasi tuleb?»
«Tõsi, ta tuli tagasi', Lossinoostrovskajast tuli tagasi,» lausus Vassili Ivanovitš mõtlikult.
«No vaat,» häbistas Nuuskur rõõmuga, «kas ma siis oleksin ... Kas ma siis oleksin läinud, kui oleksin tead» ftud, et ta on kodus? Ta sõitis ära, ma ise nägin.,.»
487
«Aga kes portfelli võttis?!»
Ja jälle valdas Nuuskurit õud — peamine alles algab.
«Vitka ... Vitka võttis ...»
«Aga kes Vitkat juhatas?»
«Ei tea ... Ei tea ... Vist Orav ...»
«Aga kellele Vitka müüs dokumendid portfellist?»
«Ei tea... Ei tea..-.» pomises Nuuskur pead õlgade vahele tõmmates.
«Kellele Vitka müüs paberid kahe kümnelise eest? Kellel palus Vitka viieline juurde panna?»
Nuuskur kukkus põrandale, roomas edasi, haaras Vassili Ivanovitši jalge ümbert kinni, viskles hüsteerikas:
«Andke andeks, andke andeks, ärge tapke ... »
Vassili Ivanovitš tõukas ta saapaga eemale:
«Lao välja!»
«Uks mees palus,» alustas Nuuskur nuuksudes.
«Ära tatista!»
Nuuskur tõmbas ninaga.
«Üks mees andis võtmed ... »
«Mis mees?»
«Elab meie majas ... Valentin Valentinovitš ... perekonnanimi on Navrotski... » «Kuhu sa portfelli pistsid?»
«Viskasin Vitka juurde pööningule. See Valentinovitš käskis ... »
«Miks sa meile ei rääkinud?»
«Ma mõtlesin ... Mõtlesin, et kindel ots ... »
«Miks sa meid sisse vedasid?»
Nuuskur roomas jälle mööda põrandat, haaras Vassili Ivanovitši jalge ümbert kinni.
«Andke andeks ... andke andeks ... ma ei tahtnud... ei teadnud ... ärge tapke!»

«Tõuse!»
Nuuskur haaras veel tugevamini Vassili Ivanovitši jalge ümbert kinni, kartis neist lahti lasta, otsekui oleks ta Vassili Ivanovitši jalgadest kinnihoidmises näinud oma pääsemist.
Vassili Ivanovitši märguande peale vedasid Zoržik ja Hall Nuuskuri eemale, tõstsid ta püsti, aga lahti ei lasknud, sest Nuuskur ähvardas põrandale variseda — ta kas ei tahtnud või ei suutnud hirmu pärast püsti seista.
«Kuula siis,» ütles Vassili Ivanovitš. «Homme lähed Rahmaninovi põiktänavale tööbörsile, võtad end arvele. Hakkad tööle seal, kuhu saadetakse, ja katsu sa tööst
488
keelduda! Ja katsu sa kuskilt kümnekopikalist võtta! Mõistad? Et su hinge peal ühtegi otsa ei oleks! Turul ära käi, siin «Groteskis» ära end näita. Küll ise kutsun, kui aeg tuleb. Kui sind selle asja eest kinni võetakse, aja kõik Vitka kaela, mõistsid?»
Nuuskur kuulas teda, suu lahti, uskumata, et ta ellu jäetakse.
«Kas said aru või ei?»
«Sain, sain, sain kõik aru... » sundis Nuuskur end ütlema.
Vassili Ivanovitš pöördus Halli poole, haaras 'tal kaardid käest.
«Ja sina, hani! Mis sina siin lösutad!»
Hall tõusis ja jäi nagu Nuuskurgi Vassili Ivanovitši ette sõnatult seisma.
«See on loru! Aga sina? Miks sina temaga läksid? Kes lubas?»
Hall vaikis.
«Ka sina ära näita end siin enam, unusta ära! Kui vaja, kutsun.» Vassili Ivanovitš võttis pintsakutaskust paki ja ulatas selle Hallile. «Sõidate Üheksateistkümnenda verstani, ise tead, kelle juurde. Anna vanamoorile, las peidab ära... Suvilasse läheb Hall, aga sina, Nuuskur, pead vahti. Mõistsid?»
«Mõistsin, mõistsin,» häbistas Nuuskur, ikka veel uskumata, et talle on armu antud.
Hall vaikis. Vassili Ivanovitš põrnitses teda sünge pilguga.
«Ja mis sina vait oled, miski jäi segaseks või?» «Sain kõigest aru.»
«Kui aru saite, minge, ja et siin teie varjugi poleks! Kui tarvis, kutsume!» Vassili Ivanovitš osutas peaga ukse poole. «Minge!»
Nad tulid Üheksateistkümnenda versta perroonil rongilt maha ja läksid metsa poole — aeglaselt, et kohvritega suvitajad ees ära läheksid. Mets oli Hallile hästi tuttav, ta käis enesekindlalt selle radu. Eespool hakkas paistma lagendik. Enne sinna jõudmist istus Hall mahalangenud puutüvele.
«Istume, las lähevad mööda suvilaid laiali.»
Nuuskur istus tema kõrvale ja hingas naudinguga metsa värsket, vaigust lõhna. Oht oli möödas, ta jäeti ellu ja Hall jäeti ellu — ka teda oleks võidud ju ära tappa. Aga see, et kästi mitte tulla, seda pole kauaks — solgutavad
490
natuke ja kutsuvad tagasi. Tal ju lasti vanamoori juurde sõita, ta oli kuulnud, et Vassili Ivanovitšil on niisugune vanamoor, aga ta polnud seal kunagi käinud, teda kordagi näinud, aga nüüd, näed, saadeti. Vahest võetakse ta veel varumeheks, kuhu nad tema käest ikka pää-sevad, Hall laskis ju tema silma all inseneri maha. Aga mis Hallil üle jäi? Insener tuli otse nende poole, kui Hall poleks teda tapnud, oleks ta terve maja kokku kutsunud! Insener oli terve, tugev, pikk, kui oleks tutist kinni võtnud, poleks enam pääsu olnud. Hall pidi ta maha laskma... Huvitav, kust võis Vassili Ivanovitš teada, et ta sai kaks kümnelist ja küsis veel viielist... Tema, Nuuskur, polnud seda kellelegi rääkinud, tuleb välja, et Valentin rääkis, oleks ta peaaegu surma saatnud, neetud spekulant!... Hüva, küll ta omal ajal temaga arved õiendab!
Hall kuulatas metsa hääli. Kõik oli vaikne. «Lähme!» Ta osutas rajale.
Nuuskur hakkas rada mööda minema, Hall tema kannul.
Hall võttis küljetaskust revolvri ja hakkas seda aeglaselt tõstma. «Nuuskur!»

Nuuskur pööras ringi. Hall tulistas.
Hall pistis revolvri tagasi taskusse, läks siruli maa-lamava Nuuskuri juurde, kummardus, veendus, et too on surnud, ja hakkas kiiresti jaama poole minema. Ta jõudis jaama üks minut enne Moskva rongi.

46

Neid üksikasju Valentin Valentinovitš muidugi ei teadnud. Ta mõistis, et Nuuskur tapetakse, läks «Groteski» ilmudes selle peale välja ega haletsenud — mõrvareid ei haletseta. Tal polnud üldse midagi surmaotsuse vastu, aga seda tuli kohaldada vaid ühel juhul — mõrvarite suh tes. Nuuskur tappis mitte milleski süüdi oleva Zimini ja sai, mis ta ära teeninud oli.
Aga ta polnud oodanud, et Vassili Ivanovitš sealsamas arreteeritakse. Kuidas Moskva kriminaalmiilits talle jälile sattus? Töötas mustalt? Pole seda sorti mees! Juhuslikku kokkusattumust — otsiti kui põgenikku — ei tahaks samuti uskuda.
491
Kas Vassili Ivanovitš annab ta välja?, Mis mõttega? Kõik on võõraste kätega tehtud, Vassili Ivanovitš ei võta enda hingele midagi, hakkab kõike eitama.
Ohtlik on Jura, ta võib võtmete loo välja lobiseda. See on juba tõsine asi — võtta selle korteri võtmed, kus alguses pandi toime vargus ja siis mõrv. Vahest ongi Jura juba välja lobisenud. Ta vannub, et eiA ole, aga tema vanne pole tuhkagi väärt. Ta on täiuslik väike lurjus, müüb oma lihase isa ka maha. Küll noorus on amoraalne!
Teda on põhjalikult petetud. Petsid Nuuskur, Jura, mehed, kes ta Vassili Ivanovitši juurde juhtisid, Vassili Ivanovitš ise, kes nii lollilt kinni kukkus.
Ring hakkab sulguma, on tarvis rutata, on aeg vabrikuga lõpp teha, kaduda, haihtuda. Täna laaditakse teist vagunit, kulub vähemalt nädal, et veel kolme täis laadida. Kas tal on see nädal? Peab olema. Nädala peab Vassili Ivanovitš ehk igal juhul vastu. Aga kuni Jura on üksi, on see kõik laim, keelepeks, armukadedus Ljuda Zimina pärast, ei midagi rohkemat...
Nädal tal on ja tuleb Krassavtsevit tagant sundida.
Tema vaguni laadimine hakkas lõpule jõudma. Kõik oli nagu ikka. Krassavtsev ja Panfilov olid rahulikud. Miski ei ennustanud komplikatsioone. Aga Krassavtseviga juttu ajades nägi Valentin Valentinovitš läbi akna üht meest vabrikusse tulemas.
«Sviridov, uurija,» ütles Krassavtsev.
Sviridovil on palju põhjusi vabrikusse tulemiseks, tema toimetab juurdlust insener Zimini tapmise asjas. Ja ikkagi võttis Navrotski vastu ainuõige otsuse: kuni Sviridov räägib direktoriga ja siis Krassavtseviga, kulub oma nelikümmend minutit. Ühe vaguni võib veel ära päästa.
Laos pistis ta Panfilovile viielise, andis allkirja kauba kättesaamise kohta, võttis saatelehed ja tuli kaubahoovi. Puhkis vedur, koostaja plombeeris vaguneid. Navrotski pistis ka koostajale ja vedurijuhile rubla... Vedur andis vilet... Rong nõksatas ja venis vabrikuväravast välja.
Valentin Valentinovitš väljus rongi kannul vabriku väravast.
Möödudes äärelinna ladudest, pakkhoonetest, vabrikutest ja tehastest, liikus väike rong aeglaselt edasi kaubajaama poole. Navrotski vaatas talle järele. Need laod, pakkhooned, vabrikud ja tehased — kõik need kuuluvad kord temale, tema aeg tuleb, tähtis on veel natuke vastu pidada...
492
Valentin Valentinovitš mõõtis pilguga vabrikut. Ees seisis hea operatsioon. Kahju, et asjaolud nii kujunesid, tema selles suudi ei ole.
Ta keeras külgväravasse ja läks jaama poole.

47

Sel ajal saatis Miša Jaroslavli vaksalis Ellenit.
Vedurid vilistasid, rataste alt tõusis sisinal aurupilvi, õlitaja kõpsis vasaraga vagunipukse — need olid kauge teekonna ja kurva lahkumise igavesed märgid.
Igor ja Sergei läksid pagasivaguni juurde, kontrollisid, kuidas laaditakse tsirkusevarustust.
«Millal te tagasi tulete?» küsis Miša.
«Ei tea. Suve oleme Murmanskis, talvest ei ole veel midagi teada.»
«Me ei näe siis teineteist enam aasta otsa?»
«Kui tagasi tulen, oled sa juba üliõpilane.»
«Ja võib-olla juba eelviimasel kursusel,» naeris Miša.
«Väga võimalik,» ka Ellen puhkes naerma.
Ta oli väga ilus. Kõik vaatasid teda. Aga tema ei vaadanud kedagi.
«Kui sul aega on, viska mulle, Genkale ja Slavkale paar rida ... »
«Ma olen nii väike kirjakirjutaja, ära parem looda,,. Noh, kas te saite oma sulid kätte?»
«Üldiselt jah.»
«Kas see lillekimpude armastaja oli tõesti bandiit?»
«Sõna otseses mõttes ta vahest bandiit ei olnud. Aga üldiselt bandiit.»
«Ma ei saa sellest hästi aru ... »
«Inimesed hukkuvad raha pärast... »
Mišale otsa vaatamata ütles Ellen argise häälega:
«Tead, Miša, ma lähen mehele.»
Alati ütles ta kõige tähtsamaid uudiseid niisuguse argise häälega. Miša vastas, säilitades täielikku enesevalitsust: «Jah? õnnitlen! Kellele, kui see saladus ei ole?» «Serjožale, oma partnerile.» «Tsirkusetraditsioon?» üritas Miša nalja teha. Ka Ellen üritas nalja teha:
«No muidugi.» Ja ta osutas taevasse, nagu oleks see
493
tsirkuse kuppel: «Ta hoiab ju mind seal üleval hammastega kinni. Hoiab kõvasti, maha ei pilla.» «siis olen ma sinu pärast muretu.»
Nii nad naljatasid, nagu hästikasvatatud inimestele kohane. Miša võttis väärikalt vastu oma esimese armastuse purunemise. Elleni pilgus tabas ta koguni teatud pettumust — ta oli oodanud vapustust. Vapustust ei tule.
Kostis kolmas kell.
Igor ja Sergei jätsid Mišaga hüvasti ja astusid vagunisse. Ellen seisis trepil ja lehvitas Mišale. Siis läks ta rongi liikumahakkamist ära ootamata vagunisse, võib-olla selleks, et teistel vagunisse tulemisel mitte ees olla.
Aga Miša ootas rongi lahkumise ära, see venis aeglaselt jaama katuse alt välja ja kadus lõpuks, võngutades pikka kõverat saba.
Mišale meenus too teine rong Bahmatši jaamas, mis viis ešeloni sinna, kus rööbaste sädelev segadik sulas üheks terasribaks, mis lõikus udusesse, kummis silmapiiri. Vaimusilmas nägi ta jälle punaarmeelasi, madrus Polevoid hallis sõdurisinelis ja lihaselist töölist, kes purustab vasaraga ümber maakera mähitud ahelaid ...
Nagu tookord, tõusis ka nüüd kurku tihke klomp ...
Aga lubamatud pisarad ei ilmunud. Lapsepõlv oli lõppenud ... Ka Ellen, see väike tsirkuseartist, kes nii väga õli rabanud tema noort kujutlusvõimet, kuulus tema lapsepõlve.
Ta tuli jaamast Kalantševski platsile ja sõitis mööda Mjasnitski bulvarit läbi kesklinna koju Arbatile. Polnud tahtmist koju minna, ta läks tagahoovi. Lapsed mängisid võrkpalli.
Korpuse ees asfaldil istus Vitka Burov, pea masinaga paljaks aetud, kõhn ja kahvatu.
«Tervist!» ütles Miša. «Tervist!» ütles Vitka.
Geim lõppes, meeskonnad hakkasid kohti vahetama. «Võtke meid ka,» ütles Miša. «Astuge ritta!» lubas Genka.

Miša ja Vitka Burov läksid väljakule ja mäng algas uuesti.

SISUKORD

Rõbakov, A.
R91 Kortik. Pronkslind. Lask. — Tln.: Eesti Raamat 1984. — 496 lk., iil.
Vene nõukogude kirjaniku (sünd. 1911) seiklusjutustused. Tege lasteks on Moskva lapsed, tegevusajaks aastad pärast Oktoobri revolutsiooni Ja Kodusõda, nepi aeg. Jutustusi seovad ühised tege lased Ja ühtne süžeeliin.
4803010102—307
R 901(15)-84 2 5 9 ~ 8 3 8 4 '3V

Keskmisele ja vanemale koolieale.
AHaTOJIHH HayMOBHt P bi 5aKo B.
KOPTMK. BPOH30BAH HTHUA. BbICTPEJI. Ha octohckom H3biKe. nepeBOfi pyccKoro IInpeT c a ji y p H.
XyfloacHMK-HJiJiHDCTpaTop MapeT KepHyMe3c. TajuiHH, H3a-BO «33CTW paaiviaT».
Toimetaja V.'Helde. Kurstiline toimetaja II. Tikand. Tehniline toimetaj V. Kohv. Korrektorid A. Nurmoja Ja V. Pihel. MB ,N° 3887. Ladud antud 30. 08. 82. Trükkida antud 09. 04. 84. Formaat 84X108/32. Trük. paber nr. 2. Kiri: llteraturnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 15,5. Ting trükipoognaid 26,04. Tingvärvitõmmiseid 26,29. Arvestuspoognaid 28,1 Trükiarv 24 000. Tellimus nr. 394. Hind rbl. 1.—. Kirjastus «Eesti Raamat 200090, Tallinn, Pärnu mrit. 10. Trükikoda «Ühiselu», 200001, Tallin
Pikk 40/42 (ladu). Trükikoda «Punane Täht», 200001, Tallinn, Pikk i
(trükk, köitmine). •